

MSGÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

- Prof. Dr. Alev Sinar Uğurlu, *Uludağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*
- Prof. Dr. Ayşe Fildiş, *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
- Prof. Dr. Burçin Türkcan, *Anadolu Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü*
- Prof. Dr. Bülent Bakar, *Marmara Üniversitesi, Tarih Bölümü*
- Prof. Dr. Cengiz Dinç, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
- Prof. Dr. Çağlayan Kovanlıkaya, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Prof. Dr. Deniz Sert, *Özyeğin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
- Prof. Dr. Emre Erdoğan, *Istanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
- Prof. Dr. Fevzi Karademir, *Düzce Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü*
- Prof. Dr. Gülay Ekici, *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*
- Prof. Dr. Gökhan Tuncel, *İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
- Prof. Dr. Hamza Ateş, *Istanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
- Prof. Dr. H. Deniz Yüksek Tekin, *Istanbul Kent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
- Prof. Dr. Kürşad Yılmaz, *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*
- Prof. Dr. Levent Ürer, *Istanbul Aydın Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü*
- Prof. Dr. Lütfi Sunar, *Istanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Prof. Dr. Mehmet Okan Taşar, *Selçuk Üniversitesi, İktisat Bölümü*
- Prof. Dr. Mehmet Yavuz, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü*
- Prof. Dr. Mine Gözübüyük Tamer, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Prof. Dr. Nevin Gültekin, *Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*
- Prof. Dr. Tuba Büyükbeşe, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İşletme Bölümü*
- Prof. Dr. Zekiye Antakyaloğlu Er, *Gaziantep Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü*
- Doç. Dr. Ahmet Faruk Levent, *Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*
- Doç. Dr. Akif Pamuk, *Marmara Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü*
- Doç. Dr. Aslı Didem Danış Şenyüz, *Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Ayşe Nevin Yıldız, *Hacettepe Üniversitesi, İletişim Bilimleri Bölümü*
- Doç. Dr. Demet Erol, *Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*
- Doç. Dr. Deniz Eroğlu, *Trakya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
- Doç. Dr. Derya Fırat, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Dilek Herkmen, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*
- Doç. Dr. Egemen Yılıgür, *Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Elif Damla Yavuz, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Emel Topcu, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
- Doç. Dr. Emrah Boylu, *Istanbul Aydın Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü*
- Doç. Dr. Evrim Hikmet Ögüt, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü*
- Doç. Dr. F. Zeynep Bilge, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü*
- Doç. Dr. Fikret Birdişi, *İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
- Doç. Dr. Gökhan Veli Köktürk, *Akdeniz Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Gül Özatesler, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Gülsüm Depeli, *Hacettepe Üniversitesi, İletişim Bilimleri Bölümü*
- Doç. Dr. Handan Akyiğit, *Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Işıl Tuna, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü*
- Doç. Dr. Kerem Özbey, *Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
- Doç. Dr. Mehmet Bedri Mermutlu, *Istanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*

Doç. Dr. Minara Aliyeva Çınar, *Uludağ Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü*
Doç. Dr. Murat Arpacı, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Doç. Dr. Mustafa Poyraz, *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Doç. Dr. Nasrullah Uzman, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü*
Doç. Dr. Nuri Seçgin, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü*
Doç. Dr. Olcay Uçak, *İstanbul Aydın Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü*
Doç. Dr. Rasim Tösten, *Siirt Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*
Doç. Dr. Sevilay Yıldız, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*
Doç. Dr. Suna Gülfer İhlamur Öner, *Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
Doç. Dr. Taner Atmaca, *Düzce Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*
Doç. Dr. Tekin Avaner, *Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Hizmetleri Bölümü*
Doç. Dr. Volkan Duran, *Iğdır Üniversitesi, Psikoloji Bölümü*
Doç. Dr. Yavuz Yıldırım, *Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*
Doç. Dr. Zeynep Aksoy, *İzmir Ekonomi Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Aylın Dikmen Özarlan, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Besim Can Zırh, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Canan Öykü Dönmez Kara, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Cenk Beyaz, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Manap, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Aykut Türker, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Emel Uzun Avcı, *Hacettepe Üniversitesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ovacık, *Başkent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
Dr. Öğr. Üyesi Gaye Karpat Çatalbaş, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İstatistik Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Göze Orhon, *Hacettepe Üniversitesi, İletişim Bilimleri Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi İlhan Zeynep Karakılıç, *Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Yaman, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Havva Ezgi Doğru, *Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Avcı, *Altınbaş Üniversitesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç Öztürk, *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
Dr. Öğr. Üyesi Nisbet Gamze Toksoy, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Nur İncetahtacı Günal, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Osman Savaşkan, *Marmara Üniversitesi, Yerel Yönetimler Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Semiha Ümit Arat, *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Sercan Reçber, *Bursa Uludağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi*
Dr. Öğr. Üyesi Sila Demirörs, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Taner Aydın, *Iğdır Üniversitesi, Coğrafya Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Erçetin, *İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Özde Ateşok, *İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*
Dr. Berfin Emre Çetin, *London College of Communication, Communications and Media Programme*
Dr. Burcu Mutlu, *Özyeğin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü*

Dr. Dilber Ceren Lordoğlu, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. Glbaşak Diktaş Yerli, *Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü*
Dr. Hakan Öndes, *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Ekonometri Bölümü*
Dr. Hasan Yeniçirak, *Siirt Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*
Dr. İbrahim Halil Yılmaz, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Gç Politikaları Araştırma Merkezi*
Dr. Mesut Demirbilek, *Millî Eğitim Bakanlığı*
Dr. Mustafa Kandırmaz, *Millî Eğitim Bakanlığı*
Dr. Semih Çayak, *Millî Eğitim Bakanlığı*
Dr. Ümit Çetin, *University of West Minster, Department of Sociology*

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi
MSFAU Journal of Social Sciences
Cilt 2 Sayı 26/ Güz 2022
Vol. 2 Issue 26/ Fall 2022

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi/ MSFAU Journal of Social Sciences

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Mimar Sinan Fine Arts University

Sayı 26 / Güz 2022

Issue 26 / Fall 2022

Yılda iki kez yayımlanan ulusal hakemli dergidir. / This is a national refereed journal published twice a year. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşerî Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır. / This journal is indexed by TUBITAK-ULAKBİM Social and Human Sciences Database.

Yayın Dili / Languages of Publication: Türkçe, İngilizce / Turkish, English.

ISSN: 1309-4815

E-ISSN: 2822-6852

Kod: MSGSÜ-SBE-022-011-D2

Sahibi / Owner: MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü adına Müdür Prof. Dr. Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR / Director Prof. Dr. Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR, on behalf of MSFAU The Institute of Social Sciences

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Doç. Dr. Dilek HERKMEN

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. Fatma Nalan Türkmen (Marmara Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Prof. Dr. Fatma Ürekli (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tarih Bölümü)
Prof. Dr. Gül Özyeğin (College of William and Mary, Sociology and Gender, Sexuality, and Women's Studies)
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Prof. Dr. Kaan H. Ökten (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Prof. Dr. Oğuz Tekin (Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü)
Prof. Dr. Sezer Özyaşamış Şakar (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar Ersoy (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Isabella Caneva (Lecce University, Faculty of Beni Culturali)
Doç. Dr. Egemen Yılmaz (Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü)
Doç. Dr. Elif Damla Yavuz (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü)
Doç. Dr. Elif Koparal (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü)
Doç. Dr. Emre Şan (29 Mayıs Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Doç. Dr. Esmâ İğüs (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu)
Doç. Dr. Hande Sağlam (University of Music and Performing Arts Vienna, Folk Music Research and Ethnomusicology)
Doç. Dr. İlke Boran (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü)
Doç. Dr. Jale Özlem Oktay Çerezci (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Doç. Dr. Özge Ejder Johnson (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Doç. Dr. Zeynep Gülçin Özkişi (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali Nihat Kundak (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Dr. Öğr. Üyesi Güçlü Ateşoğlu (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Dr. Öğr. Üyesi Özge Şahin (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)
Dr. Anja Slawisch (Edinburgh Üniversitesi, Classics and Archeology)
Dr. Timour Muhidine (INALCO)
Dr. Nihan Tahtaşleyen (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü)

Editör / Editor: Doç. Dr. Yalçın Armağan

Editör Yardımcısı / Deputy Editor: Arş. Gör. Hatice Özer

Sayı Editörleri / Editors of This Issue: Dr. Öğr. Üyesi Tuba Akpolat, Dr. Öğr. Üyesi Bengisu Koyuncu

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor: Doç. Dr. Zeynep Bilge

Grafik Uygulama / Design: Nadir Geçeroğlu

Kasım 2022'de yayımlanmıştır. / Published in Kasım 2022.

Makalelerin sorumluluğu yazarlara aittir.

Statements in articles are the responsibility of the authors only.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No: 71 Bomonti, Şişli/İstanbul Tel: 0212 246 00 11

E-posta / e-mail: solbildergi@msgsu.edu.tr

Web sayfası / Website: <http://sosbildergi.msgsu.edu.tr/>

DergiPark: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msgsusbd>

İçindekiler / Contents

Editorial Sunuş: “Göç”

Editorial Introduction: “Migration”

Tuba AKPOLAT, Bengisu KOYUNCU

Özgün Makale / Original Article

Türkiye’de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) Rolü ve Etkisi | 221

The Role and Impact of International Organization for Migration (IOM) on Migration Governance in Turkey

Elif ÇETİN

Özgün Makale / Original Article

Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi’nin (IRRC) Raporuna Göre II. Dünya Savaşı’nın Sona Ermesinin Ardından Türkiye’deki Mültecilerin Durumu | 242

Refugee Status in Turkey After the End of World War II, As Reported By The International Rescue and Relief Committee (IRRC)

Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU

Özgün Makale / Original Article

İnsan Hakları Bağlamında Göçün Güvenikleştirilmesi | 252

Securitizing Migration in the Context of Human Rights

İbrahim MAVİ

Özgün Makale / Original Article

Kimlik ile Güvenlik İlişkisi Bağlamında “Öteki”nin Kavramsallaştırılması: Göçmenlik ve Avrupalılık | 269

Conceptualizing the ‘Other’ in the Context of Identity and Security: Immigration and Europeanness

Onur GÜREL

Özgün Makale / Original Article

Sosyal Uyumda Kültürlerarası Yaklaşımın Bir Yansıması Olarak Göçmen Meclisleri | 283

Migrant Councils as a Reflection of the Intercultural Approach to Social Integration

Damla MURSÜL

Özgün Makale / Original Article

Avrupa’da Aşırı Sağ Partiler ve Göçmenlere Yaklaşımları; Seçilmiş Örnekler | 295

Far-Right Parties in Europe and Their Attitudes Toward Immigrants; Selected Cases

İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ, Buket ÖZDEMİR DAL

Özgün Makale / Original Article

Comparison of the Pandemic Experiences of British and Syrian Old Women Living Alone in Turkey | 318

Türkiye’de Yalnız Yaşayan Yaşlı Britanyalı ve Suriyeli Kadınların Pandemi Deneyimlerinin Karşılaştırılması

Vefa Saygın ÖĞÜTLE, Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE, Hilal SEVLÜ, Duygu SARIMURATOĞLU

Özgün Makale / Original Article

Suriye'nin "Öteki" Sığınmacıları: Domların Yaşam Deneyimleri | 335

"The Other" Asylum-Seekers of Syria: The Experiences of The Dom

Çağla SALDUZ DORUK, Sinem ARSLANKOÇ, İsmail NALBANTOĞLU, Nurgün KUL PARLAK

Özgün Makale / Original Article

Türkiye'de Yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Vatandaşlık Algısı | 354

Citizenship Perception of 1989 Bulgarian Immigrants Living in Turkey

Nihal SEÇMEZ, Genç Osman İLHAN

Özgün Makale / Original Article

Sınırdaki Karşılaşmalar: Göç Eden Bireylerin Ben ve Öteki Olma Durumlarına

Dair Söylem Analizi | 368

Encounters At The Border: Discourse Analysis On Migrants Being As I And the Other

Funda ÇOŞKUN

Özgün Makale / Original Article

Biopolitics During COVID-19 Pandemic:

Migration Movements and Border Practices in Europe | 380

COVID-19 Pandemi Sürecinde Biyopolitika: Avrupa'daki Göç Hareketleri ve Sınır Pratikleri

Ece ÇİM, Yasin ÖZBEY

Özgün Makale / Original Article

Suriyeli Göçmenlere Yönelik Sosyal Mesafeyi Akademiden Okumak:

Türkiye Örneği | 394

Reading the Social Distance for Syrian Migrants through the Academia: The Case of Turkey

Sait GÜLSOY, Figen KANBİR

Özgün Makale / Original Article

Investigating the Religion-Based Solidarity Shown by the Turkish Community to the Syrian Forced Immigrants During the COVID-19 Pandemic | 409

Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Zorunlu Göçmenlere COVID-19 Pandemi Döneminde Türk

Toplumunun Gösterdiği Din Temelli Dayanışmanın İncelenmesi

Ziad ALAHMAD

Özgün Makale / Original Article

Mülteci Kadınlara Odaklanan Lisansüstü Tezlere Genel Bakış:

Bibliyografik Bir Analiz | 421

Overview of Graduate Theses Focused on Refugee Women: A Bibliometric Analysis

Hülya KARAKARTAL, Derya ŞAŞMAN KAYLI

Özgün Makale / Original Article

Müzik Öğretmenlerinin Geçici Koruma Statüsündeki Öğrencilerin Müzik Eğitime Yönelik Görüşleri | 439

Opinions of Music Teachers on Music Education of Students in Temporary Protection Status

Yakup AKSOY

Özgün Makale / Original Article

Syrian Students' Perception of School: Experiences in the Process and the Changes Over Time | 459

Suriyeli Öğrencilerin Okul Algısı: Süreçte Yaşananlar ve Değişim
Mehmet SAYICI, Metin ÖZKAN

Özgün Makale / Original Article

Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Türkçe ve Ana Dil Becerilerine İlişkin Algıları ve Gündelik Hayattaki Dil Tercihleri | 472

The Perceptions of Syrian Students in Turkey on Turkish and Their Native Language Skills and Language Preferences in Daily Life
İbrahim Halil YILMAZ, Ali Zafer SAĞIROĞLU

Özgün Makale / Original Article

Savaşa Maruz Kalanları Konu Edinen Resimli Kitapların Görsel Göstergebilimsel Yöntem Aracılığıyla Çözümlemesi: Dönme Dolap Örneği | 495

Analysis Of Picture Books About Those Who Were Exposed to War By Visual Semiotic Method: Ferris Wheel Example
Aslı İGİT

Özgün Makale / Original Article

Görselin Duygusal Gücü: Göçmen, Mülteci ve Sığınmacıların Küresel Görsel Politikadaki Temsili Üzerine | 518

The Emotional Power of Visual: On the Representation of Migrants, Refugees and Asylum Seekers in Global Visual Politics
Nihal EMEKLİER, Bilgehan EMEKLİER

Özgün Makale / Original Article

Who Deserves to be Refugee?: The Instrumentalization of Art and Culture in the Solidarity Discourse of Ukrainian Refugees in Social Media | 538

Mülteci Olmayı Kim Hak Eder?: Ukraynalı Mültecilerin Sosyal Medyada Dayanışma Söyleminde Sanat ve Kültürün Araçsallaşması
Balca ARDA

Özgün Makale / Original Article

İç Göç-İşgücü İlişkisinin Panel Veri Yöntemiyle Analizi (2008-2019) | 558

Analysis of Internal Migration and Labor Relations with Panel Data Method (2008-2019)
Furkan DÜZENLİ

Özgün Makale / Original Article

Geçmişten Günümüze Lüleburgaz Odaklı İskân Politikalarını Şekillendiren Göç Hareketliliğinin Kırsala ve Somut Olmayan Kültürel Mirasa Etkileri | 576

The Effects of Migration Mobility, which has Shaped the Settlement Policies of Lüleburgaz from Past to Present, on Rural and Intangible Cultural Heritage
Derya ALTINER BOZACI, Kumru ÇILGIN ÇALIŞ, Serim DİNÇ, İnci OLGUN

Özgün Makale / Original Article

Milan Kundera'nın *Bilmemek* ve Dubravka Ugrešić'in *Acı Bakanlığı* Romanlarının Göçmenlikle İlişkili Travma, Yas ve Nostalji Süreçleri Bağlamında İncelenmesi | 604

An Analysis of Milan Kundera's *Ignorance* and Dubravka Ugrešić's *Ministry of Pain* in the Context of Trauma, Grief, and Nostalgia Processes Associated with Immigration

Emre KARABUDAK, Mehmet KAYA

Özgün Makale / Original Article

Göç ve Dil | 625

Migration and Language

Işıl ERDUYAN

Editorial Sunuş: “Göç”

Tuba AKPOLAT*
Bengisu KOYUNCU**

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nin bu sayısının odağının “Göç” olarak belirlenmesiyle, göçün neden olduğu ya da sağladığı durumları merkeze alan, farklı disiplinlerin bakış açılarıyla yazılmış yazıları okumak hem etnisite, cinsiyet ya da bireyler bağlamında göçün etkilerini mikro düzeyde anlamlandırabilmemize hem de uzun dönemde kentleşmede, kültürde ve politikadaki etkilerini makro düzeyde okuyabilmemize olanak sağladı. Bu açıdan dosyayı oluşturan makalelerin birikimli etkisinin, konuya ilişkin farklı farkındalık alanları açacağına inanıyoruz.

Küresel bir mesele olan zorunlu göçün, düzenli ve insani yürütülmesi adına kurulan örgütleri irdeleyen “Türkiye’de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) Rolü ve Etkisi” ve “Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi’nin (IRRC) Raporuna Göre II. Dünya Savaşı’nın Sona Ermesinin Ardından Türkiye’deki Mültecilerin Durumu” makalelerinde söz konusu örgütlerin kendini nasıl konumlandığı ve çalıştığı meselelerine yer verilmiştir. Göç politikalarını insan hakları bağlamında tartışan “İnsan Hakları Bağlamında Göçün Güvenleştirilmesi” ile kimlik bağlamında tartışan “Kimlik ile Güvenlik İlişkisi Bağlamında “Öteki”nin Kavramsallaştırılması: Göçmenlik ve Avrupalılık” makaleleri göçün güvenleştirilmesine ilişkin bakış açısı ortaya koymuşlardır.

Göçün olası olumsuz etkilerinin yerel düzeyde ortadan kaldırılması amacını taşıyan göçmen meclislerini konu alan “Sosyal Uyumda Kültürlerarası Yaklaşımın Bir Yansıması Olarak Göçmen Meclisleri” başlıklı yazı ile göç, kültürlerarası yaklaşım çerçevesinde incelenmiştir. Bununla birlikte, göç-göçmen olgularını ideolojiler bağlamında ele alan “Avrupa’da Aşırı Sağ Partiler ve Göçmenlere Yaklaşımları; Seçilmiş Örnekler” yazısı bu olgulara ilişkin Avrupa çerçevesinde bir değerlendirme sunmuştur.

Hangi statü ile olursa olsun göç, göç eden bireyler için sosyal ve kültürel yalnızlığı beraberinde getirdiğinden üstesinden gelmesi zor süreçleri barındırmaktadır. Bununla birlikte yaşlılık, yerleşik toplumsal cinsiyet kabulleri ya da toplum içinde azınlık olmak gibi durumların, hâlihazırda kırılğan grupların oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Dergi dosyamızda göç bağlamında bu durumların irdelendiği makalelerden “Türkiye’de Yalnız Yaşayan İngiliz ve Suriyeli Yaşlı Kadınların Pandemi Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, yaşlı göçmenlerin pandemi deneyimlerine; “Suriye’nin ‘Öteki’ Sığınmacıları: Domların Yaşam Deneyimleri” yaşamı azınlık olarak deneyimleyen bir grubun göçmenlik deneyimlerine odaklanmaktadır.

Göçün uzun dönemli etkilerini konu alan “Türkiye’de Yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Vatandaşlık Algısı” yazısı Bulgaristan’daki yaşantılarını hatırlayabilen göçmenlerin Türkiye’deki yaşanmışlıkları üzerinden vatandaşlık algısını ortaya koymayı amaçlarken; “Sınırdaki Karşılaşmalar: Göç Eden Bireylerin Ben ve Öteki Olma Durumlarına Dair Söylem Analizi” ile farklı millet mensubu göçmenlerin birbirlerine bakış açılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Covid 19 salgını sırasında ülkelerin göç politikaları ve sınır uygulamaları “COVID-19 Pandemi Sürecinde Biyopolitika: Avrupa’daki Göç Hareketleri ve Sınır Pratikleri” başlıklı makalede tartışılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, tuba.akpolat@msgsu.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, bengisu.koyuncu@msgsu.edu.tr

Günümüzde yoğun olarak yaşanan zorunlu göçün, göç eden bireyler üzerinde etkisi olduğu kadar ev sahibi ülke açısından da ekonomik, politik ve sosyo-kültürel etkileri olduğu aşikârdır. “Suriyeli Göçmenlere Yönelik Sosyal Mesafeyi Akademiden Okumak: Türkiye Örneği” başlıklı çalışmada ev sahibi ülke bireyleri olarak akademisyenlerin bakış açıları ele alınmıştır. “Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Zorunlu Göçmenlere COVID-19 Pandemi Döneminde Türk Toplumunun Gösterdiği Din Temelli Dayanışmanın İncelenmesi” ise konuya din temelinde yaklaşarak ev sahibi ülke bireylerinin göçmenlere bakış açıları irdelenmiştir.

Kadın göçmenleri inceleyen alan araştırmalarını inceleyen “Mülteci Kadınlara Odaklanan Lisansüstü Tezler Genel Bakış: Bibliyografik Bir Analiz” başlıklı çalışmada konuya ilişkin araştırma eğilimi ortaya konmuştur.

Çeşitli şekillerde göç deneyimi yaşamış çocukların, eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunları belirleyebilmek hem öğrenci olarak göçmen çocukların uyum sürecinde hem de eğitim politikaları bağlamında atılacak adımların belirlenmesinde oldukça önemlidir. “Müzik Öğretmenlerinin Geçici Koruma Statüsündeki Öğrencilerin Müzik Eğitimine Yönelik Görüşleri”; “Suriyeli Öğrencilerin Okul Algısı: Süreçte Yaşananlar ve Değişim” ve “Türkiye’deki Suriyeli Öğrencilerin Türkçe ve Ana Dil Becerilerine İlişkin Alguları ve Gündelik Hayattaki Dil Tercihleri” araştırmaları, göçün eğitim üzerindeki etkisini farklı perspektiflerden ortaya koymaktadır. Benzer başka bir çalışma ise “Savaşa Maruz Kalanları Konu Edinen Resimli Kitapların Görsel Göstergibilimsel Yöntem Aracılığıyla Çözümlemesi: Dönme Dolap Örneği” resimli kitapların, hikâyelerin çocukların gelişiminde, çocuğun çevresini ve durumunu anlatması bakımından önemli araç olduğu vurgusuyla çocuğun bulunduğu durumu algılamasına verdiği destek araştırılmıştır.

Bununla birlikte “Görselin Duygusal Gücü: Göçmen, Mülteci ve Sığınmacıların Küresel Görsel Politikadaki Temsili Üzerine” başlıklı çalışmada, göçe dair çıktıların görseller üzerinden yansıtılmasının göçmen, mülteci ya da sığınmacılara bakış açısında ve politikalarda etkisi tartışılmıştır. Göç kavramını sosyal medya bakımından ele alan çalışma “Mülteci Olmayı Kim Hak Eder?: Ukraynalı Mültecilerin Sosyal Medyada Dayanışma Söyleminde Sanat ve Kültürün Araçsallaşması” ile aidiyet söylemi, “biz” ve “onlar” ayrımları üzerinden nasıl yürütüldüğü ve kullanıcıların çevrimiçi dayanışma paylaşımlarının sanat, sanatsal pratikler ve kültürel faaliyetler üzerinden kendilerini ifade etme biçimleri ortaya konulmuştur.

Aynı zamanda “İç Göç- İşgücü İlişkinin Panel Veri Yöntemiyle Analizi” Türkiye’deki iç-dış göç ilişkisini istatistiksel verilere dayalı olarak ortaya konulduğunda göç hareketlerinin mekân anlamında coğrafi yeniden dağılıma neden olması, yeni bir iş bölümü ve insan kaynağına ihtiyacının da belirli merkezlerde toplanmasına neden olduğu bulunmuştur.

“Geçmişten Günümüze Lüleburgaz Odaklı İskân Politikalarını Şekillendiren Göç Hareketliliğinin Kırsala ve Somut Olmayan Kültürel Mirasa Etkileri” başlıklı yazı ise göçün somut olmayan kültürel mirasa etkilerini kırsal üzerinden okunmasına olanak sağlamıştır.

Bireysel ve toplumsal çıktıları olan göç olgusu edebiyata da konu olmuş, tanıklık ve kurgu bağlamında birçok eser ortaya konmuştur. “Milan Kundera’nın *Bilmemek* ve Dubravka Ugrešić’in *Acı Bakanlık* Romanlarının Göçmenlikle İlişkili Travma, Yas ve Nostalji Süreçleri Bağlamında İncelenmesi” başlıklı yazılarda edebi eserler üzerinden göç-göçmen olgusu irdelenmiştir. Göçün önemli vurgularından biri de “Göç ve Dil” başlıklı yazı ile, göçmen çok dilliliği toplumdilbilim (*sociolinguistics*) araştırmalarına dayalı olarak Türkiye’deki göç profili ile İstanbul’da Çağdaş Dil Çeşitliliği adı altında incelenmiştir.

“Göç” teması ile yayımlanan sayımızda, farklı disiplinlerin bakış açısıyla konuya yaklaşarak, dergimize katkı sağlayan yazarlarımıza, değerlendiren hakemlerimize ve emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Editorial Introduction: “Migration”

Tuba AKPOLAT*
Bengisu KOYUNCU**

By determining the focus of the present issue of MSFAU Journal of Social Sciences as “Migration”, we had the opportunity to examine various articles focusing on the situations caused or provided by migration, written from the perspectives of different disciplines, helped us both to make sense of the impact of the migration at a micro level in regards of ethnicity, gender or individuals as well as on urbanization, culture and politics in the long term at a macro level. In this respect, we believe that the cumulative effect of the articles that make up the file will open up various areas of awareness on the topic.

In the articles “The Role and Impact of International Organization for Migration (IOM) on Migration Governance in Turkey” and “Refugee Status in Turkey After the End of World War II, as Reported by the International Rescue and Relief Committee (IRRC)”, which scrutinize the organizations established for the regular and humane conduct of forced migration, which is a global issue, how these organizations work and position themselves are examined. Discussing immigration policies in the context of human rights “Securitizing Migration in the Context of Human Rights” and “Conceptualizing the ‘Other’ in the Context of Identity and Security: Immigration and Europeaness” discussing the same subject in the context of the relationship between identity and security, present a perspective on the securitization of migration.

Migration is examined within the framework of intercultural approach in the article entitled “Migrant Councils as a Reflection of the Intercultural Approach to Social Integration”, which studies the migration councils that aim to discover the ways to eliminate the possible negative effects of migration at the local level. In addition to that, the article “Far-Right Parties in Europe and Their Attitudes Toward Immigrants; Selected Cases”, which deals with migration-immigrant phenomena in the context of ideologies, present an assessment within the European framework.

Regardless of the status of the immigration, it involves difficulties to overcome as it brings social and cultural isolation for the immigrants. On the other hand, it can be argued that situations such as old age, established gender acceptances or being a part of one of the minorities in the society cause the formation of vulnerable groups. In our issue, among the articles which analyse such situations in the context of migration, the article named “Comparison of the Pandemic Experiences of British and Syrian Old Women Living Alone in Turkey” focuses on the pandemic experiences of elderly immigrants, while “‘The Other’ Asylum-Seekers of Syria: The Experiences of The Dom” focuses on the immigration experiences of a group that experiences life as a minority.

While the “Citizenship Perception of 1989 Bulgarian Immigrants Living in Turkey” article, which is about the long-term effects of migration, aims to reveal the citizenship perception of immigrants able to remember their lives in Bulgaria through their experiences in Turkey; the aim of “Encounters at The Border: Discourse Analysis On Migrants Being As I And Other” is to examine the standpoint of immigrants from different nationalities towards one another. The migration policies and border practices of the countries during the Covid 19 epidemic are discussed in the

* Assist. Prof., Educational Sciences, Mimar Sinan Fine Arts University, tuba.akpolat@msgsu.edu.tr

** Assist. Prof., Educational Sciences, Mimar Sinan Fine Arts University, bengisu.koyuncu@msgsu.edu.tr

article entitled “Biopolitics During COVID-19 Pandemic: Migration Movements and Border Practices in Europe”.

It is obvious that the forced migration, which is profoundly experienced nowadays, has economic, political and socio-cultural impact to the host country as well as its effects on immigrants. In the study entitled “Reading the Social Distance for Syrian Migrants through the Academia: The Case of Turkey”, the perspectives of academics as host country individuals are discussed. “Investigating the Religion-Based Solidarity Shown by the Turkish Community to the Syrian Forced Immigrants During the COVID-19 Pandemic”, examines the perspectives of the host country individuals towards immigrants by addressing the issue on the basis of religion.

The study entitled “Overview of Graduate Theses Focused on Refugee Women: A Bibliometric Analysis” examines the field studies on women immigrants and reveals the research tendency on this subject.

It is very important to be able to identify the problems experienced by children who have experienced migration in various ways in their education process, both in the integration process of immigrant children as students and in determining the steps to be taken in the context of education policies. The studies entitled “Opinions of Music Teachers on Music Education of Students in Temporary Protection Status”, “Syrian Students’ Perception of School: Experiences in the Process and the Changes over Time”, and “The perceptions of Syrian Students in Türkiye on Turkish and Their Native Language Skills and Language Preferences in Daily Life” reveal the impact of migration on education from different perspectives. In another similar study entitled “Analysis of Picture Books About Those Who Were Exposed to War by Visual Semiotic Method: Ferris Wheel Example”, the support given by picture books to the child's perception of the situation in which he/she found him/herself has been examined with the emphasis that stories are an important tool in the development of children in terms of describing the child's environment and situation.

In addition to that, in the study entitled “The Emotional Power of Visual: On the Representation of Migrants, Refugees and Asylum Seekers in Global Visual Politics” the impact of reflecting the migration outputs through visuals both on the immigrants’, refugees’, or asylum seekers’ perspective and on policies has been discussed. The study entitled “Who Deserves to be Refugee?: The Instrumentalization of Art and Culture in the Solidarity Discourse of Ukrainian Refugees in Social Media” discusses the concept of migration in terms of social media and also reveals how the sense of belonging is carried out through the distinctive terms of “us” and “them” and the way users express their online posts through art, artistic practices, and cultural activities.

At the same time, in the study entitled “Analysis of Internal Migration and Labor Relations with Panel Data Method (2008-2019)”, the relevance of immigration/emigration in Turkey explained with statistical data and it has been revealed that the migration movements cause geographical redistribution in terms of space, and the need for a new division of labor and human resources to be concentrated in certain centers.

The article entitled “The Effects of Migration Mobility, which has Shaped the Settlement Policies of Lüleburgaz from Past to Present, on Rural and Intangible Cultural Heritage” enables the effects of migration on the intangible cultural heritage to be read through the rural.

The phenomenon of migration, which has individual and social outputs, has also been the subject of literature, thus many works have been produced in the context of testimony and fiction. In the article entitled “An Analysis of Milan Kundera's Ignorance and Dubravka Ugrešić's Ministry of Pain in the Context of Trauma, Grief, and Nostalgia Processes Associated with Immigration”, the phenomenon of immigration-immigrant is examined through literary works. One of

the important emphases on migration is examined in the article entitled “Migration and Language” through the immigration profile in Turkey based on sociolinguistic studies and the immigration profile in Turkey and Contemporary Language Diversity in Istanbul.

We would like to thank our authors, reviewers, and everyone else who contributed to our issue with the theme of “Migration” by approaching the subject from the perspective of different disciplines’.

Özgün Makale

Türkiye’de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) Rolü ve Etkisi¹

The Role and Impact of International Organization for Migration (IOM) on Migration Governance in Turkey

Elif ÇETİN*

Öz

Bu makalenin amacı, Türkiye’nin göç yönetim politikaları ve uygulamaları kapsamında Uluslararası Göç Örgütü’nün (International Organization for Migration, IOM) hangi nitelikte bir rol üstlendiğini ve nasıl bir etki yarattığını tespit ederek değerlendirmektir. Göç yönetimi alanında uluslararası kuruluşların üstlendikleri fonksiyonları ele alan akademik literatürden beslenen makalenin teorik alt yapısını uluslararası örgütlerin “kendi varlıklarını meşrulaştırmaları” (*self-legitimation*) kavramı oluşturmaktadır. Buna göre, IOM Türkiye, diğer uluslararası örgütler ve yerel aktörlerle oluşturduğu iş birlikleri sayesinde Türkiye’nin göç yönetiminde oynadığı rolü ve saygınlığını artırarak kendi varlığına meşruluk sağlamaktadır. IOM’i, küresel göç yönetim sisteminin önemli aktörlerinden biri kabul ederek göç yönetiminde yarattığı etkiyi spesifik ülke örnekleriyle inceleyen akademik çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Mevcut literatürün eksik kalmış bu boyutuna IOM Türkiye örneğine odaklanarak katkı sunmayı amaçlayan makale, yönetsel olarak kalitatif nitelikte olup birincil ve ikincil yazılı kaynakların incelemesine ve analizine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç Yönetimi, Uluslararası Kuruluşlar, IOM, Türkiye.

Abstract

This paper aims to understand and evaluate the specific nature of the International Organization for Migration’s role in Turkey’s migration management policies and approaches, and the particular impact it generates within this context. Building on the literature that analyses functions of international organisations (IOs) in the field of migration governance, this article adopts the concept of “self-legitimation of IOs”. Accordingly, IOM Turkey has been increasing its role and respectability in Turkey’s migration governance, hence legitimizing itself, via the partnerships it has been building with other relevant IOs and local actors. The academic literature that investigates IOM’s role in migration governance by referring to specific country cases is quite limited.

¹ Makale başvuru tarihi: 07.08.2022. Makale kabul tarihi: 03.11.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yaşar Üniversitesi, elif.cetin@yasar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9182-1992.

This paper, which methodologically adopts a qualitative approach drawing on the examination and analysis of relevant primary and secondary written materials, seeks to contribute to the literature by addressing this particular gap.

Keywords: Migration Governance, International Organizations, IOM, Turkey.

Giris

Bu çalışmada, Türkiye'nin göç yönetim (*migration governance*) politikaları ve uygulamaları kapsamında Uluslararası Göç Örgütü'nün (International Organization for Migration, IOM) üstlendiği rol ve yarattığı etki değerlendirilmektedir. Türkiye bir zamanlar göç veren ülke konumundayken artık çok farklı göç hareketliliklerinin merkezinde yer almaktadır ve buna bağlı olarak göç veren bir ülke olmanın yanı sıra aynı zamanda göçmen ve sığınmacı alan bir ülkeye de dönüşmüştür. Türkiye'nin göç tecrübesinde yaşanan bu dinamizm, IOM ile olan ve 2004'te resmî bir statüye kavuşan, ilişkisine de yansımıştır. IOM'un rolü artık sadece göçmenlerin kriz dönemlerindeki ihtiyaçlarını karşılama ile sınırlı kalmayıp Türkiye'deki göç yönetimine dâhil olan farklı aktörlerle şu gibi farklı alanlarda da diyalog ve iş birliği içinde olmayı kapsamaktadır: göçmenlere sunulan yardımlar, göçmenlerin Türkiye'deki iş piyasasına entegrasyonu, göç ve sınır yönetimi, ve göçmen hareketliliğine ilişkin araştırmalarla veri toplama.

Bu bölümün teorik alt yapısı uluslararası örgütlerin "kendi varlıklarını meşrulaştırmaları" (*self-legitimation of IOs*) (Korneev, 2018, s. 1673) kavramı üzerinden oluşturulmuştur. Buna göre, IOM Türkiye sadece insan kaçakçılığına ilişkin farkındalık oluşturma veya destekli, gönüllü geri dönüşe ilişkin faaliyetlerle ilgili servis sağlayıcılık rolünü üstlenmiş olmayıp, çeşitli yerel ve ulusal aktörlerle olan iş birlikleri kapsamında bilgi üreten bir pozisyona da sahip olmuştur. IOM, bu tarzdaki göç yönetim süreçlerine dair bilgi üretiminde katkı sunarak aktivitelerini çeşitlendirmiş, etki alanını genişletmiş ve Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı karmaşık konuları çözme çabalarında önemli bir rol oynar hâle gelmiştir.

Literatürde, IOM'un insan kaçakçılığı ile mücadele, göç kontrollerinin dışsallaştırılması (*externalization*) (Bartels, 2017), geri gönderme ve sınır dışı etme kapsamındaki faaliyetlerine değinilmekle birlikte IOM'u, küresel göç yönetim sisteminin önemli aktörlerinden biri olarak kabul ederek bu kuruluşun, göç yönetiminde yarattığı etkiyi ülke örnekleri bazında inceleyen akademik çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır (Georgi, 2010; Georgi ve Schatral, 2012, Ashutosh ve Mountz, 2011; Andrijasevic ve Walters, 2010; Caillaut, 2012; Campillo, Carrete ve Gasper, 2011; Fine, 2018; Dini, 2018; Gardiner-Barber ve Bryan, 2018). IOM Türkiye örneğine odaklanan bu makale ile mevcut literatürün eksik kalmış bu boyutuna katkı sunulması hedeflenmektedir.

Makale, metodolojik açıdan kalitatif niteliktedir ve masa başı çalışma gerçekleştirilerek ilgili birincil ve ikincil yazılı kaynakların taranmasıyla toplanan verilerin analizi üzerine inşaa edilmiştir. IOM'un küresel ölçekte ve Türkiye özelinde yürüttüğü göç yönetim kapsamındaki temel faaliyetlerinin neler olduğunun belirlenmesi ve bu faaliyetler kapsamında gerçekleştirilenlerin tespitinin yapılmasına yönelik olarak IOM (küresel) ve IOM Türkiye'nin web sitelerinde yayınlamış oldukları araştırma raporlar ve ayrıca ilgili akademik yayınlar incelenip analiz edilmiştir. IOM'un uluslararası boyutta ve Türkiye özelinde göç yönetimine ne şekilde dâhil olduğunun, hangi faaliyetleri, nasıl bir etki yaratarak gerçekleştirdiğinin daha somut şekilde anlaşılabilmesi için bazı istatistiki veriler de bu çalışmaya dâhil edilerek, IOM'un uluslararası faaliyetleri ile Türkiye'deki gerçekleştirdiği faaliyetlerinin bir incelemesi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışmada, ilk olarak uluslararası göç yönetişim kavramı tanımlanarak temel özellikleri tespit edilmektedir. Daha sonra, uluslararası göç yönetişiminin önemli aktörlerinden biri olarak IOM'un kuruluş süreci, global misyonu ve bu belirlemiş olduğu misyon çerçevesinde oynadığı rol incelenmektedir. Akabinde, Türkiye'nin göç yönetişimi ve buna dâhil olan temel aktörler genel olarak incelenmektedir. Bunu takiben, Türkiye'deki göç yönetişiminin (*migration governance*) bir unsuru olarak IOM'un faaliyetleri ve yürüttüğü çalışmalar ele alınarak sonuç kısmında bunların bir analizi ve değerlendirmesi sunulmaktadır.

Uluslararası Göç Yönetişimi

Van Riemsdijk vd. (2021), yönetişim kavramını devlet kurumlarının ve devletdışı aktörlerin (uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları vs.) katılımıyla ortaya çıkan politika yapım süreci olarak tanımlamaktadırlar (s.1-2). Yönetişim süreçlerine dâhil olan farklı aktörler birbirlerine karşılıklı bağımlıdır, kendilerini organize edebilme niteliğine sahiptirler ve otonomlardır (Rhodes, 1997; aktaran van Riemsdijk vd., 2021, s. 2). Yönetişim kavramının bu genel tanımından yola çıkarak göç yönetişimini şöyle ele almak mümkündür: göç alanında faaliyet gösteren ve bir organizasyon şemasına, çeşitli prensiplere, normlara, düzenlenmelere ve karar verme prosedürlerine sahip olan kamu ve özel kuruluşları içeren geniş yapıdaki sistemdir (Biermann vd., 2009, s. 15). IOM'un da benzer şekilde göç yönetişimini, onun çok parçalı olmasına vurgu yaparak tanımlamaktadır. Buna göre, uluslararası göç yönetişimi, farklı yasal normların, kanunların, politikaların, geleneklerin ve organizasyonel yapıların toplamından oluşan bir çerçeveyi haizdir (IOM, 2019, s. 138). Böyle bir yapı, göçün her türlü formuna ilişkin olarak (gönüllü, zorunlu, kısa süreli, uzun süreli, döngüsel vs.) farklı aktörlerin iş birliği oluşturmasını teşvik edici niteliktedir (IOM, 2019, s. 138). Uluslararası göç yönetişimi çok taraflı gelişmeleri, çok bileşenli süreçleri ve dünya ölçeğinde aktörleri kapsamaktadır (Sandıklı ve Kaya, 2013, s. 72.) ve “uluslararası, uluslararası, ulusal, bölgesel ve bölgelerarası” bir yapıdadır (Kara ve Kara, 2016, s. 4). Bu açıdan bakıldığında, uluslararası göç yönetişimi, farklı gündem ve yetkilere sahip aktörlerden oluştuğu için çok parçalı bir nitelikte olmakla birlikte bu parçalı olma özelliğinin göç yönetişimi üzerinde olumsuz etki yarattığı gibi bir sonuca varılmamalıdır (Biermann et al. 2009). Farklı aktörlerin birbirleriyle olan diyalogundan Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat (Global Compact for Migration) gibi geniş kapsamlı ve yaratıcı nitelikteki anlaşmalar da doğabilmektedir (Biermann vd. 2009).

Bu noktada, uluslararası göç yönetişiminin BM ve ona bağlı kuruluşların dâhil olduğu süreçlerle ilerleyen geleneksel yapıda olabildiği gibi “bağımsız girişimler, kuruluşlar arası düzenlemeler ve bölgeler arası iş birliği” gibi geleneksel olmayan bir çerçevede de gerçekleşebildiğini vurgulamak önem arz etmektedir (Kara ve Kara, 2016, s. 5). Bağımsız girişimler açısından örnekler arasında “Bern Girişimi, Uluslararası Göç Küresel Komisyonu, Göç ve Kalkınma Konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog ve Uluslararası Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum” (Kara ve Kara, 2016, ss. 5-6) sıralanabilir. Küresel Göç Grubu ve Uluslararası Göç Politikası Programı kuruluşlar arası düzenlemeler arasında yer alırken, Bölgesel Danışma Süreçleri, Asya-Avrupa Diyalogu, Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler Zirvesi Bölgeler arası iş birliği örneklerindedir (Kara ve Kara, 2016, ss. 5-6)

Uluslararası göç yönetişiminin ortaya çıkmasında, hiç şüphesiz ki, göçmen sayılarında küresel ölçekte ciddi bir artış olması ve göç olgusunun hem insani kalkınmayla hem de ulusal güvenlikle alakalı küresel boyutta önemli mesele olması rol oynamıştır (Woods vd. 2013, s. 12). IOM tarafından sunulan verilere göre, 2020 yılı itibarıyla dünyada yaklaşık 281 milyon göçmen bulunmaktaydı ki bu dünya nüfusunun yüzde 3,6'sına karşılık gelmekteydi (IOM, 2022, para. 3).

Göçmen sayılarında özellikle son elli yılda olan artış dikkat çekicidir ve uluslararası göç yönetişimine yönelik gerekliliği ortaya çıkaran önemli bir faktördür. Örneğin, 2020 yılındaki toplam uluslararası göçmen sayıları 1990 senesindekiyle kıyaslandığında bu sayının yaklaşık 128 milyon daha fazla olduğu ve 1970'teki toplam göçmen sayısının da üç katından daha fazla olduğu görülmür (IOM, 2022, parag. 4).

BMMYK ve IOM uluslararası göç yönetişim sistemi içinde yer alan önemli uluslararası kuruluşlardır. Bununla birlikte, farklı göç kategorilerinin tamamı tek bir küresel kurumsal çerçeve içinde ele alınamamaktadır (van Riemsdijk vd., 2021, ss 1-2). İklim değişikliği, finans, ticaret, güvenlik, bulaşıcı hastalıklar gibi küresel nitelik taşıyan olguların yönetimiyle ilişkilendirilmiş Dünya Ticaret Örgütü, BM Güvenlik Konseyi, Dünya Sağlık Örgütü gibi BM çatısı altında ortak kurumsal iş birlikleri gerçekleştirirken, uluslararası göçe ilişkin resmî bir çerçevenin varlığından söz etmek mümkün değildir ve farklı göç türlerine ilişkin farklı kurumlar mevcuttur (Klein-Solomon ve Sheldon, 2018, s. 585). Balch'ın da (2010) belirtmiş olduğu üzere, göç, ekonomi, ulusal egemenlik, güvenlik ve etik gibi farklı konu başlıklarıyla kesişen, çok boyutlu ve karmaşık siyasi etkenleri içeren yapıda bir meseledir ve buna bağlı olarak küresel göç yönetişiminin tek bir çatı altında ele alınması zorlaşmaktadır (s. 2). Her ne kadar yapısalci yaklaşım küresel ekonominin devlet dışı aktörlerinin aldığı kararların ve attığı adımların ulus-devlerin sınırlarını kontrol etme yetkinliğini ve egemenliklerini kısıtladığı iddiasında bulunsa da (Sassen, 1999, s. 177; Wright, 2010, s. 42), ulus-devletler göç politikalarının oluşum süreçleri içinde hâlâ önemli aktörler konumundadırlar ve bu alanda uluslararası aktörlerle egemenlik paylaşımı yapmaya direnç göstermektedirler. Sermaye ile malların küresel hareketliliğinin tersine bireylerin göç hareketleri üzerinde daha kısıtlayıcı düzenlemelere gidebilmektedirler (Dreher, 2007, s. 10). Bu anlamda, ulus devletler arzu edilen ve istenmeyen göçmen kategorilerini belirlemeye yönelik siyasi enstrümanları hâlâ ellerinde bulundurmaktadır Özellikle sanayileşmiş liberal demokrasilerden oluşan Küresel Kuzey ülkelerinin, bilhassa Batı Avrupa ülkelerinin, Küresel Güney'den gelen göçmenlerin sayısını bu kişileri kontrol odaklı göç politikalarıyla olabildiğince sınırlarının dışında tutarak azaltma eğilimi içindedirler. Bu durum, sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerinin göçmen çalışanlara duyduğu somut ihtiyaçlarla çelişmekte ve sıklıkla "göç kontrol ikilemelerine" yol açmaktadır (Guiraudon ve Joopke, 2001, s. 8).

Ayrıca, sanayileşmiş ve göç alan ülkelerden oluşan Küresel Kuzey ile kıyaslandığında ekonomisi gelişmemiş veya gelişmekte olan, menşe ve transit ülkeleri içeren Küresel Güney'in göç öncelikleri farklılık arz etmektedir. Bu durum göç yönetişimini tek bir çatı altında yürütmeyi zorlaştıran bir etkidir. Küresel Kuzey ülkeleri, kendilerine yönelen göçü sınırlandırmalarının önünde engel oluşturacağını düşündükleri uluslararası bağlayıcılığa sahip olacak normların ortaya çıkmasına direnç gösterirken Küresel Güney ise vatandaşlarının korunmasını ve göç ettikleri ülkelerde iş piyasalarına dâhil olmasını kolaylaştıracak bağlacıyı uluslararası normların oluşum süreçlerini desteklemektedirler (Woods vd., 2013). Ülkeler seviyesinde de göç yönetişim süreçlerine dâhil olan farklı aktörlerin farklı göç öncelikleri olabilmekte ve bu da göç yönetişimde farklı enstrümanların tercih edilmesine sebebiyet vererek ortak görüş ve yaklaşımların oluşmasının önünde ek bir engel teşkil edebilmektedir. Örneğin, bir ülkenin İçişleri Bakanlığı sınır güvenliği ön planda tutarak göçmen ve sığınmacı sayılarını azaltacak uygulamaları benimseyebilirken, Dışişleri ve Turizm bakanlıklarının o ülkenin göç kontrol politikalarının diplomatik ilişkilerine ve turizm sektörüne nasıl yansıtacağı hususlarına öncelik verebilmektedir.

Sığınmacı ve düzensiz göçmen sayılarının artışa girdiği dönemlerde uluslararası göç yönetişim yapılarında yeni düzenlemelere gidilebilmektedir. Örneğin, Suriye iç savaşında yaşanan gelişmeler ışığında, 2015 yazında artan sayıda Suriyeli sığınmacının Avrupa Birliği'ne (AB) dü-

zensiz yollarla ulaşma çabalarıyla tetiklenen ve Birlik üyelerinin bu gelişlere yönelik politika üretim süreçlerinde yeterli siyasi iradeyi sergile(ye)memesiyle derinleşen göçmen ve mülteci krizi, Dublin III Regülasyonu'nun geçici süreliğine çökmesine sebebiyet vermiştir. Buna göre, Akdeniz'e kıyıları olması sebebiyle AB'deki sığınmacıların ilk varış noktası olan, Yunanistan ve İtalya'nın bu kişilerin sığınma taleplerini işleme alıp değerlendirmesi gerekirken, bu iki ülkenin aldığı sığınma taleplerinde gelişen ani artış her iki ülkenin başvurularla başa çıkma kapasitesini ve arzusunu aşan bir niteliğe bürünerek Dublin III'ün işlevini bir müddet de olsa yitirmesi sonucunu yaratmıştır (Lavenex, 2018). Bu tablonun ortaya çıkmasında, Dublin III'ün, AB genelinde sığınmacı başvurularının dengeli ve adil şekilde dağılımını sağlayacak bir mekanizmaya sahip olmaması temel neden olmuştur.

AB üzerinde yaratmış olduğu etkiye ek olarak, 2015 yılında Akdeniz'de yaşanan göçmen ve mülteci krizi, uluslararası göç yönetişimi kapsamında da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu krizi takiben, Eylül 2016'da BM tarafından, Büyük Ölçekli Mülteci ve Göçmen Hareketlerine Yönelik Zirve gerçekleştirilmiştir. Bu zirve, “mülteci ve göçmenlerin haklarının daha iyi korunmasını temin etmek ve sorumluluğu küresel ölçekte paylaşmak için, hükümet ve BM liderleriyle sivil toplum temsilcilerini” bir araya getirmiş ve zirve neticesinde 193 hükümet lideri tarafından New York Bildirisi (New York Declaration for Refugees and Migrants) adıyla geçen belge kabul edilmiştir (BMMYK, 2016, para. 1).

New York Bildirisi ile devletler, mültecilerin ve göçmenlerin insan haklarına saygı gösterme yükümlülüklerini yeniden teyit etmiş ve yoğun şekilde göçmen ve mülteci alan ülkelere destek verme taahhüdünde bulunmuşlardır (Yılmaz-Eren, 2021, ss. 76-77). Bu taahhüdü hayata geçirebilmek için “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakatının (GSDGKM) (Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration) ve Küresel Mülteci Mutabakatının (Global Compact for Refugees) kabul edilmesi için çalışmayı kabul etmişlerdir” (Yılmaz-Eren, 2021, ss. 76-77). İlgili mutabakatlara ilişkin çalışmalar sonucu ortaya çıkan nihai metin 10-11 Aralık 2018'de Fas'ta gerçekleşen hükümetler arası konferansta onaylanmış ve daha sonra aynı yıl 19 Aralık'ta da BM Genel Kurulu tarafından karar olarak kabul edilmiştir. Küresel Mutabakat metninin içeriği devletler üzerinde bağlayıcı değildir ve Mutabakat'ın ulusal platformlarda uygulanmasına yönelik planların “Uluslararası Göç İzleme Forumu” (GSDGKM, 2018, s. 50) kapsamında izlenmesi haricinde devletlere somut sorumluluklar yüklenmemiştir.

Küresel Mutabakat'ın izlenmesi, incelenmesi ve “kapasite oluşturma mekanizması da dâhil olmak üzere uygulama için etkin ve tutarlı bir sistem-çapında desteğin sağlanması adına” (Vitorino, 2019, s. 19) BM Genel Sekreterliği öncülüğünde, BM göç iletişim ağı (UN Migration Network) kurulmuştur ve bu gelişme Küresel Mutabakat'ın ortaya koyduğu “temel bir yeniliktir” (Vitorino, 2019, s. 19). Ayrıca, IOM'un bu kurulan iletişim ağının “koordinatörü ve sekreteryası olarak” hizmet vermesi kararı alınmıştır (GSDGKM, 2018, s. 48). Bu gelişmeyle, IOM, uluslararası göç yönetişiminde merkezî pozisyonda yer alan bir uluslararası kuruluş hâline gelmiştir. Bir uluslararası kuruluş olarak IOM'un göç yönetişimine dâhil olan tarafların iş birliğini güçlendirici rol oynayabileceğine ilişkin olarak farklı uluslararası iş birliği kuramlarından beslenen farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin, devlet odaklı bir yaklaşım benimseyen realist bakışına göre, devletler uluslararası sistemde güç için birbirleriyle sürekli rekabet hâlindeyler ve işbirliği ancak güçlü bir devletin belirleyeceği kurallar ve kontroller çerçevesinde gerçekleşebilir. Bu kapsamda, uluslararası kuruluşlar, güçlü devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda stratejik olarak kullandıkları araçlardır.

Liberalizm ise, realizmin aksine, uluslararası sistemi anarşik olarak tanımlamaz ve devletlerin kendi güvenliklerini, sosyal ve ekonomik refahlarını sağlama amacıyla iş birliğine hazır

olduklarını kabul eder. Buna göre, sınırları aşan bir meseleye yönelik olarak devletlerin iş birliği mekanizmaları oluşturmaya direnmeleri ve mevcut iş birliklerine katılmamaları onların çıkarlarına aksi yöne hareket ettikleri anlamını taşır.

İşlevselci/Fonksiyonalist yaklaşıma göre, teknik nitelikteki konuların çözülmesi için devletler iş birliği ihtiyacı içine girerler ve bu durum, “teknik sorunlara uluslararası düzeyde çözüm bulunması amacıyla siyasal kaygılardan uzak, teknik işlevleri yerine getirmekle sorumlu” (Akgül-Açıkmeşe, 2004, s. 6), ulus-devletlerin yetki vereceği uluslararası kuruluşların oluşum süreçlerini yaratır. İşlevselci kuramın önemli temsilcisi David Mitrany’nin geliştirdiği dallanma-ramifikasyon- doktrinine göre “bir alanda başlayan fonksiyonel örgütlenme diğer alanları da tetikleyecektir” (Akgül-Açıkmeşe, 2004, s. 6). Buna göre fonksiyonel eylem “uluslararası iş birliğine dönüşerek dünya barışının korunmasını sağlayacaktır” (Dönmez-Kara, 2015, s. 47). Uluslararası göçle ilgili düzenlemelerde de benzer süreçler ortaya çıkmakta ve bunun neticesinde sınır yönetimi, polis teşkilatı, vize politikaları gibi konu başlıklarında iş birliği gerekliliği oluşmaktadır. Uluslararası göç alanındaki düzenlemelerin yapılabilmesi için “siyasilerin karar alması ve uygulama alanını resmîleştirmeleri gerekmektedir” ve bu anlamda göç alanındaki iş birliği zaman içinde “hem sektörel hem de siyasi yayılmaya” dönüşerek ulus aşırı bir şekilde bürünmektedir (Dönmez-Kara, 2015, s. 49).

Uluslararası Göç Yönetişimi Aktörlerinden Biri Olarak IOM

Uluslararası göç yönetiminde belli standartların oluşmasına yönelik çalışmalar yapan Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi uluslararası örgütler bulunmaktadır. Uluslararası örgütler, amaçları, üye sayıları, faaliyet gösterdikleri bölgeler gibi farklı unsurlar açısından çeşitli şekillerde tanımlanabilirler. Genel olarak bakıldığında bu örgütler “bir iş birliği ve müzakere türüdür ve örgütlenme egemen eşitlerin (hükümetler ya da hükümetler dışı aktörler) otonom organlar aracılığı ile ortak amaçlar doğrultusunda sürdürdükleri bir iş birliği biçimidir” (Dedeoğlu, 2011, s. 17). Bu kapsamda, uluslararası örgütler şu temel öğelere sahiptirler: (a) bir antlaşma ya da sözleşmeyle kurulurlar; (b) önceden belirlenmiş amaçlara sahiptirler; (c) işleyişlerine, “üyelerine, ortak tutum ve davranışlara ilişkin ortak ilkeler benimserler”; (d) genellikle üyelerini eşit ve egemen kabul ederler; (e) faaliyetlerini gerçekleştirecek organlara sahiptirler; (e) faaliyetlerini yürütmek için finansal kaynak temin ederler; ve (f) çoğu zaman bir genel merkeze sahiptirler (Dedeoğlu, 2011, ss. 17-18).

Uluslararası örgütler, faaliyet gösterdikleri alanlarda saygı gören aktörler olmak ve savlarının geçerli olarak kabul edilip saygı görmesini sağlamak amacıyla kendi varlık sebeplerini meşrulaştırmaya ve bu şekilde de etki alanlarını genişletmeye çalışırlar (Korneev, 2018, s. 1678). Uluslararası örgütlerin bu tarz kendilerini meşrulaştırma stratejilerinin hedefi sıradan vatandaşlardan ziyade göç yönetim süreçlerine dâhil olan hükümet yetkilileri, yerel otoriteler, hükümet dışı aktörler, medya ve göç uzmanlarıdır (Korneev, 2018, s. 1677). Uluslararası örgütler, göç yönetişiminin parçası olan çeşitli yerel ve küresel aktörlerle ortaklıklar oluşturmayı hedeflerler. Bu ortaklıklar iki küresel aktör arasında olabildiği gibi küresel ve yerel aktörler arasında da gelişebilmektedir (Korneev, 2018, s. 1686). Örneğin, Türkiye özelinde IOM’un BMMYK, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) gibi küresel kuruluşlarla ortak faaliyetleri olduğu gibi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, çeşitli bakanlıklar ile yerel otoriteler ve kuruluşlarla da ortaklaşa yürüttüğü faaliyetleri vardır.

Uluslararası örgütlerin var olma sebeplerini gerekçelendirirken kullandıkları en temel strateji diğer uluslararası kuruluşlar ve yerel ortaklarla iş birliği içinde bilgi üretmektir (Korneev, 2018, s.

1680). Korneev'a göre (2018), göç dinamiklerinin gelecekte nasıl olacağına ilişkin küresel çapta bir belirsizlik mevcut olmasına karşın uluslararası örgütler göç ve göç politikalarıyla ilgili bilgiyi aktif olarak üretebilmektedirler (s. 1678). Mevcut belirsizlik ortamı, bu uluslararası kuruluşlar için zorluk yaratmaktan ziyade, onların bilgi üretme ve yayma süreçleri açısından geniş bir alan yaratıp kolaylık sağlamaktadır.

Bu çerçevede, uluslararası örgütler, temel olarak şu iki şekildeki uzmanlık gerektiren bilgi üretim ve dağıtım faaliyetlerini gerçekleştirerek kendi varlık sebeplerini meşrulaştırmaya çalışırlar: (1) analitik-tahmine yönelik bilgi (*analytical-predictive knowledge*) ve (2) normatif bilgi (*normative knowledge*) (Korneev, 2018, s. 1678). İlkinde, mevcut veya potansiyel demografik değişimlere, göç hareketliliklerindeki dinamiklere, kullanılan göç rotalarına, göç etme biçimlerine (gönüllü, zorunlu, düzenli, düzensiz vs.) yönelik olarak küresel değişimleri yansıtacak şekilde düzenli olarak üretilmesi gereken bilgiler söz konusudur.

İkinci tip normatif bilgi üretiminde ise; göç kontrol, entegrasyon ve göçmen hakları, bölgesel iş birliği, iş piyasaları gibi çeşitli politikaların en iyi şekilde tasarlanıp geliştirilmelerine ilişkin kararları alma yetkinliğine sahip olma iddiası vardır. Pécoud'un "uluslararası göç söylemleri" şeklinde betimlediği belirsiz göç süreçlerine netlik kazandıran olgunun temelini bu tip normatif bilgi oluşturur (Pécoud, 2015). Hem analitik-tahmine yönelik bilgi hem de normatif bilginin üretimi sadece uluslararası örgütlerin tekelinde olan bir durum değildir. Migration Policy Institute (Washington, D.C.), Migration Policy Group (Brüksel), Migration Policy Centre (Floransa) gibi çeşitli akademik kurumlar ile düşünce kuruluşları tarafından da bu nitelikteki bilgiler üretilmektedir (Pécoud, 2015). Bununla birlikte, göçe ilişkin bilgi üretiminde uluslararası örgütlerin rolü yine de daha belirgin şekildedir.

Geiger ve Pécoud'ya (2014) göre, uluslararası örgütler, statik kurallar, yönetmelikler, organlar bütünü olmaktan ziyade kendi içsel dinamiklerinin ve dıştan gelebilecek baskıların neticesinde değişim geçirmeye meyillidirler (s. 870). Bu örgütleri, buldukları ortamlardaki fırsatları değerlendirme amacıyla yaratıcı hamleler geliştirebilen "bürokratik girişimciler" (*bureaucratic entrepreneurs*) olarak ele almak gerekir (Geiger ve Pécoud, 2014, s. 870). Uluslararası örgütler, dinamik yapıları neticesinde ilk kuruldukları dönemdeki amaçlarının dışına çıkıp faaliyet alanlarını genişletme yönünde adımlar atabilmektedirler. Örneğin, ilk kuruldukları dönemde BMMYK'nın ve IOM'un faaliyet alanları sadece Avrupa'yı kapsayacak şekilde belirlenmişken, zaman içinde bu örgütlerin faaliyetleri küresel bir boyut kazanmıştır. Avrupa kıtasının daha barışçıl, sorunsuz ve istikrarlı bir hâle dönüşmesiyle birlikte, göç alanında faaliyet gösteren bu örgütler kendilerine Avrupa dışında "çalışma imkânları" oluşturmaya yönelmişlerdir (Geiger ve Pécoud, 2014, s. 870). Özellikle IOM örneğinde bu durum oldukça dikkat çekicidir. IOM'un temel kuruluş nedeni II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yerlerinden edilen milyonlarca kişinin Avrupa dışı coğrafyalara yerleştirilmesini sağlamaktır. Bu anlamda, Pécoud'nun da vurguladığı gibi kurucu üye devletler tarafından bir nevi "seyahat acentesi" rolü oynaması düşünülen, geçici süreliğine varlık gösterecek bir kuruluş olarak IOM ortaya çıktı (Pécoud, 2018, s. 1624). Kalıcı bir örgüt şeklinde kurulmamış olmasına rağmen IOM, fonksiyonlarını ve rolünü etkili bir şekilde yeniden tanımlayarak kendisini uluslararası göç yönetişiminin önemli aktörlerinden biri olarak sisteme sabitlemeyi başarmıştır (Pécoud, 2018, s. 1626; Geiger ve Pécoud, 2014).

IOM'un kuruluş sürecine bakıldığında, merkezi Cenevre'de bulunan bu örgütün temellerinin 1951 yılında Brüksel'de yapılan Uluslararası Göç Konferansı'nda atıldığını vurgulamak gerekir. Bu konferansta alınan karar uyarınca kurulan "Intergovernmental Committee for European Migration", 1980 yılında "Intergovernmental Committee for Migration" olarak yeniden adlandırılmış ve bu kuruluş 1989 yılında Uluslararası Göç Örgütü adını almıştır (Türkiye Cumhuriyeti

Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimî Temsilciliği, 2022). IOM, 2020 senesi itibariyle günümüzde 174 üye devlete ve toplamda 590 ofise sahip bir uluslararası örgüt konumundadır (IOM, 2021a). IOM, farklı göçmen ve mülteci gruplarına yardım sağlama görevine ek olarak aynı zamanda göç meselelerinin de görüşülüp ele alındığı bir platforma dönüşmüştür.

IOM, kendi misyonunu “göçmen bireylere ve toplumlara faydalı olacak insancıl ve düzenli göçü desteklemek olarak” açıklamaktadır (IOM, 2021b). IOM’un göç yönetimine ilişkin gerçekleştirdiği faaliyetleri “göç ve kalkınma; göçün kolaylaştırılması ve göçmenler için yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi; göçün düzenlenmesi (örneğin, insan kaçakçıları ve insan tacirleriyle mücadele); ve zorunlu göç (örneğin, mültecilerin yeni bir ülkeye yerleştirilmesi süreçlerine destek ve yardım sağlanması; veya afetler sebebi ile yerlerinden edilmiş kişilere yardım)” (Health World News, 2019, para. 6) şeklinde dört genel başlıkta ele almak mümkündür. Bu temel faaliyet alanlarına ek olarak, “uluslararası göç hukukunun desteklenmesi, politika tartışmaları ve kılavuzluk, göçmenlerin haklarının korunması, göç ve sağlık ve toplumsal cinsiyet de... IOM’un kesişen faaliyetleri arasındadır” (Health World News, 2019, para. 7).

IOM, 2001 yılında “International Dialogue on Migration” adı altında başlattığı göç alanındaki girişimle hükümetler arasında göç meselelerine çok boyutlu yaklaşımların gelişebilmesi için “ortak bir algıyı ve iş birliğinin mekanizmalarını” oluşturmayı hedefleyen bir kuruluş olduğu imajını yansıtmaktadır (Newland, 2005, s. 2). Ek olarak, “Migration Policy and Research Program” adı altında bir program ortaya koyarak, göç yönetim kapasitesini arttırmayı hedeflemiştir (Newland, 2005, s. 2). Newland (2005), GCIM (Global Commission on International Migration) için hazırlamış olduğu 2005 tarihli bir raporda, günümüzde uluslararası göçü “yönetebilecek” bir uluslararası örgütün temel fonksiyonları arasında “veri toplama, yayma, ve analizi ile mevcut göç eğilimlerinin incelenmesi ve tespit edilmesi; politika oluşturma ve geliştirme; teknik yardım ve eğitim; hizmet sağlama; farklı görüşlerin tartışılabileceği bir platform olma; işbirliği ve ortaklıkların oluşması için destek sunma; insan tacirliğine karşıtı girişimler ortaya koyabilme; göçle ilgili kalkınma girişimlerinin desteklenmesi; ve koordinasyon” olması gerektiğinin altını çizmektedir (s. 2). Aynı rapora göre, IOM kendisine oldukça kapsamlı bir misyon belirlemiş olmasına karşın, üye devletlerin sağlayacağı belli destekler kapsamında proje temelli çalışmalar yürütebilmektedir (Newland, 2005, s. 8).

Kendine has bir yapıya sahip olan IOM çoğu kez Birleşmiş Milletler’in (BM) ayrılmaz parçalarından biri olarak algılsa da aslında BM çatısı altına girmesi göreceli yeni bir gelişmedir ve Aralık 2016 tarihinde gerçekleşmiştir (Pécoud, 2018, s. 1622). 2016 yılında Cenevre ve New York’ta yapılan yoğun müzakereler sonucunda örgütün kurumsal statüsü açısından yaşadığı en önemli gelişme, “ilgili kuruluş (*related agency*)” statüsüyle BM sistemine dâhil edilmesi olmuştur (Health World News, 2019). New York’ta “19 Eylül 2016 tarihinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler Mülteciler ve Göçmenler Zirvesi’nde, Büyükelçi William Lacy Swing, IOM’u Birleşmiş Milletlere resmi olarak bağlayan belgeyi imzalamıştır” (Health World News, 2019). Bu gelişmeyi takiben IOM, BM’ye bağlı bir kurum statüsüne kavuşmuştur.

IOM’un uluslararası göç yönetimindeki faaliyetlerini ve rolünü inceleyen literatürde, bu örgütün önemli insani yardım faaliyetlerinde bulunduğu dikkat çekilmektedir (Ashutosh ve Mountz, 2011, s. 22). Myanmar, Afganistan, Sri Lanka ve Pakistan gibi çeşitli dönemlerde doğal afetlerden olumsuz şekilde etkilenmiş ülkelerde konutların yeniden inşasına, Kolombiya’da ve Irak’ta yerlerinden edilip iç göçe zorlanmış kişilerin yeniden entegrasyonu süreçlerine verdiği destek, bu yardım faaliyetlerinden sadece bir kaçıdır (IOM, 2009, s. 27). IOM aynı zamanda “Herkesin Yararına Göç Yönetimi” (Managing Migration for the Benefit of All) sloganı altında “gönüllü geri dönüş” programları da yürütmektedir (IOM, 2009). IOM’un gönüllü geri dönüşe yönelik faaliyetlerine tekrar daha detaylı olarak değinilecektir.

Benzer şekilde, IOM'un insan tacirleriyle mücadele konusunda yaptığı çalışmalar da dünyanın farklı coğrafyalarında önemli katkılar sunmuştur. IOM küresel ölçekte, 1990'ların ortalarından beri 100.000 insan ticaretine maruz kalmış bireye yardım etmiştir (IOM Türkiye, 2022b). Örneğin, Türkiye özelinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile ortaklaşa yürüttüğü projeler "kamu görevlileri, sivil toplum temsilcileri, medya çalışanlarına yönelik kapasite geliştirme, eğitim ve farkındalık çalışmaları, kamuoyunu bilgilendirme faaliyetleri" gibi alanlarda katkı sağlamaktadır (Memişoğlu, 2019, s. 277).

Bununla birlikte, IOM, zaman zaman Uluslararası Af Örgütü, Human Rights Watch (HRW), No Border Network gibi STK'ların, akademik çevrelerin (Ashutosh ve Mountz, 2011; Georgi, 2010; Georgi ve Schatral, 2012) ve göçmen haklarını savunan diğer başka bazı grupların eleştirilerine de maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerinin temelinde IOM'un, haklarını korumakla sorumlu olduğu göçmen ve mültecilerin haklarının ihlali anlamına gelen bazı adımlar attığı ve göçmenlere yönelik insan hakları ihlalleri konusunda etkin bir mekanizmasının olmadığı iddiaları yer almaktadır (Georgi ve Schatral, 2012, s. 193).

Bu konuda HRW'nın 2003 yılında IOM konusunda yayınladığı rapor dikkat çekmektedir. Bu raporda, Human Rights Watch, IOM'un mağdur olmuş göçmenleri koruyacak yeterli bir mekanizmayı oluşturmadığını vurgulamakta ve IOM'un göçün kontrolü ve yönetimi konusuna odaklanarak, göç hareketliliğine dâhil olan farklı bireylerin insan haklarının korunması boyutunu ıskaladığını belirtmektedir (HRW, 2003, ss. 10-11). Yine aynı rapora göre, IOM göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin kendi ülkelerine veya onları kabul eden diğer ülkelere dönmelerine" yardım etmektedir. IOM Türkiye (2022b) kendi web sitesinde, 1979'da 1,7 milyon göçmenin gönüllü olarak evlerine dönmelerine yardımcı olduğunu belirtmektedir. IOM bu geri dönüşlerin göçmenlerin kendi rızası ile gerçekleştirildiğini ileri sürerken bu geri dönüş kararlarının baskı altında alınıp alınmadığına ya da geri dönüşler için ülkelerin yeterince güvenli olup olmadığına dair bir kontrol mekanizmasına sahip değildir (Ashutosh ve Mountz, 2011). Dolayısıyla, HRW, IOM'u göçmenlerin haklarının korunmasına vurgu yapan bir dil kullanmasına karşın Irak ve Afganistan gibi ülkelerden gelen sığınmacılara, sığınma taleplerinden vazgeçmeleri karşılığında ücretsiz ulaşım ve bir miktar para yardımı sağlanmasına dayalı "gönüllü geri gönderme" şeklinde tartışmaya açık uygulamalarda yaşanan insan hakları ihlallerini görmezden gelmekle eleştirmiştir ve göçmenleri yeteri kadar güvenli olmadığı hâlde ülkelerine geri göndermesinden şüphelenmektedir (Ashutosh ve Mountz, 2011, 29).

IOM'un gündeminde insan tacirleri ve kaçakçıları ile mücadele yer almakla birlikte göçmenlerin niçin düzensiz göç yollarını kullanarak "bu gibi durumların içine düştükleri konusuna fazla odaklanmamaktadır" (Oğuz-Gök, 2016, s. 77). Bu açıdan, IOM'a yöneltilen eleştirilerde "göçmenleri geri gönderme yönünde bir yaklaşım içerisinde olduğu dile getirilmektedir" (Oğuz-Gök, 2016, s. 77). Yine HRW'nın 2003 yılındaki raporunda; IOM'un, Avustralya'da geçici vize ile ikamet eden Afgan göçmenleri, Avustralya hükümetinin hazırladığı, ülkedeki güncel duruma ilişkin yeterli detaylar içermeyen ve insan hakları ihlallerini görmezden gelen raporu temel alarak geri gönderdikleri ifade edilmektedir (HRW, 2003, s. 4). Bu raporda IOM'un mağdurların geri dönüşünü daha güvenli hâlde getirmesi gerektiği ve sadece geri dönüş değil, geri dönmek istemeyenlere de olanaklar sağlayacak mekanizmalar üzerinde çalışması gerektiği dile getirilmiştir (Oğuz-Gök, 2016, s. 77).

Benzer şekilde, Ashutosh ve Mountz (2011, s. 28) da IOM'un, uluslararası insan haklarına vurgu yapıp göçmen ve sığınmacıların haklarını koruduğu iddiasına karşın pratikte göçmen hareketliliğini kısıtlamaya yönelik ulus-devletlerin uygulamalarına destek sunduğunu vurgulamaktadırlar. Bu eleştirilerin temelsiz olduğunu söylemek zordur. Örneğin, 1996-2007 yıllarında

Avustralya Başbakanı olarak görev yapmış olan John Howard döneminde Avustralya'nın geliştirdiği ve Mart 2019'a kadar yürürlükte olan "Pasifik Çözümü" (Pacific Solution) adı altındaki uygulamada sığınmacılar Pasifik'teki Nauru adasında tutulmaktaydılar (Avustralya Sınır Güvenliği, 2019). Sığınmacıların temel ihtiyaç ve haklarının her zaman gözetilmediği açık şekilde belgelenmiş olan bu gözetim merkezinin (*detention centre*) yönetimini, uygulama süresince IOM sürdürmüştür.

Adalarda gözetim altında tutma uygulamalarına ilaveten, ulus-devletler başka ülkelerin havaalanlarında kendi göç idaresi memurlarını bulundurularak sığınmacıları önceden tespit edip bu kişilerin, kendi sınırlarına ulaşmadan seyahatlerini engellemeye çalışmaktadırlar. Bu tarz uygulamalar, ABD, Avustralya, Birleşik Krallıklar ve Kanada gibi küresel Batılı ülkeler tarafından kullanılmaktadır. IOM, ulus-devletlerin denetim merkezleri aracılığıyla göçmenler üzerinde baskı kurmaya ve geri göndermeler ile onların hareketlerini kısıtlamaya yönelik uygulamalarına destek verirken, bu faaliyetlerini teknokratik alt tonlu "insancıl ve kontrollü göç" (*humane and orderly migration*) söylemiyle meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Ashutosh ve Mountz, 2011, s. 23-24). Bu ve benzeri sebeplerden dolayı, No Borders adındaki STK, IOM'u bir yandan STK'ların desteğini almaya çalışıp diğer bir yandan da ulus-devletlerin güvenilir bir ortağı olmaya çalışan "ikiyüzlü" bir organizasyon olmakla itham etmiştir (No Border Network, 2009).

Günümüzde uluslararası göçün küresel boyutta yönetişimine ilişkin olarak IOM önemli rol oynayan uluslararası örgütlerdendir; buna rağmen mevcut ortamda etkin ortak bir uluslararası göç politikasından bahsetmek henüz mümkün değildir (Oğuz-Gök, 2016, s. 78). Günümüzde göç yönetim ve kontrol politikaları (*migration management and control policies*) ulus-devletlerin güvenlik stratejilerinde belirledikleri öncelikler kapsamında oluşmaya devam etmektedir (Bigo, 2002, s. 65; Doty, 1998, s. 73). Bu sebepten ötürü, küresel göç yönetiminin hâlen devlet odaklı bir yaklaşım içerisinde olduğu (Layton-Henry and Joly, 2010, s. 24) ve göç yönetiminde, IOM de dâhil olmak üzere, "uluslararası örgütlerin faaliyet alanlarının belli ölçüde ulus-devletlerin siyasi öncelikleri tarafından belirlendiği söylenebilir" (Layton-Henry and Joly, 2010, s. 24).

Türkiye'de Göç Yönetişimi

Türkiye'de göç yönetişimine ilişkin yapılanma "2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında gerçekleştirilmiştir" (Aktel ve Kaygısız, 2018, s. 584). 15 Ekim 2008 tarihinde İçişleri Bakanlığına bağlı kurulan İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu bünyesinde "kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin görüşleri alınarak ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü'nün teknik desteğiyle" (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2016, s. 27) kanun taslağı oluşturulmuş ve bu taslak "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun hazırlanması ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasında etkili olmuştur" (Altunok, 2017, s. 303).

Kanunun kabul edilmesini takiben "mevzuattaki dağınıklık giderilmeye çalışılmış ve göçle ilgili kurumsallaşmanın sağlanmasına ağırlık verilmiştir" (Aktel ve Kaygısız, 2018, s. 584). İçişleri Bakanlığı, göçün farklı boyutlarına ilişkin kapsamlı yetki ve sorumluluk alanına sahip olan Türkiye'deki göç yönetim süreçlerinde başat rol oynayan bakanlıktır. 2013 senesinde kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile kurulan Göç İdaresi Başkanlığı (GİB), İçişleri Bakanlığına bağlı faaliyet göstermektedir. YUKK ile birlikte, daha önceleri İl Emniyet Müdürlükleri bünyesindeki Yabancılar Şubesi tarafından yönetilen uluslararası koruma başvuru işlemleri Göç İdaresi'nin yetki alanına girmiştir.

GİB'nin görevleri arasında "göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Cumhurbaşkanınca belirlenen politika ve stratejilerin uy-

gulanmasını izlemek ve koordine etmek; göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek; 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek; insan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek; Türkiye’de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek; uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek; geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek; düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek; kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermek; ve mevzuatla verilen diğer görevleri yürütmek” yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı (GİB), 2022a, para. 4). Bu amaçla, GİB’in altında Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü, Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü, Yabancılar Genel Müdürlüğü, Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dışı İşleri Genel Müdürlüğü ile Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü bulunmaktadır (GİB, 2022c). Göç İdaresi’nin taşra teşkilatlanmasında İl ve İlçe Göç İdaresi Müdürlükleri, yurt dışı teşkilatında ise Göç Müşavirlikleri ve Göç Ateşelikleri yer almaktadır (Kara ve Dönmez Kara, 2016, s. 21).

Türkiye’nin ilk kapsamlı göç kanunu olan YUKK’a ek olarak, 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY)’nin kabul edilmesi de Türkiye’deki göç yönetim sürecine etki eden diğer bir önemli gelişme olmuştur. YUKK ve GKY ile düzenli göçmen, düzensiz göçmen, zorunlu göçmen gibi farklı göçmen kategorilerinin tanımları net şekilde yapılırken aynı zamanda geçici koruma statüsünün hangi koşullarda verileceğine ilişkin olarak da bir düzenlemeye gidilmiştir.

Türkiye’nin göç yönetiminde yer alan bir diğer yapı da Göç Kurulu’dur. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 105. maddesiyle Göç Politikaları Kurulu adı altında ilk etapta kurulmuş daha sonra Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi takiben “703 sayılı KHK ile” kaldırılarak “13 Eylül 2018 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ‘Göç Kurulu’ ismiyle yeniden yapılandırılmıştır” (GİB, 2022b, para. 2). 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 522. maddesinin 1. fıkrasının h bendine eklenen madde ile Göç Kurulunun temel görevleri “Türkiye’nin yabancılarla ilgili göç stratejilerini belirlemek, koordinasyonunu ve uygulanmasını takip etmek” şeklinde belirlenmiş olup Kurulun “İçişleri Bakanının başkanlığında, İçişleri Bakanlığınca belirlenecek bakanlık ve kurum ve kuruluşların temsilcilerinden” oluşacağını ve İçişleri Bakanının çağrısı üzerine toplanacağını altı çizilmiştir (GİB, 2022b, para. 3).

YUKK’da Madde 92-(1) kapsamında, İçişleri Bakanlığının Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü, diğer uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapabileceği vurgulanmıştır (YUKK, 2013, Madde 92-[1]). Bu kapsamda, Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu yapacak olan kişilerin BMMYK’ya da kayıt yaptırmaları gerekmektedir. BMMYK “Türk makamlarına doğrudan operasyonel destek, kapasite geliştirme ve teknik tavsiye” sunmakta ve ayrıca “Türkiye’nin mülteci müdahalelerini desteklemek ve yardım alanında boşluklar olmasını engellemek amacıyla BM örgütlerinin ve ortaklarının çabalarını koordine etmektedir” (BMMYK, 2022, para. 9).

Yerel aktörler olarak belediyeler de Türkiye’nin göç yönetiminde önemli rol oynamaktadırlar. Örneğin, pandemi döneminde, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Adana Büyükşehir Belediyesi ile Şişli, Haliliye, Kilis, Menemen belediyeleri “sosyal mutfak” adı altındaki girişimlerle hem ihtiyaç sahibi vatandaşlara hem de göçmenlere yönelik yemek dağıtım hizmetini gerçekleştirmişlerdir (Özkul, 2022, s. 150).

Bununla birlikte, YUKK kapsamında “yerel yönetimlerin göç yönetimi faaliyetlerinde hangi konuda bulunduğu, bu alandaki politikanın belirlenmesi ve uygulanmasındaki rolleri hakkında herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir” (Aktel ve Kaygısız, 2018, s. 596) ve bu açıdan yerel yönetimlerin ulusal göç yönetimindeki yeri net olarak tanımlanmamıştır. Bu durumun yol açtığı temel sorunlardan en önemlisi, belediyelerin göç ve göç yönetimine ilişkin bütçelere sahip olmalarıdır. Bundan dolayı göç yönetimine ilişkin gerçekleştirdikleri faaliyetlerde belediyeler kendi bütçelerini kullanma durumuyla karşı karşıya kalmakta ve bu da “yerel yönetimler açısından ekstra maliyet getirmektedir” (Aktel ve Kaygısız, 2018, s. 598.)

Belediyelere ek olarak, geniş bir yelpazede faaliyet gösteren Türk Kızılayı, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) ve İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği (İGAM), kadın odaklı konularda faaliyet gösteren Kadın Dayanışma Vakfı, Uçan Süpürge Vakfı ve çocuk odaklı faaliyetler sunan Çocuk Hakları Merkezi gibi STK’lar da göç yönetişimine dâhildirler (TEPAV, 2020, s. 30).

Bir sonraki kısımda, IOM’un Türkiye’deki göç yönetişiminde oynadığı rolü ve etkisi değerlendirilmektedir.

Türkiye’deki Göç Yönetişiminin Bir Unsuru Olarak IOM

Türkiye’nin, IOM’un çalışmalarına uzun bir süre gözlemci olarak katılmasına ve IOM, Türkiye’de ilk ofisini 1991 yılında açmış olmasına karşın, Türkiye’nin IOM’a resmî olarak üye olması ancak 2000’li yılların başında gerçekleşmiştir (IOM Türkiye, 2018a). Türkiye, 1995 yılında IOM ile imzaladığı “IOM’un Türkiye’deki Hukuki Durumu, Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları” başlıklı anlaşmanın 2004 yılında yürürlüğe girmesini takiben aynı yıl Cenevre’de yapılan 88. IOM Konseyi toplantısında alınan kararla birlikte IOM’un çalışmalarına sadece gözlemci olarak katılan bir ülke olmaktan çıkıp bu kuruluşa üye bir ülke konumuna geçmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimî Temsilciliği, 2022).

IOM Türkiye ofisi üç temel misyon belirlemiştir. Bunlar, bölgesel bakış açısını kullanarak “ulusal stratejileri desteklemek ve güçlendirmek”, “sınır kurumları ve göçle ilgili diğer örgütlerle uzmanlık paylaşımı” ve “Türk Hükümetini... sınır yönetimi politikalarını ve yapılarını güçlendirilmede desteklemek için yasal, kurumsal ve idari yapıları ve kapasiteleri geliştirmek” (Health World News, 2019, para. 12) şeklinde ifade edilmiştir.

IOM, Türkiye’de ilk ofislerini Ankara ve İstanbul’da birinci Körfez Savaşı sonrasında (IOM Türkiye, 2018a) Iraklı mültecilerin yeniden yerleştirilmesi amacıyla açmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2021, s. 5). Bu dönemde, IOM faaliyet alanlarını insan kaçakçılığıyla mücadele; göçmen ve sığınmacıların ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa’ya yeniden yerleştirilmeleri süreçlerini yürütme; mültecilere olağanüstü durum yardımı sağlayarak temel ihtiyaçlarını ve sağlık problemlerini giderme ile sınırlı tutmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012, s. 57).

Körfez Savaşı sonrası dönemde de insan kaçakçılığıyla mücadele IOM Türkiye’nin önemli faaliyetleri arasında yer almaya devam etmiştir. 2004 ve sonrası dönemde Türk yetkililerle ortaklaşa bir çalışma içerisinde yirminin üzerinde insan ticaretiyle mücadele odaklı proje yürütülmüştür (IOM Türkiye, 2018b, s. 1). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) işbirliği ile “2005 yılından 2014 yılına kadar Dışişleri Bakanlığı bünyesinde” insan ticareti mağdurları için ALO 157 acil yardım hattı hizmet vermiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020, s. 45).² “Türkiye’nin Alan Bölgesiy-le Göç hakkındaki Teknik İşbirliğinin Güçlendirilmesi ve Genişletilmesi”, “Sahtecilik Tespiti

² Bu hat, 2014 yılında Göç İdaresi’ne devredilmiş ve Ağustos 2015 tarihinde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER 157) adını almıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020, s. 45).

yoluyla Yasadışı Göçle Mücadele” gibi projelerle (İçduygu ve Aksel, 2012, s. 57) “kolluk kuvvetleri görevlilerinin eğitimine ve sınır kontrolünde karşılaşılan zorluklara yardım sağlamaya odaklanan” projeler uygulanmıştır (İçduygu ve Aksel, 2012, s. 57). IOM ayrıca kolluk kuvvetlerine teknik destek de sunmaktadır. Örneğin, Sahil Güvenlik Komutanlığı’na “can kurtarma faaliyetleri, hassas durumdaki göçmenlere yardım ve kurtarılan kişilere insani yardım malzemeleri temini konularında” destek vermiştir (Health World News, 2019).

2010 yılı ve sonrasına bakıldığında, insan ticareti mağdurlarının sayılarının önceki senelerde IOM ve Türk makamlarının ortak yürüttükleri çalışmaların neticesi olarak düşmüş olduğu ortaya çıkmaktadır. IOM Türkiye’nin sunduğu verilere göre 2014-2018 döneminde 214 insan ticareti mağduruna “barınma, psikososyal destek ve gönüllü geri dönüş ve yeniden bütünleşme” konularında bireysel yardım sunulmuştur (IOM, 2018b, s. 2). IOM, Göç İdaresi ile iş birliği içinde mağdur çocukların okul beslenme saati için gıda desteğinin sağlanmasına da katkıda bulunmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020, s. 49). Bunlara ek olarak, çeşitli kamu kurumları ve STK’larda görev yapan personele insan ticaretiyle mücadele konusunda eğitimler verilmiştir ve Jandarma’nın insan ticaretiyle mücadele alanındaki müdahale kapasitesini güçlendirme amacıyla “eğiticilerin eğitimi programı” ve “mülakat tekniklerine” ilişkin bir dizi eğitim gerçekleştirmiştir (IOM, 2018b, s. 2). Örneğin, 2019 yılında, Norveç ve İsveç hükümetlerinin desteklediği ve IOM tarafından organize edilen eğitim programı kapsamında 32 ilin Göç İdaresi Departmanından 64 uzmana “uluslararası insan ticaretini önleme protokol ve prosedürleri çerçevesinde, insan ticareti mağdurlarının daha etkin tanımlanması ve mağdurlara yardım konularında” eğitim sağlanmıştır (IOM, 2019, para. 2)

2000 ve sonrası dönemde IOM Türkiye’nin faaliyetleri göç yönetimi programlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir ve bu alanda çok sayıda proje yürütmektedir (IOM Türkiye, 2018a, s. 9). IOM Türkiye’nin göç yönetimi alanındaki projeleri arasında “Göçmen Destek ve Yönlendirme; Göç ve Sınır Yönetimi; Yeniden Yerleştirme ve Hareket Yönetimi; İnsan Ticareti İle Mücadele; Akdeniz Desteği; İşgücü ve İnsani Yardım Programı; ile Göç ve Sağlık Birimi” bulunmaktadır (IOM Türkiye, 2022a). Bu projeler kapsamında, IOM, Göç İdaresi’ne ek olarak göç yönetişimine dâhil olan diğer başka bazı aktörlerle de ortak çalışmalar yürütmektedir. Örneğin; Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine dair Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında, IOM, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), UN Women ve BMMYK ile birlikte hareket ederek “Göç İdaresi personeli dâhil olmak üzere çeşitli sektörlerden kamu ve sivil toplum çalışanına erken ve zorla evlilikler ile insan ticareti ilişkisi hakkında” bilgilendirme eğitimlerinin düzenlenmesinde rol oynamıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020, s. 64).

Bunlara ek olarak, IOM Türkiye, göçmen ve mülteci destek faaliyetleri kapsamında şu destekleri de sunmaktadır: Toplum Merkezi Desteği; Nakit Destek Programları; Acil Durum Yönetimi; Mobil Psiko-sosyal Destek Ekipleri; Toplum İstikrarı Programları; (6) Geçim Kaynağı Destekleri; (7) Okul Taşımacılığı Programı; Barınma Desteği; (9) Belediye Göçmen Koordinasyon ve Uyum Merkezleri; ve Sağlık Destekleri (IOM Türkiye, 2022a). Örneğin, IOM Türkiye’nin 4 Ocak 2022’de yayınlamış olduğu Göçmen ve Mülteci Destek Faaliyetleri raporuna göre, 2014 senesinden beri toplamda 2,833,832 göçmen ve mülteci IOM’un sunduğu desteklerden yararlanmış (IOM Türkiye, 2022c, s. 1). Covid-19 virüsü pandemisiyle yaşanan durum da IOM’un sunduğu destekleri çeşitlendirmesine yol açmıştır. Örneğin, IOM, Acil Durum Yönetimi kapsamında, Covid-19’a bağlı olarak pandemi sürecinde dikkat edilmesi gerekenlere dair önleyici bilgilendirme seminerleri düzenlemiş ve sadece Temmuz-Eylül 2021 tarihleri arasında 12,372 bireye ulaşmıştır (IOM Türkiye, 2022b, s. 2).

IOM Türkiye'nin temel faaliyet alanları arasına göçmen ve mülteci desteği ile göç yönetimi ve mültecilerin yeniden yerleştirilmesi de girmiştir. Örneğin, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi kapsamında "2010 yılından beri, IOM Türkiye Ofisi 60,000'den fazla mültecinin ABD, Kanada ve Avustralya gibi üçüncü ülkelere yerleştirilmesi konusunda destek sağlamıştır" (Health World News, 2019, para. 13). 2014'te "Geçici Koruma Kanunu" kapsamında yapılan düzenleme ile "şartlı mülteci" statüsünde bulunan ve Türkiye'deki toplam mülteci ve sığınmacı nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Suriyeliler özelinde de IOM'un yürütmekte olduğu yeniden yerleştirme programları bulunmaktadır. Bu programlardan biri olan Aile Destek Programı (Family Assistance Programme, FAP) kapsamında, IOM, Almanya'da sığınma hakkı kazanmış ve bu ülkede "yakın bir Suriyeli akrabaya sahip" Suriyeli ailelerin birleşimini sağlama amacıyla vize başvuru sürecinde bu kişilere yardımcı olmakta ve aynı zamanda Almanya'ya uyum derslerini Arapça dilinde sunmaktadır. FAP kapsamında Türkiye özelinde³, 2016 senesinden beri yaklaşık 38.000 birey yardım almıştır. Program kapsamında, Suriyeli ailelerin oldukça riskli olan düzensiz göç yollarına yönelmelerini engelleme ve Alman toplumuna sorunsuz şekilde entegrasyonlarını gerçekleştirebilmeleri için onlara yardımcı olma amaçlanmaktadır. Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen bu programın yürütülmesinde IOM Türkiye dışında Caritas, Alman Kızıl Haç, Diakonie⁴ adındaki hükümet dışı kuruluşlar da dâhil olmuştur (BMMYK, 2019). Bu sebeple, IOM'un yürüttüğü FAP programı, bir uluslararası örgütün küresel boyutta faaliyet gösteren diğer başka aktörlerle oluşturduğu ortaklık sayesinde etki alanını genişletip saygınlığını artırma çabasına bir örnek teşkil etmektedir.

IOM, bu program alanlarının genel olarak "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) Gündemini ve uluslararası göçün tüm boyutlarını bütünsel ve kapsamlı bir şekilde içermeye çalışan Küresel İlkeler Sözleşmesini" yansıttığını belirtmektedir (Health World News, 2019). Bununla birlikte, IOM'un sunduğu göçmen desteği biçimlerinden birisi olan "Gönüllü Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon" (Assisted Voluntary Return and Reintegration, AVRR) programı ise çeşitli eleştiriler almaktadır. IOM, bu program kapsamında hassas durumda olan ve "ülkelerine geri dönmek isteyen ancak bunun için araçları olmayan göçmenlere" (Health World News, 2019, para. 14) yardım sunma amacı taşıdığını belirtmekle birlikte; özellikle geçici koruma altında olan Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü, bunun prosedürleri hakkında ne kadar bilgilendirildikleri ve Suriye'ye geri dönmelerinin ne ölçüde gönüllü olduğu hakkında bazı soru işaretleri yaratmıştır (Şahin-Mencütek, 2019, s. 30). Her ne kadar dönem dönem Türkiye, Rusya ve İran tarafından kontrol edilen bölgelerde geçici ateşkesler ilan edilse de Suriye'de tam bir barış ve istikrar ortamının sağlandığından söz etmek mümkün değildir. Buna ek olarak, Suriyelilerin gönüllü geri dönüş formlarını imzalamalarını takiben geçici koruma statüleri sona ermektedir (Çetin, 2020, s. 5189). Suriyelilerin geçici koruma taleplerine sebep olan olayların sona ermemiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda onları kendi ülkelerine, ideal olmayan koşullara rağmen, dönmeye sevk eden sebeplerin neler olabileceği sorusu gündeme gelmektedir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin, tam mülteci statüsüne sahip olmaması, işsizlik, kayıt dışı ekonomide sömürüye maruz kalmaları ve buldukları toplum içinde her zaman hoş karşılanmamaları⁵ onları Suriye'ye geri dönmeye iten sebepler arasında yer alıyor olabilir. O nedenle, bu kişilerin geri dönüşlerinin ne ölçüde gönüllü nitelikte olduğunun daha fazla araştırılması gerekmektedir.

³ Türkiye dışında, mültecilerin aile birleşmelerine yardım amaçlı olarak yürütülen FAP projeleri şu ülkeleri de kapsamaktadır: Lübnan, Irak, Ürdün, Etiyopya, Kenya, Mısır, Sudan ve Afganistan (BMMYK, 2019).

⁴ Diakonie, Almanya'da "Protestan değerlerine göre hizmet sunan" Katolik Caritas'tan sonraki en büyük sosyal hizmet kurumdur (Perspektif, 2014, para. 2).

⁵ Murat Erdoğan'ın 2014'te yayınladığı "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması Başlıklı" çalışmada Türk toplumunda Suriyelilere yönelik olarak bazı kaygılar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, Suriyeliler ile kurulan kültürel yakın hissi oldukça düşüktür ve toplumun sadece 17%'lik kesiminde mevcuttur. Buna ek olarak, Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik olarak "Suriyelilerin yerel halkın işlerini ellerinden aldıklarına dair" yoğun kaygılar da bulunmaktadır (Erdoğan, 2014, s. 7).

Özellikle 2010 ve sonrası dönemde IOM'un, Suriye krizi ve 2015 yazında Akdeniz'de başlayan göçmen ve mülteci krizi etkisiyle 'genişletilmiş acil müdahale programlarını' da başlatmış ve ülke çapındaki ofis sayısını da süreç içinde arttırarak "15 farklı noktadaki 820'nin üzerindeki personeli ile küresel çapta en büyük ülke ofislerinden biri" hâline dönüşmüştür (IOM, 2018a, s. 9). Ankara ve İstanbul ofislerine ek olarak, Gaziantep, İzmir, Hatay ve Şanlıurfa'da da ofisleri bulunmaktadır. IOM'un ofis sayısının artmasına ek olarak, Türkiye'nin göç yönetişimi süreçlerinin oluşmasındaki etkisi de daha belirgin hâle geçmiştir. IOM, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun hazırlanması sürecinde etkin ve kapsamlı teknik destek sağlamış olduğunu vurgularken, 3 Ocak 2017 tarihinde IOM ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı arasında imzalanmış olan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Arasında Örgüt ve Ofisin Türkiye'deki Yasal Statüsü, Ayrıcalıkları ve Bağışıklıklarına İlişkin Anlaşmayı Tadil Eden Anlaşma" ile de Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ilişkisini güçlendirdiğini belirtmektedir (IOM, 2018a, s. 8). IOM, Türkiye'de yürüttüğü faaliyetlerini, devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve diğer BM kuruluşlarını içeren geniş bir yelpazedeki ortaklıkları ile gerçekleştirebilmektedir. Bu devlet kurumları arasında; İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), Sahil Güvenlik Komutanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Türkiye genelindeki çeşitli belediyeler bulunmaktadır.

IOM, aynı zamanda "Türkiye'deki Bölgesel Mülteci Müdahalesi ve Dayanıklılığı Planı'nın (3RP)⁶ ve Suriye'deki İnsani Müdahale Planı'nın (Humanitarian Response Plan, HRP)" oluşturulmasında ve yürütülmesinde de yer almaktadır (IOM, 2018a, s. 9). IOM'un bu planlara dâhil olması, onun Türkiye'de etki alanını genişletmesini de sağlamaktadır. Bu noktada da yine IOM'un kendi varlığını ve Türkiye'nin göç yönetiminde üstlenmeye çalıştığı rolü meşrulaştırma stratejisi kurguladığı söylenebilir. Özellikle, IOM'un 3RP kapsamındaki rolü üzerinden yaptığı vurgu bunu kanıtlar niteliktedir. IOM, 3RP kapsamında Türkiye'de mültecilere sunulan hizmetler çerçevesinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin yakın bir kurumsal ortağı" olduğunu belirtirken "krizi yaşamış göçmenlere Türkiye'de daha iyi hizmet vermek ve güvenli, tertipli ve düzenli göçün herkesin yararına gerçekleşmesini sağlamak için" ülkedeki faaliyetlerini genişletmeye devam edeceğini de vurgulamaktadır (IOM, 2018a, s. 8).

IOM Türkiye'nin HRP kapsamındaki rolüne bakıldığında ise, 2012'den beri Kuzey Suriye'de yürütülmekte olunan müdahale planına bu kuruluşun Ağustos 2014'ten beri destek sunduğu görülmektedir. Arada geçen süre zarfında IOM Türkiye "yaklaşık 1 milyon Suriyeliye" (Health World News, 2019, para. 17) Gaziantep ofisi aracılığıyla 2014'ten beri 60 milyon dolarlık yardım ve hizmet sağlamıştır (IOM Türkiye, 2018a, s. 19). Bu kapsamda, IOM Türkiye "temel ihtiyaçlara ulaşım (gıda dışı yardım, kışlık yardım, hijyen kitleri, okul ulaşımı ve kamplar dâhil); yemek yardımı (nakit para programıyla ve sıcak yemek yapan mutfaklarla); eğitim desteği (okul ulaşımı, örgün öğretim ve örgün olmayan öğretim yollarıyla); toplum merkezleri (psiko-sosyal destek, beceri geliştirme, dil dersleri, hukuki danışmanlık ve kamu bilgilendirme kampanyaları); sağlık danışmanlığı (birincil sağlık bakım kliniklerine destek ve tıbbi ulaşım); acil vaka yönetimi (hedeflenmiş destek ve yönlendirmenin çeşitli biçimleri); geçim ve toplum kalkındırması (iş edindirme, kaynaştırma projeleri)" şeklindeki yardımları sağlamıştır (Health World News, 2019).

6 3RP, "mültecilere ve ulusal sistemlere yönelik ihtiyaçları, etkin kaynak kullanımının yanında hizmetlerin tekrara düşmeden sunulmasını sağlayan bir koordinasyon mekanizmasını ve faaliyetlerde bulunan ortakların finansal ihtiyaçlarına uygun bir kaynak toplama platformunu ortaya koyan stratejik bir plandır" (BMMYK, 2021, para. 2). Buna göre Türkiye'deki BMMYK, BMKP, UNICEF, IOM gibi 3RP ortakları, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti öncülüğünde geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin ve ev sahibi toplumun yararına faaliyetler yürütmektedir" (BMMYK, 2021, para. 2).

Ulusal, yerel ve diğer başka küresel aktörlerle oluşturduğu ortaklıklara ek olarak, IOM Türkiye göçün farklı boyutlarına dair topladığı veriler ve bu verilerin analizleri aracılığıyla, Korneev'in (2018), bahsettiği analitik-tahminsel bilgi üretim süreçleri (s. 1678) içinde de yer almaktadır. Örneğin, IOM'un "Küresel Yer Değiştirme İzleme Matrisinin (DTM) raporlarının bir parçası olan IOM Türkiye Göçmen Mevcudiyeti Tespiti (MPM) raporları, Türkiye'deki Suriyelilerin iç hareketliliğinin istihdam olanaklarının bulunduğu daha büyük şehirlere doğru" olduğunun altını çizmektedir (IOM, 2018a, s. 13).⁷ Aynı şekilde, "Akış İzleme Araştırması" sonuçlarına göre "başka bir ile taşınmak isteyen göçmen katılımcıların büyük çoğunluğunun (%42) İstanbul'a taşınmak istediğini ortaya koymuştur" (IOM, 2017, s. 2). Bu veriler ışığında, "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, ilk kaydolunan ilin dışındakiler için de çalışma izni verilmesini, yerel işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kolaylaştırmaya başlamıştır" (IOM, 2018a, s. 13).

Sonuç

Bu makale, IOM'un küresel çapta gerçekleştirdiği başarılı atılımlarla ve kendini meşrulaştırma stratejileriyle etki alanını yaygınlaştırmış olduğunu vurgularken, IOM Türkiye'nin de benzer isabetli adımlarla, ülkedeki göç yönetim süreçlerine katılan önemli kuruluşlardan birine dönüştüğünü tespit etmiştir. IOM Türkiye'nin ilk ofislerini açmasından itibaren günümüze kadar olan dönemde Türkiye'nin göç yönetimine dâhil olma süreçleri ele alınarak ve bu kapsamda yarattığı etkiler analiz edilmiştir. IOM Türkiye'nin nasıl sadece iki ofis ve sınırlı bir faaliyet alanına sahipken, küresel çaptaki en büyük ülke ofislerinden birine dönüştüğü ve faaliyet alanını da aynı paralele arttırdığı incelenmiştir. Güncel durumda, IOM Türkiye sadece insan kaçakçılığına ve gönüllü geri dönüşe ilişkin proje ve faaliyetler yürüten bir servis sağlayıcı olmaktan çok uzaktır. Kurulduğu dönemden itibaren bürokratik girişimci (Geiger ve Pécoud, 2014, s. 870) bir özellik sergileyerek faaliyet alanlarını göçmen ve mülteci desteği, göç yönetimi, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi ve hatta sınır ötesi insani müdahale programına destek sunma şeklinde geliştirmeyi başarmıştır. IOM Türkiye'nin, Korneev'in (2018) değindiği analitik-tahminsel ve normatif bilgi üretim süreçlerini (s. 1678) kendi organizasyonel yapısını genişletip sağlamlaştırmak ve Türkiye'nin göç yönetiminde oynadığı rolü daha da belirgin hâle getirmek için iyi yürütmüş olduğu söylenebilir. Özellikle, IOM'un, BMMYK (mültecilerin yeniden yerleştirilmesi süreçlerinde), Red Cross (Almanya tarafından finanse edilen FAP programı kapsamında) gibi küresel kuruluşlarla ve ulusal-yerel aktörlerle (İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve belediyeler gibi) oluşturduğu ortaklıklar önemli olmuştur. Bu ortaklıklar neticesinde, göç yönetim süreçlerinin farklı boyutlarında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların ürettiği bilgileri de IOM Türkiye kendi ajandasını meşrulaştırmak için değerlendirmiştir. Böyle bir strateji neticesinde, IOM Türkiye'nin "herkesin yararına, insancıl ve düzenli göç" (IOM, 2009) söyleminin ortaklık oluşturduğu ulusal-yerel ve küresel aktörler tarafından da ağırlıklı olarak kabul gördüğü ve buna yönelik bir itirazın mevcut olmadığı ortadadır.

Bununla birlikte, IOM Türkiye'in yürüttüğü bazı faaliyetler Uluslararası Af Örgütü, Human Rights Watch (HRW), gibi hükümet dışı kuruluşlar (STK), akademik çevreler ve göçmen haklarını grupları tarafından eleştirilmektedir. Bunlar arasında gönüllü geri gönderme en fazla tartışılan

⁷ Yer Değiştirme İzleme Matrisi (DTM), "yer değiştirme nüfus hareketliliğini izlemeye ve denetlemeye yönelik bir sistemdir. Yerinden edilmiş toplulukların yerlerinde ya da yoldaki hareketlerine ve ortaya çıkan ihtiyaçlarına yönelik daha iyi bir anlayış sağlamak için düzenli ve sistematik bir şekilde bilgileri yakalamak, işlemek ve yaymak üzere tasarlanmıştır" (IOM, 2018a, s. 14).

uygulama olmaktadır. Eleştirilerin merkezinde, IOM'un söylemde göçmen ve mültecilerin insan haklarına değer verdiğini vurgulaması ancak tartışmaya açık olan gönüllü geri gönderme uygulamasında göçmenleri güvenli ve istikrarlı olmayan ülkelere gönderdiği şüpheleri yer almaktadır. 2015 yazında başlayan ve etkileri Türkiye'de de hissedilen Avrupa'daki göçmen ve mülteci krizi, göç kontrol ve yönetim politikalarının oluşumunda ulus-devletlerin güvenlik kaygılarının ağır bastığını gösterdi. Eğer IOM kendini meşrulaştırma stratejilerinin başarılı olması adına ulusal-yerel aktörlerle aynı paralelde durmaya devam eder ve yürüttüğü faaliyetlerde insan hakları ile insan güvenliğine gereken vurguyu yapmazsa göç yönetiminde oynayacağı rol ulus-devletlerin belirleyeceği çerçeveye sınırlı kalacaktır. Bu kapsamda, ilerleyen dönemde IOM Türkiye örneğine odaklanarak göç yönetim süreçlerini analiz edecek araştırmaların, IOM'un, Türkiye'nin göç yönetiminde üstlendiği rolün gelişiminin, bu alandaki yönetimin kilit yararlanıcıları olan göçmenler ve sığınmacılar üzerinde pratikte yarattığı etkiyi detaylı şekilde inceleyip değerlendirmesi anlamlı ve yararlı olacaktır.

Kaynaklar

- Akgül-Açıkmeşe, S. (2004). Uluslararası ilişkiler teorileri ışığında Avrupa bütünleşmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1, 1-32.
- Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de göç yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Altunok, M. (2017). Türkiye'nin göç gerçekliği ve örgütlenmesi üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 295-311.
- Andrijasevic, R. ve Walters, W. (2010). The international organization for migration and the international government of borders. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(6), 977-999.
- Ashutosh, I. ve Mountz, A. (2011). Migration management for the benefit of whom? Interrogating the work of the International Organization for Migration. *Citizenship Studies*, 15(1), 21-38.
- Avustralya Sınır Güvenliği (Australian Border Force). (2019). Operation Sovereign Borders monthly update: March 2019. 10.06.2022 tarihinde <https://newsroom.abf.gov.au/releases/operation-sovereign-borders-monthly-update-march-2019> adresinden erişilmiştir.
- Balch, A. (2010). *Managing labour migration in Europe: Ideas, knowledge and policy change*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Bartels, I. (2017). 'We must do it gently.' The contested implementation of the IOM's migration management in Morocco. *Migration Studies*, 5(3), 315-336.
- Betts, A. (2010). The refugee regime complex. *Refugee Survey Quarterly*, 29(1), 12-37.
- Biermann, F., Pattberg, P., van Asselt, H. ve Zelli, F. (2009). The fragmentation of global governance architectures: a framework for analysis. *Global Environmental Politics*, 9(4), 14-40.
- Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, 27, 63-92.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2022). UNHCR Türkiye. 20.09.2022 tarihinde <https://help.unhcr.org/turkiye/tr/about-unhcr-in-turkey/> adresinden erişilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2021). Kurumlar arası koordinasyon. 05.07.2022 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/kuruluslar-arasi-koordinasyon> adresinden erişilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2019). Family Assistance Programme. 07.07.2022 tarihinde <https://globalcompactrefugees.org/article/family-assistance-programme> adresinden edinilmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2016). UNHCR New York Bildirisi'nin 'eşi benzeri görülmemiş güç ve yankısını' memnuniyetle karşılıyor. 13.10.2022 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/13196-unhcr-new-york-bildirisinin-esi-benzeri-gorulmemis-guc-ve-yankisini-memnuniyetle-karsiliyor.html> adresinden edinilmiştir.

Caillault, C. (2012). The implementation of coherent migration management through IOM programs in Morocco. In M. Geiger & A. Pécoud (Eds.), *The new politics of international mobility: migration management and its discontents* (ss. 133–156). Osnabrück: Institute for Migration Research and Intercultural Studies (IMIS).

Campillo Carrete, B. ve Gasper, D. (2011). Managing migration in the IOM's world migration report 2008. In T. Thanh-Dam & D. Gasper (Eds.), *Transnational migration and human security. The migration-development-security nexus* (ss. 117–131). New York: Springer.

Çetin, E. (2021). Uncertainties involved in Turkey's migration management: The case of Syrians under temporary protection. *Diritto Pubblico Comparato ed Europeo Online*, 45 (4), 5173-5189.

Davies, M. ve Woodward R. (2014). *International organizations: a companion*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Dedeoğlu, B. (2011). Uluslararası örgütlerin farklı sınıflandırılma biçimleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 49, 15–30.

Dreher, S. (2007). *Neoliberalism and migration: an inquiry into the politics of globalization*. Hamburg: Lit Verlag.

Dini, S. (2018). Migration management, capacity building and the sovereignty of an African State: International Organization for migration in djibouti. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (10), 1691–1705.

Doty, L. (1998). Immigration and the politics of security. *Security Studies*, 8 (2), 72–93.

Dönmez-Kara, C. Ö. (2015). Göç bağlamında uluslararası işbirliği ve Türkiye'nin politikaları (Yayınlanmamış doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.

Dupeyron, B. (2016). Secluding North America's migration outcasts: notes on the international organization for migration's compassionate mercenary business. In R. Zaiotti (Ed.), *The externalization of migration management in Europe and North America* (ss. 238–258). London: Routledge.

Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi- HUGO Yayınları.

Fine, S. (2018). Liaisons, labelling and laws: international organization for migration borderocratic interventions in Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (10), 1743–1755.

Frowd, P. M. (2018). Developmental borderwork and the international organization for migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(10), 1656–1672.

Gardiner-Barber, P. ve Bryan, C. (2018). International organization for migration in the field: 'walking the talk' of global migration management in manila. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(10), 1725-1742.

Geiger, M. ve Pécoud, A. (2014). International organisations and the politics of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(6), 865–887.

Georgi, F. (2010). For the benefit of some: The international organization for migration and its global migration management. In M. Geiger & A. Pécoud (Eds.), *The politics of international migration management* (ss. 45–72). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Georgi, F. ve Schatral, S. (2012). Towards a critical theory of migration control: the case of the International organization for migration (IOM). In M. Geiger & A. Pécoud (Eds.), *The new politics of international mobility. Migration management and its discontents* (ss. 193–221). Osnabrück: Institute for Migration Research and Intercultural Studies (IMIS).

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022a). Başkanlığımızın görevleri. 18.09. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022b). Göç Kurulu. 18.09. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022c). Teşkilat şeması. 18.09. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/teskilat-semasi> adresinden edinilmiştir.

Grieco, J. G. (1888). Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*, 42(3), 485-507.

Guiraudon, V. ve Joppke, C. (2001). *Controlling a new migration world*. London: Routledge.
Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat (GSDGKM). (2018). 18.09. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/k%C3%BCresel%20g%C3%B6%C3%A7%20mutabakat%C4%B1.pdf> adresinden edinilmiştir.

Health World News. (2019). Uluslararası göç örgütü (IOM) tarihçesi ve türkiye ile ilişkileri. 05.08. 2022 tarihinde <https://www.healthworldnews.net/uluslararasi-goc-orgutu-iom-tarihcesi-ve-turkiye-ile-iliskileri/> adresinden edinilmiştir.

Human Rights Watch. (2003). The international organization for migration (IOM) and human rights protection in the field: current concerns, submitted by human rights watch IOM governing council meeting. 86th session, November 18–21. Geneva. 03.08. 2022 tarihinde <https://www.hrw.org/legacy/background/migrants/iom-submission-1103.htm> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration. (2022). World migration report 2022. 30.09 2022 tarihinde <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration. (2021a). IOM snapshot. 21.07. 2022 tarihinde https://www.iom.int/sites/default/files/about-iom/iom_snapshot_a4_en.pdf adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration. (2021b). Mission. 21.07. 2022 tarihinde <https://www.iom.int/mission> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration. (2020). IOM family assistance programme. 20.07. 2022 tarihinde https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/IBM/updated/o4family_assistance_programme_info_sheet.pdf adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration. (2019). Glossary on migration. *International migration law*. No. 34. Geneva: IOM Publications.

International Organization for Migration. (2017). Displacement Tracking Matrix (DTM) analysis: Flow monitoring survey in Turkey April-May 2017. 27.09. 2022 tarihinde https://displacement.iom.int/system/tdf/reports/Flow_Monitoring_Surveys_Analysis_June_2017.pdf?file=1&type=node&id=1395 adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration. (2009). Report of the director general on the work of the organization for the year 2008. 15.06. 2022 tarihinde https://www.iom.int/sites/default/files/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/98/MC_2278.pdf adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration Türkiye. (2022a). Mülteci destek. 25.09. 2022 tarihinde <https://turkiye.iom.int/tr/multeci-destek> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration Türkiye. (2022b). Göç yönetimi. 25.10 2022 tarihinde <https://turkiye.iom.int/tr/goc-yonetimi> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration Türkiye. (2022c). Refugee response operations July-September 2021. 25.10. 2022 tarihinde https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/rr_q3_2021_r3.pdf adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration Türkiye. (2019). IOM ve göç idaresi genel müdürlüğü, önleme ve mağdurlara yardım yoluyla insan ticaretiyle mücadelede uzmanlığını güçlendiriyor. 28.10. 2022 tarihinde <https://turkiye.iom.int/tr/news/iom-ve-goc-idaresi-genel-mudurlugu-onleme-ve-magdurlara-yardim-yoluyla-insan-ticaretiyle-mucadelede-uzmanligini-guclendiriyor> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration Türkiye. (2018a). MCOF: göç krizi operasyonel çerçevesi- IOM Türkiye 2018-2019. 27.05.2022 tarihinde <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1492> adresinden edinilmiştir.

International Organization for Migration Türkiye. (2018b). IOM göçmen koruma ve destekleme birimi: insan ticaretiyle mücadele 2018 yıl sonu değerlendirmesi. 27.5.2022 tarihinde https://turkey.iom.int/sites/turkey/files/CT_Fact_Sheet_TR_nocropmarks.pdf adresinden edinilmiştir.

İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de düzensiz göç*. Ankara: IOM.

Kara, M. ve Dönmez-Kara C. Ö. (2016). Türkiye’de göç yönetimi: kurumsal yapı ve işbirliği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10 (2), 1-25.

Karns, M. P. ve Mingst, K. A (Eds.). (2010). *International organizations: the politics and processes of global governance*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Klein-Solomon, M ve Sheldon, S. (2018). The global compact for migration: from the sustainable development goals to a comprehensive agreement on safe, orderly and regular migration. *International Journal of Refugee Law*, 30 (4), 584-590.

Korneev, O. (2018). Self-legitimation through knowledge production partnerships: International Organization for Migration in Central Asia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (10), 1673-1690.

Korneev, O. (2017). International organizations as global migration governors: The world bank in central asia. *Global Governance*, 23 (3), 403-421.

Lavenex, S. (2018). ‘Failing Forward’ towards which Europe? Organized hypocrisy in the Common European Asylum System. *Journal of Common Market Studies*, 56 (5), 1195-1212.

Layton-Henry, Z. ve Joly, D. (2010). *Migration, minorities and citizenship*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Loescher, G. (2001). *The UNHCR and world politics: a perilous path*. Oxford: Oxford University Press.

Memişoğlu, F. (2019). Uluslararası ilişkiler ve uluslararası göç bağlamında insan ticareti. *Güvenlik Stratejileri*, 15 (30), 239-287.

Newland, K. (2005). The governance of international migration: mechanisms, processes and institutions. Research paper prepared for the policy analysis and research programme of the global commission on international migration, september. 02.08.2022 tarihinde https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TS8b.pdf adresinden edinilmiştir.

No Border Network. (2009). Campaign to combat global migration management. 15.05.2022 tarihinde <http://www.noborder.org/iom/index.php.html> adresinden erişilmiştir.

Oğuz-Gök, G. (2016). Kimin güvenliği? Uluslararası göç-güvenlik ilişkisi ve uluslararası örgütlerin rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED)*, 31, 65-82.

Özkul, D. (2022). Governing migration and asylum amid Covid-19 and legal precarity in Turkey. *Middle East Law and Governance*, 14, 141-154.

Pécoud, A. (2018). What do we know about the International Organization for Migration?. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (10), 1621–1638.

Pécoud, A. (2015). *Depoliticising migration: global governance and international migration narratives*. Basingstoke: Palgrave.

Perspektif. (2014). Diakonie, İslami sosyal hizmet kurumunu destekleyecektir. 21.06.2022 tarihinde <https://perspektif.eu/2014/09/01/diakonie-islami-sosyal-hizmet-kurumunu-destekleyecektir/> adresinden erişilmiştir.

Sassen, S. (1999). Beyond sovereignty: De-facto transnationalism in immigration policy. *European Journal of Migration and Law*, 1, 177-198.

Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2013). Barış kavramına yönelik teorik yaklaşımlar ve küresel yönetim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (23), 59-79.

Şahin-Mencütek, Z. (2019). Encouraging syrian return: Turkey's fragmented approach, *Forced Migration Review*, 62, 28-31.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). Türkiye insan ticaretiyle mücadele yıllık raporu. 17.09.2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitapcik-Raporlar/2020-Tu%CC%88rkiye-I%CC%87nsan-Ticaretiyle-Mu%CC%88cadele-Yillik-Raporu.pdf> adresinden erişilmiştir.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2016). 2015 Yılı Türkiye Göç Raporu. 17.10.2022 tarihinde https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2015_yillik_goc_raporu.pdf adresinden erişilmiştir.

TEPAV. (2020). Zorunlu göçmenler için sosyal eşitlik: pandemi sürecinde yerel yönetimlerin ve STK'ların rolü. 27.09. 2022 tarihinde <https://tr.boell.org/tr/2021/03/25/zorunlu-gocmenler-icin-sosyal-esitlik-pandemi-surecinde-yerel-yonetimlerin-ve-stkların> adresinden erişilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (2021). Göç ve uyum alt komisyonu tutanakları. 10.09.2022 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2681 adresinden erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimî Temsilciliği. (2022). Uluslararası göç örgütü (IOM). 05.07.2022 tarihinde <http://cenevrefisi.dt.mfa.gov.tr/Mission> adresinden erişilmiştir.

Woods, N., Betts, A., Prantl, J. ve Sridhar, D. (2013). Transforming global governance for the 21st century. *UNDP-HDRO Occasional Papers*, no. 2013/09.

Wright, C. F. (2010). *Policy legacies and the politics of labour immigration selection and control: the processes and dynamics shaping national-level policy decisions during the recent wave of international migration* (Yayınlanmamış doktora tezi). Department of Politics and International Studies, University of Cambridge, Cambridge, UK.

van Riemsdijk, M., Marchand, M. H. ve Heins, V. H. (2021). New actors and contested architectures in global migration governance: continuity and change. *Third World Quarterly*, 41(1), 1-15.

Vitorino, A. (2019). The global compact for safe, orderly and regular migration: What's next. *International Migration*, 57 (6), 19-22.

Yılmaz-Eren, E. (2021). “Güvenli, sistemli ve düzenli göç için küresel mutabakat” üzerine bir değerlendirme. *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 65-122.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). (2013). Law No. 6458. 26.09.2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> adresinden erişilmiştir.

Özgün Makale

Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi'nin (IRRC) Raporuna Göre II. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesinin Ardından Türkiye'deki Mültecilerin Durumu¹

Refugee Status in Turkey After the End of World War II, As Reported By The International Rescue and Relief Committee (IRRC)

Aysegül İNGİNAR KEMALOĞLU*

Öz

Türkiye, Asya ile Avrupa arasında köprü vazifesi gören konumu ve tarafsız statüsü ile II. Dünya Savaşı döneminde binlerce mülteciye ev sahipliği yaptı. Savaşın Balkanlara yayılmasıyla Türkiye'ye sığınan mültecilerin sayısında da her geçen gün artış oldu. 1943 yılının Mart ayı itibarıyla bu kapsamda ülkede bulunanların sayısı 22.209'a ulaştı. Bu mültecilerden önemli bir kısmı 1943 yılında ülkelerine iade edildi ya da başka ülkelerdeki mülteci kamplarına sevk edildi. Ancak savaş sona erdiğinde çeşitli sebeplerle ülkelerine iade edilemeyip Türkiye'de kalmaya devam eden yaklaşık 1.500 mülteci bulunmaktaydı. Bu çalışmanın amacı II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Türkiye'deki bu mültecilerin durumunu, Birleşmiş Milletler Arşivinde bulunan ve Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi tarafından hazırlanan rapor ile T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinde yer alan belgeleri karşılaştırarak tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Mülteciler, Türkiye, Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi.

Abstract

Given its position as a bridge between Asia and Europe and neutral status, Turkey hosted thousands of refugees during World War II. The number of refugees seeking refuge in Turkey increased daily as the war stretched to the Balkans. There were 22,209 refugees in the country as of March 1943. In 1943, a huge percentage of these refugees were either repatriated or moved to refugee camps in other countries. By the end of the war, however, there were nearly 1,500 refugees

¹ Makale başvuru tarihi: 06.09.2022. Makale kabul tarihi: 21.09.2022.

* Dr., ainginar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1409-0161.

who could not be repatriated for various reasons and continued to stay in Turkey. The purpose of this study is to identify the status of the refugees remaining in Turkey after the end of World War II by comparing a report issued by the International Rescue and Relief Committee (IRRC) in the United Nations Archive with the relevant documents available in the Republic Archives of the Presidency of the Republic of Turkey Directorate of State Archives.

Keywords: World War II, Refugees, Turkey, International Rescue and Relief Committee.

Giriş

II. Dünya Savaşı sırasında özellikle Avrupa ve Balkanlarda yaşayanlar olmak üzere pek çok insan mülteci durumuna düştü. 1943 yılında başta Nazi zulmü olmak üzere savaşın getirdiği çatışmalardan ve kıtlıktan kaçan insanlar için merkezi Washington olan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA) kuruldu. 44 ülkenin temsil edildiği UNRRA, savaş nedeniyle yerlerinden edilen kişilere yardım amacıyla faaliyet gösteren bir birim olarak çok sayıda insana barınma, giyim, gıda, yakıt, ilaç gibi temel ihtiyaç malzemelerinin teminini sağladı. Örgüt ayrıca tifo, sıtma, verem ve kolera gibi hastalıkların tedavisinde ve temel sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinde de önemli bir rol üstlendi. Bu bağlamda UNRRA pek çok doktor ve hemşire gibi sağlık çalışanını da bünyesinde barındırdı (Aslantürk, 2018, s. 19).

UNRRA'nın savaş sonrası en önemli faaliyetleri, Yunanistan gibi ekonomik sorunlar yaşayan ülkelerde eğitim gören çocuklara okullarda yemek dağıtmak, hamile kadınlar ile annelere yeterli miktarda gıda temin etmek, ihtiyaç sahiplerine yakacak sağlamaktı ve kurum bu faaliyetleri başarılı bir şekilde yerine getirdi (Tağmat, 2010, s. 137). Savaşın sona ermesinin ardından UNRRA, yerinden edilmiş insanların ülkelere geri gönderilmesi görevini de üstlendi ve yaklaşık 7 milyon insanın ülkelere dönmesini sağladı. UNRRA bütçesinin %70'inden fazlasını karşılayan ABD'nin maddi yardımlarına son vermesi nedeniyle kurum, 1946'da faaliyetlerine son verdi ve fonları ile görevlerini Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO) ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'na (United Nations International Children's Emergency Fund, UNICEF) devretti. Ancak mülteci sorununun boyutu konu ile ilgilenen ayrı bir örgütün kurulmasını zorunlu hâle getirince 1947'de BM Genel Kurulunda Uluslararası Mülteci Örgütü (International Refugee Organization, IRO) kuruldu ve görevini 1952'ye kadar sürdürdü (Aslantürk, 2018, s. 19-20).

II. Dünya Savaşı sırasında aktif faaliyet gösteren bir diğer uluslararası örgüt, Uluslararası Kurtarma ve Yardım Komitesi'dir (International Rescue and Relief Committee, IRRC). IRRC, 1933 yılında Albert Einstein'ın başlattığı bir örgütlenme faaliyetine, önde gelen 51 Amerikalı entelektüelin bir araya gelerek katılması üzerine kurulan ve uluslararası faaliyet gösteren bir yardım derneğidir. Başlangıçta "Uluslararası Yardım Derneği" adı altında faaliyet gösteren bu kuruluş, 1942'de ABD'nin savaşa girmesinin ardından benzer alanda faaliyet gösteren Acil Kurtarma Komitesi ile birleşti ve "Uluslararası Yardım ve Kurtarma Komitesi" adı altında faaliyet göstermeye başladı. Daha sonraları ise örgütün adı kısaltılarak, Uluslararası Kurtarma Komitesi, (International Rescue Committee, IRC) oldu. Derneğin amacı hedef alınan Nazi karşıtı liderlerin kurtarılmasına yardımcı olmak ve güvenlik açısından tehlikede olanlara rehberlik etmektir. 1936 yılında Hitler'in Avrupa'daki işgalleri ile misyon genişledi. 1938 yılına gelindiğinde ise Nazilerin Avusturya ve Çekoslovakya'yı ele geçirmesi ve Faşist İtalya ile İspanya yönetimlerinden kaçan kişilerin sayısının her geçen gün artmasıyla mevcut mülteci sayısında da ani bir yükseliş oldu.

1940 yılında Paris'in Nazi kuvvetlerinin eline geçmesi ise durumu daha da kötüleştirdi ve böylece derneğin faaliyet alanına giren kişilerin sayısı da arttı (Kastner, t.y.).

1944 yılının sonlarında, Avrupa'daki büyük müttefik zaferlerinin ardından IRRC, birçok Nazi karşıtı için savaş döneminde önemli bir tercih yeri olan Türkiye'nin yanı sıra mülteci yoğunluğu olan Paris'te de ofisler açtı. Savaşın sonunda, Fransa ve Türkiye arasında, yerinden edilmiş mily-onlarca insanın (savaş esirleri, Yahudiler, zorunlu işçiler, sürgünler, toplama kampından kurtulanlar ve mülteciler) hareket hâlinde olduğu harap bir kıta vardı (Kastner, t.y.).

II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye, başta Balkanlar olmak üzere Nazi işgali altındaki topraklara yakın olması, savaş boyunca tarafsızlık politikası izlemesi ve Asya ile Avrupa kıtası arasında bağlantı noktası olması gibi özellikleri ile savaşın dehşetinden kaçan pek çok kişi için kilit rol oynadı. Bu bağlamda Türkiye savaş boyunca on binlerce mülteciye ev sahipliği yapmasının yanı sıra pek çok mülteci için de hedef ülke varışta nefes alınabilecek bir güzergâh oldu.

II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Mülteciler

II. Dünya Savaşı'nın Balkanlara sıçraması ve kısa sürede yayılması ile Almanlar ve İtalyanlar tarafından işgal edilen ülkelerden Türkiye'ye gelen mültecilerin sayısında artış oldu. Ancak savaş döneminde çeşitli sebeplerle başka ülkelere iltica eden bu kişilere uluslararası bir koruma sağlamak mümkün olmadığı gibi mülteciler sığındıkları ülkelerin kanunlarına ve uygulamalarına göre farklı muamelelere tabi tutuldu. Türkiye bu dönemde askerî, siyasi ve sivil mültecilere ev sahipliği yapmasının yanında, tarafsız statüsüyle mültecilerin Suriye'ye, Kıbrıs'a, Filistin'e ulaşmasını sağladı. Ayrıca 1942'de İngiltere'nin girişimleriyle hayata geçirilen Orta Doğu Yardım ve Mülteci İdaresi programı kapsamında on binlerce mülteci Türkiye aracılığıyla Orta Doğu kamplarına ulaştı (Tekir, 2019, s. 228-229).

Bu dönemde Türkiye'ye sığınan mültecilerin önemli bir kısmı Yunanistan'dan geldi. Gelen mültecilerin sayısının her geçen gün artması üzerine Millî Müdafaa Vekâleti bir tezkere ile durumu Maliye Vekâletine ve İcra Vekilleri Heyetine sundu. Millî Müdafaa Vekâletinin 30 Haziran 1941 tarihli söz konusu tezkeresinde Yunan askerî mültecilerinin maaş, iâşe, ibate ve sair masrafları ile bu kişilere alınacak giyim eşyalarının bedellerinin 1940'da olduğu gibi 1941'de de bütçenin olağanüstü giderler tertibinden karşılanmasını istendi. Buna göre 1941'de Bergama ve Niğde'de bulunan bu mülteciler için öncelikli ihtiyaçlar 3.000 çift ayakkabı, 3.000 takım elbise, 6.000 kat çamaşır ve 9.000 çift çorap olarak belirlendi. Bergama'da bulunan bu Yunan mülteciler tamamı çeşitli rütbelerde askerlerden oluşan toplam 1.832 kişidir. Niğde'de bulunan mülteciler ise 13 subay, 1.495 er, 2 kadın ve 4 çocuk olmak üzere 1.631 kişidir (T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, [BCA], Belge No: 030. 10. 55. 365.18).

Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Başvekâlete gönderdiği bir yazıda 1941 yılının Mayıs ayından 1943 yılının Mart ayına kadar geçen sürede Yunanistan ve Ege adalarından gelen Yunan mültecilerin sevklerinin 1 Mart 1943 tarihi itibarıyla tamamlanmış olduğunu belirtti. Buna göre bu tarih aralığında Yunanistan ve Ege adalarından gelen 22.209 mülteci mevcuttur. Bu mültecilerden 10.128'i geldikleri yerlere iade edilmiş, 1.925'i Manisa, Aydın, Afyon ve Denizli'den başka ülkelere gönderilmiş, 10.472'si Çeşme'den Kıbrıs ve Suriye'deki kamplara aktarılmış, 362'si asker olmalarından ötürü askerî kamplara alınmış, 14'ü ölmüş ve 8'i de firar etmiştir (İnginar Kemaloğlu, 2022, s. 269). Ayrıca vekâletin söz konusu yazısında İzmir'den Çeşme, Kuşadası, Bergama, Dikili, Urla, Seferihisar, Karaburun, Foça sahillerine 22 ay içerisinde gelen ve Çeşme ile Ilıca'da açılan kamplarda devlet yardımı ile konaklayan Yunan mültecilerin hiçbir sorun çıkmadan belirtilen yerlere gönderildiği ifade edilmektedir. Mültecilerin gönderilme işlemlerinin

tamamlanmasının ardından İzmir'in merkezi ile Çeşme ve Ilica'da mülteciler için açılan kamp, revir ve diğer tesisler kapatılmış ancak yeniden mülteci gelmesi ihtimaline karşılık az sayıda tesis açık bırakılmıştır. Vekaletten gönderilen yazıda kısa sürede binlerce mültecinin Türkiye'ye kabul edilmesi, iâşe, ibatelerinin temin edilmesi, sıhhi ve sağlık vaziyetlerinin korunmasının maliyeti ve bu mültecilerin başka ülkelere sevk edilmeleri nedeniyle maruz kalınan müşkül durum hatırlatılarak yeni bir mülteci akınına karşı gerekli tüm tedbirlerin alınması istenmiştir (BCA, Belge No: 030. 10. 124. 882. 4). Ancak çok geçmeden Balkan ülkelerindeki iç karışıklıkların ve çatışmaların artması ile Türkiye yeni bir mülteci akını ile karşı karşıya kaldı. 1944'ün sonuna kadar Türkiye'ye çeşitli uyruklardan binlerce mülteci geldi.²

Gelen mülteciler arasında başka bir ülkenin vatandaşı olan Türkler de mevcuttur. Bu kişiler başta Bulgaristan ve Yunanistan olmak üzere çoğunlukla Balkan ülkelerinden iltica etmişlerdir. Türkiye'ye iltica eden Türkler, durumlarında herhangi bir engel yoksa başvurularını hâlinde Türk vatandaşlığına alınmış, serbest ya da iskânlı göçmen olarak uygun yerlere yerleştirilmişlerdir (BCA, Belge No: 030. 18. 01. 02. 96. 72. 3). Vatandaşlık başvurusunda bulunmayan Türk mültecilerin iâşe, ibate, sağlık ve barınma gibi pek çok ihtiyaçları iskân bütçesinden karşılanmıştır. Bu kişiler arasında meslek sahibi olanlar ise çoğu zaman aileleri ile birlikte bu mesleklere ihtiyaç duyulan yerlere gönderilerek hem geçimlerini sağlamaları hem de devletin üzerindeki yükün hafifletilmesi amaçlanmıştır.³ Böylece bu sayede yetişkin erkek nüfusun önemli bir kısmının askere alındığı bu dönemde Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan iş gücü açığına az da olsa katkı sağlanmıştır.

1945 yılında mültecilerin gelmeye devam etmesi üzerine Muğla Valiliği, Dahiliye Vekâletine "Almanya ile harp hâlinde bulunmamız dolayısıyla adalardan gelecek mültecilerin yurda kabul edilip edilmeyeceği" hususunu sormuş, Dahiliye Vekâleti de bu soruya "Alman işgali altındaki adalardan gelecek mültecilerin evvelce olduğu gibi yurda kabulü Başbakanlığın emri ve iktizasındandır" şeklinde cevap vermiştir (BCA, Belge No: 030. 10. 117. 815. 17). 1945 yılının Mayıs ayında savaşın gidişatının değişmesi üzerine özellikle iade edilecek mülteciler ile ilgili yeni kararlar alındı. Bu kararlardan biri de Almanya veya Japonya ya da her ikisi ile savaş hâlinde olan devletlerin vatandaşı olup Türkiye'de bulunan mültecilerden sadece askerlik hizmetlerine mensup olanların müttekabiliyet esası çerçevesinde iade edilebileceği yönündeki 21 Mayıs 1945 tarihli Bakanlar Kurulu kararıdır (BCA, Belge No: 030. 18. 01. 02. 108. 29. 16).

² 1944 yılının Ocak ayında muhtelif vasıtalarla üç günde Marmaris, Kuşadası ve Çeşme sahillerine 50 İtalyan askeri, 3 sivil İtalyan, 15 Yunanistan vatandaşı sivil olmak üzere toplam 68 kişi iltica etti. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BCA, Belge No: 030, 10. 55. 368. 2). 1944 yılının Mart ayında ise 3 gün içinde Marmaris, Çeşme ve Bodrum'a 47'si erkek, 8'i kadın, 14'ü çocuk olmak üzere toplam 69 Yunan, 50'si erkek, 44'ü kadın, 84'ü çocuk ve 1 üst çavuş olmak üzere 179 İtalyan, 1 Amerikan vatandaşı, 1 Fransız sivil ile 9 İngiliz askeri olmak üzere toplam 259 kişi iltica etti. İltica eden askerlerin yanlarında bulunan 1 hafif makineli tüfek, 2 piyade tüfeği, 3 tabanca, 2 el tipi taarruz bombası, 124 piyade fişegi ve 50 tabanca fişegi garnizon komutanlığına teslim edildi. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BCA, Belge No: 030. 10. 55. 368. 12). 1944 yılının Ağustos ayına gelindiğinde Edirne, Bodrum ve Çeşme'ye 135'i er ve 2'si subay olmak üzere 137 Alman vatandaşı; 159'u erkek, 26'sı kadın ve 12'si çocuk olmak üzere 197 Yunan vatandaşı; 8 Polonyalı, 2 Amerikalı, 2'si kadın, 1'i erkek olmak üzere 3 Türk toplam 347 kişi iltica etti. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BCA, Belge No: 030. 10. 119. 815. 1). 1944 yılının Ağustos ayında Bodrum ve Çeşme'ye 13'ü erkek, 1'i kadın, 4'ü çocuk toplam 17 Yunan; 2'si erkek, 1'i kadın olmak üzere 3 Alman gelmiş, ayrıca aynı tarihlerde Edirne'ye de 24 Yunan ve 945 Türk mülteci iltica etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BCA, Belge No: 030. 10. 117. 815. 6). 1944 yılının Eylül ayında Edirne-Karaağaç ve İzmir'in sair yerlerinden iltica eden Yunanistan vatandaşları 57 erkek, 20 kadın, 13 çocuktur. Aynı tarihte iltica eden İtalyan vatandaşları ise 6 erkek, 1 kadın, 1 çocuktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BCA, Belge No: 030. 10. 117. 815. 8). Ayrıca 1944 yılının Şubat ayı ile Mart ayı arasında Türkiye'de bulunan mültecilerden 3.051 kişi başka yerlere sevk edilmiştir (Akça, 2010, s. 9).

³ Örneğin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin aldığı bir kararda Alman işgali altında bulunan İstanköy ve Rodos adalarından maruz kaldıkları açlık ve sefalet nedeni ile anayurda sığınan, alınan karar doğrultusunda Muğla ili dışına çıkarılmayıp bu ile bağlı ilçelere yerleştirilen, iâşe, ibate ve diğer masrafları iskân bütçesinden karşılanan İtalyan vatandaşı Türk mültecilerin olduğu belirtilmektedir. Kararda ayrıca bu mültecilerin arasında elektrikçi, şoför, motorcu gibi teknik birikim gerektiren mesleklerle mensup birçok kişi olmasına rağmen buldukları yerlerin bu meslekleri yapmalarına uygun bir yer olmamasından ötürü bu kişilerin atıl kaldığı ifade edilmektedir. Sonuç olarak hem mülteciler için hem de masrafların karşılayan devlet için faydasız bir durumun ortaya çıktığı belirtilmekte ve söz konusu bu durumun düzeltilmesi için bu kişilerin Aydın, İzmir ve Nazilli gibi mesleklerini icra edebilecekleri yerlere gönderilmelerine karar verildiği bildirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BCA, Belge No: 030. 10. 124. 882. 12).

II. Dünya Savaşı döneminde Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen mülteciler arasında dikkat çeken bir grup daha mevcuttur. Bunlar Yunanistan vatandaşı ve Rum olmalarının yanında Türkiye'de doğmuş kişilerdir. Emniyet Müdürlüğü'nün bu dönemde mültecileri kayıt altına aldığı bir defterde kayıtlı olan 27 Rum mülteçiden 25'i İstanbul doğumludur. Bu kişilerin ikametgâh adresleri olarak İstanbul'da bulunan özel mülklerin adresleri yazılmıştır (İnginar Kemaloğlu, 2022, s. 271). Yine Niğde kampından kaçıp Ankara'da Alman sefaretine sığınan Rum bir askerî mültecinin yakalandıktan sonra verdiği ifadeye benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Kaçması için kimlerden yardım aldığı hususunun kendisine sorulması üzerine söz konusu mülteci aslında Edirne doğumlu bir Rum olduğunu, mübadele ile Dimetoka'ya iskân edildiğini, dolayısıyla çok iyi Türkçe konuştuğunu ve bu sebeple de kaçtıktan sonra kimsenin şüphesini çekmeden rahatça seyahat ettiğini belirtmiştir (BCA, Belge No: 030. 10. 55. 367. 12-51).

II. Dünya Savaşı'mı da içine alan 1940-1949 yılları arasında Türkiye'ye sığınanların sayısı 39.557 Türk soylu, 51.933 farklı milletlerden olmak üzere toplam 91.490 kişidir. Bu mültecilerden 67.022'si ülkemizden ayrılırken, savaşın sona ermesinin ardından Avrupa'daki kamplardan gelen 2.610 kişi ile birlikte Türkiye'ye yerleşenlerin sayısı 27.780 kişidir (Geray, 1970, s. 12).

Savaşın Sona Ermesinin Ardından Türkiye'de Bulunan Mültecilerin Durumu

II. Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında Türkiye'de mültecilere yardım konusunda faaliyet gösteren tek uluslararası kuruluş, IRRC'dir. Yerinden edilmiş bu kişilerin misafir edildiği ülkelere biri olan Türkiye'de bulunan bu mültecilerin 1 Haziran 1946 tarihi itibarıyla sayıları ve durumları şöyledir (United Nations Archives [UNA], Item No: S-1253-0000-0766-00001):

Mültecilerin Uyrıkları	Mültecilerin Sayısı
Polonyalılar	105
Yugoslavyalılar	96
Arnavutlar	69
Macarlar	16
Çekoslovaklar (vatandaşlığı olan, vatandaşlığı iptal edilmiş olan veya vatandaşlığına itiraz edilmiş olan)	100
Avusturyalılar	150
Almanlar (Nazi Rejimi veya diğerleri tarafından sürülenler)	500
Türk Vatandaşlığına Sahip Yahudiler (Fransa'da ikamet edenler)	145
Daha Önce Türk Vatandaşlığına Sahip Olan Yahudiler (Çeşitli Avrupa ülkelerinde ikamet eden ve Bergen-Belsen kampından gönderilenler) ⁴	40
TOPLAM MÜLTECİ SAYISI	1.221

Kaynak: UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001

Tablo 1. 1946 Yılında Türkiye'de Bulunan Mülteciler

Yukarıdaki tabloda belirtilen bu mülteciler IRRC'nin kayıt altına aldığı mültecilerdir. Bu tarihte kaydı yapılmayan mültecilerle birlikte aslında rakamın 1.300 ila 1.500 kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir. IRRC'nin UNRRA'ya gönderdiği 1946 tarihli raporda Türkiye'de bulunan mültecilerin sayı olarak az olmasına rağmen durumlarının diğer ülkelerde bulunan mültecilere göre daha ağır olduğu belirtilmektedir. Bu duruma yol açan sebeplerin ise Türkiye'de yeniden yerleştirme organizasyonunun oldukça sınırlı olması, Türk mevzuatına göre yabancıların yapabileceği iş kollarının az olması, ülkede mültecilere yardım edebilecek tek uluslararası kuruluşun IRRC olması ve IRRC'nin de fon eksikliğinden dolayı zayıf ve etkisiz kalması ile Türkiye'nin mültecilerin geldiği ülkelere uzak olması sayılmaktadır. UNRRA ve Hükûmetler Arası Mülteci Komitesi gibi uluslararası kuruluşların hiçbiri Türkiye'de bulunan mülteciler için faaliyet gösterebilecek bir şube ya da sekreteryaya oluşturulmamış, bu nedenle de Türkiye'de yaşayan mülteciler hem uluslararası yardım alamamış hem de iş olanaklarından faydalanamamıştır. Ayrıca geçerli pasaportları olmadığı için büyük çoğunluğu seyahat edemediği gibi, geri dönüşlerini organize edebilecek herhangi bir kuruluş olmadığından buldukları yerlerde çaresiz ve hareket-siz kalmışlardır (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

1946 yılında Türkiye'de bulunan mültecilerden Polonyalı ve Yugoslavyalı olanlar tıpkı 1933-1939 yılları arasında Almanya'dan gelen mülteciler gibi bazı istisnalar dışında Polonya ve Yugoslavya'daki eski hükûmetlerin sempatanlarıydı. Bunların bir kısmı konsolosluk ve büyükelçilik personeli ile sürgündeki hükûmet üyeleri idi. 1939 yılındaki İtalyan işgalinden hemen sonra Türkiye'ye kaçan Arnavutlar gibi bu Polonyalı ve Yugoslavların da neredeyse tamamı geri dönüşü çok da mümkün olmayan mülteciler veya muhaliflerdir. Ayrıca ülkede bulunan Macarlar da siyasi mülteciler arasındadır (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

Çekoslovaklar arasında siyasi veya etnik nedenlerden ötürü II. Dünya Savaşı döneminde Türkiye'ye sığınan mülteciler bulunmaktadır. Bunların çoğu savaş öncesi verilmiş Çekoslovak pasaportuna sahiptir. Almanlarla birlikte Anadolu'da tutulan bu mültecilerden bir kısmı yeniden Çek pasaportu almak için başvuru yapmış ve içlerinden bazıları da bu yeni pasaportları alabilmiştir. Ancak bu dönemde Çek mültecilerden bazılarının vatandaşlığını kaybetme riskinin ve pasaportlarının geçersiz hâle gelme ihtimalinin olması, onların siyasi ve etnik mülteciler ile benzer bir durumda değerlendirilmesine neden olmuştur (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

Türkiye'de bulunan Avusturyalı mülteciler ise "Nazileştirilmiş Avusturya'nın siyasi ve etnik kurbanları" olarak tanımlanmıştır. Önemli bir kısmı vatandaşlıktan çıkarılmamış ancak Alman pasaportlarını kabul etmeye zorlanmış ve kabul etmeyen diğer Almanlarla birlikte

4 16 Aralık 1943 tarihinde *Alman İşgali Altındaki Memleketlerde Bulunan Türk Vatandaşı Yahudiler Hakkında Bakanlıklar Arası Komisyon Raporu* yayımlandı. Raporla Alman işgali altında bulunan ülkelerde yaşayan Türkiye vatandaşı Museviler gruplara ayrıldı ve her bir grup için uygulanacak politika tespit edildi. Buna göre: Birinci grupta bulunan vaziyetleri olması gerektiği gibi muntazam olanların Türkiye'ye gelmelerine hiçbir surette mâni olunamayacağı belirtildi. İkinci grupta bulunan ve vaziyetleri muntazam görünmekle birlikte haklarında nihai bir karar bulunmayan kişilerin temsilcileri hakkındaki muameleye tabi tutulacakları ifade edildi. Üçüncü grupta bulunan haklarında vatandaşlıktan çıkarılma kararı verilmediği hâlde bu mahiyette bir karar beklendiği için idareten memlekete gelmelerine izin verilmeyenlerin birinci grupta bulunan kişilerin istifade ettikleri haklardan faydalanamayacakları belirtildi. Dördüncü grupta bulunanların haklarında vatandaşlıktan düşürülme kararı verilenler olduğu ve bu gruptakilerin hiçbir şekilde vatandaşlık işlemlerinden faydalanamayacakları karara bağlandı. Beşinci ve son grupta bulunanların ise askerlik vazifelerini ifa için vaktinde ülkeye gelmeyenler olduğu ancak haklarında henüz konsolosluk himayesinden veya vatandaşlıktan düşürülme kararı verilmeyen bu kişiler hakkında askerî makamlar ile temas edilerek yapılacak neticeye göre karar verileceği belirtildi. Ayrıca bu tarihte Türkiye'ye gelmeleri mevzu bahis olan Yahudilerin 250'si kuzey Fransa'da 50'si Belçika'da, 28'i Hollanda'da, 200'ü Milano'da olmak üzere toplam 529 kişi olduğu da ifade edildi. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Şimsir, 2010b, s. 499-500). II. Dünya Savaşı boyunca Türk vatandaşı olmayan binlerce Yahudi yine Türkiye'nin verdiği transit vizeleri ile başta Filistin olmak üzere daha güvenli yerlere gidebilmişlerdir. Türkiye ayrıca Yahudileri taşıyan gemilerin limanlarına yanaşmasına ve ihtiyaçlarını temin etmesine izin vermiş ancak yolcuların karaya çıkmalarına müsaade etmemiştir. Türkiye'nin savaş boyunca on binlerce mülteciye ev sahipliği yapması, ilticalarını savaş nedeniyle kötü olan Türkiye ekonomisinin üzerinde bir yük olması, karaya çıkmaları hâlinde Türkiye'ye iltica etme ihtimalleri bulunan bu kişilere karşı böyle bir önlem alınmasının en önemli nedenidir. Savaş boyunca Türkiye üzerinden başka ülkelere giden mültecilerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Uzman, 2018, s. 239-250).

sınır dışı edilmişlerdir. Savaşın sona ermesi ile bu kişilerin iade işlemleri “Avusturyalı” olarak yapılmıştır. Türkiye’de bulunan mülteciler ile benzer sıkıntılar yaşayan bu gruptakilerin sayısı 50’yi geçmediğinden diğer mültecilerin aksine yeniden yerleşimleri sorun olarak görülmemiştir (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

Savaş zamanında Türkiye’ye gelen ve 1946 yılı itibarıyla hâlâ Türkiye’de yaşamaya devam eden Almanlar üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki 1933’ten sonra Almanya’da kabul edilen “ırk yasaları” nedeni ile Türkiye’ye göç etmiş Almanlardan oluşmaktadır. Bu kişiler Nazizm’in siyasi muhalifleri olarak bu tarihten itibaren Alman vatandaşlığından yoksun bırakılmış ve Türk makamları tarafından da “vatansız” olarak sınıflandırılmış kişilerdir. İkinci grup 1933’ten sonra Alman vatandaşlığını kaybetmemiş ve 1944’te devlet çalışanı olarak hapsedilmekten veya sınır dışı edilmekten muaf tutulmuşlardır. Üçüncü ve son grup ise 1944’te Nazi Almanyasına dönmeyi reddeden ve bunun üzerine Türk Hükûmeti tarafından Anadolu’ya gönderilen kişilerden oluşmaktadır. Bu dönemde Türkiye’de bulunan tüm bu Alman mülteciler yaklaşık 150 kişidir. Bir kısmı “pasaportu olmayan” ve bir kısmı da “vatansız” olarak değerlendirilen bu kişilerin seyahat özgürlükleri yoktur ve buldukları yerde önemli derecede engellenmiş vaziyettedirler. Tüm bunlara rağmen bu tarihte bunların içerisinde az sayıda Alman, mevcut koşullar altında Almanya’ya dönmek istemiştir. Çoğu ise Türkiye’de kalmayı ve statülerinin yeniden değerlendirilmesini talep etmiş, Türkiye’de farklı bir statüde yaşamak için başvuruda bulunup haklarının güvence altına alınmasını istemişlerdir (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

IRRC tarafından hazırlanan raporda Fransa’dan Türkiye’ye gelen Yahudiler için “II. Dünya Savaşı başladığında Fransa’da ikamet eden, ancak buraya Türkiye’den göç etmiş Yahudiler, Fransa’nın işgal edilmesiyle Türkiye’ye kaçmışlardır” (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001) denilse de aslında bu kişiler Fransa’da bulunan Türk diplomatların üstün çabaları sayesinde ve birçoğu toplama kamplarından kurtarılarak Türkiye’ye getirilmişlerdir. Paris’in Almanlar tarafından işgal edilmesinin ardından Yahudilerin evlerine baskınlar yapılmış, önce tutuklanan Yahudiler sonrasında toplama kamplarına götürülmüşlerdir. Türkiye’nin Paris Başkonsolosluğu Türkiye’den Fransa’ya göç eden bu Yahudilerin izini sürmüş ve Alman Büyükelçiliğine gönderilen notalar ve yine Alman yetkili mercileri ile yapılan uzun yazışmalar sonucu serbest bırakılmalarını istemiştir. Alman işgali altında bulunan Kuzey Fransa’daki kamplarda tutuklu bulunan Türkiye Yahudileri, Türkiye’ye dönmeleri şartı ile 13 Ocak 1943’te serbest bırakılmışlardır. Bunun üzerine Fransa’da bulunan Türk diplomatlar Türkiye’ye yapılacak yolculuğun planlamasını yapmış ve Yahudileri taşıyacak olan konvoyla katılmak isteyenlerin en kısa sürede pasaport almak için Paris Başkonsolosluğuna başvurularını gerektiğini duyurmuşlardır. İlk katile 9 Şubat 1944’te Paris’ten yola çıkmış ve sorunsuz İstanbul’a ulaşmıştır. Ancak 29 Mart’ta trenle yola çıkan ikinci katile için belirlenen güzergâh, Balkanlardaki bazı yerlerin savaş ve iç çatışmalardan ötürü güvenli bulunmaması nedeniyle değiştirilmiştir. İkinci kafilenin de sağ salim İstanbul’a ulaşmasının ardından üçüncü kafilenin planlamasının yapıldığı sırada Paris’teki Alman Büyükelçiliği, Türkiye Başkonsolosluğuna 11 Mayıs 1944’te bir nota göndererek “Türk Yahudilerin Fransa’dan Türkiye’ye gönderilmeleri için Alman makamlarınca tanınmış ve uzatılmış olan sürenin dolmakta olduğunu, 25 Mayıs 1944 tarihinden sonra Yahudilerin Türkiye’ye gönderilmelerine izin verilmeyeceğini” bildirmiştir. Bunun üzerine sona kalan Yahudi vatandaşlardan ve toplama kamplarından henüz kurtarılanlardan bir değil iki katile planlanmış ve bu kafilerden ilki 23 Mayıs’ta diğeri 25 Mayıs’ta Paris’ten yine trenle yola çıkmıştır (Şimşir, 2010a, s. 14-15, 93-98).

IRRC’nin raporuna göre savaş döneminde bu şekilde Fransa’dan Türkiye’ye gelen yaklaşık 600 Yahudi bulunmakla birlikte bunların önemli bir kısmı daha sonra Fransa’ya geri dönmüştür.

Savaş sona erdikten sonra hâlâ Türkiye’de bulunanların sayısı ise 145’tir. Fransa’ya dönmek isteyen bu mültecilerin önlerindeki en büyük engel vize ve seyahat masrafları olmuştur (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

Savaş döneminde Türkiye’ye gelip savaşın sona erdiği 1945 yılından sonra hâlâ Türkiye’de bulunan Yahudilerden; Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Belçika ve diğer ülkelerden gelmiş olan 40 kişi daha mevcuttur. Bu Yahudiler Bergen-Belsen Toplama Kampında tutuklu olmakla birlikte kendilerine Türk pasaportu verilerek kurtarılmış ve bu kurtarma operasyonu Türk-Alman ilişkilerinin görece zarar görmesine neden olmuştur. Bu kişiler Türk makamları tarafından “Türk vatandaşı” olarak tanınmakla birlikte aslında çoğunluğu savaşın sona ermesiyle geldikleri ülkelere geri dönmek istemişlerdir. Bu kişilerin geri dönmelerinin önündeki en büyük engel ise öncelikle maddi sorunlar ve karmaşık hâlâ gelen vatandaşlık durumlarından kaynaklanan teknik sorunlar olmuştur (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından geldikleri ülkelere ya da başka bir ülkeye gitmesi mümkün olmayan bu kişiler için IRRC’nin Türkiye sekreteri ayrıca çözüm önerileri ve alınabilecek aksiyonları da sıralamıştır. Buna göre tüm mültecilerin sıkıntılarının acil ve önemli olduğu belirtilmekle birlikte yine de yardım faaliyetlerinin hayati olduğu konulara öncelik verilmiştir. Örneğin tüm mülteciler arasında Polonyalı, Yugoslav ve Arnavutlardan oluşan 270 mültecinin durumu “endişe verici şekilde kötü” ve “olağanüstü acil bir sorun” olarak değerlendirilmiştir. Bunlar arasında muhalif oldukları için Türkiye’ye iltica eden Polonyalı mülteciler, geçimlerini sağlamak için Anglo-Polonya Geçici Yardım Komitesi’nden yardım istemiştir. Ancak bu kişiler muhtaç oldukları bu yardımı dahi dokuz ay boyunca alamamıştır. Bu gruptaki mültecilerin tamamı maddi sıkıntı içinde olmakla birlikte içlerinden bazıları bir odanın kirasını dahi karşılayamayacak ve yiyeceklerini ancak dilenerek tedarik edebilecek durumda nitelendirilmiştir (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

Önemli bir kısmı Tito öncesi diplomatik ve konsolosluk personelinin oluşan Yugoslavya’dan Türkiye’ye gelen mültecilerin de herhangi bir mali kaynaktan yoksun olduğu raporda belirtilmiştir. Mussolini’nin 1939’da ülkelerini işgal etmesinden II. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar geçen sürede mülteci olarak Türkiye’de yaşayan Arnavutlar ise dışarıdan hiçbir yardım görmedikleri gibi içlerinden pek çok aile açlık düzeyinde yaşamak zorunda kalmıştır (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

IRRC’nin Türkiye temsilcisi, 1946 yılında Türkiye’de bulunan mülteciler için yukarıdaki tespitlerde bulunmuş ve acil eylem planı çerçevesinde öncelikli ihtiyaçların ivedilikle karşılanması için UNRRA’ya harekete geçme çağrısında bulunmuştur. UNRRA’dan acil çözümü istenen sorunlar aşağıdaki gibi iki maddede özetlenmiştir:

a) Geldikleri ülkelere dönebilme olasılığı olan mültecilere pasaport, seyahat belgesi, göçmenlik vizesi ve seyahat için gerekli mali desteğin verilmesi. Geldikleri ülkelere geri dönemeyecek durumda olanlar için yeni bir hayat kurabilecekleri yerlere yerleşmelerinin sağlanması;

b) Geri dönüşleri veya yeniden bir hayat kurabilmek için bir yere yerleşmeleri sağlanana kadar Türkiye’de kalacakları sürede mültecilere asgari seviyede de olsa düzenli yardım yapılması (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

IRRC’nin Türkiye’de bulunan mültecilerle ilgili yukarıdaki taleplerine 25 Temmuz 1946 tarihinde UNRRA Avrupa Bölge Ofisi tarafından verilen cevapta Türk Hükûmeti tarafından talep edilmedikçe ve 46 sayılı karardaki şartlara uyulmadıkça bildirilen söz konusu durumla ilgili herhangi bir işlemin yapılamayacağı bildirilmiştir (UNA, Item No: S-1253-0000-0766-00001).

Savaş sırasında Türk yetkililer tarafından sevkleri yapılan mültecilere ilaveten savaşın sona ermesinin ardından Kırşehir, Yozgat, Beyşehir, Çorum, Isparta'da bulunan kamplar kapatılmaya, burada kalan yabancı uyruklular da iade edilmeye başlanmıştır (Keser, 2009, s. 204). Ancak askerî mültecilerin buldukları kamplar hemen kapatılamamıştır. Özellikle bazı ülkelerde savaşın ardından yaşanan iç karışıklıklar mültecilerin bir kısmının iadelerini zorlaştırmıştır. Bu durumda kamplarda bulunan az sayıda askerî mülteci savaşın sona ermesinin ardından askerlikleri son bulduğundan Kastamonu Mülteciler Misafirhanesi'ne sevk edilmiş, ihtiyaçları da artık Millî Savunma Bakanlığı tarafından değil Kızılay tarafından karşılanmaya başlanmıştır (Tekir, 2019, s. 250).

16 Ağustos 1948'de Yozgat kampı kapatılmış, burada kalan son 52 mülteci ise Kastamonu Misafirhanesi'ne aktarılmıştır. Yozgat kampında kalan mültecilerin yol masraflarının karşılanması için ayrıca 2.000 lira gönderilmiştir. Isparta'daki kampta kalan 189'u asker olmak üzere toplam 342 Alman mülteci ülkelere iade edilmek üzere İzmir'e sevk edilmiş, buradan gemilerle memleketlerine gönderilmişlerdir. Kamplarda kalan az sayıda mülteci ise yine Kastamonu mülteci misafirhanesine gönderilmiştir. Savaş boyunca Kastamonu mülteci kampı olarak faaliyet gösteren kampta kalan subayların tüm ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında günlük 4 liradan aylık 120 lira maaş ödenmiş, erlerin ise tüm ihtiyaçları karşılanmış ancak maaş ödenmemiştir. Savaşın sona ermesinin ardından ise "Kastamonu Mülteci Kampı"nın adı "Kastamonu Mülteci Misafirhanesi" şeklinde değiştirilmiştir. Kastamonu'da kalan mültecilerin Kızılay tarafından barınmaları ve iaşelerinin karşılanmasına, çalışmayanlara uygun miktarda harçlığın verilmesine, ellerinde herhangi bir sanatı olanların misafirhanelerde istihdam edilmelerine karar verilmiştir. 1949 yılının Haziran ayında aralarında İngiliz Sefareti Matbuat Müsteşarı'nın da bulunduğu bir grup kampı ziyaret etmiş ve yaptıkları açıklamada, "Biz bu kadar düzgün ve temiz, her şeyi ile düşünülmüş, tanzim edilmiş bir misafirhane bulacağımızı tahmin etmiyorduk. Ümidimizin çok hem de çok üstünde bulduk." demişlerdir (Keser, 2009, s. 204-206).

Sonuç

II. Dünya Savaşı döneminde yaşanan işgaller ve savaşın ardından başlayan açlık, sefalet, iç karışıklık ya da siyasi çalkantılar nedeni ile 1940-1949 yılları arasında 39.557'u Türk soylu, 51.933'ü farklı etnik kökenlerden olmak üzere toplam 91.490 kişi Türkiye'ye sığınmıştır. Bu mültecilerden 67.022'si ülkemizden ayrılırken, savaşın sona ermesinin ardından Avrupa'daki kamplarda bulunmakla birlikte kendi ülkesine değil de Türkiye'ye gönderilmeyi talep eden 2.610 kişi ile birlikte Türkiye'ye yerleşenlerin sayısı 27.780 kişi olmuştur.

Türkiye her ne kadar savaşa girmese de savaşın neden olduğu ekonomik krizlerden etkilenmiş, üretimde daralma ve enflasyonla mücadele etmek zorunda kalmış, yaşanan kıtlık nedeni ile kendi halkının temel tüketim maddelerini dahi karne ile dağıtmıştır. Ancak buna rağmen Türkiye'ye sığınan tüm mültecilerin iye, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarını ve ülkelere dönecekleri ya da başka yerlere sevk edilecekleri dönemlerde ulaşım masraflarını karşılamıştır. Savaşın sona ermesinin ardından ise durumunda bir sakınca görülmeyen mülteciler ülkelere iade edilmiş, bazı mülteciler talep ettikleri başka ülkelere gönderilmiş, yaklaşık 1.300 ila 1.500 mülteci ise çeşitli sebeplerle Türkiye'de kalmaya devam etmiştir. İRRC tarafından 1 Haziran 1946'da Türkiye'de bulunan bu mültecilerin durumu UNRRA Genel Sekreterliğine rapor edilmiş ve mültecilerden geldikleri ülkelere geri dönebilecek durumda olanlar için pasaport, seyahat vizesi, ulaşım masrafları; geri dönebilecek olanlar için ise yeni bir hayat kurabilecekleri bir yere yerleşmelerinin sağlanması istenmiştir. Ayrıca tüm bu şartlar sağlanana kadar UNRRA'dan bu

mültecilerin hayatlarını asgari düzeyde sağlamalarına yetebilecek maddi yardımın yapılması da talep edilmiştir. Dikkatleri Türkiye'deki mültecilerin üzerine çekmek ve maddi destek sağlamak için olacak ki raporun bazı yerlerinde mültecilerin durumları anlatılırken abartılı ifadeler yer verilmiştir. Oysa ki raporda da belirtildiği gibi bu kişilerin ülkelerine geri dönememeleri ya da başka bir ülkeye gönderilememelerinin nedenleri çoğunlukla vatandaşlıktan çıkarılma, siyasi muhalif olmaları nedeni ile ülkelerine kabul edilmeme ya da seyahat belgesi ve kimliklerinin olmamasından kaynaklanmıştır. Durumlarında herhangi bir engel olmayan mülteciler gerek savaş yıllarında gerekse savaş sonrasında ulaşım masrafları da dâhil olmak üzere yolculuk maliyetleri Türkiye tarafından karşılanarak gidecekleri yerlere gönderilmişlerdir. Savaş sonrası Türkiye'de kalmaya devam eden mültecilerin ise tıpkı savaş sırasında olduğu gibi barınma ve iye gibi temel ihtiyaçları Türkiye tarafından karşılanmış ve kendilerine Kızılay tarafından belirlenen miktarda günlük harçlıkları da ödenmiştir.

Kaynaklar

Akça, B. (2010). II. Dünya Savaşı yıllarında Ege adalarından Batı Anadolu sahillerine sığınan mülteciler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 1-12.

Aslantürk, O. (2018). *Uluslararası ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler Çerçevesinde Türkiye'nin İltica Politikası: Suriyeliler Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Belge No: 030. 10. 117. 815. 17; 030. 10. 119. 815. 1; 030. 10. 55. 368. 2; 030. 10. 117. 815. 8; 030. 10. 124. 882. 12; 030. 10. 124. 882. 4; 030. 10. 55. 365.18. 24; 030. 10. 55. 367. 1; 030. 10. 55. 367. 12-51; 030. 10. 55. 368; 030. 18. 01. 02. 108. 29. 16; 030. 18. 01. 02. 96. 72. 3.

Birleşmiş Milletler Arşivi (United Nations Archives, UNA), Item No: S-1253-0000-0766- 00001.

Geray, C. (1970). Türkiye'de göçmen hareketleri ve göçmenlerin yerleştirilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 3 (4), 8-36.

İnginar Kemaloğlu, A. (2022). *Trakya Bölgesi'ne iskân edilen göçmenler (1923-1960)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kastner, A. (t.y.) *A brief history of the International Rescue Committee*. 20.08.2022 tarihinde <https://www.rescue-uk.org/sites/default/files/document/999/abriefhistoryoftheirco.pdf> adresinden edinildi.

Keser, U. (2009). Arşiv belgeleri ışığında İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'de mülteciler ve esirler sorunu. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8 (18), 185-208.

Şimşir, B.N. (2010a). *Türk Yahudileri I*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Şimşir, B.N. (2010b). *Türkiye Yahudileri II*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Tağmat, Ç.D. (2010). *Yunanistan'da Büyük Açlık ve Türk Yardımları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Tekir, S. (2019). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de sivil ve askeri mülteciler meselesi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 227-256.

Uzman, N. (2018). *Türkiye'nin mülteci ve muhacir politikaları (1923-1947)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Özgün Makale

İnsan Hakları Bağlamında Göçün Güvenlikleştirilmesi¹

Securitizing Migration in the Context of Human Rights

İbrahim MAVİ*

Öz

Günümüzde göç; yoksulluk, küresel savaş politikaları, iç çatışma, terör, küresel iklim krizi ve kültürel çatışmalar gibi nedenlerle uluslararası bir niteliğe bürünmüştür. Artan göçmen ve mülteci sayısına bağlı olarak ülkeler yeni politikalar geliştirmek durumunda kalmışlardır. Bazı ülkeler düzensiz göçmenlerin, ekonomik, siyasal ve sosyal haklarını tanıırken bazı ülkeler ise göçü güvenlik kapsamında ele almış ve göçmen karşıtı politikalar izlemişlerdir. Bu çalışmada artan göçmen sayısına bağlı olarak göçün güvenlikleştirilmesinde etkili olan siyasal söylemler, uluslararası gelişmeler, insan hakları hukuku, göçmen hakları ve vatandaşlık konuları incelenmiştir. Göçün güvenlikleştirilmesi süreciyle beraber, insan hakları taleplerinin gelişmiş ülkelerden makul bir karşılık alıp almadığı sorusunun cevabı aranmıştır. Teorik olarak incelenmiş olan bu çalışmada 1980'lerden itibaren güvenlik teorileri incelenerek, klasik ve çağdaş yaklaşımlar çerçevesinde ikiye ayrılmıştır. Çağdaş yaklaşımların geliştirdiği yeni güvenlik çözümlerinden yola çıkarak göçmenler de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Ayrıca insan hakları belgeleri, göçmenlerle ilgili ortaya çıkan sözleşmeler, vatandaşlık hukuku ve göçmen haklarına ilişkin hukuki gelişmeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç, İnsan Hakları, Göçmen Hakları, Göçün Güvenlikleştirilmesi.

Abstract

Today immigration has taken on an international character due to reasons such as poverty, global war policies, internal conflicts, terrorism, global climate crisis and cultural conflicts. Countries had to develop new policies depending on the increasing number of immigrants and refugees. While some countries recognize the economic, political and social rights of irregular migrants, some countries have considered immigration within the scope of security and followed anti-immigrant policies. In this study, political discourses, international developments, human rights law, immigrant rights and citizenship issues, which are effective in the securitization of immigration due to the increasing number of immigrants, are examined. With the process of securitization of migration, the answer to the question of whether human rights demands received a reasonable response from developed countries has been sought. For this reason, in this theore-

¹ Makale başvuru tarihi: 24.07.2022. Makale kabul tarihi: 22.08.2022.

* Dr., İzmir Uğur Eğitim Kurumları, ibrahimmavio1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8268-6899.

tical study, security theories have been examined since the 1980s, and these theories have been divided into two within the framework of classical and contemporary approaches. Based on the new security solutions developed by contemporary approaches, immigrants are also evaluated within this scope. In addition, human rights documents, treaties related to immigrants, citizenship law and legal framework on rights of immigrants are examined.

Keywords: Migration, International Migration, Human Rights, Migrant Rights, Securitization of Migration.

Giriş

Küreselleşmenin yoğunlaşmasıyla beraber, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, psikolojik ve çevresel alanlarda yaşanan gelişmeler toplumsal hareketliliği de hızlandırmıştır. Bu nedenle küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar bağlamında ülke içi veya ülkeler arasında yaşanan gerginlikler yeni göç koridorları yaratarak hareketlilik alanını genişletmiştir. Bunun sonucunda göç olgusunun uluslararası boyutunun daha fazla görünürlük kazanmasıyla uluslararası göçün kontrolü artmış, yeni sınırlar oluşturulmuş, vize ve pasaport işlemleri daha detaylı işlem görmeye başlamıştır.

Göçün uluslararası bir olgu hâline gelmesine neden olan etkenler çeşitlilik gösterse de bu dönemdeki uluslararası göç hareketlerinin önceki dönemlerdekinden farklılığı, göçmen koridorlarındaki değişim düşünüldüğünde daha açık biçimde görülmektedir. Bu koridor az gelişmiş ülkelerden transit ülkeler aracılığıyla gelişmiş ülkelere doğru bir alan boyunca yayılmaktadır. Daha çok kaynak ülkelerde yaşanan zorlu hayat şartları ve çevresel etkenler bu süreci hızlandırsa da küresel politikaların yarattığı iç çatışmalar, savaşlar ve ekonomik kaygılar sonucunda göçler artmıştır. Sınırları aşan göç hareketleri ülkelerin iç siyasetini, egemenlik haklarını etkileyince göçler güvenlik sorunu olarak görülmeye başlamıştır.

Güvenlik, birey ve devlet ilişkilerinde olduğu gibi devletlerin de kendi aralarındaki egemenlik ilişkisine dayanmaktadır. İç ve dış güvenlik şeklinde ele alınabilen güvenliğin kapsamı değişmiş, devlet merkezli güvenlik anlayışına ek olarak özne temelli güvenlik anlayışı gelişmiştir. Buna bağlı olarak güvenlik siyasi, ekonomik, askerî, sosyal, kültürel, çevre güvenliği ve benzeri kategorilere ayrılmıştır. Yeni güvenlik alanlarına bağlı olarak günümüzün güvenlik tehditleri çerçevesinde yeni teoriler ortaya çıkmıştır. Bu teoriler uluslararası güvenlik, ekonomik güvenlik, siber güvenlik, savaş ve barış, çatışma, sınır güvenliği ve göç gibi alanlara yoğunlaşmıştır. Özellikle yeni göç dalgaları sonucunda sınır güvenliğinin tartışılması ve göçmenlerin güvenlik sorunu olarak görülmesiyle göçün güvenikleştirilmesi söz konusu olmuştur.

Göçün güvenikleştirilmesine neden olan süreç 1980'lerde başlamıştır. 11 Eylül İkiz Kulelerinin saldırıya uğramasıyla tırmanan güvenlik algısı, 2010 yılında Ortadoğu'da başlayan "Arap Baharı" ile üst noktaya ulaşmıştır. Son olarak Suriye'de ortaya çıkan iç çatışmalar göçün güvenlik sorunu olarak görülmesinde etkili olmuştur. Suriye'deki iç çatışmalar sonucunda göçmen sayısının artmasıyla beraber devlet egemenliği aşınmış, vatandaşlık kavramının değişimi konusunda yeni tartışmalar yaşanmıştır. Uluslararası hukukun koruması altına giren göçmenler göz önüne alındığında insanların artık arzulan bazı sosyal haklara erişmek için vatandaş olma ihtiyacı duymayacağı bir dünya düzenine adım atılmıştır. Kendi ülkeleri dışında yaşayan göçmenler o ülkenin vatandaşlarına nazaran çok daha kısıtlı haklara sahip olsalar da insan haklarından mahrum edilemeyecek hukuki düzenlemeler ile korunma altına alınmıştır. Vatandaşlık ve uluslararası insan hakları hukuku da bu amaçla yeniden şekillenmektedir.

Uluslararası Göç ve Göçle İlgili Temel Kavramlar

Uluslararası göç; savaş, iç çatışma, çevre tahribatları ve kıtlık gibi sebeplerle sınırları aşarak yerinden edilmeyi ifade etmektedir. Yakın dönemde ortaya çıkan küresel sorunlar bu süreci hızlandırmıştır. Bu sorunlara değinen Betts'e (2017) göre, devletlerin bölünmesi, baskıcı rejimler ile buna bağlı olarak yaşanan insan hakları ihlalleri, iklim değişikliği sebebiyle yaşanan fırtına, tsunami gibi çevre felaketleri uluslararası göçü ortaya çıkaran yakın dönem gelişmelerinin başında gelmektedir (s. 13). Bu gelişmeleri doğuran etkenlerin başında ise İkinci Dünya Savaşı, sömürgecilik karşıtı özgürlük savaşları, Soğuk Savaş dönemi yaşanan çatışmalar, Balkanlarda, Afganistan'da ve Irak'ta terörle mücadele kapsamında yürütülen işgaller, Afrika ve Kafkaslarda ortaya çıkan kargaşalar ile Güney Asya ve Ortadoğu coğrafyasında artan milliyetçi talepler gelmektedir. Ayrıca küresel iklim krizinin büyümesi, doğal kaynaklar ve su kaynaklarının tükenmesi, gıda ihtiyacının yeterli düzeyde karşılanamıyor olması, küresel iklim sorunlarından kaynaklı tsunami ve sel felaketlerinin artması gibi çevresel etkenler kitlesel göçü artırmıştır.

Yakın dönemde uluslararası göçlerin büyük çoğunluğunun zorunlu nedenlerle gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü uluslararası boyutta yaşanan sorunlar insanları göç etmeye zorlamaktadır. Bu nedenle küresel zorunlu göç kapsamında "savaşlardan, çatışmalardan ve doğal felaketlerden kaçarak ülkeleri dışında yaşam mücadelesi veren insanların sayısı 70 milyona ulaşmıştır (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 1). Küresel zorunlu göçler Öner'e (2012) göre insanların hayatta kalabilmek amacıyla yaşanan sorunlardan kaçmasını ifade etmektedir (s. 17). Ülkede yaşanan iç çatışma ve savaş bu sorunların başında gelmekle beraber, çevresel etkenler, doğal afetler, salgın hastalık, kıtlık da göç üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca etnik baskılar sonucu yaşanan çatışmalar ile diğer toplumsal, ekonomik ve siyasal etkenler zorunlu yer değişikliğine neden olan olgulardır. Bu zorunlu yer değişikliği sonucunda da alt göçmen türleri olarak mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş gruplar ortaya çıkmıştır.

Göçmen grupları konusunda birçok kavram telaffuz edilmektedir. Kavramsal kargaşanın yaşanmaması adına bu kavramların açıklanması konuyu anlaşılır kılacaktır. Zorunlu göç sürecinde en fazla konu edinilen kesim mültecilerdir. Mülteci, "ırkı, dini, milliyeti, bir sosyal gruba aidiyeti ya da siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından faydalanmayan ya da faydalanamayan ve kendilerini ülkelerinin dışında bulan" (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1A (2) Maddesi) kişiler şeklinde tanımlanmıştır. Çatışma, şiddet veya zulüm nedeniyle menşe ülkelerden kaçmak zorunda kalan kişiler için yapılan sınıflandırma olan mülteciler; ırkları, dinleri, siyasi duruşları veya sosyal statüleri nedeniyle tehdit altında olan gruplar (Consern, 2022) olarak zorunlu göç sürecine en çok maruz kalan insanlardır. Sığınmacılar da aynı kategoride ele alınmıştır. Sığınmacı, uluslararası korunma almak amacıyla mültecilik talebinde bulunan ve resmîyette statüleri netleşmemiş kimseleri ifade etmektedir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi Madde 33'e göre bir devlet mültecileri/sığınmacıları yalnızca uluslararası güvenlikle bağlantılı istisnalar dışında zorla geri gönderememektedir.

Göçle ilgili daha geniş kapsamda ele alınabilecek temel aktörler göçmenlerdir. Göçmen en genel anlamıyla yer değiştirme ve yeni yere "yerleşme" çabasında olan kimseleri ifade eder. Genellikle belli bir plan dâhilinde daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak amacıyla hareket eden göçmenler aynı zamanda zorunlu göç süreciyle birlikte düzensiz göçün de aktörleri olabilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere giderek; kişinin hukuki statüsü, yer değiştirme hareketinin istemli veya istemsiz

gerçekleşmesi, yer değiştirme hareketin sebepleri ya da gidilen yerdeki kalış süresi gibi faktörleri dikkate almadan, kendi menşe yerinden uzaklaşan kimseleri göçmen olarak tanımlamaktadır (IOM, 2011). Göçmenleri ortaya çıkaran iki göç sürecinden bahsedilebilir. İlki düzenli göç iken, ikincisi zorunlu durumları da kapsayan düzensiz göçtür. Düzensiz göç süreciyle düzensiz göçmen kavramı ortaya çıkmıştır.

Gönderici, transit ve alıcı ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareket (Canatan, 2020, s. 71) olarak tanımlanan düzensiz göç, 2011 yılından beri Suriye’de yaşanan iç karışıklığın tetiklediği insan hareketliliğinin etkisiyle artış göstermiştir. Devletler, Suriyeli göçmenlerin göç hareketini kontrol etmek, düzensiz göçü önlemek ve azaltmak amacıyla katı politikalara başvurmuş, kuralları sıkılaştırmışlardır. Kapar’a (2020) göre düzensiz göçü önlemeye dönük bu çabalar, beklenenin aksine daha fazla sayıda göçmeni, düzensiz göçmen hâline getirmiş, düzensiz göçmenlerin daha fazla sömürülmeleri, kötü ve güvencesiz işlerde çalışmaları, enformel ve yasa dışı ekonomide yer almaları sonucunu doğurmuştur (s. 147).

Düzensiz göçün artışı, yasa dışı yollarla ülkelere girişlerin çoğalması uluslararası göçleri hem nedenleri hem de sonuçları itibari ile güvenlik kapsamında ele almayı gerektirmiştir. Çünkü göçü ortaya çıkaran çatışma, yoksulluk, doğal afetler, insan hakları ihlalleri gibi nedenlere bakıldığında göçün güvenlik kaygısıyla gerçekleşen bir olay olduğu anlaşılacaktır (Telatar, 2019, s. 7). Ayrıca bu nedenlere bağlı olarak sınır aşırı göçlerin artışı ülkeler için de bir tehdit hâline gelmiştir. Bu kapsamda hem düzenli göç hem de düzensiz göç yönünden tetikleyici olan Suriye kaynaklı insan hareketliliğini ulusal egemenlik ve güvenlik bağlamında ele almak mümkündür. Bir sonraki kısımda dünyada değişen güvenlik algısına bağlı olarak göçün güvenlikleştirilmesi sebepleri de bu kapsamda ele alınmaktadır.

Güvenlik, Ulusal Egemenlik ve Göçmen Krizi

Güvenlik, kapsadığı konular bakımından disiplinler arası bir çözümlene gerektirdiği gibi, bu konuda uzlaşmış bir güvenlik tanımından bahsetmek mümkün değildir. “Neyin” ve “kimin” güvenliği soruları tek bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Buna rağmen güvenlik uluslararası ilişkiler bağlamında kabul görmüş bazı tanımlara sahiptir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde “uluslararası ilişkilerde güvenlik, ülkelerin algılanan ya da gerçek tehditlere karşı savunma mekanizmalarının tamamı olarak tanımlanmış ve devletlerarası ilişkilerin temel belirleyicilerinden birisi olmuştur” (Sayın, 2019, s. 99). Bu tanım devlet merkezli bir güvenlik yaklaşımının ifadesidir. Klasik güvenlik teorilerinin çoğu devleti referans olarak güvenlik açıklamalarında bulunmuştur. Fakat yakın dönemde güvenliğin devlet dışında özneleri de kapsadığına yönelik teoriler geliştirilmiştir. Bunlardan biri güvenlikleştirme teorisidir. Güvenlikleştirme teorisi güvenliği sadece askerî alanla sınırlandırmamakta, geniş bir tehdit ve güvenlik alanı üzerinde durmaktadır (Sayın, 2019, s. 108). Uluslararası göç de yeni güvenlik ve tehdit olgusu kapsamında ele alınmaktadır.

Göç, sebepleri ve sonuçları itibariyle çift yönlü bir güvenlik meselesi hâline gelmiştir. Bir tarafta insani güvenlik diğer tarafta ise devletin güvenliği yer almaktadır. Göç süreci kapsamında insan güvenliği kavramı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından yayınlanan 1994 İnsani Kalkınma Raporunda (Akçapar, 2012, ss. 570-571) detaylandırılmıştır. Raporda zorunlu nedenlerle göç etmek zorunda kalan insanların 7 güvenlik alanı üzerinde durulmuştur. Bunlar; ekonomi, yiyecek, sağlık, çevre, şiddet, etnik çatışma, siyaset olarak sıralanabilir. Bu güvenlik alanlarını da kapsayacak şekilde insani güvenlik alanının daralması sonucu göç artmıştır.

Güvenlik nedeniyle buldukları yerden ayrılmak zorunda kalan insanlar düzensiz bir şekilde ülkelere dağılmaya başlayınca devletler için güvenlik tehdidi hâline gelmiştir. Bunun sonucunda da göç güvenikleştirilmiştir. Taş'a (2020) göre, göç meselesi devletler açısından bakıldığında toplumsal güvenliğe varoluşsal bir tehdit olduğu gerekçesi ile karar alıcılar tarafından güvenlik alanına dâhil edilmiştir (s. 60). Göçmen olmanın suçlu olmakla eşdeğer görüldüğü ve yabancı düşmanlığının had safhada olduğu bu dönemlerde kamuoyunun da ikna edilmesi zor olmamıştır.

Güvenlik kapsamında yer alan düzensiz göç hareketleri ve uluslararası devlet-dışı aktörlerin uyguladığı terör, tüm dünya için öncelikli güvenlik tehdidi (Akçapar, 2012, s. 563) hâline gelmiştir. Bu nedenle de birçok ülkede ulusal güvenlikçi refleks göçün ulusal egemenlik sorunu hâline gelmesine neden olan etkenlere odaklanmıştır. Bu etkenler terör başta olmak üzere sosyal, siyasal, ekonomik ve çevresel olarak çeşitlendirilebilir. Bunlardan en çok dikkat çeken yakın dönemde artan terör olaylarıdır. Uluslararası göçle bağlantılı olarak artan küresel terör sorunları sonucunda artan savaş politikaları nedeniyle güvenlik meselesi 1980 sonrasında ön plana çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve çatışmaların da yeni bir boyut kazanmasıyla göçün güvenlik sorunu kapsamında ele alınmasına neden olan sebepler artmıştır. Akçapar'a (2012) göre sosyal ve ekonomik adaletsizlikler, işsizlik oranının artışı, yoksulluk, etnik ve mezhep kökenli iç çatışmalar, insan hakları ihlalleri gibi istikrarsızlığın devletlerarası askerî çatışma niteliği taşımayan boyutları bu manada birer güvenlik tehdidi olarak kabul görmeye başlamıştır (s. 563).

Uluslararası göç oranlarının artışı sonucunda işlenen suçlar, göçün güvenlik kapsamında değerlendirilmesinde etkili olmuştur (Erdoğan, 2020, s. 82). Göçmen sayısındaki artışla beraber sınır güvenliği, ulusal egemenlik ve insani güvenlik kavramları daha fazla vurgulanmıştır. Göçün güvenikleştirilmesi sonucunda daha önce güvenlik tehdidi olarak görülmeyen göç, tehdit kategorisinde yer almaya başlamıştır. Ayrıca Kümbetoğlu'na (2012) göre daha önce yasal olarak kabul gören göçlere odaklanan akademik çalışmalardan farklı olarak yeni çalışmaların, kaçak ülke girişlerine, insan ticaretine, göçle ilgili organize suçlara, göç edenlerin sosyal ağlarına ve kimlik sorunlarına odaklanmaya başlamasıyla yeni bir süreç başlamıştır (s. 82). Bu süreç 21. yüzyılın başlarından itibaren de yeni bir boyut kazanmıştır. Göç etmek zorunda kalan insanların yaşadığı güvenlik sorunları artmakla beraber, "uluslararası göçü toplumsal düzene ya da ulusal kimliğe meydan okuyan, hatta onu "tehdit eden" bir olgu hâline getiren gelişmeler" (Williams, 2008, s. 8). 11 Eylül saldırısı sonrası artış göstermiştir. ABD'de ve Avrupa'nın farklı kentlerinde gerçekleşen saldırılar Batı'da güvenlik önemlerini en üst boyuta çıkarmıştır.

Avrupa Birliği artan terör saldırılarına bağlı olarak terörizmle mücadele kapsamında 2001 tarihli Konsey Kararı almış, terör olaylarına karışan suçlularla mücadele ve terörizmin boyutları üzerinde durmuştur. Terör saldırılarının Avrupa'da yarattığı öfke, kaygı ve korku yeni önlemleri beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği 25 Mart 2004 tarihinde "Terörizm ile Mücadele Deklarasyonu" (Cebeci, 2013) yayımlanmıştır. 2001 yılında da buna benzer bir deklarasyon yayımlanmasına rağmen, Kartal'a (2018) göre, 2001 yılında yayımlanan eylem planından farklı olarak, bu deklarasyonda teröristlerin takibinin yapılması, sınır kontrollerinin ve güvenliğin artırılması, terör örgütlerinin eleman kazanmasının önüne geçilmesi, AB ülkelerinin terörle mücadele konusunda yardıma ihtiyaç duyan ülkelere yardım etmesi konuları konuşulmuş ve kabul edilmiştir (s. 53).

Ortadoğu’da artan çatışmalar ve terör eylemleri nedeniyle kitlesel küresel göçlerin oranı artmış, güvenlikleştirici söylem de bu kapsamda yeniden şekillenmiştir. Avrupa ve Amerika’da bu duruma bağlı olarak “göç korkusu” ve göçle bağlantılı “İslam korkusu” (Erdener, 2020, s. 29) gibi korkular ortaya çıkmış, siyasal tavırlar ve göçmen karşıtlığının artışıyla beraber göçün güvenlik ve terör sorunu bağlamında değerlendirilmesi söz konusu olmuştur. Göçü egemenlik ve sınır güvenliğine tehdit olarak gören devletleri çözümlen bir çok teorisyene göre “yeni olan uluslararası göç değil, göçün güvenlik sorunu hâline getirilmiş” olmasıdır. Göç yıllardan beridir var olan bir olgu iken, bu sürecin kriz olarak algılanması Suriyeli göçmenlerle beraber ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda göçmenler yeni bir tehdit alanı olarak daha fazla dikkat çekmiştir. Bu durumda gelişmiş ülkeler dâhil birçok ülke göçü güvenliklerine bir tehdit olarak görmeye başlamıştır.

Yeni Bir Tehdit Algısı Olarak Göçmenler

Güvenlik uluslararası ilişkilerin temel kavramı olarak ele alınmıştır. Daha çok dışardan gelebilecek bir tehdidin olması durumunu ifade eden bu süreci Soğuk Savaş dönemi ve tek kutuplu dünyaya geçiş dönemi şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Soğuk Savaş döneminde devlet merkezli güvenlik algısında “düşman” kavramı ön planda olmuştur. Bu nedenle askerî gücün önemi daha fazla önemsenmiştir. Fakat Betts’e (2017) göre 1990’lara gelindiğinde devletler arası çatışmalar ve Irak, Somali, Bosna, Ruanda gibi ülkelerde karşımıza çıkan kompleks insani krizler uluslararası politika belirleyicilerin dikkatini daha fazla çekmeye başlamıştır (s. 106). Tehditler sadece diğer devletlerden değil aynı zamanda iç çatışmalar, fakirlik ve adaletsizlik, bulaşıcı hastalıklar, iklim değişikliği ve doğal afetlerden de kaynaklanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da “düşman” kavramı yerine “tehdit” kavramı daha fazla vurgulanır hâle gelmiştir.

Yeni dönemin güvenlik alanları küresel olarak demokrasi, insan kaçakçılığı, nükleer tehdit, salgın hastalık, küresel iklim krizi, göç gibi alanları kapsarken, bireysel anlamda insan hakları ve temel ihtiyaçları kapsamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında göçün yeni bir tehdit alanı olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişmeler bireysel olduğu kadar küresel boyutta da ele alınabilir. Bu gelişmeler “göçmen krizinin” arttığı Suriye’deki iç çatışmalarla üst boyuta ulaşmıştır. Suriyeli göçmenler ulus devlet merkezli milliyetçi anlayış tarafından ulus vatandaşlığına meydan okuyan bir güvenlik sorunu olarak görülmüştür. Sadece ulus devletler değil, “dünya vatandaşlığı”nı vurgulayan çoğu Avrupa ülkeleri için de göçmenler kimi zaman güvenlik sorunu hâline gelmiştir. Ayrıca “insan güvenliğinin göçmenlerin değil, sadece vatandaşların hakkı olarak görülmesi” (İbrahim, 2005, s. 169) aynı zamanda hak ihlallerini de beraberinde getirmiştir. Bu hak ihlallerinin ortaya çıkmasının sebebi de yukarıda ifade edildiği gibi göçün yeni bir tehdit alanı olarak ortaya çıkmasından dolayıdır.

2011 yılından itibaren yoğun ve kontrolsüz göçün artması ile göçmenler doğrudan ulusal tehdit niteliğine büründürülürken toplumda da göçmen korkusu ve göçmen karşıtlığı artışa geçmiştir. Bu vesileyle “ırkçılık, yabancı düşmanlığı, İslamofobi, çoğunluk grubu tarafından ‘farklı’ olarak değerlendirilen ‘ötekilere’ karşı yöneltilen diğer düşmanlıklara” (Hammarberg, 2012, s. 14) göçmen karşıtlığı (*anti-immigration*) da eklenmiştir. Gelişmiş ülkelerde muhafazakâr ideolojinin temsilcileri olan siyasi partilerce parti propagandası hâline gelmiş olan göçmen karşıtlığı, yeni gelişmelerin vurgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bunun sonucunda uluslararası boyutta bu konu ile ilgili birçok gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerden biri, BM 2016 yılında Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu’dur. Deklarasyonun 24. maddesinde “Devletlerin sınırlarını yönetme ve kontrol etme hakları ve sorumlulukları olduğunu kabul ederek, “uluslararası

insan hakları hukuku” ve “uluslararası mülteci hukuku” dâhil olmak üzere uluslararası hukuk kapsamındaki geçerli yükümlülüklerle uygun olarak sınır kontrol prosedürlerini uygulayacağız.” (UNHCR, 2016) vurgusu göçmenlerle ilgili hakları kapsarken, aynı zamanda sınır kontrollerini de ön plana çıkarmaktadır.

Uluslararası gelişmeler kapsamında günümüzde ulus devletlerin çoğu, öncelikli olarak sınır güvenliğini ön plana çıkarmıştır. Kimi ülkeler sınırlarına tel örgüler veya duvarlar çekmiş, sınır koruma güçlerini artırmıştır. Örneğin, güvenlik önlemlerinden en önemlisi sayılabilecek gelişme Trump döneminde Arizona, Texas ve California eyaletlerinin Meksika sınırına olan alanlarına çelik duvar çekilmesi olarak görülebilir (Goodman ve Luxen, 2019). Aynı şekilde komşu ülke Yunanistan’ın 40 km uzunlukta çelik duvar örmesiyle sınırlarını göçmenlerden koruma politikası (Euronews, 2021a), 2021 Kasım ayında Litvanya’nın Belarus’tan gelen mültecilere yönelik sınır güvenlik önlemleri, güncel gelişmeler arasında yer almaktadır (Euronews, 2021b). Türkiye’nin Suriye, Irak ve İran sınırı boyunca ördüğü duvar sınır güvenliği ve iç güvenlik kapsamında yapılırken aynı şekilde düzensiz göçmenleri önleme sürecinin bir parçasıdır (CNN Türk, 2021).

Göçmenlerle ilgili alınan önlemler nedeniyle sınırların kapatılması söz konusu olunca göçmenler de yasa dışı yollara başvurmuşlardır. Bunun sonucunda da “yasal olmayan” “yasa dışı göçmen” “illegal göçmen” “göçmen krizi” (Erbaş, 2019, s. 307) ortaya çıkmıştır. Akçapar’a (2012) göre uluslararası göçmen süreci güvenlik kapsamında ele alındıktan sonra, göçün insani boyutu göz ardı edilmiş, temel insan haklarına ulaşamadıkları için göçe zorlanan pek çok insan, bireysel güvenliklerini tehdit eder şekilde, insan tacirlerinin eline düşüp ya göç yolunda can vermiş ya da insanlık dışı şartlarda çalışıp sömürüye maruz kalmıştır (s. 564). Bunun sonucunda da göçle bağlantılı olarak insan ticaretinin önü açılmıştır.

Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

Günümüzde göçmenlerin sınır geçişlerinin engellenmesi veya kısıtlanmasına bağlı olarak ortaya çıkan kaçak sınır geçişleri göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretinin önünü açmıştır. İçli’ye (2016) göre insan ticaretine neden olan etkenler, fakirlik, aile içi şiddet ve cinsel istismar, bilgisizlik ve cahillik, çevre ve arkadaş tavsiyeleri, örnek alma, siyasi istikrarsızlık, iç çatışma, savaşlar ve doğal afetler şeklinde ele alınabilir (s. 353). Uluslararası göçe bağlı olarak göçmen kaçakçılığı ise 2000 tarihli *Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*’ne ek “Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”ün (2003) 3(a) maddesinde “doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimî ikametgâh sahibi olmadığı bir Taraf Devlete yasa dışı girişinin temini anlamına gelir.”

Göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretinin ortaya çıkış süreci çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu yaklaşımlardan en fazla dikkat çeken genelde “zorunlu sebeplerden dolayı” (Giddens, 2012, s. 549) meydana gelen göç olayına bağlı olarak insan ticaretinin göçle ilişkisi olduğunu vurgulayan göç yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre özellikle zorunlu göçün sonucu olarak insan ticareti artmaktadır. Herhangi bir nedenden dolayı yerinden göç etmek zorunda kalan insanların gerek ekonomik gerek siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle sorunlar yaşadığı ve bu sorunlar sonucunda suç örgütlerinin bu durumu kullanarak insanları sömürdükleri vurgulanmaktadır. Ayrıca göç etmenin zorlaştırılmasının, göçle bağlantılı bir risk olan insan ticaretini azalttığına yönelik kesin bir bulgu olmamakla birlikte, sınır geçişlerinin zorlaşmasının göç etme teşebbüslerini araçlara bağımlı kıldığı; bu bağımlılığın da insan ticareti riskini arttırdığı pek çok

araştırmacı tarafından savunulmaktadır (Özer, 2012, s. 17). Özellikle “tekne mültecileri” olarak tanımlanan mültecilerin kaçak yollardan ülke dışına çıkmaları pek çok kişinin ölümüne neden olduğu gibi, yasa dışı suç örgütleri maddi ve manevi olarak insanları mağdur edebilmektedir.

İnsan ticaretinin genellikle cinsel sömürü, iş gücü sömürüsü, zorla evlendirme, çocuk satışı, zorla dilendirme ve organ-doku ticareti şeklinde olduğunu vurgulayan 2020 Türkiye İnsan Ticaretiyle Mücadele Yıllık Raporu’nda insan ticareti suçunun arttığı vurgulanmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2000, s. 65). Son dönemlerde ortaya çıkan göçmen dalgası sebebiyle suçlar da çeşitlilik göstermektedir. Bu suç çeşitliliğine bağlı olarak 2016-2020 yılları arasında Türkiye’de tespit edilen toplam insan ticareti mağdur sayısı 1.115’tir.

İnsan ticareti küresel bir sorun olarak günümüzde daha fazla dikkat çekmektedir. İnsan haklarının ihlal edilmesi açısından dünya genelinde gerçekleşen bu sorun göç süreçlerinde daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu süreç ABD tarafından 2021 yılında yayınlanan İnsan Ticareti Raporu’nda çeşitli başlıklarla ele alınmıştır. Raporda dünya genelinde gerçekleşen insan ticaretinin insan hakları ihlalinin en ağır biçimlerinden biri olduğu üzerinde durulmuştur. ABD İnsan Ticareti Raporu’na göre (Department of State USA, 2021), COVID-19 salgını, insan kaçakçılığı da dâhil olmak üzere küresel olarak insan hakları ve ekonomik kalkınma için benzeri görülmemiş yansımaları olan bir sağlık krizi olmuştur (s. 2). COVID-19, insan ticaretine karşı güvenlik açıkları yaşayan kişilerin sayısını artırmıştır. Bunun sonucunda mevcut ve planlanan insan ticaretiyle mücadele müdahalelerini kesintiye uğratmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetler, genellikle insan ticaretiyle mücadele çabaları pahasına kaynakları pandemiye yönlendirmiştir. Bu da koruma önlemlerinin ve mağdurlar için hizmet sunumunun azalmasına, önleyici çabaların azalmasına ve insan tacirlerinin soruşturma ve kovuşturmalarının engellenmesine neden olmuştur. Pandemiden kaynaklı sorunları hafifletme çabalarının yarattığı ekonomik ve sosyal sıkıntı, savunmasız ve marjinal nüfus için riskleri artırmıştır. Bu durumda da insan güvenliği ile ilgili tartışmalar artmıştır. Uluslararası göçün kontrol edilemez bir noktaya ulaşmasıyla beraber bu tartışmalar hak ihlallerine yönelik olmuştur. Bunun sonucunda da evrensel insan hakları bağlamında göçün güvenlik boyutu akademik çalışmalara konu olmuştur. Bir sonraki kısımda da buna yönelik vurgular söz konusudur.

Evrensel İnsan Hakları Bağlamında Güvenlik ve Göç

İnsan hakları, çağdaş dönemde devletin bireylerle olan ilişkisini kapsayan ve rasyonel hukuki temelde yazılı metinlerle desteklenmiş olan hakları kapsamaktadır. İnsan haklarına dair gelişmelerin tarihi eskilere dayansa da modern anlamdaki gelişmeler ve insan haklarına evrensel nitelik kazandırma çabaları yakın dönemi kapsamaktadır. İnsan haklarının referans noktası 10 Aralık 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’dir ve insan haklarını evrensel olarak koruma amacındadır. Medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kapsayan evrensel beyanname çerçevesinden bakıldığında, Douzinas’a (2017) göre, insan hakları yalnızca bu hakları -etkin bir şekilde olmasa da- açıkça kabul eden devletlerin yurttaşlarına “ait” değildir (s. 374). Bu nedenle uzun bir süre uluslararası insan hakları hukuku, “yurttaş olanlar” ile “yurttaş olmayanlar” arasında bir ayrıma dayanılarak gelişme eğilimine girmiş olsa da son yıllarda bu ayrım göçmen kavramı etrafında yeniden ele alınmıştır. Göçmenlerin, mülteci, sığınmacı, vatanatsız kişi, göçmen çalışan, insan ticareti mağduru, kaçak göçmen, yakın zamanda ise düzenli göçmen ve düzensiz göçmen gibi kavramlarla nitelenen farklı haklara sahip alt göçmen grupları (Grant, 2011, s. 25) şeklinde bir ayrıma tabi tutulmasıyla hakların kapsamı değişmiştir.

Göçmen grupların haklarının düzenlenmesinde 10 Aralık 1948'de benimsenen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesinde yer alan sığınma hakkı dayanak olarak görülmüştür. Ayrıca 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve koruyuculuk niteliğinde olan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü göçmenlerle ilgili temel hakların düzenlenmesinde referans alınan ilk gelişmelerdir. Bu gelişmeler uzun yıllar boyunca göçmenlerin yaşadıkları sorunları azaltmak ve göçü temel insan hakları kapsamında bir noktaya taşımak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak günümüzde vatandaşlık, göçmen hakları ve güvenlik konusunda da bir dönüşüm yaşanmıştır. Göçmenler güvenlik tehdidi olarak görülmüş, ulusal egemenlik ve sınır güvenliği koruma hakkı meşruiyeti kapsamında temel hak ihlalleri söz konusu olmuştur. Bu ihlallerin artması sonucunda uluslararası kuruluşlar yeni yol haritaları çizmek zorunda kalmıştır.

Uluslararası alanda benimsenen ilkeler, devletler tarafından imzalanan sözleşmeler ve referans alınan evrensel beyannamenin gösterdiği üzere, her devletin benimsemesi gereken temel bir ilke vardır, insan hakları. Bu nedenle hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygılı demokratik bir anlayış ile yönetildiğini iddia eden devletlerin ülkeye hangi yollarla girerse girsin, bireylerin sığınma başvurusu yapabilme, sığınmacıları koruma, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uygun şartlar taşımaları durumunda mülteci statüsünü tanıma ve geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkelerine saygı duyma konusunda uluslararası yükümlükleri (Akçapar, 2012, s. 566) olduğu kadar bu bireylerin güvenliklerini sağlamak da görevler arasında yer almaktadır. Benhabib'e (2006) göre bütün bu gelişmeler insanların ve özellikle mültecilerle sığınmacıların sınır ötesi hareketlerinin artık uluslararası bir insan hakları rejiminin konusu olduğunun göstergesidir (s. 17).

İnsan hakları rejiminin bölgesel ve evrensel gelişmelere öncülük etmesi, göçmenlerle ilgili yeni hukuksal gelişmelerin ortaya çıkması, "uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası insani hukuk ve uluslararası mülteci hukuku alanlarında yaşanan gelişmelerden dolayı, devlet egemenliği ve insan hakları arasındaki dengede bir değişimin yaşanmış olması (Betts, 2017, s. 79) bu konunun ciddiyetinin göstergesidir. Uluslararası gelişmelerin artmasıyla göçmen haklarını kapsayan politikalar ön plana çıkmıştır. Bu sayede de göçmenlerin temel hakları evrensel sözleşmeler ve gelişmeler ışığında yeniden şekillenmiştir.

Göçmen haklarının geliştirilmesi adına ortaya çıkan uluslararası çabalar, BM'ye üye devletler tarafından kabul edilen sözleşmelerle desteklenmiştir. Bu destekleri vurgulayan Benhabib'e (2006) göre, BM öncülüğündeki uluslararası sözleşmeler ile BM'ye bağlı birimler günümüzdeki göçmen haklarının ilerlemesine de katkı sunmuştur. Bu gelişmeler AB'ye üye ülkeler tarafından da desteklenmiştir. Örneğin Avrupa Birliği öncülüğünde temel haklar bildirgesinin yayınlanmış olması, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın kurulması destekleyici gelişmelerdir (s. 17). AB üyesi ülkelerinin yanı sıra diğer Avrupa Konseyi üyesi ülkeleri de kapsayan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi çerçevesinde gelen taleplerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dinlenmesine izin verilmesi, bunun sonucunda hukuki yaptırımın olması anlamında da önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Amerika Kıtaları arası İnsan Hakları Komisyonu ve Amerika Kıtaları arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin kuruluşuyla birlikte Amerika kıtasında da insan hakları alanında ilerlemelerin söz konusu olduğu savunulabilir.

Genelde insan hakları özelde de göçmen hakları, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi referans alınmak üzere birçok sözleşme ve protokolle desteklenmeye devam etmektedir. Devletlerin iç hukuklarına dair doğrudan bir yaptırım gücü olmayıp tavsiye niteliğinde görülen evrensel beyannamenin dünya çapındaki

uluslararası kuruluşlarda yer alan devletler tarafından kabul görmesi bir anlamda bağlayıcılığı sağlamaktadır. Buna uymayan bir devlete direk bir yaptırım olmasa da uluslararası arenada bu konuda ülkeyi zor durumda bırakacak gelişmeler oluşabilmektedir. Bu süreç devletler üzerinde etkili olmaya başlayınca hak ihlallerinin azalmasında da etkili olmuştur. Hatta devletler egemenlik alanları içerisinde yer alan vatandaşlarına tanıdığı ekonomik ve sosyal haklardan göçmenleri mahrum bırakmadığı gibi, insan hakları ile çatışan, göçmen haklarını ihlal eden hiçbir eyleme de izin vermemekle yükümlü tutulmuştur (Kapar, 2020, s. 154).

İnsan hakları konusunda yaşanan bütün gelişmeler günümüzde göçmen haklarını da kapsayacak nitelikte düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu düzenlemelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişme gittikçe artan küresel göç hareketliliği ve çoğalan göçmen sayısıdır. 2020 Dünya Göç Raporu güncel tahminlere göre dünya çapındaki uluslararası göçmen sayısı 281 milyondur ve bu da yaklaşık olarak dünya nüfusunun %3,6'sına denk gelmektedir (IOM, 2021). Artan göçmen sayısının bir sonucu olarak ortaya çıkan sorunlar ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bu durumda da göçmen haklarının kapsamı ve sınırları tartışılmaya başlanmıştır. Günümüzde bu tartışmanın ana aktörleri Suriyeli göçmenlerdir. Suriyeli göçmen hareketliliği sadece kaynak ülke veya komşu ülkeleri değil Avrupa ve Amerika'yı da içine alan küresel bir boyut kazanmıştır.

2011 yılından itibaren zorunlu nedenlerden dolayı göç eden Suriyeli göçmenlerin karşılaştıkları sorunlara çözüm üretme çabaları de aynı yasal süreç içinde değerlendirilmiştir. Suriyeli göçmenlerin entegrasyonu ve adaptasyonu ile güvenlik konuları birçok ülke tarafından ele alınarak, yasal düzenlemelere gidilmiştir. Uyum politikaları çerçevesinde sağlık, ana dilde eğitim, istihdam, barınma, aile bütünlüğü, kültür ve inanç ile siyasi katılım süreci konusunda gelişmeler yaşanmıştır. Politik haklar ve vatandaşlık kavramının tartışılması sonucu siyasi katılım, seçme ve seçilme, demokrasi ve çoğulculuk konuları da ayrıca gündeme gelmiştir.

Birleşmiş Milletler, göçmen süreci ile ilgili olarak sadece içinde yaşadığımız dönemde değil, gelecekte de göçle ilgili önlem alma adına belli hedefler oluşturmuştur. Çünkü göç ve göçmen sorunları gelecekte de devam edecek gibi gözükmektedir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından biri olan "Eşitsizliklerin Azaltılması" kapsamında üye ülkeler daha düzenli bir göç yönetimi üzerinde durmaktadır. Bu kapsamda BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları madde 10.7.'de "planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasıyla insanların sistemli, güvenli, düzenli ve sorumlu göçlerinin ve yer değiştirmelerinin kolaylaştırılması" amaçlanmaktadır (IOM, 2021).

Güvenlik ve İnsan Hakları Bağlamında Türkiye'nin Göçmen Politikası

Türkiye göç yolları üzerinde yer alması nedeniyle yüzyıllarca göçmen akımına uğramıştır. Ayrıca uzun yıllardan beridir Ortadoğu'da istikrarsızlığın devam ediyor olmasından kaynaklı göç akışları devam etmektedir. Türkiye son yıllarda komşu bölgelerde yaşanan insani krizler ve istikrarsızlık ortamı nedeniyle uluslararası zorunlu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri olarak göçlere ev sahipliği yapmaya da başlamıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan insani kriz sonucunda milyonlarca göçmen Türkiye, Ürdün ve Lübnan başta olmak üzere komşu ülkelere sığınmıştır. Türkiye, Suriye'de yaşanan büyük krizi insani boyutuyla ele alarak, açık kapı politikası uygulamıştır.

Türkiye'ye Suriyeli göçünün üç dönemde gerçekleştiğini vurgulayan İçduygu ve Şimşek (2016), yetkililerin "açık kapı" politikası izleyerek güneydeki Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa

illerinde çadır kentler inşa etmesiyle ilk dönemin başladığını vurgulamışlardır (s. 60). Ardından sürmekte olan Suriye iç kriziyle beraber 2013 yılında göçmen sayısı artmış, “misafir” etme süreci böylelikle devam etmiştir. 2015 yılı itibarıyla üçüncü sürece girilmiş ve Türkiye’nin Suriyeli mülteci nüfusu Mart 2015 ortası itibarıyla 1,7 milyonu aşmıştır. Açık kapı politikasının sonucunda da 2015 yılı itibarıyla Türkiye, dünyada en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke olmuştur (Human Rights Watch, 2016). Milyonlarca Suriyeli göçmenle beraber, uluslararası koruma kapsamında Irak, Afganistan, İran, Somali gibi ülkelerden gelerek Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu yapan ve bu süreç sonuçlanıncaya dek Türkiye’de yaşayan kişilerin sayısı da azımsanmayacak derecededir.

Türkiye’nin göçmenlerle ilgili yaklaşımlar büyük ölçüde insani yardım saikiyle gerçekleştirilmiştir. Fakat göçmenlere ev sahipliği yapılmasında insani yardım düşüncesi kadar Avrupa ülkelerinin politikaları da etkili olmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinin göç sürecinin yönetimi konusunda Türkiye’yi desteklemeleri ve göçmenlerin Avrupa’ya geçişlerini sınırlandırmaları amacıyla izlediği politikalar Türkiye’yi Suriyeli göçmenler konusunda temel aktör hâline getirmiştir. Avrupa Birliğine katılım sürecinde Avrupa ülkeleriyle ortak çalışan Türkiye hem maddi destek almış hem de sosyal uyum ve düzenli göç yönetimi konusunda paydaşlarıyla iş birliği içinde olmuştur.

Türkiye Suriyeli göçmenlere yönelik izlediği politikalar çerçevesinde sınır güvenliğini sağlamak koşuluyla göçmen kabullerini uzun yıllar sürdürmüştür. Ayrıca sağlıklı göç yönetimi için 2013 Nisan ayında, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu TBMM tarafından kabul edilmiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). Bu kanun sonucunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Türkiye’de geçici koruma sağlanan kişilerin hakları, yükümlülükleri ve bu kişilere ilişkin prosedürleri ortaya koyan Geçici Koruma Yönetmeliği’ni 22 Ekim 2014 tarihinde kabul etmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2019).

Türkiye, Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde göçmenlerle ilgili olarak kendi yasal düzenlemelerini yapmış, hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik önlemleri de bu politikalar çerçevesinde oluşturmuştur. Aynı zamanda göçmenlere yönelik politikalarını şekillendirirken, evrensel göçmen hakları da esas alınmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği desteğinin alınmasıyla göç yönetim sürecinde uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle iş birliğine gidilmiştir. Bu kapsamda göçmenlerin uyumu, göç sürecinin yönetimi, temel insan haklarının desteklenmesi amacıyla Geçici Koruma Yönetmeliği Madde 26’da “sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetler” sağlanacağı vurgulanmıştır. Yönetmelik kapsamındaki yabancılara, tanınan sağlık, eğitim ve gıda yardımlarına ek olarak ayrıca Geçici Koruma Kimlik Belgesi de verilmektedir. Herhangi bir harca ve ücrete tabi olmayan kimlik belgesi ve bu belge üzerinde yer alan kimlik numarası ile bu kişiler, sosyal ve hukuki haklardan faydalanabilmektedir (Oruç, 2021, s. 129).

Geçici Koruma Yönetmeliği (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014) ile Suriyeli göçmenler başta olmak üzere geçici koruma statüsüne sahip insanlara, çalışma hakkı, eğitim ve öğretim hakkı, temel ve acil sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanma hakkı tanınmıştır. Göçmenlere tanınan haklar gün geçtikçe artmakla beraber, yakın dönemde bu durum küçük çaplı da olsa toplumsal bir gerginliğe neden olmuştur. Ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinden bakıldığında bu konunun güvenlik meselesi dışında tutulması mümkün olmamaktadır. Son yıllarda Afganlı göçmenlerin artışıyla da ülke içinde birtakım gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da göçmenlere karşı olumsuz bakış açıları gelişmiştir. Örneğin “göçmenlerin Suriye’ye geri dönmeye-

ceği” algısı bu etkenlerin başında gelmektedir. Bu tarz durumları alan çalışmasıyla desteklemek sosyolojik bakışı güçlendirecektir. Bu konuda yapılmış kapsamlı çalışmalar mevcuttur. Örnek olması açısından Çağatay Sarp’ın 2018 yılında gerçekleştirdiği araştırma ile M. Murat Erdoğan’ın 2014, 2017 ve 2019 yıllarında yaptığı çalışmalar ele alınmıştır.

Sarp (2021), Ankara’da yaşayan Suriyeliler üzerine yaptığı nitel bir alan araştırmasında dikkat çeken bir hususu “Suriyelilerle ilgili sorun algılamaları olan yerli toplum üyelerinden önemli bir bölümünün onlarla hiçbir ilişkisinin olmaması veya çok sığ bir ilişkiye sahip olmaları” şeklinde ifade etmektedir (s. 170). Devamında yerli toplum ile göçmenler arasındaki bu sınırlı ilişkiyi şu biçimde tarif etmektedir, “Suriyeli göçünün başladığı ilk günden beri Suriyelilerle yerli toplumun dinamik bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün değildir”. Bu açıdan bakıldığında toplumsal gerginliğin ve kaygının nedenlerinden birisinin de göçmenlerle yerli toplum arasında sağlıklı bir iletişimin kurulamamış olması gösterilebilir.

Erdoğan’ın Suriyeliler ile ilgili yaptığı kapsamlı alan araştırmalarında toplumun hissettiği kaygı üzerinde durulmaktadır. 2019 yılında Türk toplumunun Suriyeliler konusundaki kaygılarının artmasıyla, kaygının nedenleri, çeşitleri ve boyutlarını Suriyeliler Barometresi, *Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* araştırmasında ele alan Erdoğan’ın (2020) ifade ettiği gibi daha önceki araştırmalara oranla Türk toplumunda göçmenlerle ilgili kaygılar artış eğilimindedir (s. 81). Çalışmada elde edilen verilere göre, kaygıların artan bir eğilimle yüksek düzeyde olduğu, toplumsal kabulün de oldukça kırılğan olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca Erdoğan’ın 2014, 2017 ve 2019 yıllarında yaptığı üç ayrı araştırmanın sonuçlarına göre kaygıların artmasında Suriyelilerin geri dönmeyeceği düşüncesi ortak bir sonuç olarak sürekli artış eğilimi göstermiştir. 2019 araştırmasına göre Türk toplumunun %48,7’si Suriyelilerin hiçbirinin geri dönmeyeceğine inanmaktadır.

Göçmenlerin geri dönmeyeceğine dair olan inanç toplumsal gerginliği tırmandırırken güvenlik meselesini gündemde tutmaya devam etmektedir. Aynı şekilde doğumlarla göçmen sayının artacağı ve vatandaşlık üzerinde olumsuz etki yaratacağı endişesi, ekonomik gelirin paylaşılması, işini kaybetme korkusu, dil, kültür dönüşümü ve ulus vatandaşlığının tehdidi, göçmen gruplar içinde şiddet ve terör eylemlerine başvuracak insanların barınması, sosyal alanların ve mekânların ayrıştırıcı etkisi, etnik çatışmaya neden olacak girişimler, Suriyeli göçmenlerin Türk vatandaşları ile evlenerek vatandaşlık elde etme girişimleri, sosyal destek programlarının göçmenlere uygulanması sonucu ekonomik sorunların artacağı kaygısı da tetikleyici etkenler içinde yer almaktadır.

Göçmenlerin bir tehdit olarak görülmesinde özellikle sosyal medyanın, bazı siyasi parti ve yerel yönetimlerin de etkisi söz konusudur. Medyanın toplumda yarattığı algı, bazı yerel yönetimlerin göçmenler aleyhine hayati zorlaştıran politikaları göçmenleri geri dönüşe zorlayan gelişmeler arasındadır. Buna ek olarak göçmen karşıtı kesimler ülkenin dili, kültürü, maddi ve manevi değerleri üzerinde olumsuz etkileri nedeniyle de göçmenlerin geri gönderilmesi gerektiğini savunmaktadır. Tüm bu gelişmeler Türkiye’de göçmen sorununa daha geniş ve kapsamlı bir bakış açısı geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir (İçduygu ve Şimşek, 2016, s. 65).

Bu bakış açısının gelecekte uyum politikalarına katkı sunacağını vurgulayan İçduygu ve Şimşek’e (2016) göre önceki entegrasyon süreçlerinden farklı olarak, Suriyeli göçmenlerin ve mültecilerin eğitim sistemine ve sağlık hizmetlerine erişimde ve istihdam edildiklerinde bile uygun konut edinmede engellerle karşılaştığını göstermiştir (s. 65-66). Türkiye’nin vatandaşlarına oranla daha fazla riskle karşılaşmış olan mülteciler özellikle yüksek bir dışlanma riskine de ma-

ruz kalmaktadırlar. Bu nedenle, yerleşik kapsamlı entegrasyon politikalarının, özellikle eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak için göçmen ve mültecilere hitap etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda (1) Suriyeli mülteciler, öğrencilerin kayıt işlemlerine dair resmî prosedürleri gösteren açık bir düzenlemenin olmaması nedeniyle, çocuklarını devlet okullarına kaydettirmekte zorluklarla karşılaştıkları için bu sorunların önüne geçilmelidir, (2) barınma sorunlarının giderilmesi adına kamu tarafından finanse edilen bir barınma mekanizması oluşturulmalı, (3) sağlık konusunda salgın hastalıklar dâhil tüm sağlık hizmetlerinden faydalanabilme yolunda adımlar atılmalıdır. Çünkü Suriye’de koşulların kısa vadede iyileşmeyeceği öngörülmektedir. Bu durumda da toplumsal uyum konusunda yeni politikalara ağırlık verilmesi bir zorunluluk hâline gelmektedir.

Sonuc

Çalışmada uluslararası göçe neden olan çatışma ve savaş gibi zorunlu nedenler üzerinde durulmuştur. Elde edilen verilere göre, ülkeler arasında yaşanan savaşlar ile ülke içinde yaşanan iç çatışmalar, mezhep çatışmaları, terör olayları, siyasi istikrarsızlık, baskıcı rejimler, küresel iklim krizi insanları göç etmeye zorlamıştır. Bu kapsamda uluslararası göçün zorunlu nedenleri ve bu nedenlerin güvenlik sorunu olarak görülmesinde etkili olan süreçler üç dönemde ele alınmıştır. Birinci dönem 1980 ve sonrasını kapsamaktadır. İkinci dönem 11 Eylül 2001 saldırısıyla başlamıştır. Üçüncü dönemin başlangıcı ise 2010 yıllarında Ortadoğu’da Arap Baharı’na bağlı olarak ortaya çıkan iç çatışma ve kargaşalara denk gelmektedir. Günümüzde göçlerin güvenlik sorunu olarak görülmesinde Suriyeli göçmenlerin etkisi fazladır. 2011 yılında Suriye’de başlayan iç karışıklıklardan dolayı göç etmek zorunda kalan milyonlarca göçmen, Türkiye, Ürdün ve Lübnan başta olmak üzere birçok coğrafyayı etkileyerek, toplumsal yapının bütün alanları üzerinde etkili olmuştur. Avrupa ve Amerika ülkelerini de etkilemeye başlayınca, göçmen hakları, egemenlik, vatandaşlık, güvenlik, insan hakları ve sınır güvenliği gibi kavramlar yeniden tartışmaya açılmıştır. Ülkelerin göçe karşı aldıkları önlemler, siyasi gelişme ve ülke çıkarları ile göç karşıtlığına dair politikalar sonucunda göç güvenikleştirilmiştir. Bu durumda da göçü güvenikleştiren birçok etmen ortaya çıkmıştır.

Uluslararası göçlerin güvenlik sorunu olarak görülmesiyle yeni bir sürece girilmiştir. Yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve birçok dışlayıcı unsur çerçevesinde “ötekileştirilen” göçmenler bir kez daha insan hakları kapsamında ele alınmıştır. Çünkü göçün güvenikleştirilmesi sonucu göçmenlere yönelik insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Her ne kadar göçmenlerin haklarını koruyan uluslararası sözleşmeler olsa da devletlerin çoğu göçü terör, şiddet, insan kaçakçılığı, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı bağlamında değerlendirerek zaman zaman hak ihlallerini meşrulaştırmıştır. Hatta çoğu zaman evrensel ilkeleri görmezden gelebilmişlerdir. Ayrıca sınırların kapatılması, duvarların örülmesi ve sınır güvenlik önlemlerinin alınması sonucunda özellikle Avrupa ve Amerika’da göçmenlerin sığınma hakları engellenmiş, göç kriminalize edilmiştir.

Tüm bu gelişmeler ışığında göç süreci ve devletlerin uyguladığı politikaları ikiye ayırmak mümkündür. Bu politikalardan ilki dışlayıcı unsurları ve göçmen karşıtlığını kapsarken, ikincisi de göçü bir insanlık dramı olarak gören, göçmen haklarını insan hakları bağlamında ele alan yaklaşım olmuştur. İkinci yaklaşım kapsamında her türlü insani yardım sağlanarak göçmenlerin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu da insan hakları taleplerinin gelişmiş ülkelerin birçoğundan makul bir karşılık aldığına göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ayrıca göçlerle ilgili klasik güvenlikleştirici politikalar şimdiye kadar geçerli olsa da bundan sonra bireyi merkeze alan güvenlik anlayışlarının ön planda olacağı görülmektedir. Çünkü güvenlik devlet sınırları ve sistemleri kadar bireyleri de ilgilendirmektedir. Göçmenler açısından değerlendirildiğinde temel hakları merkeze alan bir politika benimsenmelidir.

Devletler göçmenlere yönelik ulusal egemenlik anlayışını öncelikli kılsa da yükselen evrensel insan hakları, göçmen haklarına saygı duyma zorunluluğunu getirmiştir. Uluslararası kuruluşlar ve örgütler de bunu destekler niteliktedir. Bu özelliğiyle de çifte standart uygulamak yerine, yasal çerçeveyi uygulamada aktif kılacak ve takibi sağlayacak sistemler oluşturulmalıdır. Nitekim Nuhoğlu Soysal'ın (2021) ifade ettiği gibi “ulusal ve ulus-ötesi aktörler tarafından savunulan ve uygulanan insan hakları ilkesi, küresel çerçevede ulusal egemenlikle eşit öneme sahiptir İnsan hakları nosyonu, sistemleştirilmiş soyut bir bireylik kavramı olarak, dünya kültürünün her yerine nüfuz eden bir unsur hâline gelmiştir.” (s. 19).

Uzun yıllardan beri devam eden yabancı düşmanlığına ek olarak ortaya çıkan “göç fobisi”, “göçmen karşıtlığı” (anti-immigration) ve nefret söylemleri toplumsal çatışmayı derinleştirmektedir. Bunların engellenmesi adına kamuoyu oluşturup, medyanın ayrıştırıcı dilinin ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmelidir. Nefret suçları ile ilgili olarak Öz Yıldız (2017) bu türden suçların kişi güvenliğine karşı bir tehdit oluşturmasının yanı sıra radikalleşmeye varacak kitlesel çatışma ve şiddet potansiyeli barındırdığını bunun da pek çok demokratik ülke için önemli bir sorun olduğunu belirtmektedir (s. 105). Polis Akademisi tarafından yayınlanan Göç ve Uyum başlıklı raporun (Taştan vd., 2018, s. 51) sonuç ve öneriler kısmında, Suriyelilere yönelik ev sahibi toplumda ciddi kaygıların olduğu ancak bu kaygıların büyük bir kısmının gerçekçi temellerden yoksun olduğu belirtilmektedir. Aynı raporda Suriyelilerle ilgili yanlış veya yalan bilgilerin gündeme sürekli sunulmasının göçmenlere karşı nefret duygusunun oluşturulmasına zemin hazırladığı da vurgulanmaktadır.

Türkiye ile Avrupa ve Amerika'nın göçmen korkularını aynı kategoride değerlendirmemek gerekmektedir. Türkiye dil, kültür ve ekonomik kaygıyı baz alırken, Avrupa ve Amerika olaya daha çok “terör tehdidi” ve “İslamofobi” çerçevesinde bakmaktadır. Örneğin kimi zaman Suriyelilere açık kapı politikası uygulanırken, Afganistan'dan gelenlerin “terör” kapsamında ele alınması güvenliğin ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Erdoğan'ın (2020) Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi adlı araştırma verilerine göre Suriyeli göçmenlerin tehdit olarak görülmesindeki en büyük etkenlerden biri Suriyelilerin büyük bir kısmının artık geri dönmek istememeleridir (s. 177). Nitekim Suriye'de koşullar uzun vadede olgunlaşmayacak gibi gözüktüğünden, uyum ve adaptasyona yönelik projelere ağırlık verilmelidir. Burada sivil toplum örgütleri ile yerel yönetimler daha aktif kılınmalıdır. Suriyelilerin ülkelerine dönüşü şimdilik mümkün gözükmediği için kısa, orta ve uzun vadede haklar (istihdam, uyum, sağlık, eğitim, ekonomi, siyasal katılım, vatandaşlık) bağlamında bir politika belirlenmelidir. Ayrıca göçmenlerle ilgili atılacak adımlar ve değişikliklerin toplumun genelini kapsayacak şekilde olması önem arz etmektedir.

Göçmenler güvenlik sorunu olarak görülürken, sıradan herhangi bir suça bulaşmamış, zorunlu durumlar nedeniyle göç eden göçmenler ile uyuşturucu ve silah kaçakçıları, insan tacirleri vb. organize suça bulaşmış göçmenler aynı kategoride değerlendirilmemelidir.

Kalkınma planlaması yapılırken Suriyeli göçmenler de bu kapsamda değerlendirilmeli; yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri sürece dâhil edilerek göçmenlere yönelik destek projelerinin geliştirilmesine ağırlık verilmelidir.

Kaynaklar

Akçapar, Ş. K. (2012). Uluslararası göç alanında güvenlik algılamaları ve göçün insani boyutu. S. G. I. Öner, N. A. Ş. Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar* içinde (ss. 563-576). İstanbul: İletişim Yayınları.

BBC News (2016, 20 Haziran). *BM: Türkiye en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke*. 20.06.2016 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160620_bm_multeci. adresinden edinilmiştir.

Benhabib, (2006). *Ötekilerin hakları* (B. Akkıyal, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Betts, A. (2017). *Zorunlu göç ve küresel politika* (S.M. Türkaslan, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

Canatan, K. (2020). *Toplumsal değişim perspektifinde göç sosyolojisi*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.

Cebeci, M. (2013). The european union and weapons of mass destruction terrorism. *Defence Against Terrorism Review*, 5 (1), 57-61.

CNN Türk (2021, 21 Ağustos). *Türkiye, doğu sınırına hem görünür hem görünmez duvar çekiyor*. 21.08.2021 tarihinde <https://www.cnntrk.com/dunya/turkiye-dogu-sinirina-hem-gorunur-hem-gorunmez-duvar-cekiliyor>. adresinden edinilmiştir.

Concern (2022, 8 Nisan). *Refugee vs. IDP vs. Migrant... what's the difference?*. 08.04.2022 tarihinde <https://www.concernusa.org/story/refugee-migrant-asylum-seeker-idp-difference/>. adresinden edinilmiştir.

Department of State USA (2021). *Trafficking in persons report*. 08.04.2022 tarihinde https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/07/TIP_Report_Final_20210701.pdf. adresinden edinilmiştir.

Douzinas, C. (2017). *İnsan hakları ve imparatorluk*, (K. Akbaş ve R. Sağlam, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden kaçışlara göç ve göçmenler, kuram, yöntem ve alan yazıları*. Ankara: Phoenix Yayınları.

Erdener, (2020). Göçmenlik, mültecilik ve değişen “uyum” anlayışı. S. Sallangül, S. Dedeoğlu ve Ö. K. Nizam (Ed.), *Türkiye’de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum* içinde (ss. 21-37). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Erdoğan, M. M. (2014). *Türkiye’deki Suriyeliler, toplumsal kabul ve uyum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.

Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi, Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.

Euronews (2021a, 21 Ağustos). *Yunanistan göç akımına karşı Türkiye sınırında inşa ettiği 40 kilometre uzunluğunda duvarı tamamladı*. 21.08.2021 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/08/21/yunanistan-goc-ak-m-na-kars-turkiye-s-n-r-nda-insa-ettigi-40-kilometre-uzunlugunda-duvar-t> adresinden edinilmiştir.

Euronews (2021b, 5 Kasım). *Litvanya Belarus’tan gelen göçmen akını durdurmak için çelik duvar inşaatına başladı*. 05.11.2021 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/11/05/litvanya-belarus-tan-gelen-gocmen-ak-n-n-durdurmak-icin-celik-duvar-insaat-na-baslad> adresinden edinilmiştir.

Giddens, A. (2012) *Sosyoloji*. (C. Güzel vd., Çev.) Ankara: Kırmızı Yayınları.

Goodman, J. ve Luxen, M. (2019, Ocak 9). Reality Check. *BBC News*. 09.01.2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46804549> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2014) *Geçici koruma yönetmeliği*. 04.08. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Başkanlığı (2019). *Geçici koruma yönetmeliği*. 04. 08. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). *2020'nin Türkiye insan ticaretiyle mücadele yıllık raporu*. 04.08. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadele-yillik-raporlari> adresinden edinilmiştir.

Grant, (2011). The Recognition of migrants' rights within the un human rights system, the first 60 years. In M. Dembour, T. Kelly (Eds.), *Are human rights for migrants? Critical reflections on the status of irregular migrants in Europe and the United States* (pp. 1-38). New York: Routledge.

Hammarberg, T. (2012). *Avrupa'da insan hakları*, (A. Ekmekçi, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Human Rights Watch (2016). *World report*. 10.04.2022 tarihinde https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2016_web.pdf adresinden edinilmiştir.

IOM (2011). *World migration report 2011*. 10.04. 2022 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2011> adresinden edinilmiştir.

IOM (2021). *World migration report 2020*. 11.04.2022 tarihinde <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/> adresinden edinilmiştir.

İbrahim, M. (2005). The securitization of migration, a racial discourse. *International Migration*, 43 (5), 163-186.

İçduygu, A., Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey, towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69.

İçli, T. G. (2016). *Kriminoloji*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Kapar, R. (2020). Uluslararası sözleşmeler çerçevesinde Türkiye'de düzensiz göçmenlerin ekonomik ve sosyal hakları. S. S. Gül, S. Dedeoğlu, Ö. Kahya Nizam (Ed.), *Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum Geri Dönüş mü Birlikte Yaşam mı?* içinde (ss. 146-173). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kartal, A. B. (2018). Uluslararası terörizmin değişen yapısı ve terör örgütlerinin sosyal medyayı kullanması, *Suriye'de DAESH ve YPG örneği. Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14 (27), 39-77.

Kümbetoğlu, B. (2012). Göç çalışmalarında "nasıl" sorusu. S. G. I. Öner, N. A. Ş. Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar içinde* (ss. 49-88). İstanbul: İletişim Yayınları.

Nuhoğlu Soysal, Y. (2021). *Vatandaşlığın sınırları: Avrupa'daki göçmenler ve ulusötesi üyelik*. Ankara: GAV Perspektif Yayınları.

Oruç, M. (2021). Türkiye'de bulunan Suriyelilerin hukuki statüleri ve sahip oldukları haklar. M. Karakaş, D. Çak (Ed.), *Göç ve Etkileri içinde* (ss. 123-130). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Öner, N. A. Ş. (2012). Göç çalışmalarında temel kavramlar. S. G. I. Öner, N. A. Ş. Öner (Der.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar içinde* (ss. 13-28). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öz Yıldız, S. (2017). Kent güvenliği ekseninde kitlesel göç ve nefret suçları ilişkisi. C. Taştan ve A. Çolpan Kavuncu (Der.), *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar içinde* (ss. 105-118). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Özçürümez, S. İçduygu, A. (2020). *Zorunlu göç deneyimi ve toplumsal bütünleşme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özer, E. (2012). *Kimse duymaz, Türkiye'de insan ticareti mağdurları üzerine bir araştırma*. İstanbul: Ayizi Kitap.

Sarp, Ç. (2021). *Sığınmacılık açmazı-zorunlu göç sosyolojisi üzerine nitel bir araştırma*. Ankara: Orion Yayınları.

Sayın, H. (2019). *Uluslararası göç ve uluslararası güvenlik*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol (2003). *TBMM Arşivi*. 13.06.2022 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4803.html> adresinden edinilmiştir.

Taş, E. N. (2020, Aralık). Göçün güvenlikleştirilmesi çerçevesinde Meksika duvarı örneği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı: Göç*, 59-70.

Taştan, C., İrdem, İ. ve Özkaya, Ö. (2018). *Politika ve uygulama boyutlarıyla göç ve uyum*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Telatar, G. (2019). Göç ve güvenlik, kavramsal ve teorik bir analiz. G. Teleatar, U.Kedikli (Ed.), *Uluslararası Göç ve Güvenlik* içinde (ss. 7-38). Ankara: Nobel Yayınları.

UNHCR (1951). *Convention and protocol relating to the status of refugees*. 13.06. 2022 tarihinde <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> adresinden edinilmiştir.

UNHCR (2016). *Mülteciler ve göçmenler için new york deklarasyonu*. 16.06. 2022 tarihinde <https://www.un.org/en/> adresinden edinilmiştir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 6458 (2013). *Mevzuat bilgi sistemi*. 17.06. 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden edinilmiştir.

Williams, P. (2008). *Security studies as an introduction*. New York: Routledge.

Özgün Makale

Kimlik ile Güvenlik İlişkisi Bağlamında “Öteki”nin Kavramsallaştırılması: Göçmenlik ve Avrupalılık¹

Conceptualizing the ‘Other’ in the
Context of Identity and Security:
Immigration and Europeanness

Onur GÜREL*

Öz

Sistemler, aktörlerin eylemleriyle uygulamalarına bağlı olarak ortak bilgiye dayalı, “kimlik” ile “güvenlik” kavramlarından oluşan ve kurallar ile normlara dönüşebilen yapılardır. Yapıların ikili karakteri ve sosyalleşme süreçleriyle aktörlerin eylemleri de birbirleriyle bağlantılıdır. Bu durum “toplumsal yapı” ile “kimlik” arasında yaşanabilecek birtakım politik sorunsalları da ortaya çıkarmaktadır. Örneğin “göçmenlik” yönünden kazanılmaya çalışılan yeni kimliğin var olunmaya çalışılan mekânla uyumu, kendi orijiniyle örtüşen normların farklılaşmamasına bağlıdır. Yerleşik duruma gelme ve sonraki süreçte göçmenlerin alışkanlıklarına dayanan var olan yerdeki vatandaşların tepkisiyle baş gösterebilen “öteki” yaklaşımı gibi sorunlar, aidiyet için de sorun oluşturabilecek durumlardır. Bu bağlamda çalışmamız, “kimlik” perspektifi ve “güvenlik” ilişkisi kapsamında, “öteki”nin kavramsallaştırılmasıyla ortaya çıkan “göçmenlik” ve “Avrupalılık” ikilemini analiz edecektir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Güvenlik, Öteki, Göçmenlik, Avrupalılık.

Abstract

Systems that consist the concepts of ‘identity’ and ‘security’ are structures based on shared knowledge, which may turn into rules and norms, depending on the actions and practices of the actors. The structures dual character, their socialization processes, and the actors activities are also interrelated. This situation reveals the political problems that actors can experience between ‘social structure’ and ‘identity’. For instance, the harmony of the new identity, which is tried to be gained within the scope of ‘immigration’, with the existing space depends on the norms that coincide with its origin Problems such as the ‘other’ approach, which may arise with the reaction of the existing citizens based on the habits of the immigrants while settling in and during the following period, are situations that can also create problems for belonging. In this regard, this study discusses the dilemma of ‘immigration’ and ‘Europeanness’, which springs

¹ Makale başvuru tarihi: 12.09.2022. Makale kabul tarihi: 09.10.2022.

* Doktora öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bursa Uludağ Üniversitesi, onurgurel@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0007-8567.

from the conceptualization of the ‘other’ in the context of ‘identity’ perspective and ‘security’ relationship.

Keywords: Identity, Security, Other, Immigration, Europeanness.

Kimlik kavramı, cinsiyet, dil, din, eğitim, ırk, sınıf gibi çok yönlü yapısıyla ve toplumsal, ulusal veya uluslararası anlamda inşa edilebilecek olması nedeniyle “kullanım” bakımından tartışmaya açıktır. Aynı zamanda ekonomik, kültürel, sosyal ve politik dönüşümler içerisinde tarihsel karşılıklı ilişki sürecinin bir parçasıdır. Zira sosyal ilişkiler ağının oluşumuna işaret eden bu süreç, içerisinde bireyler ve kurumlar gibi yapıların etkileşimiyle kimlik ile güvenlik inşasını da etkilemektedir. Bu yönden sosyal olarak oluşturulmuş kurallar ile normlar sayesinde yeniden inşa edilebilir bir yapının varlığından söz edilebilir. Zira eylemlerin anlaşılabilirliği için var olan kuralların bir aktör tarafından inşa süreci, uygulanan kurallar ile normların yansımaları ve “öteki” kavramını oluşturanların vereceği tepkilerle birlikte yapısal bir etkileşim sayesinde gerçekleşir. Diğer bir deyişle “öteki” kavramını karşılayanlar tarafından verilen reaksiyonlara bağlı belirlenen kurallar ve normlar şekillenerek yeni politikalar geliştirilir.

İnsan doğasında yer alan, prensipte ontolojik anlamda diğerine göre ayrıcalıklı olmayan “işbirliği” ve “çatışma” kavramlarının sosyal ilişkilerle olan bağı “kimlik” oluşumunu etkilemektedir (Barkin, 2010, s. 116). Bu açıdan Antik Çağ’da coğrafi bir bölgeyi ifade etmek amacıyla kullanılan “Europe” kavramı, Türkçe karşılığıyla “Avrupa” kelimesi, Orta Çağ döneminde İslamiyet’in yayılmasının etkisiyle Hıristiyanlık bağlamında “düşünce” olarak değer bulmaya başlamıştır (Delanty, 2014, s. 93). Avrupa düşüncesinin “bütünsellik” içeren hâli ilk kez Orta Çağ Latincesi’ndeki karşılığıyla “*crociata*” fiilinden türemiştir ve Haçlı Seferleri’nin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Özdal, 2018, s. 221). Reform, Rönesans, Coğrafi Keşifler, Britanya’da Aydınlanma, Ausburg Barışı, Westphalia Barış Anlaşmaları, 1789 Fransız Devrimi “Avrupalılık” anlayışının oluşmasındaki önemli gelişmeler olurken, bütünsellik anlamında Haçlı Seferleri’nden sonraki yaklaşım, Fransız idealleri doğrultusunda “tek bir Avrupa” düşüncesiyle hareket eden Napoleon Bonaparte’a aittir (Roberts, 2015).

Modern anlamda ise “Avrupalılık” inşası açısından en önemli aşama, üye devletlerin ortak tutum ve eylemleri kapsamında, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması olmuş ve Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur (Özdal, 2020, s. 117). AB’nin kurulmasıyla Avrupa kimliği de ‘kurumsallık’ anlamında bir gelişme kaydetmiştir. Akabinde 22 Haziran 1993 tarihinde düzenlenen Kopenhag Zirvesi’nde, AB aday devletleri için belirlenen politik kriterlerle birlikte Avrupa kimliği, güvenlik ile uyum öncelikli olmak üzere demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve ortak aidiyet duygusu gibi değerler kapsamında şekillendirilmiştir (Reçber, 2004; İnceoğlu, 2015, s. 3). Takip eden süreçte, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, Arap Baharı ve 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı’nın etkisiyle Avrupa’ya yönelen göçlerdeki artış sonucunda, kimlik ve güvenlik politikalarını belirginleştiren uygulamalar, “öteki” addedilen göçmenlere yönelik tartışmaları bir kez daha artırmıştır. “Avrupalılık” kavramının ön plana çıkarılmasıyla da birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle kimlik ve bu kavramı oluşturan unsurlar değerlendirilecektir. Daha sonra kimlik ve güvenlik ilişkisi ele alınacak ve bu yaklaşımlar çerçevesinde “öteki” kavramının kavramsallaştırılması temelinde “göçmenlik” ve “Avrupalılık” ikilemi analiz edilecektir. Bu kapsamda çalışmamızda içerik analiz yöntemi tercih edilmiş olup, ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Kimlik Kavramı: Ben, Biz ve Öteki

Latince kökenli “*idem*” veya “*identias*” kelimesinden türemiş olan “Kimlik” kavramı ilk kez “öz”le ilgili tartışmalarda kullanılmıştır (Ertem, 2008, s. 191). Kavram, süreç içerisinde ise sosyal bir varlık olarak ‘kişilik’ anlamında ‘hüviyet’ ifadesiyle literatürde kendisine yer edinmiştir (Haralambos ve Holbor, 2013). Çok çeşitli aidiyetleri içerisinde barındıran, farklı parçaların birbirini tamamlamasıyla oluşan kimlik “birlik”, “mutlak”, “özgöl” gibi kavramlar temelinde, öznel yapıların ortak davranışlarından ve eylemlerin etkileşiminden oluşan fikirler bütünüdür (Hall, 2003). Kolektif anlamda ise kimlikle ilgili fikirler “*ambivalans*” (Hillcoat-Nallétamby ve Phillips, 2011, s. 202),² “belirsizlik”, “çeşitlilik”, “değişkenlik” bağlamında sosyalleşmeye dayalı, “birey” veya “grup” olarak “ben”, “biz” ve “diğerleri”nin anlamlandırılmasıyla ilgilidir (Mole, 2007, s. 3). Bu çerçevede kimlik çıkarlar, davranışlar, kolektif aidiyetler kapsamında aktörlerin “kim” olduğunu, öncelikleri ile çıkarlarının “ne” olduğunu ve bunların eylemlerini “nasıl” etkileyebildiğinin belirli “süreçler” içerisindeki ifadesidir (Adler, 1997, s. 324; Jenkins, 2008, s. 5).

Farklı disiplinler içerisinde kendisine yer edinmiş olan kimlik kavramı, ayrımlı unsurlar ve perspektifler açısından çok boyutlu, katmanlı yapısına ilaveten sosyal çevrenin etkisiyle değişkenliğe açık, dinamik bir yapıya da sahiptir (Neumann, 1999, s. 19). Bu yönelim evrensel tek bir tanıma sahip olmasa da farklı bakış açılarının değerlendirilmesi kapsamında felsefe, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji ve uluslararası ilişkiler gibi disiplinlere ait tanımlamalara sahip bir “pusula” işlevi görmektedir (King, 1998, s. 16). Epistemik olarak kimlik, bilgi üretim sürecinde her daim gizli ancak temel sorunlardan birisi olmuşken, ontolojik düzeyde ise farklı kültürler ile toplumsalın karmaşıklığını parçalara ayırarak tek tek inceleyen bir olgudur (Kaya, 2013, s. 103). Fakat kavramın cinsiyet, dil, din, etnisite, gelenek, kültür, politik, soy, tarih gibi birçok tanımla ilişkilendirilmesi, kendi içerisinde belirli tutarsızlıkları da beraberinde getirebilmektedir (McSweeney, 1999, s. 74). Bunun nedeni insanların kendilerini bu tanımlamalar üzerinden “dinî topluluklar”, “etnik gruplar”, “kabileler”, “ulus” gibi kavramlarla özdeşleme eğilimidir (Wendt, 1992). Politik yaklaşımlar ile kimliklerin tanımlanması “var olma” farkındalığı, “farklılık” ve “karşıtlık” yönünden “öteki”nin inşası, “düşünce ve eylem” bakımından belirleyici etkenlerdir (Fierke, 2007, s. 77). Sosyal bir ilişkide ise aktörlerin “dost” ve “düşman” karşıtlığına verdikleri anlamla şekillenen “öteki” kavramının oluşumu diğerine karşı “üstünlük” vurgusudur (Wendt, 1996, s. 50). Bu durum “çıkar” ve “güvenlik” kavramları doğrultusunda “öteki”nin “tehdit” algılanmasını normalleştirirken, durumun vahamiyetine göre normatif faktörlerden uzak, stratejik bir yaklaşımla “şiddet” unsurunu ön plana çıkartarak meşru kılabilir (Berger ve Luckmann, 1991, s. 194). Adalet, erdem ve özgürlük temsili “biz” kavramına karşılık “öteki” kavramı kötülük ve sorun kaynağıdır (Post, 1990, ss. 25-26). Bu yönden kimlik kavramı, eylemlerden bağımsız olmamak kaydıyla yapılan tercihlerin karşılığıdır.

Daha geniş bir ifadeyle belirtirsek kimlik bilinci, insanların bireysel tercihlerinin fiziki koşullara uyumu ile “mekânsal farklılık” ve içinde bulunulan “zaman” kapsamında oluşan farklı unsurların etkisiyle değişebilmektedir (Yılmaz, 2022; Castells, 2013). Aidiyet hissiyatıyla mekân bağlamında “bireysel kimlik” yerini topluluk ortak değerleri yönünden “grup kimliği”ne; “duygu”, “inanış”, “kültür” gibi baskın unsurlar öncülüğünde ise birçok bireysel kimliğin ortak amaçların ve değerlerin etrafında birleşmesiyle oluşan “kolektif kimlik” anlayışına bırakılmaktadır (Jenkins, 2008). Ancak bu değerlendirme yapılırken kültürel açıdan prototipin farklılaşmaya veya yerelin evrenselliğe karşı bir güç çatışmasının oluşmasına yol açacak ayrımlara veya uzlaşmaya varılabileceği gerçeği de göz ardı edilmemelidir (Steger, 2009). Bu nedenle

² Ambivalans, ilişkisel bağlamda birçok iç içe bağlılık gösteren, kuşaklararası aktarım sonucunda oluşmuş, karmaşık sosyal ilişkilerin deneyimleri içerisinde var olan kültürlerarası etkileşimle ortaya çıkmış kavramsallaştırmadır.

birey ve toplum arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmada anahtar kelime olarak kimlik kavramını oluşturan unsurların etkisi önemlidir.

Kimliği Oluşturan Temel Unsurlar

Belirttiğimiz üzere birey ile toplum arasındaki ilişkilerde ekonomik, demografik, kültürel, politik değişimler ve dönüşümler birbirlerini etkilemektedir. Örneğin bilgi akışının hızlanması, gelecekteki ideolojilerin etkisinin azalması, “hizmet”, “mal” ve “insan” mobilitesinin fazlalaşması gibi sebeplerle değerlendirmelerin dozajı da artırılarak yapılmaya başlanmıştır (Yayak, 2018, ss. 785-786). Kimlik kavramı temel unsurlar yönünden farklı biçimlerdeki tezahürlere sahip, “çoklu” bileşenleri kendi içerisinde barındırıyor olsa da çalışmamızda sınırlandırılmış “ikili” açıklama yolu izlenmiştir.

Mekân ve Zaman: Uyum

Değişim ve dönüşümlere açık, modern dönemin iki “çıkıtı” kavramı “mekân” ve “zaman”, insan hareketlerinin veya etkinliklerinin çözümlenmesi ile toplum düzeninin sağlanması açısından önemlidir (Giddens, 2005, s. 98). Zira teknolojik gelişmelerin ve bilgi akışının artmasıyla birlikte mekân ve zaman kavramları buldukları çağ itibarıyla değişim geçirmişlerdir (Habermas, 2008, s. 48). Birçok çalışma alanı ile düşünce biçimi için temel bir çerçeve olan mekân kavramının tanımını yapmaksa güçtür. Yaklaşım olarak eylem hâlindeyken bulunulan “yer” (Castree, 2009, s. 153) diğer bir deyişle lokasyonun kimlik kavramına etkisi ve belirleyiciliği ile mekânın zaman kavramı göz önünde bulundurularak konumlandırılması önemlidir (Hall, 1998, s. 64). Kimlik ve mekân arasındaki birbirlerine muhtaç, “şey”ler ile karşılıklı “dolanıklık” (Hodder, 2018, s. 170)³ içeren ilişki, insana ait pratiklerle coğrafi konum arasında kurulan bağ bakımından dışıl enerjiye atfen; aidiyet duygusunun oluşumuna da katkı sağlayabilmektedir. Çünkü “o yere” ilişkin tecrübelerin etkisiyle kimlik kavramı, kültürel ve politik anlamda yaşanabilecek dönüşüm ile zaman algısı doğrultusunda şekillenebilmektedir (Henderson, 2017, s. 12).

Dönüşüm ile zaman algısı açısından mekân kavramı, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi ve kurulması anlamında da önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bakımdan mekân ile toplum arasında karşılıklı bir etkileşim mevcuttur. Şehirler, bu düzene göre inşa edilmektedir ve mekân ile zaman belirli ritüellerin devamlı tekrarı sayesinde varlıklarını sürdürmektedir (Aliade, 2017, s. 12). Mekân ve zaman kavramlarına bağlı bireylerin hareketliliğinin artması, geçici, kırılabilir ve sorumluluktan uzak, akışkan bir niteliğe sahip olmasından dolayı sosyal ilişkileri etkilemektedir (Bauman, 2012). Çevre ile ekonomik koşulların yanı sıra küreselleşmenin etkisi, geleneksel ve modern toplum fark etmeksizin, benzerlikler veya farklılıklar yönünden de belirleyicidir (Aliade, 2017). Ancak mutlakiyetçi bir bakış açısıyla mekân kavramı, sınırlandırılmış sabit bir alanı temsil etmektedir (Yılmaz, 2022). Bilimsel anlamda ise “görelilik ilişkisi” bakımından bu alanı oluşturan objelerdir (Russell, 1995). Çeşitli pratiklerin etkisiyle birlikte kapsamın belirlenmesi “mekân”ın inşa edilmesine katkı sağlamaktadır. Bu açıdan algısal yeterlilik, duygusal yaratım ve maddi etkenlerin uyumu, “mekân”ı ortaya çıkaran unsurlardır (Lefebvre, 2014, ss. 67-69). İnsanlığın değişken yapısına rağmen algısal yönden bir mekâna uyum sağlaması, statik ve dinamik bir yapıya sahip olan “zaman” kavramıyla ilişkili edinilen “inanç” veya “kültür” gibi getirilerle bağlantılıdır.

³ Farklı disiplinler bakımından bilimselliği tartışılır bir kavram olan “dolanıklık”, birden fazla nesnenin, mekân ve mesafeden bağımsız, eş zamanlı birbirlerini etkileyerek tepki vermesi olayıdır.

İnanç ve Kültür: Ayrım

İnsan davranışlarını belirleyen en önemli nokta, tecrübelerle bağlı edinilen birikimin zihinsel karşılığı imgesel veya simgesel anlamda soyut olanın somutlaştırılmasıdır (Ziss, 2011, s. 18). Bu süreç içerisinde mitler veya dinler vasıtasıyla en etkili unsur inanç kavramıdır (Eliade, 2007). Kimlik ise tarihsel karşılıklı ilişki sürecinin bir parçası olarak inançlardan meydana gelmiş bir kavramdır (Baerveldt, 2015). İnsanoğlu olay veya durumları, düşünce ve hayal gücüyle anlamlandırmaya çalıştığı mitolojik bir evrende varoluşa dayanan yönelimlerinden ortaya çıkmış inançlar bütünü içerisinde yer almaktadır (Northrop, 2006, s. 20). Bu bağlamda Truva Savaşı'nın simgesi Truva Atı, mitolojik bir hadise olsa da “düşman” algısının bir yansıması değer yargılarına hitap etmesi ve inanç unsuruyla “öteki” vurgusuna atfen iyi bir örnektir (Wood, 1998). “Öteki” olanı tarih boyunca içinde barındıran, insanoğlunun belirli inanışları reddedebilen karşı koyuşları açısından en önemli unsur ise “kültür” kavramıdır (Said, 2012, s. 11). Latince “üretmek” anlamına gelen “cultura”, düşüncelerdeki çeşitlenme, hayat tarzlarındaki değişim, inanç sistemlerinin gelişmesi, teknolojik gelişmelerle birlikte geleneksel maneviyatın çağdaş maddi değerler toplumuna devşirilme süreci içerisinde, sahip olunan “değer”, “inanç”, “norm” gibi unsurları da içermektedir (Smith, 2004, s. 122).

Kültür, kimliği oluşturan, değerler ve kurallar dışında, aktörlerin güvenlik algısı konusunda politik yaklaşımlarını da belirleyen bir unsurdur (Weber, 2012, s. 103). Bireysel ve toplumsal güvenlik yönünden insan haklarının önemli bir meselesi görülmesi de kültürle ilgilidir (Agius, 2017, s. 93). Örneğin hedef ülke bakımından “tehdit” ve “öteki” olarak görülen düzensiz göçmenler, “güvenlik sorunu” olarak algılanabilmektedir. Bu durumun nedeni, “nüfus artışı”, “ulusal kimlik” veya “vatandaşlık” kavramlarının yeniden tanımlanmasına ve “ayrımçılık”, “etnisite”, “ötekileştirme” gibi sorunlara yol açmasıdır (Giddens, 2005, s. 258). Zira tarihsel süreç içerisinde iç ve dış etkenlere bağlı yaşanan değişimler, toplumların alt ve üst veya maddi ve manevi kültür gibi farklı yapıları dönüşmelerine yol açmıştır. Kültürel etkileşimi sağlayan en önemli etkenlerin başındaysa “göçmen etkisi” gelmektedir. Bu durumun nedeni farklı âdetler, inançlar veya hayat tarzlarının toplum içerisindeki etkileşimi vasıtasıyla kültürel çatışmalara yol açabilmesidir. Bu çerçevede toplum algısı, yenilikleri kabullenmekte veya dışlamakta zorluk yaşayabileceğinden, yabancı düşmanlığı olgusuna ve bizi oluşturabilmek için “öteki”nin varlığına ihtiyaç duyulması yönünden algı ve normlar ön plana çıkabilmektedir.

Algı ve Norm: Özdeşim

Kimlik kavramı, toplum tarafından oluşturulmuş olan “algı” kapsamında, kişinin “farkındalık” dışı içselleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Assmann, 2011, ss. 129-131). Kimlik kavramı bu içselleştirme ve sınıflandırma süreci içerisinde kişiyi diğerlerinden ayıran nitelikte tanımlamaktadır. Bu bakımdan toplumun yapısına göre algısal ve sosyal olarak “giydirilmiş insan kimliği” (Serter, 1996) anlayışı vasıtasıyla kurgulanmış, yapay bir yapı hâlinde değerlendirilebilmektedir (Saucier, 2015). Epistemoloji tarihinin temel kaynak referanslarından olan, deneyimlere dayanan, “algılayan” ile “algılanan” arasındaki ilişki süreci açısından kavrayış, inanç ve kabul bileşenlerinden oluşan “algı” terimi, çevreden gelen uyaranların duyu organlarımıza yaptığı etkiler sonucunda evrende olup biteni kavrama anlamına gelmektedir (Audi, 2018, ss. 81-82). Duyular, nesnel olarak dünya üzerinde bulunan “şey”leri ne şekilde algılayacağımızın belirleyicileridir (Sisler, 2008).⁴ Her ne kadar “dokunma”, “koklama”, “işitme”, “tatma” etkili duyular olsa da algı

⁴ Örneğin popüler kültürün en önemli parçası hâline gelen sosyal medyanın yanı sıra savaş temalı dijital oyunlar insan algısını şiddete bağlı ötekileştirmeler ile inşa edebilmektedir.

yönünden en önemlisi “görme” duyusudur. Bunun nedeni “bakış açısı”, “mekân”, “mesafe” faktörleri açılarından gerçekliğin algılanmasında etkin olmasıdır (Ryan, 2007, ss. 21-22). Ancak duyu ve algı kavramları birbirinden farklıdır. Duyular nesnel dünyanın algı bakımından tamamlayıcı unsurlarıdır. Algı kavramı “duygu”, “hatıra”, “kültür”, “motivasyon” ve “tecrübe” gibi faktörlerin etkisinde değişiklik yaşayabilmektedir. Bu anlamda konu itibarıyla verilebilecek en doğru örnek, toplumsal yapıyı zedeleyebilecek algısı yaratan göçmenlere olan yaklaşımlardır. Bu doğrultuda düzenli veya düzensiz göç doğrultusunda ulaşılmak istenen hedefe varılabilmiş olsa da aidiyet anlamında sorunlarla karşılaşılması, kimlik konusunun tekrar ele alınmasını zorunlu kılabilmektedir (Faist, 2003, s. 43).

Aktardığımız bilgilerden de anlaşılacağı üzere bir aktörün kimlik algısı, kendisini nerede konumlandığı ve ne şekilde görülmek istediğiyle ilgilidir. Bu açıdan aktörlerin kimlikleri normlar yönünden kurumsallıkla şekillendirilmektedir. Bu şekillenme oluşturu ve düzenleyici normlar olarak ayrılmaktadır. Oluşturucu normlar aktörün kimliğini tanımlayarak davranışlarını ve çıkarlarını oluşturmaktadır. Düzenleyici normlar ise ne yapılması gerektiğiyle ilgili kimliğin nasıl yönleneceğini belirlemektedir. Örneğin “egemenlik” normu aktörlere “egemen” olarak tanınmak için nasıl davranmalarını gerektiğini ve oyunun kurallarını belirlemektedir (Ruggie, 1998, s. 871). Aktörler, kim olduklarını ve ne istediklerini yeniden tanımladıklarında yapısal değişim ortaya çıkmaktadır. Belirli değişkenler de karşılıklı bağımlılık, ortak kader, homojenleşme ve kendini sınırlandırma, bir kültürden diğerine geçişi ve sosyal değişimi yönlendirmektedir. Bu değişkenler, “ortak kimlik” oluşumunu etkilemektedir. Aktör davranışının aşırılığı, “sosyal eğilimli” türden gerçekleştirilirse “öteki” olan sürece dâhil edilebilir. Ancak “öteki”yle özdeşme, “ben” ile varlığını sürdürmek için tehdit oluşturabilir. “Öteki” tarafından “yutulma” sorununun kendisini sınırlandırmayı yönetilebileceğini savunur (Wendt, 1999, s. 336). Kimlik oluşumundaki temel etken değerlendirildiğinde aktörlerin egemen hâle gelmeleri sonucunda çıkar ve güvenlik meselelerinin şekillendirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Göçmenler için kimlik kavramının bulunulan mekân ve zaman itibarıyla geldikleri yere göre yeniden şekillenme ifadesi “öteki” olgusuyla inşa edilmektedir. Bu açıdan göçmenlerin dil ve din gibi kültürel olguları kapsayan “etnik kimlik” olgusu (Constant, Gataullina ve Zimmermann, 2009) “ayırt edici” özellik olarak yansımaktadır (Heater, 2007, s. 141). Bu ayırt edici özellikleri bütüncül hâle getirebilmek için uygulanan politikalar yönünden ortak bilgi ve beklentiler belli bir kimlik bakımından uygun davranış tarzlarıyla birlikte normları üretmektedir (Katzenstein, 1996, s. 5). Kimlik oluşumu yönünden önem arz eden norm kavramı, ilişkilerle ilgili uygunluk iddiasında olan “sosyal kurallar”dır (Frederking, 2003, s. 364). Normlar, aktörlerin eylemlerini sosyal rollerine yerleştiren ve oluşturan inançlardır. Sosyal uygulama yoluyla yeniden üretilen inançlar olmaları anlamında karşılıklı öznelidir (Farrell, 2002, s. 49). Fakat normlar, eylemlerin gerçekleşme olasılığı konusunda etkili olsa da belirleyici değildir. Zira norm, sosyal rehber anlamında insan faaliyetlerin de belirleyiciliği olan ve kurumsallık açısından ortak beklentileri karşılayan davranış reçetesidir (Tannenwald, 1999, ss. 435-436). Kimlik inşası kapsamında davranışların düzenlenmesinde normlar oluşturuçudur. Bu yönden yapının temelini oluşturan düşünceler veya algılarda farklılık olabileceği gibi mevcut normlarda da değişimler yaşanabilmektedir (Barkin, 2010, s. 55). Örneğin AB üyesi devletler arasında göçmenleri maliyet yönünden fayda sağlanabileceği düşüncesiyle fırsat olarak değerlendirenler mevcutken, ekonomi ve kültür açılarından tehditvari algılayanlar bulunmaktadır (Özdal, 2018, ss. 16-18). Özdeşim anlamında bu türden yaklaşımlar, kimlik ile güvenlik ilişkisinin oluşturulmasında bizce önemli etkenlerdendir.

Kimlik ve Güvenlik İlişkisi

Kimlik ve güvenlik değişime açık, dinamik bir yapıya sahip benzer nitelikli iki kavramdır (Lott, 2004, s. 28). Psikolojik boyut bakımından güvenlik, “korku” kavramıyla ilişkili, güvende olmama hissiyatıyla birlikte bireyi veya devleti savunma mekanizmasına iterek silahlanmaya kadar götürebilecek bir faktördür (Morgenthau, 1967, s. 404). Güvenlik meselesi ile kimlik yapısıyla ilgili çelişkili bir durumda sorumlu aktörün tercihi, korunma amaçlı ve güvenlik temelli olacaktır (Saideman, 2002, s. 170). Uluslararası sistem içerisindeki tüm aktörler için en mühim mesele hayatta kalmak ve kimliklerini koruyabilmek olacağından “biz” olabilmek önemlidir (Waever, 1993, ss. 25-26). Aktör, “ontolojik güvenlik” açısından ihtiyaçların ve beklentilerin karşılanması için güven ve istikrara ihtiyaç duymaktadır (Giddens, 1991, ss. 44-45). Bu beklentilerin gerçekleşmemesi durumunda endişelere ve korkulara bağlı çıkar tanımları değişebilmektedir veya çatışmalar yaşanabilmektedir (Wendt, 1999, s. 132). Bu nedenle aktör, realist veya rasyonalist unsurlar yönünden ontolojik güvenlik bağlamında kendi bütünlüğünü sağlamak adına ahlaki olmasa bile istikrarın korunması için farklı politikalar izleyebilmektedir (Katzenstein, 1996, s. 22).

İzlenen politikalarla kimlik inşası sürecinde “ben” ile “öteki” arasındaki ayrıma ilişkin kavramlar, “iyi” veya “kötü” algısı sonucunda yeni değerler oluşturulabilmektedir (Hortaçsu, 2007). Bu çelişki bizi kimlik ile güvenlik arasındaki dinamiklerin etkileşimine götürmektedir. Aktörlerin birbirleriyle etkileşimi sonucunda kimlik ve çıkarların uyumlaştırılması konusunda ortaya çıkan sonuç ise işbirliğinin mümkünatının sorgulanmasıdır (Wendt, 1999, s. 189). Zira aktörler, güvenlikle ilgili kararlar alırken tehdit ile çevre ilişkisi yönünden kimlik ve kültür kavramlarının şekillendirdiği geçmiş deneyimlerle bağlantılı tarihsel bir süreç tarafından yönlendirilir (Katzenstein, 1996). Bu açıdan tehdit, çevreyle karşılıklı sosyal bir interaktif ilişki içerisinde örülürken çıkar ve güç öğeleri ise kültürel olarak inşa edilmiş düşüncelerden ibarettir (Wendt, 1999, s. 41). Bu süreç içerisinde bulunan topluluğa ve değerlerine ortak bir bilinçle “aidiyet hissi” duyulması kimlik oluşturma anlamında önemlidir. Bireyler, kişisel anlamda kendilerine yakın sosyal gruplarla yakınlaştıklarından “karşılaştırma” olgusu “içselleştirme” açısından “tehdit” algısıyla ve “öteki” unsurunun etkisiyle aitik duygusunun güçlendirilmesini sağlamaktadır (Sindic ve Condor, 2015).

Kimliğin oluşturulması bakımından güvenlik kavramı ise çıkarların korunmasıyla ilgilidir. Sosyal anlamda ise bir ilişkinin niteliğinin açıklanması durumunda “güvende olma” veya “olmama” konusunda belirleyici unsurdur (McSweeney, 1999, s. 101). Güvenlik kavramı, psikolojik yaklaşım yönünden aktörlerin konumuna göre değişiklik gösterebileceğinden görelidir ve kimlikte olduğu gibi ötekileştirme veya farklılaştırma süreçlerini de kapsamaktadır (Waever, 1993, s. 23). Bu yönden bir toplumu tehdit eden “öteki” kavramını oluşturanların ayrıştırılması gerekmektedir. Bu nedenle kimlik oluşumu içerisinde güvenlik unsuru önem kazanmaktadır (Niva, 1999, s. 152). Güvenlik kavramı çok boyutlu ele alınsa da kimlik ve aktörün merkezi rolü açısından önemlidir (Lott, 2004, ss. 20-22). Örneğin 1990’lı yıllarda ekonomik gündemin farklılaşmasıyla askeri güç kullanımına odaklı bakış açısı kültürel, politik ve sosyal boyutlarıyla birlikte teknoloji alana yoğunlaşarak kimliğe dayalı güvenlik yaklaşımına geçiş yapmıştır (Waever, 1994, s. 1). Zira toplumun güvenliği kimlikle bağdaştırılırken, güvenlik kavramı işbirliğine dayanan bir perspektifle ele alınarak kuramsallaşmıştır (Tanrısever, 2005, ss. 118-120).

Kimlik kavramının oluşumundaki süreçte önemli bir yere sahip olan “kurumsallaşma” kavramı ise değişim sürecine bağlı söylem ile dil konusu çerçevesinde aktörün sosyal bir tanımlamasıdır ve aktörler bu sayede birbirlerini tanımaktadır (Wendt, 1992, ss. 397-398). Değişim sürecinde toplumun kabullenebileceği güçlü kurumsallaşmayı sağlayabilmesi için alternatif kimlikler yönünden ekonomi, hukuk gibi faktörlerin gelişiminde ilerleme yaşanması mümkündür. Zira

teknolojik-politik yaklaşımlar, yaşanan kırılma noktaları veya kriz ortamını derinleştirerek göç ve güvenlik bakımından konuyu yeni bir düzenleme gerekliliğine taşımaktadır. Bunun nedeni kimlikle ilişkili “çıkart” ve “tehdit” kavramları temelinde politik davranışların “öteki” kavramıyla değerlendirilmesidir.

Öteki'nin Kavramsallaştırılması: Göçmenlik ve Avrupalılık

Kimlik kavramı, “benzerlik” perspektifinin yanı sıra “öteki” olanı da vurgulayarak “başka”, “diğer” gibi unsurları da işaret etmektedir (Jenkins, 2008, ss. 21-22). Bu açıdan Avrupa kimliğinin temel yapısı demokrasi, din, hukuk ile insan hakları evrensel değerlerinin dışında, ortak geçmiş ve geleceğin güncel gerçekliklerinin harmanlanmasıyla oluşturulmuştur (Manners, 2002). Bu doğrultuda Avrupa kimliğini oluşturan temel faktör “Hristiyanlık” olmuştur (Boer, 1993, ss. 69-70). Bu çerçevenin belirlenmesi “öteki”yi diğer bir deyişle Avrupalı olmayı da kapsayıp, bazı kesimleri dışlayarak, “Avrupalılık”ın bir topluluk veya birlikle beraber kurumsal bakış açısı ve normatif bir güç olma hedefiyle kavramsallaştırılmasıdır (Diez, 2005). “Avrupalılık” kavramı, evrensel değerler ekseninde Dante, Jean-Jacques Rousseau, Jeremy Bentham, Immanuel Kant, Bodin gibi düşünürlerden feyz alınarak kurgulanmıştır. Oluşum sürecinde ise dinsel ve seküler olgular dışında, AB'nin kurulması gibi politik ve sosyal gelişmelerle bağlantılı toplumlar arası etkileşimsel bir durumu ifade etmektedir (Özdam, 2020, s. 51).

Bu tarihsel süreç içerisinde kimlik ve güvenlik unsurları bakımından “Avrupalılık” kavramı dinsel, ekonomik, jeopolitik ve kültürel açıdan farklılıklarla kullanılmaya başlanmıştır. Nötr olarak sadece politik standartlara sahip bir yapıda “Avrupalılık”, Yunan, Roma, Yahudilik, Hristiyanlık, Reformasyon, Rönesans ile birlikte (Armaoğlu, 2014) toplumun geçirdiği evrimi dikkate alan tarihsel öğeleri de içerisinde barındıran bir kavramdır. Zira mitoloji, “Doğu” ile “Batı” kavramlarını literatüre kazandırırken, coğrafi anlamda bir tanımlamaya işaret etmektedir. Güvenlik anlamında Roma İmparatorluğu döneminde tek tip para kullanımı, adalet, hukuk gibi kavramların gücün tek merkezde toplandığı bir yönetim tarzı “Avrupalılık” kavramının ilk adımlarıdır (Wilson, 2016).

“Kültürel kimlik” anlamında ise “Avrupalılık” kavramı, Yunan mitolojisinden esinlenerek Orta Çağ'da İslamiyet'in “öteki” tanımlanmasıyla Hristiyanlık referansı kapsamında Haçlı Seferleri'nin etkisiyle gelişmiştir. (Özdam, 2018, s. 221). Bu doğrultuda 8. yy.'da Avrupalı olmak Hristiyanlık ile benzer mana da kullanılırken, 15. yüzyıla gelindiğinde ise din unsuru yerine sömürgecilik bağlamında “ırksal” bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır (Ferro, 2011). Bu açıdan Afrikalı, Avrupalı, Latin Amerikalı kavramları temel alınarak örneğin bir Avrupalı kendisini “beyaz ırk” mensubu olarak tanımlayabilmiştir. Bu ırksal tanımlamaya göre toplumsal düzenin kurulması açısından “din” başat bir faktördür. Zira ortak kültürel değerlerin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Ancak sömürgeleşme sürecinde sadece din faktörü değil, aynı zamanda üretim ilişkileri gereksinimleri doğrultusunda dil, mutfak kültürü, giyim tarzı faktörlerinin de etkisi olmuştur (Özdam, 2018, ss. 588-589).⁵ İlerleyen süreçte Avrupalılar, sömürgecilik faaliyetleri vasıtasıyla kimliklerini “Aydınlanma Çağı” ekseninde, evrensel değerlerin yayılması faaliyetleriyle yürütmüştür (Brown, 1996). “İkinci Dünya Savaşı sonrası güvenlik çerçevesinde farklı bir “Avrupalılık” kavramı oluşturuluyormuş gibi gözükse de 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması'yla (Reçber, 2003, s. 2) “sömürgecilik” sürecinin devam ettiği görülebilmektedir (Özdam, 2019, s. 449).⁶

⁵ Örneğin Latin Amerika'da Yerliler, Siyahlar ve Beyazlar arasındaki evliliklerin sonucu ortaya çıkan ırksal birliktelik, kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum Latin Amerika kimliğinin inşası anlamında “öteki” kavramını ön plana çıkaran gelişmelerden birisidir.

⁶ Örneğin “Avrupalılaştırmış bir Avrupa”nın oluşturulmasını savunan, 1958 yılında iktidara gelen General De Gaulle yönetimindeki Fransa'nın Batı Afrika'da birçok kolonisi bulunmaktaydı.

Bu durum etnik ve kültürel olarak yansıtılan “ikircikli” bir yapının var olduğunun göstergeleridir (Kundnani, 2015).

Soğuk Savaş sonrası dönemde hukukun üstünlüğü veya insan hakları yönünden bir Avrupa kimliği ortaya çıkartılma düşüncesi ve egemenliğin üstünlüğünün sağlandığı bir düzen oluşturma fikriyle yaratıcı politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşım öncelikle Doğu ve Orta Avrupa’daki ülkelere sirayet etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Maastricht Antlaşması ile birlikte “Avrupalılık” kavramı, AB kimliğinin ortaya çıkartılmak istenmesiyle entegrasyona bağlı geliştirilen yeni bir sürece girmiştir (Özdal, 2020, s. 117; Bozkurt, 1987). Bu bağlamda AB vatandaşlığıyla kimlik vurgusuna daha fazla hitap edilebileceği “Avrupalı olma”nın ne anlama geldiğinin sorgulanmasını gündeme taşımıştır. “Değerler”, “ilkeler”, “normlar” bağlamında “*Pan Avrupa*” (Wiedemer, 1993)⁷ ve “aidiyet vurgusu” ile “demokrasi”, “eşitlik”, “hukukun üstünlüğü”, “insan hakları”, “özgürlük” ve “pazar ekonomisi” ekseninde, “birlikte nasıl barış içerisinde yaşanabileceği”nin konsepti kurgulanmıştır. Bu dönemde Avrupa’nın sınırları sorgulanır hâlde gelirken kimlik konusu da Birlik içerisinde yer edinmeye başlamıştır (Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, 2002). AB kendi kimliğini oluştururken “öteki” kavramıyla birlikte farklı bir kimlik tanımlamasına yönelmiştir. Bu yönelim kimlik kavramı özelinde, ötekileştirme veya sınırları temsilen akışkan bir yapıyı şekillendirme meyillidir. Geçmişte batıya veya güneye gidildikçe “daha az Avrupalı” gibi kavramların kullanımı da mevcuttur (Loth ve Păun, 2014). Günümüzde ise Avrupa üye devletlerinin sınır yönetimi konusunda göçmenlere karşı kontrolsüz yaklaşımlar içerisinde bulunduğu gözlemlenmektedir.⁸

Dünya için belki de en tehlikeli oluşumlardan kutuplaşma ve bu tehlikenin tetikleyicilerinden birisi “Batı ile Doğu arasındaki duvar” olarak adlandırılabilen, İslam karşıtlığının veya düşmanlığının, korkusunun veya kaygısının tehditvari yükselişini ifade eden “*İslamofobi*” kavramıdır (Moten, 2012, s. 157). “Ayrımcılık”, “kibir”, “küçümseme” gibi kavramları kapsayan, politik psikolojik savaş olarak nitelendirilebilecek İslamofobi’nin oluşumunu sağlayan belli başlı unsurlar bulunmaktadır (Dondurucu, 2022, s. 554). Ayrıca “İslamofobi” dışında “zenofobi”⁹ ve “ırkçılık”¹⁰ eğilimleri de göze çarpmaktadır (NGO Working Group on Migration and Xenophobia for the World Conference, 2001). Bu eğilimlere istinaden Suriye İç Savaşı sonrası AB üye devletlerinde gerçekleşen seçimlerde artan göç karşıtı, popülist söylemlerin ağırlıklı olduğu partiler yükselişe geçmiştir. Ayrıca 2015 yılında *Charlie Hedbo* dergisinde, İslam dini ile ilgili uygunsuz karikatürler yayınlaması, akabinde Paris ve Nice’te yaşanan saldırılar politik söylemler vasıtasıyla “İslamofobi”nin yayılmasına neden olmuştur (Kaya ve Kayaoğlu, 2017). Zira Avrupa’da Müslümanlar’ın yoğun yaşadığı yerlerdeki sorunlardan kaynaklı yaklaşımlar veya medyadan yayılan belirli içerikler bir kimlik krizinin yaşandığını işaret etmektedir (Dondurucu, 2022; Rydgren, 2008, s. 737).¹¹ Örneğin Müslümanlar’a yönelik sözlü veya fiziki taciz, ayrımcılık, tehdit, ötekileştirme gibi yaklaşımlarda artış olduğu belirlenmiştir. Müslümanlar’ın Avrupa’yı işgal etme paranoyası veya toplum içine sızarak ahengi bozacakları düşüncesi; iftira, karalama, şiddet içeren “nefret söylemi”¹² ile insanları karşıtlığa hatta soykırıma teşvike yönlendirmektedir

7 Avusturyalı Profesör Richard Coudenhove Kalergi’nin, Avrupa da Birlik kurmak düşüncesiyle 1923 yılına ait “Kalergi Planı” literatürde yer edinmiş olan düşüncesidir.

8 AB üye devletlerinden İspanya, İtalya ve Yunanistan’a bağlı kolluk kuvvetlerinin düzensiz göçmenlere yönelik şiddete varan, ‘geri itme (Push back)’ uygulamaları bu duruma örnektir.

9 Zenofobi (Xenophobia), “öteki”nin bir gruba yabancı olduğuna dair davranışsal ifadenin karşılığıdır.

10 İrkçılık (Racism, impurity), yabancı düşmanlığının en uç düzeyidir. Fiziksel özelliklere dayalı farklılıklara dayanan ayrımcılığa ifade etmektedir.

11 Örneğin 2022 yılı içerisinde Fransa’nın *Le Figaro* (Merkez sağ), *Le Monde* (Merkez sol) ve *L’Opinion* gazetelerinde, Afrika kökenli göçmenlerin inançları doğrultusunda suçla ilişkilendirilerek İslamofobi, zenofobi ve ırkçılığa dayalı haberlerin yayımlandığı saptanmıştır.

12 Örneğin 2015 yılı sonrası göçmen sayısındaki artışın ardından, Avrupa’daki camilere yönelik yapılan saldırılar nefret söylemi temellidir.

(Bloul, 2008, s. 10; Neshkovska ve Trajkova, 2017, s. 72). Özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve 2011 Suriye İç Savaşı sonrasında belirginleşen “Eurocepticism” (Leruth, Startin ve Usherwood, 2017)¹³ kavramı kapsamında oluşturulmak istenen sebepler temelinde ve süreçlerin getirilerine gösterilebilecek refleksler doğrultusunda bu “politik şekillendirme” devam etmektedir.

Sonuc

Çalışmamızda irdelediğimiz üzere “öteki” kavramına ithafen; “göçmenlik” ile “Avrupalılık” kavramları arasında tarihsel anlamda etnik ve kültürel bir bağ bulunmaktadır. Bu yönden “etnik kültür” veya “halk” üzerinden “ikililik” var olabilmektedir. Bu kavramlar çatışmaktan ziyade birbirlerine paralel ve uzlaşma içerisinde de olabilmektedir. Örneğin Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’yı işgali sonrası AB sınırlarına gelen göçmenlere karşı olan genel yaklaşım tartışmaya açıktır. Ancak konu Ortadoğu’dan gelen “göçmenler” üzerinden değerlendirildiğinde paradigma değişikliğine bağlı popülist söylemlerin ana akımı olumsuz yönde etkileyebildiği görülmektedir. Afganistan, Irak, Suriye gibi devletlerin vatandaşları yaşadıkları zorluklar nedeniyle kendileri için en makul yollarla hedef belirledikleri yerlere göç etmek zorunda kalmaktadır. Yaşanılan realitenin farkındalığıyla yaklaşımların daha anlayışa dayalı ve orantılı olması gerekirken, özellikle AB’nin uyguladığı politikalara bağlı takınılan sert tutum insani duygularla bağdaşmamaktadır. Zira ortak değerleri, çok kültürlülüğü ve çoğulculuğu teşvik etmek bakımından dışlayan, ötekileştiren bir “Avrupalılık” anlayışı Birliğin temel prensiplerini yansıtmayacaktır. Bu açıdan “Avrupalılık” tanımı “sorunlu” bir sıfat gibi gözükmektedir. Örneğin 2008 Ekonomik Krizi, 2010 Mülteci Krizi veya 2019 pandemi süreçleri, kimlik inşası yönünden Avrupalı karar alıcıları zorlayan dönemler olmuştur. “Öteki”leştiren bir tavır bağlamında “Avrupalılık” kavramının ortadan kalkabileceği endişesiyle göçmenlere karşı radikal popülist partiler “İslamofobi” kavramını ön plana çıkartmaktadır. Bu nedenlerle daha “vizyoner” bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. “Avrupalılık” kavramı tanımlanırken asıl sorun Avrupa’nın süreç içerisinde nasıl yol alacağıyla ilgilidir. Bu durum değerler bütünü anlamında düşünüldüğünde her daim olduğu gibi yenilenmeyi gerektirmektedir. Diğer bir deyişle değişkenlik gösteren koşullara ayak uydurmak zorunda kalınabilir; farklı frekanslar yakalanabilir ve uygun politikalar geliştirilebilir. En geniş anlamda “Avrupalılık” kavramının karşılığı, Avrupa değerlerine ve prensiplerine “aitlik” duymaktır. Zira Avrupa dışından gelen insanlara “göçmenlik” anlayışı açısından daha açık olmak, bir nevi çeşitliliklerin karşılığıdır. Bizce farklı deneyimlere sahip olarak veya daha fazla işbirliği sağlayarak dışsal sorunlara karşı yoğunlaşılabilir. Diğer bir deyişle Avrupa ekonomik, politik, sosyal unsurlardan çok, sahip olunan veya olunabilecek değerler üzerinden kimliğini oluşturabilir.

BİLGİ NOTU:

Bu çalışma, Prof. Dr. Barış ÖZDAL’ın danışmanlığında, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülen, doktora tez çalışmasından üretilmiştir. 8 Ekim 2022 tarihinde İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde düzenlenen “Siyasi İlimler Türk Derneği XVIII. Konferansı”nda sunulmuştur.

Kaynaklar

Adler E. (1997). Seizing the middle ground: constructivism in world politics. *European Journal of International Relations*, 3 (3), 319-363.

Agius C. (2017). Sosyal inşacılık. A. Collins (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (N. Uslu, Çev.) içinde. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

13 “Avrupa Şüpheliği” kavramıdır.

- Armaoğlu F. (2014), *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Assmann J. (2011). *Cultural memory and early civilization: writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Audi R. (2018). Bilginin kaynakları. P. K. Moser (Ed.), *Epistemoloji* (A. Erken Çev.) içinde Ankara: Adres Yayınları.
- Baerveldt C. (2015). The veil and the search for the self: from identity politics to cultural expression. *Culture & Psychology*, 21 (4), 532-545.
- Barkin J. S. (2010). *Realist constructivism rethinking international relations theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman Z. (2012). *Akışkan aşk: insan ilişkilerinin kırılganlığına dair* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Berger P. L. ve Luckmann T. (1991). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin.
- Bloul R. A. (2008). Anti discrimination laws, Islamophobia and ethnicization of Muslim Identities in Europe and Australia. *Journal of Muslim minority affairs*, 28 (1), 7-25.
- Bozkurt Ö. (1987). *Avrupa topluluğu'nun bütünleşme süreci ve yapısı: bir genel bakış*. Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Brown S. (Ed.). (1996). *British philosophy and the age of enlightenment, routledge history of philosophy*. London and New York: Routledge.
- Castells M. (2013). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür - kimliğin gücü* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castree N. (2009). Place: connections and boundaries in an interdependent world. In Nicholas J., Clifford S., L. Holloway, S. P. Rice ve G. Valentin, (Eds.), *Key Concepts in Geography* (pp. 153-171). 2nd edition, London: Sage Publication.
- Constant A., Gataullina L. ve Zimmermann K. F. (2009). Ethnosizing immigrants. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 69 (3), 274-287.
- Delanty G. (2014). *Avrupa'nın icadı: fikir kimlik, gerçeklik* (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Den B. M. (2008). Immigration and its effect on the security discourse in europe: time for demystification. *Amsterdam Law Forum*, (1), pp. 1-7.
- Diez T. (2005). Constructing the self and changing others: reconsidering 'normative power europe. *Millennium*, 33 (3), 613-636.
- Dondurucu Z. (2022). Fransız gazetelerinde "İslam"ın temsili ve İslamofobinin inşası: Le Figaro, Le Monde ve L'Opinion örneği. *TRT Akademi*, 7 (15), 532-573.
- Eliade M. (2007). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi* (A. Berktaş, Çev.). cilt. 1, Ankara: Kabcacı Yayınları.
- Ertem H. S. (2008). Kimlik ve güvenlik ilişkisine konstrüktivist bir yaklaşım: "Kimliğin güvenliği" ve "güvenliğin kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (16), ss. 177-237.
- Faist T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşın toplumsal alanlar* (A. Z. Gündoğan ve C. Nacar, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Farrell T. (2002). Constructivist security studies: portrait of a research program. *International Studies Review*, 7 (3), 49-72.
- Ferro M. (2011). *Sömürgecilik tarihi* (M. Cedden, Çev.). 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Fierke K. M. (2007). *Critical approaches to international security*. Cambridge: Polity.
- Frederking B. (2003). Constructing post-cold war collective security. *American political science review*, 97 (3), 363-378.

- Giddens A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens A. (1991). The self: ontological security and existential anxiety. In A. Giddens (Eds.), *Modernity and self identity: self and society in the late modern age*. New York: Polity Press.
- Habermas J. (2008). *Küreselleşme ve milli devletlerin akabeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hall S. (2003). Who needs identity. In S. Hall, P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1-16). London: Sage,
- Hall S. (1998). Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler. Anthony D. King (Der.), *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi: kimlik temsilinin çağdaş koşulları*, içinde (ss. 63-90). (G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Haralambos M. ve Holbor M. (2013). *Sociology: Themes and Perspectives*. 8th edition, Glasgow: Collins Educational.
- Heater D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi* (M. Delikara Üst, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Henderson G. (2009). Place. In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, S. Whatmore (Eds.), *The dictionary of human geography*. Singapore: Blackwell Publisher.
- Hillcoat-Nallétamby S. ve Phillips J. E. (2011). Sociological ambivalence revisited. *Sociology*, 45 (2), 202-217.
- Hodder I. (2018). *Dolanıklık: insanlar ile şeyler arasındaki ilişkilerin arkeolojisi* (B. C. Yılmazyığıt, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hortaçsu N. (2007). *Ben, siz, biz, hepimiz: toplumsal kimlik ve gruplararası ilişkiler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İnceoğlu S. (2015). Kişi güvenliği, ifade özgürlüğü, siyasi partiler açısından Kopenhag siyasi kriterleri ve 2001 anayasa değişiklikleri. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topuluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmalar Dergisi*, 10 (1), 1-33.
- Jenkins R. (2008). *Social identity*. 3rd edition, London: Routledge.
- Katzenstein P. J. (1996). Introduction: alternative perspectives on national security. In P. J. Katzenstein (Ed.), *The culture of national security: norms and identity in world politics* (pp. 1-32). New York: Columbia University Press.
- Kaya, A. ve Kayaoğlu, A. (2017). Individual determinants of anti-Muslim prejudice in the EU-15. *Uluslararası İlişkiler*, 14 (53), 45-68.
- Kaya S. (2013). Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 0 (63), 83-111.
- King A. D. (1998). *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kundnani H. (2015). *The paradox of german power*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Lefebvre H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Leruth B., Startin N. ve Usherwood S. (2017). *The routledge handbook of euroscepticism*. London: Routledge.
- Loth W. ve Păun N. (Ed.). (2014). *Disintegration and integration in east-central europe: 1919 – post-1989*. Baden: Nomos.
- Lott A. D. (2004). *Creating insecurity: realism, constructivism and US security policy*. Ashgate, Burlington: Aldershot.
- Manners I. (2002). Normative power europe: a contradiction in terms?. *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), 235-258.
- Mcsweeney B. (1999). *Security, identity and interests: a sociology of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mole R. (Ed.). (2007). *Discursive constructions of identity in european politics*. New York: Palgrave Macmillan.

Morgenthau H. J. (1967). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: Alfred P. Knopf.

Moten A. R. (2012). Understanding and ameliorating Islamophobia. *Cultura: International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 9 (1), 155-178.

Neshkovska S. ve Trajkova Z. (2017). The essentials of hate speech. *Teacher*, 14 (1), pp. 71-80.

Neumann I. B. (1999). Avrupa kimliği, AB genişlemesi ve entegrasyon/dışlama bağıntısı. *Avrasya Dosyası*, Avrupa Birliği özel sayısı, 5(4), 177-237.

NGO Working Group on Migration and Xenophobia for the World Conference (2001). in International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia. A publication jointly produced by ILO, IOM, OHCHR, in consultation with UNHCR. 05.08.2022 tarihinde <https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf> adresinden edinilmiştir.

Niva S. (1999). Contested sovereignties and postcolonial insecurities in the middle east. In J. Weldes, M. Laffey, H. Gusterson, R. Duvall (Eds.), *Cultures of insecurity: states, communities, and the production of danger* (pp.147-172). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Northrop F. (2006). *Büyük şifre kitab-ı mukaddes ve batı edebiyatı* (S. A. Baş, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Özdal B. (2020). *Avrupa birliği siyasi bir cüce, askeri bir solucan mı? Ortak dış politika ve güvenlik politikası ile ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturma süreçlerinin tarihsel gelişimi*. 2. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık.

Özdal B. ve Karaca R. K. (Ed.). (2019). "1. dünya savaşı'nın diplomasının gelişimine etkileri". *Diplomasi tarihi II*. Bursa: Dora Yayınları.

Özdal B. (2018). *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye*. 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.

Özdal B. ve Karaca R. K. (Ed.). (2018). *Diplomasi*. *Diplomasi tarihi 1* Bursa: Dora Yayınları.

Post J. M. (1990). Terrorist psycho-logic: terrorist behavior as a product of psychological forces. In W. Reich (Ed.), *Origins of terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Reçber K. (2004). "Kopenhag zirvesi sonuç bildirgesi"nin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri itibarıyla değerlendirilmesi". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (31), 59-79.

Reçber K. (2003). *Avrupa Birliği mevzuatı*. Bursa: Ezgi Kitapevi.

Roberts A. (2015). *Napoleon: a life*. Londra: Penguin Books.

Ruggie J. G. (1998). What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge". *International Organization*, 52 (4), 855-885.

Russell B. (2017). *Rölativitenin abc'si* (V. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Ryan N. (2007). *Thomas reid's theory of perception*, New York: Oxford University Press.

Said E. (2012). *Şarkiyatçılık* (B. Ülner, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Saucier P. K. (2015). Cape verdean youth fashion: identity in clothing. *Fashion Theory*, pp. 49-66. <https://doi.org/10.2752/175174111X12858453158147>

Serter N. (1996). *Giydirilmiş insan kimliği*. İstanbul: Der Yayınları.

Sindic D. ve Condor S. (2015). Social identity theory and self categorization theory. In T. Capelos C. Kinval P. N. Larkin H. Dekker (Eds.), *The palgrave handbook of global political psychology*. London: Palgrave Macmillan.

Sisler V. (2008). Digital Arabs representation in video games. *European Journal of Cultural Studies*, 11 (2), 205-219.

Smith A. D. (2004). *Milli Kimlik* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Steger M. B. (2009). *Globalization: a very short introduction*. Oxford, NY: Oxford University Press.

Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001 (2002). European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna. 19.08.2022 tarihinde https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/199-Synthesis-report_en.pdf adresinden edinilmiştir.

Tannenwald N. (1999). "The nuclear taboo: the united states and the normative basis of nuclear non-use". *International Organization*, 53 (3), 433-468.

Tanrısever O. F. (2005). Güvenlik. A. Eralp (Der.), *Devlet ve ötesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Waever O. (1994). Insecurity and identity unlimited. *Copenhagen: center for peace and conflict research*, (14), [Working Papers].

Waever O. (1993). Societal security: the concept. In O. Waever, B. Buzan, M. Kelstrup, P. Lemaitre (Eds.), *Identity, migration and the new security agenda in europe* (pp. 17-40). London: Pinter Publishers.

Weber M. (2012). *Sosyal bilimlerin metodolojisi* (V. S. Öğütle, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

Wendt A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wendt A. (1996). Identity and structural change in international politics. In Yosef L. and Fried R. K. (Eds.), *The return of culture and identity in ir theory* (pp. 47-64). Boulder CO: Lynne Rienner.

Wendt A. (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*, 46 (2), 391-425.

Wiedemer P. (1993). The idea behind coudenhove-kalergi's pan-european union. *History of European Ideas*, 16 (4-6), 827-833.

Wilson P. H. (2016). *Heart of europe: a history of the holy roman empire*. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press.

Wood M. (1998). *Preface. In search of the trojan war*. Berkeley CA: University of California Press.

Yayak A. (2018). Etnik kimlik algısının dört boyutu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 778-788.

Yılmaz S. (2022). Bounding through territory: european union and multi-level territorial governance. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 21 (1), 257-284.

Ziss A. (2011). *Eстетik* (Y. Şahan, Çev) . İstanbul: Hayalbaz Kitap.

Özgün Makale

Sosyal Uyumda Kültürlerarası Yaklaşımın Bir Yansıması Olarak Göçmen Meclisleri¹

Migrant Councils as a Reflection of the Intercultural Approach to Social Integration

Damla MURSÜL*

Öz

Sosyal uyum, günümüz koşullarında, hiç olmadığı kadar tartışılan problematik konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son dönemde göçün hızlanması ve farklılaşması neticesinde küresel dünyanın aktörlerini zorlayan birtakım gelişmeler yaşanmaktadır. Kendine özgü koşullarda gerçekleşen birbirinden farklı göç deneyimleri, devletlerin siyasi ve idari yüklerinin artmasına ve çözüme yönelik arayış içerisinde girmelerine neden olmaktadır. Bu yükü paylaşan aktörlerden biri de yerelde örgütlenen göçmen meclisleridir.

Çalışmanın amacı; göç, çokkültürlülük ve uyum üçgeninde önemli bir role sahip olduğu düşünülen göçmen meclislerini kültürlerarası yaklaşım çerçevesinde değerlendirmektir. Nitel bir araştırma tasarımına sahip olan çalışmada göçmen meclislerinin betimsel bir analizi yapılmaya çalışılacak, Türkiye ve dünyadan örneklerle bu mekanizmaların işleyişleri mevcut ulusal ve uluslararası düzenlemelerle birlikte değerlendirilecektir. Böylece ilk bakışta küresel bir sorun olarak değerlendirilen göç olgusunun çözümlenmesinde yerel dinamiklerin önemi ve gücü, özellikle Türkiye’de henüz yeterince göz önünde olmayan yerel bir aktör olan göçmen meclisleri bağlamında ortaya konmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Uyum, Kültürlerarasılık, Çokkültürlülük, Göçmen Meclisleri.

Abstract

Social integration emerges as one of the problematic issues that are discussed more than ever in today’s conditions. Especially in the recent period as a result of the acceleration and differentiation of migration, there have been some developments which challenge the actors of the global world. Various migration experiences, which take place in unique conditions, cause states to increase their political and administrative burdens and search for solutions. One of the actors sharing this burden is the migrant councils organized locally.

The aim of the study is to evaluate the migrant councils, which are thought to have an important role in the triangle of migration, multiculturalism and integration, within the framework of an intercultural approach. In the study, which has a qualitative research design, a descriptive analysis of migrant councils will be tried to be made, and the functioning of these mechanism will be evaluated together with current national and international regulations in Turkey and in

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 10.10.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, d.kabakusak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1445-5693.

the World. Thus, the importance and power of local dynamics in solving the phenomenon of migration, which is considered a global problem at first glance, will be revealed, especially in the context of the migrant councils, which are a local actor that is not yet sufficiently visible in Turkey.

Keywords: Social Integration, Interculturalism, Multiculturalism, Migrant Councils.

Giris

Sığınma arayan ciddi sayıda insan topluluklarının göçleri sonrasında gün yüzüne çıkan sosyal uyum konusu gerek Türkiye gerekse Avrupa'nın yakın dönemde deneyimlemek durumunda kaldığı gelişmeler arasındadır. Kuşkusuz ilk kez 21.yüzyılın sunduğu bir gerçeklik değildir, göçmenlerin göç ettikleri topluma uyumu konusu geçmişten bu yana karşılaşılan bir durumdur (Yücesahin ve Sirkeci, 2015, s. 1). Ancak göçlerin kitleleşmesi ve geçmişten farklılaşması, konunun gündemi meşgul etmesine neden olmaktadır.

Günümüzün modern toplumları, artık homojen değil heterojen bir yapı arz etmekte ve farklılıkların bir arada, uyum içerisinde nasıl yaşayabileceklerine dair sorgulamaları da beraberinde getirmektedir (Eminoğlu, 2020, s. 1). Bu sorgulamalar ve çok aktörlü uyum sorunları; yalnızca göçmenleri ya da göçmenleri karşılayan toplumları değil, ulusaldan yerele tüm yöneticileri, siyasetçileri ve sivil toplumu da içerecek kadar kapsamlıdır. Süreç yönetiminde ihtiyaçlara yönelik politikalar geliştirmek, toplumda karşılıklı ilişki biçimleri kurmak, bahsi geçen aktörlerin konuya yaklaşımına bağlıdır.

Küresel çaptaki sorunlara devlet merkezli bir bakış açısıyla yaklaşma, bu sorunların tek taraflı olarak ele alınmasına ve çözülememesine yol açmaktadır. Hâlbuki “afet yerel ise çözümü de yereldedir” (Erdoğan, 2020, s. 23) yaklaşımıyla hareket edildiğinde yerelin rolünün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Olması gereken, yerel ve merkezi yönetim birimlerinin birbirlerini destekleyen çalışmalar yapması, koordineli ve iş birliği içinde hareket etmesidir (Eminoğlu, 2020, s. 4). Entegrasyon sürecinin her bireyin ve yerel topluluğun ihtiyaçlarına ve beklentilerine özgü olduğu düşünüldüğünde devletler/hükümetler bu süreci etkileyen bir dizi faktörden yalnızca bir tanesi olarak görülmektedir. Devletler, yasal ve politik çerçeveyi belirledikleri için herkesin aktif katılımına ilişkin, karşılaştırılabilir hak ve sorumlulukların uygulanmasına ve kültürlerarası yeterliliklerin kazanılmasına katkı sağlamalı, bu yöndeki engelleri kaldırmalı ve herkes için eşit sonuçlara ulaşmak adına çaba göstermelidir (Migrant Integration Policy Index, 2020a).

Çokkültürlü unsurların ideal bir toplumsal ortamda bir arada olabilmesi için karşılıklı diyalog içerisinde olmaları sosyal uyumun sağlanması açısından son derece önemlidir. Avrupa Birliği içerisinde ortak bir göçmen entegrasyon politikasının geliştirilmesi yönünde vurgulanan kavramlardan biri olan kültürlerarası diyalog (Council of the European Union, 2004), etkileşimin öne çıktığı kültürel karşılaşma durumunun kavramsal karşılığı olarak kültürlerarasılığı öncelemede ve onu desteklemektedir (Kartarı, 2014).

Yerel otoritelerin ilgili kanunlara bağlı olarak göçmene yönelik yetki ve sorumluluk alanlarını ortaya koymak amacıyla pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır, yapılmaya da devam etmektedir. Çalışma, böyle bir izlekten ziyade özgün bir aktör olan göçmen meclisleri bağlamında yerelin dinamizmini sosyal uyum ve katılım olgusu çerçevesinde öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Kaldı ki göçmen meclislerinin ideal olarak yerelin (belediyelerin) idari ve hukuki sınırlarının dışında, katılımcı ve kendine has yapılanması olan ayrı bir mekanizma olarak faaliyet göstermesi esastır.

Göç ve uyum süreçleriyle ilgili çalışmaların yeni ve farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaya başlandığı günümüzde alanyazın ve göç politikalarının el ele vererek ilerlediği görülmektedir (Yüceşahin ve Sirkeci, 2015, s. 7). Çalışma, böyle bir farkındalıktan hareketle Türkiye’de henüz yaygınlaşmamış olan ancak pek çok Avrupa ülkesinde örneklerini görebildiğimiz göçmen meclislerine dikkatleri çekmeyi hedeflemektedir. Böylece Türkiye’de göç yönetiminde yeterince göz önünde bulundurulmadığı düşünülen bu yapıların öne çıkarılması için alana bir katkı sunulması planlanmaktadır.

Kültürlerarasılık Kavramı ve Temel Unsurları

Uyum, yalnızca kültürel bir mesele olmanın ötesinde toplum, ekonomi, siyaset ve tüm bunları içeren yapısal bir dizi alanda olması gereken öncelikli bir olgu (Gordon’dan akt. Kaya, 2014, s. 27) olarak eş zamanlı gerçekleşmekte ve sürdürülmektedir. Uyum; birey, aile, gruplar, topluluklar, toplum, devlet ve daha nice aktörü kapsayan bir kavramdır. Sosyal uyum ise bireylerin çevresindekilerle sağlıklı ilişkiler kurarak hem taşıdıkları hem de taşındıkları kültürü içselleştirebilmesini ve de sürdürebilmesini ifade etmektedir (Ergin ve Ermeğan, 2011, s. 1756). Kültürel alandan iktisadi hayata yön veren politikalara, eğitimden katılımcı demokrasi uygulamalarına ve daha pek çok alanı içeren bilinçlendirme faaliyetlerine uzanan kapsamda ele alınması mümkündür (Yetiş, 2016, ss. 29-30).

Yeni bir sosyal uyum modeli olarak kültürlerarasılık (*interculturalism*), geleneksel bir arada yaşama modellerinin zamanla terk edilmesi ve günümüz dünyasında küresel iletişim ağlarının daha da önem kazanması sonucunda ortaya çıkmıştır. İletişimi öncelemesi ve farklı gruplar arasında sağlıklı bir etkileşimi öngörmesi açısından, klasik entegrasyon-asimilasyon-çokkültürcü modellerden ayrılmaktadır (Eminoğlu, 2020, s. 25). Ancak bu modelin, çokkültürlülüğün üzerine inşa edildiğini ifade etmek gerekir. Zira kültürel çeşitliliğin ve çoğulculuğun önemsendiği her iki yaklaşımda sayıca az olanın da üstün olanın da (azınlıklar ve çoğunlukta olanlar) birbirine uyum sağlaması, birbirini toplumsal olarak içermesi öngörülmektedir (Barrett, 2013, s. 26).

Bu bağlamda demokrasi üzerine inşa edilen kültürlerarasılık, kökenleri ya da milliyetleri fark etmeksizin tüm yurttaşların temel değerlerinin korunmasını ve gelecekleri hakkında birlikte karar almalarını sağlayacak biçimde uzlaşma içerisinde oldukları barışçıl bir yaşam biçimini vurgulamaktadır (Bouchard, 2011, s. 467).

Kültürlerarasılık; farklı toplumsal yapıların göç sonrası birlikte yaşama sürecine girmelerinin ardından etkileşimde olmalarını ve bu etkileşimin de buldukları şehirlerdeki idari mekanizmaların yönlendirilmeleri doğrultusunda ilerlemesini ifade eden bir yaklaşımdır. Bir toplumda yer alan farklı kültürlerin iletişim hâlinde olmaları ve etkileşim içerisinde bulunmaları, kültürlerarası bir yapının göstergesidir. Bu noktada ise kültürlerarası iletişim kavramı önem kazanmaktadır (Eminoğlu, 2020, s. 24).

2008 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bir çalışmada ele alınan kültürlerarası diyalog (iletişim) kavramı, çeşitliliklerin oldukça görünür olduğu günümüz dünyasında sosyal uyumu sağlamanın ve yalnızca ulusal sınırları değil, kültürel (etnisite, din, dil vb.) sınırları da aşabilmenin bir aracı olarak ifade edilmektedir (Council of Europe, 2008, s. 4). Benzer şekilde Avrupa Birliği de entegrasyon ve kültürlerarası diyalog konularındaki iyi uygulamaların paylaşılmasına öncelik vermekte (Niessen, Huddleston ve Citron, 2007) ve bu örneklerin yaygınlaşmasını teşvik etmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Bu doğrultuda sosyal uyumun ancak kültürlerarası iletişimle mümkün olabileceği değerlendirilmektedir. Birbirinden farklı özelliklere sahip toplumlar, ilk olarak birbirlerinin farkına var-

malı ve birbirlerini tanımalıdır. Bu süreçlerden geçen başarılı bir iletişim söz konusu olduğunda hem önyargıların ortadan kalkması hem de empati duygusunun gelişmesi mümkün olabilir. Böylece sosyal uyum açısından da önemli bir adım atılmış olacaktır. Zira kendisinden olmayan ya da kendisine benzemeyen bir başka kişi ya da gruba karşılık ötekileştirici, dışlayıcı bir yaklaşım sergilemek, bir arada yaşam sürdürülebilmeyi de oldukça zorlaştırmaktadır (Eminoğlu, 2020, s. 13).

Kültürlerarası olabilmenin ilk koşulu, kültürlerarası iletişim kurabilmek ve bunu sürdürülebilmektir. Kültürel çeşitliliğin demokratik katılım esas çerçevesinde güçlendirilmesi, farklı kültürler arasındaki bilgi alışverişinin sağlanması, farklı kültürlerin birbirleriyle karşılaşması için uygun alanların oluşturulması ve bu örneklerin yaygınlaştırılması için her düzeyde iş birliğinin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Council of Europe, 2008).

Yerelde bunu sağlayabilmenin yolu ise yerele özgü dinamik yapılardan geçmektedir. Kültürlerarası iletişimin başarılı bir şekilde sürdürülebildiği şehirlerde yaşayan toplumlar, kuşkusuz mevcut çeşitliliği bir avantaja dönüştürebilen katılımcı demokrasi anlayışıyla yönetilen şehirlerdir. Bu noktada 2008 yılında Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Komisyonu tarafından ortaklaşa geliştirilen bir program olan Kültürlerarası Şehirler Programı'na da değinilmelidir.

Program, göç-entegrasyon ve sosyal uyum konularına yoğunlaşarak kültürlerarası strateji modeli çerçevesinde Avrupa'da bulunan şehirlerin ya da belediyelerin etkileşimlerini arttırabilmek amacıyla faaliyet göstermekte olan bir programdır (Eminoğlu, 2020, s. 28). Kültürel açıdan kozmopolit bir yapıda bulunan pek çok şehirdeki zenginliklerin, yerelden uluslararası alana taşınarak tanınmasını ve tanıtılmasını sağlayarak çeşitlilikleri görünür kılmaktadır.

Göçmenler Yerel Politikaların Neresinde?

Göç ve göçmene dair her şey, küresel olduğu kadar ulusal, ulusal olduğu kadar da yerelde cereyan eden çok bileşenli düşünülmesi gereken konulardır. Demokrasinin yerel düzeyde de oldukça öne çıktığı gelişmiş ülkelerde yabancının (vatandaş olmayanların) da yönetime dâhil edilmesi yönünde ciddi girişimlerde bulunulduğu görülmektedir (Erdoğan, 2017, s. 42). Özellikle Suriye iç savaşının ardından içinde bulunduğumuz coğrafya da dâhil olmak üzere pek çok ülkede etkili olan göç hareketleri, böyle kitlesel bir nüfus yer değiştirme olayı karşısında farklılık arz eden politikaların uygulamaya konmasına neden olmuştur. Kimi ülkeler, güvenlik eksenli bir yaklaşımla sınırlarını koruma altına almış; kimi ülkeler sınırlı sayıda göçmeni ülkesine kabul etmiş; kimileri de Türkiye örneğinde olduğu gibi açık kapı politikası uygulamıştır.

Sorunların farklılaşması ve hızlı çözüm üretmenin bir gerekliliği olarak idari birimlere oldukça büyük bir iş yükü doğmuştur. Beklenmeyen nüfus hareketliliğine karşılık öncelikle, gelen göçmenlerin nereye yerleştirileceği konusu gündeme gelmiş, merkezi anlamda bir planlama yapılamadığı durumlarda yerel yönetimler açısından pek çok sorun ortaya çıkmış ve dengeli bir mekanizma hayata geçirilememiştir. Her bir bölgenin, yerleşim yerinin kendine özgü sosyal ve kültürel yapısı, toplumsal ihtiyaçları ve beklentileri olduğu düşünüldüğünde sorunun yerelin dinamikleri çerçevesinde çözülmesi gerektiği anlaşılmakta; yerele inisiyatif tanınmanın önemi ortaya çıkmaktadır (Eminoğlu, 2020, s. 13). Hâl böyle olunca yerelin yeni sakinleri için de mevcut politikaların revize edilmesi, yeni sakinlerin topluma uyumu için ihtiyaca yönelik politikaların uygulamaya konması gerekmektedir.

Göçle gelenlere yönelik yerel yönetim birimlerinin hizmetleri değerlendirildiğinde özellikle belediyelerin kapasitelerini nasıl yönlendirebileceklerini, nasıl geliştirebileceklerini, ayrıca göç ve sonrasını nasıl yöneteceklerini bilmedikleri görülmektedir. Belediyeler gerek yasal gerek idari

gerekse ekonomik olarak içinde buldukları belirsizlikler sebebiyle pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlardan başlıcaları şunlardır (Marmara Belediyeler Birliği, 2015);

- Yerel halk, ilgili kurumlar ve göçmenler arasındaki iletişim sorunları (dil),
- Yardım ve hizmet sunumunda yasal dayanakların olmaması ve bu konudaki belirsizliklerin karar alma süreçlerini zorlaştırması,
- Belediyelerin finansman yetersizliği yaşamaları (merkezi yönetim tarafından pay aktarımı ve sosyal yardım bütçelerini de yalnızca Türk vatandaşları için kullanabiliyor olmaları),
- Yabancı ailelere yapılan yardımların yerel halkta huzursuzluk yaratması,
- Sağlık alanında yeniden nükseden hastalıkların gündeme gelmesi,
- Psikolojik destek verilmesi konusundaki uzman yetersizliği,
- Eğitimin dili, içeriği, nasıl ve ne koşullarda verileceğiyle ilgili sıkıntılar, Türkçe dil kurslarının açılmasının önündeki engeller,
- Kayıt işlemlerindeki çoklu sorunlar, sık yer değiştirme ve ikamet sorunları
- Kamu kurumlarının kendi aralarındaki iletişim sıkıntıları, koordinasyon sorunları ve ek-sik temsilden kaynaklanan sorunlar,
- Toplumsal uyumsuzluklar, güvenlik sorunları ve suç oranlarının artışına bağlı olarak yaşananlar şeklinde özetlenebilir.

Kırılğan bir nüfusla karşılaşan yerel yönetimler, zaman içerisinde gündelik yaşamın bir parçası hâline gelen göçmenlere yönelik benimsedikleri politikalarda çeşitliliği bir sorun ya da dezavantaj olarak değil, avantaj olarak değerlendirmeli ve kurumsal kapasitesini de bu yönde geliştirmelidir (Eminoğlu, 2020, s. 29). Yukarıda kabaca sıralanan sorunlar, oldukça kapsamlı ve çözüm bekleyen alanların olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Göçmenlerin ev sahibi topluma uyum sağlaması kadar ev sahibi toplum olarak göçü karşılayan kesimlerin de göçle gelenlere uyum çerçevesinde yaklaşması önem taşımaktadır. Dolayısıyla iki yönlü düşünülmesi gereken, her iki tarafa da çeşitli roller veren bu süreçte uyum politikalarının içeriği ve içeriğe yönelik stratejiler geliştirilmesi oldukça önemli hâle gelmektedir. Söz konusu alanda yerelde katılıma yönelik pek çok düzenleme ve tavsiye kararlar olduğunu ifade etmek gerekir. Bu metnin sınırlarını aşan ölçüde parçalı ve dağınık hâlde bulunan ilgili belgeleri tek tek saymak konu gereği faydasız olacaktır. Çünkü kültürlerarası yaklaşım, oldukça yakın dönemin bir söylemidir ve henüz göçmen meclislerinin yaygınlaşmasında ciddi yansımaları olmamıştır. Bu bağlamda öne çıkan yerel anlamda katılımı desteklemeye yönelik düzenlemelerden başlıcası, Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılan Yerleşik Yabancıların Yerel Kamusal Yaşama Katılımlarına Dair Sözleşme'dir.

Türkiye'nin henüz imzalayıp onaylamadığı² Sözleşme, aslında daha 21.yüzyıla girmeden göçmenlerin yerel düzeyde temsiline ve katılımına yönelik düzenlemeler hayata geçirmiştir. Yerelin ortak sakinleri olarak diğer vatandaşlarla aynı sorumlulukları taşıdıklarını vurgulayan sözleşme kapsamında Avrupa Konseyi, belli bir süre ikametinin ardından yerleşik yabancılar³ seçme ve seçilme hakkı tanınması yönünde önerilerde bulunmaktadır (Council of Europe, 1992). Ancak kültürlerarası yönetim modeline ya da kültürlerarasılığa ilişkin doğrudan vurgular içermediğini de ayrıca belirtmek gerekir.

Yerel düzeyde kent yaşamında kültürlerarasılığa vurgu yaparak göçmenlerin uyumunu ele alan oluşumlardan biri, Yabancıların Avrupa Kentlerine Entegrasyonu ve Katılımı Konferansı

² Konsey üyesi ülkelerin imza ve onay aşamalarına dair bilgi almak için bkz. Council of Europe Treaty Office, 2022.

³ Sözleşmenin referans verdiği yabancı/yerleşik yabancı kavramı ve metnin genelinde sıklıkla yer verilen göçmen kavramına yönelik literatürde farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte, çalışma kapsamında ister vatandaş olsun ister olmasın "bir başka ülkeye kalıcı olarak yaşamak/yerleşmek amacıyla giden kişi" olarak ortak bir kullanımda ele alınmıştır.

Sonuç Deklarasyonu'dur. Deklarasyonda belirlenen öncelikli hedefler doğrultusunda yerelin bölgesel ve ulusal düzeylerle de iş birliği içerisinde olması gerektiği vurgulanmış ve göçmenlerin kültürel bir kaynak olarak görülmesi, yaşadıkları kentlerdeki yaşamın, buralarda görülen kamu hizmetlerinin tüm kültürlerin etkileşimine açık hâle getirilmesi üzerinde durulmuştur (Yontar, 2011, s. 41).

Kültürlerarası politikaları maddeler hâlinde ele aldığı çalışmasında Barrett (2013), göçmenlerin konaklama ve istihdam olanaklarından eğitime, vatandaşlığa erişiminden katılıma, göç kabul eden toplumun bilinçlendirilmesinden medya organlarının ve kamu idarelerinde görevli personelin bu konuda eğitilmesine dek pek çok temel gereklilikleri sıralamaktadır (ss. 29-30). Bu ve benzeri ihtiyaçlar, yerelin potansiyeli ve kapasitesi doğrultusunda artan ve çözüm bekleyen sorunlar olarak üst üste yığılmaktadır.

Kültürlerarası Bir Yönetim Modeli Olarak: Göçmen Meclisleri

Avrupa Birliği tarafından 2004 yılında ilan edilen göçmenlerin entegrasyonuna yönelik strateji planında entegrasyonun öncelikle yerel düzeyde gerçekleştiği, göçmenler ve diğer sakinler arasındaki etkileşimin sağlanabilmesi için her iki kesimin de var olduğu ortak alanların oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır. Öte yandan göçmenlerin demokratik yaşamın her alanına dâhil edilmesi, katılımının önünün açılması, kendileriyle ilgili uygulamalarda söz sahibi olabilmeleri ve bu doğrultuda aidiyet duygularının geliştirilmesi (Council of the European Union, 2004) gibi unsurlar kültürlerarası bir yönetim modelini ortaya koyabilmek adına önemli adımlar olarak ifade edilebilir.

Avrupa açısından bakacak olursak katılımcı ve demokratik bir yönetim anlayışının yansımaları olarak tüm göçmenlerin o ülkelerin yurttaşlarıyla eşit haklara sahip olduğu, doğrudan yerel seçimlere katılabildikleri ve danışma meclisleri kurarak bu meclislerin içerisinde yer alabildikleri özgür platformların oluşturulması inancı hakimdir (Yontar, 2011, s. 44). Göçmen meclisleri de katılım esas çerçevesinde ülkelerin farklı adlarla farklı yapılarda oluşturduğu katılım araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde göçmen katılımının ve kültürlerarasılığın uluslararası alanda ele alındığı tespit edilen Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi kararlarına ve araştırma raporlarına, aynı zamanda ulusal ölçekte konunun (kısmi ölçekte de olsa) ele alındığı metinlere yer verilmiştir. Metinlerin yer aldığı belgelerin incelenmesinde göçmen/yabancı/danışma/uyum meclisleri ya da entegrasyon konseyleri şeklinde sıralanabilecek anahtar kelimelerle basit taramalar yapılmıştır. Bu aşamada katılım boyutuyla MIPEX (Göçmen Entegrasyon Politikası Endeksi) verilerinin de çalışmaya önemli bir katkısı olmuştur. İnternet ortamında temin edilen söz konusu belgelerin/çalışmaların içerik okuması yapılarak Türkçe ve İngilizce literatürde farklılaşan terminolojik kullanımlar göz önünde bulundurulmuş, yereli temsil etmesi bakımından mümkün olduğunca geniş bir yelpazedeki kullanım biçimlerinin (benzer mekanizmaları tanımlayan farklı adlandırmalara) yer verilmesine özen gösterilmiştir. Bununla birlikte yukarıda yer verilen anahtar kelimelerden yola çıkılarak literatür taraması yapılmıştır.

Ardından betimsel analiz kapsamında katılım, uyum ve kültürlerarasılık temaları altında toplanan veriler, yerelde temsil çerçevesinde birbiriyle ilişkilendirilmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmeler, henüz az çalışılmış bir alana dair ampirik bilgi sunma noktasında başlangıç aşaması niteliğindedir.

İlk olarak Avrupa Konseyi'nin göçmenlerin katılımı çerçevesinde bahsi geçen meclislere yer verdiği kararlara bakmak uygun olacaktır. Bu doğrultuda üye ülkelerin yerel ve bölgesel yöne-

timlerini temsil eden ve bu yönetimleri tek bir çatı altında birleştiren bir kuruluş olarak Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi öne çıkmaktadır. Yeri gelmişken Kongre'nin ana komisyonlarından biri olan Güncel Konular Komisyonu'nun özel olarak sosyal bütünlük, kültürlerarası diyalog ve göçmenlerin topluma katılımı gibi temel konularda çalışmalar yürüttüğünü de ifade etmek gerekir (Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sekreterliği, 2020).

Kongrenin almış olduğu tavsiye kararlarda konuyla ilgili düzenlemelerin birçoğunun siyasal haklar, siyasal katılım ve entegrasyon içerikli başlıklar altında ele alındığı görülmektedir. Bunlardan biri, Göçmenlerin Medeni ve Siyasi Haklarının Genişletilmesine İlişkin Karar'dır.

Bu karar kapsamında öncelikle göçmen işçilerin yerel ve bölgesel danışma meclisleri aracılığıyla temsiline vurgu yapılmış, Belçika'daki ilk uygulama örneklerine yer verilmiştir. Bir diğer karar metni, Avrupa'da Çokkültürlü Entegrasyon İçin Yeni Bir Belediye Politikasına Doğru başlıklı ektir. Buna göre de hiçbir grubu dışlamaksızın göçmenlerin yerelde aktif olarak yer alıp katılabilecekleri danışma meclislerinin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Yaşama Katılımına Dair Karar metninde de bu öneri yinelenmiş; bu meclislerin danışma, sorumluluk alma ve göçmenlerin taleplerini belediye meclislerine iletme vb. konularda gerekli donanımının sağlanmasına yönelik telkinlerde bulunulmuştur (Yontar, 2011).

2004 yılında yayınlanan Yerleşik Yabancılar İçin Yerel Danışma Meclisleri El-Kitabı'nda danışma kavramı, politik bir faaliyet olarak entegrasyon politikaları ya da yerelde belediyelerin göçmen politikaları ile ilişkilendirilmekte ve tüm sakinleri kapsayan, yalnızca yabancılara özgü meselelere odaklanmayan bir araç olarak ele alınmaktadır. Farklı yerel birimlerde danışmaya (danışma meclislerinin oluşumuna) dair çeşitli bakış açıları bulunmaktadır. Kopenhag (Danimarka) örneğinde yerel uyum politikaları; yine Danimarka'da bulunan diğer bir şehir Holstebro'da ana dilin öğretilmesi; Bourg-en-Bresse'te (Fransa) iş gücünün istihdamı vb. konulara yoğunlaşmıştır (Gsir ve Martiniello, 2004, s. 21).

Türkiye'de 2018-2023 yıllarını kapsayan Eylem Planı'nda ilk stratejik öncelik olarak belirlenen toplumsal katılım ve uyum başlığı altında konuya yer verildiği ve göçmenlerin yerel düzeyde danışma mekanizmalarına katılımlarının sağlanmasına yönelik bir amaç belirlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda Kent Konseylerine sorumluluk verilmiş, kendi bünyelerinde Göç ve Uyum Meclislerinin kurulması tavsiye edilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). Eylem planında bu başlığa ilişkin başkaca detaylı bir bilgiye yer verilmediği tespit edilmiş, bunun yanı sıra tavsiye çerçevesinde sürecin izlenmesine yönelik herhangi bir mekanizmanın da geliştirilmediği gözlemlenmiştir.

Öte yandan mevcut Kent Konseyi Yönetmeliği'nde de bu yönde herhangi bir yasal düzenleme yapılmadığı, kültürlerarasılığa vurgu yapan ya da göç veya göçmenler üzerine katılımı ortaya koyan herhangi bir ifadeye yer verilmediği görülmüştür. Ancak dolaylı da olsa yönetmeliğin 4. maddesi kapsamında yönetişime dayalı olarak çeşitli toplumsal kesimlerin yönetime katkı sunabilmelerinin önünü açan yapılanmalara karşı esnek olunduğu anlaşılmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2006).

Kıscacası ulusal mevzuatta takibi mümkün kılablecek ya da sürekliliği gözlemleyebilecek ortak bir işleyiş söz konusu değildir. Bu nedenle konuyla ilgili verilerin sistematik bir şekilde toplanması ve değerlendirilmesi ihtimali henüz oldukça güçtür.

Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Göçmen Meclisleri

Türkiye'de göçmenlerin yerel yönetimlere katılımı kapsamında değerlendirilebilecek iki temel yapı mevcuttur. Bunlardan biri danışma meclisleri, diğeri ise yabancılar meclisleridir (Yıldırım,

2020, s. 126). Bu oluşumlar dışında İstanbul Büyükşehir Belediye örneğinde olduğu gibi belediyelerin ya da Adana, Bursa, Antalya (Konyaaltı Belediyesi) Kent Konseylerinde olduğu gibi konseyin alt çalışma komisyonlarında ya da gruplarında göçmenleri, mültecileri ve yabancıları temsilen çeşitli yapılara yer verildiği görülmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, t.y.; Adana Kent Konseyi, 2020; Bursa Kent Konseyi, 2021; Erdoğan, 2017, s. 43).

Kent Konseyleri Yönetmeliği'nin yürürlüğe girdiği tarihten yalnızca birkaç sene önce kurulan Alanya Yabancılar Meclisi, ortaya çıkışı ve faaliyetleri itibarıyla özünde göçmenlerin yerleştikleri kentin toplumsal yaşamına katılımını sağlama amacına yönelik öncü uygulamalardan biridir. 2004 yılında kentte sayıları artan yerleşik yabancıların gayri resmi bir şekilde bir araya gelerek kurmuş olduğu bir oluşumdur. Yontar'ın (2011) çalışmasında ele aldığı Alanya Belediyesi Yabancılar Meclisi'nin, 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'da kurulan Yabancı Danışma Meclisleriyle benzer yapıda olmadığını ifade etmektedir (ss. 157-158). Çünkü alınan kararların, –göçmenler/yerleşik yabancılar lehine alınmış olsa da– ilgili belediyeler açısından hukukî bağlayıcılığının bulunmadığı ifade edilmelidir. Yontar'ın da belirttiği gibi bu durumda belediyelerin ancak kendi inisiyatifleri doğrultusunda meclis kararlarını dikkate alması mümkün görünmektedir. Aksi hâlde belediye yönetimlerine yasal zorunluluklar doğurmamakta ve katılımcı yapının pek de bir önemi kalmamaktadır.

Türkiye'deki örnekler, oldukça dar bir alanla sınırlı kalmaktayken Avrupa ve Dünyada öne çıkan pek çok örnekle karşılaşılmaktadır. Yerleşik Yabancılar İçin Yerel Danışma Meclisleri El-Kitabı'nda Amsterdam (Hollanda), Stuttgart (Almanya), Barcelona (İspanya), Modena (İtalya) gibi pek çok Avrupa şehrinde yerelde siyasal katılım, sosyal ve kültürel faaliyetler gibi çeşitli alanlara odaklanan farklı danışma meclislerinin öncelikli hedeflerine ve uygulamalarına yer verildiği görülmektedir.

Göçmen Entegrasyon Konseyleri adıyla (MICs) yerel yönetimlerin henüz tam anlamıyla işleyemeyen kurumlarından biri olarak sayıldığı Yunanistan'da, toplumsal kalkınma açısından önemli görülen bu mekanizmaların yerel yönetimler ve göçmen gruplar arasındaki iletişimi kurma amacıyla inşa edildiği ifade edilmektedir. Ancak yerel yönetimlerin sınırlandırmaları ve güçsüzlüğü nedeniyle yerel girişimlerin önündeki zorlukların hâlen kaldırılamadığı görülmektedir (Skamnakis ve Polyzoidis, 2013, s. 165).

2011 yılında Atina şehrinde kurulan Göçmen Entegrasyon Konseyi ise en az ayda 1 kez toplanan, göçmen toplulukların taleplerini dile getirerek savunan ancak karar verme yetkisi olmayan uygulama örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili raporda benzer şekilde Berlin'e de yer verilmektedir. Ulusal ölçekte göç ve entegrasyon üzerine kurulan danışma kurulunun 7 göçmen örgütünden seçilmiş temsilcilerden oluştuğu, konuyla ilgili merkezi yönetime tavsiyelerde bulunduğu ve Berlin Entegrasyon Komiserinin atanmasını onaylama yetkisinin bulunduğu belirtilmiştir (OECD, 2018). Atina ve Berlin örneklerinden hareketle sosyal uyuma yönelik kültürlerarası diyalogu mümkün kılan pratiklerin hayata geçirildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. 56 ülkede ve 8 politika alanında göçmenlerin entegrasyonuna dair politikaları belli göstergelerle yayınlayan MIPEX verilerinde ise ülkeler bazında göçmen danışma meclislerine siyasal katılım endeksi altında yer verilmektedir. 2020 yılı güncel verilerine göre Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerin, üye ülkelere göre güçlü ve iyi örgütlenmiş göçmen örgütlenmelerine daha az güven duydukları görülmektedir. Buna karşılık Avusturalya, Yeni Zelanda ve Batı Avrupa'da bu yönde ciddi olanaklar tanındığı ve bu tür yapıların ekonomik ve siyasal anlamda da desteklendiği tespit edilmiştir. Finlandiya ve İrlanda'da yalnızca yerel değil, ulusal düzeyde de önemli adımlar atıldığı; ancak Arjantin'de ise durumun giderek kötüleştiği ifade edilmiştir. Merkezi yönetimin eksiklikleri, finansman olanaklarının güçlüğü, danışma organlarının bağımsız hareket edeme-

meleri, merkezin baskısı altında kalmaları vb. sebeplerle bu organlar kurumsallaşamamış ya da aktif olamamıştır (Migrant Integration Policy Index, 2020b).

Siyasal katılım endeksinde düşük puana sahip ülkelerin kurumsal kapasitelerinin iyileştirilmesi için politikalar geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış; yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde göçmenlerin ve göçmen organizasyonlarının kendilerini etkileyebilecek politikaları tartıştıkları danışma meclislerinin (organlarının) temsilcilerini bağımsız bir şekilde seçebildikleri yönetim yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

MIPEX verilerinden yola çıkarak bölgesel entegrasyon modelleri çerçevesinde geliştirilen ve bölgeler arasında analitik bir karşılaştırma yapmayı amaçlayan MIPEX-R (regional governance-indicators) kapsamında Avrupa Birliği üyesi 7 ülkede (Almanya, Portekiz, İtalya, İspanya, Belçika, Avusturya, İsveç) bulunan 25 bölgenin detaylı bir analizi yapılmıştır. Göçmen nüfusunun oldukça yoğun olduğu bu bölgelerdeki danışma meclislerinin varlığına bakıldığında Almanya'da bulunan Bavyera, Berlin bölgelerine; İtalya'da bulunan Apulia, Emilia-Romagna ve Tyrol bölgelerine; Portekiz'de bulunan Lizbon bölgesine ve İspanya'da bulunan Katalonya bölgesine rastlanmaktadır (Pasetti, Conte, Solano, Deodati ve de Montserrat, 2022).

Almanya'da oluşturulan uyum meclislerinin ele alındığı araştırma raporlarına da yer verdiği çalışmasında Çoban Balcı (2017), artan göçmen sayısına bağlı olarak 1970'li yıllarda yabancı işçilerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma amacıyla kurulan yabancı danışma konseylerinin zamanla uyum meclislerine dönüştüğünü ve göçmenlerin uyum süreçlerini hızlandırdığını ifade etmektedir. Bununla birlikte bu meclislerin göçmenler için yerelde kurumsal düzeydeki ilk siyasal temsil mekanları olduğu da ortaya konmaktadır.

Bir anlamda göçmenler ve göç edilen ülkenin toplumsal, siyasal kurumları arasında aracı rolü üstlenen bu meclisler, göçmenlerin taleplerini dolaylı bir katılım yoluyla ilgili yerel ve siyasal otoritelere iletmektedir (Hasırcı, 2008).

Yukarıda yer verilen, teşvik edilen iyi uygulama örnekleri hem kendi içinde hem de geliştirmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler açısından birer öneri ve rol model olarak değerlendirilebilir. Ancak göçmen nüfusa ilişkin verilerin dağınıklığı, sistematik bir bilgi akışının olmaması, ayrıca katılım, uyum ve ilişkili kavramlara bakışın birbirinden oldukça farklı anlamlar ve pratikler içermesi, konunun dar bir alanla sınırlı kalması (sosyolojik olmaktan çok siyasal) sonucunu doğurmaktadır.

Sonuç

Global olduğu kadar lokal, bir başka deyişle "glokal" bir yapı ortaya koyan göç ve göçmenlik olgusu, karmaşık doğası gereği benzer bir arka plana sahip yönetim süreçlerini de zorunlu kılmaktadır. Yerelde uygulanabildiği ölçüde genele de yansıyan uyum politikaları, ancak stratejik hedefler doğrultusunda ilerlediğinde anlamlı ve sürdürülebilir olacaktır. Yerelin devlet tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi yönündeki iyileştirmelere bağlı olarak uyumun çerçevesi yeniden çizilmektedir. Ancak sosyal uyumun bir tercih olmaktan ziyade zorunluluğa dönüşmüş örneklerinin de olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Yerelde uyum süreçlerinde farklı kültürlerde gruplarla karşılaşma, temel ihtiyaçların karşılanması ve bu grupların birbirini içermesi gibi gelişmeler, yalnızca merkezi idareye odaklanmış bir göç yönetimine eleştiriler gelmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yerelin ve başta göçmen meclisleri olmak üzere yereldeki mekanizmaların, ulusal göç politikalarındaki önemi bir kez daha vurgulanmalıdır.

Son Eylem Planı'ndan hareketle ülkemizde Kent Konseyleri bünyesinde Göç ve Uyum Meclisleri adı altında düzenlendikleri görülen göçmen meclislerinin, henüz yeterince kapsayıcı olma-

dığı, yaygınlaşmadığı ve karmaşık bir yapı ortaya koyduğu görülmektedir. Mevcut gelişmelerin getirdiği yeni toplum yapılarının yönetilmesi, homojen olmayan dünyada homojen kalamayan yereldeki çoklu toplumsal kimliklerin kalıcılığının benimsenmesi, Türkiye açısından oldukça önemlidir.

Ev sahibi toplumun karşı karşıya kaldığı sorunların kaynağı olarak görülen göçmenlere karşı gelişen dışlayıcı, ötekileştirici tutum, uyum süreçlerini daha da zorlaştırmakta ve daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Toplum açısından uyumun sağlanması için farklı toplumsal grupların birbirleriyle olan etkileşiminin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda gerek yerel gerek ulusal düzeyde uyum stratejilerinin uygulamaya konması ve standart değer ve ilkelerin benimsenmesi önem taşımaktadır. Sorumluluk paylaşımı, farklı geçmişe sahip kişilerin politika yapma süreçlerine doğrudan katılımının sağlanması, etkileşimin güçlendirilmesi, sosyal uyumun karşılıklı olarak sağlanması ve tüm yerel aktörlere eşit mesafede bir yaklaşım ortaya koymak oldukça güçtür. Ancak toplumsal uyum modellerinde son dönemde öne çıkan yaklaşımlardan biri olan kültürlerarasılık sayesinde farklılıkların eritilmeden yönetilmesi hem kısa hem orta ve uzun vadede toplumsal huzurun sağlanması açısından elzemdir. Nitekim tüm dünya için geçerli olan bu durum, yerelin güçlendirilmesi ve yerele inisiyatif verilmesiyle olumlu bir sürece dönüştürülebilir.

Bu bağlamda birtakım öneriler sunulabilir. Öncelikle yerel yönetimlere rehberlik edecek bir plan geliştirilmeli, yasal belirsizlikler ortadan kaldırılmalı ve açık net düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Öte yandan göçmenlerin katılımının teşvik edilmesi ve her düzeyde temsilinin sağlanması, göçmen meclislerinin ortak kriterler çerçevesinde koordineli işleyişinin sağlanması, iyi uygulama örneklerine sıkça yer verilmesi, yerel aktörlerle – paydaşlarla bunların paylaşılması, belediyelerin kilit rolüne önem verilmesi; belediyeler, kent konseyleri, yerel halk ve göçmenlerin bilinçlendirilmesi, ayrıca bir arada olmalarının çeşitli organizasyonlarla sağlanması gibi pek çok öneri dile getirilebilir.

Kuşkusuz bu süreçte sosyal uyumun bir parçası olarak katılımın içselleştirilmesi ve yalnızca siyasal katılımı ilişkilendirilmemesi/sınırlandırılmaması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

Adana Kent Konseyi. (2020). Adana Kent Konseyi Göç ve Mülteci Çalışma Grubu. 15.09.2022 tarihinde <https://adanakentkonseyi.org.tr/kurumsal/organizasyon/konsey-calisma-gruplari/goc-ve-multeci/> adresinden erişildi.

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sekreterliği. (2020, Ekim). Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi. 15.09. 2022 tarihinde <https://rm.coe.int/168071b2d2> adresinden erişildi.

Barrett, M. (2013). *Interculturalism and multiculturalism: Similarities and differences*. (M. Barrett, Ed.). Council of European Publishing.

Bouchard, G. (2011). What is interculturalism? *McGill Law Journal - Revue de droit de McGill*, 56 (2), ss. 435-468.

Bursa Kent Konseyi. (2021, 13 Nisan). Bursa Kent Konseyi Yabancılar Meclisi. 15.09.2022 tarihinde <https://www.bursakentkonseyi.org.tr/tr/bursa-kent-konseyi-yabancilar-meclisi-3106/> adresinden erişildi.

Council of Europe. (1992). *Convention on the participation of foreigners in public life at local Level*. 15.09.2022 tarihinde <https://rm.coe.int/168007bd26> adresinden erişildi.

Council of Europe. (2008). *White Paper on intercultural dialogue "Living together as equals in dignity"*.15 Eylül 2022 tarihinde https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf adresinden erişildi.

Council of Europe Treaty Office. (2022, 14 Eylül). Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 144.

Council of the European Union. (2004). *Common basic principles for immigrant integration policy in the EU*. Brussels. 13.09. 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/common-basic-principles-immigrant-integration-policy-eu_en adresinden erişildi.

Çoban Balcı, A. (2017). Almanya'da göçmen uyum meclislerinin yapısı ve işleyişi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi* içinde (ss. 222-228). İstanbul: İndense Eğitim ve Dış Kaynak Hizmetleri Ltd. Şti.

Eminoğlu, N. (2020). *Kültürlerarası şehirler: Sosyal uyumun aracı olarak kültürlerarası iletişim*. Ankara: Uzerler Matbaacılık.

Erdoğan, M. (2017). *Kopuştan uyuma kent mültecileri Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi: İstanbul örneği*. İstanbul: Marmara Belediye Birliği Yayını.

Erdoğan, M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019 yönetici özeti*. 15.09. 2022 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-OZET-TR-04092020.pdf> adresinden erişildi.

Ergin, D. Y. ve Ermeğan, B. (2011). Çok kültürlülük ve sosyal uyum. *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications* içinde (ss. 1754-1761). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gsir, S. ve Martiniello, M. (2004). *Local consultative bodies for foreign residents: a handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Hasırcı, O. N. (2008, Mayıs). *Almanya'da Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (t.y.). Meclis komisyonları. 15.09. 2022 tarihinde <https://www.ibb.istanbul/icerik/meclis-komisyonlar> adresinden erişildi.

Kartarı, A. (2014). *Kültür, farklılık ve iletişim: Kültürlerarası iletişimin kavramsal dayanakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya, A. (2014). Giriş: Ötekini anlamak mümkün mü? A. Kaya (Ed.), *Farklılıkların birlikteliği: Türkiye ve Avrupa'da birarada yaşama tartışmaları* içinde (ss. 11-37). İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Marmara Belediyeler Birliği. (2015). *Kent mültecilerine hizmette belediyelerin rolü çalıştay raporu*. İstanbul.

Migrant Integration Policy Index. (2020a). Methodology. 15.09.2022 tarihinde <https://www.mipex.eu/methodology> adresinden edinilmiştir.

Migrant Integration Policy Index. (2020b). Political participation. 15.09.2022 tarihinde <https://www.mipex.eu/> adresinden edinilmiştir.

Niessen, J., Huddleston, T. ve Citron, L. (2007). *Migrant integration policy index*.15 Eylül 2022 tarihinde <https://dipot.ulb.ac.be/dspace/bitstream/2013/29766/1/MIPEX-2006-2007-final.pdf> adresinden edinilmiştir.

OECD. (2018). *Working together for local integration of migrants and refugees*. OECD Regional Development Studies. Paris: OECD. doi:10.1787/9789264085350-en

Pasetti, F., Conte, C., Solano, G., Deodati, S. ve de Montserrat, C. C. (2022). *REGIN migrant integration governance and Outcomes in 25 EU Regions: The MIPEX-R Comparative Analysis*. 15.09.2022 tarihinde https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/project_papers/regin/migrant_integration_governance_and_outcomes_in_25_eu_regions_the_mipex_r_comparative_analysis adresinden edinilmiştir.

Skamnakis, C. ve Polyzoidis, P. (2013). Migration integration councils (MICs): The incomplete functioning of an important institution for the local government. *Social Cohesion and Development*, 8(2), ss. 165-176. doi:10.12681/scad.9022

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Kent Konseyleri Yönetmeliği (2006). 15.09. 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr> adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023)*. 14 Eylül 2022 tarihinde Ankara. <https://www.goc.gov.tr/uyum-strateji-belgesi-ve-ulusal-eylem-planı> adresinden erişildi.

Yetiş, M. M. (2016). Yükten fırsata dönüşüm mümkün mü? kadim geçmişten ortak Geleceğe. *Şehir & Toplum*, (6), ss. 27-34.

Yıldırım, B. (2020). *Tanzimat'tan Günümüze Yerleşik Yabancıların Türk Yerel Yönetim Teşkilatı İçerisindeki Yeri: Alanya Belediyesi Yabancılar Meclisi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Yontar, G. (2011). *Avrupa Konseyi Kararlarında Yerleşik Yabancıların Yerel Düzeyde Seçme ve Seçilme Hakları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yüceşahin, M. ve Sirkeci, İ. (2015). Uyum çalışmalarına giriş. D. Şeker, İ. Sirkeci ve M. Yüceşahin (Ed.), *Göç ve Uyum* içinde (ss. 1-10). London: Transnational Press London.

Özgün Makale

Avrupa'da Aşırı Sağ Partiler ve Göçmenlere Yaklaşımları; Seçilmiş Örnekler¹

Far-Right Parties in Europe and Their Attitudes Toward Immigrants; Selected Cases

İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ*
Buket ÖZDEMİR DAL**

Öz

Göç ve göçmenlerin Avrupa toplumuna uyumu, her zaman Avrupa gündeminin bir parçası olmuştur. Konu ilk konuk işçi anlaşmalarından bu yana oldukça siyasi bir hâl almışsa da hiçbir zaman 21. yüzyılda olduğu kadar güvenleleştirilmemiştir. 2000'li yıllarla beraber dünya altıncı küresel göç dalgasından geçmekte ve pek tabii bunun toplumsal ve siyasi sonuçları bulunmaktadır. Bu çalışma Avrupa'daki seçilmiş aşırı sağ partilerin göçmen politikalarını ele almaktadır. Analiz aşırı sağın özellikleri ve ideolojileri ile başlayacaktır. Akabinde seçilmiş ülkelerde kamuoyunun göçmenlere ilişkin görüşlerine kısaca bakıldıktan sonra çalışmada Almanya, Fransa, Hollanda ve Danimarka'da aşırı sağ partilerin göç politikaları ve göçe ilişkin söylemleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç Politikaları, Aşırı Sağ, Popülizm, Milliyetçilik, Yabancı Düşmanlığı.

Abstract

Immigration and the integration of migrants to the European society have always been a part of the European agenda. The topic had been politicized since the first guest worker agreements, yet it has never been this securitized as it has been in the XXI. century. Starting with the 2000s, the world is living through the sixth wave of global migration and this unprecedented human movement has its societal and political consequences. This study addresses the migration policies of selected European far right parties. The analysis will start with the features of far right and its ideologies. After a brief look at the public opinion toward migrants in selected states, the study will investigate migration policies and discourses of far-right parties in Germany, France, the Netherlands and Denmark.

Keywords: Migration Policies, Far Right, Populism, Nationalism, Xenophobia.

¹ Makale başvuru tarihi: 13.09.2022. Makale kabul tarihi: 10.10.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kocaeli Üniversitesi, itir.aladagg@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7677-908X.

** Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları Programı, Kocaeli Üniversitesi, buketozdemirdal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6159-9681.

Giris

II. Dünya Savaşı'nın etkisi ile Avrupa'da siyaset sahnesinden uzaklaştırılan aşırı sağ partiler zaman içerisinde kendilerini tekrar sisteme entegre etmeyi bilmişlerdir. Bahse konu partilerin savaş sonrası dalgalar hâlinde yeniden güç kazandığı söylenebilir. Aşırı sağ partilerin genelde toplumsal dönüşüm ve kriz dönemlerinde ivme kazandıkları görülmektedir. Savaş sonrası toplumun yeniden yapılandığı dönemlerin yanı sıra ekonomik kriz dönemleri de aşırı sağ partilerin kendilerine alan açtukları ve taraftarlarını arttırdıkları dönemler olmuştur. Toplumsal dönüşümün aşırı sağ beslediği en belirgin örneklerden biri ise Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrası hızla artış gösteren yabancı düşmanlığıdır. Bu dönem sonrası Avrupa'da aşırı sağ II. Dünya Savaşı sonrası çekingenliğinden kurtulmuş ve istikrarlı olarak hem siyasette hem de toplumda görünür hâle gelmiştir. Göçün arttığı dönemlerde de yaşanan toplumsal dönüşüm sürecinde aşırı sağın göçmen ve yabancı karşıtı söylemlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Göçün bir güvenlik meselesine dönüşümünün açık bir şekilde gözlemlenebildiği 21. yüzyıl başında yaşanan altıncı göç dalgası² ile aşırı sağ partilerin toplumdaki değişimin de etkisiyle siyaset arenasında görünürlüğünün arttığını söylemek mümkündür. Bahse konu altıncı göç dalgasının bir parçası olan 2011 yılında başlayan Arap Baharı ve akabindeki insan hareketliliği sonrası aşırı sağın oldukça güçlendiği söylenebilir. 2015 yılı hem göçmen hareketliliğinin hem de aşırı sağın yükselişinin en tepe noktaya ulaştığı yıl olarak dikkat çekmektedir. Göç ve göçmenler popülist partiler açısından hep verimli bir politika üretme alanı olmuştur. Bu eğilim günümüzde de devam etmekte, aşırı sağ partilerin çoğunun en temel söylevlerinden birini göç ve göçmenler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Avrupa'daki aşırı sağ partilerin, Almanya, Fransa, Hollanda ve Danimarka örneklerinde, göç ve göçmenlere yaklaşımı ele alınacaktır. Bu çerçevede aşırı sağ partilerin özellikleri aktarılacak ve en temel ideolojileri açıklanacaktır. Aşırı sağ partiler göç politikalarını ideolojileri ile doğrudan bağlantılandırarak sunmaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışmada da bahse konu bağlantıyı tespit etmek için aşırı sağ partilerin ideolojilerine ve bu ideolojilerin de en sıklıkla kullanılanlarına yoğunlaşılmıştır. Bunu takiben seçili ülkelerde göç ve göçmenler bakımından genel durum değerlendirilecek, bu incelemelerden sonra yine seçili ülkelerde özellikle göç hareketlerinin yoğunlaştığı son 10 yıla odaklanılarak, örnek aşırı sağ partilerin göçmen politikaları ele alınacaktır. Bu ülkelerin seçilmesinin en önemli nedeni göçmenlerin rotasında hedef ülke olmaları ve zaman zaman resmî politikada kabul edilmek istenmese de göç ülkesi olmalarıdır. Özellikle Almanya ve Fransa ilk 20 hedef ülke sıralamasında yer alan iki ülkedir (IOM, 2021, s.25). Hollanda'nın 17,5 milyon nüfusunun 4,3 milyonunu; Danimarka'nın 5,8 milyon nüfusunun 400 binini göçmen kökenliler oluşturmaktadır (Statista, 2021; Statista, 2022). Diğer taraftan, seçili ülkelerde Müslüman nüfusun artışıyla beraber yükselen Müslüman göçmen karşıtlığı da önemli bir fenomen hâline gelmektedir. Bu faktör de bahse konu ülkelerin seçiminde önemli bir etken olmuştur. Çalışmada, seçili ülkelerdeki aşırı sağ partilerin yükselişiyle, ülkelerin göç ve göçmene bakışı arasında nasıl bir bağlantı kurulabileceği iki yönlü olarak tartışılmaktadır. Bu araştırma; özellikle son 10 yılda Avrupa'da aşırı sağın göçe dair tutumunu ele alarak, gelecek zamanda bu partilerin

² Göç dalgalarını insan hareketliliğinin küresel bir fenomen hâline geldiği kolonileşme sürecinden alarak altı aşamada incelemek mümkündür. Buna göre Christoph Columbus'un Amerika kıtasını keşfi ile Portekiz ve İspanya arasında yetki alanı paylaşımı yapan Tordesillas Antlaşması akabinde başlayan Avrupa kıtasından yerleşimci getirilmesi birinci dalgayı; yeni yerleşim bölgelerinin gerektirdiği iş gücünün köle iş gücü olarak dünyanın çeşitli yerlerinden Yeni Dünya'ya getirilmesi ikinci dalgayı; I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi ve sonrası Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi imparatorlukların tasfiyesi ve ulus devletlerin kurulması üçüncü dalgayı; II. Dünya savaşı sonrası Fransa, İngiltere gibi son kalan sömürge imparatorluklarının çözülmesi ve Birleşmiş Milletler himayesinde yeni bağımsız devletlerin ilanı dördüncü dalgayı; yine II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin de arasında bulunduğu küresel güney ve doğu coğrafyalarından Batı Avrupa'nın iş gücü açığının kapatılması için ikili işe alım sözleşmeleri ile iş gücü ihracı beşinci dalgayı ve en nihayetinde 21. yüzyılla birlikte uluslararası sistemdeki gerilimlerin beslediği zorla yerinden edilme fenomenleri altıncı dalgayı oluşturmaktadır.

politikalarının etkinliğinin hangi boyutlara ulaştığına dair çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önemli bulunmaktadır.

Aşırı Sağ Partilerin Özellikleri

Siyasal sistemin en önemli unsuru olan siyasi partiler, siyasete katılımın temel örgütleridir (Özdemir ve Atılgan, 2014, s.239). Bu temel örgütlerin tarihine, işlevlerine ve tipolojilerine dair zengin bir literatür bulunmaktadır (Duverger, 1974; Sarıbay, 1982; Mair & Mudde, 1998; Gunther ve Diamond, 2001; Ignazi, 2006; Cole, 2011). Partilere dair yapılan tasnif ve tanımlamaların çok değişken olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Peter Mair ve Cas Mudde (1998) siyasi partileri tanımlamak ve gruplamak için belirli başlıkların analiz edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler. Buna göre partinin tarihsel temelleri ve sosyolojik olarak hitap ettiği kitle, kurduğu ulus ötesi dayanışma ağları, politikası ve ideolojisi ve en nihayetinde adı, partinin siyasette bulunduğu yeri net olarak göstermektedir (Mair ve Mudde, 1998, ss. 214- 221). Elbette parti belli bir parti ailesinin içinde skalanın herhangi bir yerinde bulunabilir. Bu aşırı sağ partiler için de geçerlidir. Gunther ve Diamond (2001) çalışmalarında 1850 ve 2000 yılları arasındaki partileri ve parti tipolojilerini inceleyerek, tipoloji denemesi yapmıştır. Parti tipolojilerini gruplayan ikili, organizasyon temelli bir sınıflandırmaya gitmiştir ve buna göre partileri elit temelli, kitle temelli, etnik kökene dayalı, seçimci ve akım partileri olarak gruplandırmışlardır (s.7). Bu ayrım içinde aşırı sağ partiler (*extreme right parties*) akım partiler içinde değerlendirilmektedir. Aşırı sağ partilerin göçmenlere karşı tutumunda yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın belirgin olduğu vurgulanmaktadır (Gunther ve Diamond, 2001, s.30).

Aşırı sağ bir parti sadece popülist politikalar izliyor da olabilir, çok nadir de olsa (açıkça) faşist eğilimler sergiliyor da olabilir. Siyasi partilere ilişkin çalışmalar yapan araştırmacılar genelde ideoloji üzerine odaklanmaktadır (Mair & Mudde, 1998, s. 219; Hainsworth, 2008, s.9). Aşırı sağ, diğer 'izm'lerden farklı olarak, savaş sonrasında, yeni bir ekleme olarak siyasi envantere girmiştir (Hainsworth, 2008, s.9). Bu çalışma çerçevesinde yapılan literatür taramasında, yalnızca ideolojiye dayalı bir analizin tarihsel arka plandan ve sosyolojik değerlendirmeden kopuk olacağı kanaatine varılmıştır. Ancak çalışmanın konusu aşırı sağ partiler değil, aşırı sağ partilerin göç politikalarıdır. Aşırı sağ partilerin göç politikalarının temelleri de ideolojilerinde net olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla çalışmanın konusu bakımından aşırı sağ partilerin diğer özelliklerindense ideolojilerine öncelik verilmiştir.

Aşırı sağ üzerine çalışma yapan en önemli isimlerden biri olan Cas Mudde (1996), aşırı sağ partilerin 58 adet özelliğinden bahsetmekte ve bunları ideolojilerle paralel olarak ele almaktadır. Yine Mudde'nin literatürde yaptığı taramaya göre aşırı sağ çalışanlar genelde odağın milliyetçilik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, demokrasi karşıtlığı ve güçlü devlette olduğunda anlaşmış durumdadırlar (1996, s. 229). Mudde popülist radikal sağ ideolojiyi üç temele dayandırmaktadır; yerlilik (*nativism*), otoriterlik ve popülizm (Mudde, 2010, ss. 1173- 1175). Bu çalışma için yapılan literatür taraması sonucu ana akım aşırı sağ için popülizm ve milliyetçiliğin ve onun ileri aşaması olarak yerliliğin öne çıktığı; aşırı sağ parti ailesinin uç skalasında ise kendini gizleyen bir faşizmin göze çarptığı tespit edilmiştir (Caiani & Weisskircher, 2022; Vieten & Poynting, 2016; Newth, 2021; Kesic & Duyvendak, 2019; Halikiopoulou & Vlandas, 2019; Manuela & Weisskircher, 2002; Goodwin, 2007; Traverso, 2019; Caramani & Manucci, 2019). Dolayısıyla aşırı sağ parti ailesini anlamak için Mudde'nin çizmiş olduğu çerçeve doğrultusunda aşırı sağda popülizm, milliyetçilik-yerlilik ve faşizm kavramlarını kısaca incelemek yerinde olacaktır.

Popülizm

Popülizme dair literatürde çok sayıda tanımlamalar bulunmaktadır. Geniş kapsamlı kullanımı ile popülizm, ideoloji (Mudde, 2004, s. 543; Laclau, 2012, ss.172-173), söylem (Hawkins, 2009, s.1042), politik strateji veya belirli politik tarz (Betz, 2002, s.198; Moffitt ve Torney, 2014) ve iletişim teknikleri (Jagers ve Walgrave, 2007) anlamına gelmektedir. Üzerine çokça tartışılan popülizm Laclau'ya (2005) göre “siyasal inşa etmenin bir yoludur” (s. xi). Başka bir ifade ile popülizm, siyasal kutuplaşmayı inşa eden bir siyaset şeklidir (Akça, 2018, s.50). Popülizm toplumun iki homojen ve zıt gruba bölündüğü iddiasındadır; “saf halk” ve “yozlaşmış elitler” ve siyasetin halkın genel istekleri ile şekillenmesi gerektiğini söyler (Mudde, 2010, s.1175). Popülizm doğal olarak elitizm ve çoğulculuğun karşısındadır. Elitizmin aksine popülizme göre halk ahlaken daha üstündür (Golder, 2016, s. 479). Toplum elitler ve halk olarak iki kampa ayrıldığından, toplumun içinde başka gruplar olduğu göz ardı edilir (Taggart, 2000, s.92). Halkı yekpare ele alan popülistler tüm farklı birey gruplarını dışlamaktadır. Tam olarak hangi grupların dışlandığı harekete göre değişkenlik gösterse de Canovan bu dışlamada hedefin genellikle seçkinler, göçmenler ve etnik azınlıklar olduğunu belirtmektedir (Canovan, 1999, s.5). Popülizmin “homojen halk” motosu çoğulculuğun toplumda farklı grupların olduğu ve bunların da farklı farklı çıkarları olacağı kabulü ile çelişmektedir (Spruyt ve Rooduijin, 2021, s. 4).

Genel olarak ifade etmek gerekirse popülist söylemde meseleler en basite indirgenmeye çalışılır. Uzlaşma geleneği ve isteği olmadığından en basit konulara bile “siyah ya da beyaz”, “evet ya da hayır” yaklaşımı ile bakılır. Seçkinler ve halk arasındaki ayrımın tabiatı ahlaki temele dayanır ve uzlaşmaya alan bırakılmaz (Halhallı, 2020, s. 465). Olası bir orta yola ancak tartışma, pazarlık, taviz ve en nihayetinde uzlaşma ile varılabileceğinden, popülist bakış açısında bu ihtimal daha baştan ortadan kalkmaktadır. Popülizm hem sol hem de sağ eğilimli partiler tarafından kullanılmaktadır. Popülist aktörler, halk için önemli olan konularda sağ kanat olmayan politika alanlarına da değinebilmektedir (Bora, 2008 s.636). Popülizm, siyasi yelpazenin hangi tarafında kullanıldığına göre de kapsayıcı veya dışlayıcı olabilmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2001, ss. 147- 149; Laclau, 2012). Avrupa'daki sağ popülizm dışlayıcı iken Latin Amerika'daki sol popülizm kapsayıcı bir yol izlemektedir. Latin Amerika'da popülizm yoksulları kucaklayan bir dil kullanırken Avrupa'da söylem yabancıların dışlanması (Mudde ve Kaltwasser, 2013, s. 167), diğer deyişle “öteki”yi tanımlamak üzerindedir. Bu çerçevede sol popülizm kapsayıcı, sağ popülizm dışlayıcıdır. Avrupa'da benimsenen dışlayıcı sağ popülizm dışlama kriterleri olarak kültür, din ve etnisiteyi kullanmakta ve vurgulamaktadır (Golder, 2016, s. 480). Widfeldt (2000), Avrupa'da popülist sağ partilerin karizmatik liderler tarafından yönetildiğini, sıradan insanlara hitap ettiğini ve ekonomiden çok göçmenlik de dâhil kültürle ilgili olduklarını belirtmektedir (ss. 487-488).

Milliyetçilik

Milliyetçilik temel olarak devlet ile millet arasında bir uyum özdeşlik öngörmektedir (Golder, 2016, s. 480; Kerestecioğlu, 2018, s.326). Bu özdeşleşme, iktidarın meşruiyet sorununu çözmeye kullanılmaktadır (Kerestecioğlu, 2018, s.326). Modernist bir kavram olarak milliyetçiliğin anlamına ve ortaya çıkışına dair yapılan tartışmalarda milliyetçiliğin icat edilmiş bir öğreti olduğu görüşü öne çıkmaktadır (Kedourie, 1960, s.1; Gellner, 1964, s. 168; Smith, 1994, s. 117). Bununla birlikte Smith (1994), milliyetçiliğin bir siyasi ideoloji, toplumsal hareket ve kültür biçimi olarak görülebileceğini belirtmektedir (s.118). Milliyetçilik kavramında vurgu her zaman ırkta değildir,

asıl olan birlikte örgütlenme ve grup bilincidir. Öyle ki metodolojik milliyetçilik³ ulus-devletin toplumun örgütlenmesinde gerekli ve doğal bir form olduğunu savunmaktadır (Chernilo, 2006, s. 129). Ötekini tanımlamada kullanılan bir kavram olarak millet ve milliyetçilik sıklıkla aşırı sağ partiler tarafından kullanılmaktadır. Aşırı sağ partilerin kullanımında da milliyetçiliğin farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Buna göre sivil milliyetçilik (*civic nationalism*) olarak adlandırılabilir milliyetçiliğe göre devlet, insan örgütlenmesinin temel birimidir ve bireyler medeni bir milletin parçası olmayı o milletin temel kültürel değerlerini ve uygulamalarını kabul ederek tercih etmekte, seçmektedirler. Millet kültürel olarak homojendir ancak etnik olarak homojen olması gerekmez (Mudde, 2000, s. 170). Çok sık rastlanmasa da sivil milliyetçilik de aşırı sağın kullandığı bir milliyetçilik türüdür. Fransa'da Marine le Pen'in partisi Ulusal Birlik'in (Rassemblement National) bu tarz bir milliyetçi söylem benimsediği söylenebilir. Diğer taraftan daha ırk temelli etnik milliyetçiliğe göre etnik millet insan örgütlenmesinin temel birimidir ve birey sadece etnik grupla tanımlanan milletin bir üyesi ise o devletin vatandaşlığını kazanabilmektedir. Millete üyelik kalıtımsaldır, adeta miras yoluyla aktarılır ve genelde bu milletin paylaştığı ortak bir din ve/ veya dil vardır (Mudde, 2000, s. 170). Etnik milliyetçilik, bireyin tercihi dışında gruba üyeliğine vurgu yaptığı için temel olarak dışlayıcıdır (Goalwin, 2017, s. 1152; Filc, 2015, s. 267; Shulman, 2002, s. 576). İki milliyetçilik türü bazı düşünürler tarafından Batılı-Doğulu (Kohn, 1955 ve 1967) ya da kültürel olarak ayrıma (Plamenatz, 1973) tâbi tutulmuş olsa da her ikisi de Doğu'da, Batı'da, Asya'da Latin Amerika'da ve Afrika'da görülebilir (Smith, 1994, s.133).

Milliyetçiliğin ırkçılığa evirilen bir formu da “yerlilik/nativism” olarak yabancı literatüre girmiştir. Yapılan literatür taramasında konunun Türkçe yazında ihmal edildiği görülmüştür. Yerlilik aslen milliyetçilik ile yabancı düşmanlığının bir kombinasyonudur. Devletlerin sadece belli yerli bir gruptan oluşması gerektiğini ve yerli olmayan unsurların homojen ulus- devleti tehdit ettiğini savunmaktadır (Mudde, 2007, s. 19). Bugün yerlilik akımı göçmenlere karşı duruşta net olarak kendini göstermektedir. Avrupalıların çoğu mevcut durumda uluslarının kabul edilebilir etnik ve kültürel çeşitliliği aştığına inanmaktadır (Vaughan, 2021, s. 544). Buna paralel olarak bugün aşırı sağın söylemlerinde belli bir millete mensup olarak doğanların çıkarlarının göçmenlere ve diğer gruplara karşı korunması temel odak noktasını oluşturmaktadır. Bu ve benzeri söylemler ile yerliliğin yabancı düşmanlığını beslediği ve ondan beslendiği görülmektedir.

Faşizm

Aşırı sağ partilerle ilişkilendirilen bir diğer kavram faşizmdir. Faşizmin bir ideoloji olup olmadığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte ideolojilerin insan doğasına ve tarihsel sürece ilişkin açıklamaları içerdiği ve ideal bir sosyo-politik yapı sunduğu göz önünde bulundurularak faşizmi ideoloji olarak adlandırmanın mümkün olduğu belirtilmektedir (Hekimoğlu, 2018, s.482). Mann (2004), faşizmi paramilitarizm aracılığıyla üstün ve arınmış bir ulus-devletin peşinde olma hâli olarak tanımlamaktadır ve faşizmin beş anahtar kavramını şöyle tanımlamıştır: milliyetçilik, devletçilik, üstünlük, arınmışlık ve elbette paramilitarizm (s.13). Literatürde aşırı sağ partiler ile faşist partilerin bir tutulmadığı görülmektedir. National Party ve Freedom Party'i de kapsayan analizinde Zaslove (2004), bu partilerin “yeni faşist partiler” olarak adlandırılmasını sorunlu bulduğunu belirtmektedir. Aşırı sağ partilerin milliyetçiliğini “otantik sivil toplum” kavramı ile ele almakta ve bunun anlamının kendini çok kültürlü bir toplum inşasından,

³ Toplamları ulus-devlet ile eş tutan ve göç hareketlerini istisnai ve anormal gören yaklaşım (bkz. Glick Schiler, 2007), güncel göç çalışmalarında oldukça sık rastlanmaktadır (Iosifides, 2019, s.123).

göçmenlerden, Amerikan kültürü hegemonyasından ve bürokratik devletten özgürleştirmek olduğunu ifade etmektedir (ss.63-64).

Etiketleme eğilimine rağmen aşırı sağ partilerin sadece ufak bir kısmı gerçek anlamda faşisttir. Faşizm ekstremizm, popülizm ve milliyetçiliğin kombinasyonundan teşekküldür. Faşizm ile ulusal bir yeniden doğuş ve liberal demokrasinin devrimle alaşağı edilmesi ve yeni bir siyasi sistemin topyekûn tüm unsurları ile yeniden kurulması amaçlanmaktadır (Golder, 2016, s. 482). Topyekûn değişiklik yapma, düzeni yeniden kurma söylemi ile faşizm aşırı sağ besleyen diğer özellik ve ideolojilerden ayrılmaktadır. Ortada mevcut sisteme karşı bir duruş vardır; yıkıp yeniden yapma isteği söz konusudur (Saraçoğlu, 2017, s. 1096). Bu sebeple faşizmin günümüz siyasi konjonktüründe çok uzun ömürlü olması pek mümkün görünmemektedir. Faşizm 1990'larda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla popülist ultra milliyetçiliğin yeniden doğuşu ile canlanır gibi olduysa da siyasi ortam ve kurumların artık bu ideolojinin yaşaması için uygun olmadığı söylenmelidir.

Kendine uygun olmayan bu iklimde bir ideoloji olarak faşizm ancak koşullara uyum sağlayarak barınabilir. Liberal demokrasinin ele aldığımız Avrupa coğrafyasında hâkim kültür olduğu günümüzde, böyle koşulların varlığından bahsetmek pek mümkün değildir. Örnekleri oldukça az olsa da ekstrem sağ partiler düzeni topyekûn yıkarak yeniden kendi siyasi sistemlerini kurmayı amaçlamaktadır ve bunlar doğrudan faşist partilerdir. Radikal sağ partilerde ise sürekli olarak eskiye bir özlem vardır; tutucudurlar, siyasetleri efsanevi ve idealize edilmiş bir geçmişe dönmeğe üzerine şekillenmektedir (Suvın, 2017, ss. 265, 290).

Genel Olarak Almanya, Fransa, Hollanda ve Danimarka'da Göçmenlere Bakış

Almanya

Bir göç ülkesi olduğu gerçeğini ancak 2005 yılında resmen kabul eden Almanya'da nüfusun neredeyse %25'ini göçmen kökenliler oluşturmaktadır (Janjevic, 2022). Federal hükümetin resmî verilerine göre 83 milyonluk nüfusa sahip Almanya'da 22,3 milyon göçmen kökenli⁴ ve 11,8 milyon yabancı yaşamaktadır (Destatis, 2022a). Yabancı nüfusun 1,3 milyonunu Türkiye kökenliler⁵, 787 binini Suriyeliler ve 774 binini de Polonyalılar oluşturmaktadır (Destatis, 2022b). Almanya sömürge yarışına diğer Avrupa ülkelerine göre geç girdiği için göçmen kökenliler ve yabancılar genelde iş gücü anlaşmaları ile ülkeye gelmiş bulunmaktadır. Almanya'nın herhangi bir (resmî) sömürgesi bulunmadığı için II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında 1950'lere kadar ülkeye gelen göçmenler temel olarak Doğu Avrupa ve ağırlıklı olarak da (eski) Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nden (eski Doğu Almanya) gelen mültecilerden oluşuyordu (Akgündüz, 2013, s. 183; Kaya, 2016, s. 44). Bahse konu göçmenler Federal Almanya'nın (Batı Almanya) sürekli iş gücü talebi hâlindeki toparlanmaya çalışan çeşitli sektörlerine en başta gereken desteği vermiş ancak 1949- 1959 arası sanayi üretimi üç katına çıkınca daha fazla iş gücü ithal etmek bir zorunluluk hâline gelmişti (Triadafilopoulos ve Schönwalder, 2006, ss. 6- 7). Batı Almanya savaş sonrası *Wirtschaftswunder*- ekonomik mucize yaşıyordu ve 1961'de inşa edilmeye başlanan Berlin Duvarı iş gücü ihtiyacının Doğu Almanya'dan karşılanması olasılığını ortadan kaldırdı (Kaya, 2016, ss. 44- 45). Bu atmosfer içerisinde ilk iş gücü anlaşması 1955'te İtalya ile

⁴ "Göçmen kökenli" ifadesi özellikle insan hakları temelli göç literatüründe eleştirilmektedir. Bu çalışmada kullanımın sorunlu ve ayrıştırıcı yanlarının farkında olunmakla birlikte, bahse konu ülkede doğmuş ve vatandaşlık taşıyor olsa da yabancı anne ve/veya babadan olanları en net olarak bu terimin ifade ettiği düşünüldüğü için kullanılmıştır.

⁵ Almanya'da yaklaşık 3,5 milyon Türkiye kökenlinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Yukarıda rakam hâlen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını koruyanları ifade etmektedir.

gerçekleşmiş, ardından İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya ile de ikili iş gücü anlaşmaları imzalanmıştır. Akdeniz ülkelerinde kurulan Federal Çalışma Büroları ile işçi alımına başlayan Almanya, daha çok tarım ve inşaat sektörleri için geçici işçi alımı öngörse de gelen işçilerin çoğu sanayide çalışmaya başlamıştır (Castles, 1986, s.768). İşçi alımı süreci sona erdiğinde Almanya'ya gelen 14 milyon işçinin 11 milyonu geri dönmüş ve Almanya'da yaşayan yabancı sayısı 4 milyon olmuştur (Kaya, 2016, s. 45). Bu sayı, 1973 Petrol Krizi sonrası işçi alımları durduğunda da özellikle aile birleştirmeler ile artmaya devam etmiştir. Beyaz ve mavi yaka göçü trendi günümüzde de sürmektedir. İş gücü anlaşmaları ve günümüzde yüksek vasıflı çalışan ihracına ek olarak Almanya'da 2015 sığınmacı "krizi" ile başlayan ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile devam eden ciddi bir sığınmacı hareketliliği de bulunmaktadır.

Almanya'da göçmen kökenlilere ve yabancılara karşı genel olarak hoşgörülü bir politika izlendiği söylenebilir. Özellikle 2015 sığınmacı 'krizi' esnasında Angela Merkel'in inisiyatif alarak kısa süre de olsa açık kapı politikası izlemesi, kendi partisinde bile eleştirilere yol açmışsa da (Abadan-Unat, 2017, s. 46) genel siyasete olumlu yansımış, Alman halkının zorla yerinden edilmiş kişilere karşı gösterdiği genel misafirperverlik siyasette, elbette aşırı sağ dışında, karşılığını bulmuştur. İç kamuoyunda kucak açan bir tavır sergilenirken (Kannelopoulos ve diğer., 2021, s. 724), Avrupa Birliği (AB)-Türkiye Mutabakatı (2016), New Pact on Migration and Asylum (2020) gibi AB bünyesinde yapılan ve Almanya'nın öncülük ettiği düzenlemelerle, göçü dışsallaştırmaya ilişkin hamleler devam etmektedir. Bu düzenlemelere ve kamuoyunun bir bölümünün sürekli tepkisine rağmen Almanya'nın Wilkommenskultur (Hoşgeldiniz Kültürü) düsturu ile diğer AB ülkelerine göre sınırlandırılmamış bir göç politikası izlediğini söylemek mümkündür.⁶ Hukuki statülerine göre değişecek şekilde ülke içindeki göçmenlere yönelik olarak Alman sistemi, elbette eksikleri ile göçmenleri sisteme uyumlaştırma, özellikle çalışma hayatına bir şekilde dâhil etme üzerine kurulmuştur.⁷

Alman toplumundaki ılımlı bakış açısında yabancılara sınırsız bir kabul bulunmamaktadır. Yapılan son kamuoyu araştırmasına göre halkın %67'si göçmenlerin sosyal refah devletine ek yük getirdiğine inanmakta, %66'sı Almanya'da doğan büyüyen halkla göçmenler arasında olası çatışmalardan çekinmektedir. Vasıflı göçmen işçilerle bilim insanlarının toplumda kabul oranı daha yüksekken (%71), bu oran ihtiyaç sahibi, zorunluluktan göç eden sığınmacılar söz konusu olduğunda %59'a düşmektedir (DW, 2022).

Fransa

67 milyonun üzerindeki nüfusunun içerisinde yaklaşık 9 milyon ülke dışında doğmuş göçmen kökenli barındıran Fransa'da⁸ (Trading Economics, 2022) bu kimselerin çoğunluğunu yaklaşık 6 milyona varan nüfuslarıyla Kuzey Afrikalılar ve 2,5 milyonluk topluluklarıyla Sahra Altı Afrikalılar oluşturmaktadır. Fransa'da ayrıca 200 bin ila 1 milyon arası Türkiye kökenli⁹ yaşamaktadır (WPR, 2022). Bu gruplara ek olarak hatırı sayılır bir Asya kökenli nüfustan bahsetmek mümkündür (Bleich, 2001). Göçmen kökenlilerin dağılımından da anlaşılacağı üzere Fransa'nın öncelikli göçmen kaynağı eski sömürgelerinin bulunduğu Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika ve Güneydoğu Asya'dır. 1960'lı yılların sonlarına kadar bu bölgelerden gelenler Fransa'ya serbestçe giriş yapabildikleri için herhangi bir iş gücü anlaşmasına konu olmadan iş gücü ihtiyacını karşıladılar.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkzn. Conrad and Aðalsteinsdóttir (2017); Wigger, Yendell, , and Herbert. (2022); Nanette (2016); Heins, and Unrau (2018).

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkzn. Rietig (2016); Brücker, Jaschke, and Kosyakova. (2019).

⁸ Bu rakamın içinde Fransız vatandaşlığına geçmiş göçmen kökenliler bulunmamaktadır.

⁹ Fransa'da diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak nüfus sayımlarında din veya etnik köken ile ilgili bilgi toplanmasına izin verilmemektedir (Danış, 2021, s.138).

Eski sömürgelerden gelen iş gücüne ek olarak Fransa önce İtalya, daha sonra İspanya, Portekiz, Yugoslavya ve Türkiye ile iş gücü anlaşmaları yapmıştır (Castles, 1986, s. 764). Bu tablo bugün de Fransa'da göçmen kökenli nüfusun dağılımını yansıtmaktadır (INED, 2020).

Planlı göçmenlerin yanı sıra 2015 “krizi” esnasında, Almanya kadar olmasa da Fransa da diğer AB ülkelerine kıyasla hatırı sayılır bir sığınmacı topluluğuna sınırlarını açmıştır (World Bank, 2022). Eurostat verilerine göre bu dönem Avrupa ülkelerine toplam 1,2 milyon sığınma başvurusu yapılmıştır. En yüksek kabulü 148 bin 200 kişinin başvurusunu onaylayan Almanya yapmıştır. Fransa ise 26 bin başvuruyu onaylayarak AB ülkeleri içinde dördüncü en yüksek koruma statüsü veren ülke olmuştur (Eurostat, 2016). Trend takip eden yıllarda da yükselmeye devam etmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) verilerine göre Fransa'daki sığınmacıların menşe ülkeleri sırasıyla Afganistan, Suriye, Sri Lanka, Rusya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir (UNHCR, 2020). 2015 yılı Fransa için sadece göçmenlerin arttığı bir yıl olmamıştır. Fransa bu yılı radikal terör saldırıları ile boğuşarak geçirmiş, yılın başında karikatür dergisi Charlie Hebdo'ya ve Porte de Vicennes'teki Yahudi marketine yapılan saldırı gelecek saldırıların habercisi olmuştur. Aynı yılın Kasım ayında gerçekleşen Bataclan ve Stade de France saldırıları 130'dan fazla kişinin ölümü ile Fransa tarihine geçmiştir. Radikal terörist saldırılar 2012-2017 arası artarak devam etmiş ve Avrupa'da ama özellikle Fransa'da, Müslümanlara şüpheyle yaklaşılmasına ve sınır güvenliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Fransa o dönem ilan edilen olağanüstü hâlin de etkisi ile 2015 “krizi” esnasında ve sonrasında göçe daha güvenleştirci¹⁰ bir bakış açısıyla yaklaşmaya başlamıştır. Kamuoyu da bu yaklaşımı desteklemekte ve beklemektedir. Bunu, göç politikasını güvenleleştirme üzerine inşa eden Marine Le Pen'in cumhurbaşkanlığı seçiminde aldığı oy oranında da görmek mümkündür.

Fransa'da kamuoyunun göç ve göçmenlere karşı şüpheli bir tutum sergilediği söylenebilir. 2018 yılında yapılan geniş katılımlı bir ankette katılımcıların %53'ü “yasadışı”¹¹ göç ile mücadele edilmesi gerektiğini, %52'si göçün ekonomik yükünün Fransa'nın en önemli sorunlarından biri olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların sadece %18'i göçün Fransa'ya ekonomik, kültürel ve insani katkısının öneminden bahsetmiştir (Statista, 2018). 2018 yılında yapılan bir başka araştırmada Fransızların %60'ı yabancıların artık ülkeye alınmasının mümkün olmadığını/alınmaması gerektiğini çünkü bunun uyum sorunlarını ve değerlerde farklılıkları beraberinde getirdiğini belirtmiştir (Cody, 2020; IFOP, 2018).

Hollanda

Avrupa'nın hoşgörü merkezlerinden biri olarak değerlendirilen Hollanda'da nüfus yoğunluğu ve dağılımı Almanya ve Fransa'dan oldukça farklıdır. Hollanda hem yüzölçümü hem de nüfu-

¹⁰ Uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan güvenleleştirme teorisine göre ulusal güvenlik politikası siyasetçiler ve karar vericiler tarafından amaçlı olarak şekillendirilmektedir. Güvenleleştirme teorisine göre, siyasi meseleler, güvenleştirci bir aktör tarafından tirmandılarak mesele siyasetin ötesine taşınır. Bu süreçte söylem çok önemlidir. Dolayısıyla güvenleştirci aktör gerekirse yalan söyler ya da infodemiden yararlanabilir. Güvenleleştirmeden günümüzde en çok payını alan mesele göçtür. Göç, güvenleştirci aktörler tarafından ulusal güvenliğe tehdit olarak sunulur ve burada da dil en önemli araçtır. Belgesiz olarak sınır aşan kimseleri tanımlamak için “düzensiz göçmen” yerine “yasadışı göçmen” ifadesinin kullanılması bunun en tipik örneğidir. 2015'te Suriye İç Savaşı esnasında göç etmek zorunda kalan milyonları ifade etmek için sürekli olarak konuyu insani temelden uzaklaştırıcı şekilde “kriz” ifadesinin kullanılması da buna örnek olabilir. Yine 2015 “krizi” esnasında Avrupa Komisyonu'nun Suriyeli sığınmacılardan ısrarla “sığınmacı” değil, geçicilik ve keyfilik vurgusuyla “göçmen” olarak bahsetmesinde de güvenleştirci dili takip etmek mümkündür. Her ne şekilde olursa olsun güvenleleştirme süreci ile göç günlük ve basit bir siyasi mesele değil; toplumu, ülke sınırlarını hatta egemenliği tehdit eden üst düzey bir tehdit olarak sunulmak istenmektedir. Güvenleleştirme teorisine göre aslında bir güvenlik tehdidi olarak sunulan mesele, reel politikte bir tehdit unsuru değildir. Onu güvenlik endişesi hâline getiren güvenleştirci aktörlerin söylem ve eylemleridir. (Bknz: Stritzel, 2007; Eroukhmanhoff, 2018; Taureck, 2006).

¹¹ Anketin orijinalinde “yasadışı göç” (*illegal migration*) kavramı kullanılmıştır. Kavram günümüzde hak perspektifli akademik yazında tercih edilmemektedir; bireye negatif anlam yüklemek için bu çalışmada “düzensiz göç” kavramı kullanılmıştır. Ancak burada orijinal metnin “yasadışı” ifadesini kullanması nedeniyle atıfta onun korunması tercih edilmiştir. Böylelikle anketin zaten güvenleştirci bir dil ve kabul ile çalışmaya başladığı da görülebilmektedir.

su bakımından orta ölçekli bir Avrupa ülkesi olarak değerlendirilebilir. 17,5 milyonluk nüfusun içinde göçmen kökenliler 4,3 milyon civarındadır (Statista, 2021). Nüfusun içinden ikinci büyük etnik grubu, zaman zaman birbirleriyle yer değiştirerek Fas ve Türkiye asıllılar oluşturmaktadır (Statline, 2022).

Fransa'ya benzer şekilde Hollanda'da da göçmen topluluk eski sömürgelerin ve iş gücü anlaşmalarının bir karışımından oluşmaktadır. 1945 ile 1960'ların başlarına kadar olan dönemde Hollanda'ya eski sömürgesi Endonezya, Surinam ve Antillerden öğrenciler ve işçiler kitleler hâlinde göç etmiştir. Tüm Batı Avrupa ile aynı dönemde Hollanda da iş gücü anlaşmalarına başlamış; İtalya, İspanya, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Fas, Yugoslavya ve Tunus ile 1960 ve 1970'lerde pek çok anlaşma imzalanmıştır (Castles, 1986, s. 765). Bugünkü nüfus dinamiklerinde sömürgelerden gelen göçün ve iş gücü anlaşmalarının etkisi açıkça görülmektedir.

Hollanda'nın göçmen alma hikâyesi kadar İslam'ın ülkeye uyumu tartışması da Fransa'ya benzemektedir. Aşağıda da bahsedilecek olan, Avrupa'nın genelinin yoğun şekilde özellikle 2012-2017 yıllarında artan bir grafikte yaşadığı radikal terörist eylemlerle Hollanda 2004 yılında Theo van Gogh'un öldürülmesi ile tanışmıştı. Bu olaydan sonra İslam ve Müslümanların Hollanda'ya uyumu gündemden hiç düşmeyen bir tartışma konusu olmuştur. Kendini sekülerizm ile tanımlayan Hollanda'da aşırı sağ Özgürlük Partisi (*Partij voor de Vrijheid-PVV*) göç ve göçmen meselesini neredeyse sadece İslam ve Müslümanlara odaklanmaktadır. Dolayısıyla aslında Hollanda kamuoyunda göç tartışması, ağırlıklı olarak İslam ve onun Hollanda'ya uyumu, Müslüman kadınlar ve onların kıyafetleri üzerinden ilerlemektedir.

Danimarka

5,8 milyon nüfuslu Danimarka'da (Statistics Denmark, 2022) göçmenler sırasıyla Polonya, Suriye, Romanya ve Türkiye kökenlidir ve nüfusun yaklaşık %4'ü Müslümanlardan oluşmaktadır (Statista, 2022a). Refah seviyesi oldukça yüksek olan ülke resmî olarak kendini tanımlarken insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ile acımasız Viking geçmişinin aksine artık dünyanın en barışçıl toplumlarından biri olduğunu vurgulamaktadır (Denmark.dk, 2022).

Freedom House'un demokrasi endeksi araştırma verilerine göre Danimarka 100 üzerinden 97 puanla tam özgür ülkelerdendir (Freedom House, 2021). Özgürlükler ülkesi olan Danimarka'nın sığınmacılar konusundaki tutumu mevcut imajı ile bir hayli çelişmektedir. Endekslere göre en demokratik ülkelere birisi olmasına rağmen Danimarka, günümüzde Macaristan gibi sığınmacılara yönelik dışlayıcı uygulamalar ile anılmaya başlanmıştır. Danimarka'nın göç tarihi incelendiğinde, II. Dünya Savaşı öncesine kadar Avrupa dışından göç almadığı görülmektedir. 19. yüzyıldan önce Danimarka'ya olan göçler, Almanya ve Hollanda'dan gerçekleşen tarımsal göçlerdir. XX. yüzyıl itibarıyla ise Rus pogromlarından kaçan Yahudiler Danimarka'ya sığınmıştır. II. Dünya Savaşı bitiminde ülkeye sığınan 260.000 Alman da önemli bir başka göç dalgasını oluşturmuştur (Andreassen, 2013, ss. 2-3). Ancak diğer Avrupa ülkeleri gibi Danimarka'ya da ilk ciddi göç dalgası II. Dünya Savaşı ardından talep ettiği misafir işçilerle olmuş ve ülke bu dönem en fazla Türkiye, Pakistan ve Yugoslavya'dan göç almıştır. İkinci göç dalgası 1980'li yıllarda İran, Irak, Filistin, Afganistan, Eski Yugoslavya'dan gelmiştir. Bunları takiben 1992-1996 yıllarında da Bosna Hersek'ten yoğun göç alan Danimarka'ya son olarak Arap Baharı sonrası Suriye'den zorla yerinden edilmiş gruplar gelmiştir (Bredgaard ve Lind Ravn, 2021, ss. 68-70).

Yukarıda belirtilen üçüncü dalga göçle birlikte Danimarka'ya olan sığınma taleplerinde önemli bir artış yaşanmış ve 2015 yılında ülkeye 21 bin 316 sığınma başvurusu gerçekleşmiştir (Bredgaard ve Lind Ravn, 2021, s. 70). Buna karşılık, 2016 yılından itibaren Danimarka sığınmacılara karşı izlediği kısıtlayıcı ve dışlayıcı politikalarla ülkeye yapılan sığınma başvurularını

önemli oranda azaltmıştır. 2016 yılında BMMYK'nin koyduğu kota sisteminde öngörülen sığınmacı kontenjanını da alamayacağını bildiren Danimarka, 2019 yılında Frederiksen hükümeti döneminde tekrar kotaya uygun kabul yapacağını bildirmişse de Başbakan Frederiksen seçim vaatleri içerisinde bulunan sığınma politikalarının sertleştirilmesi hedefini sürdürmeye niyetli görünmektedir. 2021 yılı ocak ayında Başbakan, sosyal uyumun tehdit altında olduğunu belirterek hedeflerinin sıfır sığınmacı olduğunu açıklamıştır (Küçük, 2021). Bahse konu politikanın etkisine küresel Covid-19 salgını da eklendiğinde Danimarka'ya 2020 yılında sadece 600 sığınma başvurusu olmuştur ve bu, ülke tarihinde son 30 yılın en düşük rakamı olarak kayıtlara geçmiştir. 2021 yılında sığınma başvurusunun 2 bin 100'e yükseldiği görülmektedir (Statista, 2022b).

Danimarka'nın dışlayıcı göçmen karşıtı duruşunu Müslümanlara yönelik tutumlarından anlamak mümkündür. Zaman zaman homofobik ve cinsiyetçi imalarla Müslümanların Danimarka değerlerinden yoksun olduğu ve Danimarka'ya entegre olamayacakları kamuoyunda yüksek sesle dile getirilmektedir (Yılmaz, 2015, s. 2). Danimarka'da göçe bir güvenlik sorunu olarak yaklaşımın genelde 11 Eylül Saldırıları ve Karikatür Krizi ile başladığı değerlendirilse de Danimarka'da başta Türkler olmak üzere Müslüman göçmenlerin aile birleşimi yoluyla eşlerini getirmeleri, Müslüman kadın göçmenlerin örtünme pratikleri dolayısıyla İslam'ın daha da görünür olması ve özellikle yine Müslüman göçmenlerin Danimarka kültürüne ve en nihayetinde Danimarka'ya uyum sağlayamamaları 1970'lerden itibaren sıklıkla eleştirilmekteydi (Abadan-Unat, 2017, s. 359). 1997 yılında Morgenavisen Jyllands-Posten gazetesinde yayınlanan anket sonuçlarına göre Danimarkalıların %48'i ülkede yaşayan Müslümanları "Danimarka dinine ve kültürüne" tehdit olarak görmektedir (Özmen, 2017, s. 109). 11 Eylül Saldırıları ve Karikatür Krizi'nin ardından Danimarka'nın Müslümanlara olan ayrımcı tutumu daha da derinleşmiştir. Bu atmosferde ırkçı saldırıların arttığı görülmektedir. 2005 yılında 81 kişi ırkçı saldırıya uğramışken 2006 yılının ilk çeyreğinde bu sayı 39 kişidir ve dönem bazında %125 artış gerçekleşmiştir (Danimarka Haber Gazetesi, 2006, s. 8). 2020 yılında Danimarka'da işlenen nefret suçları kayıtlarına göre 635 nefret suçunun 360'ı ırkçılık ve yabancı düşmanlığı motivasyonu ile işlenmiştir, 79'u anti-semitist, 87'si ise Müslüman karşıtı nitelik taşımaktadır (Osce Odihr Hate Crime Reporting, 2020).

Danimarka'da toplumun bir parçası olarak özümşenen ya da özümşendiğini düşünülen demokrasi, insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi evrensel değerler hem toplumun genelinde hem de siyaset sahnesinde Batılı olmayan toplumların çatıştığı ve ulaşamayacağı yüksek idealler olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2015, s. 2). Bu varsayımın yansımaları, yasamanın getto tanımında da görülebilir. Danimarka kanunlarına göre bir yerin getto olarak değerlendirilebilmesi için bölgenin %50'sinden fazlasının "Batılı olmayan" bir topluluktan oluşması, bahse konu topluluğun eğitim seviyesinin ortalamasının altında, suç oranının yüksek ve istihdam ve brüt gelirin ise düşük olması gerekmektedir (Chu ve Sweeney, 2021). "Onarılamaz kentsel felaket" olarak görülen bu bölgelerin yeniden inşası başka bir deyişle "soylulaştırılması" (*gentrification*) gündemdedir (O'Sullivan, 2020). %70'i sığınmacılardan oluşan bu gettolarda yaşayanları "paralel toplum" olarak ilan eden Danimarka'nın "2030'da sıfır getto" (*Et Denmark uden parallelsamfund-ingen ghettoer i 2030*) projesi bulunmaktadır (Koçak, 2022). Ayrıca gettolara özel ağır düzenlemeler de bulunmaktadır. Örneğin, gettoda yaşayan okul öncesi çocukların devlet anaokullarında haftada 25 saat geçirmesi zorunludur. Eğer buna uyulmazsa aileye verilen sosyal yardımlar kesilmektedir (O'Sullivan, 2020).

Danimarka, 1998'de yürürlüğe giren Entegrasyon Kanunu ile entegrasyona yönelik uygulamalar başlatan ilk Avrupa ülkelerinden biridir (Koçak, 2022). 2008'den itibaren de entegrasyon politikaları Göç, Mülteci ve Entegrasyon Bakanlığı tarafından organize edilmektedir (Koçak ve

Gündüz, 2016, s. 77). Danimarka'da entegrasyon kanunları her geçen yıl göçmenler için biraz daha zorlayıcı bir hâl almaktadır. Örneğin, 2003'te yürürlüğe giren ve hâlen geçerli olan düzenlemeye göre 24 yaş kuralı ile aile birleşimlerine yönelik özellikle göçmen kökenlileri hedef alan kısıtlayıcı bir uygulama bulunmaktadır. Buna göre bir Danimarka vatandaşının Avrupalı olmayan biriyle evlenebilmesi için iki tarafın da 24 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir (Koçak, 2022). Yakın zamanda yapılan bir kamuoyu yoklamasında Danimarka halkının entegrasyona yönelik düşünceleri ve göçmenlere dair yanlış bilinen doğrular tespit edilmek istenmiş, Danimarka hükümetinin göçmen karşıtı sert politikalarının halka da yansımaları ve sağ partilerin seçmenleri dışındaki bireylerde de göçmenlere yönelik olumsuz algının yükseldiği görülmüştür. Ankete katılanların %74'ü göçmenlerin entegrasyonuna ilişkin sözde ilerleme verilerinin gerçeği yansıtmadığını, göçmen kökenlilerin Danimarka toplumuna adapte olamadığını düşünmektedir. Göçmen kökenli genç erkekler arasında suç oranları düşme eğiliminde olsa da ankete katılanlar arttığını düşünmektedir. Yine aynı anket sonuçlarına göre, Batılı olmayan göçmenlerin sayısı gerçekte olduğundan çok daha fazla tahayyül edilmektedir (Brygger ve diğer., 2021). Avrupa Komisyonu'na göre entegrasyona yönelik farkındalığı en yüksek Avrupa ülkesi olarak değerlendirilen Danimarka, bahse konu anket verilerine göre aslında tam tersi bir portre çizmektedir (Bendixen, 2021).

Aşırı Sağ Partilerin Göç ve Göçmenlere İlişkin Siyaseti Almanya- *Alternative für Deutschland*

2013'te kurulan popülist Alternative für Deutschland (AfD), temel çıkış noktası olarak Avrupa Birliği şüphecililiği ve Euro bölgesi eleştirisini kullanmaktaydı (Abadan-Unat, 2017, s. 44). Bulunduğu siyasi konum partiyi doğal olarak göçmen ve İslam karşıtı bir pozisyona koyduysa da buna ilişkin söylemlerinin özellikle 2015'ten sonra güçlendiğini ve belirgin hâle geldiğini tespit etmek önemlidir. Göçmen meselesine verilen özel önem AfD'ye özellikle Almanya'nın doğusunda belirgin bir destek sağladı. Diğer taraftan AfD'nin daha ilk seçimlerinde, 2013'te, %4,7 oy oranını yakaladığını, Bundestag'a girmesine ramak kaldığını belirtmek gerekir (Ünal Eriş ve Öner, 2021, s.173). Almanya gibi Nasyonal Sosyalist geçmişin hayaletleri ile hâlâ hesaplaşan bir ülke için kendini aşırı sağda konumlandıran, liderleri ve milletvekilleri zaman zaman o geçmişe öykünen mesajlar veren bir partinin daha ilk seçimde bu oranda destek bulması Alman kamuoyunda endişeli tartışmaları beraberinde getirdi.

AfD'nin ülke genelinde çok büyük bir başarı kaydettiğinden bahsedilemese de Almanya'nın doğusundaki desteği kemikleşmiş görülmektedir. Doğu eyaletlerinin çoğunda birinci olan AfD, Alman siyasetindeki Doğu- Batı ayrımını da ortaya çıkartmaktadır (Bennhold, 2019). Genel seçimlerde 2017'de %12'nin biraz üzerinde oy alan parti, 2021'de %10,3 civarına gerilemiştir (Connolly, 2021). Parti bunu bir yenilgi olarak değerlendirmemiş, %10'nun üstünde her sonucun iyi olduğu değerlendirmesi yapılmıştır. AfD'nin arkasındaki destek eyalet bazındaki seçim sonuçlarına bakıldığında daha net anlaşılmaktadır. Buna göre doğu eyaletleri olan Brandenburg (%23,5-2019), Sachsen-Anhalt (%20,8-2021), Sachsen (%27,5-2019) ve Thüringen'de (%23,4-2019) parti ciddi bir oy oranına sahiptir (Brandt, 2022).

Avrupa popülizminin dışlayıcılığı AfD'nin göç meselesindeki tutumunda oldukça net gözlemlenmektedir. AfD'nin dışlama kriterleri arasında kültürün, dinin ve etnisitenin yer aldığı görülmektedir. Kuruluşundan bu yana *Patriotische Europäer Gegen die Islamisierung des Abendlandes* (PEGIDA- Batı Ülkelerinin İslamlaştırılmasına karşı Yurtsever Avrupalılar) ile özdeşleştirilen AfD bu bağlantıyı resmî olarak ısrarla reddetse de (Ünal Eriş ve Öner, 2021, s. 173) Frauke Petry'nin 2015'te parti lideri olarak seçilmesi hem aşırı sağa hem de PEGIDA'ya açıkça yaklaşmasının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Petry'den bağımsız olarak parti zaten başlangıçtan beri

göçü suçla bağlantılandırmış, daha sıkı sınır kontrolleri ve suçluların ivedilikle sınır dışı edilmesi üzerinde ısrarla durdukları konular olmuştur. Ancak Petry sonrası söylem daha da sertleşmiş, sınır geçen “yasadışı” göçmenlerin ateşli silahlarla durdurulması önerisine kadar varmıştır (Grabow, 2016, s. 177). Eylül 2017’de partinin liderliğini alan Alexander Gauland ve Alice Weidel de vites büyütürken Petry ile netleşen parti çizgisini korumuşlardır. Gauland Almanya’yı yabancıların istilasından kurtarma sözü verirken İslam’ın Alman toplumuna yabancılığının altını çizmekte, Weidel ise göçün, özellikle de Müslümanların, Almanya için bir sosyal ve kültürel tehdit olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır (Ünal Eriş ve Öner, 2021, s. 173). Bu anlamda sağcı popülist bir parti olan AfD, göçmenlere yönelik olumsuz temsilleri sürdürmekte ve olumsuz temsillerin yeniden üretimini parti iletişimde ve programında sağlamaktadır (Kaçar-Aşçı, 2021, s. 224).

Parti iktidar olması durumunda; Almanya’daki camilerin ülke dışından fonlanmasını, çarşaf giyilmesini ve ezanı yasaklayacağını belirtmektedir. Yine bu çerçevede camilerde görevli imamların sıkı bir güvenlik kontrolünden geçirilmesi de partinin göçmen kökenlilere ilişkin politikalarının arasında yer almaktadır. Parti içinde, tartışmalı da olsa, entegre olmuş Müslümanlar “ılımlı” Müslüman olarak değerlendirilmekte ancak bu kimselerin toplumdaki yeri, çok kültürlülük (yine de) istenmeyen bir kavram olduğundan sıklıkla olumsuz anlamda politika konusu yapılmaktadır (BBC, 2020). Milliyetçiliğin ırkçılığa evirilen boyutu olan yerlilğe göre de asıl kültürün kültürlenmeye karşı korunması gerekmektedir. Bu bağlamda AfD için de çok kültürlülük, Alman ulusunun bir kültürel varlık olarak devamına karşı en büyük tehdit olarak değerlendirilmektedir (Ünal Eriş ve Öner, 2021, s. 175). AfD’nin benimsediği ve göçmen kökenlilerin ve göçmenlerin uyum sağlamasını istediği Leitkultur kavramı Almancayı ve Alman kültürel geleneklerini barındırmakta ve bunların Alman kimliği ile özdeş olduğunu ileri sürmektedir (Gedmin, 2019). Aynı kavram *Christlich Demokratische Union Deutschlands* (CDU- Hristiyan Demokrat Parti) tarafından çok uzun yıllardır kullanılmakta ve Hristiyanlık, aydınlanma felsefesi ve hümanizmde kökleşmiş değerlerle tanımlanmaktadır (Abadan- Unat, 2017, s. 105). CDU’dan AfD’ye makbul göçmen ve vatandaşlığa kabulün olasılıkları değişmemiş, söylev daha dışlayıcı, güvenleştirici bir hâl almış görünmektedir.

Fransa- *Rassemblement National*

Fransa’da 2022 seçimlerinin kazananı olmasa da parlayan yıldızı *Rassemblement National* (RN- National Rally- Ulusal Birlik), 1972 yılında François Duprat ve François Brigneau tarafından *Front National* (National Front- Ulusal Cephe) olarak kurulmuş ve şimdiki partinin genel başkanı Marine Le Pen’in babası Jean- Marie Le Pen zamanında Fransız siyasetinde yükselişe geçmiş aşırı sağ ve milliyetçi bir partidir. Baba Le Pen 2011 yılında parti başkanlığını kızına devretmiştir (Ray, 2022). Partinin ismi 2018’de *Rassemblement National* (RN) olarak değişmiştir.

Kurulduğundan beri parti çok net bir göçmen karşıtı söylem ortaya koymaktadır. Kullanılan siyasi dil sıklıkla yabancı düşmanlığı ve anti-semitizme de evrilmektedir. Tüm bu uç gündemler içerisinde İslam ve yabancılar meselesi RN’nin en temel politika konularını oluşturmaktadır. 2015’ten beri Fransa’da yaşanan radikal İslamcı terör eylemleri, güvenliği ve Müslüman göçmenlerin “uyumsuzluğunu” Fransız seçimlerinin temel meselesi hâline getirmiş ve Fransa iç politikasını doğrudan etkilemiştir. Bu rüzgârı arkasına alan Marine Le Pen parti programına uç İslamcı görüşleri olan kişilerin Fransız vatandaşlığından çıkarılmasını, Fransız anayasal değerleri ile çelişen camiler ve Müslüman derneklerinin kapatılmasını, tüm kamusal alanlarda ve okul gezilerinde başörtüsünün topyekûn yasaklanmasını almıştır (Reuters, 2022). Özellikle Müslümanları hedef alan bu söylemlerin yanı sıra genel olarak göç meselesi de parti programında ileri derecede güvenleştirici ve ayrıştırıcı bir dil ile ele alınmaktadır. Buna göre sadece Fransız

vatandaşları sosyal refah devleti yardımlarından yararlanabilirler; parti programına göre barınma ve istihdam yardımlarından sadece Fransız vatandaşları yararlandırılacaktır. Göçmenlerin aile birleştirmesi opsiyonu durdurulacak, bir seneden uzun süredir işsiz olan göçmenlerin ikamet izinleri iptal edilecek, belgesiz göçmenler ve suça karışan yabancılar ivedilikle sınır dışı edilecektir. İngiltere'nin Ruanda'da uygulamak istediğine benzer şekilde Marine Le Pen'in partisi de sığınma başvurularının Fransa dışında değerlendirilmesini parti programına almıştır (Reuters, 2022). İngiltere'nin sığınmacıları Ruanda'ya gönderme girişiminin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden döndüğü değerlendirildiğinde *Rassemblement National*'ın parti programının Avrupa'nın üzerine inşa edildiği demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları değerleri ile çeliştiği açıkça görülmektedir.

Le Pen'in güvenikleştirici söylemi Fransız kamuoyunda karşılık bulmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimi boyunca özellikle göç ve Müslümanlar üzerine tartışmayı ve kamuoyunun ilgisini Le Pen'in yönlendirdiği söylenebilir (Pascual, 2022). Özellikle göçmenlerin sosyal refah devletini sömürdüğü argümanı Emmanuel Macron'u zor durumda bırakmış ve kendisini ve politikasını sürekli Le Pen'e karşı açıklamak zorunda kalmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimine yön veren Le Pen ve partisinin 2022 seçim propagandasının göç üzerine anekdotlarını hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Buna göre; aile birleşimi, toprak hakları, oturma izni, sosyal yardım, barınma ve istihdama erişim gibi konularda göç politikası kesinlikle sıkılaştırılacaktır. Schengen Anlaşması yeniden müzakere edilecek ve sınır gözetimi güçlendirilecektir. Yabancılar ve göçmen öğrenciler için bir asimilasyon politikası hayata geçirilecek, yabancı öğretmenler tarafından sağlandığı için menşe dil ve kültür öğrenimi kaldırılacaktır. Okul gezilerinde refakatçilerin başörtüsü takması yasaklanacak Fransa topraklarında İslamcı ideoloji ve tüm ağırları ortadan kaldırılacaktır (Boubtane, 2022). Le Pen'e göre göçmenler, elbette özellikle Müslümanlar, Fransa'nın seküler değerlerine uyum sağlayamamaktadırlar. Göçmenler Fransa'ya kendi değerlerini dayatmaya çalışmakta, bu da Fransız kimliğini temelden sarsmaktadır. Bu ayrıştırıcı dil Fransız kamuoyunda karşılık bulmuş olacak ki 2022 yılı Nisan ayında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Le Pen %41,45 oy oranına ulaşmıştır (France24, 2022). Bu oy oranı aşırı sağ söylemin ve politikaların Fransız toplumunda desteklendiğini, göçmenler ve İslam 'meselesinin' toplumun gerilim noktalarından biri olduğunu açıkça göstermektedir.

Aşırı sağ siyasetin temel ideolojilerinin ve özelliklerinin incelendiği bölümde RN'nin sivil milliyetçilik söylemlerini benimsediği belirtilmişti. Bonjour ve Block (2016) sivil milliyetçiliğin temel olarak dışlayıcılığının referans noktasının, Fransa için Müslümanlık olduğunu belirtmektedir. Fransa'da bu bağlamda göçmen kökenli vatandaşların aidiyetlerinin sorgulandığını, bu konuya ilişkin Müslüman bir Fransız vatandaşının "beyaz" bir Fransız kadın ile evlenmesinin haberlerde "Fransız bir kadınla evli bir Müslüman" olarak verilmesi göstermektedir (s. 779).

Hollanda- *Partij voor de Vrijheid*

2006 yılında Avrupa siyaset sahnesinin belki de en tartışmalı figürü Geert Wilders tarafından kurulan *Partij voor de Vrijheid* (PVV- Freedom Party- Özgürlük Partisi) girdiği ilk seçimde 9 sandalye kazanmayı başararak bir anda Hollanda siyasetinin aktörlerinden biri hâline gelmiştir (Otjes, 2017). Partinin aşırı sağ, ayrıştırıcı ve özellikle Müslümanları hedef alan söylemi Hollanda kamuoyunda aşırı destek bulmasa da istikrarlı bir kitleye hitap etmeyi sürdürmektedir.

PVV çok açıktan ve sert biçimde Müslümanları hedef almasına rağmen, göçmen topluluklarında tek odak noktasının Müslümanlar olmadığını söylemek gerekir. 2010 yılında Parti "Reporting Centre on Central and East Europeans" başlıklı bir web sitesi açmış ve buradan Hollanda'daki mevcut işsizliğin ve suç oranının sorumlusu olarak Polonyalılar, Bulgarlar ve Romanyalılar

gösterilmiştir. İnternet sitesinde açıkça Doğu ve Orta Avrupalılar hedef gösterilirken halktan da konuya ilişkin deneyimlerini paylaşmaları istenmiştir (DutchNews. nl, 2012; Kaya, 2020, s. 146). Her ne kadar Orta ve Doğu Avrupalılar dikkat dağıtsa da Geert Wilders'a göre Hollanda'nın en büyük sorunu İslamlaşmadır. Bu durum varoluşsal bir tehdit yaratmaktadır, Hollandalı kimliği, değerleri ve özgürlüğü, Hollandalıları Hollandalı yapan her şey temelinden sarsılmaktadır. Wilders'a göre İslam'ın ılımlı bir versiyonu bulunmamaktadır, İslam bir yaşam tarzıdır ve dolayısıyla İslam Avrupa'nın üzerine inşa edildiği kilise-devlet ayırımına tamamen aykırı bir dindir (Damhuis, 2019). Zaman zaman Wilders İslam'ı Nasyonal Sosyalizme benzer nihilist, anti-semitik vahşi bir dinî ideoloji olarak tanımlarken izleyen yıllarda bazen söylemini bir nebze yumuşatmış ve ibresini siyasal İslam'a döndürmüştür. Partinin ve Wilders'ın söylemi zaman zaman bu çizgide gidip gelmektedir. Söylemin sertliğinden bağımsız Wilders'a göre İslam Hollanda'nın en büyük sorunudur (Otjes, 2017).

Wilders'ın hedefine İslam'ı koymasında kamuoyunda tanınmasına yol açan olay önemlidir. 2004 yılında Wilders o zamanki partisinden kendi yolunu çizmek için ayrıldıktan iki ay sonra Kasım 2004'te Hollandalı yönetmen Theo van Gogh Fas asıllı bir Hollandalı olan Mohammed Bouyeri tarafından "Teslimiyet" isimli filmdeki Müslüman kadın temsili dolayısıyla öldürülmüştür. Olay Müslümanların Hollanda toplumuna uyumu tartışmalarını alevlendirmiş, bu arada Wilders'ın da Bouyeri'nin öldürülecekler listesinde olduğu ortaya çıkmıştır (Damhuis, 2019). İslam ve entegrasyon tartışmalarının hararetiyle olay hiç şüphesiz Wilders'ın kamuoyundaki görünürlüğüne ve popülaritesini arttırmıştır.

PVV'ye göre kitlesel göç bir felakettir; eğitim ve ekonomideki çöküşün ve sokaklarda mevcut güvenlik endişelerinin sebebidir. PVV'nin deyimi ile İslamlaşma her yerdedir, Hollanda ve Avrupa kültürünü tehdit etmekte, kadınları, Yahudileri ve eşcinselleri etkilemektedir. Diğer taraftan Müslümanlar sosyal refah devletini sömürmekten başka amaç taşımamaktadırlar (Van der Valk, 2020, ss. 347-395). PVV ve Wilders İslam'ı hoşgörüsüz, cinsiyetçi ve homofobik bir din olarak tanımlamakla aynı zamanda Hollandalılığı da bütün bunları aşmış bir üst ve üstün kimlik olarak konumlandırmaktadır. Benzer referanslar Danimarka sağında da görülmektedir. Özellikle göçmenleri sıklıkla homofobik olarak nitelendirmesi, İslamofobi'yi eşcinsel haklarını korumak için kullanması ile PVV'nin Avrupa'daki homoseksüelliğe açıktan karşı çıkan diğer aşırı sağ partilerden ayrıldığını söylemek gerekir.

PVV'nin aşırı sağın popülizm ve yerlilik özelliklerini yansıttığını söylemek mümkündür. İslam'a yönelik dışlayıcı tutumu ve beraberinde İslam'ın Hollanda'ya karşı tehdit oluşuna dair söylemleri bu savı doğrulamaktadır. Avrupa kültürüne, değerlerine uygun görülmeyen İslami ilkeler ve hayat tarzı, göçün dışsallaştırılmasında ve güvenleştirilmesinde mütemediyen kullanılmaktadır. Danimarka'da da görüldüğü üzere çeşitliliğe saygı ve hoşgörü değerlerini en çok sahiplenen ve entegrasyona yönelik farkındalıkları yüksek bilinen ülkelerin, bunu üst kimlik yaratımında kullandığı ve özellikle Müslüman göçmenleri İslami değerlere affettikleri cinsiyetçi söylemlerle ötekileştirdikleri görülmektedir.

Danimarka- Dansk Folkeparti

Danimarka'da popülist siyaset üzerine yapılan araştırmalar, genellikle Fremskridtspartiet (FrP- Progress Party-İlerleme Partisi) kökenli Dansk Folkeparti'yi (DF- Danish People's Party-Danimarka Halk Partisi) inceleyerek başlamaktadır. DF üyeleri yabancı grupları ötekileştirmeleri ve anti-elitizm yaklaşımları göstergeleri nedeniyle popülist olarak sınıflandırılmaktadır (Bächler ve Hopmann, 2017, s. 31). 1995 yılında FrP'den ayrılan bir grubun kurduğu DF'nin lideri Kjærsgaard parti için önemli bir aktördür. Özellikle partinin ilk birkaç yılı onun fotoğrafı olma-

dan reklam yapılmamıştır. Parti ulusal seçimlere ilk kez 1998 yılında katılmış ve %7,6 oy oranıyla sağ siyasi kanadın ana partisi hâline gelmiş, 2001 yılındaki seçimlerde ise %12 oy oranı ile parlamentodaki üçüncü büyük parti olmuştur (Kosiara-Pedersen, 2019, ss. 68- 70). 2009 yılında da DF'nin adayı, Avrupa Parlamentosu üyesi seçilmiştir (Özmen, 2017, s. 109).

DF kuruluşundan itibaren Avrupa'daki diğer benzerleri gibi siyasetinin büyük bir bölümünü göçmen karşıtlığı üzerine kurarak ilerlemiştir (Usta, 2019). Parlamentaoya girişinden itibaren DF, göç ve entegrasyon, suçta daha sert cezalar, yaşlılara daha çok bakım, Danimarka tarihinin ve kültürünün tanıtılması gibi konularda hükümetten çeşitli tavizler almayı başarmıştır (Kosiara-Pedersen, 2019, s. 71). DF'nin göç politikalarındaki etkisini, 2010 yılında göçmenler ve entegrasyon ile ilgili uygulamalarda değişim için hükümet ile anlaşmaya varmasında da görmek mümkündür (Koçak ve Gündüz, 2016, s. 77). Bu anlaşmaya göre uzun süre oturma izni verilen göçmenlerin entegrasyonuna yönelik yeni uygulamalar getirilmiştir. Bu uygulamalar, bir yıl toplumsal etkinliklerde yer almayı, yüksek dil yeterliliğini, oturma iznine başvurudan sonra 3 yıl yardıma muhtaç olmamayı kapsamaktadır (Bertozzi'den aktaran Koçak ve Gündüz, 2016, s.78).

2019 yılına kadar Danimarka Halk Partisi'nin sürekli yükselen oy oranlarının temelinde "sağcı sosyal demokrat/refah milliyetçisi" bir söylem tutturmuş olması etkilidir (Usta, 2019). DF, göç ve göçmenliği, düşük kaliteli refah yardımları, yüksek suç ve işsizlik oranları ile ilişkilendirmektedir (Jupskas, 2015, s. 30). Ayrıca, bu bağlantı ile sol popülist söylemleri de parti programına eklemiştir (Usta, 2019). 2019 yılına gelindiğinde artık sağ ve özellikle ortanın solu partilerin göçmen karşıtlığı konusunda birbirlerine yaklaştıkları görülmektedir (Bächler ve Hopmann, 2017, s. 33; Pérez, 2019, s. 3). Bu nedenle de Danimarka Halk Partisi ve diğer aşırı sağcı partilerin göçmen karşıtı söylemleri, sosyal demokratların geleneksel seçmen tabanını etkileyememiş, bu seçmen grubundan oy devşirmeleri mümkün olmamıştır (Usta, 2019; BBC, 2019; Franklin, 2022). Diğer deyişle, Danimarka'daki sosyal demokratların da göçmen karşıtı söylem benimsemesi; belki Fransa'da yaşananın aksine, Danimarka'da aşırı sağın soldan oy almasını engellemiştir. 2015 yılında %21,1 oy oranı olan DF, 2019 seçimlerinde %8,7 oy ile oy kaybı yaşamıştır (Statista, 2019).

Danimarka Halk Partisi, Danimarka halkını ahlaken üstün tutuşu, seçkinlere karşı duruşu ve dışlayıcı özellikleriyle tipik bir aşırı sağ popülist partidir. Göçmenlerin, özellikle yine Müslümanların, Danimarkalılık değerlerine uyum sağlayamayacağı ve Danimarka halkına tehdit oluşturacağı görüşünü benimsemesi, yerlilik özelliğini taşıdığını da göstermektedir. Yabancı düşmanlığı ve yerlilik söylemlerine dayanan siyaseti, Danimarka toplumunda karşılık gördüğü için diğer partilere de sirayet etmiştir. Bu görüşleri en sert kimin savunacağı yarışının başlamış olması toplumda tansiyonu yükseltmeye devam edecektir.

Sonuc

Çalışmada Almanya, Fransa, Hollanda ve Danimarka'nın göçe olan tutumlarının incelenmesi doğrultusunda bu ülkelerin göç ülkesi olduğu ancak buna karşılık yine de artan göçmen nüfusa yönelik olumsuz yönelimlerin yükseliş ivmesinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen aşırı sağ partilerden hareketle göçmen karşıtı siyasi akımın genel olarak göçmenlerin "ev sahibi" kültüre olan bozucu etkileri üzerine odaklandığı söylenebilir. Birbirlerinden belli noktalarda farklılaşsalar da inceleme konusu olan aşırı sağ partilerin bir diğer ortak odak noktası İslam ve Avrupa toplumuna uyumsuzluğudur. Göçün güvenleştirilmesi kapsamında yaygınlaşan bu düşüncenin toplumda karşılığının olduğu, incelenen ülkelerdeki aşırı sağ partilerin yükselişinden ve bu partilerin göçmen karşıtı söylemlerinin sağ kanattan olmayan partilerin dahi politikalarına etki etmiş olmasından anlaşılmaktadır.

Avrupa'nın ihtiyacı dâhilinde başlayan iş gücü anlaşmaları ile gelen işçiler, gittikleri ülkelerde kalıcı olarak yaşam kurmuş ve konu o zamandan günümüze çeşitli sosyal ve siyasi tartışma alanları için temel oluşturmuştur. Bu çalışmada da incelendiği üzere her ülkenin göçe ve göçmene yaklaşımında farklılıklar ve benzerlikler bulunmaktadır. Almanya iş gücü anlaşmaları ile ülkesine davet ettiği göçmenlere geçicilik kabulü ile yaklaşmış ne uyuma ne çocukların eğitimine ilişkin herhangi bir politika üretmemiş ancak 2005 yılı itibariyle bir göç ülkesi olduğunu kabul etmiş ve daha kapsayıcı göçmen politikaları izlemeye başlamıştır. Diğer taraftan, 2015 sığınmacı "krizinde" Angela Merkel'in, kısa süre de olsa, izlediği hoşgörü politikası halka ve siyasete de yansımış, halk da büyük oranda göçmenlere karşı hoşgörülü bir yaklaşım benimsemiştir. Bununla birlikte aşırı sağ partilerin özellikle AfD'nin ötekileştirme ve yabancı karşıtlığı üzerine inşa ettiği popülist politikalar toplumun bir kısmında göçmen karşıtlığını beslemektedir. AfD'nin varlığı, Nasyonel Sosyalist geçmişin mirası ile barışma olarak değerlendirilebilir. Zaman zaman Nazi geçmişine öykünen mesajları, 2000-2007 yılları arasında NSU tarafından işlenen ırkçı cinayetlerin aydınlatılmamasını ve en başta konuya ilişkin bilgi ve belgelere 2134 yılına kadar getirilen erişim yasağını hep bu paralelde değerlendirmek mümkündür. Bahse konu erişim yasağı yeni alınan bir kararla 30 yıla düşürülmüştür.

Çalışmanın bir diğer inceleme alanı olan Fransa, iş gücü ihtiyacını öncelikle sömürgelerinin bulunduğu Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika ve Güneydoğu Asya'dan karşılamış ve ardından Akdeniz ülkeleriyle de iş gücü anlaşmaları yapmıştır. 2015 yılında yaşanan terör saldırıları ile Fransa, göçe daha güvenlikçi yaklaşıma başlamış ve bu tutum halkta da karşılığını bulmuştur. Kurulduğu dönemden itibaren RN'nın göçmen karşıtı duruşu yabancı düşmanlığı ve antisemitist ifadelerle siyasi diline yansımaktadır. RN'nın sivil milliyetçi söylemlerinde Müslümanlar hedef hâlinindedir ve Danimarka'da, Hollanda'da olduğu gibi Müslümanların uyumsuzluğu önemli bir meseledir. Uyum sağlayamayan Müslümanlar, Almanya'da da olduğu üzere asıl kültüre tehlike olarak görülmektedir. RN'nın göçmen karşıtlığı söylemleriyle yürüttüğü siyaseti seçimde de karşılık bulmuş ve Le Pen 2022 seçimlerinde oyunu %41,45'e çıkartmıştır.

Hollanda'da da göçmen nüfus Fransa'ya benzer şekilde sömürgelerin ve iş gücü anlaşmalarının karışımından oluşmaktadır. Fransa ve Danimarka'da olduğu üzere Hollanda'da da İslam'ın ülkeye uyumu göç tartışmalarının odak noktasındadır ve aşırı sağ parti PVV'nin hedefinde Müslümanlar bulunmaktadır. Bununla birlikte partinin Doğu ve Orta Avrupalılar için de ayrımcı tutumu olduğu bilinmektedir. PVV, aynı Danimarka'da olduğu gibi, İslam'ı Hollandalı kimliğine, değerlerine ve özgürlüğüne tehdit görmektedir. Yine Danimarka'ya benzer şekilde İslam, homofobik ve cinsiyetçi bir din olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yine Hollandalılık da Danimarkalılık gibi üstün bir kimlik olarak görülmektedir.

Danimarka, vitrinde, çeşitliliğe saygı ve hoşgörü değerlerini benimseyen ve toplumsal cinsiyet eşitliği özelinde öncü rol üstlenen bir ülkedir. Bununla birlikte göçe güvenlik meselesi olarak yaklaşımları ve Müslümanların cinsiyet eşitliği, insan hakları gibi evrensel değerlerden yoksun olduklarına dair söylemleri ve toplumda buna ilişkin oluşmuş olan inanç resmî söylemle pek uyuşmamaktadır. Ülkenin aşırı sağ partisi DF de siyasetinin büyük bir bölümünü göçmen karşıtlığı üzerine kurmuştur. "Sağcı sosyal demokrat/refah milliyetçi" bir söylem tutturan partinin oy oranları ilk seçime girdiği yıllardan itibaren artmış olsa da "asıl" sosyal demokratların da benimsemiş olduğu göçmen karşıtı politikalar sayesinde, DF artık sosyal demokratların geleneksel seçmen tabanından oy devşirememektedir. Buna paralel olarak, 2019 seçimlerinde de oy kaybı yaşamıştır.

İş gücü anlaşmalarından günümüze göçmen kimliğinin Müslümanlıkla özdeşleşmiş olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak Müslümanlığın Avrupalı değerlerle uyum sağlayamayacağına

dair vurguya, Avrupa'nın incelenen ülkelerinin göçe yaklaşımlarında, sağ siyasette hâkim olan göçmen karşıtı söylemlerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle cinsiyet eşitliği ve özgürlük temelinde Avrupa'nın sahiplendiği evrensel değerlerin İslam'da bulunmadığı, İslam'ı ve Müslümanları genelleştirme ve bu nedenle yaşadıkları Avrupa toplumlarına entegre olamayacaklarına dair yaklaşım incelenen ülkelerin aşırı sağ partilerinin söylemlerinin ana hattını oluşturmaktadır.

Aşırı sağ partilerin ekonomideki olumsuzluklardan yararlanarak kendilerine alan açtıkları, ekonomik veriler düzeldiğinde ise kitlesel göçlerin oluşturduğu belirsizlik ortamından yararlandıkları görülmektedir. Tüm partilerin ortak söylemi göç politikalarını sıkılaştırmak ve sınır güvenliğini arttırmaktır. Göçmen kökenliler suçla ve suç göçmen kökenlilerle ilişkilendirilerek, diğer deyişle etiketleme yapılarak, toplumda bir korku iklimi yaratılmaya ve bundan beslenmeye çalışılmaktadır. Suç ile etiketlemede diğer ortak aşama ve öneriler herhangi bir sabıkası olan kişilerin ivedilikle sınır dışı edilmesi, olası sığınma başvurularının ülke dışında alınması ve göçmen kökenli biri radikal İslamcı terörizm ile bağlantılı bulunursa bu kişinin vatandaşlığının iptal edilmesidir. Bu olası politikaların pek çoğunun yukarıda incelenen Avrupa devletlerince de benimsendiği, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne temelden aykırı olduğu ve uygulanabilirliğinin düşüklüğü değerlendirildiğinde aşırı sağ partilerin popülist söylem siyasetini ne derece iyi manipüle ettikleri net olarak anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

Abadan- Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akça, İ. (2018). 1980 sonrası Türkiye'de hegemonya projeleri ve otoriterizmin değişen biçimleri. İ. Akça, A. Bekmen, ve B. A. Özden (Ed.). *Yeni Türkiye'ye Varan Yol: Neoliberal Hegemonyanın İnşası* içinde (ss.27-68). İstanbul: İletişim.

Akgündüz, A. (2013). Guest worker migration in post-war Europe (1946- 1974): An Analytical Appraisal. In Rath, J. ve Martinello, M. (Eds.), *An introduction to international migration studies-European perspectives* (pp. 181-210). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Andreassen, R. (2013). Denmark, migration 16th century to present, In Ness, I. ve Block, M. (Eds.), *The encyclopedia of global human migration*. Wiley: Blackwell Publishing.

Bächler, C. M. Ve Hopmann, D.N. (2017). Denmark: The rise of the Danish People's Party. In Aalberg, C. De Vreese, J. Strömbäck, F. Esser, & C. Reinemann (Eds.), *Populist political communication in Europe* (pp. 39-51). London & New York: Routledge.

BBC (2020). Germany's AfD: How right-wing is nationalist Alternative for Germany? 16.06.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-37274201> adresinden edinilmiştir.

Bendixen, C.M. (2021). Denmark: survey finds that majority overestimates integration problems 01. 09. 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/denmark-survey-finds-majority-overestimates-integration-problems_en adresinden edinilmiştir.

Bennhold, K. (2019). German Elections reveal, and deepen, a New East-West divide. *The New York Times*. 01.09.2022 tarihinde <https://www.nytimes.com/2019/08/31/world/europe/east-germany-afd-elections-saxony-brandenburg-merkel.html> adresinden edinilmiştir.

Betz, H-G. (2002). Conditions favoring the success and failure of radical right-wing populist parties. In contemporary democracies. In Y. Mény & Y. Surel (Eds.), *Democracies and the populist challenge* (pp. 197-213). Houndmills, U.K.: Palgrave.

Bleich, E. (2001). Race policy in France. *Brookings*. 13.06.2022 tarihinde <https://www.brookings.edu/articles/race-policy-in-france/> adresinden edinilmiştir.

Bonjour, S., & Block, L. (2016). Ethnicizing citizenship, questioning membership. Explaining the decreasing family migration rights of citizens in Europe. *Citizenship Studies*, 20 (6-7), 779-794.

Bora, T. ve Canefe, N. (2008). Türkiye’de popülist milliyetçilik. T. Bora, ve M. Gültekinil (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik Cilt 4* içinde (ss. 635-662). İstanbul: İletişim.

Boubtane, E. (2022). France reckons with immigration amid reality of rising far right. *Migration Policy Institute*. 16.06.2022 tarihinde <https://www.migrationpolicy.org/article/france-immigration-rising-far-right> adresinden edinilmiştir.

Brandt, M. (2022). AfD flies out of the Schleswig-Holstein state parliament. *Statista*. 16.06.2022 tarihinde <https://de.statista.com/infografik/5926/afd-in-den-landtagen/> adresinden edinilmiştir.

Bredgaard, T. Ve Lind Ravn, R. (2021). Denmark: from integration to repatriation. In Galgóczi, B. (Ed.), *Betwixt and between: integrating refugees into the Eu labour market* (pp. .67-82). Brussels: ETUI.

Brücker, H., Jaschke, P., and Kosyakova, Y. (2019). Integrating Refugees and Asylum Seekers into the German Economy and Society: Em-pirical Evidence and Policy Objectives. Washington (DC): Migra-tion Policy Institute.

Brygger, R., Nielsen Breidah, K. Ve Ghou Andersen, J. (2021). Danskerne tror, integrationen går meget værre end i virkeligheden. 01.09.2022 tarihinde <https://videnscenterforintegration.dk/index.php/2021/10/28/danskerne-tror-integrationen-gar-vaerre-end-i-virkeligheden/> adresinden edinilmiştir.

Caiani, M. & Weisskircher, M. (2022). Anti-nationalist Europeans and pro-European nativists on the streets: visions of Europe from the left to the far right, *Social Movement Studies*, 21 (1-2), 216-233.

Canovan, M. (1999). Trust the people! Populism and the two faces of democracy, *Political Studies*, 47 (1), 2–16.

Caramani, D. & Manucci, L. (2019). National past and populism: the re- elaboration of fascism and its impact on right-wing populism in Western Europe,. *West European Politics*, 42 (6), 1159-1187.

Castles, S. (1986, Winter). The Guest Worker in Western Europe. *The International Migration Review*, 4 (20), Special Issue: Temporary Worker Programs: Mechanisms, Conditions, Consequences, 761-778.

Chu, L. Ve Sweeney, B. (2021). Denmark evicts ‘ghetto’ residents to integrate them. will it help?. 01.09.2022 tarihinde <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2021/0602/Denmark-evicts-ghetto-residents-to-integrate-them.-Will-it-help> adresinden edinilmiştir.

Cody, J. (2020). Poll: Vast majority of French against accepting more migrants, believe migrants make France less safe. *Remix News*. 13.06.2022 tarihinde <https://rmx.news/article/poll-vast-majority-of-french-against-accepting-more-migrants-believe-migrants-make-france-less-safe/> adresinden edinilmiştir.

Cole, A. (2011). Comparative political parties: systems and organizations. In J. T. Ishiyama, & M. Breuning (Eds.). *21st century political science: A reference handbook* (pp.150-158). London: Sage Publications.

Connolly, K. (2021). Germany election: far-right AfD loses status as main opposition. *The Guardian*. 16.06.2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2021/sep/27/germany-election-far-right-afd-loses-status-at-main-opposition> adresinden edinilmiştir.

Conrad, M. and Aðalsteinsdóttir, H. (2017). Understanding Germany’s short-lived “culture of welcome”: Images of refugees in three leading german quality newspapers. *German Politics and Society*, 35(4), 1-21

Damhuis, K. (2019). The biggest problem in the Netherlands: Understanding Party for Freedom's politicization of Islam. *Brookings*. 19.04.2022 tarihinde <https://www.brookings.edu/research/the-biggest-problem-in-the-netherlands-understanding-the-party-for-freedoms-politicization-of-islam/> adresinden edinilmiştir.

Danış, D. (2021). Göç ve entegrasyon tartışmalarına Fransa'dan bakış: Demograf Patrick Simon'la söyleşi. *Nüfusbilim Dergisi*, 43(1), 136-155.

Danimarka Haber Gazetesi (2006). Irkçı saldırılar artıyor. 01.09.2022 tarihinde <https://haber.dk/pdf/sayilar/200608.pdf> adresinden edinilmiştir.

Denmark.dk (2022). The history of Denmark. 15.08.2022 tarihinde <https://denmark.dk/people-and-culture/history> adresinden edinilmiştir.

Destatis (2022a). 19.04.2022 tarihinde https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/_node.html adresinden edinilmiştir.

Destatis (2022b). 19.04.2022 tarihinde https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Current-Population/_node.html adresinden edinilmiştir.

DutchNews.nl (2012). Problems with Poles? Report them to us, says new PVV website. 10.09.2022 tarihinde https://www.dutchnews.nl/news/2012/02/problems_with_poles_report_the/ adresinden edinilmiştir.

Duverger, M. (1974). *Siyasi partiler* (Ergun Özbudun, çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

DW (2022). Germans less skeptical of immigration. *DW*. 19.04.2022 tarihinde <https://www.dw.com/en/germans-less-skeptical-of-immigration/a-60801783> adresinden edinilmiştir.

Eroukhmanhoff, C. (2017). Securitisation Theory. In S. McGlinchey, R. Walters & C. Scheinpflug (Eds.). *International Relations Theory* (pp. 104- 110). England: E-International Relations Publishing.

Eurostat (2016). Asylum decisions in the EU EU Member States granted protection to more than 330 000 asylum seekers in 2015 Half of the beneficiaries were Syrians. *Eurostat Press Office*. 22.10.2022 tarihinde <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7233417/3-20042016-AP-EN.pdf/34c4f5af-eb93-4ecd-984c-577a5271c8c5> adresinden edinilmiştir.

Filc, D. (2015). Latin American inclusive and European exclusionary populism: colonialism as an explanation, *Journal of Political Ideologies*, 20 (3), 263-283.

France24 (2022). France 2022 - Presidential election - Second-round results. 16.06.2022 tarihinde <https://www.france24.com/en/france-2022-presidential-election-second-round-results> adresinden edinilmiştir.

Franklin, P. (2022). New populist party storms into Danish politics. *The Post*. 01.09.2022 tarihinde <https://unherd.com/thepost/new-populist-party-storms-into-danish-politics/> adresinden edinilmiştir.

Freedomhouse (2021). Freedom in the World 2021 Denmark. 24.06.2022 tarihinde <https://freedomhouse.org/country/denmark/freedom-world/2021> adresinden edinilmiştir.

Gedmin, J. (2019). Right-wing populism in Germany: Muslims and minorities after the 2015 refugee crisis. *Brookings*. 16.06.2022 tarihinde <https://www.brookings.edu/research/right-wing-populism-in-germany-muslims-and-minorities-after-the-2015-refugee-crisis/> adresinden edinilmiştir.

Gellner, Ernest (1964). *Thought and Change*. London: Weidenfeld & Nicolson.

Goalwin, G. J. (2017). Understanding the exclusionary politics of early Turkish nationalism: an ethnic boundary-making approach. *Nationalities Papers*, 45 (6), 1150-1166.

Golder, M. (2016). Far right parties in Europe. *Annual Review of Political Science*, 19, 477- 497.

Goodwin, M. J. (2007), Grandpa's Fascism and the New Kids on the Block: Contemporary Approaches to the Dark Side of Europe. *Ethnopolitics* 6 (1), 145-154.

Grabow, K. (2016). PEGIDA and the Alternative für Deutschland: Two Sides of the Same Coin. *European View*, 15, 173- 181.

Gunther, R. ve Diamond, L. (2001). Types and functions of parties. In R. Gunther & Diamond, L. (Eds.) *Political Parties And Democracy* (pp.3-39). Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Hainsworth, P. (2008). *The extreme right in Western Europe*. New York: Routledge.

Halhallı, B. (2020). Avrupa'daki aşırı sağ partilerin ideolojik yapısı. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10 (20), 450-471.

Halikiopoulou, D. & Vlandas, T. (2019). What is new and what is nationalist about Europe's new nationalism? Explaining the rise of teh far right in Europe. *Nations and Nationalism*, 25 (2), 409- 434.

Hawkins, K. A. (2009). Is Chavez populist? Measuring populist discourse in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8), 1040–1067.

Heins, V. M., ve Unrau, C. (2018). Refugees welcome: arrival gifts, reciprocity, and the integration of forced migrants. *Journal of International Political Theory*, 14(2), 223-239.

Hekimoğlu (Örs), B. (2018). Faşizm: Modernitenin karanlık yüzü. B. Hekimoğlu (Örs) (Ed.). *19.yüzyıldan 20.yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde (ss.477-514). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

IFOP (2018). Immigration: the view of the French. 13.06.2022 tarihinde <https://www.ifop.com/publication/le-regard-des-francais-sur-limmigration/> adresinden edinilmiştir.

Ignazi, P. (2006). *Extreme Right Parties in Western Europe*. New York: Oxford University Press. INED (2020). How many immigrants are there in France? 13.06.2022 tarihinde https://www.ined.fr/en/everything_about_population/demographic-facts-sheets/faq/how-many-immigrants-france/ adresinden edinilmiştir.

IOM (2021). *World Migration Report 2022*. Switzerland: International Organization for Migration.

Iosifides, T. (2019). Nitel Göç Araştırmalarında Epistemolojik Meseleler: Özdüşünümsellik, Nesnellik ve Öznellik. E. Yalaz ve R. Zapata- Barrero (Eds.). *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* (ss.112-132). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği ve Henrich Böll Vakfı.

Jagers, J., & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *Journal of European Integration*, 26(1), 61-81.

Jupskås, A. R. (2015). Institutionalized right-wing populism in times of economic crisis: A comparative study of the Norwegian Progress Party and the Danish People's Party. In H. Kriesi & T. Pappas (Eds.), *European populism in the shadow of the GreatRecession*. Colchester (pp. 23-40). UK: ECPR Press.

Kaçar-Aşçı, F. (2021). Migrants as floating signifiers in and through right-wing populist political style: the case of the AfD. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 29 (2), 209-228.

Kanellopoulos, K. et al. (2021). Transnational Solidarity, Migration, and the Refugee Crisis: (In) Formal Organising and Political Environments in Greece, Germany and Denmark, *Sociological Research*, 26 (3), 717–738.

Kaya, A. (2016). *İslam, göç ve entegrasyon Güvenlikleştirme çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kedourie, Elie (1960). *Nationalism*. London: Hutchinson.

Kerestecioğlu, İ. (2018). Milliyetçilik: “Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens”ten Framkeştayn’ın Canavarına. B. Hekimoğlu (Örs) (Ed.). *19.yüzyıldan 20.yüzyıla modern siyasal ideolojiler* içinde (ss.307-350). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kešić, J. & Duyvendak, J. W. (2019). The nation under threat: secularist, racial and populist nativism in the Netherlands. *Patterns of Prejudice*, 53 (5), 441-463.

Koçak, O., ve Gündüz, D. (2016). Avrupa Birliği göç politikaları ve göçmenlerin sosyal olarak içermelerine etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 66-91.

Koçak, Z. (2022). Danimarka’nın yeni gettoları. *Bağımsız Gazeteciler Platformu*. 03.09.2022 tarihinde <http://platform24.org/yazarlar/3217/danimarka-nin-yeni-gettolari> adresinden edinilmiştir.

Kohn, H. (1955). *Nationalism: Its meaning and history*. Princeton: Van Nostrand.

Kohn, H. (1967). *The Idea of Nationalism*. New York: Macmillan.

Kosiara-Pedersen, K. (2019). Change and stability. How the party leaderships of the Danish Progress Party and Danish People’s Party are organized. *Polish Political Science Review*, 7 (1), 61-79.

Küçük, B. (2021). Danimarka Başbakanı Frederiksen: Sosyal uyumumuz tehdit altında; hedefimiz 'sıfır sığınmacı', 24.06.2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/01/23/danimarka-basbakan-frederiksen-sosyal-uyumumuz-tehdit-alt-nda-hedefimiz-s-f-r-s-g-nmac> adresinden edinilmiştir.

Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London and New York: Verso.

Laclau, E. (2012). *Politics and ideology in Marxist theory capitalism – fascism – populism*. London and New York: Verso.

Mair, Peter & Mudde, Cas (1998). The party family and its study. *Annual Review of Political Science*, 1, 211- 229.

Mann, M. (2004). *Fascists*. Cambridge: Cambridge University Press.

Moffitt, B., & Tormey, S. (2014). Rethinking populism: Politics, mediatisation and political style. *Political Studies*, 62(2), 381–397.

Mudde, C. (1996). The war of words defining the extreme right party family. *West European Politics*, 19 (2), 225-248.

Mudde, C. (2000). *The Ideology of the Extreme Right*, UK: Manchester University Press. Sakellariou,

Mudde, C. (2010) The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy. *West European Politics*, 33 (6), 1167-1186.

Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2013). Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 2 (48), 147-174.

Nanette F. (2016). A spectre in Germany: refugees, a ‘welcome culture’ and an ‘integration politics’, *Journal of Global Ethics*, 12(3), 289-299

Newth, G. (2021). Rethinking ‘Nativism’: beyond the ideational approach. *Identities*, 1- 20.

O’Sullivan, F. (2020). How Denmark's 'ghetto list' is ripping apart migrant communities. *The Guardian* 01.09.2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/11/how-denmarks-ghetto-list-is-ripping-apart-migrant-communities> adresinden edinilmiştir.

Osce Odihr Hate Crime Reporting (2020) 08.09.2022 tarihinde <https://hatecrime.osce.org/denmark> adresinden edinilmiştir.

Özdemir, E. ve Atılğan, G. (2014). Siyasal partiler. G. Atılğan ve E.A. Aytekin, (Ed.), *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde (ss. 239-253). İstanbul: Yordam Kitap.

Özmen, N. (2017). Karikatür Krizi: Danimarka'da Homojen Kültür Söylemi ve İslamofobinin Tezahürü. *Diyanet İlmi Dergi*, 53 (2), 101-118.

Pascual, J. (2022). On immigration, a choice between continuing course with Macron or Le Pen's hard right turn. *Le Monde*. 16.06.2022 tarihinde https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2022/04/21/on-immigration-a-choice-between-continuing-course-with-macron-or-le-pen-s-hard-right-turn_5981152_5.html adresinden edinilmiştir.

Pérez, J.S. (2019). Yükselen milliyetçilik çağında Avrupa'da Türk ve diğer "göçmenlere" yönelik siyasi yaklaşımlar ve geleceğe dönük perspektifler – Danimarka. *Politeknik*, 23, 3.

Plamentz, J. (1973). Two types of nationalism. E. Kamenka (Ed.). *Nationalism: the nature and evolution of idea* (pp. 22-37). Australia: The Australian University.

Ray, M. (2022). Marine Le Pen French politician 16.06.2022 tarihinde <https://www.britannica.com/biography/Marine-Le-Pen> adresinden edinilmiştir.

Reuters (2022). Factbox: Far-right Le Pen cloaks nationalist policies with social veneer. 16.06.2022 tarihinde <https://www.reuters.com/world/europe/far-right-le-pen-cloaks-nationalist-policies-with-social-veneer-2022-04-23/> adresinden edinilmiştir.

Rietig, V. (2016). Moving beyond crisis: *Germany's new approaches to integrating refugees into the labor market*. Washington, DC: Migration Policy Institute

Saraçoğlu, Cenk (2017). Sağ Popülizm ve faşizm üzerine yöntemsel bir tartışma: küresel örüntüler ve ulusal özgüllükleri birlikte anlamak. *Praksis*, 44-45, 1081-1104.

Sarıbay, A. Y. (1982). Siyasal parti sistemlerini tasnif önerilerine eleştirel bir yaklaşım. *Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 145-167.

Schiller, G. N. (2007). Beyond the nation state and its units of analysis: Towards a new research agenda for migration studies. *Essentials of Migration Theory*, Bielefeld: COMCAD.

Shulman, S. (2002, June). Challenging the Civic/ Ethnic and West/ East Dichotomies in the Study of Nationalism. *Comparative Political Studies*, 35(5), 554- 585.

Smith, A.D. (1994). *Milli Kimlik* (B.S. Şener, çev.) İstanbul: İletişim.

Spruyt, B. ve Rooduijn, M. (2021). Ideologically consistent, but for whom? An empirical assessment of the populism- elitism- pluralism set of attitudes and the moderating role of political sophistication, *Politics*, 1- 17.

Statista (2018). What do you think are the main issues regarding immigration in France today? 13.06.2022 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/960160/views-issues-regarding-immigration-france/> adresinden edinilmiştir.

Statista (2019). Share of votes in the Danish Parliament election on June 5, 2019, by party. 01.09.2022 tarihinde: <https://www.statista.com/statistics/1013598/parliament-election-results-in-denmark/> adresinden edinilmiştir.

Statista (2021). Population of the Netherlands in 2021, by background. 13.06.2021 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/519912/population-of-the-netherlands-by-background/> adresinden edinilmiştir.

Statista (2022a). Number of immigrants living in Denmark in 2022, by country of origin 03.09.2022 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/571909/number-of-immigrants-in-denmark-by-country-of-origin/> adresinden edinilmiştir.

Statista (2022b). Number of asylum seekers in Denmark from 2011 to 2021. 24.06.2022 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1171340/number-of-asylum-seekers-in-denmark/> adresinden edinilmiştir.

Statline (2022). Bevolking; geslacht, leeftijd, generatie en migratieachtergrond, 1 januari 13.06.2022 tarihinde <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37325/table> adresinden edinilmiştir.

Stritzel, Holger (2007). Towards a theory of securitization: Copenhagen and beyond. *European Journal of International Relations*, 13(3), pp. 357–383 .

Suvin, Adrko R., (2017). To explain fascism today, *Critique*, 45 (3), 259-302.

Taggart, P. (2000). *Populism*. Buckingham: Open University Press.

Taureck, Rita (2006). Securitization theory and securitization studies. *Journal of International Relations and Development*, 9, 53–61.

Trading Economics (2022). France - Foreign-born population. 03.09.2022 tarihinde <https://tradingeconomics.com/france/foreign-born-population-eurostat-data.html> adresinden edinilmiştir.

Traverso, E. (2019). *The New Faces of Fascism- Populism and the Far- Right*. Londra: Verso.

Triadafilopoulos, T. ve Schöwalder, K. (2006). How the Federal Republic became an immigration country- norms, politics and the failure of West Germany’s Guest Worker System. *German Politics and Society*, 80 (24), 1- 19.

Usta, G. (2019). Danimarka’da her şey güzel olacak mı?. *Birikim Dergisi*. 01.,9.2022 tarihinde <https://birikimdergisi.com/guncel/9595/danimarkada-her-sey-guzel-olacak-mi> adresinden edinilmiştir.

Ünal Eriş, Ö.ve Öner, S.(2021).Securitization of Migration and the Rising Influence of Populist Radical Right Parties in European Politics. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1 (20), 161- 193.

Van der Valk, I. (2020). Discrimination and Anti- Discrimination of Muslims in the Netherlands: an Institutional Approach. In Saral, M. Ve Bahçecik, Ş. O. (Eds.), *State, religion and Muslims: Between discrimination and protection at the legislative, executive and judicial levels* (pp. 347-395). Leiden: Brill.

Vaughan, K. R. (2021). Anti-Immigrant Sentiment and Opposition to Democracy in Europe, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 19 (4), 540-556.

Vieten, U. M. & Poynting, S. (2016). Contemporary far- right racist populism in Europe. *Journal of Intercultural Studies*, 37 (6), 533-540.

Widfeldt, A. (2000). Scandinavia: Mixed success for the populist right. *Parliamentary Affairs*, 53(3), 486–500.

Wigger, I., Yendell, A., ve Herbert, D.. (2022). The end of ‘welcome culture’? How the cologne assaults reframed Germany’s immigration discourse. *European Journal of Communication*, 37(1), 21-47

WPR (2022). France Population 2022 (Live) 13.06.2022 tarihinde <https://worldpopulationreview.com/countries/france-population> adresinden edinilmiştir.

Yılmaz, F. (2015). From immigrant worker to Muslim immigrant: Challenges for feminism. *European Journal of Women’s Studies*, 22 (1), 37-52.

Zaslave. A. (2004). The dark side of European politics: Unmasking the radical right. *Journal of European Integration*, 26 (1), 61-81.

Özgün Makale

Comparison of the Pandemic Experiences of British and Syrian Old Women Living Alone in Turkey¹

Türkiye’de Yalnız Yaşayan Yaşlı Britanyalı ve Suriyeli Kadınların Pandemi Deneyimlerinin Karşılaştırılması

Vefa Saygın ÖĞÜTLE*
Funda SÖNMEZ ÖĞÜTLE**
Hilal SEVLÜ***
Duygu SARIMURATOĞLU****

Abstract

The article highlights the importance of examining the explanatory contributions of class position, migration status, social isolation, and perceived social support in studying the impact of the pandemic on older migrant women’s experiences of loneliness and stigmatization. In this study, the co-researchers interviewed 15 Syrian women in Gaziantep and 6 British women in Muğla using in-depth interviews and observational techniques. It suggests that loneliness is experienced differently by older migrant women depending on their position such as ethnicity, faith, class. It also shows that individualistic and collectivistic views of life lead to differences in the experience and perception of loneliness and social isolation during the Covid 19 process. The intersection of factors such as gender, ethnicity, and migration led to different patterns of stigmatization, especially among Syrian migrant women. Recognizing that the pandemic is not only a health crisis but also a social crisis, the study provides insights into the manifestations that experiences at the intersection of age, femininity, and migration can and do take on during social crises.

Keywords: Aging, Loneliness, Migration, Intersectionality, Covid-19.

¹ Makale başvuru tarihi: 21.08.2022. Makale kabul tarihi: 20.09.2022.

* Prof. Dr., Department of Sociology, Zonguldak Bülent Ecevit University, vsogutle@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0596-2842.

** Res. Assist. Dr., Department of Sociology, Zonguldak Bülent Ecevit University, fundasonmezz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4343-5296.

*** PhD Candidate, Department of Sociology, Muğla Sıtkı Koçman University, hilal-sevlu@outlook.com, ORCID: 0000-0001-5170-4778

**** PhD Candidate, Department of Sociology, Muğla Sıtkı Koçman University, dyg.gdd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2065-6811.

Öz

Makale, pandeminin yaşlı göçmen kadınların yalnızlık ve damgalanma deneyimleri üzerindeki etkisini incelerken sınıf konumu, göçmenlik statüsü, sosyal izolasyon ve algılanan sosyal desteğin katkılarını incelemenin önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmada araştırmacılar, Gaziantep'te 15 Suriyeli kadın ve Muğla'da 6 Britanyalı kadınla derinlemesine görüşme ve gözlem teknikleri kullanarak görüşmüşlerdir. Araştırma kapsamında yaşlı göçmen kadınların etnik köken, inanç, sınıf gibi konularına bağlı olarak yalnızlığı farklı deneyimledikleri ileri sürmektedir. Ayrıca bireysel ve toplulukçu temelli yaşam biçimlerinin Covid-19 sürecinde katılımcıların yalnızlık ve sosyal izolasyon deneyim ve algılarında farklılıklara yol açtığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet, etnik köken ve göç gibi faktörlerin kesişimi, özellikle Suriyeli göçmen kadınlar arasında farklı damgalanma kalıplarına yol açmıştır. Pandeminin sadece bir sağlık krizi değil, aynı zamanda bir sosyal kriz olduğu kabulüyle çalışma; yaş, kadınlık ve göçün kesiştiği noktada yaşanan deneyimlerin sosyal krizler sırasında ne gibi sonuçlar doğurabileceğine dair içgörüler sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Yalnızlık, Göç, Kesişimsellik, Covid-19.

Introduction

Covid-19, a common experience worldwide, is not only a public health crisis, but also caused and is causing a long-term economic and global crisis. Because of the universally applied security measures, it has been frequently discussed in both academic and policy forums that the groups affected by the crisis, especially at the beginning, are women and migrants (OECD, 2020; Falicov, Niño, and D'urso, 2020, p.866; Wenham et al., 2020, pp.846-847), especially the elderly (UN, 2020; Armitage and Nellums, 2020, p.256; Brooke and Jackson, 2020, p.2044; Jawaid, 2020, p.145). The global Covid-19 pandemic, which impacts social life, including older people, women, migrants, and diversity within these groups, has deepened existing social inequalities and/or created new ones (Klusmann and Kornadt, 2020, p.383).

This article is based on the findings of the project 'Coping Strategies in Old Age: Lonely Femininity Experiences in the Covid-19 Process', carried out in the framework of the TUBITAK (*Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu* – The Scientific and Technological Research Council of Turkey) call 'COVID-19 and Society: Social, Human and Economic Impacts of the Epidemic, Problems and Solutions' in Turkey. In this project, the co-researchers investigated the social and economic dimensions of the pandemic and the loneliness experiences of older women (65+) living alone using a qualitative research method, considering the intersections of their different classes, ethnicities, faiths, migrations, and local conditions. Multi-sited fieldwork included three cities and four participant groups to capture the diverse experiences during Covid 19 and coping strategies of older women living alone. In-depth interviews were conducted with British and local women in Muğla, Syrian women in Gaziantep, and local women in Zonguldak. A total of 45 women were interviewed, 15 in each of the three cities with different dynamics. This article focuses specifically on the findings of the project on older British and Syrian migrant² women living in the Muğla and Gaziantep provinces and explores the impact of the epidemic based on

² Although the term "migrant" is used in this article to refer to both groups, the British are discussed in the context of the category of "privileged" migration and the Syrians are discussed in the context of the category of "forced" migration. While the Syrians are subjects of forced, mass, and irregular migration, the British are subjects of a voluntary displacement movement referred to as individual, regular, and lifestyle migration. Looking at the unique position of the women interviewed in this study in the international migration cycle, it is clear that Syrian women, unlike privileged migrants, have different experiences than women who are forced to "flee" war, violence, and insecurity. The political and cultural differences of migrant women therefore arise from the distinction between "lifestyle migration" and "forced migration."

age, gender, loneliness, migration and other structures of social inequality using the concepts of intersectionality and stigmatization. The provinces of Muğla and Gaziantep were selected for the study because they are central provinces in terms of privileged migration of British citizens and forced migration of Syrian citizens, respectively.

For women, loneliness in old age is often a consequence of the gender roles they have experienced throughout their lives rather than a choice. In addition to gender determination, women's experiences of loneliness also differ due to changing and intersecting positions such as class, ethnicity, citizenship, and migration. In a study that examined changes in feelings of loneliness among older women and men living alone and with others at the onset of the Covid-19 pandemic in the United States, one of the early findings was that older women living alone felt more lonely than men living alone and older women living with at least one person (Wilson-Genderson et al., 2022, p.375). Another important finding of the study was that living with others helps older women control their feelings of loneliness and that marriage provides an additional buffer against loneliness. Considering the differences in social relationships by gender, living alone increases the vulnerability of older women (Wilson-Genderson et al., 2022, p.378).

In terms of both femininity and age, marital status manifests itself as a form of inequality. However, marital status should not be viewed as a purely demographic variable (Arun, 2013, p.893). This is because when the aforementioned structural dynamics and migration status come together, new intersectional experiences emerge. Intersectionality reflects the fact that people are affected to varying degrees by multiple social influences such as gender, ethnicity, age, and socioeconomic position (Holman and Walker, 2020, p.240). Indeed, the intersectionality approach cautions researchers against viewing women as a homogeneous group (McCall, 2005, p.1776). Intersectionality is not simply the intersection of experiences, but is embodied, internalized, and revealed in our daily lives by filtering from the social context in which we find ourselves (Öğütle et al., 2021, p.133).

When we look at statistical data on older migrants around the world, we find that there are different and increasingly diverse groups of migrants, depending on the reasons and structures of migration (Warnes et al., 2004, p.313). Moreover, this diversity is expected to increase in the coming years (Sampaio et al., 2018, p.440). The reasons for this heterogeneity are assessed along with the reasons for migration (inclusion of older people with their migrant children, search for a better climate and quality of life, affordable care options, participation in older employment opportunities, flight from conflict and persecution), timing of migration, age, length of stay at destination, transnational mobility, and other opportunities (Ciobanu et al., 2017, p.166-167; King et al., 2017, p.185). These migration and aging dynamics have different implications for loneliness in old age (Fokkema and Ciobanu, 2021, p.292). Therefore, it should not be forgotten that the life course perspective is a principle that should be taken as a foundation when talking about old age and other intersecting inequality structures (Ciobanu and Fokkema, 2021, p.323-324; Foster and Walker, 2021, p.2).

A recent study in the Netherlands found that older adults who experienced higher levels of emotional and social loneliness during the pandemic also experienced higher levels of anxiety about reduced personal contacts, personal losses, and the pandemic (van Tilburg et al., 2020, pp.e253-e254). In addition, older migrants, particularly those from a collectivist culture (de Valk and Schans, 2008, pp.53-54; Laidlaw et al., 2010, pp.290-291), tend to rely primarily on their children for support (Schoenmakers et al., 2017, p.1220), due to a combination of low self-sufficiency and strong family norms (van Tilburg and Fokkema, 2020, pp.319-320). This puts them at increased risk of loneliness, making them more vulnerable to the consequences of the pandemic (less

social contact, social engagement, existential anxiety). Indeed, reduced personal contacts due to isolation and social distancing are likely to increase loneliness, especially among older migrants (Harroui et al., 2020, p.1), as they are more dependent on close family members, especially their adult children, for social support (Park et al., 2018, pp.745-746; Schoenmakers et al., 2017, p.1223). Of course, these cultural repertoires are the result of dispositions conditioned by socioeconomic factors.

In this study, which focused on two different migrant groups consisting of older people living alone in Gaziantep and Muğla during the Covid-19 epidemic, the co-researchers sought answers to the following questions: how do different social situations, such as age, education, ethnicity, faith, and migration status, determine the nature of social isolation and social support during the pandemic? How do Syrian and British women's expectations and aspirations differ depending on their positioning in different social situations? How are subjective experiences, understandings, perceptions, and practices of ageism and stigmatization influenced by differences in the cultural repertoires of Syrian and British women?

As far as we can tell from the literature we reviewed, there are no studies that examine the interaction between aging, gender, loneliness, and migration during the pandemic. Recently, a number of studies have been published on the effects of loneliness on older people in the context of Covid-19, but little has been written about older people who were already living alone before the Covid-19 outbreak (Bundy et al., 2021, p.870). This qualitative study aims to understand how the loneliness of older migrant women who are already a vulnerable group and living alone is affected by social isolation, how they experience stigmatization, what support systems they turn to, and how they try to cope with it all.

Scope, Method and Participant Profile of the Study

For this study, we collected data through in-depth interviews and observational notes based on the multi-sited qualitative fieldwork method. We conducted in-depth interviews with 15 Syrian women and 6 British women aged 65 years and older from August 2020 to November 2020, relatively early in the pandemic. Participants' names were not used in the interview statements, and each was assigned a code to protect their privacy. Codes P1 through P 15 represent Syrian participants; P 21, P 22, P 25, P 26, P 27 and P 30 represent British participants. In analyzing the interview statements, comparisons were made using an exploratory and descriptive method. Using the semi-structured in-depth interview questionnaire, we sought to obtain information on migration status, ethno-cultural background, socioeconomic status, reasons for loneliness, communication with friends and relatives, participation in community activities, relationships with locals, and experiences of daily life before and after the pandemic.

The migration and settlement stories of Syrian migrants in Turkey are based on necessity, while those of the British are based on voluntariness. The situation of Syrian migrants, whose border gates were opened by the Turkish government by defining them first as guests and then as temporary, can be described in terms of "confusion" and "insecurity".³ The British, on the

³ As a result of forced migration, the government of the Republic of Turkey adopted an open-door policy and initially referred to Syrians who settled in Turkey as 'guests'. The expectation that Syrian migrants would stay in Turkey temporarily led to the adoption of the 'emergency perspective' in international protection procedures. In this regard, the first and most important purpose was to meet the basic needs of Syrians who came to Turkey through forced migration (İçduygu and Şimşek, 2016). In October 2014, the 'Temporary Protection Regulation' came into force in line with the Migration Management Regulation specifically for Syrians (Temporary Protection Regulation 2014). The Regulation establishes the framework for Syrians' access to public services such as health, education, labor market, social assistance and interpretation services under the 'temporary protection status'. To this end, the legal and institutional infrastructure for access to public services under temporary protection has been established through the issuance of identity documents and foreign identity numbers to Syrians.

other hand, appear as a privileged group to whom Turkey allows permanent immigration. Gaziantep, a border province with Syria in southeastern Turkey, and Muğla, a tourist province in the southwest, are among the places where these two migrant groups with different characteristics strongly settle.

Gaziantep is a city that experiences constant internal migration from its immediate surroundings due to its geographical location and developed industry (Geniş, 2011, p. 338). The fact that it is a border city has led to it being one of the places where Syrian migrants fleeing the civil war that broke out in Syria settle (Sevlü, 2020, p. 17). According to statistical data, 466,063 Syrian migrants were living in the city in September 2022. In this regard, Gaziantep is the city with the second highest number of Syrian migrants after Istanbul (Presidency of Migration Management, 2022). Looking at Turkey in general, the number of Syrians under temporary protection is 3,652,234, and the percentage of Syrian migrants aged 65 and older, to whom we devote our attention, is 68,400. Despite this non-negligible number, it should be noted that Syrian women migrants aged 65 and older have not yet been the subject of research. While studies conducted for Syrian women have focused on issues such as sexist discourses toward women, housing problems, early marriage, exploitation of women's labor, impoverished femininity, and sexual violence (Taşdelen Baş et al., 2017; Soykan et al., 2019; Uçar, 2020; Sevlü, 2020), the everyday problems of older Syrian migrant women and their coping strategies have not been considered. The research on which this article is based is important for conducting a qualitative study on elderly Syrian migrant women living alone in Gaziantep. In-depth interviews were conducted with a total of 15 women in Yavuzlar, one of the city's lower-income neighborhoods where Syrian migrants are the majority, and in Karataş, where the middle/upper class live.

For the purposes of this study, the most important point about the migration data in Muğla is that a significant part of the migration here was carried out by European migrants. This is the result of Muğla being a major tourist destination. British citizens are a privileged group that Turkey receives as permanent migrants (Ertuğrul, 2017, p.77; Ertuğrul, 2013, p.82). The southwestern Aegean in particular is one of the most attractive migration regions for British citizens (Ertuğrul, 2016, p.481). Looking at the number of foreigners who have a residence permit in Muğla, we find that they are mostly British nationals (Tanrıvermiş and Apaydın, 2013, p.128). Looking at the data on the foreign-born elderly population by country of birth and gender, the number of elderly from the UK living in Turkey is the highest after Bulgaria, Northern Macedonia, Iraq, Greece and Syria. There are 9890 British people living in Turkey, 5313 of them are women (TÜİK, 2021). It was assumed that separating the British from others with their privileged migrant status would provide a more nuanced view of their experiences. To this end, interviews were also conducted with local women living in the same locality.⁴

Migrants subject to different legal infrastructures in these two provinces enact their intersecting everyday experiences in different ways in relation to the characteristics of mandatory/temporary and privileged/permanent. British migrant women, characterized by privileged migration, white migration, and lifestyle migration, and Syrian migrant women, characterized by forced migration, face cultural barriers and discrimination based on class, race, ethnicity, age,

⁴ After the Constitutional Court annulled the provision that removed the barriers to the sale of real estate to foreigners, the limits on the sale of real estate to foreigners were redefined on December 29, 2005. In Turkey, metropolitan, tourist and coastal cities such as Istanbul, Antalya, Izmir and Muğla were in particular demand. Foreigners who had previously vacationed in these cities decided to buy real estate there. Of course, Turkey is not limited to its geographical beauties; there are many other reasons for European migration (Mutluer and Südaş, 2005; Tamer Görer, 2014). In addition to the climatic conditions and natural beauties, foreigners living and buying real estate in Muğla have also preferred this place because of the low cost of living and good health care (Tanrıvermiş and Apaydın, 2013). In Muğla, in-depth interviews were conducted with six elderly and lonely British women living in Ataköy, Esentepe and Gökova neighborhoods in Ula district, Köyceğiz district and Dalyan neighborhood in Ortaca district.

faith and gender at different levels. They try to cope in different ways at institutional and environmental levels. Therefore, we encounter a great deal of diversity even when we refer to them as older people, older women, older women living alone, and older migrant women living alone.

The concept of intersectionality and the methodological approach of multi-sited research created two contexts that made each other necessary. Attempting to define different types and qualities of social, economic, political and personal inequalities/privileges within the concept of intersectionality (McCall, 2005, p.1772; Nash, 2008, pp.9-10; Valentine, 2008, pp.10-11) required fieldwork in multiple settings. Therefore, the application of intersectionality and multi-sited fieldwork (Marcus, 1995, p.105), which provides the opportunity to examine and compare social inequalities and/or privileges in different geographic locations, social networks, and across multiple sites, provided important opportunities for this study.

The co-researchers conducted the interviews face-to-face and recorded them with a voice recorder because the participants were not digitally literate. The age of the participants ranged from 65 to 82, with an average age of 68. 4 of the British women are divorced, 2 of them are widowed, 2 of the Syrian women are divorced and 13 of them are widowed. Looking at the family structure, we find that the number of children is higher among the Syrian women (7 children on average) than among the British women (2 children on average). In terms of ethnicity, the Syrian participants are of Turkmen, Arab and Kurdish descent, while the British participants are English and Scottish. The native languages of the Syrian participants are Turkish, Arabic, and Kurdish. The British participants speak only English. Participants who did not speak Turkish were interviewed with an interpreter, as citizenship status was an important factor in accessing participants. Two female students in Gaziantep fluent in Turkish and a sworn interpreter in Muğla were the main tools to reach British participants.⁵

Syrian participants have lived in Gaziantep for 2 to 10 years. On average, they have lived alone for 10 years. British participants have lived in Turkey for a minimum of 10 years and a maximum of 49 years. The duration of living alone is 27 years on average. 13 of the Syrian participants interviewed are illiterate, belong to the lower class and describe themselves as housewives. 2 belong to the middle class and have a high school or college degree. A small group that currently works for extra income makes and sells tomato paste and chili powder; 3 of the British participants have a college degree, 1 has a vocational school diploma, and the remaining 2 are high school dropouts. The participants who are not currently working and are retired have previously worked in a variety of occupations, including decorating coordinator, florist, secretary, waitress, and nurse. In this group of participants, the lowest income is 1600-1700 Turkish liras, while the highest income is 1800 pounds.⁶

Loneliness and Pandemic among Older Migrant Women

The fact that women are left alone in old age is related to gender roles and is a structural situation (Foster and Walker, 2013, p.3; Baars and Phillipson, 2013, p.2). With the pandemic, this structural situation has deepened and taken on new manifestations. These new manifestations will be examined by asking the following question: What is the role of individual or social resilience of older migrant women living alone play in the context of Covid-19, and is this phenomenon socially constructed? Related to this question, the new appearance of perceptions of loneliness among older migrant women living alone due to the pandemic and the new values they attribute

⁵ For a detailed discussion of the project's research design and the implications of the three-month fieldwork, see Sönmez-Ögütte, F., Sevlü, H., and Sarımuratoğlu, D. (2022)

⁶ The monthly income amounts reported here can be considered by comparing them to the Turkish minimum wage of 2324 TL in 2020.

to their loneliness will also be discussed. The content described under this heading is composed of questions on migration status, ethno-cultural background, communication with friends and relatives, participation in community activities, loneliness and Covid-19 addressed to Syrian and British participants.

The main factors that lead to more women being lonely in old age are that gender roles make it more difficult for women than men to remarry after the loss of a spouse or divorce, and women are more likely to be widowed because their life expectancy is longer than men's (Beal, 2006, p.810; Gillen and Kim, 2009, p.321; Davidson, 2002, p.43; Arber et al., 2003, p.2). In light of the feminization of being alone in old age (Reyes, 2020, pp.385-386; Davidson et al., 2011, p.1032), participants were asked about their reasons for being alone and their thoughts about remarrying. Among participants, death of a spouse and refusal to remarry after divorce were the most frequently cited and common reasons for loneliness. However, the motivations for these decisions varied. Syrian participants spoke of not welcoming a new marriage in the family and close circle, being devoted to children, and having disagreements with the bride and groom. British participants, on the other hand, cited reasons such as reconciling loneliness and freedom, as well as loyalty to the first spouse and a desire not to assume the role of caregiver again.

Concerns that the pandemic would make loneliness chronic (Banerjee and Rai, 2020, p.525) have been the basis for a number of studies examining changes in older people's experiences of loneliness before and after the pandemic (Berg-Weger and Morley, 2020, p.456-457; Marziali et al., 2020, p.2251). Some studies on older migrants have highlighted that migrants are at much higher risk for loneliness than non-migrant older adults. In this context, it can be mentioned that cultural differences play a role in the experience of loneliness among older migrants. Some researchers even suggest that cultural repertoires are important in understanding the relationship between anxiety and loneliness that has caused the epidemic among older people (Fokkema and Naderi, 2013, p.290; Ten Kate et al., 2020, p.297; Uysal-Bozkir et al., 2017, p.110; Wu and Penning, 2015, pp.66-67).

Heu, van Zomeren and Hansen (2019) also mention that cultural differences play a role in experiencing feelings of loneliness. According to them, less demanding expectations caused by individualism lead to less social embeddedness. More demanding ideals caused by collectivism lead to higher social embeddedness. Because social expectations are high in collectivism, feelings of loneliness may increase when people's expectations are not met (pp.780-781). In fact, previous studies have found that the risk of loneliness is higher in countries that are generally considered collectivist (Lykes and Kimmelmeier, 2014, p.483). It goes without saying that individualistic living is as much a disposition as collective living, and the need for collectivity or the desire for individual living has class implications. While financially independent British women displayed an individualistic way of life, Syrian migrant women who were victims of forced migration displayed a collective tendency to rely on family and relatives for help. Moreover, research shows that older migrants, especially those from a collectivist country of origin, rely heavily on the support of their families and value regular family visits (de Valk and Schans, 2008, p.49; Sanchez et al., 2014, pp.330-331; Fokkema and Ciobanu, 2021, p.292). In societies where family obligations are established by strong norms, children are responsible for caring for their parents in old age. Accordingly, loneliness is not only related to the number of existing social relationships, but also to the quality of these social relationships and how well they meet people's needs (quantitatively and qualitatively) (Antonucci et al., 2014, p.84; Heu et al., 2019, pp.781-782). In this context, Syrian migrants complained about the loss of economic and social support and the inability to build social relationships during the pandemic.

The British participants indicated that they did not need to have anyone near them both before and during the pandemic. Since the migrant group in question comes from an individualistic culture, it is understandable that they would not need anyone but themselves to manage their affairs, at least they glorify such discourse and show that they value independence. Pyke and Bengtson (1996) note that individualistic families emphasize independence, self-reliance, autonomy, self-actualization, personal achievement, and not too close kinship ties (p.382). Families place less emphasis on a sense of duty and responsibility to their family members. This is evidenced by the fact that some British women have not even called their children for a long time (this has also led to a diversification of their emergency contacts, e.g., British women primarily seek institutional support such as gendarmerie/ambulance or non-family members such as neighbors/friends). Looking at the construction of meaning in terms of the relationship between culture and self, it can be said that individualistic and collectivistic traits manifest themselves in different ways in the practices of individuals.

Whether feelings of loneliness increase among these groups during the pandemic is related to perceptions and experiences of loneliness throughout life, as noted earlier. The extent of feelings of loneliness during isolation increased slightly among British participants and greatly among Syrians. In contrast to the British women who said, “Nothing much has changed in my life because of the pandemic”, the Syrian women spoke of their sadness and disappointment at the decrease in visitors to their home and the loss of financial support from their sons who had lost their jobs during the pandemic. Older Syrian women’s feelings and narratives about loneliness were found to be related to emotional responses to the threat of the coronavirus, such as concerns about family cohesion and financial crises. British women view old age and death as a relatively more normal part of their life cycle, and this attitude has continued during the pandemic:

When you tell people you are going to die, they say you shouldn’t say that, but that’s the natural process. Why should I not say that, after all it is the truth? Human will be alone, she will die. (P22)

Furthermore, it is predicted that the expectations and desires of the British and Syrian participants regarding social activities may change during the quarantine and ongoing epidemic. To measure this, they were asked a visual question in which there were 7 photos with different thematic meanings. While the Syrian women chose the family photo of them sitting in their living room, the British participants preferred the photo of an older woman sitting alone on a beach. This indicates that the needs felt during the pandemic also arose in the context of individualistic/collectivist cultures, i.e., the Syrian women miss their families, while the British women miss time alone by the sea in relation to their pre-pandemic social and cultural activities.

Some studies that examined the effects of quarantine and physical distance on loneliness in older people yielded remarkable results. The extent of feelings of loneliness among older people living collectively in Lower Austria, a province of Austria, was examined by comparing data before and during Covid-19 (Heidinger and Richter, 2020, pp.2-4). The results of the study show that feelings of loneliness in “the older part of Lower Austria” increased significantly during the Covid-19 bans/restrictions. An online study conducted in the Netherlands found that social isolation among older people led to a slight increase in loneliness (van Tilburg et al., 2020, p.e253). It was reported that older Americans (65+) experienced a slight increase in loneliness after the introduction of social isolation and this situation remained stable over time (Luchetti et al., 2020, pp.898, 901). Of course, because of the large differences in pandemic measures (speed of measures, sanctions, etc.) in Turkey, Austria, the Netherlands, and the United States, it cannot be assumed that absolutely similar conditions exist in these studies; the same is true for the differences in the Turkish example.

Whether loneliness increased during the pandemic and whether it became chronic can be considered in relation to the ability to cope with loneliness. It has been observed that Syrian women living in the collective often emphasize their ‘disappointment’ that no people come to their homes during isolation. Living in the collective has increased negative feelings of loneliness among Syrian women during Covid-19:

Is loneliness okay? Loneliness is not a good thing. A single stone wall? Impossible. (During the pandemic) it was very difficult for me not to meet. Of course, it was hard not to be able to talk to my children, relatives and neighbors. I was bored, I was so bored. (P3)

The fact that British women are less vulnerable to coping with loneliness is related to their ability to tolerate loneliness, which results from their individualized lifestyles. For example, when P21 was asked, “Have you missed your friends?” she responded, “No”. In the statements of another participant, the tendency to do various cultural or social activities alone and the satisfaction with this situation are evident:

I’ve a few English friends, but I spend most of my time alone. I like to read, go for walks and ride my bike. I do all of that on my own. (...) Since I actually rely on myself, I didn’t need any support from an organization or anything like that in that respect. I like to be alone anyway and I’m quite happy with that. (P25)

Therefore, it would be appropriate to say that resistance to loneliness and the ability to endure loneliness may be related to collectivist or individualist values from the country of origin and that these are socially constructed.

Ageism, Loneliness and Stigmatization in the Covid-19 Crisis

Another aspect that differentiates British and Syrian participants is their settlement and housing patterns. The settlement patterns of the British in Muğla are in the form of a scattered settlement, meaning that they live scattered in different parts of Muğla (Ertuğrul, 2013, p.82). This should be seen in the context of privileged migration. On the contrary, Syrians tend to become ghettos in their settlements. In September 2022, with a population of 466,063 in Gaziantep (Presidency of Migration Management, 2022), Syrians made up a high percentage of the native population in many neighborhoods in the province (Presidency of Migration Management, 2022). According to the participants’ statements, it can even be said that some neighborhoods of Gaziantep almost look like a small Aleppo. This has made it easier for Syrian women living alone to receive support from family members and relatives who live close to their homes. The sense of loneliness experienced by Syrian women during the pandemic is clearly related to the loss of this support. In addition to this increasing sense of loneliness, Syrian women face the risk of “stigmatization” because of their adherence to collectivist values and the resulting tendency toward ghettoization. Under this subtitle, the “ageism” and “pollution” dimensions of stigmatization are discussed in relation to the results of the study. The discussion in question is evaluated from the point of view of loneliness and women’s experiences of loneliness.

Lamont (2018) has attempted to explain stigmatization through the concept of the ‘recognition gap’. According to her definition, the recognition gap arises from the unequal distribution of income between social groups, and the larger the gap in income distribution, the larger the recognition gap that generates and reinforces stigmatization (pp.421-422). Ageism⁷ as a manifestation of the recognition gap can be seen as a product of the emerging inequalities between older and younger people. Of course, the fact that older people have mostly internalized ageism also

⁷ Ageism may occur under the guise of helpfulness or empathy, or it may arise as an attitude toward aging itself, when age is seen directly as deformity and loss of motor skills (Ayalon and Tesch-Römer, 2017, 2018; Kornadt et al., 2021).

contributes to its prevalence (De Tavernier and Aartsen, 2019, p.2). It is used to express various prejudices or behaviors and attitudes that may be unfavorable or favorable based on chronological age. The cause of this recognition gap is the isolation of older people from production and their invisibility due to the widespread prejudice that they can no longer do anything for society. Ageism, which has become increasingly evident with the pandemic, has also widened and deepened the recognition gap. Social isolation, ageism and the marginalization of older people have embodied the stigmatization of these people during the pandemic.

Data collected from the interviews were used to compare how Syrian and British women experience and respond to stigmatization in different ways during the Covid-19 process depending on their cultural context. Ageism is a common phenomenon experienced by both British and Syrian women. However, there are differences in how this phenomenon is experienced. In particular, class and different migration status diversify this experience. Our findings show that older women suffer from ageism, but also that Syrian participants themselves produce ageism as a form of symbolic violence. Calling the behavior of older people who go out on the street despite being locked up at home irresponsible and believing that boredom is not a sufficient reason to leave the house demonstrates older people's ageist attitudes toward other older people. The curfew not only reinforces the discriminatory attitudes and behaviors of young people towards older people, but also makes the ageism of older people towards older people more visible in the example of Syrians. In addition, Syrian women have also faced stigmatization other than ageism. For example, P13 described the reaction of a local woman who believed she had climbed into her bed with her shoes and spread dirt as follows:

They have very often come down on us. How can that not hurt me? The last time, an old woman over there, maybe older than me, came and grabbed me by the arm. She asked: are you Syrian? I said yes. She asked, do you walk on the mattress with your shoes on in Syria? What's the deal with that word? Can't go to bed with shoes on, we can't enter the house with shoes on. (P13)

As can be seen from P13's statement, older Syrian women who live alone are increasingly confronted with the discourse that they are "dirty" and this discourse evolves into the discourse that they are spreading the virus, which causes them to retreat more into the house, which has driven them from loneliness to complete isolation. One phenomenon where older Syrian women living alone intersect with social isolation and stigmatization is that they have long faced exclusion from the local community. The discourse of pollution (Sevlü, 2020, p.87) that locals have long attributed to Syrian migrants has transformed into claims that they spread the epidemic due to pollution during Covid-19. Syrian women have stated that they regret the verbal attacks against their values as a result of stigmatization based on their nationality.⁸ This shows that Syrian migrants experienced the pandemic negatively under the supervision of the dominant groups. Syrian women, who mostly live in collapsed houses, stated that when they want to go to neighborhood parks from these humid places that hinder their physical mobility and make it difficult for them to breathe, they encounter the hostile attitude of the locals and therefore do not want to go out much. The Syrian participants who expressed concern about the intolerance of the locals mainly gave examples of verbal criticism of them and described unfair treatment:

Well, that's what we heard. You see, they said there was a disease. Here were the girls in the park. They were Turks. One of them said, look, Syrian, they called me Syrian, I looked at them and started speaking Turkish to them, they were ashamed. (P14)

⁸ A similar stigmatization experienced by Syrian women can be seen in the examples (migrant Black, Asian and different ethnic minorities) in Germany, England and the USA (Lynn-Ee Ho and Maddrell, 2020).

It is also evident that Syrian women do not want to go to the hospitals during the pandemic period, where they say they experience the greatest stigmatization. As indicated by their statement 'It is better to die in my weakness than to go to the hospital and be humiliated' (Örer, 2020), negative discourses such as 'They say that Syrians brought the virus to Turkey' (Akdeniz, 2020) have more impact when they intersect with conditions such as age/loneliness/femininity/forced migration. Participants indicated that in the face of this stigmatization, they turned to Syrian doctors, pharmacists, and nurses for diagnosis, examination, and treatment both before the pandemic and during the pandemic, and they sought help from their family members/neighbors for their health problems.

Covid-19 has brought many restrictions to older people. However, Syrian migrants, especially migrant women over 65 living alone, felt restricted and pressured even before Covid-19 because they faced xenophobia, which emerged or became evident mainly after migration. The pandemic is a development that increases the risk of vulnerability for these groups. The pandemic thus exacerbated structural inequalities and made them even more visible.

Conclusion

In this study, we have tried to show that the impact of the pandemic on migrant women varies according to their legal, economic, and social status. Loneliness, social isolation, support mechanisms, and life circumstances have been shown to lead to different practices in coping with the Covid 19 epidemic. We found that factors influencing differentiation in the daily living experiences of British and Syrian women include their living conditions, settlement structure, place of residence, family, individualistic and collectivistic values, relationships with locals, and government policies providing welfare and services.

British women who live alone and have weaker ties to the community did not experience loneliness very negatively during Covid-19, while Syrian women who live alone and appear to have stronger ties to the community experienced higher levels of loneliness. The Syrian women's attitudes toward the loneliness they experienced during the Covid-19 process led them to believe that they had deviated from a social norm. The contradiction between what is and what should be put them at risk of being completely alone. Although they were relatively isolated physically and socially, the British women did not feel very lonely. The Syrian women, who have a larger social network than the British women, felt more lonely. We concluded that the extent of social isolation and loneliness they felt during the pandemic was related to perceived and actual expectation. We also found that older women living alone, who were more socially isolated and more dependent on support from those around them, perceived loneliness more strongly.

British women who lived alone before the pandemic with prohibitions/restrictions such as the quarantine period reported that they continued to live their lives alone even if they had a child/children. The British participants have British, German, or Turkish friends and indicated that they meet with these people from time to time. Only one of the participants leads a very isolated life. Frankly, loneliness is certainly not unbearable or insurmountable for British women. However, this does not mean that they view loneliness as an ideal state. It would be more appropriate to view their fear of loneliness not only as a side effect of the pandemic, but also as a feeling that comes with age. In terms of loneliness, the two groups differ from each other. British women are more accustomed to living alone because of the individualistic values they bring from their country of origin. On the other hand, the fact that British women lived in a house with a garden did not limit their quarantine experience to four walls. Therefore, Syrian women were found to be a more vulnerable group to loneliness during social isolation and residence at home.

The tendency to live connected to or disconnected from the environment, conditioned by individual and collective life experiences that determine the experience of social isolation, led to different results. While the British participants were satisfied with the limited social communication they had with their environment during the pandemic, the Syrian participants felt a lack of social connections with their family, relatives, and neighbors. Thus, we see that there is a difference between the two groups in terms of satisfaction with social relationships. While the British women referred to the usefulness dimension of their social networks, the Syrian women referred to the emotional dimension of their social networks. On the other hand, one of the most important differences between the two migrant groups is in terms of the need for support mechanisms: the British women developed an institution-dependent disposition in this process, while the Syrian women have a family- and support-dependent disposition.

The intersection of poverty and pandemic is the biggest problem for Syrian women. Syrian women who do not have their own income are more dependent on family and government support when their children, who work in the informal sector, become unemployed due to the pandemic. The main problem for Syrian women is not finding ways to protect themselves from the virus, but from hunger. The idea that older people are affected by the virus and spread the virus even during the pandemic has become a form in which ageism and racism come together for Syrian women.

The data and interpretations that emerged from this study are undoubtedly not generalizable to all British and Syrian migrants living in Turkey. Further studies on this topic could pave the way for new comparisons. We believe that this article, which is a contribution to the very few studies on older migrant women living alone, will be useful for comparative studies.

Funding Details:

This work was supported by the TUBİTAK (*Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu* – The Scientific and Technological Research Council of Turkey) under grant number 120K494.

References

- Akdeniz, E. (2020, April 8). Korona günlerinde mülteciler [Refugees in the days of corona]. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/401682/korona-gunlerinde-multeciler-hem-multeci-hem-kadin-hem-isci>. Accessed 24 October 2021.
- Antonucci, T.C., Ajrouch, K.J., Birditt, K.S. (2014). The convoy model: Explaining social relations from a multidisciplinary perspective. *The Gerontologist*, 54(1),82–92. <https://doi.org/10.1093/geront/gnt118>
- Arber, S., Davidson, K., Ginn, J. (2003). Changing approaches to gender and later life. In S. Arber., K. Davidson., J. Ginn (Eds.), *Gender and ageing: Changing roles and relationships* (pp. 1-14). Open University Press.
- Armitage, R., Nellums, L.B. (2020). COVID-19 and the consequences of isolating the elderly [Correspondence]. *Lancet* 5(5), e256. Doi: 10.1016/S2468-2667(20)30061-X
- Arun, Ö. (2013). International spotlight: developing a gerontological social policy agenda for Turkey. *The Gerontologist*, 53(6), 891-897. <https://doi.org/10.1093/geront/gnt071>
- Ayalon, L., Tesch-Römer, C. (2017). Taking a closer look at ageism: self and other-directed ageist attitudes and discrimination. *European Journal on Aging Studies*, 14, 1–4.
- Ayalon, L., Tesch-Römer, C. (2018). Introduction to the section: Ageism—concept and origins. In L. Ayalon., C. Tesch-Römer (Eds.), *Contemporary perspectives on ageism*, Springer [open access book] (pp. 1-10). <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-73820-8.pdf>

Baars, J., Phillipson, C. (2013). Introduction. In Baars J, Dohmen J, Grenier A, Phillipson C (Ed), *Ageing, meaning and social structure: Connecting critical and humanistic gerontology* (pp. 1-9). Bristol: Policy Press.

Banerjee, D., Rai, M. (2020). Social isolation in COVID-19: The impact of loneliness. *Inter J Soc Psyc*, 66(6), 525-527. <https://doi.org/10.1177/0020764020922269>.

Beal, C. (2006). Loneliness in older women: A review of the literature. *Issues in Mental Health Nursing*, 27, 795-813. <https://doi.org/10.1080/01612840600781196>

Berg-Weger, M., Morley, J.E. (2020). Loneliness and social isolation in older adults during the COVID-19 pandemic: implications for gerontological social work. *The Journal of Nutrition, Health & Aging*, 24, 456-458. <https://doi.org/10.1007/s12603-020-1366-8>

Brooke, J., Jackson, D. (2020). Older people and COVID-19: isolation, risk and ageism. *Journal of Clinical Nursing*, 29, 2044-2046.

Bundy, H., Lee, H.M., Sturkey, K.N., Caprio, A.J. (2021). The lived experience of already-lonely older adults during Covid-19. *The Gerontologist*, 61(6), 870-877. <https://dx.doi.org/10.1093%2Fgeront%2Fgnabo78>

Ciobanu, R. O., Fokkema, T., Nedelcu, M. (2017). Ageing as a migrant: vulnerabilities, agency and policy implications. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43, 164-181. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1238903>

Ciobanu, R.O., Fokkema, T. (2021). What protects older Romanians in Switzerland from loneliness? A life-course perspective. *European Journal of Journal Ageing*, 18, 323-331. <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00579-2>

Davidson, K. (2002). Gender differences in new partnership choices and constraints for older widows and widowers. *Ageing International*, 27(4), 43-60. <https://doi.org/10.1007/s12126-002-1014-0>

Davidson, P.M., DiGiacomo, M., McGrath, S.J. (2011). The feminization of aging: How will this impact on health outcomes and services? *Health Care for Women International*, 32(12), 1031-1045. <https://doi.org/10.1080/07399332.2011.610539>

De Tavernier, W., Aartsen, M. (2019). Old-Age Exclusion: Active Ageing, Ageism and Agency. *Social Inclusion*, 7(3), pp 1-3. <https://doi.org/10.17645/si.v7i3.2372>

de Valk, H.A.G., Schans, D. (2008). 'They ought to do this for their parents': Perceptions of filial obligations among immigrant and Dutch older people. *Ageing & Society*, 28, 49-66. <https://doi.org/10.1017/S0144686X07006307>

Ertuğrul, G. (2013). Sahihlik arayışında Türkiye'ye göç: Muğla-Gökova yöresine yerleşen Britanyalılar, *Education Science Society*, 11(43), 79-96.

Ertuğrul, G. (2016). British migrants in the Turkish countryside: Lifestyle migration, loss of social status and finding 'true life' in difference, *METU Studies in Development*, 43, 475-496. <https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/58192/890-5183-1-PB.pdf>

Ertuğrul, G. (2017). Beyazlık ve göç. *Mülkiye Dergisi*, 41(2), 71-98.

Falicov, C., Niño, A., D'urso, S. (2020). Expanding possibilities: Flexibility and solidarity with under-resourced immigrant families during the COVID-19 pandemic. *Family Process*, 3, 865-882. <https://doi.org/10.1111/famp.12578>

Fokkema, T., Naderi, R. (2013). Differences in late-life loneliness: a comparison between Turkish and native-born older adults in Germany. *European Journal of Ageing*, 10, 289-300. <https://dx.doi.org/10.1007%2Fs10433-013-0267-7>

Fokkema, T., Ciobanu, R.O. (2021). Older migrants and loneliness: scanning the field and looking forward. *European Journal of Ageing*, 18, 291-297. <https://doi.org/10.1007/s10433-021-00646-2>

Foster, L., Walker, A. (2013). Gender and active ageing in Europe. *European Journal of Ageing*, 10, 3-10. [10.1007/s10433-013-0261-0](https://doi.org/10.1007/s10433-013-0261-0)

Foster, L., Walker, A. (2021). Active Ageing across the life course: towards a comprehensive approach to prevention. *BioMed Research International*, 6650414, 1-11. <https://doi.org/10.1155/2021/6650414>

Geniş, Ş. (2011). Gaziantep'te göçmen hane profilleri ve kentle bütünleşme dinamikleri. In M.N. Gültekin (Eds.), *Ta Ezelden Taşkıdır Antep* (pp. 335-370). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gillen, M., Kim, H. (2009). Older women and poverty transition consequences of income source changes from widowhood. *Journal of Applied Gerontology*, 28(3), 320-341. <https://doi.org/10.1177/0733464808326953>

Harroui, S., Conkova, N., Fokkema, T. (2020). De impact van het COVID-19 virus op het dagelijkse leven van Marokkaanse migrantenouderen [The impact of the COVID-19 virus on the daily lives of Moroccan older migrants]. *Gerōn*, 20(2), 1-5. <https://gerontijdschrift.nl/artikelen/de-impact-van-het-covid-19-virus-op-het-dagelijkse-leven-van-marokkaanse-migrantenouderen/>

Heidinger, T., Richter, L. (2020). The effect of COVID-19 on loneliness in the elderly. An empirical comparison of pre-and Peri-pandemic loneliness in community-dwelling elderly. *Front. Psychol*, 11, 585308. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.585308>

Heu, L.C., van Zomeren, M., Hansen, N. (2019). Lonely alone or lonely together? A cultural-psychological examination of individualism-collectivism and loneliness in five European countries. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(5), 780-793. <https://doi.org/10.1177/0146167218796793>

Holman, D., Walker, A. (2020). Understanding unequal ageing: towards a synthesis of intersectionality and life course analyses. *European Journal of Ageing*, 18, 239-255. <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00582-7>

İçduygu, A., Şimşek, D. (2016). Syrian Refugees in Turkey: Towards Integration Policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15/3, 59-69. [syrian-refugees-in-turkey-towards-integration-policies_en_2781.pdf](https://www.turkishpolicy.com/en_2781.pdf) (turkishpolicy.com)

Jawaid, A. (2020). Protecting older adults during social distancing. *Science*, 368 (6487), 145. [http://refhub.elsevier.com/S0022-3956\(21\)00058-3/sref16](http://refhub.elsevier.com/S0022-3956(21)00058-3/sref16)

King, R., Lulle, A., Sampaio, D., Vullnetari, J. (2017). Unpacking the ageing-migration nexus and challenging the vulnerability trope. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43, 182-198. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1238904>

Klusmann, V., Kornadt., A.E. (2020). Current directions in views on ageing. *European Journal of Ageing*, 17, 383-386 <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00585-4>

Kornadt, A.E., Albert, I., Hoffmann, M., Murdock, E., Nell, J. (2021). Ageism and older people's health and well-being during the Covid-19-pandemic: The mod role of subj aging. *European Journal of Ageing*, 18, 173-187. <https://doi.org/10.1007/s10433-021-00624-8>

Laidlaw, K., Wang, D., Coelho, C., Power, M. (2010). Attitudes to ageing and expectations for filial piety across Chinese and British cultures: a pilot exploratory evaluation. *Ageing & Mental Health*, 14, 283-292. <http://dx.doi.org/10.1080/13607860903483060>

Lamont, M. (2018). Addressing recognition gaps: destigmatization and the reduction of inequality. *American Sociological Review*, 83(3), 419-444. <http://dx.doi.org/10.1177/0003122418773775>

Luchetti, M., Lee, J.H., Aschwanden, D., Sesker, A., Strickhouser, J.E., Terracciano, A., Sutlin, A.R. (2020). The trajectory of loneliness in response to COVID-19. *American Psychol Assoc*, 75(7), 897-908 <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000690>

Lykes, V.A., Kimmelmeier, M. (2014). What predicts loneliness? Cultural difference between individualistic and collectivistic societies in Europe. *J Cross-Cultural Psychol*, 45, 468-490. <https://doi.org/10.1177/0022022113509881>

Lynn-Ee Ho, E., Maddrell, A. (2021). Intolerable intersectional burdens: a COVID-19 research agenda for social and cultural geographies. *Social & Cultural Geography*, 22(1), 1-10. <https://doi.org/10.1080/14649365.2020.1837215>

Marcus, G.E. (1995). Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24(1), 95-117. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.an.24.100195.000523>

Marziali, M.E., Card, K.G., McLinden, T., Wang, L., Trigg, J., Hogg, R.S. (2020). Physical distancing in COVID-19 may exacerbate experiences of social isolation among people living with HIV. *AIDS and Behavior*, 4, 2250–2252. <http://dx.doi.org/10.1007/s10461-020-02872-8>

McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. Signs: *Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771–1800. <https://doi.org/10.1086/426800>

Mutluer, M., Südaş, İ. (2005). Yabancıların Türkiye’de mülk edinimi: Coğrafi bir yaklaşım [Property acquisition by foreigners in Turkey: A geographical approach]. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 45-55.

Nash, J.C. (2008). Re-thinking intersectionality. *Feminist Review*, 89, 1-15. <https://doi.org/10.1057/fr.2008.4>

OECD. (2020). “Women at the core of the fight against COVID-19 crisis”, Special section: tackling coronavirus (Covid-19). Contributing a global effort. Retrieved December 12, 2020, from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/women-at-the-core-of-the-fight-against-covid-19-crisis-553a8269/>

Öğütle, V.S., Sönmez-Öğütle, F., Sevlü, H. ve Sarımuratoğlu, D. (2021). Covid-19 sürecinde yalnız yaşayan yaşlı kadınların baş etme stratejileri: ilişkisel perspektiften nitel bir araştırma. *Strata İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 117-145.

Örer, A. (2020). Suriyeliler korona olabilir mi? [Can Syrians get the corona?] *Gazete Duvar*. Retrieved December 28, 2020, from <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/04/13/suriyeliler-korona-olabilir-mi/>

Park, H., Morgan, T., Wiles, J., Gott, M. (2018). Lonely ageing in a foreign land: social isolation and loneliness among older Asian migrants in New Zealand. *Health & Social Care in the Community*, 27, 740–747. <http://dx.doi.org/10.1111/hsc.12690>

Presidency of Migration Management. (2022). Distribution of Syrians Under Temporary Protection By 10 Provinces. Retrieved September 26, 2020, from <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>

Pyke, K.D., Bengtson, V.L. (1996). Caring more or less: Individualistic and collectivist systems of family eldercare. *J Marr and the Family*, 58 (2), 379-392. Doi:10.2307/353503.

Reyes, S.L. (2020). Feminization of aging. In R. P. Ofreneo & J. F. I. Illo (Eds.), *Philippine NGO Beijing +25 Report* (pp. 385-396). University of the Philippines.

Sampaio, D., King, R., Walsh, K. (2018). Geographies of the ageing–migration nexus: an introduction. *Area*, 50, 440–443. <https://doi.org/10.1111/area.12463>

Sanchez, M.M., de Jong Gierveld, J., Buz, J. (2014). Loneliness and the exchange of social support among older adults in Spain and the Netherlands. *Ageing and Society*, 34(2), 330–354. <https://doi.org/10.1017/S0144686X13000925>

Schoenmakers, D., Lamkaddem, M., Suurmond, J. (2017). The role of the social network in access to psychosocial services for migrant elderly—a qualitative study. *Int J Environ Res Public Health*, 14 (10), 1215–1226. <https://doi.org/10.3390/ijerph14101215>

Sevlü, H. (2020). Gündelik direniş deneyimleri: Gaziantep’te Suriyeli kadınlar [Everyday experiences of resistance: Syrian women in Gaziantep]. In K. Biehl & D. Daniş (Eds.), *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları* (pp. 56-79). İstanbul: GAR and SU Gender.

Soykan, C., Karakılıç, İ. Z., Körükmez, L. (2019). *Resilience, work and gender in the (Turkish) migratory context literature review*. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.

Sönmez-Öğütle, F., Sevlü, H. ve Sarımuratoğlu, D. (2022). Yalnız yaşayan yaşlı kadınların pandemi deneyimleri üzerine niteliksel bir araştırma: öngörülemeyenler, zorluklar, stratejiler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 59-70.

Tamer Görer, N. (2014). ‘Hayalet’ göç: yaşam kalitesi arayışında Türkiye kıyı yerleşmelerine yönelen Avrupalı emekliler. *İdealkent*, 14, 206-233.

Tanrıvermiş, H., Apaydın, A. (2013). Türkiye’de yabancıların taşınmaz ediniminin etkilerinin değerlendirilmesi. TÜBİTAK-KAMAG Proje no: 110G020.

Taşdelen Baş, M., Tuna, İ., Molu, B., Baş, İ. (2017). Göç eden ailelerin sosyo kültürel ve ekonomik değişiminin kadın ve çocuk yaşamına etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1680-1693.

Temporary Protection Regulation. (2014). Retrieved May 12, 2022, from <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection-in-turkey>.

Ten Kate, R.L.F., Bilecen, B., Steverink, N. (2020). A closer look at loneliness: why do first-generation migrants feel more lonely than their native Dutch counterparts? *Geron*, 60, 291–301. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz192>

Turkish Statistical Institute. (2020). *Nüfus ve göç [Population and immigration]*. Retrieved July 16, 2020 from <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>.

Turkish Statistical Institute. (2021). İstatistiklerle yaşlılar [Elderly Statistics]. Retrieved July 15, 2022 from https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_yaslilar_2020.pdf

Uçar, C. (2020). Gaziantep parça başı emek piyasasının Suriyeli kadınları: emek, zorunlu göç ve şiddet. K. Biehl ve D. Daniş (Eds.), In *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları* (pp. 38-55). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği ve SU Gender.

United Nations. (2020). Policy brief: The impact of COVID-19 on older persons. Retrieved December 20, 2020, from <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/Policy-Brief-The-Impact-of-COVID-19-on-Older-Persons.pdf>.

Uysal-Bozkir, Ö., Fokkema, T., MacNeil-Vroomen, J.L., Van Tilburg, T.G., De Rooij, S.E. (2017). Translation and validation of the De Jong Gierveld loneliness scale among older migrants living in the Netherlands. *The Journal of Gerontology* 72(1), 109–119. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbv044>

Valentine, G. (2008). Theorizing and researching intersectionality: a challenge for feminist geography. *The Prof Geog*, 59, 10-20. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9272.2007.00587.x>

van Tilburg, T.G., Fokkema, T. (2020). Stronger feelings of loneliness among Moroccan and Turkish older adults in the Netherlands: in search for an explanation. *European of Journal Ageing*, 18, 311-322. <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00562-x>

van Tilburg, T.G., Steinmetz, S., Stolte, E., van der Roest, H., de Vries, D.H. (2020). Loneliness and mental health during the COVID-19 pandemic: A study among Dutch older adults. *The Journal of Gerontology: Series B*, 76(7), e249-e255. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa111>

Warnes, A.M., Friedrich, K., Kellaher, L., Torres, S. (2004). The diversity and welfare of older migrants in Europe. *Ageing & Society*, 24, 307–326. <https://doi.org/10.1017/S0144686X04002296>

Wenham, C., Smith, J., Morgan, R. (2020). COVID-19: The gendered impacts of the outbreak. *The Lancet* 395 (102227), 846-848. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30526-2](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30526-2)

Wilson-Genderson, M., Heid, A.R., Cartwring, F., Collins, A.M., Pruchno, R. (2022). Change in loneliness experienced by older men and women living alone and with others at the onset of the COVID-19 pandemic. *Research of Aging*, 44 (5-6), 369-381 <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/01640275211026649>

Wu, Z., Penning, M.J. (2015). Immigration and loneliness in later life. *Ageing & Society*, 35 (1), 64-95. <https://doi.org/10.1017/S0144686X13000470>

Özgün Makale

Suriye'nin "Öteki" Sığınmacıları: Domların Yaşam Deneyimleri¹

"The Other" Asylum-Seekers of Syria: The Experiences of The Dom

Çağla SALDUZ DORUK*

Sinem ARSLANKOÇ**

İsmail NALBANTOĞLU***

Nurgün KUL PARLAK****

Öz

Göç ettikleri ev sahibi ülkelerde öteki olarak görülen sığınmacıların yaşadıkları ayrımcılığı ve sosyal dışlanmayı inceleyen çok geniş bir literatür mevcuttur. Ancak literatür genellikle sığınmacıları, içindeki alt grupların uğradıkları ayrımcılığı etnik temelde değerlendirmemektedir. Çalışma, Suriyeli sığınmacılar içinde marjinal bir topluluk olan Domların, diğer bir öteki olarak uğradıkları ayrımcılık nedeniyle derin bir eşitsizlikle karşı karşıya bırakıldıklarını iddia etmektedir. Bu bağlamda, Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınan ve Dom kültürüne sahip olan yetişkin bireylerin yaşam zorluklarını, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalma şekillerini ve sahip oldukları diğer sorunları tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi ile İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde ikamet eden 12 yetişkin Dom bireyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, katılımcıların yoksulluğun yanı sıra gıda, beslenme, hijyen, istihdam, eğitim, dil ve iletişim sorunlarıyla birlikte sıklıkla ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dom, Sığınmacı, Çingene, Dışlanma, Göç.

Abstract

There is a vast literature examining the discrimination and social exclusion experienced by asylum-seekers, who are seen as the other in the host countries they have migrated to. However, the literature generally does not evaluate the discrimination suffered by subgroups of asylum seekers on an ethnic basis. This study claims that the Dom as a marginal group among Syrian asylum-seekers have to face inequality deeply due to the discrimination that they suffer as others.

¹ Makale başvuru tarihi: 31.08.2022. Makale kabul tarihi: 20.09.2022.

* Doktora öğrencisi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, caglasalduz37@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9441-9253.

** Doktora öğrencisi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, sinemarslankoc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8003-9356.

*** Arş. Gör., Sosyal Hizmet Bölümü, İstinye Üniversitesi, ismailnalbantoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5858-3163.

**** Dr. Öğr. Üyesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, nurgun.kulparlak@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0497-9098.

In this context, face-to-face interviews were conducted with 12 adult Dom individuals residing in the Beyoğlu district of Istanbul through the qualitative research method in order to determine the life difficulties, the way they are exposed to discrimination and exclusion, and other problems of adult individuals who fled the Syrian civil war and took refuge in Turkey and have Dom culture. The data obtained show that the participants are frequently exposed to discrimination and exclusion, alongside poverty, food, nutrition, hygiene, employment, education, language, and communication problems as well as poverty.

Keywords: Dom, Asylum-seeker, Gypsy, Exclusion, Immigration.

Giriş

Suriye’de 2011 yılında patlak veren iç savaş, son dönemlerdeki en uzun süreli ve karmaşık insani acil durumlardan birini meydana getirmiştir. Bu süreç, Suriye’de yaşayan tüm etnik ve dinî kesimleri etkilemiş ve milyonlarca insan yerinden edilme kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Şubat 2022 verilerine göre Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan ve Türkiye’de %47’si (2,6 milyon) 18 yaş altı çocuk olmak üzere toplamda 5,698,711 kayıtlı Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır (The Regional Refugee and Resilience Plan, 2022, s. 6). COVID-19 krizinin getirdiği ek zorluklarla birlikte eşitsizlikler, sağlık ve sosyal koruma riskleri artmakta, sosyal uyum zayıflamaktadır. Bununla birlikte yerinden edilmişlerin içinde farklı etnik köken, inanç ve mezheplere sahip kesimlerin bulunması savunmasızlığın boyutunu daha da derinleştirmektedir. Özellikle yüzyıllar boyunca yaşadıkları ülkelerde en kırılgan toplumsal grupların başında gelen Domlar herhangi bir taraf olmamalarına rağmen çatışan taraflarca sistematik bir biçimde şiddete, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaktadır (Kırkayak Kültür, 2020, s. 4). Bu süre zarfında radikal cihatçı gruplar tarafından “yeterince Müslüman olmadıkları” gerekçesiyle bu topluluklar tehdit edilmiş, evlerine, mallarına el konulmuş ve zaman zaman katliama varan şiddet davranışlarına maruz kalmışlardır. Örneğin, Halep’te yer alan Haydariye gibi uzun yıllar boyunca Domların yaşadıkları yerler boşaltılmış hatta mevcut rejim tarafından muhalif güçleri barındırdıkları gerekçesiyle bombalanmıştır. Bu sebeple Domlar, Suriye ordusunu aşır komşu ülkelere sığınmak durumunda kalmıştır (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 4).

Bu kapsamda ilk olarak bu grupların yaşamış oldukları zorluklara geçmeden önce grubu daha iyi tanımak adına tarihsel gelişime bakmak gerekmektedir. Dünya genelinde Çingene toplulukları denildiğinde akla ilk olarak Romanlar gelmesine rağmen Domlar da göz ardı edilmemesi gereken gruplardandır (Önen, 2012, s. 285). Ancak şunu belirtmek gerekir ki Domların geçmişi hâlâ keşfedilmemiş bir alandır ve onlar hakkında anlatılan tüm bilgiler masallardan, anlatılardan ve dilsel kanıtlardan toplanmaktadır (Panagiota Stoupa, 2021, s. 2). Bu durumun en büyük sebeplerinden biri diğer Çingene topluluklarında olduğu gibi Domlarda da göçebe bir yaşam tarzının söz konusu olmasıdır (Kolukırık, 2008, s. 146). Bu kapsamda Ortadoğu’nun Çingeneleri olarak bilinen bu gruplar “Nawar, Çingene, Zott, Ghajar, Bareke, Gaodari, Krismal, Qarabana, Karaçi, Abdal, Aşiret, Qurbet, Mıtrıp, Gewende, Dom, Abdal, Tanjirliyah, Haddadin, Hacıye, Arnavut, Halebi, Haramshe, Kaoli” gibi isimlerle adlandırılmakta ve kökenlerinin Hindistan’a dayanan, peri-patetik topluluklardan oluştuğu bilinmektedir (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 9). Bu isimlendirmeler büyük ölçüde ön yargı barındırmakta ve zanaat ile uğraşan göçebe ve yarı göçebe toplulukları damgalamaktadır (Gündoğdu ve ark., 2020, s. 24). Peri-patetik kavramı ise ekonomik açıdan geçimlerini farklı zanaat veya hizmetlerin sunumu ile gerçekleştiren, büyük ölçüde endogamik gruplar olan ve mekânsal hareketlilik düzeyleri yüksek olan toplulukları tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Yılıgür, 2017, s. 1). Genel açıdan bakıldığında Dom,

Rom ve Lom isimlerinin ilk biçimidir ve Hindistan'dan göç eden Çingene topluluklarının Ortadoğu'daki akrabalarıdır (Kenrick, 2007, s. 69). Konuştıkları dil Domari olarak adlandırılmakta ve Domlar Hindistan'ın en yoksul kesimi olarak bilinmektedir. Kesin sayıları bilinmemekle birlikte günümüzde Mısır, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Filistin, Türkiye, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde toplam 5 milyon Dom nüfusu olduğu tahmin edilmektedir (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 15). Bu topluluklar müzisyenler, sepetçiler, kalaycılar, demirciler, dokumacılar, sihirbazlar, falcılar, hayvan performansçıları gibi çeşitli zanaatları icra etmekte, temelde gıda üretmeyen göçebe zanaatçılar olarak bilinmektedir. Yerel dilde "kemançe" olarak isimlendirilen rebap Domlar ile özdeşleşmiş ve Dom kimliğinin oluşmasında rol oynamıştır (Dişli, 2021, s. 321). Ayrıca bu topluluklar farklı dilleri konuşmakta, farklı etnik kökene sahip olmakta, grup içi evlilik yapmakta, farklı hizmetlerin sunumu-satışıyla geçimlerini sağlamakta ve mobilite seviyeleri yüksek olmaktadır. Ancak peri-patetik toplulukların zanaatlarının, sanayileşme ve kapitalist ilişkilerin gelişmesiyle geçerliliğini yitirdiği gözlemlenmektedir (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 16). Dom toplulukları ile ilgili bir diğer önemli nokta da üyelerin büyük bir çoğunluğunun grup içerisinde eşit davranmaları ve adaletli olmalarıdır. Çünkü herhangi bir eşitsizlik veya adaletsizlik söz konusu olduğunda grubun dağılma riski ortaya çıkmakta bu durum da beraber hareket eden Dom topluluklarının tek başlarına yerel halkın olduğu bölgelerde barınamamalarına sebep olmaktadır (Gezicier, 2019, s. 29). Bu nedenle diğer topluluklardan farklı olarak Dom topluluklarında eşitlik ve adalet dikkat edilen en temel unsurların başında gelmektedir. Dom topluluklarına ait olan bir diğer özellik ise büyük ailelerden oluşan toplulukların küçük gruplara bölünmüş alt kabilelerden meydana gelmesidir. Tıpkı Bedeviler gibi kabile örgütlenmesine sahip olan Dom topluluklarının her biri ortak paylaşım ve birlikte yaşama değerleri altında bir arada yaşayan 5 ila 15 aileyi içermektedir. Liderlik ve hiyerarşinin otoritesini kabul eden her alt kabile grubunun, grupları yönetmekten ve aynı zamanda bireylere ve ailelerine bakmaktan sorumlu bir lideri bulunmaktadır (Panagiota Stoupa, 2021, s. 3).

Türkiye'deki Dom topluluklarına bakıldığında ise genellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan, geçmişten itibaren atalarının belirledikleri belli göç yolları üzerinde hareket eden, zanaat üreten ve karşılığında gıda alan Çingene toplulukları olarak adlandırılmaktadır (Gezicier, 2019, s. 21). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Çingene toplulukları denildiğinde ilk düşünülen Romlardır (Kolukırık, 2008, s. 146). Ancak özellikle Suriye iç savaşıyla birlikte Çingene denildiğinde akla gelen toplulukların başında Domlar yer almaktadır. Bu topluluklar coğrafi bölgeler içerisinde farklı isimlendirmelere sahiptir. Örneğin, Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde "Roman", Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan ve Sivas illerinde "Poşa", Van, Hakkâri, Mardin ve Siirt illerinde "Mıtrıb", İç Anadolu Bölgesinde "Elekçi", Akdeniz Bölgesinde "Arabacı" ya da "Manuş", Adana ve Osmaniye illerinde ise "Cono" olarak bilinmektedir. Bu çeşitliliğin getirmiş olduğu temel sorunlardan biri ülkemizde bulunan, göçebe ve yarı göçebe yaşam süren tüm grupların Rom kökenli sayılmasıdır. Halbuki Rom olarak adlandırılan toplulukların içerisinde Dom ve Lom gibi topluluklar da yer almakta ve her bir topluluk kendi dillerini kullanmaktadır. Bunun en temel sebeplerinden biri ise Romani ve Domari dillerinin -hiçbir yazılı kaydı olmamasına rağmen- hâlâ canlılığını yitirmemesi ve gündelik yaşamda sıklıkla kullanılmasıdır. Bu topluluklar kendi dillerinin yanı sıra diğer dilleri de (Kürtçe gibi) akıcı bir biçimde konuşabilmektedir (Kolukırık, 2008, s. 147-149; Panagiota Stoupa, 2021, s. 2). Tüm bunlara ek olarak Domlar yukarıda bahsedilen mesleklerin yanı sıra sanayileşmenin de etkisiyle ülkemizde genel olarak mevsimlik tarım işçiliği, hurda – atık toplayıcılığı gibi işlerle meşgul olmaktadır (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 16). Ayrıca bazı kaynaklar, kadınlar özelinde Dom topluluklarında dilencililiğin yaygın olduğu-

nu ifade etmektedir (Önen, 2012, s. 284). Ülkemizde yaşayan Dom topluluklarının tam sayıları bilinmemekle birlikte Suriye'deki iç savaş sırasında Türkiye'ye sığınan yaklaşık 50 bin Dom'un olduğu tahmin edilmektedir (Kurnaz Baltacı ve Bülbül, 2020, s. 159). Bu topluluklar Suriye'den gelen sığınmacıların yaşadığı genel zorlukların yanı sıra hem etnik kökenleri ve yaşam biçimlerinden hem de yerel halkın ve de diğer Suriyeli sığınmacıların davranışlarından dolayı ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 11). Diğer bir ifadeyle ev sahibi ülkede "öteki" olan Suriyeliler içinde diğer bir "öteki" olan Domlar, yaşadıkları ayrımcılıkla beraber derin bir yoksunluk içinde yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakılmaktadır.

Dom topluluklarının yaşamış oldukları sorunların neler olduğuna değinmeden önce bu sorunların ortaya çıkmasındaki temel sebeplere bakmak önemlidir. Bununla ilgili olarak yapılan literatür taramasında bu toplulukların çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmalarındaki en büyük sebeplerin başında yerleşik yaşam düzenine geçmeleri görülmektedir. Özellikle ülkemizde yaşanan sanayileşme süreci tüm Çingene topluluklarında olduğu gibi Domların da ekonomik açıdan geçimlerini zorlaştırmaktadır. Sanayi üretiminin artması ve ürünlerin köylü veya çiftçiye kolay yollardan ulaşması daha önce de belirtildiği üzere Domların yapmış oldukları zanaata duyulan talebi azaltmaktadır. Bu sebeple Dom toplulukları ekonomik açıdan farklı yollar denemekte ve göçebe ve yarı göçebe bir yaşam biçiminden yerleşik düzene geçmek zorunda kalmaktadır. Geziçier (2019) Türkiye'deki Dom toplulukları ile yaptığı araştırmasında bu geçiş sürecine sebep olan unsurları sıralamaktadır: (a) 80 Darbesi ile gelen yasaklar ve şehirlerin daha güvenli olması, (b) toprakların işlenmeye başlanmasıyla köylüler tarafından sahiplenilmesi, (c) sanayi ürünlerinin çeşitli meslekleri yok etmesi ve (d) şehirlerin daha iyi yaşam koşullarına sahip olması (s. 30). Tüm bunlar sonucunda yerleşik yaşama geçen Domlar ekonomik zorluklarla beraber sosyal yaşama ilişkin sorunlarla da karşı karşıya kalmaktadır. Dışlanma, ötekileştirme ve damgalama gibi davranış kalıpları hem bu sorunların kendisi hem de bu sorunların temel sebepleri olmaktadır. Göçebe ve yarı göçebe yaşamları sürecinde insanlarla ticari boyut dışında ilişki kurmayan Domlar, yerleşik düzenle birlikte diğer insanlarla aynı ortamda bulunmakta, fakat yabancı statüsünden hiçbir zaman kopamamaktadır. Ayrıca yerleşim yerlerinin tarımsal alanlarda veya tarım dışındaki alanlarda olması, getto yaşam tarzına sahip olmaları, bu gettoların dışına çıkmamaları, yöre halk ile iletişim kurmamaları, kamusal hizmetlerden yararlanmamaları, şehir veya mahalle yönetiminden uzak durmaları gibi durumlar sosyal dışlanmanın en büyük örneklerinin başında gelmektedir. Sonuç itibarıyla Dom toplulukları bahsedilen bu sebepler veya durumlar neticesinde sosyal yaşamlarında birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır.

Dom topluluklarının yaşamış oldukları zorluklar kapsamında ilgili literatür incelendiğinde temel sorunlarının; ayrımcılık, dışlanma, kayıtsızlık, istihdam ve işsizlik, kamusal hizmetlere erişememe, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, yetersiz beslenme, barınma, sağlık, eğitim, hijyen ve temiz suya erişim olarak sıralandığı görülmektedir (Yıldız, 2015; Tarlan ve Foggo, 2017; Kırkayak Kültür, 2020; Kurnaz Baltacı ve Bülbül, 2020). Özellikle günümüz toplumlarında tüm ülkelerde olduğu gibi Ortadoğu ülkelerinde de göçmen ve sığınmacılara yönelik yapılan karşıtıklıklar hem toplumda hem de siyasi yaşamda oldukça artmış durumdadır. Bazen bu tepkiler fiziksel saldırılara dönüşebilmekte ve Domlar da bu saldırılardan etkilenebilmektedir (Kırkayak Kültür, 2020, s. 4). Tarlan ve Foggo (2017) tarafından yapılan araştırmalarda ise Domlar, Suriye'de daha iyi şartlarda yaşadıklarını, Türkiye'de ağır koşullarda yaşayıp ayrımcılığa uğradıklarını belirtmektedir (s. 37). Kendilerine dilenci, çingene denildiği için evden dışarı çıktıkları andan itibaren önyargıya maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Ayrıca Suriyeli diğer sığınmacıları kabul eden toplum merkezlerinin Dom çocukları kabul etmemesi de araştırmada ortaya çıkan ve göz

ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Yıldız (2015) tarafından yapılan bir diğer araştırmada Dom sığınmacıların çoğunun kayıtlı olmadığı ifade edilmekte ve bunun temel nedenleri; Türkiye'ye resmi olmayan sınır geçişlerinden giriş yapmaları, kayıtla ilgili kural ve prosedürler hakkında bilgi sahibi olmamaları, kamplarda yaşamak istememeleri, belirli bir şehirde kayıt yaptırmanın ikamet gerekliliği getirmesi, bu durumun da iş için başka şehirlere gitmelerini engellemesi, kayıt oldukları takdirde Suriye rejimi tarafından kimliklerinin tespit edilmesi şeklinde korku, yanlış bilgilendirme ve devlet yetkilileriyle daha önce yaşanan olumsuz deneyimler şeklinde belirtilmektedir (s. 37). Bu bağlamda ayrıca Domlar kayıtsız oldukları veya ikamet ettikleri şehirden farklı bir şehre kayıt yaptırdıkları için birtakım haklardan da mahrum kalmaktadır. Zira Geçici Koruma Yönetmeliğine (T.C. Resmî Gazete, 22 Ekim 2014) göre "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" ne sahip olmayan yabancılar Türkiye'de yasal kalış, sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlara erişim hakkından yararlanamamaktadır. Domların yaşamış oldukları bu sorunlar yalnızca ülkemizde değil dünyada da kendisini göstermektedir. Panagiota Stoupa (2021) günümüzde Domların hayaletler şeklinde yaşadıklarını, temel ihtiyaçlardan mahrum bırakıldıklarını, gündelik işlerde çalıştıklarını veya dilendiklerini ifade etmektedir (s. 3). Ayrıca Ortadoğu'nun Suriye gibi bazı ülkelerinde hükümetler, Domları vatandaşlıktan mahrum bırakmakta, Mısır gibi dinî kimliğin ön plana çıktığı bölgelerde ise etnik kökenler göz ardı edilmektedir. Lübnan ile Suriye arasındaki sınırlarda geçişler yapan Domlar, bu bölgelerdeki çatışmalar nedeniyle bir yerden başka bir yere gidişte sorun yaşamaya başlamaktadır (Panagiota Stoupa, 2021, s. 3).

Dolayısıyla sığınmacılar gittikleri ülkelerde genellikle sosyal dışlanmaya, baskıya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. 2011 yılında Suriye'deki iç savaş neticesinde başlayan göç akımıyla Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin önemli bir kısmı ciddi sorunlarla karşılaşmasa da bir kısmının ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya uğradıkları bilinmektedir. Bununla birlikte Suriyelilerin homojen bir yapıda olmadığı ve içlerinde yaşam zorluğu çok daha fazla olan Domlar gibi marjinal grupların olduğu görülmektedir. Sığınmacı olarak Türkiye'de yaşayan Domların yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldıklarını ifade etmeleri, sığınmacılara yönelik sosyal politikaların belirlenmesi amacıyla bu grupların sosyal yaşamlarındaki birtakım zorluklarının anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle bu toplulukların daha görünür hâle gelmeleri için birtakım çalışmalar yapılmakta ancak ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların bir hayli az olduğu tespit edilmektedir. Bu durum yapılacak olan bu araştırmanın önemi ortaya koymakta ve literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı, Dom kültürüne sahip olan yetişkin bireylerin yaşam zorluklarının ortaya konulması olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Bu araştırmada Suriye iç savaşından kaçarak, Türkiye'ye sığınan ve Dom kültürüne sahip olan yetişkin bireylerin yaşam zorluklarını, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalma şekillerini ve sahip oldukları diğer sorunların neler olduğunu tespit etmek amaçlanmaktadır. Dom kültürünü yaşayan bireylerin yaşam deneyimlerini anlayabilmek için bu araştırma nitel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma, algı ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarıldığı, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama araçlarının kullanıldığı bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39). Araştırma aynı zamanda nitel araştırma desenlerinden olan olgu bilimsel (fenomenolojik) araştırma desenine dayanmaktadır. Olgu bilim çalışmalarında temel amaç yaşanan deneyimin anlamını veya bireyin dünyasındaki varoluşuna dair algısını yakalamaya çalışmaktır (Krysiç ve Finn, 2015, s. 210).

Çalışma Grubu

İstanbul, birçok alt kültüre ev sahipliği yaparken bu alt kültürlerden birini de Dom kültürü oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubu, İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde ikamet eden Dom kültürüne sahip yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Beyoğlu ilçesinin seçilme nedeni ise sahada faaliyet yürüten Roman dernek ve federasyonlar tarafından yapılan araştırmalarda Beyoğlu ilçesinde %4,50 oranında Roman nüfusunun bulunması ve bu nüfus içerisinde Domların geniş bir yer tutmasıdır (İstanbul Planlama Ajansı, 2019, s. 13). Bu doğrultuda araştırma kapsamında toplam 12 yetişkin Dom bireyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan kartopu örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Bu yöntemde araştırmacılar kişiden kişiye, kişiden de olaylara ulaşarak verilerin zenginleştirilmesi amaçlamaktadır (Creswell, 2013, s. 158). Dolayısıyla görüşme yapılan katılımcılar aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Ortadoğu'da yaşayan peri-patetik grupların çoğu; benzer şartlara sahip olmaları, birlikte yaşamaları ve akrabalık ilişkileri sebebiyle Dom çatısı altında toplanmıştır. Dom toplulukları tarafından daha alt bir statüye sahip olduğu düşünülen Abdal toplulukları da farklı etnik ve sosyokültürel yapıya sahip olmalarına rağmen Suriye'de Nawar² olarak adlandırıldıkları için araştırmaya dâhil edilmiştir.

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Doğum Yeri
K1	37	Kadın	Evli	3	Halep
K2	42	Kadın	Evli	7	Halep
K3	36	Kadın	Evli	5	Halep
K4	19	Erkek	Bekar	-	Halep
K5	38	Kadın	Evli	5	Halep
K6	26	Kadın	Evli	2	Halep
K7	23	Kadın	Evli	2	Halep
K8	37	Kadın	Evli	6	Halep
K9	40	Kadın	Evli	2	Halep
K10	44	Kadın	Evli	6	Halep
K11	50	Erkek	Evli	7	Halep
K12	21	Erkek	Evli	2	Halep

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmacılar tarafından yapılan görüşmeler gündüz saatlerinde gerçekleştiğinden dolayı erkek katılımcı sayısının kadın katılımcı sayısına göre daha az olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmanın yapıldığı saatlerde evlerde genellikle kadın ve çocukların yer aldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunda birkaç kuşağın aynı evi paylaştığı, akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu ve birbirlerine yakın yerlerde ikamet ettikleri gözlemlenmiştir.

² Domlar, Ortadoğu'da yaşayan Çingenerlerin Nawar klanı olarak adlandırılmaktadır (Kendrick, 2007, s. 69).

Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerini oluşturma sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu demografik bilgiler, Suriye'deki yaşam, kayıt durumu, barınma durumu, gıda-beslenme ve hijyen, sağlık hizmetlerine erişim, istihdam, dil ve iletişim sorunu, eğitim, günlük yaşam ve gelecek beklentileri olmak üzere 11 ana başlıktan oluşmuştur. Her bir başlık altında ilgili sorular yer almış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu toplam 48 sorudan meydana gelmiştir. Bu soruların oluşturulmasında ise ilgili literatür taranmış ve özellikle Kırkayak Kültür tarafından yapılan “Domlar: Suriye'nin ‘Öteki’ Sığınmacıları” isimli çalışmadan yararlanılmıştır (Tarlan ve Foggo, 2017, s. 11).

Araştırmaya katılan 12 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek araştırmanın verileri oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşme, araştırma kapsamında katılımcıların düşünce ve deneyimlerini detaylı bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlayan görüşme tekniğidir. Bu kapsamda Dom kültürüne sahip yetişkin bireylerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek yaşam zorlukları detaylı bir şekilde anlaşılmasına çalışılmıştır. Görüşmeler İstanbul Beyoğlu ilçesinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların yazılı ve sözlü onayı alınarak ses kaydı yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verilerinin analiz aşamasında betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniği sürecinde katılımcıların anlatıları çarpıcı bir şekilde yansıtılmakta olup doğrudan alıntılara yer verilmekte ve neden sonuç ilişkileri ortaya çıkan temalarla ilişkilendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224). Bu bağlamda araştırmada üç ana tema yer almaktadır. Birinci tema “Suriye'deki yaşam koşulları”, ikinci tema “Türkiye'deki yaşam koşulları” ve üçüncü tema ise “gelecek beklentileri” olarak sıralanmaktadır. Birinci tema kapsamında bireylerin Suriye'deki yaşam koşullarının neler olduğu, neden ülkelerini terk etmek durumunda kaldıkları ve Türkiye'yi hedef ülke seçmeleri konuları ele alınmaktadır. İkinci tema kapsamında genel çerçevede Türkiye'deki barınma, gıda, beslenme ve hijyen, sağlık, istihdam, dil ve iletişim, eğitim ve günlük yaşam koşulları alıntılarla aktarılmaktadır. Son olarak üçüncü temada bireylerin gelecek beklentileri konusundaki düşünceleri ele alınmaktadır.

Görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya dönüştürülerek yazı dökümü hazırlanmıştır. Katılımcılar tarafından dile getirilen benzer kavramlar ve görüşmelerde tekrar eden kavramlar aracılığıyla alt temalar belirlenmiştir. Betimsel analiz tekniğine uygun olarak anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla araştırma içerisinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Katılımcıların her biri metin içerisinde katılımcı (K), katılımcı sayısı, yaş olarak kodlanmıştır. Örneğin metin içerisinde K1-37= 1. Katılımcı, 37 yaşında anlamına gelmektedir.

Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Araştırmanın etik kurul izni, İstinye Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 18.04.2022 tarihi ve 09 sayılı karar ile alınmıştır.

Domların Suriye'deki Yaşamları

Bu temada katılımcıların Suriye'deki savaş öncesi, Suriye'deki savaş süreci ve Türkiye yolculuğu esnasındaki deneyimlerine odaklanılmıştır.

Suriye'deki Savaş Öncesi Yaşam

Araştırma kapsamında ilk olarak katılımcılara Türkiye'ye gelmeden önceki yaşamları hakkında sorular yöneltilmiş ve bu konudaki görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların büyük çoğunluğu savaş öncesi dönemde kendi ülkelerinde herhangi bir sorun yaşamadıklarını, hayatlarından memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Konuyla bağlantılı olarak katılımcı K11-50 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Suriye'deyken durumlarımız gayet iyiydi. Paramız vardı; arabamız, evimiz vardı mutluyduk.” (K11-50).

Araştırmada incelenen önemli noktalardan biri olan ayrımcılığa karşı katılımcılara Suriye'deki genel durumları sorulmuş ve katılımcılar kendileriyle aynı etnik kökene sahip topluluklarla yaşadıklarını ve bu nedenle herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir.

“Biz Halep'te ayrı bir şehirdeydik. Araplarla konuşmayız, onlar birden ayrı. Biz burada kimlerle yaşıyorsak orada da öyleydik.” (K8-37).

“Biz Halep'te Türkmenlerle oturduğumuz için ayrımcılığa uğramadık.” (K7-23).

Çoğu katılımcı Suriye'deyken herhangi bir ayrımcılığa uğramadığını belirtirken bazı katılımcılar, yaşadıkları Türk şehri Halep'te Türkçe konuşmaları nedeniyle Arapça konuşan akran grupları tarafından ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

“Tabi tabi ayrımcılık vardı. Bizim dilimiz Türkçe olduğu için biz orada Arapça konuşamıyorduk. Bu nedenle ister istemez bir ayrımcılık oluyordu. Biz çocuklar arasında oluyordu. Babamlar falan anlaşıyorlardı.” (K12-21).

“Bize çingene diyorlardı. Burada çingene diyorlar orada da Arapça olan Nawar diyorlardı. Biz Türkçe konuşuyoruz ya Arapça konuşmuyoruz bizim çocuklarımız hepimiz Türkçe konuşuyoruz hiç Arapça konuşmazdık Suriye'de de o yüzden bize Nawar diyorlardı. Bunu kötü anlamda söylüyorlardı. Bu kötü bir şey tabii.” (K10-44).

Savaş Dönemi

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş, son dönemlerde dünyada görülen en acil insani durumlardan biri olarak belirtilmiş ve özellikle göçler üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Domlar özelinde bakıldığında; hiçbir taraf olmamalarına rağmen çeşitli sebepler nedeniyle (yeterince Müslüman olmadıkları gibi) bu topluluklar tehdit edilmiş, tüm mal varlıklarına el konulmuş ve ayrımcılığa uğramışlardır. Bunun sonucunda ise bu toplulukların göç etmek durumunda kaldıkları görülmüştür. Araştırma kapsamında da katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'ye göç etme sebeplerinin savaş olduğunu ifade etmiştir.

“Savaştan dolayı Suriye'den ayrıldık. Bu iç savaştı. Kimin kimi vurduğu belirsizdi. Biz ortada kalmıştık. Taraf olmadık bu yüzden mecbur gelmek zorunda kaldık.” (K11-50).

“Evlerimizin üstüne bomba attılar. Savaş vardı. Arada kalmayalım diye ailemizi toplayıp kaçtık. Çünkü hiç durmuyordu. Kızııştı. Her an dururken bir kurşun gelip ölebilirsin yani.” (K4-19).

Katılımcılar devam eden savaş sürecinde ölümle yüz yüze geldiklerini belirtirken savaşın taraflarınca savaşa dâhil olmaya zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Savaşta taraf olmak istemeyen

vatandaşların arada kaldıkları ve göç etmeye zorlandıkları katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Biz evlerimizde otururken uçaklardan küçük küçük kâğıt attılar. Kâğıtta burayı boşaltın çocuklarınızı kurtarın savaş olacak yazıyordu.” (K9-40).

“Savaş vardı. Önümüzde insanları öldürüyorlardı. Gece kim kimle savaşıyor belli değildi. Bize gidin burada yaşayamazsınız dediler. Kadınları öldürüyorlardı, kesiyorlardı.” (K8-37).

“2 parti vardı. Kim kimi tutuyor belirsiz sen de karışmıyorsun işte o zaman ya karışacaksın ya gideceksin diyorlardı.” (K10-44).

Türkiye'ye Yolculuk Süreci

Buldukları ülkede başlayan ve yaşamlarını tehdit eden iç savaş sonucunda katılımcılar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmış ve çeşitli yollarla komşu ülke olan Türkiye'ye ulaşma çabası içine girmişlerdir. Ulaşım yöntemlerine ve yolculuk süreçlerine bakıldığında katılımcılar çoğunlukla karayolu ile sınırdan Türkiye'ye geldiklerini belirtmişlerdir.

“Direkt sınırdan geçtik, Kilis üzerinden karayoluyla geldik.” (K3-36).

“Direkt Suriye'den geldik. Zaten bizim sınırimız yapışık. Allah razı olsun açtılar biz de ailecek çoluğu çocuğu savaştan kurtardık girdik içeriye.” (K10-44).

Araştırmanın çalışma grubu İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde ikamet eden Dom topluluklarından meydana geldiği için görüşülen tüm katılımcılar İstanbul'da yaşamaktadır. Ancak bazı katılımcıların göç süreçlerinde İstanbul'a gelmeden önce farklı bir ilde kısa süreli yaşadığı ve sonrasında İstanbul'a geldiği görülmektedir. Türkiye'ye çeşitli yollardan ulaşım sağlayan katılımcılar İstanbul'a geldikten sonra kayıt altına alınmıştır.

“Türkiye'ye kaçak yollarla ulaştık ama o zamanlar açıktı sınır alıyorlardı. Herkes girebiliyordu ve biz de o şekilde girdik. Akrabalarımız bizi sınırdan aldılar direkt evlerine götürdüler. Bir sene Kilis'te kaldık ve sonra İstanbul'a geldik. İstanbul'a geldikten sonra kimlik aldık.” (K12-21).

“Önce sınra geldik İskenderun'a oradan da buraya (İstanbul) geldik. 4-5 ay İskenderun'da kaldık sonra buraya (İstanbul) geldik.” (K11-50).

“5 ay Antep'te kaldım. Sonra İstanbul'daki akrabalarım buraya gel dediler, burada iş var dediler. Çalışırım diye beni çağırdılar.” (K9-40).

Katılımcıların göç sürecinde İstanbul'u tercih etmeleri, akrabalarının genellikle burada yaşamasından ve iş imkânlarının gelişmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı katılımcılar daha önceden de İstanbul'a geldiklerini ve şehri tanıdıklarını ifade etmiştir.

“Ben daha önce de İstanbul'a gelmiştim. Burada akrabalarım var. Savaştan önce de geldim. Bildiğim bir şehir o yüzden buraya geldik tanıdık insanlar çoktu.” (K11-50).

“Bizim akrabalar direkt İstanbul'a gelip burada yaşamışlardı. Biz de o yüzden buraya geldik, tanıdık olduğu için.” (K10-44).

Göç süreciyle birlikte öncelikle Türkiye'ye sığınan katılımcıların yanı sıra Suriye'ye sınırı olan diğer ülkelere de göç eden katılımcıların olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan K5-38 Türkiye'den önce Lübnan'a gittiğini fakat oradaki kültürel farklılıklardan dolayı yaşayamadığını belirtmiştir.

“Önce buraya gelemedik. Lübnan'a gittik. Lübnan'da yaşayamadık. Buraya geldik. Bizden olanlar buraya geldi. Biz de buraya gelmek zorunda kaldık. Ama ben önce pasaport çıkartım onunla geldim. Kaçak gelmedim. Lübnan kültürü ve insanları farklı geldi, yaşayamadık. Burada dil bizden her şey bizden. Lübnan'da 7 ay oturdum sadece fazla değil.” (K5-38).

Domların Türkiye'deki Yaşamları

Bu tema kendi içerisinde beş alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar; Domların kayıt durumları, barınma-beslenme ve hijyen koşulları, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim, çalışma hayatı, dil ve sosyal hayat şeklindedir.

Kayıt Durumları

Araştırma kapsamında bazı katılımcılar İstanbul'a geldikten sonra kayıt altına alındıklarını ifade etmiş ancak görüşme yapmayı kabul eden katılımcılardan ikisinin (K8-37, K12-21) Türkiye'de kayıt dışı yaşadığı tespit edilmiştir. Bu iki katılımcıdan bağımsız olarak kayıtsız Domların büyük bir kısmı katılımcı olmayı kabul etmemiştir. Katılımcılardan biri kayıtsızlıkla ilgili yaşadığı korkuyu şu şekilde ifade etmiştir:

"Yok, eşimin var kimliği İstanbul kayıtlı. Benim, dört çocuğumun yok. Biz Göç İdaresi'ne nasıl gidelim? Ya bizi sınır dışı ederlerse nasıl yaşarız?" (K8-37).

Katılımcılar en az 6 (K7-23) en çok 11 yıldır (K8-37) İstanbul'da yaşamaktadır. En uzun süre İstanbul'da yaşayan katılımcı kayıtsızdır. Katılımcıların çoğu kara yoluyla sınırı aşarak Türkiye'ye giriş yapmıştır. Türkiye'ye ilk geldiklerinde 4 katılımcı (K5-38, K7-28, K8-37, K12-50) direkt İstanbul'a göç etmiş, diğer katılımcılar önce Kilis, Gaziantep gibi sınır illerde kısa bir süre yaşamış ardından iş bulabilmek ve akrabalarıyla bir araya gelebilmek için İstanbul'a göç etmiştir. Katılımcılar (K9-40, K10-44) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"İlk geldiğimde 5 ay Antep'te kaldım sonra İstanbul'daki akrabalarım buraya gel dediler burada iş var dediler. Çalışırım diye beni çağırdılar." (K9-40).

"Bizim akrabalar direkt İstanbul'a gelip burada yaşamışlardı bizde o yüzden buraya geldik tanıdık olduğu için." (K10-44).

Barınma-Beslenme ve Hijyen Koşulları

Katılımcılardan biri (K1-37) dışında hepsi en az iki, en çok üç aile olacak şekilde aynı evde yaşamaktadır. Geniş aile tipinin yaygın olduğu katılımcılarda birden fazla kuşağın aynı haneyi paylaşma sebepleri arasında; ekonomik yetersizlikler, etnik ve kültürel özellikler sayılabilmektedir. Ayrıca katılımcıların tümü kiracı olmakla birlikte ödenen kira miktarı 800 TL ile 1400 TL arasında değişmektedir. Katılımcıların çoğu iki oda bir salondan oluşan ısınmanın kömür sobasıyla sağlandığı bodrum kat apartman dairelerinde veya müstakil gecekondularda ikamet etmektedir. Katılımcılardan biri yaşadığı evi şu şekilde ifade etmiştir:

"2 odam var. Zaten baksana dökülüyor her tarafı. Bir de mutfuğu var. Banyo yok. Sadece tuvalet var. Banyoyu tuvaletin içinde yapıyoruz. Buzdolabı, çamaşır makinesi var. Ocağımız yok. Tüpte yemek yapıyoruz." (K3-36).

Katılımcıların yaşadıkları evler genellikle aynı özelliklere sahip olmakla birlikte birçoğunun asgari yaşam koşullarının altında kalan evlerde yaşamlarını devam ettirmek durumunda kaldıkları gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili katılımcılar evin koşullarıyla ilgili şunları aktarmıştır:

"Valla buzdolabımız var ama çamaşır makinemiz yok. Elbiselerimizi annem eliyle yıkıyor. Yer yatağında yatıyoruz." (K4-19).

"Buzdolabı var çalışmıyor çamaşır makinesi yok, bozuldu. Bütün çamaşırımızı elimizde yıkıyoruz." (K10-44).

Barınma ve beslenme konusunda yaşanan sorunlar karşısında var olan ihtiyaçların giderilmesi için katılımcılardan biri (K4-19) Kızılaykart aldığını ifade etmiş ancak diğerleri aynı veya

nakdî hiçbir şekilde yardım almadığını bildirmiştir. Katılımcılar genel olarak beslenmeyle ilgili harcama yapmakta zorlandıklarını, öğün atladıklarını, mahalle pazarına geç saatte giderek daha ucuza beslenmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Pazardan alıyo’z valla markete gücümüz yetmiyor. Pazara akşam 6 gibi gidiyoruz her şey ucuz olduğu zaman. Gücümüz yetmiyor yalan olmasın. Yoksulluk işte biliyo’n. Bir kişi çalışıyor anca kira. Bir elektriğim 370 lira geliyor, su 200 lira geliyor.” (K3-36).

“Haftalık pazardan alıyoruz. Diğer haftaya kadar idare ediyoruz. Günde bir öğün yiyebiliyoruz.” (K7-23).

“Bir öğünle idare ediyoruz. En kötü bir öğün yiyoruz.” (K12-21).

Beslenmenin yanı sıra yaşanan bir diğer sorunun ise hijyen konusunda olduğu tespit edilmiş ve katılımcıların çoğu pahalı olduğu için yeterli miktarda hijyen malzemesi alamadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılardan ikisi (K7-23, K8-37) banyo yapabilmek için sıcak su ihtiyacını suyu tüpte kaynatarak elde ettiğini belirtmiştir.

“Ucuz olursa alıyo’z deterjan. Ucuzundan açık alıyo’z zaten.” (K3-36).

“Bakkaldan deterjan alabiliyoruz. Açık alıyoruz. 2-3 liralık alabiliyoruz. İdare ediyoruz.” (K5-38).

“Bakkaldan deterjan alabiliyoruz. Açık alıyoruz. Bazen gerektikçe alıyoruz.” (K8-37).

“Sıcak suyu da tüpte kızıtarak banyo yapıyoruz.” (K7-23).

Sağlık ve Eğitim Hizmetlerine Erişim

Domların Türkiye’deki yaşamları teması kapsamında incelenen bir diğer nokta bu bireylerin sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimleridir. Bu doğrultuda katılımcılara herhangi bir sağlık kuruluşundan hizmet alıp almadıkları, ücret ödeyip ödemedikleri, okula giden çocuklarının var olup olmadığı veya okul malzemelerini nasıl temin edebildikleri gibi sorular yöneltilmiştir. İlk olarak sağlık hizmetlerine erişimlerine bakıldığında katılımcılardan 5’i Türkiye’de hiç hastaneye gitmediğini (K2-42, K6-26, K8-37, K10-44, K11-50), 1’i sadece doğum yapınca gittiğini (K7-23), 6’sı Türkiye’de daha önce hastaneye gittiğini ifade etmiştir. Türkiye’de sağlık hizmetinden yararlanan katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

“Hastaneler çok iyi. Türkiye’den başka güzel yer yok zaten. Mutluyuz. Allah razı olsun hepsinden.” (K4-19).

“Evet, hasta olduğumuzda hastaneye çok gittik. Ama şimdi çok fazla gitmiyoruz.” (K5-38).

Katılımcılardan biri (K10-44) torunun doğuştan ortopedik bir rahatsızlığının olduğunu fakat sağlık takibini yapmadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Torunumun ayaklarında hastalık var. Doktor kafasının fotoğrafını istedi ama biz de gitmedik. Oğlum çalışıyor nasıl gidelim?”

İkinci olarak katılımcıların eğitim hizmetlerine erişim noktasındaki görüşlerine bakıldığında; büyük bir kısmının çocuklarının eğitim hayatında yer almadığı, eğitim hayatında yer alan çocukların evin en küçük çocuğu olduğu, çocukların en fazla ortaokul eğitimi aldıkları ve çalışmak için eğitim hayatından ayrıldıkları öğrenilmiştir. Çocukların okula gitmeme/gönderilmeme sebepleri genel olarak; kimliksizlik, 12 yaşın üstünde (büyük) olmaları, okulun kabul etmemesi, geçinebilmek için çocukların çalışması gerektiği şeklindedir. Katılımcılar (K2-42, K3-36) okula giden çocuklarının okula düzenli devam etmediğini, dersleri anlamadıklarını ve ayrımcılığa uğradığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çocuklarının eğitim durumuyla ilgili sorulara verdikleri cevaplar şunlardır:

“Oğlum (9) küçüktü buraya geldiğimizde daha 6 aylıktı. Kızım da ufaktı. Kızımı okula koyamadım. Ben rahatsızdım bana baktı. Kızım 15 yaşında.” (K1-37).

“En küçüğü okula gönderiyorum. Diğer çocuklar Suriye’de de okula gitmediler. Çocuklar bu tarafta büyüdü zaten orada büyümedi.” (K2-42).

“Kızım gidiyor okula (10 yaş). Diğer kızım 15 yaşında, onu almadılar. Tekstile girmek zorunda kaldı. Kızım haftalık 900 lira alıyor.” (K5-38).

“Yok abla kimlik yok 2 çocuğum gidemiyor.” (K8-37).

Çalışma Hayatı

Yapılan görüşmelerde katılımcıların tümü kadınların ev dışında çalışmadığını, bunun erkekler tarafından kabul görmediğini ifade etmiş, kadınlar çalışma hayatında yer almalarına eşlerinin izin vermediğini bildirmiştir. Biri hariç (K12-21) tüm katılımcılar kayıt dışı bir şekilde çalıştığını belirtmiştir. Katılımcılar tekstil atölyelerinde makinecilik, ortacılık, tesbih satıcılığı, hamallık, kâğıt toplayıcılığı gibi günlük işlerde çalıştıklarını ifade etmiştir.

Katılımcılar (K1-37, K2-42, K5-38, K9-40, K11-50) 14-15 yaşlarındaki çocuklarının da gelir getirmek amacıyla tekstil atölyelerinde çalışmak zorunda olduklarını belirtmiş ve ayrıca çalışma hayatında yaşadıkları zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok yaşadı zorluk. Önceden çoktu şimdi Allah’a şükür öyle bir şey. Önceden çok zorluk yaşadı. İş bulamadılar. Benim eşim iki yıl işsiz kaldı. Bazen para olmadı dükkanlara gidemedik, pazara gidemedik ama şimdi öyle değil.” (K5-38).

“İlk başlarda sorun yaşadılar işe alınmadılar maaşı az verdiler. Böyle olunca oradan çıkmak zorunda kaldılar. Geçen sene kızıma bu işinden önce haftalık 200 lira veriyorlardı. Bu yüzden işten çıkmak zorunda kaldı. Sonra iyi bir iş yeri bulduk.” (K9-40).

Dil ve Sosyal Hayat

Göç yoluyla farklı ülkelerden gelen bireylerin genellikle yaşadıkları en temel sorunların başında dil sorunları ve uyum problemleri gelmektedir. İlgili literatürden farklı olarak bu araştırma kapsamında katılımcıların dil noktasında herhangi bir sorun yaşamadıkları, tümünün Türkçe konuşabildiği ve Türkçeyi Arapçadan daha iyi bildikleri tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların hiçbiri Türkçe veya Arapça okuma yazma bilmemektedir. Katılımcılar Türkçe okuma yazma bilmedikleri için yaşadıkları sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

“Genellikle okuma yazma bilmemek sorun oluyor. Bazı yerlere gidiyoruz, memur diyor ismini yaz, imzanı at. İsmimi yazamıyorum.” (K4-19).

“Evet bazı sıkıntılar çekiyoruz mesela karakola gideceğim ya da hastaneye gittiğimde diğerlerine sormak zorunda kalıyorum. Okumam yazmam olsa her şey yazıyor zaten sormama gerek kalmaz. Okuyamayan insan aynı kör gibi.” (K11-50).

Katılımcılara Türkler ile ilişkilerinin nasıl olduğu sorulmuş çoğu katılımcı selamlaştıklarını, Türkler ile sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların tümü Türk komşularının evlerine hiç gitmediklerini bildirmiştir. Bir katılımcı da şu şekilde cevap vermiştir:

“Bazıları iyi. Çok iyi insanlar var. Ama bazıları da var dışlıyorlar, istemiyorlar. Gidin artık diyorlar, kalmayın diyorlar. Ama burada kimse kimseye yük değil. Herkese yardımcı oluyorlar, buradakilerden Allah razı olsun. Çoğu da çalışıyor zaten. Suyunu da elektriğini de kirasını da veriyorlar. Kimsenin evine girip zorla yemek istemiyorlar.” (K5-38).

Katılımcılar Türkler dışında farklı etnik kökene sahip olan Suriyeli Kürt, Arap gibi diğer gruplarla da ilişki kurmadıklarını ve onlarla anlaşamadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Araplarla ve Kürtlerle ilişkimiz yok. Bizim gibiler var okulun yanında. Birbirimize gidip geliyoruz. Oturuyoruz beraber. Laflarız. Biz Türkçe konuşuyoruz. Onlar Arap, Arapça konuşur. Onlar kendileri gibi Araplarla konuşuyor, gidip geliyor. Bizde bizimkilerle. Yani çoğunluğuyla da akrabamız. Hep gidip geliyor birbirimize. Biz çocuklarımızı Arap’a, Türk’e Kürt’e vermiyoruz. Akrabamızla evlendiriyoruz.” (K3-36).

“Biz Araplarla yaşamayız. Biz bir tavuğu kesmeye kıyamayız, can alamayız ama onlar... Biz onlarla yaşamayız. Suriye’de bizim oturduğumuz mahallede fazla Suriyeli Arap yoktu. Hepsi bizdendi. Fazla yoktu.” (K5-38).

“Onlarla görüşmeyiz onlarla anlaşamıyoruz. Arap Arap’ın yanına gider alışveriş işimiz yok o yüzden sohbetimiz de yok. Sadece bakkallar ile belki onlarla alışverişimiz oluyor. Onlarla Muhabbetimiz var onlar Arap.” (K11-50).

Katılımcılar “kendilerinden olanlarla” günlük hayatta ilişki kurduklarını, akrabalarıyla yakın yerlerde oturmayı tercih ettiklerini, akrabalarıyla vakit geçirerek sosyalleştiklerini ifade etmiştir.

Domların Gelecek Beklentileri

Araştırma kapsamında belirlenen son tema katılımcıların geleceğe yönelik beklentileridir. Bu tema çerçevesinde katılımcıların geleceğe yönelik planları ve yaşadıkları sorunlara dair çözüm önerileri hakkındaki düşünceleri ele alınmaktadır. Gelecek beklentileri hakkında katılımcıların büyük çoğunluğu ilk olarak Türkiye’de kalıp vatandaşlık almak istediklerini ifade etmiştir.

“Keşke vatandaşlık verilse bize abla. Hayatımız kurtulur.” (K1-37).

“Burada vatandaşlık alsak hepsinden iyi. Biz burada kalmak istiyoruz. Çocuklarımız da işini kurdu Allaha şükür. Alışmaya da başladılar. Çocuklar burada yaşasın.” (K5-38).

“Kesinlikle vatandaşlık almak istiyoruz. Bizim tek umudumuz vatandaşlık. Daha rahat olacağız. Suriye’ye dönmek zorunda kalmayacağız. Çünkü Suriye’de hayat zor. Biz zaten ömrümüzün yarısını Türkiye’de geçirmişiz. Biz çocuklar olarak yani. Suriye’den beklentimiz yok artık. Türkiye’den beklentimiz var.” (K12-21).

Özellikle K11-50 adlı katılımcı vatandaşlığı İstanbul dışında yaşayan diğer aile üyelerini daha rahat ziyaret etmek amacıyla almak istediğini ve bu şekilde kendini adeta bir hapisteymiş gibi hissettiğini belirtmiştir.

“...İstanbul dışına çıkamıyorum sanırsın ki hep biz burada hapsin içinde gibiyiz benim akrabalarım var İzmit’te gidip göremiyorum. Yakınım ölse yanına gidemiyorum. Adana, Urfa, Kilis birçok yerde akrabam var ama burada ikametim olduğu için çıkıp görüşemiyorum. Biri ölse sadece telefonda görüşebiliyorum. Başın sağ olsun diye. Senede bir kere kontrol ediyorlar bizi.” (K11-50).

Aynı katılımcı ayrıca vatandaşlık sayesinde ek gelir elde edebileceğini de ifade etmiştir.

“En istediğim şey vatandaş olmak benim için çok avantajlı olur yurt dışına çıkabilirim oradan para kazanabilirim.” (K11-50).

Katılımcılar ayrıca genel anlamda yurt dışında özelinde ise Avrupa’da yaşamak istemediklerini dile getirmektedir.

“Yurtdışına gidip n’apıcaz. Zaten ailelerimiz burada çocuğumuz çoluğumuz. Allah o günü getirsin memleketimize giderik. Vatandaşlık gelirse alınk.” (K3-36).

“Türkiye’de vatandaşlığa başvurduk biz ama ne zaman geleceğini bilmiyoruz. Fakat yurt dışında yaşayamayız.” (K9-40).

“Avrupa’da işimiz yok burada vatandaşlık verilerse daha iyi, hayatımıza burada devam ederiz.” (K10-44).

Katılımcılardan ikisi dil problemi yaşayacaklarından dolayı yurtdışına gitmek istemediklerini belirtmiş, diğer katılımcılar herhangi bir gerekçe sunmamıştır.

“Türkiye’de kalmak istiyoruz. Yurtdışına gitmek istemiyoruz ne dil biliyoruz ne başka bir şey.” (K4-19).

“...Biz burada ekmek yiyoruz. Müslümanız ve dilimiz aynı anlaşabiliyoruz. Avrupa’ya gitsek anlayamayız.” (K11-50).

İkinci olarak katılımcıların ülkemizde yaşamış oldukları sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri hakkındaki düşüncelerine bakıldığında en büyük sorunun yoksulluk olarak ifade edildiği görülmüştür.

“Yoksulluk, kiralar, suyumuz, yeme-içme. İşte bu durumumuz abla. Zorlanıyoruz.” (K1-37).

“Yoksulluk, başka bir derdimiz yok Allah’a şükür.” (K3-36).

“Yoksulluk” (K8-37).

“Geçim sıkıntısı biraz zor.” (K10-44).

Yoksulluğun yanı sıra yaşanan diğer sorunlar şiddet ve dışlanmadır. Bu noktadan K5-38 adlı katılımcı düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu Suriyelileri dışlamasınlar, hor görmesinler, laf söylemesinler. Bazıları dövüyor hatta, çocuklara, kadınlara, erkeklere laf söylüyorlar. Yani onlar da çalışıyor, başka bir şey etmiyorlar. Biz sadece bunu istiyoruz.” (K5-38).

Yukarıda yer alan sorunların yanı sıra bazı katılımcılar diğerlerine oranla herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmektedir.

“Allaha şükür bir sorun yoktur bir şey yok. Ne gelirse kabulüm.” (K2-42).

“Sorunumuz yok Allah’a şükür. Önceden yoksulluk vardı. Şimdi yok.” (K6-26).

“Başka sorunumuz yok.” (K7-23).

Son olarak katılımcılara yaşadıkları sorunlara yönelik herhangi bir çözüm önerileri olup olmadığı sorulmakta ancak birçoğunun herhangi bir öneride bulunmadığı görülmektedir. Yalnızca iki katılımcı çözüm önerisi olarak vatandaşlığa sahip olmayı dile getirmektedir.

“Vatandaşlığım olsa çok rahat olurum bütün sorunlarım çözülür hem Türkiye de fayda görür. Biz de fayda görürüz. Ben yurt dışına gittim, para kazandım, bu parayı Türkiye’de harcayacağım burada kazanacak orası da kazanacak. Ben satmak için eşya alacağım. Nereden alacağım Türkiye’den. Buradan mal alıp yurt dışında satacağım her iki taraf da kazanacak bunlar için de vatandaşlık gerekiyor.” (K11-50).

“...vatandaşlık işlemleri hızlandırılabilir.” (K12-21).

Bu tema çerçevesinde genel olarak bakıldığında katılımcıların geleceğe dair ortak düşüncelere sahip olduğu görülmüştür. Katılımcılar, yaşamış oldukları en büyük sorunun yoksulluk ve geleceğe dair en büyük beklentilerinin vatandaşlık almak olduğunu belirtmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Domların yaşam deneyimlerini araştırmayı ve bu deneyimleri görünür hâle getirmeyi amaçlayan bu çalışmada, 12 yetişkin birey ile görüşmeler yapılmış ve ilk olarak katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulguları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda katılımcıların çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu, evli oldukları, iki ve daha fazla çocuğa sahip oldukları ve hepsinin Halep’te doğup büyüdüğü tespit edilmektedir. Zeteroğlu ve Vural (2018) tarafından yapılan çalışmada ise Hatay ili Antakya ilçesinde yaşayan 15 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapıldığı ve bu çalışmadan farklı bir biçimde katılımcıların tamamının erkeklerden oluştuğu görülmektedir (s. 245). Her iki araştırmada da benzer katılımcı sayısına sahip olun-

masında tasarlanan araştırma modelinin etkisi olduğu düşünölmektedir. Ancak aynı araştırma modeline sahip olmasına rağmen Önen (2012) tarafından yapılan çalışmada ise 30 Dom ile görüşme yapıldığı tespit edilmektedir (s. 283). Katılımcı sayısı açısından çalışmalar arasındaki bu tarz farklılıkların erişebilirlikle bağlantılı olduğu düşünölmekte ve özellikle Domların yoğun olarak yaşadığı Diyarbakır, Gaziantep gibi illerde yapılan çalışmalarda daha fazla katılımcıya erişildiğı görölmektedir. Benzer şekilde Kurnaz Baltacı ve Bülbül (2020) tarafından yapılan çalışmada Domların maruz kaldıkları sosyal dışlanma sonucunda yaşadıkları sorunların belirlenmesi amaçlanmakta, tarama modelinden yararlanılmakta ancak Diyarbakır bölgesinde yaşayan Domlarla çalışma gerçekleştirildiğı için 500 katılımcı çalışmaya dâhil edilmektedir. Ayrıca bu katılımcıların %61,6'sının (308) kadınlardan oluştuğu ve %74,0'ünün (370) ise evli olduğu görölmekte ve bu veriler yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir (s. 176).

Çalışma kapsamında Domların demografik özelliklerinin yanı sıra Suriye'deki yaşam koşulları, Türkiye'deki yaşamları ve gelecek beklentileri de ele alınmaktadır. İlk olarak Suriye'deki yaşantıları ve göç süreçlerine bakıldığında savaş öncesi dönemde yaşam koşullarından memnun oldukları, kendileriyle aynı etnik kökene sahip topluluklarla yaşadıkları ve bu nedenle herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıkları tespit edilmektedir. Ancak buna rağmen Domların tarafsız olmak istemesinin çatışan gruplarca kabul görmediğı ve göç etmeleri için baskı yapıldığı verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca Domların, Suriye'de yaşayan Arap, Kürt ve Türkmen gibi diğer gruplardan ayrı yaşadıkları, kendi içlerinde homojen bir yaşam sürdürdükleri ve bu gruplar tarafından ayrımcılığa uğradıkları sonucuna erişilmektedir. Tarlan ve Foggo'nun (2017) çalışmasında Domların 15 yaş civarında kendi istekleri ile evlendikleri, evlendikleri kişilerin kendi yaşlarında olduğu ve sadece Domlarla evlendikleri ortaya çıkmıştır (s. 27). Bu çalışmada da katılımcıların evlilik öyküleri önceki çalışmayla paralellik göstermektedir. Katılımcılar çoğunlukla görücü usulü olarak akrabalarıyla evlendiklerini ifade etmişlerdir. Savaş döneminde ise 2011 yılından itibaren başlayan iç savaş nedeniyle ölümlerle burun buruna geldikleri ve savaşın taraflarınca savaşa dâhil olmaya zorlandıkları görölmektedir. Savaşa dâhil olmak istemeyen Domlar ise Türkiye'de göç etmekte ve böylece göç süreçleri başlamaktadır. Türkiye'ye göç eden Domlar artık sığınmacı konumunu aldıklarından yaşadıkları sorunlar giderek artmaktadır. Öyle ki kendi ülkelerinde yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma devam etmekte ve Türkiye'de kendilerinden "Suriyeli Dilenciler", "Suriyeli Çingeneler" şeklinde bahsedildiğı bilgisi yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmektedir. İnce ve Shiko (2021) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğunun ayrımcılığa maruz kaldığı görölmektedir. Ayrıca sığınmacıların genellikle başlarını derde sokmamak adına bu ayrımcılığa sessiz kaldıkları, durumu görmezden geldikleri küçük bir kısmının ise tepki gösterdiği bildirilmektedir (s. 49). Benzer şekilde Yıldız (2015) tarafından yapılan çalışmada Domların diğer Suriyeli sığınmacılar gibi ayrımcılığa maruz kaldıkları ancak bu ayrımcılığın Dom ve Abdallara yönelik daha da kötü bir hâle geldiğı ifade edilmektedir (s. 10). Bir başka çalışmada ise Dom topluluğunun Roman topluluğuna göre daha sınırlı vatandaşlık haklarına erişebildikleri öne sürölmektedir (Önen, 2013, s. 608). Bu yaşananlar, dönecek güvenli bir yeri olmayan Domların ve ilgili grupların sürekli olarak başka yerlere göç etme zorunluluklarını doğurmaktadır. Tarlan ve Foggo (2017) tarafından yapılan çalışmada da özellikle geleneksel zanaatlarını yapamaz hâle gelen Domların iş bulma konusunda ayrımcılığa ve ön yargıya maruz kaldıkları görölmektedir. Ayrıca bu ayrımcılık ve ön yargının yalnızca yerel halk tarafından değil alanda çalışan meslek elemanları tarafından da yapıldığı tespit edilmektedir. Bu bağlamda bir sivil toplum çalışanı Domların sığınmacı değil Nawar (Çingene) olduklarını bu yüzden onlara yardım vermediklerini ifade etmektedir (s. 19).

Domların Türkiye'deki diğer yaşantılarına bakıldığında birçoğunun İstanbul kaydının olduğu ancak kayıtsız bir şekilde Türkiye'de yaşayan Domların ise görüşme yapmak istemedikleri görülmektedir. Bunun sebebi olarak bu kişilerin kamu kurumlarına Suriye'ye geri gönderilme korkusuyla giremedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca görüşülen kişilerin genellikle birbirlerine yakın evlerde ikamet ettikleri ve tanışıklıklarının olduğu tespit edilmektedir. Çalışma kapsamında bazı görüşmeler katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmekte ve yaşadıkları evlerin oldukça eski, rutubetli ve bakımsız olduğu, yatak, yorgan gibi yeterli ev eşyalarına sahip olmadıkları gözlenmektedir. Bir kısmının sıcak suya erişimde dahi zorluk yaşadığı, banyo yapmak için suyu kaynatarak ısıttığı, deterjan gibi hijyen ürünlerini satın almakta zorlandıkları, gerektiğinde "2-3 TL'lik açık deterjan aldıkları" göze çarpan bulgulardandır. Hizmetlere, özellikle sağlık hizmetlerine erişim noktasında görüşülen Domların yarısının daha önce Türkiye'de hiç hastaneye gitmemiş olması araştırmacılar açısından dikkat çekici bir bulgudur. Sağlık hizmetlerine erişim noktasında bir kısım görüşmecinin "her şey çok iyi, çok güzel" şeklindeki söylemlerin arkasında sorun çıkaran, sorun yaşayan bir görüntü yaratmamak olduğu düşünülmektedir. Ayrıca katılımcıların yaşadıkları yoksulluk nedeniyle eğitim ve sağlık gibi temel haklara erişimi ikinci plana attıkları, ailelerin gelir elde etmesi amacıyla çocuklarını çalıştırmak zorunda kaldıkları öğrenilmektedir. Bunun sonucunda ise katılımcıların büyük bir kısmının çocukları eğitimlerine devam edememektedir. Özateşler'in (2013) çalışmasında da Domların eğitime erişimleri önündeki ana engelin yoksulluk olduğu ortaya çıkmıştır (s. 284). Genellikle eğitime devam eden çocuğun ise evin en küçük çocuğu olduğu tespit edilmektedir. Bu durumun ise katılımcıların ortalama 8-9 yıldır Türkiye'de yaşamaları, en küçük çocuklarının doğumlarının burada gerçekleşmesi ve eğitimi artık çocukları için bir kurtulma aracı olarak görmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak bu kısımda da okula giden çocukların devam noktasında sorun yaşadıkları, Tarlan ve Fogg'o'nun da (2017) çalışmalarında belirttiği üzere okullara kayıt yaptıran çocukların kısa süre sonra ayrımcılık ve dışlanma yüzünden okula devam edemedikleri anlaşılmaktadır (s. 45). Kırkayak Kültür (2020) tarafından yapılan bir çalışmada da özellikle yerinden edinilmiş Suriyeli Dom çocuklarının %90'ının okula devam edemediği görülmektedir. Bunun sebepleri olarak yaşanan ayrımcılık, dışlanma ve maddi yetersizlikler gösterilmektedir. Gezici (2019) tarafından yapılan çalışmada ise güvenli yaşam alanlarına sahip olamayan çocukların eğitimlerine devam edemedikleri ve çocuk işçi olarak çalışma durumunda kaldıkları belirtilmektedir (s. 41). Dolayısıyla çocukların okula devam etmesi gerekirken ailelerinin geçimleri için çalışmak zorunda kalmaları, yoksulluk döngüsünün devam etmesi ve insani gelişimin engellenmesi açısından oldukça önemli bir sonuçtur (Kul Parlak ve Uludağ Güler, 2022, ss. 56-57). Bununla birlikte çalışma hayatı hem çocuklar için hem de yetişkin Domlar için sorunların yoğun olarak yaşandığı alanlardan biri olmaktadır. Yapılan görüşmelerde kadın katılımcıların tamamı herhangi bir işte çalışmamaktadır. Çünkü kadınların çalışması eşler tarafından kabul görülmemekte, kadınlar yerine çocuklar ve yetişkin erkekler çalışma hayatında yer edinmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olmaktadır. Yine Gezici (2019) tarafından yapılan çalışmada özellikle yerleşik yaşama geçişle birlikte kadına ve erkeğe atfedilen rollerin daha fazla kesinleştiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda kadınların genellikle ev içi hizmetlerde (çocuk ve aile bakımı, ev işleri gibi) erkeklerin ise ev dışındaki hizmetlerde (iş bulma, evin güvenliğini sağlama, sorumluluk alma, gıda getirme gibi) aktif olduğu görülmektedir (s. 52). Kurnaz Baltacı ve Bülbül (2020) tarafından yapılan çalışmada da katılımcı olan Domlardan yalnızca %12'sinin istihdam edildiği görülmektedir (s. 181). Bu kişilerin de geçici, vasıf gerektirmeyen, düşük ücretli işlerde çalıştıkları bilgisi edinilmekte ve bunun sonucunda Domların işgücü piyasasıyla ilişkileri geçici olmaktadır. Bu da sosyal dışlanmanın bir sonucu

olarak belirtilmektedir. Diğer çalışmalarla benzer bir şekilde işgücüne katılan kişilerin genellikle erkeklerden oluştuğu görülmekte; kadınların yalnızca %3,2'si istihdam edilmektedir. Dolayısıyla kadınların maruz kaldığı sosyal dışlanma erkeklere oranla daha yüksek olmaktadır. Tarlan ve Foggo (2017) tarafından yapılan çalışmada ise Domların kendilerine ücret ödemediği sık sık işten çıkartıldıkları, ücretler ödense dahi emsal ücretin yarısından daha az bir ücrete çalıştıkları görülmektedir (s. 29). Tüm bu bulgular bu çalışmayla paralellik göstermekte ve çalışma kapsamında kadın katılımcıların çalışmadıkları, erkek katılımcıların ise tekstil atölyelerinde makinecilik, ortacılık, tesbih satıcılığı, hamallık, kâğıt toplayıcılığı gibi günlük işlerde çalıştıkları tespit edilmektedir. Ayrıca birçoğunun kayıt dışı olarak çalıştıkları yine çalışma hayatında da düşük ücretle çalıştırılma ve iş bulamama gibi sorunlarla karşılaştıkları ayrıca işe alınmada ayrımcılığa maruz kaldıkları öğrenilmektedir.

Çalışma kapsamında, katılımcıların geleceğe yönelik planlarına bakıldığında çoğunun Türkiye'de kalmak ve vatandaşlık almak istedikleri tespit edilmektedir. Vatandaşlık olarak ülke içinde daha rahat hareket edebileceklerini ve daha rahat bir yaşam süreceklerini düşünmektedirler. Ayrıca birçoğunun başta Avrupa olmak üzere herhangi bir ülkeye gitmek istemedikleri görülmektedir. Bunun sebepleri olarak; Türkiye'deki düzenlerini bozmak istememeleri, aile üyelerinin çoğunun Türkiye'de yaşamaları, burada aynı dine mensup olmaları ve diğer dilleri bilmemeleri sıralanabilmektedir. Katılımcılar yaşadıkları en büyük sorunu ise yoksulluk olarak ifade etmektedir. Yoksulluk sorunu genel anlamda tüm göçmenlerin temel sorunlarının başında gelmektedir. Fırat ve İlhan (2019) tarafından çingeneler üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların yaşadıklarının en büyük sorunun ekonomik sıkıntılar (%33,3) olduğu ifade edilmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşamlarını devam ettiren çingenelerin kentlerdeki enformel işlere yönelindikleri ancak gerekli vasıflara sahip olmadıkları için bu işlerde barınmadıkları görülmektedir. Bunun sonucunda ise yoksulluk döngüsü ortaya çıkmaktadır (s. 268). Aslan ve Güngör (2019) tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları en temel sorunun maddi sorunlar (%68) olduğu görülmektedir (s. 1069). Yıldız (2015) ise çalışmasında yaşanan bu yoksulluğun özellikle sağlık hizmetlerine ve eğitime erişimi kısıtlandığını ifade etmektedir (s. 19).

Sonuç itibarıyla, Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşın Domların Türkiye'ye göç nedenlerinin başında geldiği görülmüştür. Savaş nedeniyle ülkelerinden göç etmek zorunda kalan Domların Türkiye'de de zorlu yaşam koşulları altında yaşadığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki Domların yaşam koşullarını zorlaştıran faktörlerin başında yoksulluk sorununun geldiği görülmektedir. Sığınmacıların düzenli bir şekilde devletten yardım aldığına dair toplumdaki yaygın düşüncenin aksine sadece 18 yaş altındaki çocukların okula devam edebilmesi için kısıtlı miktarlarda maddi yardımın yapıldığı, diğer taraftan yetişkinlere kamu, sivil toplum veya yerel yönetimlerden herhangi bir maddi yardımın yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Yoksulluk nedeniyle Dom ailelerindeki çocukların küçük yaşta iş hayatına girmek zorunda kaldıkları ve bu nedenle de çocukların eğitimden uzaklaştığı görülmüştür. Domlar arasında kayıt dışı istihdamın oldukça yaygın olduğu, biri hariç tüm katılımcıların günlük ve fiziksel güç gerektiren işlerde kayıt dışı çalıştıkları tespit edilmiştir.

Domların karşılaştığı bir diğer sorunun ise ayrımcılık ve damgalanma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suriye'de etnik köken temelinde gerçekleştirilen ayrımcılık ve damgalamanın Türkiye'de devam ettiği görülmüştür. Suriye'de olduğu gibi Türkiye'de de Domların diğer etnik kökene ve konuşma diline sahip azınlıklarla yakın çevrede ikamet etmelerine rağmen iletişimlerinin kısıtlı olduğu ve diğer azınlık gruplarla yakınlaşmadıkları görülmüştür. Diğer taraftan

Domların Türkçe konuşabiliyor olması Türkiye'deki sosyal yaşama uyumlarını kolaylaştırırken büyük çoğunluğunun Türkçe okuma ve yazma bilmemesinin resmî işleri yürütürken ve kamu hizmetlerinden faydalanırken zorluklar yaşattığı ortaya çıkmıştır.

Bu sorunlara yönelik, başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere kapsamlı bir sosyal koruma sisteminin oluşturulması ve tüm bireylerin bu sisteme dâhil edilmesi ve kamunun, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleriyle iş birliği yaparak Domlar konusunda çalışmalar yapması gerekmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma kapsamında birtakım sınırlılıklar yaşanmıştır. Bu sınırlılıklardan en önemlisi Dom kültürüne sahip bireylerin araştırmaya dâhil olmak istememeleridir. Çünkü araştırma tarihsel açıdan göçmenlere yönelik nefret söylemi ve ayrımcılığın arttığı bir döneme denk gelmiştir. Bu durumda katılımcıların daha kaygılı olmasına ve verdikleri cevapların daha yüzeysel olmasına ve ayrıca görüşmeler için hedeflenen sürenin oldukça altında kalınmasına neden olmuştur. Saha çalışması sırasında yaşanan bir diğer sınırlılık ise hem kadın hem de erkek bireylerle görüşmeler yapılması hedeflenmesine rağmen görüşülen bireylerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşmasıdır. Görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacının kadın olmasının bu duruma etkisi olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca görüşmeler mesai saatleri içerisinde yapılmış ve erkeklerin büyük çoğunluğu çalıştığı için kendilerine ulaşılammıştır. Bunun yanı sıra bazı görüşmeler gerek ev ortamının uygunsuzluğu gerekse ilk etapta araştırmacıya duyulan güvensizlik nedeniyle açık alanda yapılmak durumunda kalmıştır. Bu da hem görüşmelerin hem de alınan ses kayıtlarının sağlıklı olmasına neden olmuştur. Son olarak geçici koruma kimliği olmayan veya kaydı İstanbul ilinde olmayan Domların büyük bir kısmı araştırmaya katılmayı kabul etmemiştir. Araştırma sonunda elde edilen veriler bu araştırmaya katılanların deneyimlerini içermektedir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının genellenemez oluşu sınırlılıklar arasında yer almaktadır.

Kaynaklar

6883 Geçici Koruma Yönetmeliği (22 Ekim 2014) T.C. *Resmî Gazete*. 22 Mart 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> adresinden edinildi.

Aslan, G. G. ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç, sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1602-1632.

Creswell, J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Dişli, S. Ö. (2021). "Kemançe" ve "mû-zik": Nusaybinli domlarda kimlik. *Folklor/Edebiyat*, 27(105), 321-335.

Fırat, M. ve İlhan S. (2019). Çingenelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Malatya örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 265-277.

Gezici, Z. (2019). Dom toplumunda toplumsal cinsiyet algısının dönüşümü. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Gündoğdu, N., Coşkun Caymaz, F., Gezici, Z. ve Tarlan, K. V. (2020). "Okumuşluk ele geçmez." *Türkiye'deki Dom ve Abdal çocukların eğitim durumu: Gaziantep ve Şanlıurfa Örnekleri*. Kırkayak Kültür Yayınları.

İnce, M. ve Shiko, M. (2021). Suriyeli mültecilerin, Türk toplumu ile entegrasyon sürecinde yaşadıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7(2), 39-58.

İstanbul Planlama Ajansı. (2019). *İstanbul roman çalıştayı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Kenrick Donald, (2007). *Historical Dictionary of the Gypsies Romanies, Historical Dictionaries of Peoples and Cultures*, Lanham ve Maryland: The Scarecrow Press.

Kırkayak Kùltür (2020). *Dom toplumu ve yerinden edilmiş suriyeli dom toplulukları orta doğu ùlkelerinden covid-19 salgını risk altında*. 03.02 2022 tarihinde <http://www.kirkayak.org/wp-content/uploads/2020/04/KK-Dom-Toplumu-Corona-Raporu.pdf> adresten erişilmiştir.

Kolukırık, S. (2008). Türkiye’de Rom, Dom ve Lom gruplarının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 8, 145-154.

Krysik, J. L. ve Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması*. Ankara: Nika Yayınevi.

Kul Parlak, N. ve Uludağ Güler, Ç. (2022). COVID-19 gölgesinde çocuk işçiliği. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 49-66. doi: 10.17218/hititsbd.1063687

Kurnaz Baltacı, I. ve Bülbül, O. G. (2020). İşgücü piyasasına erişim bağlamında sosyal dışlanma: Domlar üzerine genel bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1),157-193.

Önen, S. (2012). *Mevsimlik tarım işçiliği ve çingeneler*. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(2), 281-290.

Önen, S. (2013). Citizenship rights of gypsies in Turkey: Roma and dom communities. *Middle Eastern Studies*, 49(4), 608-622.

Özateşler, G. (2013). The “ethnic identification” of dom people in Diyarbakır. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 279-287.

Panagiota Stoupa, E. (2021). The dom in the middle east: An ethnic group of wandering. *Centre for Mediterranean, Middle East & Islamic Studies*, 129, 1-4.

Tarlan, K. V. (2020). The Dom Gypsies: Other Refugees of Syria. *Kırkayak Kùltür - Dom Araştırmalar Atölyesi*. Gaziantep.

Tarlan, K.V. ve Foggo, H. (2017). Domlar: Suriye'nin “Öteki”Sığınmacıları. *Kırkayak Kùltür - Dom Araştırmalar Atölyesi*. Gaziantep.

The Regional Refugee and Resilience Plan. (2022). *Regional Strategic Overview 2022*. Document - 3RP Regional Strategic Overview 2022 03.02. 2022 tarihinde unhcr.org adresinden erişilmiştir.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Y. Y. (2015). *Nowhere to Return: The Situation of Dom Refugees From Syria in Turkey*. Rome: European Roma Rights Centre.

Yılığül, E. (2017). Türkiye’de perpatetik topluluklar: Jenerik terimler ve öz etnik kategorizasyon biçimleri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-25.

Zeteroğlu, E. ve Vural, T. (2018). Hatay ili Antakya ilçesinde yaşayan Domların müzik kùltürleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 242-253.

Özgün Makale

Türkiye’de Yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Vatandaşlık Algısı¹

Citizenship Perception of 1989 Bulgarian Immigrants Living in Turkey

Nihal SEÇMEZ*
Genç Osman İLHAN**

Öz

Bu çalışmada, 1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye zorunlu göçle gelmiş olan Türklerin vatandaşlık algıları üzerine bir araştırma yapılması amaçlanmıştır. Çalışma grubunu Bulgaristan’da doğmuş, büyümüş, eğitim almış ve 1989 yılında Türkiye’ye göç etmiş 18 göçmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan bu göçmenlerin yaşları 49 ile 80 arasında değişmekte olup o tarihten bu zamana Türkiye’de ikamet etmektedirler. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji deseni tercih edilmiş ve veriler yüz yüze görüşme yapılarak 2019 yılı içerisinde toplanmıştır. Veri analizi sonucunda; 1989 göçünü yaşamış göçmenlerin vatandaşlık algılarının üzerinde etkili olan vatan ve vatandaşlık kavramlarının oluşumunda tesiri olan eğitim, fikir ve tutumlar, unsurlar, çifte vatandaşlık ve Avrupa Birliği gibi bulgulara ulaşılmıştır. Çalışma sonunda 1989 göçünü yaşamış göçmenlerin vatandaşlık algılarının iki ülkedeki yaşantılarına ve karşılaştıkları birçok farklı duruma göre değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 1989 Göçü, Türkiye, Bulgaristan, Göçmen, Göç, Vatandaşlık Algısı.

Abstract

In this study, it is aimed to conduct a research on the citizenship perceptions of the Turks who came to Turkey from Bulgaria in 1989 by forced migration. The research was carried out with 18 Turkish immigrants who were born, raised, educated in Bulgaria and immigrated to Turkey in 1989. The ages of these immigrants, who constitute the study group, vary between 49 and 80 and they have been residing in Turkey since then. Phenomenology design, one of the qualitative research approaches, was preferred in the study; the data were collected in 2019 by face-to-face interviews. In the research, the concept of "homeland", which is effective on the "citizenship" perceptions of immigrants who have migrated in 1989, the findings such as "education", "ideas and attitudes", "elements", "dual citizenship and the European Union", which have an effect on the formation of the concept of citizenship, were reached through content analysis. At the end

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 14.10.2022.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, nihal.secmez@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8082-1586.

** Doç. Dr, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitim Bölümü, Yıldız Teknik Üniversitesi, gosman@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4091-4758.

of the study, it was seen that the citizenship perceptions of the immigrants who experienced the 1989 migration vary according to their lives in the two countries and many different situations they encounter.

Keywords: Migration of 1989, Turkey, Bulgaria, Immigrant, Immigration, Perception of Citizenship.

Giriş

Toplumsal yaşamın daha düzenli ve sürdürülebilir olmasının temel koşullarından biri vatandaşlık konusunda geliştirilen politikalar ve vatandaşlık eğitimidir. Bir ülkeye mensup olan vatandaşın içinde bulunduğu toplumu anlaması, açıklaması ve bu toplumun dinamiklerine uygun hareket etmesi beklenmektedir. Bunu belirleyen en önemli etkenlerden biri devletlerin vatandaş yetiştirme anlayışları ile bunun eğitime ve diğer alanlara yansımalarıdır. Tarihsel süreç içerisinde vatandaşlık anlayışı ile ilgili birçok görüş ortaya atılmış, vatandaşlığın ne olduğu tartışılmıştır. Vatandaşlık kavramı bu süreç içerisinde meydana gelen değişimlere göre farklı şekillerde yorumlanmış, birçok tanım ve sınıflaması yapılmıştır (Kuş, 2020, s.11). Vatandaşlık kavramı herkes tarafından bilinen, ama tanımlanması güç bir kavram olarak karşımızda durmaktadır (Gündüz ve Gündüz, 2007, s.2).

Vatandaşlık kavramına yönelik bazı tanımlamalara bakıldığında Marshall (2000) tarihsel süreç içerisinde sırasıyla; medeni, siyasal ve sosyal hakların bir araya gelmesiyle vatandaşlık kavramının oluştuğunu ifade etmektedir (s.21). Üstel (2019) ise vatandaşlığı devlete yönelik bir aidiyet olarak belirtirken, vatandaşlık kavramını bireye verilen hak ve sorumlulukların yer aldığı yasal bir statü olarak tanımlamaktadır (s.323). Ancak vatandaşlık sadece yasal bir statü ile sınırlı olmayıp vatandaşların sosyal, siyasal ve kamusal alanlarla aktif olarak kurulan iletişiminde de beraberinde getirmektedir. Vatandaşlık kavramının siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel birçok boyutu bulunurken bu kavram devlet ve birey arasındaki karşılıklı ilişkiyi ifade etmektedir (Türk, 2020, s.165). İlgili literatürde vatandaşlık kavramı ulusal kimlik şeklinde, evraklar, haklar, görev ve sorumluluklar temelinde olmak üzere dört farklı şekilde ifade edilmektedir (Kadıoğlu, 2012, s.22). Ulusal veya millî kimlik olarak tanımlanan vatandaşlıkta, ulusal bir kimliğe sahip olmak ve ulusa karşı sorumlulukların bilincinde olmak önemlidir (Uçman, 2018, s.11). Evraklar temelinde ifade edilen vatandaşlıkta ise kişilerin hukuki durumlarını ve vatandaşlık bağını belirleyen birtakım evraklar söz konusudur. Haklar temelinde ifade edilen vatandaşlıkta siyasi, sosyal, medeni birtakım haklar söz konusu olurken, bunlar ülkelerin haklar ve sorumluluklar konusundaki düşünce ve tutumuna göre değişiklik göstermektedir. Görev ve sorumluluklar temelinde ifade edilen vatandaşlıkta ise ülkeler vatandaşlarının yerine getirmesini istedikleri birtakım görevlerden söz etmektedir. Bu vatandaşlık anlayışında, haklardan çok görev ve sorumluluk bilinci yüksek vatandaş vurgusu yapılırken bu durum ülkelerin eğitim programlarında kendisini gösterir (Uçman, 2018, s.14).

Ulus-devletlerin oluşmasıyla birlikte ise vatandaşlık tanımlamasında millî kimlik ön plana çıkmış, ortak dil, kültür ve coğrafya vatandaşların devlete karşı aidiyet duygusunu hissetmesinde önemli bir etken olmuştur (Kuş, 2020, s.18). Bu nedenle ulus-devletler üyelerini, ortak amaç ve değerler, ortak dil ve kültür gibi öğeleri ön planda tutan vatandaşlar olarak ifade etmiş bunun yerleşmesinde önemli araçlardan biri ise eğitim olarak görülmüştür (Mumyalmaz, 2013, s.25). Çok uluslu imparatorlukların dağılmasıyla birlikte, millî kimlik esas alınarak kurulan devletlerden biri de Bulgaristan olmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda imzalanan Ayaste-

fanos anlaşması ile özerk hâle gelen Bulgaristan, 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir (Yıldırım, 2020, s.46). Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, bu tarihten itibaren Türklere yönelik ayrımcı politikalar takip etmiştir. Bulgaristan'da siyasi atmosfer değişiklik gösterse de egemen olan rejimlerin değişmeyen hedefleri ülkedeki en büyük azınlık kitle olan Türk-Müslüman nüfusu asimile etmek veya onları göçe zorlamak olmuştur (Özdal, 2020, s.143). Homojen bir Bulgar devleti oluşturma ideali nedeniyle Türklere yönelik uygulanan bu politikalar, anavatan Türkiye'ye yapılan göçleri beraberinde getirmiştir. 93 Harbi ile başlayan ve Balkan savaşları ile devam eden bu göç dalgası ulus inşa sürecinin bir sonucu olarak görülmüş ve daha çok siyasi, dinsel, kültürel nedenlere bağlı çatışmalar sonucu gerçekleşmiştir (Çalışkan, 2019, s.5).

2. Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'da komünist rejimin hâkim olmasıyla birlikte Türklerin durumu daha da zorlaşmıştır. Türklerin topraklarının kooperatifleşme adı altında ellerinden alınması, Türk aydınlarına yönelik ortaya çıkan baskılar, Türkçe eğitim ve öğretimin engellenmesi gibi sebepler göç hareketlerini hızlandırmıştır. 1950-51 göçü, daha sonrasında gerçekleşen 1968 Yakın Akraba Göçü Türklere yönelik başlatılan baskı ve kısıtlamaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kemaloğlu, 2012, s.44). Bulgar Komünist rejimi daha da ileri giderek, 1984 yılının Aralık ayında Türklerin isimlerini zorla Slav-Bulgar isimleriyle değiştirmeye başlamış bundan sonraki süreçte Bulgaristan'da, Türkçe konuşmak, geleneksel kıyafetleri giymek, dinî görevleri yerine getirmek gibi örf, âdet ve dinî ibadetler tamamen yasaklanmıştır (Hacısalihioğlu, 2012, s.173). Komünist rejim Bulgaristan'da yaşayan Türklerin aslında Osmanlı zamanında zorla Müslüman olan Bulgarlar olduğu söylemiyle başlattığı bu faaliyetlere bir neden aramış ve bu süreci "soya dönüş" olarak ifade etmiştir (Demirhan, 2020, s.92). Komünist rejimin iktidara gelmesi ile başlayan baskı ortamı Todor Jivkov döneminde ise Türk ve Müslüman nüfusun inkârına varan farklı bir boyut kazanmıştır (Memişoğlu, 2002, s.262). Bulgaristan'da en büyük azınlık kitleyi oluşturan Türklere yönelik başlatılan asimilasyon süreci ile Türk kimliği ve kültürü yok edilmeye çalışılmış, Türkler farklı bir kimlik dayatması ile karşı karşıya kalmıştır. Buna karşı gelenler para ve hapis cezası alırken, bazıları ise Belene Toplama Kampı'na sürgün edilmiştir (Kurtuluş, 2019, s.106). Türklerin direnişleri, alınan uluslararası tepkiler Todor Jivkov ve hükümetinin yeni bir göç kararı almasını gerektirmiş ve 1989 yılında Türklerin zorunlu göçü başlamıştır. 1989 Zorunlu Göçü ile 300 binden fazla soydaş Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 2012, s.441). Bulgaristan hükümeti ise Türklerin zorunlu göçünü "büyük gezi" olarak yorumlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise Bulgaristan Türklerinin ülkeye uyum sağlayarak, yeni düzene adapte olabilmeleri için gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. O tarihlerde Türkiye'ye gelmiş Türk göçmenler günümüzde çifte vatandaş olarak hem ülkemizde hem de Bulgaristan'da yaşamlarını sürdürmektedirler. Görüldüğü üzere 1989 yılında başlayan göç ile birçok kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş ve yerleşik hayatlarına devam etmişlerdir.

İlgili literatür incelendiğinde Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon süreci ve sonucunda gerçekleşen 1989 göçünün ele alındığı bazı çalışmaların yer aldığı görülmektedir (Kemaloğlu, 2012; Şimşir, 2012; Hacısalihioğlu, 2012; Kurtuluş, 2019; Yorulmaz, 2012; Atasoy, 2010; Gündüz, 2015; Ramadan, 2019; Çağlayan, 2009; Hacıoğlu, 2014; Alişoğlu, 2020; Zafer, 2010; Özkan, 2010; Demirhan, 2019; Atasoy ve Alkar, 2018; Fevzi, 2015; Çetin, 2008; Türker, 2004; Haliloğlu, 2018; Savaş, 2011; Yayıntaş, 2021; Eklemezler ve Adiloğlu, 2021). Bu çalışmalarda Bulgaristan'da 1984-1989 yılları arasında Türklere yönelik uygulanan asimilasyon sürecinin sosyal, siyasi, kültürel olarak yansımaları ele alınmıştır. İlgili çalışmalarda 1989 göçüne giden süreç farklı yönleriyle tartışılmış, göçün insanlar üzerindeki etkileri ve göç sonucu yaşanan uyum ve adaptasyon süreci ifade edil-

miştir. Bu çalışma ise göçü yaşayan kişilerin vatandaşlık algılarının tespiti üzerine kurgulanmıştır. Bu yönüyle ve eğitsel süreçleri araştırma sürecine dâhil etmesiyle daha önceki çalışmalardan ayrıştığı söylenebilir. Çalışmanın amacı 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş Bulgaristan Türklerinin vatandaşlık algısı, vatan kavramı, vatandaşlık algısının oluşumunda etkili unsurlar, Bulgaristan'da aldıkları eğitimin vatandaşlık tutumlarına etkisi, çifte vatandaşlık ve Avrupa Birliği gibi konularda düşünce ve tutumlarının incelenmesidir. Araştırma konusu itibariyle genelde göç, göçmen, vatandaşlık özelde 1989 göçünü yaşayanların vatandaşlık algıları üzerine olması çalışmayı özgün ve yenilikçi kılmaktadır. Bu açılarından, çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tüm bunlara ilaveten ilk yazarın 1989 göçünü yaşamış bir ailenin mensubu olması çalışmayı ve araştırmayı daha anlamlı kılmaktadır. Aynı zamanda bu araştırmanın iki yazarının 1989 Türk göçünde yaşananları çizgi romana dönüştürdükleri ve 2021 yılında yayınladıkları bir makaleleri alanda yer almaktadır (Seçmez ve İlhan, 2021).

Yöntem

Türkiye'de yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık algısının incelendiği bu çalışma nitel desende kurgulanmış fenomenoloji çalışmasıdır. Fenomenoloji çalışmaları bir kavram ya da olguyu anlamayı amaçlar (Patton, 2012, s.104). Günlük hayatımızda çeşitli biçimlerde karşılaştığımız ve farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derinlemesine kavrayamadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 69). Bu sayede fenomenoloji çalışmaları bir olguyu daha iyi kavrayıp anlamamızı sağlayacak sonuçlar, açıklamalar ve örnekler ortaya koyabilir. Bu çalışmada vatandaşlık olgusu, 1989 Bulgaristan göçmenlerinin gözünden anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 1989 zorunlu göçüyle Türkiye'ye gelmiş ve yerleşmiş 18 göçmen oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken kriter örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton, 2012, s.238). Araştırma grubu belirlenirken bazı kriterlere dikkat edilmiştir. Bu kriterlerden biri, 1989 yılında göçle Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş olmaktır. Yaşanan göç dalgasının vatandaşlık algısına etkisinin anlaşılması için bu kriter önemlidir. İkinci kriter, katılımcıların yaşanan göç sürecinin farkında olunması için '1989 yılında en az 20 yaşında olmak' olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık algısının eğitimle ilişkisinin anlaşılması için üçüncü kriter 'Bulgaristan'da eğitim almış olmak' olarak kurgulanmıştır. Çalışma gurubunu 8 kadın 10 erkek olmak üzere 18 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 49 ile 80 arasında değişmektedir. Bunun yanında katılımcılardan biri ilkokul, 11'i lise, 6'sı ise üniversite mezunudur. Katılımcıların görüşleri verilirken bulgular kısmında kısaltmalara gidilmiş ve K1-K2 şeklinde gösterilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun tercih edilmesinin sebebi araştırmada seçilen yöntemeye uygun olması ve derinlemesine veri toplanmasına imkân tanınmasıdır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulması için ilk önce ilgili literatüre dayalı geniş bir soru havuzu araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Ardından göç, eğitim ve de 1989 göçü çalışan 3 uzmandan öneri ve görüş alınmıştır. Daha sonraki aşamada ise 1989 göçü yaşamış iki kişiyle pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonrası analizler yapılmış ve tekrar uzmanların görüşlerine başvurulmuştur.

Uzmanların yeni önerileri ve görüşleriyle beraber forumun son hâli araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

1989 göçüyle Türkiye’de yaşamaya başlayan Türk vatandaşlarıyla bireysel görüşmeler yapılmıştır. Bireysel görüşmeler, araştırmacı ile araştırmanın özneleri arasında geçen kontrollü ve amaçlı sözel iletişim biçimidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.129). Görüşmeler sırasında araştırmacılar not almış ve katılımcıların izniyle ses kaydı tutmuştur. Görüşme süreleri 22 ile 51 dakika arasında değişmektedir. Araştırmacıların gerçekleştirdiği bireysel görüşme kayıtlarının transkripsiyonu çıkartılmıştır. Elde edilen veriler nitel veri analizi olan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerin sırasıyla kod, kategori ve temalarının çıkarılmasıyla elde edilen nitel verinin derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olan analiz yöntemidir (Patton, 2012, s. 453). İçerik analizinde amaçlanan, elde edilen verileri açıklayacak kavramlara ulaşmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler belirli kavram ve temalar altında düzenlenip bir araya getirilerek yorumlanır. Çalışmada veriler doğrudan alıntılarla sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.239)

Bulgular

Bu kısımda bulgulara başlıklar hâlinde yer verilecektir. Her başlık altında katılımcıların belirttikleri görüşlerden örnekler sunulacaktır.

Vatan kavramı

Katılımcıların vatan kavramı ile ilgili verdiği cevaplara bakıldığında, yoğun olarak rahat ve özgür bir yaşam üzerinde durdukları görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni Bulgaristan’da özellikle 1984-1989 yılları arasında Türklere yönelik başlatılan ‘soya dönüş’ sürecinin, Türkler üzerinde yarattığı yoğun baskı ve kısıtlamalardır. Türklerin bu dönemde maruz kaldığı baskılar göz önüne alındığında, Türkiye’ye göç etme nedenlerinin başında özgür ve rahat bir yaşam ortamına kavuşma isteği gelmiştir. Bu nedenle katılımcıların vatan kavramı ile millî kimlik ve inançları nedeniyle ötekileştirilmedikleri bir yaşam arasında sıkı bir bağ kurdukları görülmektedir. Katılımcılar vatan kavramı ile ilgili görüşlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir;

K3 “Doğduğun, büyüdüğün, özlediğin, senin için huzur ifade eden topraklar.” olarak belirtirken K8, “Rahat ve özgür bir şekilde hayata devam edebildiğim, üzerinde yaşam sürdüğüm bu topraklar benim vatanımdır.” K10 ise, “Milliyetimi, dinimi özgürce yaşayabildiğim yer benim için vatanıdır.” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların millî kimlik ve inançları nedeniyle baskı altına alınmadıkları, farklı bir kimlik dayatmasına maruz kalmadıkları özgür bir ortam ile vatan arasında bir ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların vatan kavramı konusunda değindikleri bir diğer nokta bayrak olmuştur. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir;

K1 vatan kavramı ile ilgili düşüncelerini ‘Vatan dediğimizde benim aklıma ilk olarak ve en önemlisi Türk bayrağı ve onun altında yaşamak geliyor.’ şeklinde belirtirken, K12 ‘Vatan benim için ay yıldızlı kan kırmızı bayrağı ifade eder.’ olarak ifade etmiştir. Katılımcıların bayrak konusunda hassas oldukları, bayrağı ifade ederken ay yıldız, kan kırmızısı gibi betimlemelere yer verdikleri görülmektedir. Bu durum Bulgaristan’da yaşanan ve anavatan Türkiye’ye göç ile sonuçlanan olaylar karşısında Türk bayrağının göçmenler için ne kadar önemli olduğunu ve onlar için bir umut barındırdığını göstermektedir.

Katılımcılar ayrıca vatan ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü sıklıkla bir arada dile getirmektedir. Katılımcıların bu konudaki bazı ifadeleri ise şöyledir;

K4 *'Atatürk'ün değerlerine bağlı olmak, fikirlerini önemsemek ve onun manevi önderliğinde vatan için çalışmayı ifade ediyor.'* olarak düşüncelerini ifade ederken K10 ise, *'Benim için vatan, Mustafa Kemal Atatürk'ün değer ve çabaları ile bize bıraktığı mirastır.'* şeklinde dile getirmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında cumhuriyetin değerlerine bağlı oldukları ve fikirlerini önemsedikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların vatan kavramı ile bağ kurdukları bir başka nokta ise aidiyet oluşturma noktasında olmuştur. Bu konuda katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır;

K11, *'İlk olarak kendimi rahat ifade edebildiğim, kendimi ait hissettiğim yerdir.'* şeklinde düşüncelerini ifade ederken K18 ise, *'Vatan benim açımdan aidiyet duygusunu hissedebildiğim yerdir. Oraya ait olup olmadığın sorgulanmaya başladığında her şey çok farklı bir boyuta ulaşıyor.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların vatan kavramı ile kendini ait hissetme arasında oluşturdukları ilişkinin ortaya çıkması, Bulgaristan'ın Türkler üzerinde farklı dönemlerde uygulamaya çalıştığı politikalarının bir sonucudur. Bulgaristan'da yaşayan Türkler millî kimlikleri ve inançları nedeniyle farklı uygulamalara maruz kalmış, bu durum da onların aidiyet duygusunu zedelemiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında vatan olarak benimsedikleri yere kendilerini ait hissetmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Vatandaşlık kavramı hakkındaki görüşleri

Katılımcıların genel olarak vatandaşlık bağı ile vatan ve millet sevgisini birlikte ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılar, bir ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın bir gerekliliği olarak vatan ve millet sevgisini ön plana çıkarmaktadır. Katılımcıların, aynı zamanda bir ülkenin vatandaşı olmanın diğer bir koşulu olarak millî ve manevi değerlere sahip çıkmanın gerekliliğini ifade etmeleri, bu konudaki hassasiyetlerini göstermesi açısından önemlidir. Bu konuda bazı katılımcılar şu ifadeleri dile getirmiştir;

K1, *'Vatandaş yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak ifade edecek olursak ilk olarak içinde millet sevgisi, bayrak sevgisi ve Atatürk sevgisi bulunan kişidir.'* K2, *'Milletini seven ve onun için kadın erkek ayrımı yapmadan çalışan ilerlemeyi ve gelişmeyi hedefleyen kişi olarak tanımlayabilirim.'* K7, *'Vatandaş, ülkesine ve bayrağına bağlı, genel olarak kendisinin ve toplumun yükselmesini ilk amaç edinen bireylerdir.'* K8 ise, *'Bir ülkenin vatandaşı demek, vatanına değer veren, vatani için çabalayan, tarihi, büyüklerini bilen ve onun izinden durmadan daha ileriye hep ileriye gitmeye çalışan kişiyi ifade eder.'* şeklinde düşüncelerini dile getirmişlerdir. Katılımcılar vatandaşlık bağı ile vatan ve millet sevgisini ifade etmenin yanında, bir ülkenin vatandaşı olmanın gerekliliği olarak çalışmanın önemi üzerinde durmaktadırlar. Katılımcıların bu konudaki fikirlerini ifade ederken, aynı zamanda kadın erkek ayrımı yapmadan çalışmanın gerekliliğine vurgu yapmaları önemlidir.

Katılımcıların bir ülkenin vatandaşı olma konusunda üzerinde titizlikle durdukları bir diğer nokta ise yaşadıkları ülkenin vatandaşlarına tanımış olduğu hak ve sorumlulukların bilincinde bir yaşam sürmek olmuştur. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri ise şöyledir;

K13, *'Ait olduğun ülkenin sana verdiği haklar çerçevesinde yaşam sürmektir.'* K16, *'Ait hissettiğim ülkede hak ve sorumluluklarımı bilmek ve ona uygun bir şekilde yaşamaktır.'* K18 ise, *'Üzerinde yaşam sürdüğün ve ekmeğini yediğin topraklarda sana verilen haklar ve sorumluluklar dâhilinde bir yaşam sürmek, devletine ve milletine zarar verecek tutumlardan kaçınmaktır.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılar vatandaşlık bağını ifade ederken yaşadıkları ülkenin hak ve sorumlulukları

çerçevesinde bir yaşam sürmek üzerinde durmaktadır. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini dile getirirken hak, sorumluluk, disiplin gibi kavramlara daha titiz yaklaşımlarının bir nedeni olarak Bulgaristan'da almış oldukları eğitimin bu konudaki katkıları üzerinde durmuşlardır.

İdeal vatandaş hakkındaki görüşleri

Katılımcılar bir ülkeye mensup olan vatandaşın sahip olması gerektiğini düşündüğü özellikleri ifade ederken iyi düzeyde eğitim almış, gelişim ve yenileşmeye açık bireyler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Vatandaş olarak iyi bir eğitim almış olmanın yanı sıra ahlaki ilkelerden taviz verilmemesi noktasına da dikkat çekmeleri önemlidir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

K11, *'Öncelikle çalışkanlığı ilke edinmeli, mutlaka günümüz şartlarında yeterli düzeyde eğitim almış olmalı, ahlaki çerçevede bir yaşam sürmeli, yabancı dil bilmeli ve dünyada yaşanan gelişmeleri takip etmelidir.'* K15, *'İyi bir eğitim almalı, kendini geliştirmeli, çalışkan olmalı ve bunları yaparken ahlaki ilkelerden taviz vermemelidir. Kendini geliştirme yönünde istekli olmalıdır.'* K18 ise, *'Uluslararası düzeyde yeterli sayılacak bir eğitim alırken, kendini farklı noktalarda geliştireceği için, kendi ayakları üzerinde durabilecek saygın bireyler iyi ve yararlı birer vatandaş olabilir.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar, bir ülkeye mensup olan vatandaşın mutlaka yeterli düzeyde bir eğitim almış olması gerektiğine değinirken, aynı zamanda yabancı dile de sahip olmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Katılımcılar, Bulgaristan'da aldıkları eğitimin yabancı dil konusunda etkili olduğunu ve diğer milletten insanlarla iletişim kurmadaki tutumlarının bu konuya yaklaşımlarına tesir ettiğini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların değindikleri diğer bir nokta, yaşadıkları ülkeye maddi ve manevi bağlılıklarının yanında farklı görüş ve inanca sahip bireylere karşı saygılı bir yaklaşımı benimseme konusundaki görüşleridir. Bazı katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir;

K8, *'Millî değerlerine ve kimliğine bağlı olmanın yanında farklı olanlara saygı duymalı, kimsenin yaşam hakkına engel olmamalıdır.'* şeklinde ifade ederken, K10 ise bu konudaki görüşlerini *'Çalışkan, ülkesini seven ayrıca bayrağına, yaşam sürdüğü topraklara bağlı olmalıdır.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında evrensel değerleri benimsedikleri ve buna uygun bir vatandaş profili oluşturdukları görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaş Profili

Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'nin vatandaş yetiştirme konusundaki tutumuna bakıldığında ilk olarak dinî ve geleneksel değerlerine bağlı vatandaş yetiştirmeye önem verdiğini düşünmektedir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri ise şu şekildedir;

K2, *'Türkiye'nin din ve dinî değerleri ön planda tutan, geleneklerine ve kültürüne bağlı vatandaşlar yetiştirmeye yönelik bir sistemi olduğunu düşünüyorum'* K5, *'Bugünkü sisteme bakıldığında dinî algılar ön planda tutuluyor. Ama saygı duyduğum bir yanı da manevi değerlerimizin bir ölçüde önemli tutulması ve aile bağlarının değerli olması.'* K6 ise bu konudaki görüşlerini, *'Ahlaki, değerlerine bağlı, dinî öğeleri ön planda tutan bir vatandaş profilinin olduğunu düşünüyorum.'* şeklinde dile getirmiştir. Katılımcılar Türkiye'nin öncelikle dinî ve geleneksel değerleri ön planda tutan ve bu değerlere bağlı vatandaşlar yetiştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Ayrıca katılımcıların manevi öğelerin ve aile bağlarının değerli görülmesinin önemi üzerinde durmaları değindikleri bir başka durum olmuştur.

Katılımcıların bu konudaki görüşlerini ifade ederken sık sık Türkiye ve Bulgaristan'ın vatandaş yetiştirme anlayışı ve bunun eğitime yansımaları üzerinde durdukları görülmektedir. Katı-

lımcılar 1989 göçüne kadar ki süreçte Bulgaristan'da eğitim almış olduklarını dile getirerek bu konuda bir karşılaştırmaya gittiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir;

K8, *'Türkiye'de eşit bir eğitim sistemi olduğunu düşünmüyorum. Geleneksel değerlerle bir eğitim söz konusu. Bulgaristan ile kıyasladığımda kesinlikle arasında çok fark var. Orada liseye kadar eğitim zorunluken buraya geldiğimizde henüz ortaokul zorunluymuştu. Biz iş ve meslek açısından daha kaliteli bir eğitim aldık. Okulu bitirince şimdi ne olacak kaygımız olmadı. Bunların hepsi planlı ve programlı yürütülüyordu. Orada yetişen insanların aldığı eğitim ile buradakiler kıyaslanamaz.'* K12, *'İki ülke olarak bakarsak arasında kesinlikle çok fark var. Burada parasal ayırım var. Bulgaristan'da eşitlik vardı. Spor yapan, zanaattan, tarımdan, üretimden anlayan bilgili insanlar yetişiyordu. Orada yabancı dil de önemli bir de Bulgaristan'da eğitim eşit öyle özel okul falan yok, Türkiye'de eğitim çok bölünmüş hâlde.'* K13 ise, *'Bulgaristan'da dışarıya ve içeriye uyum sağlayacak herkes aynı eğitimi alarak eşit vatandaş olacak. Kültürlü ve çalışkan olacak. Kadın veya erkek fark etmez, herkes eşit eğitim alacak. Burada ise dinî değerler daha baskın geliyor.'* şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcılar iki ülke arasındaki eğitim seviyesi farkını dile getirirken, Bulgaristan'da iş, meslek, yabancı dil vs. alanlarında çok yönlü ve eşit şartlarda bir eğitim aldıklarını ve daha kültürlü ve uyumlu vatandaşlar olarak yetiştiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar her iki ülkenin kendi maddi ve manevi değerlerine uygun eğitim vermeyi amaçladığını ifade ederken Bulgaristan'ın vatandaş yetiştirme noktasında daha eşit fırsatlarda, daha kapsayıcı ve güncel bir eğitim anlayışı ile hareket etmiş olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca katılımcıların Türkiye'de bölgesel anlamda bile değişen eğitim seviyesi farkını dile getirerek, eğitimde parasal ayrımların getirdiği eşitsizlik üzerinde durmaları değindikleri diğer bir nokta olmuştur. Katılımcılar Bulgaristan'da aldıkları eğitimden de yola çıkarak yerli halk diye ifade ettikleri toplumdan, eğitim ve kültür seviyesi, gelişime ve yenileşmeye açık olmak, dürüst, saygılı ve çalışkan gibi özellikleriyle ayrıştıklarını ifade etmişlerdir.

Cifte Vatandaşlık ve Avrupa Birliği

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendini bir Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımladığını belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Avrupa Birliği pasaportuna sahip oldukları için kendilerini aynı zamanda birliğin bir vatandaşı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

K6, *'Kendimi bir Avrupa vatandaşı olarak tanımlayabilirim çünkü Avrupa Birliği pasaportuna sahibim.'* K18 ise, *'Evet, pasaporta sahip olmam kendimi bir Avrupa vatandaşı olarak da görmem ve buna göre bir yaşam düzeni oluşturmamı sağlıyor.'* şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Katılımcıların Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmaları ve bu nedenle birliğin üyesi olan ülkelerin vatandaşlarına tanınan haklardan aynı şekilde yararlanmaları, kendilerini aynı zamanda bir Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımlamalarını sağlamaktadır. Katılımcıların buna uygun bir yaşam düzeni oluşturma yönündeki ifadeleri, Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmanın ve onun getirdiği haklardan yararlanmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların Avrupa Birliği vatandaşlığına sahip olma konusunda ifade ettikleri bir diğer görüş Bulgaristan'da doğmuş olmalarıdır. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir;

K3, *'Bulgaristan'da doğup yaşamımın bir kısmını orada geçirmiş olmam nedeniyle kendimi öyle tanımlıyorum.'* olarak ifade ederken, K16 ise, *'Bulgaristan'da doğdum ve orasıyla bir bağlantım var.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların, Bulgaristan'da doğmuş ve 1989 yılında Türkiye'ye göç edinceye kadar yaşamlarının bir kısmını Bulgaristan'da geçirmiş olmaları bu konuda önemli bir faktördür.

Katılımcılar kendilerini aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımlarken farklı millî kimliklere ve dinî inançlara sahip olan kişilere karşı hoşgörülü yaklaşımlarında ve yaşam alanlarına saygı duymalarında, yetişmiş oldukları sistemin kendilerine kazandırmış olduğu özelliklerin etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

K4, *'Bakış açısı olarak her fikre ve inanaşa saygılı olmamın bu konuda etkili olduğunu düşünüyorum.'* K10, *'Özgür düşünce ortamı, yenileşmeye ve üretmeye açık, farklılıklara saygı açısından öyle görüyorum.'* K12 ise, *'Bulgaristan'da almış olduğumuz eğitimin, bizi çok yönlü ve gelişime açık yetiştirmiş olmasını bu konuda önemli bir etken olarak görüyorum.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, evrensel değerleri benimsedikleri ve birliğin içerisindeki farklılıklara saygılı olmalarının bir sonucu olarak kendilerini aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımladıkları görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar, Bulgaristan'da çok yönlü ve gelişime açık vatandaşlar olarak yetişmiş olmalarının bu konuda etkili olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların hem Türkiye hem de Bulgaristan vatandaşlığına sahip olması durumu çifte vatandaşlık olarak ifade edilmektedir. Çifte vatandaşlık ile sahip olunan hak ve sorumlulukların, millî kimlik ve değerler noktasında bir kırılmaya sebep olup olmayacağı noktasında yöneltilen soruya katılımcıların verdikleri bazı cevaplar şu şekildedir;

K3, *'Değerlerinden ve kimliğinden bir şey kaybetmez, bu durum daha çok iki ülkenin yararına olur.'* K10, *'Öyle bir şey söz konusu olamaz. Nereye gidersem gideyim veya yaşarsam yaşayayım ben bir Türk'üm.'* K14, *'Görülemez. Bulgaristan'dan gelen vatandaşlarımızın hepsi Türk'tür ve Türklüklerini kesinlikle kaybetmemişlerdir ve kaybetmezler.'* K15 ise, *'Bence kaybetmezler. Eğitilmiş ve kültürüne bağlı her birey bu ikisini çok güzel ayırabilir. Bu konu o zaman bir tehdit unsuru olmaktadır.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bu konudaki görüşlerine bakıldığında büyük çoğunluğunun, çifte vatandaşlık durumunun ve Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmanın getirdiği hakların millî kimlik ve değerlerine bağlılığı zayıflatacak bir durum olmasının mümkün olmadığını düşündükleri görülmektedir. Millî kimlikleri ve dinî inançları nedeniyle Bulgaristan'da yaşadıkları baskı ve zulümler, Bulgaristan Türklerinin bu konuya daha hassas yaklaşımlarının bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı katılımcılar ise kendilerinden sonraki kuşakların bu durumdan olumsuz etkilenebileceği ve bu konuda bir kırılma yaşayabilecekleri konusunda tedirgin olduklarını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılara göre sonraki kuşakların Avrupa Birliği üyesi ülkelere sosyoekonomik nedenlerden dolayı çalışma ve yerleşme amacıyla gitmeleri ve bu durumun kalıcı hâle gelmesi bu noktada önemlidir.

Göç ve uyum sorunları

Katılımcılar şive farkının olmasından dolayı Türkiye'deki vatandaşlarla bir uyum sorunu yaşadıklarını ve anlaşmakta zorlandıklarını dile getirmiştir. Bu durum Bulgaristan'dan göç eden Türklerin bir iletişim sorunuyla karşılaştıklarını göstermektedir. Ayrıca Bulgaristan'ın eğitim sistemi ile Türkiye'nin eğitim sistemi ve programlarının farklılığı da Bulgaristan göçmenlerinin sorun yaşadığı bir başka durum olmuştur. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

K1, *'Dilimizde şive farkı olduğu için, ilk başlarda anlaşmakta, derdimizi anlatmakta zorlanmıştık.'* K10, *'Okula başladığımızda aldığımız eğitimin farklılığını ve konuşma dili ve müfredatının farklı olmasının zorluğunu çektik.'* K17 ise bu konudaki düşüncelerini, *'Eğitim sistemleri ve programları değişik ve farklı olduğu için onları öğrenmekte biraz zorlandık. Düşünce yönünden de değişiklikler vardı.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre Bulgaristan'da komünizm rejimi içerisinde yetişmiş ve eğitim almış olmaları Türkiye'ye göç ettiklerinde bir uyum

sorunıyla karşılaşmalarına neden olmuştur. Ayrıca katılımcılar Bulgaristan'da Türk ve Bulgar okullarının birleşmesi, Türkçe eğitimin yasaklanması gibi Türklere yönelik getirilen kısıtlamalarında bu konuda etkili olduğunu düşündüklerini dile getirmektedir.

Katılımcıların uyum sorunu yaşadıklarını ifade ettikleri bir diğer durum bazı konularda görüş ayrılıkları yaşamaları ve farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır. Bazı katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir;

K7, *'Akriba evlilikleriyle karşılaşmıştık, açıkçası bu bize çok tuhaf gelmişti.'* K8, *'Evet, örneğin burada erkekler eşlerini çalıştırmıyorlardı. Bizim karı koca olarak çalışmamız insanlara ters geliyordu. Bunun sorgulandığı durumlar olmuştu. Buranın insanları onların hayat düzenlerini etkilediğimizi bile söylemişti. Bu nedenle namusumuz bile sorgulandı. Bu sebeple insanların hayat görüşü bize çok farklı geldi. Çünkü biz komünist bir sistemden gelmiştik. Bu örnek tüm sorunların sadece bir tanesidir.'* K9, *'Çevreye alışmakta çok zorlandık. Fiziki çevre ve özellikle buradaki insanların benimsedikleri sosyal durumlar bize çok farklı geldi. Buradaki insanlar da Müslüman biz de öyle ama biz onlar gibi kapalı bir hayat tarzını benimsemiyoruz. Onlarla aramızda kapanması çok zor farklar var. Bunu kapatmak için eğitimin daha açık olması gerekiyor.'* K12, *'Evet, çalışan kadınlar azdı, işyerlerinde hep erkekler vardı. Evler birbirine çok yakındı, oturduğumuz sokağı bulamıyorduk. Açıkta yani paketsiz gıda satışı çok vardı. Öyle ise yoğurt vs. almazdık. Bu sağlıksız gelirdi. Küçük yaşta çalışan çocuklar vardı. Bu olmaması gereken bir şey eğitim onlar için öncelik olmalı. Çocukların işçi olarak eve para getirmek için başka yerlerde çalıştığını burada gördük bizden farkları ve bizi şaşırtan durumu da kadınlar evde, çalışmıyor ama çocuklarını eve para getirmesi için işe yolluyor ne kadar garip bir şey. Biz ev hanımlığı diye bir şeyin olduğunu Türkiye'de gördük.'* K16 ise düşüncelerini *'Bazı konularda kız erkek ayrımı yapmaları ve tutucu davranışlar göstermeleri bizim garip gördüğümüz bir durum olmuştu. Ayrıca kılık kıyafet açısından da burada yaşayan insanlara farklı geldiğimiz zamanlar olmuştu. Kira ve ev hanımı gibi kavramlarla burada tanıştık. Olaylara bakış açısı olarak büyük farklılıklar olduğu görüşündeyim.'* şeklinde dile getirmiştir. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında yoğun olarak sosyal ve kültürel farklılıklar nedeniyle sosyal hayata uyum sorunu yaşadıkları görülmektedir. Bu nedenle Bulgaristan göçmenlerinin fiziki çevreye ve sosyal hayata uyum sağlamakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan göçmeni kadınların iş hayatına katılmaları ve kılık kıyafet konusunda yerli halk olarak ifade ettikleri toplumdaki tepki görmeleri de rahatsız oldukları bir başka durum olmuştur.

Katılımcıların uyum sorunu yaşadıklarını ifade ettikleri bir başka konu millî kimlik ve dinî inançlarının sorgulanması olmuştur. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

K6, *'Biz dinî ve millî kimliğimizi kaybetmemek için ne mücadeleler verdik. Bulgaristan'dan geldiğimiz için Bulgar mısın gibi soruları duymak çok üzücü oldu.'* K14 ise, *'Biz oradan gelirken Türk ve Müslüman geldik bu kimliğimizden hiçbir şey kaybetmedik, kaybetmemek için geldik zaten her şeyimizi geride bırakıp, o nedenle bunların sorgulanması ve bilinmiyor oluşu bizi olumsuz etkiledi.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların millî kimlik ve inançları ile ilgili farklı sorunlarla karşılaşmaları bir uyum sorunu yaşamalarına neden olmuştur. Bulgaristan'da yaşadıkları asimilasyon sürecine karşı çıkmaları ve millî kimlik ve inançları nedeniyle zorunlu göçe tabii tutulmaları nedeniyle bu konuya daha hassas yaklaştıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcılar Bulgar Türkü, Bulgar Göçmeni gibi ifadelerden de rahatsızlıklarını dile getirmektedirler.

Tartışma ve Sonuç

Bulgaristan bağımsızlığını elde ettiği tarihten itibaren, ülkede yer alan en büyük azınlık nüfusa sahip olan Türklere üzerinde farklı politikalar sergilemeye başlamıştır. Türklere yönelik başlatılan baskı ve kısıtlamalar yer yer (1950-51 ve 1968) Türklere göç etmesine neden olmuştur. Bulgar

Komünist rejimin Türklere yönelik uygulamaya çalıştığı asimilasyon politikasının artarak devam etmesi 1989 yılında yaşanacak yeni bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Türklere yönelik uygulanan asimilasyon politikaları sonucunda Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan'dan ana vatan Türkiye'ye yeni bir göç hareketi başlamıştır. Bu araştırma kapsamında 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkleriyle görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda Bulgaristan'dan göç etmiş olan Türklerin vatan kavramı, vatandaşlık algısı, bu konuda fikir ve tutumları, vatandaşlık algısının oluşumunda onları etkileyen unsurlar, Bulgaristan'da almış oldukları eğitimin vatandaşlık düşüncelerine etkisi incelenmiştir.

Katılımcıların vatan kavramına yönelik algıları incelendiğinde millî değerlerine duydukları bağlılık, baskı altına alınmadıkları özgür bir yaşam ortamı ve yaşam sürdürdükleri topraklara kendini ait hissetme üzerinde durdukları görülmüştür. Çalışkan (2014) çalışmasında, göç eden kişilerin geride bıraktıkları ve memleket olarak ifade ettikleri topraklarda etnik ve dinî kimlikleri nedeniyle dışlanmalarının ana vatana duydukları aidiyetin inşasında önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmıştır (s.154). Çalışmada Türk göçmenlerin vatan algısını, vatana bağlılık ile onu sahiplenme ve sahiplenilme düşünceleri üzerine inşa ettikleri görülmüştür. Ayrıca çalışmada Makedonya Türk göçmenlerinin yerliler olarak ifade ettikleri Anadolu Türklerinden farklı olarak kendilerini çalışkan, kültürlü olarak tanımladıkları ifade edilmiştir. Bu iki çalışmada da vatan algısına yönelik bulguların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Katılımcılar bir ülkeye mensup olan ideal vatandaşı tanımlarken, vatanına ve milletine bağlılık duymasının yanında, yeterli düzeyde eğitim almış, hak ve sorumluluklarının farkında olan, çalışkan ve kültür seviyesi yüksek bireyler olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar Türkiye'nin dinî ve geleneksel değerleri ön planda tutan bir vatandaş yetiştirme anlayışına sahip olduğunu dile getirirken, Bulgaristan'da almış oldukları eğitimden yola çıkarak yerli halk olarak ifade ettikleri toplumdan, eğitim ve kültür seviyesi, çalışkan, saygılı, dürüst ve açık fikirli olma gibi özellikler bakımından ayrıştıklarını dile getirmişlerdir. Çalışkan (2019) tez çalışmasında katılımcıların kendilerini Müslüman-Türk olarak tanımladıklarını ifade ederken, çalışkan, güvenilir, bayrak sevdalısı olduklarını; kent hayatına kolay uyum sağlamalarının onları diğer vatandaşlardan ayırdığını söylediklerini ifade etmektedir (s.147). Ünal (2012) Balkanlardan göç etmiş olan Türk kökenli göçmenlerin özellikle millî kimliklerini ön planda tutarak kendilerini tanımladıklarını ifade etmektedir (s. 37). Ayrıca yerliler olarak ifade ettikleri toplumun diğer kesiminden onları ayıran çalışkan, eğitilmiş, kültürlü gibi bazı özelliklerine vurgu yaptıkları dile getirilmektedir. Hergüvenç'in (2020) çalışmasında Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini temiz, saygılı, çalışkan, kültürlü, eğitilmiş, açık fikirli vatandaşlar olarak tanımladıklarını belirtirken yerli halktan bu özellikleri ile ayrıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir (s. 56). Bu noktada diğer çalışmalarda elde edilen bulgular ile benzerlikler görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmaları, Bulgaristan'da doğmuş ve hayatlarının bir kısmını orada geçirmiş olmaları ile farklılıklara saygı duymaları ve hoşgörülü olmalarının bu konuda etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcılar sahip oldukları bu hakların millî kimlik noktasında benimsedikleri anlayışı zedeleyecek bir duruma neden olmasının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Bulgaristan'da millî kimlik ve dinî inançları nedeniyle baskı altına alınmaları ve farklı bir kimlik dayatmasına maruz kalmaları bu konuda hassas davranmalarında önemli bir etken olmuştur.

Katılımcıların 1989 göçü sonrasında birçok uyum sorunuyla karşılaştıkları görülmektedir. Bulgaristan göçmenlerinin, şive farkı nedeniyle yaşadıkları iletişim sorunları, eğitim sisteminin farklı olmasının getirdiği zorluklar, çalışma hayatı, giyim kuşam gibi konularda sosyal ve kültürel farklılıklar ile bazı konularda meydana gelen fikir ve görüş ayrılıkları temel olarak uyum

sorunu yaşadıkları önemli noktalar olmuştur. Ayrıca millî kimlik ve dinî inançlarına yönelik sorgulayıcı bir tutumla karşılaşmaları da toplumla uyum sorunu yaşadıkları bir başka durum olmuştur. Hergüvenç (2020) tarafından yapılan çalışmada Bulgaristan göçmenlerinin yaşadıkları uyum sorunları ifade edilirken, kadınların giyim kuşamının ve çalışma hayatında aktif olarak yer almalarının yerli halk tarafından hoş karşılanmadığı ve farklı söylemlere neden olduğu dile getirilmiştir (s.55). Ayrıca Bulgaristan göçmenlerinin karşılaştıkları akraba evliliklerini hoş görmedikleri ve onaylamadıkları da çalışmada ifade edilmektedir. Salı ve Mehmed'in (2014) çalışmasında Bulgaristan göçmenlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik hayata uyum konusunda sorun yaşadıkları belirtilirken, Bulgaristan göçmenlerinin yerli halk ile ayrılan özelliklerinin de diğer çalışmalarda ifade edilenlerle benzer olduğu görülmektedir (s.29). Kılıçlı (2019) Bulgaristan Türkü göçmen kadınların iş hayatında Bulgar söylemiyle dışlanmaları, giyim kuşam konusunda farklı söylemlere maruz kalmaları nedeniyle yerli halk ile uyum sorunu yaşadıklarını ifade etmiştir. (s.160). Bayraklı (2007) tezinde Bulgaristan Türklerinin çalışma konusundaki tutum ve düşüncelerinin çalışma hayatına da yansımalarını belirtirken, çalışmaya engel bir sorunu olmayan herkesin çalışması gerektiğine ve ailede kadınların da iş hayatına aktif olarak katılmaları gerektiğine çalışmada değinmiştir (s.141). Ayrıca çalışmada yer alan Bulgaristan Türklerinin, kadın işgücünün evde çalışmadan ve üretmeden zaman geçirmesine bir anlam veremediklerini ifade etmeleri diğer çalışmalarda elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

BİLGİ NOTU:

Bu çalışma TÜBİTAK 2209-a Projesi kapsamında desteklenmiştir.

Kaynaklar

- Alişoğlu, B. (2020). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç olgusu ve Türk basınına göre analizi (1985-1989)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Atasoy, E. & Alkar, E. (2018). Bulgaristan Müslümanlarını derinden etkileyen yeniden doğuş sürecinin geçiş döneminde sorgulanması ve yargılanması. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1 (2), 54-65.
- Atasoy, E. (2010). Siyasi coğrafya ışığında Bulgaristan Türklerinin 1989 yılındaki zorunlu göçü. *Coğrafya Dergisi*, (21), 1-17.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çağlayan, S. (2009). Bulgaristan Türklerinin 1989 göçü üzerine yeni bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, (20), 25-40.
- Çalışkan, B. (2014). 1953 göçü sonrası yücelcilerin memleket/Yugoslavya ve ana vatan/Türkiye algıları. *İnsan ve Toplum*, 4(8), 137-162.
- Çalışkan, B. (2019). *İstanbul'da yaşayan bir grup Arnavut kökenli göçmenin göç deneyimleri ve vatandaşlık algıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, T. (2008). Bulgaristan'daki soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etme süreçlerini etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8 (1), 55-75.
- Demirhan, H. (2019). Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 274-284.
- Demirhan, H. (2020). *Belene Adası (1984-1986) Bir kültürel soykırım, fiziksel ve psikolojik şiddet kampı*. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık.

Eklemezler, S., ve Adiloğlu, S. (2021). "Yakın akraba göçü" ve 1989 göçü süreçlerinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden kadınların çalışma hayatına dair deneyimleri. *Fe Dergi*, 13(1), 71-85.

Fevzi Mehmed, F. (2015). *1989 Bulgaristan-Türkiye göçü: "Yeniden doğuş süreci" bellek ve milliyetçilik ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gündüz, A. O. (2015). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği). *Aşıyan Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2(4), 8-11

Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hacıoğlu, S. (2014). Devlet-toplum ilişkisi yaklaşımıyla Bulgaristan'dan 1989 zorunlu göçü. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 25-36.

Hacısalihoğlu, M., Hacısalihoğlu, E, N. (Ed.). (2012). *Bulgaristan'da 1984-89 azınlık politikaları ve Türkiye'ye zorunlu göç*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.

Haliloğlu, G. (2018). İbrahim Kamil, Bulgaristan Türkleri ve göçler: Bulgaristan komünist partisi gizli belgeleri (1949-1989). *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 411-418.

Hergüvenç, B. (2020). 89 Bulgaristan göçmenlerinin kimlik kurguları üzerinden şehre uyum pratikleri: Sakarya örneği. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, (4), 35-62.

Kadıoğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın dönüşümü: üyelikten haklara*. İstanbul: Metris Yayınları.

Kemaloğlu, İ. A. (2012). *Bulgaristan'dan Türk göçü (1985-1989)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Kılıçlı, G. (2019). Bulgaristan Türkü göçmen kadınlarının öz-kimlik inşası. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 150-162.

Kurtuluş, G. (2019). *1989 Bulgaristan Türklerinin göç hikayeleri bir sözlü tarih denemesi*. Ankara: Karakum Yayınevi.

Kuş, Z. (2020). *Türkiye'de ve dünya'da vatandaşlık eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Marshall, T.H. ve Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Memişoğlu, H. (2002). *Geçmişten günümüze Bulgaristan'da Türk eğitim tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mumyakmaz, G.H. (2013). *Osmanlı'dan cumhuriyete vatandaşlık: masumiyet, sadakat, eşitlik, Türklük ve Türk vatandaşlığı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Özdal, B. (Ed.). (2021). *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Özkan, V. (2010). *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde siyasi otorite ile ulusal Türk azınlığı arasındaki güç ilişkileri bağlamında Belene toplama kampı (1985-86)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Patton, M. Q. (2012). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Thousand Oaks: Sage publications.

Ramadan, N. B. (2019). *Göçün insanlar üzerinde etkisinin sosyal bağlamda araştırılması: Bulgaristan göçü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Salı, J. B., ve Mehmed, F. F. (2014). 1989 Bulgaristan göçmenlerinin kültürlerarası iletişim pratikleri: Eskişehir örneği. *Selçuk İletişim*, 8(3), 5-34.

Savaş, G. E. (2011). *Kültürlerarası iletişimde dış göç olgusu ve kimlik sorunu: 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türk göçmenleri üzerine bir çalışma (İstanbul-İkitelli örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Seçmez, N. ve İlhan, G. O. (2021). Türklerin 89 Göçünün Dijital Çizgi Romanı: “Geriye Kalanlar”. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 743-763. Doi: 10.37669/Milliegitim.960494
- Şimşir, N. B. (2012). *Bulgaristan Türkleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Türk, E. (2020). Suriyeli göçmenlerin Türk vatandaşlığı hakkındaki görüş ve beklentileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 162-176.
- Türker, M. (2004). *Belene adası. Zulmün ateş çemberinden anılar*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Uçman, H. (2018). *Türkiye’de vatandaşlık anlayışı: kuruluştan günümüze*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Üstel, F. (2019). *‘Makbul vatandaş’ın peşinde, II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yayıntaş, Y. (2021). Bulgaristan Muhacirlerinin Anlatımıyla 1989 Göçü. M. Bulut, C. Aksoy Sugiyama, K. Şahin (Ed.) *The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration* içinde (423-436), Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Yıldırım, B. (2020). *Bulgaristan’da Türk varlığı ve nüfusu*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yorulmaz, S. (2012). *1984-1989 yılları arasında Bulgaristan Türklerine yönelik uygulanan asimilasyon politikaları ve göç deneyimleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zafer, Z. (2010). Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 eritme politikasına karşı direnişi. *Gazi Akademik Bakış*, 3(6), 27-44.

Özgün Makale

Sınırdaki Karşılaşmalar: Göç Eden Bireylerin Ben ve Öteki Olma Durumlarına Dair Söylem Analizi¹

Encounters At The Border: Discourse Analysis
On Migrants Being As I And Other

Funda COŞKUN*

Öz

Bu çalışma, menşe ülkeden veya bulunduğu ülkeden yasal olmayan yollarla sınırları geçerek transit veya varmak istediği ülkeye göç eden bireylerin karşılaştıkları söylemleri çözümlemeyi amaçlamaktadır. Yasadışı yollarla transit veya üçüncü ülkeye göç eden bireylerin göç pratiklerinde sınırda karşılaşmaları üzerine “ben” ve “öteki” olma durumlarına dair söylem analizi yapılırken bireylerin karşılıklı olarak ben ve ötekini inşa etme süreçleri ve ilişkileri söylemler ve göstergeler üzerinden incelenecektir. Çalışmada çeşitli ülkelerden yasadışı yollarla göç eden bireylerin, göç pratiklerindeki karşılaşmaların, nasıl etkiler oluşturduğu ve “ben” ile “öteki” ilişkisini nasıl kurdukları üzerinde durulacaktır. Çalışmada aynı zamanda sosyal mesafe kavramı üzerinde durularak “ben” ve “öteki” olma durumlarına dair, göç eden bireylerin çeşitli etnik, din, sınıf gibi gruplardan üyeler ile sosyal ilişkiler kurmayı reddetme veya kabul etme durumlarına bakılacaktır. Toplanan veriler yasadışı yollarda karşılaşan göçmenlerin düzensiz göçe katılımındaki ortak hareket etme pratiklerini ve karşılaşmalarda ürettikleri söylemleri ortaya çıkarmaktadır. Verilerden elde edilen söylem pratikleri, nefret söylemlerinin önünü alabilmeye ve bir arada/lığa hizmet edecek yeni söylemler üretmeye katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sınır, Sosyal Mesafe, Söylem, Söylem Analizi.

Abstract

This study aims to analyze the discourses faced by individuals who have migrated either in transit or to the country they wanted to arrive at by crossing the borders illegally from the country of origin or the country they are in. While examining the discourse of being 'I and the 'Other' on the encounter of individuals who immigrated to a transit country or a third country illegally in migration practices at the border, the processes and relations of individuals' mutual construction of self and other will be examined. through discourses and signs. In the study, it will be focused on how the encounters in immigrant practices of individuals who illegally migrated from various countries and how they establish the relationship between “I” and the “Other”. At the same time,

¹ Makalenin başvuru tarihi: 14.09.2022. Makalenin kabul tarihi: 07.10.2022

* Bağımsız Araştırmacı, noralevi.21@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4400-3380.

the study will focus on the concept of social distance and will examine the refusing or accepting of social relations with members of various ethnic, religious groups and social classes, regarding the state of being 'I' and the 'Other'. The collected data reveal the common practices of immigrants who meet illegally in their participation in irregular migration and the discourses they produce in encounters. The discourse practices obtained from the data will contribute to prevent hate speech and to produce new discourses that will serve togetherness.

Keywords: Migration, Border, Social Distance, Discourse, Discourse Analysis.

Giriş

Mevcut politik ve ekonomik gündeme bakıldığında küresel dünyadaki göç hareketlilikleri, savaşlar, insani krizler, iklim krizleri ve derin yoksulluk dikkat çekmektedir. Dünya genelinde çeşitli sosyal kontekstlere bağlı olarak gerçekleşen göç hareketliliği 19. yüzyıla kadar sömürgecilik, köle ticareti, savaşlar gibi gerekçelerle gerçekleşirken uluslaşmayla birlikte sınırlarla ilişkili olarak gerekçeleri çeşitlenerek günümüze kadar devam etmiştir. Yeni sınırların belirlenmesi ile ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal ilişkiler de değişiklik göstermiştir. Sınırların belirlenmesi ile beraber sınırların ihlali ve korunması konusunda zamanla belirli sorunlarla karşılaşmıştır. Sorunlar karşısında kimi zaman çözüm odaklı kimi zaman insani krizleri ihlal eden yollara başvurulmuştur.

Günümüz göçlerine bakıldığında Suriye'deki insani kriz bağlamında yaşanan kitlesel ve zorunlu göçler politik sınırları yeniden tartışılır hâle getirmiştir. Sınır ve göç ilişkisinde, her alanda gelişen teknoloji sınırlara da riayet etmiştir. Teknolojinin sınırlar üzerindeki etkisi ile beraber yasadışı göç yolları da yeniden farklı formlarda belirginleşmiş ve sınırların güvenlikleştirilmesi konusu gündeme gelmiştir (Balibar, 2005, s.17). Bu çalışmanın da amacı, çeşitli grupların göç ederken aynı payda üzerinde birleşenlerinin neler olduğu, ben ve ötekini inşa ederken ayrımcı nedenlerin neler olduğunu belirlemek ve nefret söylemleri yerine bir arada/lık söylemleri üretebilmektir.

Çalışmada Türkiye, İran, Afganistan, Suriye olmak üzere farklı menşe ülkeden veya bulunduğu ülkeden yasadışı yollarla göç eden eşit sayıda katılımcı ile görüşülerek toplamda sekiz katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın yönteminde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Belirlenen örneklem grubuna sorular yöneltilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Görüşmeler tercüman aracılığıyla gerçekleşmiştir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, yasadışı yollarla gerçekleşen göç hareketlerini kontrollü hâle getirmek ve sınırlayabilmek için bireylerin buldukları topluma dâhil olma/edilme süreçleri ve üretilen politikaların önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Bu politikalar içerisinde yeni söylemler üretebilmek 'ben' ve 'öteki' karşılaşmalarında büyük ölçüde etkili olmaktadır. Çalışma, sınırdan geçişlerin aidiyetler üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu ve kendini çeşitli kimliklerle tanımlayan bireylerin göç hareketliliğinde ortak payda olan sınırdaki karşılaşmalarını değerlendirmektedir. Çalışmada yasadışı yollarla göç eden bireylerin sınırdaki yaşadıkları ve kullandıkları/ maruz kaldıkları söylemler aynı zamanda bekleme yeri olan sınırın ortak payda olması bağlamında ilişkileri etkileyen bir meydan okuma alanı olarak belirtilmektedir.

Çalışmada söylem analizi, sosyal hayata dönük, söylemi meta olarak görerek üzerine düşünüp verilerle desteklenerek, karakterize etmektedir. Söylem analizi, dilin pratiğini, eylem yönünü ortaya çıkarmaya hizmet etmektedir. Dil incelenirken dizimsel olan sözün ötesinde arkadaki, altındaki anlamları çözümlenmek hedeflenir. Söylemin oluşumu, inşa süreci, atfı bağlamında

dar anlamda yalnızca dil analizi olduğunu söylemek doğru olmaz. Söylem analizi, konuşma ve yazılı şeklinde olan söylemlere odaklanmaktadır. Söylemin gerçekleştiği mekân, zaman, bağlamlar, sosyal yapı incelenerek analiz edilir. Bireyin kendinden soyutlanarak analiz etmek mümkün değildir. Söylem kelimeler diziminden öte dilsel eylemi ve etkileşim hâlini de sunar. Söyleyicinin bir ifadeyi neden söylediğini, kastının ne olduğunu aktarır. Söylem analizi önce elde edilen veriye yani ifadelere sonra analize en sonunda analizden ortaya çıkarılacak sonuca bağlanmaktadır. Datalar bize ifadedeki problemin ne olduğunu bilgisini verir, analiz sonucu ise problem hakkında çözüm yoluna gitme olanağı sunmaktadır. Çalışmada söylem analizinin objesi sözlü, sözsüz (davranış, tutum, eylem), yazılı metinlerin tümüdür. Çözümleme yapılırken obje anlamlandırılarak bağlamları etrafında yorumlanır. Çalışmada örneklem olarak bir sınırlandırma yapılmayarak spesifik ifadeler görünür biçimde bağlam etrafında düşünülmektedir. Bu çalışmada katılımcılar ile çevrimiçi, telefon üzerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar yasadışı yollarla göç süreçlerini, sınırda yaşadıklarını ve varmak istedikleri ülkeye nasıl ulaştıklarını aktarmışlardır. Makalenin konusu gereği yalnızca sınırda yani bekleme alanlarında yaşadıkları deneyimler veri olarak kullanılmıştır. Veri toplarken ise görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde katılımcının aktardıkları belirli tutarlılık çerçevesinde kayıt altına (izin istenerek) alınarak katılımcının güvenliği ve saygınlığı gereği deşifre edilmektedir. Sözcükler, ifadeler, imalar, parçalara ayrılarak anlamlandırılmaya başlanır. Cümleler arası ilişkiler, aktarının duygusal ifadesi de dikkate alınarak yorumlanır. Cümleler yapılandırılırken, ana anlamlar, alt anlamlar, örtük anlamlar yeniden düzenlenir. Çıkarımlara varmak için ifadelerin bütünlüğü, uyumluluğu, tutarlılığı önem arz eder. Aktarıncının deneyimleri üzerinden ifade etmesi ise yeni anlamlar üretimine hizmet edebilir.

Sınır ve Göç İlişkisi

Dünya savaşları sonrasındaki hareketliliklere bakıldığında yeni biçimlenmiş sömürge anlayışları, bağımsızlık mücadeleleri ve ulus devlet projeleri dünyanın pek çok yerinde siyasi sınırların şekillenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu ulus devletlerin amaçları homojen yapılar/toplumlar oluşturmak ve tek tip ideolojiler üretmektir (Aras, 2014, s.16). Sınır sadece kavramsal olarak ulus devletlerin kendi egemenliklerinin olduğu başlangıç ve bitiş çizgilerini temsil etmez, aynı zamanda milliyet ve kimlik gibi sembolik durumları da ifade etmektedir. Modern dönem öncesine bakıldığında sınır, yaşanan toprak parçasını çevreleyen çizgileri işaret etmektedir. Modern ulus devletlerle beraber sınır anlayışı değişmiştir. Ulus devletlerle beraber meşru sınırlar daha çok ayrıştırıcı ve politik bir hâl almıştır (Tekin, 2041, s.249). Burada sınır bağlamında önemli olan farklılık homojen/türdeş toplulukların oluşturduğu “bütün”ü kastediyor olmasıdır. Ulus devletler de imparatorluklara karşı sınırlı bir toprak parçası üzerinde siyasi varlıklarını sürdüren teritoryal/ülkesel devletlerin ulusal meşruiyetlerini elde etmeleri ile varlığını göstermeye başlamıştır (Gülap, 2007, s.11). Türkiye Cumhuriyeti'nin teritoryal anlamda örgütlülüğünü ve sınırlarının belirlenmesini sağlayan Misak-ı Milli olmuştur. Misak-ı Milli sınırlar bağlamında Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşümün önemli belgesidir. Türkiye sınırlarına diğer ulus devletlerin sınırlarına göre daha fazla önem atfedilmesinde imparatorluk geçmişinden geliyor olması ve homojen “bütün”ün/kimliğin aslında çeşitli etnik, dinî gruplardan oluşması etkili olmaktadır.

Sınırlar aynı zamanda bir içerisi ve dışarısının, biz ve ötekinin/yabancınnın temsili olan çizgilerden oluşmuş kimliğin kendisidir. Sınırların her iki cephesinde biz ve ötekilerin kurgulandığı bu cemaatlerin iç içe geçişleri ve etkileşimleri de göz ardı edilmez bir gerçekliktir. Kurgulanan bu

çizgiler/sınırlar içerisi ve dışarısına göre yaşamayı, davranmayı ve temsil etmeyi ön görmektedir. Bahsedilen içeri ve dışarı ayrımını keskin şekilde belirten devletlerin sınırlarıdır. Beck (2003, s.453) ise, sınırları belirlenmiş bir mekânın imgeleminden bahsederek bu mekânın ulus devlet olduğunu belirtmektedir. Kimliğin de tam olarak bu mekânda inşa edildiğini öne sürmekte dolayısıyla mekânları ayıran sınırların kimlikleri de ayrıştırdığına gönderme yapmaktadır. Özellikle günümüz göçlerinde artan yabancı ve güvenliksiz mekân algısına ideolojiler ve kimlik vurgusu hizmet etmektedir. Küresel boyutta yaşanan bu sınırlar arasındaki hareketlilik göçün farklı disiplinlerce incelenmesini gerektirmiştir. Sınırlar bağlamında göç olgusu karmaşık yapısıyla göç veren ve göç alan ülkeler için toplumsal yapıyı doğrudan etkileyen, değiştiren ve dönüşümü sağlayan bir eylemdir. Sınırları resmi veya gayri resmi yollarla geçerek gerçekleşen bu göç hareketlilikleri karşısında ulus devletler kendi sınırlarını ve göçün akışını kontrol etmekte zorlanmaktadır.

Uluslararası göç hareketlerine bakıldığında göç eden bireyler yasal ve yasal olmayan yollarla vardıkları hedef ülkenin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi yapısında değişikliklere neden olmakta ve bu durum hedef ülke içinde toplumsal yapıyı tehdit eden unsur olarak algılanabilmektedir. Toplumsal, ekonomik, siyasi gerekçeler ile gerçekleşen göç hareketliliği birçok insanı mülteci, sığınmacı ve geçici koruma kapsamında konumlandırmıştır. Türkiye ise tampon/stratejik bölge ve sınır olması bakımından kitlesel göçlerde ve insani krizde zaman zaman açık kapı politikası izleyerek yasal ve yasal olmayan yollarla çok sayıda insanın ülkeye girişine aracı olmuştur.

Göç Hareketliliğine Katılarak Sınırdaki Karşılaşan Bireylerin Ben ve Öteki Olma Durumlarına Dair Söylem Analizi

Ortadoğu'daki gelişmelere bakıldığında yaşanan rejim değişiklikleri, iç savaşlar, çatışmalar insanları ilticaya ve sığınmaya zorlamıştır buna paralel olarak kontrol edilmesi zor olan göç yolculukları başlamıştır. Bu göç yolculukları bireysel ve kitleler hâlinde gerçekleşirken geçiş düzleminde ise yasal ve yasadışı yollara başvurulmuştur. Güvenli bir yaşam alanı ve fırsatlardan faydalanma amacı ile yola çıkan göçmenler yoğunluklu olarak stratejik ve tampon bölge konumunda olan Türkiye'yi tercih etmektedir. Bu bağlamda yakınlık da Türkiye'yi tercih etme nedenleri arasındadır. Çünkü göç ederken dikkate alınan en önemli etkenlerden biri göçün maliyetini etkileyen mesafe kavramıdır. Göçmen düzensiz ve yasadışı göç yolculuğuna sınır ülkelerin en yakın illerine göç ederek katılmakta daha sonra fırsatları değerlendirebilecekleri alanlara dağılmaktadır. Yalçın (2004), sınıra yakın illerden fırsat oluşturan illere dağılma sürecini göç kanunlarında belirtilen yayılma ve emme süreci olarak aktarmaktadır (s.25).

Menşe ülkeden ayrılarak, göçü kabul eden ülkelerin normlarına uymayarak, sınırdan izin ve belge olmadan hedef ülkeye girmek, yaşamak ve çalışmak için gerçekleşen düzensiz göç hareketliliğiyle sınır alanlarında karşılaşan bireyler çeşitli etnik ve dinî kimliklerden oluşmaktadır. Aşağıda belirtilen çeşitli aidiyet ve kimliklere sahip katılımcıların görüşmeleri sosyal mesafe ve söylemler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bağlamda sosyal mesafe, milliyet, din, ırk gibi çeşitli sosyal topluluklardan/ gruplardan bireylerin birbirlerini makul görme, kabul etme veya reddetme tutumunu belirtmektedir (Budak, 2000, s.690). Söylem ise dil pratiklerinden oluşan ve gösterilmek isteneni farklı formlar ve biçimler hâlinde öznenin kendi anlamlandırmasını sosyal bağlamlarla ilişkilendirme olarak belirtilmektedir. Özkazanç ve Ağaş'ın (2018) belirttiği üzere söylem, durağan ve sabitlenir olmayıp atfedici olması nedeniyle durmadan dolaşım hâlinindedir. Söylemin dolaşımı çoğalarak devam ederken karmaşık bir sürengenlik gerçekleşir ve durdurmak

güçleşir (s.3). Söylemin varoluşu, ifade edici dil (dile getiren) ve alıcı dil (dile getirileni alan) olarak alıcıya ve vericiye bağlı olarak gerçekleşmektedir. Söylemin dolaşıma girmesi ifade edilme anıyla başlamaktadır. Söylemin olumlama ve olumsuzlama gücünden yola çıkarak göç ile ilişkisine bakıldığında göçün istikrarlı/düzenli olmayan durumundan dolayı göçe dair söylemin de dolaşım hâlinde olduğu söylenebilir. Söylem bu bağlamda göç üzerinde algı etkisi yaratan unsurlardan en önemlilerindedir. Devletlerin, medyanın, göç politikalarının, aktörlerin ve göç eden ile ev sahibinin söylemleri göçe ilişkin algının dolaşımını sağlarken aynı zamanda uyum ve çatışma ortamlarına zemin hazırlamaktadır. Son zamanlarda çok sık karşılaşılan nefret söylemi kavramı göç ile ilişkili olarak toplumsal alanda tezahür ederek çatışma ortamlarına hizmet etmektedir. Özkazanç ve Ağaş'ın (2018) belirttiği nefret güdüsü (*hate motive*) ve önyargı güdüsü (*bias motive*) söylem hâline geldiğinde ben'in karşısındaki öteki için endişe ve kaygı ortamı oluşturmaktadır (s.3-4). Dolayısıyla nefret duyulana karşı tehdit oluşturma unsuru olan nefret güdüsü ifade edilmesiyle beraber söylem hâline gelmektedir. Nefret söylemlerine ya da eylemine/davranışına maruz kalan grupların kendilerini bu sınıra karşı temsil etme ya da ifade etme durumları da bahsi geçen önyargı güdüsünden (*bias motive*) ötürü zorlaşmaktadır. Dolayısıyla kırılan durumda olan bu grupların ifade özgürlüğü (free speech) kısıtlanmış olur.

Butler (1997), *Excitable Speech* kitabında kırılanlık ve yaralanabilirlik bağlamında nefret söyleminin eleştirisini yapmaktadır (s.2-3). Butler, dilin nasıl yaralayabilir olduğu sorusunu açar ve dilin yaralayabilme potansiyelini, dilde ben'in karşısındaki öteki tarafından çağrılmamıza aracı olan kırılan varlık oluşumuz şeklinde açıklar. Dildeki, ifade etme biçimindeki şiddetin de buradan geldiğini belirtmektedir. Butler'a göre yaralayıcı söylemler/ifadeler problemi, adlandırma yapmaya başladığımız anda başlamaktadır. Dilsel yaralanmayı bir adla hitap edilme veya çağırılma eylemi ile başlatmaktadır. Fakat tüm adlandırmaları yaralayıcı nitelikte bulmamaktadır. Butler, bir adlandırma yapılması bu ad ile çağrılmayı kişiyi sabitlediği zaman zaman da doğrudan yaraladığı, aşağıladığı durumlara ve bu duruma paradoksal yaklaşarak adlandırmanın çağrılan özneye toplumsal anlamda varoluş imkânı da verdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla yaralayıcı bir ifade hitap edildiği kişiyi sabitler şekilde görülebilir ancak kişinin varoluşsal tepkisini de doğurabilir. Eğer hitap etmek, adlandırmak, çağırmak anlamına geliyorsa bu durumda saldırgan bir seslenme ile saldırıya geçene karşı koyabilmek için dili kullanacaktır. Bu da ifade edici için, dili kullanacak öznenin varoluşunu başlatma riskini almasıdır. Austin ise edim ve söz arasında birtakım ayrımlar önerisinde bulunmaktadır. Bu ayrımların ilki düzsöz edimi (*locutionary speech act*), bu edim söylenen sözcüğün bütün anlamlarını kapsayarak o anlamlarda bir şey yapmasında karşılığını bulmaktadır yani genel anlamda dillendirme, anlamlandırma, seslendirme edimleri gerçekleşmiş olur ve bir şey söylemenin bir şey yapmak olduğu iddiası söz konusudur. İkinci söz edimi ise sadece sözcükleri söylemekle yetinmeyerek o sözcükleri söyleyerek daha başka şeylerin de olmasına yol açan, söylenenin etkisi aracılığıyla başka durumların gerçekleşmesine yol açan durumlara karşılık gelen etkisöz edimidir (*perlocutionary speech act*). Etkisöz ediminde inandırma, yanıltma, vazgeçirtme, ikna etme, şaşırtma şeklinde bir şey söyleyerek bir şey yapmak söz konusudur. Son olarak üçüncü edim Austin'in diğer edimlerden ayırdığı, edimsöz edimdir (*illocutionary speech act*). Edimsöz edimi, düzsöz edimi olan bir şeyi söyleme ediminden ve etkisöz edimi olan söylenen bir şeyin farklı şeylere yol açmasına neden olan edimlerden farklı olarak burada söylenen bir şeyin söylenildiği anda icra da ediliyor olmasıdır (Austin, 1995, ss.117-129).

Austin'in edimsöz edimi bir konumlandırma işlevi görmektedir. Butler (1997), bu konumlandırmanın söylem tarafından yaralayıcı olduğu üzerinde düşünmemizi sağlamaktadır (s.4). Dilin

yaralayabilmesi, karşımızdaki kişiyi nereye koyduğumuza, konuşan kişi ile söylenilenin yer bulunduğu kişi arasındaki yerin neresi olduğuna dair belirsizlik ile kaygı hâline sürükler. Bu kaygı ve belirsizlik hâli, dilin söylemdeki beklenmedik anıyla ilişkidir ve kişiyi öngörülmez şekilde kendi kontrolü dışında konumlandırılmış hissi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Dilin yaralayabilir olması, dili var eden, tanınabilir, ulaşılabilir, erişilebilir yapan, varoluşumuzu başkasının adlandırmasına, çağırmasına bağlı olduğunu hatırlatan durumlardan ötürüdür.

Bu tanımlamaların ardından katılımcıların aktardıklarına bakıldığında yasal ve yasal olmayan yollarla gerçekleşen göç eylemiyle beraber farklı kimliklerle, kültürlerle karşılaşmalar da kaçınılmazdır. Bu karşılaşmalar zaman zaman uyumsuzluk ve çatışma düzeyinde gerçekleşirken söylemin ve sosyal mesafenin bu çatışma anlarında ne derece etkili olduğu katılımcı'ın anlattıkları ile örneklenmiştir:

“Türkiye’den yasadışı yollarla ayrıldım. Bu ilk göç sürecim değil ailem daha önce Hakkari’den İstanbul’a taşınmıştı. Köyümüz yakıldı. İstanbul’a geldiğimizde üçüncü göçtü. Dil bilmiyordum ve insanlar bize tuhaf bakıyordu çünkü hem köylü hem de Kürttü. Kardeşim iş buldu kaçak gitti Almanya’ya ben de iş buldum İstanbul’da ama yetmiyor geçinmeye nerde olsak da sonuç da biz *Kürdüz yani istenmiyoruz*. Ev geçindiremiyorum ve bu ülkenin beni ve benim gibileri istemediğini biliyorum bu yüzden kardeşimin yanına Almanya’ya gitmeye karar verdim. Biraz para biriktirmiştim bu işi yapanlar var para ile götürüyorlar seni. Sınıra yakın bir yerde iki hafta kaldık bir evde. Sadece iki kere yemek veriyorlardı. Kaldığım evde yedi erkek vardı. *Arap, Kürt, Türk kimi ararsan vardı. Ama ben Kürt olanla yalnızca konuşuyordum. Çünkü ben de Kürttü. Ekmek getirdiklerinde onunla bölüşüyordum. Uyurken de yanında uyuyordum. Diğerleri yabancı benim için, bir Arap’a neden güveneyim ki? Zaten Türkiye’yi Suriye’den gelen Araplar doldurdu bize yer yoktu. Suriyeli olanlara selam bile vermiyorum.*” Katılımcı: Erkek, Yaş:49, Etnisite: Kürt.

Katılımcı'ın anlattıkları üzere kimlikler, kültürler, aidiyetler arası iletişim kopuklukları ve olumlu ilişkilenebilecek etkisi, artan ve çok yönlü boyutlara taşınan sorunlara yol açmakta uyumu ve bir arada/lığa hizmet edecek yeni söylemleri zorlaştırmaktadır. Katılımcıların aktardıkları doğrultusunda söylemlerin kimliklere, aidiyetlere ve ilişkilenebilecek biçimlerine atfedilerek gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Katılımcı, Kürt kimliğinin azınlık olarak kabul edilmesi ancak kimliğin kabul görülmemesi ile Suriye’den gelen Arap etnik kökenli gruplara sunulan yaşam standartlarının karşılaştırılmasını yaparak kendi ile aynı etnik benzerlikte olmayan grup üyeleri arasında eşit olmayan bir muameleden ötürü ortak bir paydada bulunmayacağını ifade ettiği görülmektedir.

Sosyal psikoloji kuramları içerisinde yer alan sosyal kimlik kuramına (*social identity theory*) göre bireyler belirli kategorilere kendilerini ait hissederler ve sosyal kimlikler edinmeye başlarlar. Bu sosyal kimlikler bireyin benlik oluşumunun önemli parçası olmaktadır. Sosyal kimlikler kuramında bireyler pozitif benlik oluşumuna ihtiyaç duyar böylece içinde bulunduğu grubu dış gruba göre daha pozitif algılama söz konusu olmaktadır (Tayınmak, 2021, s.944). Sosyal kimlik kuramı yaklaşımına göre katılımcı etnisite bağlamında içinde bulunduğu grupta kendisiyle özdeş olan ile ilişkilenebilmesini, aynı sosyal kimliği paylaştığı düşüncesine yaslanarak kabul görmekte ve grup dışındakileri güvenemeyeceği ve pozitif bir algılama gerçekleştiremeyeceği yönünde dışsallaştırmaktadır. Sosyal kimlikler, bireyin içinde bulunduğu grupla özdeşleşme düzeyinin yüksek olması durumunda dış gruptakilere negatif söylem ve tutumlara yönelirler. Sosyal kimliğin özdeşim seviyesi bu anlamda “biz” ve “öteki”nin oluşumunda önemli ayırıcı bir unsurdur. Dolayısıyla kendi grubuyla özdeşimi yüksek olan birey ötekini negatif anlamlarla karşısına inşa edecektir. Katılımcının etnisitesiyle özdeşleştirdiği grupla/bireyle ilişkilenebilmesi ve diğerine gü-

venmesini gerektirecek özdeş bir yan görmemesi kendisi karşısında ötekini olumsuz söylemlerle inşa etmesine hizmet etmektedir. Buradan hareketle ait olma ya da kim olduğumuzun genel geçer bilgisini veren kimlikle ilgili farklı tanımlamalar mevcuttur. Bahsi geçen kimlik kavramı üzerine Aydoğdu'ya (2004) göre de kimlik, kim olduğunu sormaya başlamakla verilen mensup olma, aynı olma, tekil olma şeklindeki cevapların tümünü ifade etmektedir (s.117). Dolayısıyla burada zorunlu bir aidiyet olmadığı müddetçe kim olduğu sorusuna kişinin kendisinin karar vermesi kimliğin gerçek tanımıdır. Katılımcıların belirttikleri üzere görüldüğü gibi aynı olma atfında bulunma ancak karşıda bir farklı olanı mukayese olarak gerçekleşmektedir. Toplum içinde yaşayan birey için toplumsal pratiklere dâhil olduğu toplumsal kimlik de yine ben ve öteki arasındaki etkileşim ve ilişkilendenmeden mütevellit oluşmaktadır. İlişkilendirme ve etkileşimi etkileyen önemli etkenlerden biri de söylemdir. Söylemler, söylenilene ya da metnin altında bir düşünceye hizmet eder ve söylenenin sosyal bağlamla ilişkisini kurmaya yaramaktadır. Katılımcının “Türkiye Suriyeliler ile doldu, bize yer yok, onlara selam bile vermiyorum” ifadesinde aslında farklı gruplarla ilişkilendenmeden sunulmuş ve yayılmış bir deforme bilgiden beslendiği görülmektedir. Katılımcı ifadelerinde aitlik hissetmediği ülkeyi “bize yer yok” şeklinde ifade ederek aslında kendine ait olanın başkası tarafından ele geçirildiği göndermesini de bize sunmaktadır. Dolayısıyla eşit hak dağılımı söz konusu olduğunda aslında öteki olarak inşa ettiği grubun/bireyin aslında katılımcı için varoluşsal pek de sorun temsil etmeyeceği mesajı da okunabilir.

Foucault (1987), söylemi dil pratiklerinde görülen yorumlama olarak belirtmektedir (s.24). Foucault, söylemin her zaman her koşulda söylenmeyeceğini, söylenenin içinde/altında karşı özne için kaygı ya da kuşku bulunacağını belirtmektedir. Aslında tam olarak tabu ve yargıyı anlatmak istemektedir. Söylem, aşağıda belirtilen Katılımcı4'ün yani Afgan katılımcının örneğinde olduğu gibi korkudan kaynaklı sessizlikle de kendini gösterebilmektedir. Sessiz kalmayı tercih etmek hem söylemin farklı bir biçimidir hem de öznenin sosyal gerçeklik olarak karşımızda olduğunun bilgisini vermektedir:

“Afgan bir göçmenim. Sınırdan kaçarak geldim. Benim elbiselerim çok kirliydi ve bana sürekli kokuyorsun diye bağırıldılar. Ben sınırdan on üç gün aç bekledim kimse yardım etmedi. Yanımda benim gibi Afgan aileler vardı ben su istedim vermediler. Bir Türk vardı bana getirilen su şişesini aldı ve sen bunu hak etmiyorsun dedi denizde su var içersin sonra da banyo yaparsın dedi ve güldü. Bana bakıp gülüyorlardı sürekli ben kimseyle konuşmadım çünkü kimseyi tanıımıyordum ve korkuyordum.” Katılımcı4: Kadın, yaş: 19, etnisite: Afgan.

Katılımcı 4'ün yukarıda anlattıklarından hareketle söylem bu bağlamda yazılı ya da sesli olabileceği gibi simgesel ve görsel formlarda da gerçekleşebilmektedir. Katılımcıların anlattıkları gülmek (*alay etmek*) gibi, tuhaf bakmak (*anormal olan*) gibi jest ile mimiklerin alıcıya gönderdiği mesajlar da söylemin farklı biçimde sunumudur (Doyuran, 2018, s.307). Katılımcıların aktardıklarına bakıldığında baskın cümleler kurulması, nesne ve öznelerin ilişkilendirilmesi, kesin yargı cümleleri, belirsiz ya da geçişken cümleler kurulması sosyal gerçekliğin algılama biçimini söylemle sunmasını sağlamaktadır. Sosyal baskınlık kuramı (social dominance theory), gruplar arasındaki hiyerarşiyi meşrulaştıran psikolojik ve sosyal durum ve süreçleri açıklamaktadır. Kuramda birey ait olduğu grubu dış gruba karşı daha üstün ve baskın görme, statü olarak daha üst seviyede tutma yönelimi söz konusudur (Tayınmak, 2021, s. 945). Üstün ve baskın görme durumu ön yargı ile yakından ilişkilidir ve önyargı da nefret söylemine ve eylemlerine zemin hazırlayan bir güdüdür. Katılımcının grup içerisine dâhil olmadığı dış grubun yaklaşımının kendisini alt statüde görmesi ve alaycı ifadeleri, aşağılayıcı tutum ve söylemleri kuramı destekler niteliktedir. Bu kurama göre baskın olan bireyler ile dezavantajlı bireyler sistemi meşrulaştırma eğilimine

sahiplerdir. Bu kuramda aslında meşrulaştırılan şey, bireylerin aralarındaki eşitsizlikler, kalıp yargılar ve ayrımcı yaklaşımlardır. Burada birey kendi ile aynı grupta olan Afganlar tarafından korunmadığı aksine durumun onlar tarafından da meşrulaşması ayrımcı yaklaşımın spektrumunu genişletmektedir. Katılımcının hakkı olan su şişesinin elinde alınması üstün statü sergilemenin bir parçasıdır.

Engelleme ve Saldırganlık kuramına (*frustration and aggression theory*) göre ise amaçlarına ulaşmaya çalışan bireylerin amaca giderken karşılaştıkları engel ya da zorluklar bireyin olumsuz duygular içinde saldırgan tavır ve davranışlar sergilemesini ortaya çıkarmaktadır. Günah keçisi kuramı da bu yaklaşımdan gelmekte ve birey zorluklarla engellerle karşılaştığında öfke gibi olumsuz duygulardan ötürü doğrudan kendisini engelleyen yerine daha zayıf kırılğan hedefe saldırmak onu günah keçisi seçmesidir (Tayınmak, 2021, s.946). Katılımcının maruz kaldığı aşağılanma durumu aslında kendi varoluşuyla ilişkili değildir aksine saldırganın kırılğan olanı günah keçisi seçmesinden dolayıdır. Göç ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında da göç eden bireylerin göçle geldikleri ülkelerde çeşitli gerekçelerle hedef gösterilerek günah keçisi durumuna düşürüldüklerini gösteren nefret ifadeleri sosyal medya, haber kanalları ve gündelik yaşam pratiklerinde açıkça görülmektedir. Oysa yukarıda katılımcının anlattıklarında sınırda bekleyen farklı grupların aynı noktada olduğu bilinmektedir yani bireylerin kayıpları ve belirsizlik hâlleri ortakken bireyler yine de varoluşunu ötekinin varlığı ile olumlu/olumsuz ilişkilendirerek eşitsizlik durumunu sürdürmeye devam etmektedir.

Eşitsizlikler, insanların toplum içindeki sosyalizasyonlarını belirleyen en önemli faktörlerden biri olan gündelik yaşamın oluşturduğu deneyimlerde görülmektedir. Bu deneyimler içinde sosyal etkileşim kuran insanlarla en sık, yüz yüze olan durumlarda aynılık ve farklılık belirginleşmektedir. Ben'in ve Öteki'nin mekânsal ve zamansal burada/lığı yüz yüze olduğu sürece sürekli yenilenecek aynı formda kalmamaktadır. Aşağıda Katılımcı2'nin aktardıkları doğrultusunda denebilir ki çeşitli kültürlerden, kimliklerden, etnik ve dinî gruplardan göç edenlerin bağlı oldukları aidiyetlerin yeni yerleşme arayışlarıyla karmaşık hâle gelmesi durumunda, yeni karşılaştıkları kimliklerle sosyal bütünleşme yerine çatışma yaşamalarına ve yerli olanın kendi kimliğini kabul ettirme mücadelesine dönüşmektedir. Bu mücadele alanı değişimlere açık olduğu kadar sosyal ve psikolojik olumsuzluklara da açıktır.

Yukarıda belirtilen farklı iki görüşmecenin aktardıklarına bakıldığında sınırda yani bekleme alanında bir arada tutucu paydanın yeni yaşam arayışına olan umudun ve bir belirsizlikten yeni bir belirsizlik yolcuğuna çıkacak olmanın verdiği kaygının gerçekliğidir. İlişkilene ve temasın gerçekleşmediği görülmekte ve bunun da önyargılardan, benin karşısına yerleştirdiği öteki hakkında önceki edinilmiş bilgilerin olumsuzluğundan kaynakladığı söylenebilir. Normatif olanı dayatarak var olan mekânda söylem gücü gösterme pratikleri de yine ötekini tırnak içinde dışarı atma pratiği olarak okunabilir. Dolayısıyla söylem ve tutumun yumuşaklığı ve konukseverliği söylemin negatif gücü olduğu gibi pozitif gücü de olabileceğini gösterir. Tüm görüşmelerde söylemdeki olumsuz yüklemeler, ifadeler ve ilişkilenede gösterilen mesafe en başından “görülme biçimi”yle ilişkilidir ve tersine gerçekleşebilir. Katılımcılar için yeni varış noktasında farklı kültürde yaşayacakları, o kültürün unsurları ile iç içe olacakları düşüncesi bekleme alanındaki karşılıklı öteki olmaya tahammül gösterme gerekçelerinden biridir. Bekleme alanında uyum sağlama nedeni amaca ulaşmada sorunla karşılaşmama düşüncesinden ötürüdür.

“Suriye’den Türkiye’ye geldim belgem yoktu sınırdan *akrabalarım* beni aldı. Suriye’den Türkiye tarafına geçerken altın ve arabamı verdim gizlice beni tellerin diğer tarafına geçirdiler. Almanya’ya gitmek için yola çıktım. *Bana yardım eden bir Türk aile vardı.* Beni Almanya’ya

götürmek için sahte belgeleri hazırladı. Ona *biraz para verdim ve kızımı verdim*. 17 yaşındaydı kızım evlendiler. Bizi sınıra getirmeden önce ben otobüste *bir Türk ile yolculuk etim* sonra başka bir arabaya geçtik onlar da Türktü. *Türkler bizi Araplardan daha çok seviyor ve sahip çıkıyor. Misafirlik uzun sürmez ben Türkiye’de misafirim* ama iltica edince eşim ve çocuklarım da gelecek. Benimle beraber farklı yerlerden gelen yedi Suriyeli daha vardı ve bizi bir depoya getirdiler. Depoda çok fazla insan vardı ben orda yirmi iki gün bekledim. Orda *Türklerin kötü olduğunu sonradan anladım. Sadece Suriyeli olanlar ile konuşuyordum. Çünkü Türkler bizi depoya koydu sonra bize sürekli hayvan mısınız her gün yem getirelim dedi. Depoda Türkler de vardı onlar da Türkiye’den kaçıyor*du. Onlarla ilk günler konuştum ama *bizi suçluyorlardı. Siz ülkeyi mahvettiniz dediler. Sonra kavga çıktı. Başımızda bekleyen adam bizi ayırdı sonra bizi dövdü ama Türk olanları dövmeydi. Biz de onlardan nefret ediyoruz ama onlara hakaret etmiyoruz*” Katılımcı2: Erkek, yaş: 32, etnisite: Arap.

Şiddetin bedensel olması ve güç ile ilişkisi bağlamında şunu belirtmek gerek Butler’a göre beden şiddete maruz kalması durumunda dil yitirmeye maruz kalabilmektedir. Böyle durumlarda şiddet dilin sahip olabileceği imkânları da suskunluğa çevirebilir. Bazen de dil bu saldırılara meydan okur ve şiddete karşı bir duruş sergileyerek direnebilir (Butler, 1997, s.10). Söylemde dil tehdit unsurları barındırıyorsa bu durumda söylemle beraber gerçekleşen şiddet eylemi de tehdit söylemi de gücün varlığına işaret etmektedir. Bu durumda güç ve statüsü elinden alınan söylem yeniden inşa eder mi kendini sorusu sorulabilir. Bu sorunun çözümü için de nefret söylem ve eylemlerine dair yasal cezai düzenlemelerin olması gerekliliği sunulabilir. Sosyal psikoloji kuramlarından gerçekçi çatışma kuramında kaynakların sınırlılığı ve refah düzeyine zarar verme öznenin ötekini tehdit olarak algılamasına ve negatif kalıp yargılara neden olmaktadır.

Sembolik tehdit kuramında ise bireyler arasında kültürel farklılıklar söz konusudur. Burada tutumlar, inançlar, kökenler, aidiyet, değerler gibi kavramların ötekiyle uyuşmaması sonucu ötekini tehdit olarak algılaması açığa çıkmaktadır. Burada birey ötekiyle temastan kaçınmaya çalışmaktadır. Bireyin ötekine yönelik beklentileri sunuludur hâlihazırda dolayısıyla öteki tehdit altındadır (Tayınmak, 2021, s.942). “Öteki”nin katılımcıya yönelik siz ülkeyi mahvettiniz ifadesi katılımcıyı varoluşsal anlamda tehdit olarak gördüğünü ifade etmektedir. Dolayısıyla katılımcının örneğinden yola çıkılarak Ben’in toplumsal anlamda farklı olan Öteki ile kurduğu etkileşim ve ilişkiler olabildiğince esnektir. Katılımcıların örneklerinde belirtildiği gibi birkaç hafta birlikte geçirilen sosyalizasyon sürecinden evvel henüz kendi ülkesindeyken yaşadıkları deneyim üzerinden oluşan bakış açısı farklı etnik, dinî gruplara karşı sosyal mesafe tutumlarını ve onlarla olan yakınlıklarının ya da uzaklıklarının nedenini belirlemiştir. Göç eden gruplar daha çok kendilerini dâhil ettikleri ve üyesi oldukları sosyal grup içinde tanımlamaktadırlar. Sosyal gruba üye olurken dil, etnik kimlik, derinin rengi, din gibi özellikleri göz önünde bulundurmaktadırlar. Aynı sosyal gruba mensup üyeleri referans alarak kendi kimliklerini gizlemezler. Bireylerin farklı kültürel özellikleri ve kimlikleri temas hâlinde olmalarını, bir arada kalabilmelerini, ortak alandaki gündelik pratiklerini zaman zaman desteklerken zaman zaman da ayırıştırılmaktadır. Göç eden bireylerin ya da grupların sınırdaki karşılaşmaları negatif tutumlardan, olumsuz söylemlerden ve ayırıştırıcı eylemlerden ötürü bir arada/lığı ve uyumu zorlaştırmaktadır.

Gündelik hayatta olduğu gibi sınırda kesişen bekleme alanlarında da söylemler alıcı ve verici tarafından tutum ve yargılar temelinde pratiğe geçmektedir. Mekânın ve zamanın sürekliliği/geçiciliği ya da isteğe bağlılığı/zorunluluğu stratejik olarak söylem pratikleri ile dönüştürülmektedir. Dolayısıyla sınır pratiklerinde insanlar davranış, tutum, dil ve ilişkilene konusunda çok katı olabilirken söylemleri anlamlandırma ve tepki verme durumlarında esnek olabilmektedir. Söylemin hem esnek hem katı olması toplumsal alanda söylemin dönüşerek, eklenerek, çeşitlenerek dağılımına müsaade etmektedir.

Alver'e (2007) göre insan ya da toplum sınırları belli bir alanda/mekânda varlık kazanmaktadır (s.12). Ontolojik olarak "ben" in ya da "öteki" nin varlığından bahsetmek için mekândaki oluşu önemlidir. Ontolojik olarak refere edilmesi mekândaki oluş pratiklerinden gelmektedir. Sınırın göç eden bireyler için ne anlama geldiği tam da göç ederken tecrübe etmesinden kaynaklı bir imgeleme dönüşmektedir. Bu imgelem otorite olabileceği gibi korku ya da yeni fırsatlar da olabilmektedir. Bu anlamda duvarlar, çeperler, perdeler, sınırlar aslında görsel bir simgenin ötesinde içeri ve dışarı, yerli olan ile yabancı olan ayrımlarını ifade eden göstergelerdir. Dolayısıyla bu içerisi ve dışarısı ifadeleri göçün hareket hâlini tasvir etmektedir. Sınırlar onu üretenler için politik anlam ifade ederken diğer tarafa geçişleri söz konusu olanlar, sınır bölgesinde yaşayanlar ve göç edenler içinse insani, sosyal, ekonomik, güvenlik anlamlarına gelmektedir. Yukarıda belirtilen görüşme alıntılarında anlaşıldığı gibi Söylem, ben ve ötekinin inşasında sosyal güç ve otorite aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öteki'ne karşı kalıplaşan tutumlar öteki hakkında sahip olunan bilginin kendisi olmamakla beraber o bilgiyle yargıya varmaya hizmet etmektedir. Sosyal mesafeyi destekleyen bu durum tanıma, ilişki geliştirme, kabul görme yerine kurgu üzerinden kalıplarla hareket edilmesine ve Ben karşısında Yabancı/Öteki inşa etmeye neden olmaktadır. Katılımcı3'ün anlattıklarından hareketle soyutlanmanın bireyi çevresinden, onu saran benzerliklerle ve farklılıklarla ilişkilendirmekten onu uzaklaştırmakta ve onlara karşı kendini ayırıştırılmaktadır. Yabancı ya da öteki hissetmenin ayırışmayla sonuçlandığı aşağıdaki örnekte sosyal bir sorun olan kaygı ve güvenlik olgusu hâkimdir.

" İran-Van sınırından kaçak geldim. Van'da bir eve götürüldük ben ve yaşlı annem beraber. Burada bir oda vardı içinde kaldık. Akşamları gelip kontrol ediyordu bizi getiren adam. Ben *güvenmiyordum ama başka çaremiz yoktu*. Sahte belgelerimiz için çok para istediler. Sınırdaki bekledim annem dört gün dayanabildi vefat etti. Yalnızca başındaki örtüyü kendimle getirebildim. *Bir bilezik vardı elinde onu aldılar ve vermediler bana*. Sınırdaki bekletildiğimiz yerde *İran'dan kaçan insanlar çoktu ama ben hiç onlarla konuşmadım ve yakınlarında durmadım* çünkü belki *bir tanıdık çıkar diye korkuyordum. İrani olduğumu anlamasınlar diye hep uzakta idim. Afgan olan bir aile vardı bebekleri vardı onların yanında duruyordum. Kız kardeşim gibiydi bu aile çünkü aynı yola çıkıyorduk ve kader bizi aynı yere götürüyordu*. Sınırdaki bekleyen herkes birbirini tanıymıyordu ama bir aile gibi mecburen bir botun içinde *gidecektik birlikte. Kim sorun çıkarırsa o götürülmeyecekti. Bu yüzden kavga etmek istemiyorlardı*." Katılımcı3: Kadın, yaş: 28, etnisite: Kürt.

Katılımcıların söylemlerine bakıldığında Yabancı ya da Öteki olana karşı Ben'i yani kendini savunma alternatiflerinden biri de kuşkucu olmaktır. Yabancı olana duyulan kuşkunun altında tehdit olarak görme ve duyulan korku yatmakta dolayısıyla dışa yansımaları olarak da öteki ile ilişkilenmemeyi ön görmektedir. Nasıl ki devletler diğer devletler ile arasına sınırlar örüyorsa sosyal mesafe ve nefret söylemlerinin bir sonucu olarak bireyler de ben ve öteki arasında aynı duvarları örmektedir. Özne varoluş bilgisine ulaşmak için bir mücadele verirken sınırın her iki tarafındaki otoriteler ve sivil toplum kuruluşları için göçmen, yabancı/ öteki olarak inşa edilerek metalaşmakta ve araçsallaşmaktadır. Devletler arasındaki göç hareketlilikleri sınırların, tellerin yapay olduğunu göstermekte tıpkı bu davranışlardaki ve söylemlerdeki sınırlar gibi. Ben ve öteki arasında örülen sosyal mesafe ve söylem duvarları da yapay eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Öteki hakkında yeterli bilgiye sahip olmama, kavram kargaşaları, duygusal söylemler, milliyetçi ideolojik söylemler gibi dil pratikleri karşılıklı ilişkilenmeyi doğrudan etkilemekte ve bir arada yaşamaya eklemenecek yeni söylemler üretmeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme ve Öneriler

Sınır bölgelerindeki gündelik hayat pratikleri her zaman daha stratejik ve taktik üzerine kuruludur. Çünkü sınırda güvenlik kaygısı ve refleksi daha baskındır. Etkileşim ve ilişkilenecek toplumlar arasında toplumsal bir bellek oluşumunu sağlamaktadır. Toplumsal hafıza ya da bellek sınırın her iki tarafında yer alan Ben ve Öteki için etkileşimlerin ve çatışmaların kaydolduğu, mekânsal geçişleri ve insan ilişkilerini farklı formda işleyen bir alandır. Ulusal sınırlar, ulusal kimlikler ve milliyetçilik, ulus devletlerin içerdekilere vaat ettiği güvenli alan/mekân/yaşam algısının karşısında uluslararası göçlerle gelen (dışarıdan gelen) yabancıyı ayrıştırma algısı yaratmaktadır. Özellikle günümüz göçlerinde artan yabancı ve güvenliksiz mekân algısına bu ideolojiler ve kimlik vurgusu hizmet etmektedir. Milliyetin, dinin ve kültürel faktörlerin çeşitli kimliklere yaklaşımlarını doğrudan ve dolaylı etkileyerek özneyi ve karşı özneyi inşa ettiği bir gerçektir. Göç edenlerin kimliğini olumsuz kavramlarla inşa etmek, nihai öteki şeklinde belirtmek bir arada yaşamaya çok boyutlu bakmanın önünde engel teşkil etmektedir. Sınırdan yasadışı yollarla geçen benzer mücadeleler yaşamak, ortak paydada/bekleme alanında yani sınırda yolların kesişmesi ve göç deneyimleri alternatif söylemlerin inşa edilmediğini ve sosyal mesafenin tutumların önceki deneyimler üzerinden devam ettirildiği belirlenmiştir. Hem sınırdaki kesişme alanlarında hem de hedef ülkelerde sosyal uyumu destekleyecek, birlikte yaşamak için çeşitli kimliklerden bireylerle diyalogu güçlendirecek ilişkilenecek söylemler gereklidir. Çalışma bir arada yaşamak için farklılıkların görmezden gelinmediği ve aşırı vurgulanan nefret söylemlerinin olmadığı yeni söylemlere hizmet etmektedir. Bunun içinde varış ülkelerinde ve bekleme alanı olarak görülen ülkelerde entegrasyon programlarına ve söylem pratiklerine yönelik iyileştirici ve bir arada tutucu yaklaşımlar geliştirilmelidir. Olumsuz ve deforme bilgilerin, söylemlerin, tutumların yayılmasının önünü alacak empati merkezleri ve çalışmaları yürütülmelidir.

Çalışmada sınırda yani bekleme alanında bir arada/lığı olumsuz etkileyen nedenler kültürel, etnik ve dinî aidiyet duygusu, kimlik, sınıf farklılığı gibi etmenlere bağlı sonradan üretilmiş nefret söylemlerinin dolaşımı ve yeniden üretilmesidir. Dolayısıyla bekleme alanında gerçekleşen bekleme ve mesafe koyma ya da tahammül gösterme pratiği tam da bahsedilen olumsuz ön bilgilerle ilişkilenebilir veya ilişkilendikten sonra yaşanan birtakım olumsuzluklardan kaynaklı genellenmektedir. Bunların önünü alabilmek ise empati kurma, tarihsel bellekte olumsuzlukları unutmama, yeni olumlu görülme biçimleri geliştirme, homojen olmayı dışarı atma pratiğini kurma, birlikte görev alma ve rol dağılımı gerçekleştirme gibi ortak paydada tutacak işlevsel söylem ve pratikler ile gerçekleşebilir.

Kaynaklar

Alver, K. (2007). *Steril hayatlar: Kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siterler*. Ankara: Hece Yayınları.

Aras, R. (2014). Türkiye’de sınır ve sınır bölgeleri çalışmaları: Eleştirel bir değerlendirme. *Mukaddime*, 5(2), 15-37.

Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve yapmak: Harvard Üniversitesi 1995 William James dersleri* (R.Ayşever, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Aydoğdu, H. (2004). Modern kimlikte öznenin ölümü. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 115-147.

Balibar, E. (2005). World borders, political boundaries. *Alteridades*, 15-30.

Beck, U. (2003). Toward a new critical theory with a cosmopolitan intent. *Constellations*, 453-468. <https://doi.org/10.1046/j.1351-0487.2003.00347.x>

Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Butler, J. (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. London and New York: Routledge.

Doyuran, L. (2018). Medyatik bir çalışma alanı olarak eleştirel söylem çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 301-323. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.362184>

Foucault, M. (1987). *Söylemin düzeni* (T.İlgaz, çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

Gülup, H. (2007). *Giriş: Milliyete karşı vatandaşlık, vatandaşlık ve etnik çatışma, ulus-devletin sorgulanması*. İstanbul: Metis Yayınları.

Özkazanç, A. ve Ağaş, Ö. (2018). Judith Butler'ın nefret söylemi eleştirisi: Dildeki performatif ve yaralayıcı dil. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* (1), 1-13. Doi:10.1501/Fe0001_0000000192

Tayınmak, İ. (2021). Nefret söylemleri ve nefret suçlarının sosyal psikoloji bakış açısı ile incelenmesi: Bir derleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 9 (22), 938-957. Doi: 10.7816/nesne-09-22-11

Tekin, F. (2014). *Sınırın sosyolojisi: Ulus, devlet ve sınır insanları*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Özgün Makale

Biopolitics During COVID-19 Pandemic: Migration Movements and Border Practices in Europe¹

COVID-19 Pandemi Sürecinde Biyopolitika:
Avrupa'daki Göç Hareketleri ve Sınır
Pratikleri

Ece ÇİM*
Yasin ÖZBEY**

Abstract

In the domain of migration policy management, border practices constitute the subject of a basic laboratory. This is because the border practices might demonstrate flexibility and diverse policies during extraordinary periods/occasions. Currently, worldwide COVID-19 pandemic as a relatively new outbreak is being investigated especially from a biopolitical perspective by some researchers. The main purpose of the paper is understanding how some of the EU members cope with the regular migrants within the framework of Foucauldian biopolitics in such an extraordinary time. This research period extends January-December 2020. Four European countries (Italy, Germany, Poland, Greece) were selected since practices concerning migrants and fair geographical distribution. As a conclusion, one can state that the decisions in crisis situations can be reconsidered for disadvantaged groups. In times of crisis the permeability of borders may be subjected to change. Some groups should be exempted from general decisions. Despite of all the restrictions, borders should be more permeable for effective bodies.

Keywords: EU, COVID-19, Border Policy, Biopolitics, Migration.

Öz

Göç yönetiminde, sınır pratikleri temel bir laboratuvar olarak incelenmektedir. Çünkü sınır pratiklerinde olağanüstü dönemlerde/durumlarda esneklikler olabilmekte ve farklı politikalar uygulanabilmektedir. Şu anda, dünya çapında nispeten yeni bir salgın olan COVID-19, bazı

¹ Makale başvuru tarihi: 07.09.2022. Makale kabul tarihi: 17.10.2022..

* Ph.D. Candidate, Department of Political Science and International Relations, Istanbul University, ececcim@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9248-2497.

** Ph.D. Candidate, Department of Political Science and International Relations, Istanbul University, ozbeyasin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3260-3941.

araştırmacılar tarafından özellikle biyopolitik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Makalenin temel amacı, böylesine olağanüstü bir zamanda bazı AB üye devletlerinin göçmenleri Foucaultcu biyopolitika çerçevesinde sınırlarda nasıl yönettiklerini anlamaktır. Araştırmanın dönemi Ocak-Aralık 2020 arasındadır. Göçmenlere yönelik sınır politikaları uygulamaları ve coğrafi olarak adil bölgesel dağılım nedeniyle dört Avrupa ülkesi (İtalya, Almanya, Polonya, Yunanistan) seçilmiştir. Sonuç olarak, dezavantajlı gruplar için kriz durumlarında alınan kararların yeniden gözden geçirilebileceği söylenebilir. Bu nedenle, sınırların yarı geçirgenliği kriz anlarında daha da netleşebilir. Bu tür durumlar, belirli zamanlarda yarı geçirgen olan sınırları daraltan veya esneten bir niteliğe sahiptir. Tüm kısıtlamalara rağmen, verimli bedenler için sınırlar daha geçirgen olabilir.

Anahtar Kelimeler: AB, COVID-19, Sınır Politikaları, Biyopolitika, Göç.

Introduction

The mobility of goods and people, which has already increased with globalization, has played a role in the rapid spread of COVID-19, turning it into a worldwide pandemic. It has been argued by new research that there is a relationship between the spread rate of the virus and the intensity of human mobility (Sirkeci and Yüceşahin, 2020, pp. 380-381). This study puts aside the fact of the relationship between the spread rate of the virus and the increase in goods and human mobility. In this regard, it tackles the subsequent border practices within the European Union (EU). In this context, the relationship between these two main points examined historically/periodically. First, the change in the density of the Covid-19 cases within the country/region, and secondly, the changes in the border-visa policies and implementation of that country/region for the same period were taken into consideration. At the onset of the pandemic, it appears that countries that have reactively implemented strict border closure policies continue to receive visa applications and make their borders “selectively permeable” as before. This study discusses which groups are targeted with these stretched border and visa policies. This perspective, which causes a periodic sharp closure or limitation of selectively permeable nation-states or community borders, is challenged critically in the context of biopolitics.

Biopolitics is a management approach that comes from the notion of “bios”, meaning “life” in Ancient Greek, and addresses a collectivity, or a population (Campbell, 2006, pp. 12-13). The importance of statistical data on birth rates, diseases, and endemics in biopolitics also provides information about population management (Legg, 2005, p. 145). Foucault has proposed the concept of biopolitics as an alternative to the traditional power model. He asserts that traditional power consists of the existence of a prohibitory and restrictive ruler and the authority of this ruler over the right to life of his subjects (Foucault, 2015, p. 35). In the new form of power, –put forward as an alternative– the human body has become something valuable and human life something to be protected. Moreover, the new approach in population management has been the control and protection of the multi-human structure (Gökalp Aras, 2014, p. 74). In this new power structure in which the population is targeted rather than individuals, the regulation of the general population rather than disciplining the individual is at the forefront (Koyuncu, 2016, p. 39). According to Foucault, the population is now a mass that must be governed as legal subjects. This population refers to the society within the governmental principles to be controlled by political economy information and security mechanisms as a fundamental target (Foucault, 2011, p. 76). The foundations of this controlled governance tendency are based on liberalism, which means “restriction of management practices”. Predicating biopolitics and governance on the fo-

undations of liberalism are related to its “rationalization” method (Foucault, 2015, p. 265). The mentioned rationalization is explained as “a sufficient management to achieve the ideal result” (Foucault, 2015, p. 264).

During the pandemic, EU countries applied lately the intervention principle which is required for the liberal order. And in this sense, these countries have experienced “biopolitical failure” (Arminjon et al., 2021 p. 4; Kloet et al., 2020, p. 638). On the other hand, separating migrant workers from their own citizens and “selecting” them as the guarantors of economic production shows that they apply biopolitics on a migrant basis. The transformation of the position and function of the market in classical liberalism to its position and function in the neoliberal order form the main criticism of biopolitics. In the classical liberal order, the boundaries of management practices are rationalized as a sufficient government to achieve the ideal result. The market ensures its functioning by its natural rules without interrupting the functioning of the state and without interfering with it. However, in the neoliberal order, the market itself has moved into a position that weighs the state (Kartal, 2016, p. 247). Meanwhile, neoliberalism is political rationality that seeks to economize the social sphere and link a reduction in welfare-state services and security systems to an increasing call for personal responsibility and self-care. In the context of this political rationality, social exploitation and domination mechanisms are re-coded since a new topography of the social sphere (Lemke, 2010, p. 7). In the neoliberalism-dominated establishment, bodies are dehumanized and mechanized for service and efficiency. In biopolitics, the subject is not a human; efficiency, continuity and order is at the forefront (Gökalp Aras, 2014, p. 73). For this reason, biopolitics is sometimes legitimized by physical and psychological security discourses. Prisons can be given as an example of this situation. For societal security, the prisons have been turned into places of confinement where individuals are rehabilitated and intended to be reintegrated into society (Foucault, 2002, p. 248). Punishment and discipline methods, as well as redemptive measures, coincide with the logic of regulatory and disciplinary- based biopolitics. The transformation from the right to kill or survive in the classical understanding of power into the right to let live or let die in the understanding of biopolitics also points to the regulatory and disciplinary role of biopolitics (Foucault, 2002, p. 246). Biopolitics play a big role in the importance of city management and the administration of intercity roaming. According to Foucault, biopolitics comes into play in the circulation within the city and between the cities in the form of expelling the dangerous elements and increasing the good ones, as well as bringing the bad ones down (Foucault, 2007, p. 20).

Literature Review

When biopolitical management approach –in which good and bad are distinguished– was adapted to migration governance, it is understood that the bad are kept outside the borders and the good are allowed to act freely (Schwenken and Russ-sattar, 2014, p. 107). The management of these borders where the bad and the good are separated is characterized by an inherent indecisiveness stemming from its internal and external functions as the basis of the state's control over the region. Thus, the characteristic of the boundary is heterotopic (Balibar, 2010, p. 316) because it is an exceptional place where both daily living conditions and distinctions are suspended; it is also a place that creates peoples, languages, races, and genealogies, and where the contradictions of politics are manifest (Balibar, 2010, p. 316). Border, by its very nature, contains contradictions. Because of this contradiction, today's security understanding and humanitarian border security discourses are intertwined (Koca, 2020, p. 2).

The transformation of multiple bodies into individual bodies to be *watched, trained, used, maybe punished* (Foucault, 2002, p. 248) is manifested in Europe's migration and border management as European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX), European Border Surveillance System (EUROSUR), and the European Asylum Dactyloscopy Database (EURODAC). While EUROSUR was established as a surveillance system aiming to strengthen the control of Europe's external borders; FRONTEX is the agency of the surveillance system that handles the operation at external borders (Rijpma and Vermeulen, 2015, p. 454). EURODAC is the EU fingerprint database (Van Der Ploeg, 1999, p. 295). FRONTEX's operations emerge as the securitization of migration flows because the operations are carried out by semi-military organizations and they are acting against actions that respect fundamental human rights, such as the "principle of non-refoulement".

Two further border control surveillance mechanisms have recently been added to the EUROSUR and FRONTEX operations: The first is the agreements with third countries outside European borders, and the second is smart border technologies. With these developments, even if there is a relative success in reducing migrant deaths, they make Europe's borders increasingly surveilled and inaccessible (Rijpma and Vermeulen, 2015, p. 458). The regulatory and disciplinary position of the biopolitics is reinforced even though border surveillance mechanisms, –a tool of migration governance– undergo changes over time with technology, in other words, their technique (Foucault, 2007, p. 20).

Today, border surveillance mechanisms, which have become the most important tools of biopolitics in the field of migration, are understood as an open system in which some bodies are allowed to circulate, some are monitored, and others are stopped (Pinkerton, 2019, p.131). The EU countries make a distinction between inside and outside the Schengen boundaries, allowing the bodies within these boundaries to move freely, and the bodies outside of these boundaries to enter in a controlled manner. In this control process, it uses mechanisms such as FRONTEX, EUROSUR, and EURODAC.

During the pandemic, restrictions on migration and border practices have been implemented in EU countries as well as in many other countries around the world. These restrictions brought along some discussions. While one side claims that the pandemic is fake; the other side argues that it is a health problem. For example, according to Agamben, changes in "transition to online education, banning of gatherings, meetings, and cultural or political demonstrations, ensuring communication between people solely through digital means, replacing all kinds of contact between people by machines" are the regulations that the government desires. According to him, these regulations are carried out under the pretense of COVID-19. Meanwhile, Žižek argues that it is not reasonable to support an epidemic that would disrupt the functioning of the market and create distrust of their power. In this context, in addition to the claims of Agamben and Žižek, there is a study that includes the views of Nancy and Lorenzini on biopolitics and the process of COVID-19. It mainly deals with the differences in the ways in which they define the concept of "biopolitics" itself (as cited in Güler Sevli, 2020, p. 323).

In our study, rather than discussions about the concept of biopolitics, the issue of how the population is regulated and disciplined during COVID-19 pandemic was addressed critically. Biopolitics is also concerned about the impact of diseases and epidemics on the population. In this regard, the COVID-19 outbreak, –which resulted in rapid and fatal consequences according to the World Health Organization (WHO)– is considered as a biopolitical issue in this study. In the relationship between diseases and biopolitics, the structure, nature, spread, duration, and severity

of the diseases prevalent in the population are important (Foucault, 2002, p. 249). Other factors: how far the disease has spread, the decrease in working hours of the population, the increase in the costs of working less, and the decrease in the energy of the population due to this spread are other important aspects of biopolitics (Foucault, 2002, p. 249).

Considering the form and rate of spread of the current COVID-19 epidemic, it is possible to read this process in biopolitics. As stated before, during this process, changing arrangements were made for certain groups such as agriculture, horticulture, and international transport workers or athletes in certain periods. Four of the EU countries that have taken these decisions were selected and are discussed below.

Research Methods

It was observed that the aforementioned rules are changed throughout COVID-19. Even while this study is being written, new decisions are being made. In this way, effective bodies are allowed to pass borders that are coherent with predetermined rules. These rules might demonstrate differences from one country to another based on which authority to determine, how to be determined, or for whom and for which period it needs to be determined.

Figure 1: Sample Countries of This Study

The EU policy of migration and the visa policy of the Schengen Area have been based on specific documents, standard procedures for legal migration and sanctions against irregular migration and are expected to remain in common practice. As geographical distribution is prioritized, four case studies are selected: Italy, Germany, Poland and Greece. Attention is paid only to the fact that the distribution is as equal as possible and the justification issues in the selection of the determined samples. In addition to the geographical distribution, migration sources and mobility of the countries are also taken into consideration. WHO reports on COVID-19 data are used in the research as descriptive numerical data. Historically, January 24, 2020, is taken as the turning point in this study (WHO, 2021e). The first COVID-19 case was reported on that date in Europe.

The official announcements of the Ministry of Foreign Affairs and Consulate (Italy, Germany, Poland, and Greece) websites regarding the visa and border crossing practices of the selected countries are incorporated while analyzing migration and border policies with a critical perspective for qualitative research. In this research, two different typologies of migration are examined, in the form of changes in visa policies for regular migration practices and measures taken for irregular migration practices within the framework of management techniques by applying Foucauldian biopolitics. For example, border policies are always pursued to control irregular migrants' border crossings in a restrictive manner. This situation continued during the Covid-19 pandemic for irregular migrants whereas the regular migrant groups were also controlled according to the needs of the countries. During the COVID-19 pandemic, countries have also been pragmatic and regulated their border policies by excluding groups that would ensure the continuity of their welfare states from regular migrants.

The first of the selected countries is Italy, which has experienced significant crises in the health system, especially in the first three months of the pandemic process. Although severity of the epidemic has been decreased, according to WHO data, Italy remains in the first place among European countries in mortality (WHO, 2021c). Since Italy is the first country in Europe to close its borders with other European countries, Italy constitutes an important area of study for this research. The second sample, Germany, stands out with low mortality rate and the highest number of tests (WHO, 2021a). In addition, it is meaningful to have Germany since it has the second-largest migrant population in the world with 15.8 million migrants according to the data of the United Nations 2020 (IOM, 2021). Poland was chosen as the third sample due to its shuttle migration with Germany. At this point, it is necessary to emphasize the existence of shuttle migration from Czechia and Austria to Germany -called cross-border migrant workers. In the context of the COVID-19 process, Poland is a country where the number of cases and deaths is relatively higher compared to other shuttle migration countries (WHO, 2021d). Finally, the fourth sample, Greece, was selected as one of the Schengen countries with the lowest Covid-19 mortality rate, and as a country located at the outer border of the Schengen (WHO, 2021b).

Country of Sample	The Reason of Sample Selection
Italy	The first case and lockdown
Germany	The low mortality rate and the highest number of tests The second-largest migrant population
Poland	Shuttle migration
Greece	The lowest Covid-19 mortality rate The outer border of the Schengen

Table1. The Reason of Sample Selection

Discussions

First of all, it is crucial to understand these four EU countries' migration management backgrounds, before the discussion on their migration management during the COVID-19 period. It is seen that these countries and the European Union periodically manage their migration policies according to their own needs. This is also a part and proof of population management.

In this study, “regular immigrants” constitute the main sample population. However, when the EU immigration policy is considered holistically, examples of biopolitics are encountered in practices regarding both irregular and regular immigrants. It is possible to see how state sovereignty works to create biopolitical borders and that these borders are fluid, that is, characterized by non-linear enforcement infrastructures, with different examples in each historical period.

The fact that today's EU countries signed labor agreements with some of today's EU countries and third world countries after the Second World War and the EU's border control practices on refugee movement after the Syrian Civil War are examples of border control situations. To elaborate on the first situation: Labor agreements were signed between Germany and Italy, Greece, Spain, Morocco, Tunisia, Yugoslavia, and Turkey. In this context, for example, 79,000 Italian agricultural workers came to Germany in 1955 (Martin, 2002, p. 7). These data show distribution according to the countries' needs. Labor agreements are a policy implemented not only in Germany but also in other EU countries. Here, Germany is especially mentioned as it is the sample in this study. Likewise, when the labor needs are over, return incentives have been a tool used in regular migration management. In other words, countries with an increasing number of immigrants have seen incentives as an element of relieving the labour market in times of economic crisis (Abadan-Unat, 2002; Boccagni and Lagomarsino, 2011).

When other social incidents that cause migration are examined historically, those that took place after the mentioned labour agreements can be listed as follows: The conflicts in the Balkans, the collapse of the Soviet Union, the Arab Spring and the Syrian Civil War, the Ukraine-Russia War. For instance, during the Syrian civil war period, while migrant bodies were abandoned to death, international protection, not death, was an exception. EU border policy and practices have constructed Fortress Europe; biopolitics that externalizes migrants at borders (Davitti, 2018, p. 1173). In general, the push-back situation can be cited in irregular migration management. Especially the Greece-Turkey border is a laboratory to observe pushbacks. There is no data on push-back, because measuring pushback is inconceivable as a numerical entity. However, there is certain proof to have that pushback happened all along Turkey-Greece border (Border Violence Monitoring Network, 2020).

It is impossible to explain regular migration management without giving examples of irregular migration management. In particular, the practices during the COVID-19 period can be seen as the continuation of the examples given above regarding the management forms of irregular migration. Actually, many countries collectively closed their borders in this period. In the COVID-19 period, it is possible to examine migration management, exceptionally, by tracing those who cross these borders. For this reason, exceptional groups at border crossings are included in the four countries covered.

First Case: Italy

Italy, as the country that faced the COVID-19 outbreak at the earliest, followed a relatively non-restrictive attitude in border policies at the beginning and refused the request of forming Schengen internal borders. First of all, the Italian Minister of Health, and then the government argued that this measure could not prevent the epidemic. However, less than a month later, Italy took a lockdown decision. The starting date of the coronavirus epidemic in Italy could be considered to January 30, 2020, when two cases were identified (WHO, 2021c).

On March 14, 2020, when the decision was made to close all internal borders of all land, air, and sea routes in Italy, the number of reported cases in Italy was 17,660 and the number of deaths

was 1,266 (WHO, 2021c). The daily case change rate decreased from 16.85% to less than 1% within approximately one and a half months. By May 4, 2020, it is stated that about 67,800 Italians were working in the Swiss Ticino Canton, which decided to open three border points closed with Italy after a month and a half, and 4,000 of this number are health sector employees (The Local Switzerland, 2020). It is observed that the Italian-Ticino Canton border was gradually closed, but some border crossing points continued to exist during the period when the border closure decisions were taken. In response to the criticism that some crossing points on the Ticino border were not closed, the Swiss Foreign Minister said, “We are mutually dependent on each other on the European continent. Our neighbors know how much of the Swiss healthcare system depends on border personnel” and argued that a complete ban from Italy to Switzerland would paralyze a large part of the Ticino economy and threaten many essential services for the population (Swiss Info, 2020). As can be understood from this statement, by emphasizing the existence of economic reasons, border crossings for bodies that contribute to this economy are managed in a way that can be “stretched” (for example, health sector employees). It is clear that closing Ticino borders “completely” and “for all” could not be achieved in the long run. Concurrently, the Italian Minister of Tourism’s statement of “Tourism will continue this year” (2021), is an example of economy-population-based management policies. The point to be expressed here is that border controls are carried out to protect public health, while on the other hand, permits are allowed for ‘efficient and needed bodies’ to pass “in”. Italy seems to implement biopolitics by “selecting” productive bodies. While Italy’s border is closed for all, except the health and tourism sector; productive bodies are selected “permeable” based on their sector roles and border practices. The important part here is not how they pry into their citizens’ lives during COVID-19 period, but how the state has regulated each sector and their employees’ mobility. So, what we have seen in Italy’s case is that while citizens are securitized on the border inside, bodies allowed to cross the borders have been evaluated for “efficiency, continuity, and order” according to Foucauldian biopolitics (Gökalp Aras, 2014, p. 73). In other words, restrictions on certain groups were gradually removed throughout the process and the “good ones” are allowed to act freely in COVID-19 era migration management (Jaeger, 2010; Pinkerton, 2019, p. 131; Schwenken and Russ-sattar, 2014, p. 107). It is possible to observe that Germany follows similar policies.

Second Case: Germany

When we examine Germany, we see that strict border controls in Germany started on February 29, when the total number of cases was 79 (WHO, 2021a). In the Skilled Immigration Act, which entered into force almost simultaneously with COVID-19 and aims to meet the need for skilled workers in Germany, it is emphasized that especially medical doctors and nurses do not need to obtain another qualification that requires approval, apart from their minimum 5 years of experience (DW, 2021). Moreover, exempting the healthcare professionals and qualified personnel working in transportation and goods traffic during COVID-19 from restrictions shows how selective “governmentality” is implemented (The Federal Government, 2021). While the COVID-19 restrictions point to the prohibitory side of power, it shows how migrants allowed to cross the borders or migrants with extended visas are “normalized” within the biopolitics mechanism (Koyuncu, 2016, p. 43). Not only skilled workers but also around 40,000 agricultural workers were exempted from the restrictions by the decision of the German Ministry of the Interior; and their transitions were eased. For example, Germany invited “needed” Romanians to harvest crops of various agricultural products such as asparagus, despite quarantine, with the permission of the Romanian government (Crețan and Light, 2020, p. 562).

On the other hand, in April, the decision of impunity to Schengen visa holders on the condition of returning to their countries until June 30, or the decisions to temporarily close the Austrian border on the grounds that they are on the irregular migration route, are important data on which bodies are restricted and which bodies are exempted (Schengenvisainfo News, 2020b). The number of cases, which was around 163,000 at the end of April, increased by 15-20 thousand every month, while the number of cases, which was 500,000 at the end of October, exceeded 1 million by the end of November (WHO, 2021a). The reason for citing these data is to state that ongoing border management is not directly dependent on numerical data. Regardless of the data, it is possible to assert that Germany made a “rational” biopolitical intervention via overcoming the “non-intervention” contradiction of the liberal order, which often complains about the interventions of the administration, but has not been able to break away from it, requiring a rationalization of management practices despite its opposing stance. The biopolitics that emerged because of this new form of government is not just about the regulation of the population; it is also a social and economic order in which economic production is secured (Legg, 2005, p. 139).

Like the case of Italy, it is obvious that the border practices are applied based on “efficiency” and are “selectively permeable”. Biopolitics decides whether skilled and agricultural workers will pass or won’t pass the borders in German migration management.

Third Case: Poland

When a total of 1,389 (cumulative) cases were detected in Poland on March 27, it decided to close its internal borders with Czechia, Slovakia, Germany, and Lithuania for public health and internal security and extended this decision again on May 1 (WHO, 2021d). Immediately after, based on the Poland national data, “the overall incidence rate was 3.65 per 10,000 population, mortality rate 0.18 per 10,000 population and case fatality rate 5%” on May 4 (Orlewska & Klusek, 2020, p. 2). Despite this, the Ukrainian consulate was kept open and work permits were granted in the fields of “agriculture, horticulture and international transport” (Schengenvisainfo News, 2020c). As can be seen, Poland has implemented selective governance by taking decisions with economic motives. It is known that new forms of power subordinate the population organizing to an economic organization to meet the demands of the capitalist order and add them to the production processes (Collier, 2009, p. 85-86). The existence of these specially determined sectoral areas demonstrate that Poland is not different from Germany and Italy regarding the border management understanding. In addition, these “designated” sectoral areas made “necessary” migrants of the pandemic period, who suddenly became “visible and recognized” (Crețan and Light, 2020, p. 563).

During COVID-19 pandemic, with the ‘normalization’ initiatives that took place towards the summer in general, Poland quickly opened its border gates, reopened visa application centers to provide the migration flows from countries such as Belarus, Ukraine, and Russia, and simplified the visa issuance procedures. In addition, in September, due to the ongoing protests in Belarus, Polish Foreign Secretary declared that they expect a migration flow towards their borders and stated “We have already reviewed the law to be prepared for a possible wave of people seeking to enter EU territory. You need to think about support for people who need to cross the border quickly, but we must be responsible for the Schengen border, our European partners” (Schengenvisainfo News, 2020a). Thus, he demonstrates the importance of borders in the management of migration mobility. The phrase “those who must cross the border” explains how “security” and “humanitarian” security issues are intertwined with each other. Just as Germany and Italy have

executed, biopolitics is realized in a “strategic possibility area” where potential risks are minimized and maximum benefit is boosted (Evans, 2010, p. 2).

Fourth Case: Greece

Finally, Greece is a transit country where migration routes are used most frequently among the EU members, where irregular migration flows are stopped most frequently and where securitization systems such as EUROSUR and FRONTEX are implemented firsthand. During the initial phase of COVID-19 in Europe, Greece claimed that a migration crisis emerged at the Greece-Turkey border (Skordas, 2020). As a result, the influx of migrants was stopped by the harsh intervention of Greece and Turkey was accused on the grounds that it pushed migrants to the border. With the transition from disciplinary technologies (EUROSUR, EURODAC, FRONTEX) with their elaborate interventions to “laissez-faire” balance mechanisms, and security technologies based on freedom and liberty, freedom is no longer a taboo where power relations cannot penetrate; it has become a condition for the functioning of biopolitics mechanisms (Koyuncu, 2016, p. 56). The emergence of COVID-19 pandemic has been a reason for Greece to follow more rigid “security” policies at border crossings. In the same period, at the end of March, Greece had 1314 cases (WHO, 2021b). As can be understood from the example of Greece, which has a relatively low number of cases compared to other European countries, as stated before, numerical data have become the basis for “security” border and visa policies. On April 17, Greece suspended flights to European countries with the highest number of cases. Greece eased its restrictions on mobility in May and June and will not “impose mandatory quarantine or tests” (Stamouli, 2020). However, by announcing the “Golden Visa” programme for investment purposes on June 12, it signaled that restrictions could be relaxed for “investor” migrants to eliminate or minimize the economic costs caused by the epidemic (Nesheim, 2020). These flexible applications are in line with the view of WHO’s “facilitating international trade and providing flexibility in the entry of necessary foreign nationals such as healthcare professionals” if the travel and trade restriction is coordinated at the very beginning of the pandemic and thus biopolitical regulations are underlined (Lee et al., 2020, p. 1593-1594).

Conclusion

“Human” and “body management”, which are the most important subjects of social sciences, have always been taken into consideration by the government. The need to control the population, by numerical data, has been seen as legitimate by the rulers for the continuity of the existence of power. The “repressive power” attitudes of the nation-state have been realized as “kill, destroy” or “live” on the population.

However, when it comes to the modern state, a persuasive power has emerged with the “information” provided by “modernity”. The power, which is “controlling” and “regulating” over population, surrounds individuals everywhere without exception. This is exactly the concept of biopolitics that Foucault put forward. Rather than being a concrete power, they are power relations that permeate every aspect of life.

When the Corona pandemic period is examined in the context of biopolitics, it is seen that in fact, the numerical data of the disease have only played a role in the phase of familiarizing with the disease, border management and visa policies. The main determining factor in border management and visa policies has been the sustainability of the market. Numerical data on the disease have formed the “persuasive” and consensual side of biopolitics. Individuals contribute

to the continuation of the practices by consenting that the restrictions are due to the disease. Italy, Germany, Poland, and Greece, all these countries have taken decisions on how to regulate migrant bodies more efficiently during the pandemic process. While making these decisions, they applied a “selectively permeable” biopolitics by classifying migrants on a sectoral basis. This situation has also shown us the practices of biopolitics at the borders, which determine which migrant groups will be out of the borders and which can cross the borders. These practices ensure economic sustainability and remind us that these countries follow successful biopolitics among migrants. At the beginning of the COVID-19 pandemic, Italy, one of the countries hardest hit by the pandemic, relaxed its border policies for those working in the health sector. Similarly, the “Tourism will continue this year” argument is an example of how the management of borders has become flexible. Border policies include which populations move where, how and when, and therefore involve biopolitics. The migration of agricultural workers between Germany and Romania is also an example of biopolitics. It is also biopolitics for Poland, which restricted visas during the pandemic, to exclude various profession groups (agriculture, horticulture and international transportation) from these restrictions. Another example is, when COVID-19 cases were on the increase, Greece's beginning of restrictions on migration in May and June, while introducing the Golden Visa by economic purpose.

Previously categorized visas are also an example of the implementation of biopolitics. When the period in question is analyzed, it is seen that the restrictions on visa categories were gradually removed. In many countries, first, the following steps were implemented; the reopening of closed Schengen internal borders; afterward, opening a D-type visa to third countries. In addition, certain occupational groups such as agricultural workers, transport workers, and professional athletes are exempted from the restrictions. Looking at the course of the disease while such situations occur, it is seen that the virus is in a stable line except for the period of mutation in November 2020. The information that the number of cases increased exponentially in many countries in November 2020 can be found in the graphs of the WHO. At this point, it is possible to see the continuity of biopolitical practices emphasized from the very beginning of this paper. Even if the number of cases increases exponentially, even if the virus mutates, re-restricting D-type visas will end many sectors and greatly disrupt the functioning of the market. For this reason, no new restrictions are imposed. Restrictions are not advocated in this study. The aim is to clarify that only the numerical data, which are justified at the very beginning of the process, are actually a “persuasion tool”.

It has been observed that some immigrant groups are exempted from border crossings because they are “utility” in this COVID-19 process or in cases where a potential new epidemic and/or crisis arises, the general border policies of the countries in this study and the EU. This situation reminds us how fragile the immigrants working in other sectors or irregular immigrants are. At the same time, it clearly shows that immigrant groups that are subject to exceptions can also be sacrificed when they are not productive in extraordinary situations.

Here, the responsibility that should be placed on the entire international community, the EU in general and other regions, is to create a fair and human rights-oriented holistic migration policy for each group, rather than making efficient bodies “exceptions”. This research may open further research on migration governance and biopolitics-based in the future corona period. The “vaccination card” or “vaccine passport” discussions that are taking place today can be reasonable examples for future research.

References

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Agamben, G. (2020). Öğrencilere Ağıt. Versus. Retrieved March 4, 2021, from <https://uni-versus.org/2020/05/23/agamben-koronavirus-ogrencilere-agit/>
- Arminjon, M. & Marion-Veyron, R.(2021). Coronavirus biopolitics: the paradox of France's Foucauldian heritage. *History and Philosophy of the Life Sciences*, 5 (43), 2-5. <https://doi.org/10.1007/s40656-020-00359-2>
- Balibar, E. (2010). At the borders of citizenship: A democracy in translation?. *European Journal of Social Theory*, 13(3), 315-322. <https://doi.org/10.1177/1368431010371751>
- Border Violence Monitoring Network. (2020). *Special Report: COVID-19 and Border Violence along the Balkan Route*. Border Violence Monitoring Network.
- Boccagni, P., & Lagomarsino, F. (2011). Migration and the Global Crisis: New Prospects for Return? The Case of Ecuadorians in Europe. *Bulletin of Latin American Research*, 30(3), 282-297. <https://doi.org/10.1111/j.1470-9856.2010.00494.x>
- Campbell, T. (2006). "Bios," Immunity, Life: The Thought of Roberto Esposito. *Diacritics*, 36(2), 2-22.
- Collier, S. J. (2009). Topologies of Power Foucault's Analysis of Political Government beyond "Governmentality." *Theory, Culture & Society*, 26(6), 78-108. <https://doi.org/10.1177/0263276409347694>
- Crețan, R., & Light, D. (2020). COVID-19 in Romania: transnational labour, geopolitics, and the Roma 'outsiders.' *Eurasian Geography and Economics*, 61(4-5), 1-14. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1780929>
- Davitti, D. (2018). Biopolitical Borders and the State of Exception in the European Migration "Crisis." *The European Journal of International Law*, 29(4), 1173-1196. <https://doi.org/10.1093/ejil/chy065>
- DW. (2021). Germany's new labor immigration law explained | Business | Economy and finance news from a German perspective | DW | 01.03.2020. Retrieved October 27, 2021, from <https://www.dw.com/en/germanys-new-labor-immigration-law-explained/a-52575915>
- Evans, B. (2010). Terror in all Eventuality. *Theory & Event*, 13(3). <http://dx.doi.org/10.1353/tae.2010.0009>
- Foucault, M. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir* (Ş. Aktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2007). Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78. Springer.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (F. Keskin ve O. Akınhay, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-79)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Gökalp Aras, N. E. (2014). Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti. *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 36, 67-102.
- Güler Sevlı, S. (2020). Koronavirüs ve Biyopolitika Tartışmaları: Agamben ve Foucault. *MSGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(22), pp. 315-341.
- IOM. (2022). Data | Migration data portal. Retrieved October 27, 2021, from https://www.migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2020

Italy's new tourism ministry to restart sector left reeling by covid-1. (2021, March 3). Retrieved October 27, 2021, from <https://www.wantedinrome.com/news/italys-new-tourism-ministry-to-rebuild-sector-left-reeling-by-covid-19.html>

Jaeger, H. M. (2010). UN reform, biopolitics, and global governmentality. *International Theory*, 2(1), 50–86. <https://doi.org/10.1017/S1752971909990182>

Kartal, O. (2016). *Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (Vol. 2). Ankara: Nota Bene Yayınları.

Kloet, J. de, Lin, J., & Chow, Y. F. (2020). 'We are doing better': Biopolitical nationalism and the COVID-19 virus in East Asia. *European Journal of Cultural Studies*, 23(4), 635–640. <https://doi.org/10.1177/1367549420928092>

Koca, B. T. (2020). Bordering processes through the use of technology: the Turkish case. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(8), 1–18. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1796272>

Koyuncu, E. (2016). *Foucault'nun siyaset felsefesinde biyopolitikanın doğuşu*. In Onur Kartal (ed.), *Biyopolitika 2*, (pp. 21-61). Ankara: Notabene.

Lee, K., Worsnop, C. Z., Grépin, K. A., & Kamradt-Scott, A. (2020). Global coordination on cross-border travel and trade measures crucial to COVID-19 response. *Lancet* (London, England), 395(10237), 1593-1595. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)31032-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)31032-1)

Legg, S. (2005). Foucault's population geographies: classifications, biopolitics and governmental spaces. *Population, Space and Place*, 11(3), 137–156. <https://doi.org/10.1002/psp.357>

Lemke, T. (2010). "The birth of bio-politics": Michel Foucault's lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, 30(2), 190-207 <https://doi.org/10.1080/03085140120042271>

Martin, P. L. (2002). *Germany: Managing Migration in the 21st Century*. [Working Paper].

Nesheim, C. H. (2020). Greece to "Jump-Start" Golden Visa Program, Allow Investors to Apply by Proxy - Investment Migration Insider. *Imidaily*. Retrieved October 27, 2021, from Investment Migration Insider website: <https://www.imidaily.com/europe/greece-to-jump-start-golden-visa-program-allow-investors-to-apply-by-proxy/>

Orlewska, K., & Klusek, J. (2020). COVID-19 in Poland: potential associations with epidemiology, population and healthcare quality. *Archives of Medical Science*, 1–6. <https://doi.org/10.5114/aoms.2020.98236>

Pinkerton, P. (2019). Governing Potential: Biopolitical Incorporation and the German "Open-Door" Refugee and Migration Policy. *International Political Sociology*, 13, 128–144. <https://doi.org/10.1093/ips/oly033>

Rijppma, J., & Vermeulen, M. (2015). EUROSUR: saving lives or building borders? *European Security*, 24(3), 454– 472. <https://doi.org/10.1080/09662839.2015.1028190>

SchengenvisaInfo News. (2020a). Poland Expects Influx From Belarus Amid Ongoing Protests. *SchengenVisaInfo*. Retrieved October 27, 2021, from <https://www.schengenvisaInfo.com/news/poland-expects-influx-from-belarus-amid-ongoing-protests/>

SchengenvisaInfo News. (2020b). No Criminal Charges for Holders of Expiring Schengen Visas in Germany Until June 30. *SchengenVisaInfo*. Retrieved October 27, 2021, from <https://www.schengenvisaInfo.com/news/no-criminal-charges-for-holders-of-expiring-schengen-visas-in-germany-until-june-30/>

SchengenvisaInfo News. (2020c). Polish Consulates in Ukraine to Issue Work Visas From May 4. *SchengenVisaInfo*. Retrieved October 27, 2021, from <https://www.schengenvisaInfo.com/news/polish-consulates-in-ukraine-to-issue-work-visas-from-may-4/>

Schwenken, H., & Russ-sattar, S. (2014). *New Border and Citizenship Politics*. New Border and Citizenship Politics. Springer. <https://doi.org/10.1057/9781137326638>

Sirkeci, I., & Yüceşahin, M. (2020). Coronavirus and migration: Analysis of human mobility and the spread of covid-19. *Migration Letters*, 17(2), 379–398. <https://doi.org/10.33182/ml.v17i2.935>

Skordas, A. (2020). The Twenty-Day Greek-Turkish Border Crisis and Beyond: Geopolitics of Migration and Asylum Law (Part I) – EU Immigration and Asylum Law and Policy. *EU Immigration Law*. Retrieved October 27, 2021, from Eumigrationlaw website: <https://eumigrationlawblog.eu/the-twenty-day-greek-turkish-border-crisis-and-beyond-geopolitics-of-migration-and-asylum-law-part-i/>

Stamouli, N. (2020). Greece prepares for a long hot summer. *POLITICO*. Retrieved October 27, 2021, from Politico website: <https://www.politico.eu/article/greece-prepares-for-a-long-hot-summer-tourism-coronavirus-pandemic-economy/>

Swiss Info. (2020). Coronavirus: Ticino and its cross-border workers from Italy. *SWI swissinfo.ch*. Retrieved October 27, 2021, from https://www.swissinfo.ch/eng/covis-19_coronavirus--how-to-deal-with-cross-border-workers-from-italy/45578368

The Federal Government. (2021). *Germany-Guidebook: 7 Tips preparing you for your journey to Germany*. Make It Germany. Retrieved May 11, 2021, from <https://make-it-in-germany.com/en/pdfs/germany-guidebook>

The Local Switzerland. (2020, May 4). Three border crossings between Switzerland and Italy re-open. *theLocal*. Retrieved October 27, 2021, from <https://www.thelocal.ch/20200504/three-border-crossings-between-switzerland-and-italy-re-open/>

Van Der Ploeg, I. (1999). The illegal body: “Eurodac” and the politics of biometric identification. *Ethics and Information Technology*, 1(4), 295–302. <https://doi.org/10.1023/A:1010064613240>

WHO. (2021a). Germany: WHO Coronavirus Disease (COVID-19). WHO. Retrieved March 5, 2021, from <https://covid19.who.int/region/euro/country/de>

WHO. (2021b). Greece: WHO Coronavirus Disease (COVID-19). WHO. Retrieved March 5, 2021, from <https://covid19.who.int/region/euro/country/gr>

WHO. (2021c). Italy: WHO Coronavirus Disease (COVID-19). WHO. Retrieved March 5, 2021, from <https://covid19.who.int/region/euro/country/it>

WHO. (2021d). Poland: WHO Coronavirus Disease (COVID-19). WHO. Retrieved March 5, 2021, from <https://covid19.who.int/region/euro/country/pl>

WHO. (2021e). Timeline of ECDC’s reponse to COVID-19. WHO. Retrieved March 5, 2021, from <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response>

Žižek, S. (2020). Gözetlemek Ve Cezalandırmak Mı? Evet, Lütfen!. *Terrabayt*. Retrieved March 4, 2021, from <https://terrabayt.com/dusunce/gozetlemek-ve-cezalandirmak-mi-evet-lutfen/>

Özgün Makale

Suriyeli Göçmenlere Yönelik Sosyal Mesafeyi Akademiden Okumak: Türkiye Örneği¹

Reading the Social Distance for Syrian Migrants through the Academia: The Case of Turkey

Sait GÜLSOY*
Figen KANBİR**

Öz

Profesyonel meslekler içerisinde yer alan akademisyenlik, farklı alanlarda uzmanlaşmış çalışanlardan oluşmaktadır. Akademisyenler eğitimci rolleriyle nitelikli personel yetiştirerek içinde buldukları toplumu tanımlamaktadır ve yönlendirmektedir. Bununla birlikte akademisyenlik, ülkenin ve dünyanın gerçeklerinden de etkilenmektedir. Bu bakımdan Suriyeli göçmenlerin Türk toplum yapısına ve eğitim sistemine uyum sağlamak konusunda yaşadıkları sorunlar akademisyenler perspektifinden okunmaya değerdir. Bu çalışma, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademik personelin Suriyeli göçmenlerle sosyal ilişki kurma istekliliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, çalışma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemini basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 516 akademisyen oluşturmaktadır. Veriler Sosyal Mesafe Ölçeği ve Gündelik Yaşama Adaptasyon Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda akademisyenlerin gündelik yaşamda Suriyeli göçmenleri öteki olarak değerlendirdikleri; göçmenlerle aralarında kültürel bağ görmedikleri ortaya çıkmıştır. Hâlihazırda akademisyenler arasında Suriyelilerle kültürel yakınlık duyanların göçmenleri daha az ötekileştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyal Mesafe, Gündelik Yaşama Adaptasyon, Akademisyen, Suriyeli Göçmen.

Abstract

Academia, one of the professional occupations, consists of employees who specialize in different fields. Academics define and guide the society they live in as educators by training qualified personnel. However, academia is also affected by the realities of the country and the world. In this respect, the problems that Syrian immigrants face in adapting to Turkish society and the

¹ Makale başvuru tarihi: 17.08.2022. Makale kabul tarihi: 16.09.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sosyoloji Bölümü, Atatürk Üniversitesi, sait.gulsoy@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9613-0528.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sosyoloji Bölümü, Siirt Üniversitesi, f.kanbir@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2094-399X.

education system are worth examining from the perspective of academics. This study examines the willingness of academic staff working in Turkish universities (state and private foundation universities) to establish social relations with Syrian immigrants. For this purpose, the study was designed in the relational survey model, one of the quantitative research methods. The research sample comprises 516 academics determined by a simple random sampling method. Data were collected with Social Distance Scale and Daily Life Adaptation Scale. As a result of the research, it is revealed that academicians consider Syrian immigrants as others in daily life and do not see any cultural ties with them. It has been concluded that among the academicians, those who have a cultural affinity with Syrians marginalize immigrants less.

Keywords: Migration, Social Distance, Adaptation to Everyday Life, Academics, Syrian Immigrant.

Giriş

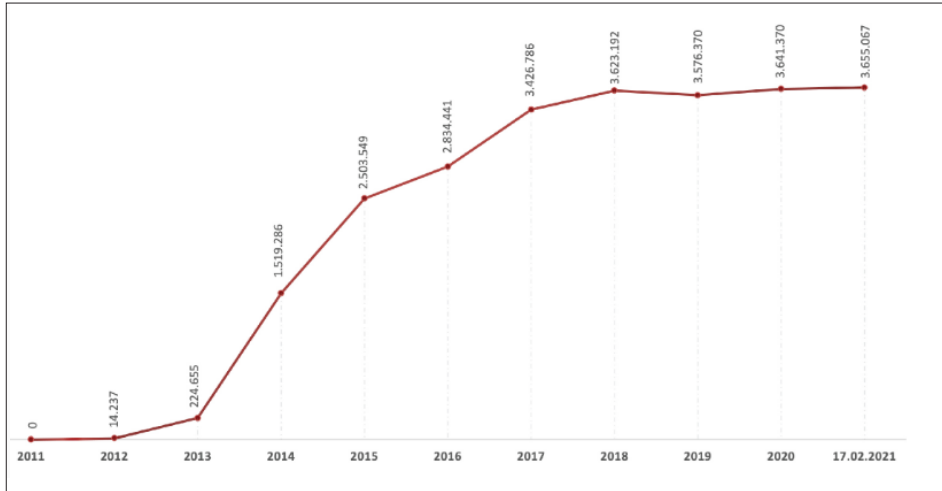
Çağımızda küreselleşmenin seyriyle birlikte göçün etkisi ve görünürlüğü artmıştır. Göç, göçmenler kadar ev sahibi ülkeyi ve içinde yaşayan vatandaşları ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda etkilemektedir. Bu bakımdan son on bir yıl içerisinde Suriye'den ülkemize yapılan göç incelenmeye değer konulardan birini oluşturmaktadır. Ülkemizde mülteci, sığınmacı, göçmen olarak tanımlanmakla birlikte çalışmamız kapsamında Suriyeliler için göçmen kavramı kullanılmıştır. Bu adlandırmayı kullanmadaki kastımız, ülkemizdeki Suriyelilerin geçici koruma statüsünde bulunmasına karşılık Suriyelilere ilişkin uzlaşılan bir adlandırılmanın olmamasıdır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) resmi istatistiklerine göre, 1995-2013 yılları arasında Türkiye'ye sığınma başvurusu yapan 48 bin İranlı, 24 bin Iraklı ve yaklaşık 29 bin Afgan, Suriye'den gelen sığınmacıların sayısı ise 635'tir. İstatistiklerden anlaşıldığı kadarıyla, geçmişte Suriye'den ülkemize göç çok az sayıdadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden aktaran Kirişçi, 2014, s. 17). Buna rağmen ülkemizdeki Suriyeli göçmenlerin sayısı 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında artmıştır. 2011'de Suriye'de başlayan iç savaş ve sonrasında yaşananlar ülkemize büyük bir göçmen akınının gelmesine neden olmuştur. Söz konusu göçmen akını Türk halkı ile göçmenler arasında sosyal ilişki kurma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Türkiye'ye sığınan Suriyeli göçmenler çalışırken, eğitim görürken, evlenirken ve diğer sosyal ilişkilerde yerli halkla temas hâlinindedir. Çalışmanın konusunu Suriyeli göçmenler ve Türk toplumunun göçmenlere bakış açısı oluşturmaktadır.

Suriyeli göçmenlerle alakalı alan yazında çok fazla araştırma bulunmaktadır. Suriyelilerle ilgili alan yazında yer alan araştırmalarda öne çıkan konular şunlardır: Demografik görünümleri, yaşam koşulları (Erdoğan, 2019; Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması, 2017); Türkiye-Suriye ilişkileri ve sığınmacılar meselesi (Uzman ve Tösten, 2016); Türk toplumuyla entegrasyonları (Erdoğan, 2015; Erdoğan, Erdoğan ve Yavcan, 2017; Erdoğan, 2018a; Erdoğan, 2018b; Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, beklentiler ve zorluklar, 2018; Şen, 2020; Yıldırım alp, İslamoğlu ve İyem, 2017); eğitimleri (Altıntaş, 2018; Emin, 2016; Engelleri aşmak: Türkiye'de Suriyeli çocukları okullandırmak, 2017; Karaarslan ve Gençoğlu, 2019); Türkiye'ye ekonomik etkileri (Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik etkileri: Sentetik bir modelleme, 2015; Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ekonomiye katılımı, 2019); akrabalık, aile ve evlilik ilişkileri içerisindeki yerleri (Kaya, 2017); gündelik hayatları (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016; Karaarslan ve Gençoğlu, 2019); Türk basınındaki temsilleri (Efe, Pandır ve Paksoy, 2018) oluşturmaktadır. Bunların içerisinde sosyal mesafe ölçeğini yaptıkları çalışmaların bir kısmında ya da tamamında kullanan araştırmalar mevcuttur (Erdoğan, 2018a; Erdoğan vd., 2017; Yıldırım alp ve Erdoğan, 2019). Yıldırım alp ve Erdoğan'ın (2019) Sakarya'da bir tekstil işletmesinde çalışan 300 kişiyle gerçekleştirdiği anket çalışmasında yerli halkın Suriyeli-

lere sosyal mesafesinin yüksek olduğu ve sosyal mesafenin mevcut koşullar değişse bile değişiklik göstermeyeceği ortaya çıkmıştır (s. 360-361). Erdoğan (2018a) ortak yaşam süresinin uzaması ve bunun doğallaşmasına rağmen Suriyeli göçmenlere karşı Türk toplumunun sosyal mesafesi arttığından söz etmektedir (s. 62). Erdoğan (2018a) ve Erdoğan vd.'nin (2017) ortak tespiti ise şunlardır: Türklerin Suriyelilere bakışı ile Suriyelilerin Türk toplumuna bakışı arasında farklılık bulunmaktadır. Türk toplumu Suriyelilere karşı çok uzak bir sosyal mesafe koyarken Suriyeli göçmenler Türklerin onlara gösterdiğinden çok daha yakın pozisyon almışlardır (s. 124; s. 54). Bu çalışma yerli halkın bir kesimini temsil eden akademisyenler merkeze alınarak, akademisyenler ile Suriyeli göçmenler arasındaki temasın sosyal mesafesini ve bu mesafenin algılanışını görmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklemini oluşturan akademisyenler Suriyeli göçmenlerle eğitim alanında sıklıkla, gündelik hayat içerisinde ise sınırlı bir birliktelik içerisinde girmektedir. Buna rağmen ülke gündemine hâkim, entelektüel bir seçkin azınlık olarak ülkede yaşananları diğer toplum kesimlerine göre daha fazla takip etmektedir. Alan yazında ülkemizdeki Suriyeli akademisyenleri ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte (Erdoğan vd., 2017; Uzman ve Tösten, 2016) Suriyeli göçmenlere ilişkin bakış açılarını Türk akademisyenler açısından ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Alan yazında görülen bu eksikliği kapatmak amacıyla çalışmada Türk akademisyenler evren olarak seçilmiştir. Çalışma Türk akademisyenlerin konu hakkındaki bakış açılarını ortaya koyan ilk çalışma olması nedeniyle önem taşımaktadır. Çalışmanın göçe ve Suriyeli göçmenlere entelektüel bir kesimin bakış açısını sunarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Temel sorun göçmenlerin Türkiye'ye uyumu ile bu konuda yaşanan sorunlardır.

Göç, Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler ve Sosyal Mesafe

Suriye'de 2011 yılında başlayan rejim karşıtı hareketlerin kısa sürede kontrolden çıkması ile başlayan kriz, iç savaşa dönüşmüştür. İç savaş, ilk 3,5 yılda 150-200 bin insanın ölmesine, milyonlarca insanın yaralanmasına ve evini kaybetmesine sebep olmuştur. Ayrıca tüm dünyayı etkileyecek bir göç dalgası da tetiklenmiştir (Erdoğan, 2018b, s. 175). Türkiye ise sınırında gerçekleşen durum karşısında insani yardımı öncelleyen, insan ve çözüm odaklı bir dış politika izlemiştir (İren, 2018, s. 117). Uzun süre açık kapı politikası uygulayan Türkiye göç kaynaklı bir krizi yönetmek durumunda kalmıştır. Bu durum 2011 yılından bu yana Türkiye'deki Suriyeli göçerlerin sayısını veren aşağıdaki grafikten görülebilir. Yıllara göre göçer sayısı ve artış oranı değişmekle birlikte genel trend Türkiye'deki Suriyeli göçer sayısının arttığını göstermektedir (Grafik 1):

Grafik 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (2011-2021)

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 24.02.2021.

Türkiye’de bulunan Suriyelilerin çoğu kamplar dışında yaşamaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün verilerine göre Türkiye’de geçici koruma altındaki kayıtlı Suriyeli sayısı, 17.02.2021 tarihi itibarıyla, toplam 3 milyon 655 bin 67 kişidir. Bu sayı içerisinde geçici barınma merkezinde kalanlar 58.204 kişi ve geçici barınma merkezinde kalmayanlar ise 3.596.863 kişidir. Resmî sayılar göz önünde tutulduğunda Türkiye’deki Suriyeli nüfusun kamp dışında yaşamı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Türkiye’nin göç ile tanışıklığı, hâlihazırda yaşanan Suriye iç savaşı sebebiyle oluşan göç dalgasından öncesine dayanmaktadır. Pek çok göçmen gruba ve göç sürecine kuruluşundan beri (hatta imparatorluk geçmişinde de) ev sahipliği yapan Türkiye Cumhuriyeti’nde bugün yaşanan temel sorun, göç eden Suriyelilerin yoğunluğu ve Türkiye’nin gerek demografisi gerekse yaşanabilir toprak alanı oranı hususlarından bakıldığında tarihinin en büyük göç dalgasıyla karşı karşıya olmasıdır (Erdoğan, 2015, s. 342). Erdoğan (2015) dikkate değer şekilde şunu söylemektedir: Suriyelilere karşı toplumsal kabul aslında oldukça yüksektir ancak sürecin ‘kalıcı mı olacaklar yoksa geri gidecekler mi?’ sorusuna yanıt aranmaya başlandığı noktada krize dönmesi ve krizin yönetilememesi ortaya çıkan sorunların başat faktörü olmuştur (s. 342-343). Ayrıca Erdoğan (2015) genel göç teorilerinin de dışına çıkmayarak Suriye’deki iç savaşın kolay bitmeyeceği, bitse bile güvenli bir ortamın sağlanmasının uzun süre alacağı ve dünyada yaşanan pek çok göç olayının tecrübeleri düşünüldüğünde, Türkiye’deki Suriyelilerin önemli bir bölümünün sürekli olarak Türkiye’de kalacağından bahseder. Ona göre göçmenler konusunda Türkiye’nin kısa, orta ve uzun vadede bir strateji geliştirmesi gerekmektedir (s. 345). Bununla birlikte Kayaoglu, Şahin-Mencütek ve Erdoğan (2021) çalışmalarında Suriye’nin komşusu olan ülkelerin er ya da geç geri göndermeyi konuşmasının makul olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacılar hâlihazırda Suriye’nin geri dönüş için güvenli bir ortam sunmadığını da belirtmektedir. Bu duruma çare olarak Suriyelilere yönelen ayrımcılığı ve endişeyi en aza indirmek üzere ulus üstü kurumlar aracılığıyla Suriyelilerin başka ülkelerde barındırılması yapılan öneriler arasındadır (s. 19).

Erdoğan’a (2022) göre Türkiye’de toplumsal kabul başka ülkelerle kıyaslanamayacak ölçüde yüksektir, ancak azalmaktadır. Türk toplumunda değişim, 2017 yılı sonrasında göçmenlerin artık geri gitmeyeceklerine dair emareler ortaya çıkması ve halkın her yerde Suriyeliler ile karşılaşması ile belirgin hâle gelmiştir. Artık halk arasında Suriyelilere “mağdur-mazlum” insanlar olarak değil tehdit diye bakılmakta ve bu eğilim güçlenmektedir. Sürece ilişkin Türk toplumunun dayanıklılığını geliştirmek toplumun kaygılarını ciddiye almaktan geçmektedir. Bu hususta ele alınması gereken konulardan belki de ilki Suriyelilerin yasal statülerinin belirginleştirilmesi ve kamuoyunda karşılık bulması olabilir.

Gaziantep, Şanlıurfa, İstanbul ve Ankara illerinde gerçekleştirilmiş bir çalışmada; Türkiye’nin göç yönetimine müdahil (sivil toplum, kamu, ulus-üstü) toplam 32 kuruluşun çalışanlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Çalışmaya göre Suriyelilerin yaşamış oldukları pek çok sorunun (beslenme, barınma, işsizlik, ayrımcılık, eğitim, dil, psiko-sosyal vb.) temelinde Türkiye’deki ‘yasal statüde, geçici’ konumları bulunmaktadır. Yasal konumlarındaki geçicilik ve toplum tarafından misafir görülmeleri, Suriyelilerin Türkiye’ye kök salmaları önünde bir engel oluşturmaktadır. Öte yandan geçici olarak anılmaları Türk toplumunun da Suriyelilere bakışını belirlemede ve Suriyelilerle ilişki kurmak konusunda cesaretlendirmemektedir (Dromgold-Sermen, 2020, ss. 214-215). Benzer şekilde 2017 yılında, Suriyelilerin ve Türk toplumunun ortak yaşam durumu, öngörülleri, beklentileri, sorunları, iş birlikleri ve sosyal uyum süreçlerini ortaya koymaya çalışan çok boyutlu bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmaya göre süreç başından beri geçicilik üzerine olduğundan, kalıcılık üzerine kapsamlı bir stratejinin ve uyum politikasının uygulandığı söylenemez (Erdoğan, 2018a, s. 43). Erdoğan’a (2018a) göre göçün doğasında kalıcılık olması ve

ülkemize yerleşen Suriyeli sayısının giderek artması, uyum konusuna eğilmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda uyum konusuna odaklanan çalışmanın uygulama kısmında, Türkiye halkından (26 ilden 2.089 kişi) ve Türkiye'deki Suriyelilerden (kamp dışı 10 ilde 887 kişi, kamp içi 6 ilde 348 kişi) örnekleme hareket edilmiştir. Anket sonuçlarından birinde Suriyelilere uygun görülen tanımlamalara bakıldığında olumsuz nitelendirmelerin daha az karşılık bulduğu görülmüştür. Bu durum sosyal mesafenin ipuçlarını vermektedir. Söz konusu soruya verilen yanıtlar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suriyelilere karşı genel tedirginlik ve dışlama tutumunda olduğunu ortaya koymaktadır. En ciddi ayrımlar eğitim durumu ve siyasal eğilimle ilişkilidir. Türkiye vatandaşlarında eğitim seviyesi düştükçe Suriyeliler için daha olumlu bir tavır ortaya konmaktadır (ss. 55-57). Aynı araştırmanın bir başka sonucu da kültürel benzerlikle ilişkilidir. Kültürel benzerlik sorulduğunda katılımcıların benzemedikleri yönünde verdiği yanıt oranı yüzde 80,2'dir (Erdoğan, 2018a, s. 59). Bu durum sosyal mesafenin dayanaklarını sunmaktadır. Sosyal mesafe ölçeğinin de kullanıldığı çalışmada, sosyal mesafenin son derece yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Yani Türk halkı birlikte yaşıyor olmasına rağmen, Suriyelilerle arasına ciddi bir mesafe koymaktadır. Bunu Erdoğan (2018a), Türk toplumunun büyük bir bölümünün (%62,9) Suriyelilerle uzak; küçük bir bölümünün (%19,6) ise yakın ilişki kurmak istemesinden yola çıkarak açıklamıştır. Türk toplumu Suriyelilerle evliliğe ve arkadaşlığa olumsuz yaklaşırken, aynı ortamı paylaşma ve iş birliği yapma konularında olumlu düşünmektedir (ss. 62-64). Aynı araştırmanın sosyal mesafeyi ölçmeye dönük diğer kısmında ise iki toplumun birbirine koyduğu mesafe ciddi oranda açılmaktadır. Suriyeliler "bir Türk ile evlenebilirim" konusuna yüksek oranda katılmazken; erkek/kız kardeş ile çocuğunun bir Türk ile evlenmesine ve iş, arkadaşlık, eğitim, aynı mekânda (apartman, mahalle gibi) bulunmaya ılımlı yaklaşmışlardır. Bununla birlikte Suriyeliler Türklerle kavga, sorun ve evlilik konusunda ilişkilerinin olmadığını; buna karşılık sohbet, dostluk, alışveriş, iş gibi pek çok konuda ilişkilerinin olduğunu ifade etmiştir (Erdoğan, 2018a, ss. 124-127).

Bu hususa farklı bir perspektiften bakmak konu açısından yararlı olacaktır. Türk üniversitelerinde öğrenim gören ve akademide bulunan Suriyelilere odaklanan başka bir çalışmada eğitimli Suriyeliler Türklerle sosyal ilişki (arkadaşlık, komşuluk, çalışma gibi) kurma konusunda istekli görünürken, evlilik ve kız/erkek arkadaş gibi yakın akrabalık ilişkileri kurma istekleri son sırada gelmektedir (Erdoğan vd., 2017, s. 67). Bu sonucu özellikle yoksul ve düşük eğitimli Suriyeli kadınlar için değerlendirdiğimizde, evlilik Türkiye'de bir tür tutunma pratiğidir. Nitekim Suriyeli erkeklerin çok zor iş bulduğu akılda tutulduğunda, Suriyeli kadınların evlilik için iş-güç, sosyal güvence ve daha geniş ekonomik imkânlarla sahip olan Türk erkeklerini seçmesi anlaşılabilir. Ancak aynı durum, yani Suriyeli erkekleri evlilik için tercih etme, Türk kadınları için tam da benzer nedenlerden ötürü geçerli değildir (Deniz vd., 2016, s. 209). Yukarıda sözü edilen iki farklı çalışmanın verileri, aynı mekânı paylaşmanın kamusal ilişkileri genişlettiğini, buna karşın özel alan inşasının kimliği sahiplenme için önemli bir amaç olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Başka bir anlatımla kamusal ilişkiler kurmanın gündelik hayatın sürdürülebilmesi için bir araç, evlilik gibi konulardaki engellenmenin ise kimliğin korunması için amaç olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu yönüyle kimliğin korunması beklenmektedir.

Eğitim, çoğunluğu genç nüfusa sahip göçmenlerin buldukları topluma uyumunu hızlandırmaktadır ve göçle birlikte yaşanan entegrasyon kaybını telafi etmektedir (Taştan vd., 2016, s. 18). Bu bağlamda eğitim, göç eden ve yerleşik toplum arasındaki mesafenin azalmasına fayda sağlamaktadır. Ancak göçmen kitlenin farklı özellikleri dikkate alındığında, göçün zorluklar taşıdığı da bir gerçektir. Bu zorluklardan biri dil engelidir. Bunun yanı sıra akraba grubu uyumsuzluğun temel belirleyicisi olarak ön plana çıkan dili, öğretmenler bir sınıflama ile tarif etmek

tedir. Buna göre öğretmenler, Türkiyeli öğrencilere “bizim çocuklarımız”, “kendi öğrencilerimiz” kavramlarını kullanırken Suriyeli öğrencilerden “bunlar, onlar, ötekiler” diye bahsetmektedir (s. 102). Bu, Suriyelilere yönelik sosyal mesafenin hayatın her alanına yansıma bulduğunu göstermesi açısından ilgi çekici bir örnektir. Çocuk ve genç göçmenler eğitimin her kademesinde benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Erdoğan vd.’nin (2018) belirttiği üzere Türkiye’ye gelen Suriyelilerin çoğunluğu eğitimsiz ve orta gelir grubundandır (s. 14).

Sosyal mesafe ile ilişkilendirebilecek bir başka değişken maneviyattır. Maneviyat düzeyi arttıkça Suriyelilere karşı gösterilmiş olunan sosyal mesafe azalmaktadır. Maneviyat içerisinde barındırdığı bütüncü ve kapsayıcı niteliklerle iletişimde çok daha temel bir yerden bağlantı sunmaktadır ve farklı gruplara ve bireylere yönelik sosyal mesafe göstergesi olan davranışları minimize etmektedir (Ekşi vd., 2020, s. 268).

Yukarıda ifade edilen sosyal mesafeyi azaltacak eğitim ve maneviyat gibi olumlu etkenlerin yanı sıra bazı çalışmalarda sosyal mesafeyi artıran olumsuz etkenler de konu edilmiştir. Bunların tamamı yerel halkın Suriyeli göçmenlerle yaşamaktan kaynaklanan hassasiyetlerini yansıtmaktadır. Sözgelimi İstanbul’da ikamet eden yetişkin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile gerçekleştirilen bir çalışmada; dinî ve tarihsel ortaklıklara rağmen yerli halkın Suriyelilere yönelik kültürel, sosyal ve duygusal mesafelerinin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya göre yerli halk Suriyelilerin iş imkânlarını azalttıklarından, çok çocuk yaparak nüfus dengelerini bozduklarından, modern yaşam tarzına tehdit oluşturduklarından, kamusal alan ve hizmetlerden faydalanmayı zorlaştırdıklarından, kadın ve çocuklara yönelik cinsel saldırıları artırdıklarından, terör riski oluşturduklarından ve seçimlerde oy kullanarak sonuçlara etki edeceklerinden kaygılanmaktadır (Morgül, Savaşkan ve Mutlu, 2021, ss. 102-103). Benzer şekilde Baykan (2020), yerel toplum üyelerinin Suriyeli sığınmacılarla yaşamaktan huzursuzluk hissettiklerini, çocuklarının göçmenlerle eğitim almasını hoş karşılamadıklarını, göçmenlerle arkadaşlık etmek istemediklerini ve bununla birlikte Suriyelilerin iş imkânını ellerinden aldıklarını düşündüklerini, Türkiye ekonomisine ve öz kültüre zarar verdiklerini, devletin imkânlarının kendilerine değil Suriyelilere verildiğini düşündüklerini belirtmektedir (ss. 64-65). Erdoğan’ın (2020) çalışmasında da yerel halkın göçmenlere karşı endişeleri dört önemli başlıkta derlenmiştir ve bunlar iş kaybetme, suça karışma, kamu hizmetlerinin aksaması ve kimlik kaybı olarak sıralanmıştır (s. 86). Bütün bunlar Suriyelilerin, ülke vatandaşı olmaları ile birtakım avantajların ortadan kalkacağı, huzur ve düzenin bozulacağı, ülkenin kıt kaynaklarının ele geçirileceği endişesi ile ötekileştirildiğini göstermektedir.

Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırma Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademik personelin Suriyeli göçmenlerle sosyal ilişki kurma istekliliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

H1: Özel yaşamı paylaşma isteği ile sosyal yaşamı paylaşma isteği arasında ilişki vardır.

H2: Özel yaşamı paylaşma isteği ile gündelik yaşama adaptasyonu algılama arasında ilişki vardır.

H3: Sosyal yaşamı paylaşma isteği ile gündelik yaşama adaptasyonu algılama arasında ilişki vardır.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Çalışma nicel araştırma tekniğinin temelinde yer alan pozitivist/açıklayıcı bilimsel paradigmaya dayanmaktadır. Niceliksel araştırmanın temel dayanağı olan pozitivist gerçekte bizden bağımsız olarak orada durmaktadır; onu olgusal olarak fotoğraflama mümkündür ve bu fotoğraflar daha genel yargılara varabilmek için birer araçtır (Kümbetoğlu, 2012, s. 24). Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modeli iki ve daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2009, s. 81).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de bulunan 208 yükseköğretim kurumu oluşturmaktadır. Bunlardan 129’u devlet, 75’i vakıf, 4’ü meslek yüksekokulu oluşturmaktadır. 2021 yılı istatistiklerine göre Türkiye’de çalışan toplam 179.685 akademisyenin 81.467’sinin kadın, 98.218’inin erkek olduğu görülmektedir. Akademisyenlerin büyük çoğunluğu devlet üniversitelerinde görev yapmaktadır. Devlet üniversitelerinde çalışan toplam 151.791 akademisyenin ise 66.612’si kadın, 85.179’u erkektir. Araştırmanın örnekleme basit tesadüfi örnekleme yöntemi (Neuman, 2016, s. 331; Kuş, 2003, s. 45) ile belirlenmiş 516 akademisyen oluşturmaktadır. Örnekleme ilişkin demografik özellikler şöyledir:

Ankete geçerli yanıtlar veren 516 kişinin 236’sı kadın (%45,7) 280’i erkek (%54,3) olduğu bilinirken katılımcıların %68,8’i (n=355) evlidir. Yaş dağılımına bakıldığında ise 516 katılımcıdan 18-29 yaş aralığında 62 kişi (%12), 30-39 yaş aralığında 232 kişi (%45), 40-49 yaş aralığında 135 kişi (%26,2) ve son alt kategori olan 50 yaş ve 50 yaş üzerinde olan 87 (%16,9) kişi bulunmaktadır. Çocuğu olmayan 221 kişi (%42,8), en az 1 en fazla 10 çocuğu olan kişi sayısı ise 295 kişidir (%57,2). Katılımcıların buldukları fakülte/yüksekokul alanının dağılımına bakıldığında büyük kısmını 244 kişi (%47,3) ile sosyal bilimler oluştururken fen bilimleri alanından 133 kişi (%25,8) yer almaktadır. Katılımcıların bağlı buldukları diğer fakülte/yüksekokul alanları ise sağlık bilimleri 86 (%16,7), eğitim bilimleri 29 (%5,6), İslami ilimler 4 (%0,8) ve 20 kişi (%3,9) ile diğer seçeneği oluşturmaktadır. Katılımcılarımızın bağlı bulunduğu üniversitenin statüsüne bakıldığında ise 505 devlet (%97,9), 11 özel (%2,1) üniversitedir. Katılımcılar arasında hiç dil bilmeyen 1 kişi (%0,2) bulunurken bir dil bilen 374 kişi (%72,5), iki dil bilen 112 (%21,7), üç dil bilen 21 kişi (%4,1), dört dil bilen 8 kişidir (%1,6). Katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında ise %69’u (356 kişi) doktora, %28,9’u (149 kişi) yüksek lisans, %2,1’i (11 kişi) lisans mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada iki farklı ölçek kullanılmıştır. Bunlardan ilki, yapılan keşfedici faktör analizi (KFA) sonucunda üç alt boyuttan oluşturduğu anlaşılan gündelik yaşama adaptasyon algısı (GYAA) olarak anılan ölçektir. Anket soruları Emory S. Bogardus’un sosyal mesafe ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır. Tek boyutlu bir ölçek olan sosyal mesafe ölçeği ve Bogardus’un tartıştığı teorik düzlem dikkate alınarak, yapılan bu araştırmada sorular likert tipte sorulmuştur. Gündelik Yaşama Adaptasyon Algısı Ölçeği araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Ölçek İfadeleri	Boyutlar		
	EÇYA	KLTA	KŞLA
EÇYA2. Suriyeli göçmenlere eğitim imkânı sağlanmalıdır.	0,751		
EÇYA6. Suriyeli göçmenlere üniversitede eğitim imkânı verilmesi, diplomasını aldıkları mesleği değersizleştirir.	0,744		
EÇYA5. Suriyeli göçmenlere üniversitede eğitim imkânı verilmesi, ülkemizdeki işsizlik sorununun büyümesine sebep olur.	0,703		
EÇYA4. Suriyeli öğrenciler eğitimlerinde başarılıdır.	0,692		
EÇYA3. Suriyeli öğrenciler eğitim almaya isteklidir.	0,689		
EÇYA1. Ülkemiz Suriyeli göçmenlere iş imkânı sağlamalıdır.	0,666		
KLTA2. Benzer kültüre sahip olmamız Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin ülkemizde benimsenmelerini kolaylaştırmıştır.		0,898	
KLTA1. Türkiye ve Suriye benzer kültüre sahiptir.		0,851	
KLTA3. Suriyeli göçmenler ile ülkemiz insanların benzer inançlara sahip olması göçmenlerin ülkemizde kabul edilmelerini kolaylaştırmıştır.		0,737	
KLTA5. Suriyeli göçmenler Türk eğitim sistemine adapte olmuştur.		0,623	
KLTA4. Suriyeli göçmenlerin tamamına koşulsuz T.C. vatandaşlığı verilebilir.		0,568	
KŞLA1. Suriyeli göçmenler Türkçe konuşmalıdır.			0,720
KŞLA2. Suriyeli göçmenlerden sadece kalifiye olanlara vatandaşlık verilmelidir.			0,654
KŞLA4. Suriyeli göçmen sorununun çözümü ancak göçmenlerin ülkelerine dönmeleriyle gerçekleşebilir.			0,499
KŞLA3. Suriyeli göçmenler dünya için ciddi bir sorun teşkil etmektedir.			0,442
Açıklanan varyans	%23,460	%22,169	%11,141
Açıklanan toplam varyans		%56,169	
Cronbach alfa kat sayısı		0,828	
KMO		0,855	
KLTA: Kültürel Adaptasyon; EÇYA: Eğitimle Çalışma Yaşamına Adaptasyon; KŞLA: Koşullu Adaptasyon			

Tablo 1. Gündelik Yaşama Adaptasyon Algısı (GYAA) Ölçeğinin Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 1 incelendiğinde ölçek maddelerinin faktör yüklerinin 0,442-0,898 değerleri arasında olduğu; ölçeğin örneklem yeterliliğini temsil eden KMO değerinin 0,855, ölçeğin açıklanan toplam varyansının %56,169 ve ölçeğin güvenilirlik kat sayısını temsil eden değerin 0,828 olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara bağlı olarak bahse konu olan ölçeğin güvenilir (Nunnally, 1978) ve aynı zamanda geçerli bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir (Tablo 1).

Araştırmaya konu olan bir başka kavram Bogardus'un (1925, 1933) sosyal mesafe ölçeğidir. Sosyal Mesafe Ölçeği bir toplum içerisinde var olan ayrık sosyal grupların (örn. din, mezhep, ırk, etnisite farklılıkları) birbiriyle etkileşim kurmaya istek düzeyini ölçmektedir (Bogardus, 1925). Söz konusu ölçek ilk kez Bogardus tarafından 1925 yılında kullanılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda kendisi gerek uygulamalarda gerekse teorik olarak müdahalelerde bulunmuştur (Bogardus, 1925, 1933). Hâlihazırda kullanımı devam eden bu ölçek için çeşitli güncelleme denemeleri de söz konusudur (Parrillo ve Donoghue, 2005). Ölçeğin soruları gündelik hayatı, genel kamusal yaşam ile bireylerin özel yaşamı uç değerlerini içeren bir skalaya tabi tutmaktadır. Faktör analizi yapılan ölçeğin analiz sonuçlarına ve maddelerin nasıl yüklendiğine ilişkin bilgi Tablo 2'de yer verilmiştir.

Ölçek İfadeleri	Boyutlar	
	ÖYP	SYP
ÖYP5. Suriyeli göçmen biriyle oğlumu evlendirebilirim.	0,906	
ÖYP6. Suriyeli göçmen biriyle kızımı evlendirebilirim.	0,902	
ÖYP4. Suriyeli göçmen biriyle evlenebilirim.	0,846	
ÖYP3. Suriyeli göçmenleri evimde misafir edebilirim.	0,644	
ÖYP2. Suriyeli göçmenler üniversitede aldıkları eğitimden sonra ülkemizde devlet memuru olabilirler.	0,605	
ÖYP1. Suriyeli göçmenlere Türkiye tarafından vatandaşlık hakkı tanınabilir.	0,547	
SYP6. Suriyeli göçmenler öğrencim olabilir.		0,809
SYP4. Suriyeli öğrenciler okulumuza misafir öğrenci olarak gelebilir.		0,804
SYP5. Suriyeli göçmenler meslektaşım olabilir.		0,782
SYP2. Suriyeliler ülkemize sığınabilir.		0,697
SYP8. Suriyeli göçmenler ülkemiz vatandaşıyla resmî nikâhla evlenebilirler.		0,692
SYP3. Suriyeli göçmenler komşum olabilir.		0,656
Açıklanan varyans	%37,276	%34,381
Açıklanan toplam varyans	%71,657	
KMO	0,883	
Cronbach alfa kat sayısı	0,894	
ÖYP: Özel yaşamı paylaşma; SYP: Sosyal yaşamı paylaşma		

Tablo 2. Bogardus Sosyal Mesafe Ölçeğinin Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Tablo 2’de sunulan bulgulara bağlı olarak ölçeğin iki faktörlü yapısının sağlandığı, ölçek ifadelerinin faktör yüklerinin 0,547-0,906 arasında yüklendiği anlaşılmaktadır. Ölçeğin örneklem yeterliliğini temsil eden KMO değerinin 0,883 ve ölçeğin güvenilirliğini ifade eden değerin ise 0,894 olduğu görülmekte ve ölçeğin güvenilir olduğu (Nunnally, 1978) söylenebilmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademik personelin Suriyeli göçmenlerle sosyal ilişki kurma istekliliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Katılımcılara Siirt Üniversitesi Rektörlüğünden alınan etik kurul izni ile birlikte anket linki, aynı üniversitenin elektronik belge yönetim sistemi (EBYS) üzerinden iletilmiştir. Çevrim içi ortamda 2021 yılı Nisan ayında veri toplanmaya başlanıp süreç aynı yılın Aralık ayına kadar sürdürülmüştür. Toplanan veriler SPSS istatistik programına işlenmiştir.

Katılımcılardan elde edilen veri üzerinde yapılan kontroller neticesinde, veri setinin normallik varsayımlarını taşıyıp taşımadığı kontrol edilerek çeşitli değerler dikkate alınmıştır. Araştırmada yer alan her iki ölçek için ölçeğin alt faktörlerinin (Özel yaşamı paylaşma ve sosyal yaşamı paylaşma) basıklık-çarpıklık değerlerine bakılarak elde edilen değerlerin kabul edilebilir aralıkta (-1,5 ile +1,5) oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, dağılımın normal olduğunun bulgulanması ile değişkenler arasındaki ilişkilerin tespitinde pearson çarpım moment korelasyon katsayısı dikkate alınmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2007).

Bulgular

Bu çalışma, Türkiye’de bulunan üniversitelerde görev alan akademisyenlerin Suriyeli göçmenlerle sosyal ilişki kurma istekliliğini ölçmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de bulunan akademisyenlerinin Suriyelilerin gündelik yaşama adaptasyonlarını nasıl algıladıkları ve onlarla olan sosyal mesafelerini nasıl konumlandıkları incelenmiştir. Tablo 3’te sosyal mesafe olgusunun bileşeni olan özel alan ve sosyal alan değişkenleri ile Suriyelilerin entegre olup olmadıklarına yönelik akademisyenlerin algısı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan korelasyon tablosu yer almaktadır.

Ölçekler	Ort.	S. S.	ÖYP	SYP	GYAA
ÖYP	1,56	0,385	1		
SYP	1,15	0,271	0,547**	1	
GYAA	2,82	0,396	-0,285**	-0,347**	1

ÖYP: Özel yaşamı paylaşma; SYP: Sosyal yaşamı paylaşma; GYAA: Gündelik yaşama adaptasyonu algılama. Ort.: Ortalama; S. S.: Standart sapma; **: p<0,001

Tablo 3. Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 3 incelendiğinde sosyal mesafenin alt boyutlarından özel yaşamı paylaşma ile gündelik yaşama adaptasyon algısı arasında düşük düzeyde negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r=-0,285$; $p<0,01$); sosyal yaşamı paylaşma ile gündelik yaşama adaptasyon algısı arasında orta düzeyde negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r=-0,347$; $p<0,01$) görülmektedir. Bununla birlikte özel yaşam paylaşımı ile sosyal yaşam paylaşımı arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,547$; $p<0,01$).

Son olarak Tablo 3'te yer aldığı üzere gündelik yaşama adaptasyon algısı hususunda katılımcıların ortalama değer nezdinde neredeyse kararsız olduğundan bahsetmek mümkündür.

Özel Yaşamı Paylaşma İsteği ile Sosyal Yaşamı Paylaşma İsteği Arası İlişki

H1 için ÖYP ile SYP arasında 0,547 pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Başka bir ifadeyle sosyal mesafenin Suriyelilere karşı artması, onların özel yaşamda öteki olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye akademisyenleri, gündelik yaşamlarında ve özel yaşamlarında Suriyelilere mesafeli oldukları gibi sosyal çevrelerinde de Suriyelilerle karşılaşmalarını mesafelendirmektedir.

Özel Yaşamı Paylaşma İsteği ile Gündelik Yaşama Adaptasyonu Algılama Arası İlişki

H2 için 0,285 olmak üzere negatif yönlü anlamlı ilişki gözlenmiştir. Ülke halkının bir grubu olan akademisyenler de diğer insanlar gibi gündelik yaşamda Suriyelileri öteki görmektedir. Bu bulgu alan yazında desteklenmekte olup Erdoğan'ın (2015, 2018a) çalışmalarında da dile getirilmiştir. Başka bir ifadeyle Türk akademisi Suriyelilerin adaptasyon sorunlarını sosyal mesafe olarak yeniden üretmektedir.

Sosyal Yaşamı Paylaşma İsteği ile Gündelik Yaşama Adaptasyonu Algılama Arası İlişki

H3 için 0,347 olmak üzere negatif yönlü anlamlı ilişki gözlenmiştir. Gündelik yaşama adaptasyon algısının sosyal yaşamı paylaşma isteği ile negatif yönlü ilişkisi katılımcıların kültürel bağ görmeyip, ancak sağlanacak koşullarla Suriyelilerin uyum sağlayabileceğini düşünmeleriyle ilişkilendirilebilir. Akademisyenler arasında hâlihazırda kültürel bir benzerlik görenlerin Suriyelileri daha az ötekileştirdiği sonucuna da elbette varılabilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkiye, komşusu olan Suriye'deki iç savaşın etkilerini tüm dünyada en yoğun yaşayan ülkedir. Bu durum sadece komşu olmaktan da kaynaklanmayıp ülke yönetiminin kararları ile biçimlenmiştir. Türkiye, aynı dine mensup olmak başta olmak üzere, geçmişte Osmanlı tebaası olmak gibi ortak özelliklerden dolayı savaştan kaçan bireylere kayıtsız kalınmayan, aksine olabildiğince herkesin sığınacağı bir liman olarak açık kapı politikası uygulamıştır. Bu politika Avrupa Birliği'nce (AB) de desteklenmiştir. AB için Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımlarla (Özdemir, 2021; Yazıcıoğlu, 2021) savaştan kaçan Suriyelilerin Avrupa topraklarına geçişine sosyal bir bariyer çekilmiştir; böylece Türkiye iç savaşla Avrupa arasında bir tampon bölge olmuştur (Öztürk ve Boyacı, 2022, s. 1816).

Avrupa toplumları için Suriyelilerle karşılaşma hususunda korunaklı bir gündelik hayat sağlayan bu durum Türk halkı için ise tam tersi durumdadır. Gündelik hayatın sosyal ve özel alanında Suriyelilerle isteyerek veya istemeyerek girilen pek çok sosyal etkileşim söz konusudur. Bu çalışma üniversiteleri de ilgilendirecek şekilde Suriyelilerle çift yönlü şiddet içerikli karşılaşmalar (Saritepeci, 2022; Günaydın, 2022) gibi toplumsal olayların da yaşandığı bu süreçte Türkiye'de çalışan akademik personelin Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre akademisyenler de diğer insanlar gibi gündelik

yaşamda Suriyelileri öteki görmektedir. Sosyal mesafenin Suriyelilere karşı artması, onların özel yaşamda öteki olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir. Akademisyenler arasında Suriyeli göçmenlerle kültürel benzerlik görenler Suriyelileri daha az ötekileştirmektedir. Akademisyenlerin Suriyeli sığınmacılara hem özel yaşamlarında hem de sosyal yaşamlarında ilişki kurmak konusunda istekliliklerinin artmasına neden olan etken tanışıklığın artmasıdır. Seçkin bir toplum kesimi olan akademisyenler arasında göçmenlere yönelik sosyal mesafe azaldıkça özel alanda da mesafe azalmaktadır. Öyle ki akademisyenlerin öğrenci veya hoca olarak yurtdışında sağladıkları deneyim ve Suriyeli öğrencilerinin olması Suriyeli göçmenlerle empati kurulmasını sağlamış önemli unsurlar olarak görülebilir. Bu durum akademisyenler arasında Suriyelilerle kültürel yakınlık duyanların göçmenleri daha az ötekileştirdiğini göstermektedir. Tanışıklığın derecesi ile temas kurma yönündeki hassasiyet ülke kaynaklarına erişimin yakınlığı veya uzaklığı derecesinde farklılaşabilmektedir. Akademisyenler göçmenlerle sınırlı alandaki birlikteliklerini özel yaşam ve sosyal yaşam içerisinde sürdürmeye, diğer toplum kesimlerine göre daha istekli görünmektedir.

Çalışmada elde edilen bu iken alan yazında yer alan çalışmalarda Türk halkı arasında Suriyelilere yönelik bakışın kalış sürelerinin uzaması ile farklılaştığı görülmüştür. Dinî ve tarihsel ortaklıklara rağmen Suriyelilere yönelik sosyal, kültürel ve ekonomik mesafe zaman içerisinde artmaktadır (Morgül vd., 2021, s. 102). Bunun en önemli nedeni sürecin başlangıcında halk arasında Suriyelilere “mağdur-mazlum” insanlar olarak bakılmış olmasına rağmen süreç uzadıkça göçmenlerin tehdit olarak algılanmasıdır ve bu eğilim güçlenmektedir (Erdoğan, 2022). Bu durum ülke vatandaşı olmaktan kaynaklanan avantajların ortadan kaldıracağı, Suriyelilerin huzuru ve düzeni bozacağı ve ülkenin kıt kaynaklarını ele geçireceği endişesi ile belirginleşmektedir (Baykan, 2020, s. 64; Erdoğan, 2018a, s. 167; Erdoğan, 2020, s. 92; Morgül vd., 2021, ss. 102-103). Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de sosyal hayatın içerisinde yaşadıkları sorunlar bulunmaktadır. Bunlardan biri eğitimidir. Eğitimin erken safhalarında (ilkokulda) Suriyeli öğrenci ve öğretmenler arasında dil bariyeri önemli bir sorundur (Emin, 2019, ss. 87-88). Bu durum eğitimin en üst safhalarında da sorun oluşturabilmektedir. Türkiye’de çalışan Suriyeli akademisyenler için de benzer bir şekilde dil bariyeri en büyük sorundur (Uzman ve Tösten, 2016, s. 260). Türkiye akademisyenlerinde ise bu durum farklılaşabilmektedir. Diğer toplum kesimlerine göre iyi eğitim donanımına sahip hem Suriyeli üniversite öğrencileri hem de akademisyenleri arasında bu sınırlılık ortak başka dillerle telafi edilebilmektedir; zira alt kademe eğitim kurumlarında da dil engelinin bu şekilde aşılabildiği gözlenmiştir (Muğlu, 2022, s. 132). Bu durum Suriyeli göçmenlerin ekonomik durumları ile de farklılaşmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye entegrasyonu sınıf bazlıdır; özellikle de ekonomik durumu müsait olanlar kendilerini diğer mültecilerden ayırarak yerel halkın içinde yaşamayı tercih etmektedir (Şimşek, 2018, s. 14). Ekonomik durumun iyi olması eğitimde, sağlıkta, iş piyasasına erişimde ve nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına giden yoldaki en önemli kaldıraç olarak belirlemektedir. Eğitimli Suriyeliler Türklerle sosyal ilişki kurma konusunda istekli görünürken yakın ilişki kurma isteklilikleri son sırada gelmektedir (Erdoğan vd., 2017, s. 67). Türkiye’de bulunan Suriyeli akademisyenler ile gerçekleştirilen bir çalışmada çoğunluk; vatandaşlık ve evlilik konusunda Suriyelilerin Türkiye halkıyla ilişki kurmalarının olumlu olacağı, bu durumun kültürel ve sosyal ilişkileri artıracığı, iki toplumu birbirine yaklaştıracağını belirtmiştir. Bununla birlikte evliliklerin yasal dayanağının olmaması, iki farklı kültür oldukları, kültürel farklılıklardan dolayı bazı çatışmaların olacağı gibi hususlarda çekinceler bulunmaktadır (Uzman ve Tösten, 2016, s. 266-267). Bu durum Türk halkında olduğu gibi Suriyeli göçmenler arasında da kültürel farklılığın bilindiği; uzak ve yakın düzeyde ilişki kurmanın da bu farkın birer yansıması olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Türkiye’de göçmenlere yönelik

uyum çalışmalarının hızlandırılması gerekmektedir. Zira göçmenlerin uyumu konusunda adımlar atılmazsa veya gecikirse ülke içinde gettolaşma olabilir ve genç kuşaklar arasında ayrımcı davranışlar baş gösterebilir. Türkiye akademisyenlerinin görece daha az olan sosyal mesafesi de halkın diğer bileşenlerinde olduğu gibi zaman içerisinde çözülme riski taşımaktadır.

Kısıtlar

Çalışmaya katılımları için Yükseköğretim Kuruluna bağlı tüm devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenlere Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) üzerinden katılım daveti için yazı gönderilmiştir. Üniversitelerden dördü hariç diğerleri akademik personellerinin araştırmaya katılımını uygun görüp gerekli izni sağlamıştır. Bu üniversitelerin akademik personeline birkaç kez EBYS üzerinden katılım çağrısı yapılmıştır. Söz konusu dört üniversite ise (üçü devlet, biri özel) kendi etik kurullarında görüşülmek üzere ek evrak talep etmiştir. Üniversitelerden biri olumlu dönüş yapmış, oradaki akademik personele de aynı şekilde ulaşılmıştır. Diğer üniversitelerden ikisi olumlu veya olumsuz bir geri dönüş sağlamamıştır ancak üniversitelerden bir diğeri verinin toplandığı sistem sebebiyle izin vermeyeceğini belirtmiştir. İzin alınamayan üniversitelerin akademik personeline ankete katılım daveti e-posta yoluyla iletilmiştir ancak katılım sınırlı olmuştur.

Kaynaklar

Altıntaş, M. E. (2018). DKAB öğretmenlerine göre Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları sorunlar (Nitel bir çalışma). *Marife Dinî Araştırmalar Dergisi*. 18(2), 469-499.

Baykan, E. (2020). *Suriyeli göçü ve sosyal uyuma ilişkin yerel toplumun görüşleri: Altındağ örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distances. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299-308.

Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology and Social Research*, 17, 265-271.

Deniz, A. Ç., Ekinci, Y. Ve Hülür, A. B. (2016). “Bizim müstakbel hep harap oldu”: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayatı Antep-Kilis çevresi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dromgold-Sermen, M. S. (2020). *Farklılıkların yönetme kültürü: Göç yönetimi alanı ve Türkiye’ye göç eden Suriyeliler*. (Melike Aslan, I. Enes Ataç, Deniz Öksüz Fer, Çev.). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Efe, İ., Pandır, M. ve Paksoy, A. F. (2018). *Algılar ve gerçekler arasında Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Emin, M. N. (2016). *Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları*. Ankara: Seta.

Emin, M. N. (2019). *Geleceğin inşası: Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi*. İstanbul: Seta.

Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye’ye kitlesel göçlerde son ve dev dalga: Suriyeliler. M. M. Erdoğan, A. Kaya (Der.) *Türkiye’nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye’de göçler içinde* (ss. 315-347). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2018a). *Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içerisinde yaşamının barometresi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2018b). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. (2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2019, Eylül). *Türkiye’deki Suriyeli mülteciler*. 17.08. 2022 tarihinde <https://www.kas.de/tr/web/tuerkei> adresinden edinilmiştir.

Erdoğan, M. M. (2020). "Securitization from society" and "Social acceptance": political party-based approaches in Turkey to Syrian refugees", *Uluslararası İlişkiler*, 17 (68), 73-92.

Erdoğan, M. M. (2022). *Huzur ve güvenlik için tek çare uyum çalışması*. 29.08.2022 tarihinde <https://www.perspektif.online/huzur-ve-guvenlik-icin-tek-care-uyum-calismasi/> adresinden edinilmiştir.

Erdoğan, M., Erdoğan, A. ve Yavcan, B. *Türkiye'deki Suriyeli mülteci öğrencilerin durumu, sorunları ve beklentileri araştırması*. 28.08.2022 tarihinde <https://igamder.org/uploads/belgeler/ELITE-DIALOGUE-01102017-TR.pdf> adresinden edinilmiştir.

Ekşi, H., Kılıç Memur, H. N., Sevgi Yalın, H., Dinç, S. (2020). Sosyal mesafe ve maneviyat arasındaki ilişkide empati ve toplumsal baskınlığın rolü: Suriyelilere yönelik karma bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 24(2), 257-276.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler". 24.02.2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden edinilmiştir.

Günaydın, B. Ö. (2022). İş yerinde 'çarpışmadan' ölüm çıktı: Suriyeli genç öldürüldü. *Gazete Duvar*. 28.09.2020 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/is-yerinde-carpismadan-olum-cikti-suriyeli-genc-olduruldu-haber-1579947> adresinden edinilmiştir.

İren, A. A. (2018). Türk dış politikasında insani diplomasi ve Suriye krizi. H. H. Aygül, E. Eke (Ed.) 21. *Yüzyılda uluslararası göç ve mülteciler: Bir Türkiye perspektifi* içinde (ss. 97-121). Ankara: Nobel.

Karaarslan, F. ve Gençoğlu, A. Y., (2019). *Suriyeli göçmenlerle birlikte yaşamak: Kayseri'de sivil politik aktörlerle Suriyeli göçmenler üzerine nitel bir analiz*. Ankara: Tezkire Yayıncılık.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. (19. Baskı). Ankara: Nobel.

Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler: İç içe geçişler ve karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperyayın.

Kayaoglu, A., Şahin-Mencütek ve Erdoğan M. M. (2021). Return aspirations of Syrian refugees in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 20 (4), 561-583.

Kuş, E. (2003). *Nitel-Nitel araştırma teknikleri: Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri: Nicel mi? Nitel mi?* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (3. Basım). Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Morgül, K., Savaşkan, O., Mutlu, B. (2021). *İstanbul'da Suriyelilere yönelik algı ve tutumlar: Partizanlık, yabancı karşıtlığı, tehdit algıları ve sosyal temas*. İstanbul: Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES).

Muğlu, T. (2022). *Erzurum ilinde ikamet eden zorunlu eğitime tabi yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim sorunları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar (I. Cilt)*. (8. Basım). (Sedef Özge, Çev.). Ankara: Yayıncı.

Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.

Öğretim elemanı sayıları raporu. *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*. 13.08.2022 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Özdemir, A. S. (2021). Avrupa Birliğinin Suriyeliler için Türkiye'ye ödediği para. *Mülteciler Derneği*. 28.09.2022 tarihinde <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/> adresinden erişilmiştir.

Öztürk, T. ve Boyacı, E (2022). Suriyeli mülteci krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisine yansımaları: Dünya sistemleri analizi üzerinden bir değerlendirme. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 6(1), 1809-1823.

Parrillo, V. N. ve Donoghue, C. (2005). Updating the Bogardus social distance studies: A new national survey. *The Social Science Journal*, 42(2), 257-271.

Saritepeci, S. A. (2022). Üniversitede Suriyeliler Türk öğrenciyi bıçakladı. *Odak Haber*. 28.09.2020 tarihinde <https://www.odakhaber.com/haber/10048367/universitede-suriyeliler-turk-ogrenciyi-bicakladi> adresinden erişilmiştir.

Şen, H. (2020). *Türkiye'deki Suriyeliler: Entegrasyon mümkün mü?*. İstanbul: Hiperyayın.

Şimşek, D. (2018). Integration processes of Syrian refugees in Turkey: "Class-based Integration." *Journal of Refugee Studies*, 33 (3), 537-554.

Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (Vol. 5). Boston: Pearson.

Taştan, C., Çolpan Kavuncu, A., Akbulut, A. M., İrdem, İ., Osmanoğlu, E., Özkaya, Ö., Yıldız, A. K. (2016, 11-13 Kasım) Uluslararası kitlesel göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler. *I. Uluslararası Göç ve Güvenlik Konferansı Sonuç Raporu*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması. (2017). Ankara: T. C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ekonomiye katılımı. (2019, Mart). Durable Solutions Platform ve İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM).

Uzman, N. ve Tösten, R. (2016). Suriyeli akademisyenlerin bakış açısından Türkiye-Suriye ilişkileri ve sığınmacılar meselesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 251-272.

Yazıcıoğlu, Y. (2021). Hiçbir ülkeye yapılmayan yardım Türkiye'ye yapılıyor. *VOA Türkçe*. 28.09.2022 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/ab-hicbir-ulkeye-vermedigi-yardimi-turkiyey-sunuyor/6336646.html> adresinden erişilmiştir.

Yıldırım, S. ve Erdoğan, H. (2019). Suriyelilere bakış açısının toplumsal uzaklık bağlamında incelenmesi: Sakarya ili örneği. *Bilgi*, 21(2), 343-363.

Yıldırım, S., İslamoğlu, E. Ve İyem, C. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi*, (35), 107-126.

YÖK. (2022). Türlerine göre mevcut üniversite sayısı. *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*. 13.08.2022 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Özgün Makale

Investigating the Religion-Based Solidarity Shown by the Turkish Community to the Syrian Forced Immigrants During the COVID-19 Pandemic¹

Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Zorunlu Göçmenlere COVID-19 Pandemi Döneminde Türk Toplumunun Gösterdiği Din Temelli Dayanışmanın İncelenmesi

Ziad ALAHMAD*

Abstract

Although the COVID-19 pandemic has influenced the quality of life for all humans all over the world, it was reported that the pandemic succeeded in bringing people closer to each other by activating mechanical solidarity and a sense of acknowledgment. On the other hand, the forced immigrants were more affected during the pandemic compared to other groups, but there is no evidence that the pandemic made the hosts get closer to the forced immigrants. Looking from the religion-based solidarity point of view, this paper tries to investigate if the Turkish community became closer to the Syrians during the pandemic. Using an original data set, the result of the Mann-Whitney U test shows that there is moderate evidence of the role of religion in bringing the hosts closer to the forced immigrants in Turkey, anticipating that there is a small role of religion-based solidarity in Turkey during and after the pandemic.

Keywords: Syrians, Turkey, Solidarity, Religion, COVID-19.

Öz

COVID-19 pandemisi dünyanın her köşesinde insanların yaşam kalitesini etkilemiş olsa da pandeminin dayanışma ve kabullenme duygusunu harekete geçirerek insanları birbirine yakınlaştırmayı başardığı belirtilmektedir. Bununla birlikte zorunlu göçmenlerin pandemi sırasında diğer gruplara göre daha fazla etkilendiği dile getirilse de pandeminin, ev sahiplerini zorunlu göçmenlere yakınlaştırdığına dair bir kanıt bulunmamaktadır. Bu makale din temelli dayanışma açısından pandemi döneminde Türk toplumunun Suriyelilere yaklaşıp yaklaşmadığını incelemeye

¹ Makale başvuru tarihi: 22.09.2022. Makale kabul tarihi: 18.10.2022.

* Ph.D. Candidate, Graduate School of Global Studies, Tokyo University of Foreign Studies, ziad88ahmad@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4030-4370.

çalışmaktadır. Orijinal bir veri seti kullanarak hazırlanan Mann-Whitney *U* testinin sonucu, din temelli dayanışmanın küçük bir rolü olduğunu tahmin ederek, Türkiye'deki ev sahiplerini zorunlu göçmenlere yaklaştırmada dinin rolüne dair orta düzeyde kanıt olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeliler, Türkiye, Dayanışma, Din, COVID-19.

Introduction

Every corner of the world was influenced by COVID-19 without a single discrimination; loss of human life and income was similar in every country and people went through severe emotional distress. On the contrary, looking to the positive side, this calamity brought people closer to each other more than before on the national and the international levels because their risk and aimed target is similar, which is shielding everyone around the world from the virus starting from their community. Accordingly, it is safe to say that the pandemic increased the solidarity between people and enforced the sense of acknowledgement for each other (Voicu, et al., 2020, pp. 900-901).

Durkheim (1984) in his book *The Division of Labour in Society* stated that under normal circumstances, improvement in organic solidarity can be seen among modern societies (pp. 291-310). Nevertheless, amidst a calamity, organic solidarity is highly influenced, and it is substituted by other forms of the traditional mechanical solidarity (Mishra & Rath, 2020, pp. 3). Solidarity becomes more vital and important in times of calamity (Vancsó & Zoltán, 2021, p. 102), and it is more remarkable in the religious communities as solidarity is the building block of any religion. Mechanical solidarity is reinforced through quoting religion which becomes an immense necessity in such critical times. Moreover, several studies have proven that amid the crisis the presence of religion became stronger in the public sphere (Butler, Habermas, Taylor, & West, 2011; Hjelm, 2014; Vancsó & Zoltán, 2021).

Even though all communities got affected during the COVID pandemic, some communities got severely affected compared to others as they have less resources and capacities. The most disadvantaged group were specifically the forced immigrants who underwent very stressful conditions and were more exposed to risk during the crisis owing to scarcity of resources at hand paired with financial burden and limited capacity to cope with emotional breakdown of the crisis. Moreover, increasing rate of hate speech and racism against them globally has peaked their troubles in such times (Freier & Vera Espinoza, 2021, p. 8). Nevertheless, if we see from a mechanical solidarity point of view, the role of religion-based solidarity is not clear in terms of forced immigrant-host relations amid the outbreak of the pandemic as the protection measures require social distancing to be followed, while religion, as one of the forms of mechanical solidarity, promotes reducing the social distance in such a situation. In other words, it is not clear if the forced immigrants were helped to get over from the adverse influence of the pandemic through solidarity from the hosts.

This study will assess the case of the Syrian forced immigrants in Turkey as approximately four million Syrians are present in Turkey since over a decade. On the other hand, despite both communities being Muslim, there is a rising sound of increasing tension amongst them. In addition, it was claimed that before the pandemic there was an extreme social distance practiced between the communities which mainly came from the host side compared to the forced immigrants (Erdoğan, 2020, pp. 149-150). Keeping this in mind, we will conduct a non-parametric test on an original dataset to analyse how religion functions in terms of mechanical solidarity during the

crisis, and try to figure out the answer to this question: Is there any role of religion in decreasing the social gap between Syrian forced immigrants and Turkish host community during the pandemic and bringing the hosts closer to the forced immigrants? Assuming that more solidarity will be represented by the hosts who are strictly religious towards the other community and develop a sense of closeness during the crisis.

Three primary sections are made to categorise this paper: first, recognising the definition of solidarity as per the literature and what Islam says about the concept of solidarity. Second, a precise background regarding the circumstances of the Syrians in Turkey specially during the crises. And lastly, explanation of the methodology and discussion of the empirical findings of the paper.

Solidarity between Theory and Islamic Practices

Social sciences and humanities have a huge history behind the concept of solidarity. Nonetheless, literature has no unified definition of or approach regarding this concept. In fact, there is a coexistence of multiple kinds of solidarity with various philosophical underpinnings (Bauder & Juffs, 2019, p. 1). Emil Durkheim's definition of solidarity is considered to be the oldest and most cited one and used as a theoretical framework in this area. He said that the unity amongst individuals in a society is the social solidarity which enables social order and stability; it emphasizes the interdependence of the people in a society and develops a sense of making the lives of others better (Durkheim, 1984, pp. 25-28). Durkheim's work was considered the core of sociology's classic; he charted the evolution of the contemporary relationship between people and society, which is still valid even after more than a century (Tiryakian, 1994, p. 3). Durkheim developed the dichotomy between mechanical and organic solidarity to discover the changes in social bonds that bridges the gap between the people within a society, besides it shows how people perceive their place in the society as a whole (Ritzer, 2010, p. 85). As per the explanation of Durkheim, in traditional societies where people are alike, mechanical solidarity can be seen while in modern societies where there are different individuals having differences and have distinct goals, organic solidarity is observed (Durkheim, 1984, pp. xvi-xvii). In traditional societies, mechanical solidarity is driven by collective conscience whereas in modern societies, organic solidarity is the offshoot of division of labour and interdependence give birth to organic solidarity (Evans & Evans, 1977, p. 30; Durkheim, 1984, pp.68-88).

In other words, mechanical solidarity can be defined as all individuals in a certain community having the same status regardless of their role, and this equal status stems from common values, beliefs, and a similar worldview. These similarities make them form solid relationships, depend on each other, and collaborate to sustain the advancement of society. For example, in small homogenous communities and groups, community members can take several roles and responsibilities, besides the fixed one, which is their membership in the group. On the contrary, organic solidarity is represented by creating a separate role for each individual in the community. For instance, contemporary communities require a teacher, a doctor, a technician, and so on. Each one of them has a specific role in the community, and what brings them together is their dependency on each other rather than their beliefs and values.

Following Durkheim's guiding rules, further discussion took place in the last decades regarding the concept of solidarity and its division. Solidarity is explained as a condition where others are positively related to the well-being of an individual as per contemporary literature (De Beer & Koster, 2009, p. 12); it might not be clear in daily life practices but in critical situations,

it becomes greatly significant (Grajczjár, Nagy, & Örkény, 2019, p. 136). The contemporary literature discussed the sources of solidarity and four 'main sources' of solidarity were figured out by Oosterlynck et al. (2016): struggle, encounter, interdependence and similar norms and values (p. 766). Besides, Agustín and Jørgensenthe (2018) suggested that there is a need to differentiate between institutional solidarity, autonomous solidarity, and civic solidarity (p. 15). While other scholars stated that the solidarity should be grouped as: transitive solidarity, relational solidarity, and creative solidarity (Gaztambide-Fernández, 2012, p. 51).

In non-western communities, solidarity is an auspicious concept where it refers to staying loyal to country, politics, family, ethnicity, and religious fundamentals, and this can be defined as 'empowering your "own" people' (Kapeller & Wolkenstein, 2013, p. 486). Social solidarity is not confined to just collective responsibility for promoting the betterment of the individuals who are at large a part of a group or a community (Paskov & Dewilde, 2012, p. 427) but it encourages to take care of the less influential members of the group in terms of their needs and rights as well (Reichlin, 2011, p. 366; Stjernø, 2004, p.16).

It is worth noting that much scholarly attention is given to this concept since the last decade, specifically in account of refugees and migrants arriving, for instance (Agustín & Jørgensen, 2018; Rygiel, 2011) taking the enforceable trust and bounded solidarity into consideration (Portes, 1998, pp. 7-8; Portes & Sensenbrenner, 1993, p.1332). Suggesting that the first form of solidarity is practiced when it becomes impossible to the newcomers to go back home because of the confrontation while the other form takes place when newcomers are welcomed and supported by those migrants who have developed strong roots in the host community (Yusupova & Ponarin, 2018, p.189).

It is important to consider the fact that after 9/11 and the economic crisis in 2008, solidarity became the major topic of research which indicated that solidarity becomes strong under the circumstances of any existential threat (Collins, 2004, p.67). This became even more important after 2015 when Europe claimed about the so-called refugee crisis (e.g. Della Porta, 2018; Wallaschek, 2019; Bernát, Kertész, & Tóth, 2016). However, the questions related to solidarity and activities in civil society gained the spotlight again after the wave of COVID-19 (e.g. Carlsen, Toubøl, & Brincker, 2020; Brechenmacher, Carothers, & Youngs, 2022).

If we talk about solidarity under the light of religion, we see that the concept of solidarity was present even before contemporary literature was developed because every religion reinforces solidarity as a fundamental. For instance, Judaism preaches solidarity as a core subject where believers are encouraged to love their neighbours and help them (Yanklowitz, 2018, p.1). Likewise, Catholic faith forms its basis on the seven social teachings which talk about solidarity, where humans are encouraged to consider others as brothers and sisters and readily work for their betterment without discriminating between "race, economy, economy, ethnicity, nation and ideological differences" (Bradley-Levine & Carr, 2015, p. 31).

For Muslims, solidarity is the foremost rule to be practiced. Social solidarity in Islam mainly means every Muslim should clearly know about his duties to be supportive towards fellow Muslims who are needy (Hameed, 2016, p. 119). According to An-Nu'mān ibn Bashīr, Prophet Muhammad said: "The believers, in their mutual love, compassion, and sympathy are like a single body; if one of its organs suffers, the whole body will respond to it with sleeplessness and fever."(translated from Arabic) (Muslim, n.d.).

In Islamic history we can find a lot of stories related to solidarity. The most significant one was the Muslim immigrants from Mecca to Medina. While the immigrants were called "Muhaji-

run" which means migrants in Arabic, the hosts called themselves "Ansar" which means "supporters". The relationship they shared between them did not rely on laws of protection but on social solidarity and a unique "brotherhood". The properties and money of the Ansar was happily shared by them with Muhajirun on equal basis and they were treated just like the locals. Islam says that in times of crisis and exceptional circumstances, solidarity is the best way to help each other effectively (Alwan, n.d., p. 7). Besides, solidarity in Islam is grouped into different sections: economic solidarity, psychological solidarity, and scientific solidarity (Hameed, 2016, pp. 120-121).

In conclusion, there are numerous interpretations and forms of "solidarity" in the literature; nonetheless, Durkheim's dichotomy was selected as the foundation of this article since it allows concentrating on the essence of solidarity. The social solidarity that is defined in religions as a whole, and in Islam in particular, as the sense of acknowledging the needs of other group members, supporting them, and being there for the most impacted and helping them to get back on their feet, is precisely what Durkheim's mechanical solidarity explains.

Syrians in Turkey – From Disaster to Disaster

Over 13 million Syrians have been forced to leave their homes due to the continued violence in their homeland since 2011 (UNHCR, 2022). Either they fled to other countries in search of protection or were displaced within their country. As Turkey is in the neighbourhood of Syria, the biggest share of the Syrians found their way to there, and now it hosts the largest proportion of Syrians, which as per current statistics is over 3.6 million (DGMM, 2022).

Although there is no clear statistic regarding the sect of the Syrians in Turkey, few studies calculated that nine in ten Syrians claim to be Muslim Sunni and likewise as per the calculations Muslim Sunni have a big share in Turkish population (Jancewicz, 2021, p. 25). Turkey applied the open-door policy for Syrians escaping the war, and following the footsteps of Muslims in early times, Turkey stood with the Syrians from the first day under Islamic solidarity and "brotherhood", referring Syrians as "Muhajirun" and "Ansar" to the host community (Habery, 2022). It should be noted that there was no legal status of the Syrians in Turkey for more than three years, they were entitled to being considered as brothers and guests until 2014 when the Turkish authorities activated the temporary protection system which provided them the official rights to live in Turkey until their safe return to home.

Nevertheless, the sense of solidarity as brotherhood started to demean after few years. It was foretold by Erdoğan (2014), stating that this hospitality will diminish as the opportunities for work and social welfare are decreasing while the duration of Syrians stay is increasing (p. 72). Even practically, the tension among both the communities rose and there was a widespread of hate speech which gave way to various anti-Syrian campaigns in the last years (Liszowska, 2020, p. 71).

However, anti-Syrians sentiments is not the only challenge in Syrians' daily life in Turkey, they also suffer to access employment opportunities and a proper shelter (Erdoğan, 2020, pp. 141-145). During the pandemic, the sufferings of Syrians became even more terrible as a huge number of workers lost their jobs due to lockdown and other COVID-19 prevention measures (Karaman & Vesek, 2021, pp. 46-60; ASAM, 2020; MUDEM, 2020; HASUDER, 2020).

To serve the cause of brotherhood and social solidarity many local initiatives were taken in Turkey to help the most underprivileged members of the community which included forced immigrants as well (DİTİB, 2021; Anadolu agency, 2020). But still, the anti-Syrian sentiments were in its place even during the pandemic. In fact, it was promoted on some social media channels that

the virus was spread by Syrians, for instance, a Twitter trend in Turkey on 27.05.2020. Along with this, Turkish police killed an 18-year-old Syrian Ali El Hamdan for not wearing a mask which was the saddest event that took place (Pekal, 2021). And lastly, the attack of Altındağ neighbourhood in the capital Ankara can also not be forgotten (Cumhuriyet, 2021).

Methodology

Research Pattern

This paper aimed to find out that whether the religion-based solidarity strengthened during the pandemic crises which could have helped in reducing the social distance between the two communities, from the Turkish side in particular, hypothesizing that more solidarity and closeness will be practiced during COVID-19 by those who are more religious.

It is important to note that the forced immigrants' side could also be used to carry out the test but here the host community was central, as the result from the host community is more important in this regard. The hosts are privileged in terms of power and influence on this relationship. They are in position to show more support and solidarity with the forced immigrants during the COVID-19 whereas the forced immigrants are less privileged and cannot be a strong support for the hosts.

Methods and Procedures of Data Collection

This paper uses an original probability dataset collected between January and February 2022 in the form of a poll survey in Gaziantep (Alahmad & Aoyama, 2022). The data was gathered in 20 neighbourhoods in Gaziantep metropolitan to represent the different socio-economic statuses of the residents of the city. Besides, it covers the areas where Syrians are concentrated in both Şehitkamil and Şahinbey. In addition, the research team selected five streets in each neighbourhood using the Kish table technique, and five participants were chosen through a random walk.

Universe and Sample

The sample gives a good representation of the Turkish community in Gaziantep, and it covers different categories of the community. For instance: gender, age, marital status, and educational level, as clarified in Table 1.

Gender	Male	Female	
	239 (53%)	212 (47%)	
Age	Minimum	Maximum	Mean
	18 years old	75 years old	38.7 years old
Marital status	Married	Single	Other
	287 (63.6%)	141 (31.3%)	23 (5.1%)
Educational level	Elementary education and below	Secondary and high school	University degree and above
	145 (32.1%)	177 (39.2%)	129 (28.7%)

Note: N= 451

Table 1 :Descriptive Statistics of the Respondent's Profile.

The dataset covers different elements associated with the circumstances and self-perceptions of both communities in general and specifically during COVID-19, which helps in analysing the research question of this paper.

Statistical Test and Variables Selection

Even though different statistical analyses can be used for this purpose, *Mean* and *Median* comparison were preferred as they help show the difference between the two groups. The histogram of the test variable shows an approximate normal distribution. Still, the grouping variable divides the sample into two unequal samples, which makes the data set appropriate for performing the Mann-Whitney *U* test. This test will assess the difference religion has made in terms of increased closeness and solidarity by Turks towards the Syrian community during the pandemic.

“By living the same risk and having the same fears, how did the COVID-19 pandemic affect the relationship between Turkish and Syrian communities?” (Q03-17) was the question selected as a test variable from Turkish community’s data set. The answers were recorded in an ordinal form as follow: (1= It made us feel like we are completely separate communities 2= It made us feel a bit farther from each other 3= No impact 4= It made us feel a bit closer to each other 5= It made us feel like we are one community), and the option “I do not know” was regarded as a missing value and was eliminated listwise prior the test.

Another question employed as a grouping variable was: “To what extent sharing the same religion with the Syrian community is important for you to live in harmony with them?” (Q08-03). The answers were recorded to a binary dummy variable after listwise eliminating the option “I do not now”, (0= Religion is not important to live together, 1= Religion is important to live together). Table 2 gives further details about the descriptive statistics of the variables.

Methods and Procedures of Data Analysis

SPSS 28 was used to conduct the test. Any influential outliers were filtered out from the dataset before the assessment, and to ensure equal variance between the two samples, the test of homogeneity of variance was carried out on the assumption that the value of the Levene statistics relied on the Median is 2.808 on the significance level $P = .094$.

Besides, as SPSS does not calculate the effect size for this test automatically, the *r* value was estimated using the formula, $r = Z/\sqrt{N}$ (Rosenthal, 1994, pp. 231-244) and assessed based on Cohen’s (1988, pp. 25-26) benchmarks ($r = 0.2$) small, ($r = 0.5$) medium, and ($r = 0.8$) large for assessing the effect size.

Measures	COVID Impact on the relationship with the other community (1= very far, 5= very close)	Religion importance to live in harmony with the other community (0= not important, 1= important)
Mean	2.713	0.634
Median	3	1
SD	0.768	0.482
Range	4	1
Minimum	1	0
Maximum	5	1
Sum	1224	286

Note: $N = 451$

Table 2 :Descriptive Statistics of Key Variables.

Finally, it is important to note that Ganesh and Caves' (2018, p. 55) guidelines were used in this paper to investigate the P value as follow: $p < 0.001$ means very strong evidence, $p < 0.01$ strong evidence, $p < 0.05$ moderate evidence, $p < 0.1$ weak evidence or a trend, and $p \geq 0.1$ means inadequate evidence.

Results

To evaluate the difference in closeness with the forced immigrants during the pandemic between the ones who think that religion is important to live in harmony and the ones who think it is not important from the members of the host community, Mann-Whitney *U* Test was utilized. On the significance level of $P = 0.022$ the test revealed significant differences in the closeness during the pandemic of the ones who care less about religion (Median = 3, $n = 165$, Median rank = 210.47) and the ones who care about religion (Median = 3, $n = 286$, Median rank = 234.96), $U = 21032.5$, $z = -2.289$, $r = .107$. Hence, the data shows a small effect size, and provide moderate evidence to support the hypothesis that the host community members who care about religion show more solidarity and closeness during the pandemic with the forced immigrants.

Discussion and Conclusion

The literature shows that during a calamity, people get closer to each other, influenced by the effect of mechanical solidarity. However, there is no evidence that this can include the way the host communities look at the forced immigrants. This paper focuses on religion-based solidarity as one of the traditional forms of mechanical solidarity. It tries to investigate if the Turkish host community became more open to the Syrians living with them in Gaziantep during the pandemic, as both communities are Muslims and share the same values and beliefs.

The preformed statistical analysis in this paper provides moderate evidence on the positive role of religion in reducing the gap between the host communities and the forced immigrants during the COVID-19 pandemic. Besides, a small effect size is represented by the results, although religion has a limited role in the Turkish context during the pandemic. Still, it might be one of the important factors that increase the solidarity amongst the forced immigrants and the host communities, but it is not the strongest, and if any solidarity was shown during the pandemic, it could be based on other humanitarian or organic basis.

The possible explanation for the weak effect size is that the time of religious solidarity is fading away after a decade of brotherhood, as there are other circumstances in Turkey nowadays and the general viewpoint towards Syrians has changed regardless of religious attachment. Besides, it can be said that the rise of the new nationalism ideology in Turkey, which uses various media channels to promote incomplete and misleading news, is one of the main likely reasons for increasing the distance between hosts and Syrians, as it might loosen the feeling of brotherhood and make the locals, even the religious ones, see the Syrians as a threat to the Turkish nation (Bozdağ, 2020, p. 724; Fahim, 2022). Yet, these reasons are potential ones, and there is a need for further investigations to unveil any other factors that influence the religion-based solidarity of the host community over time.

Going beyond the current results and investigate the part played by the religion in forced immigrants-hosts relationship based on the claim that religious solidarity is stronger during calamity, we can deduce that if the influence of religious solidarity is not strong during COVID crisis, then in normal times, it would have an even smaller impact. Hence, there should be other

ways adopted by the Syrian forced immigrants to get close to the hosts when "brotherhood" fades away as the host community is becoming diverse and vibrant.

Finally, it should be noted that this paper has three main limitations: first, the sample size in this study cannot be generalized as it is not very big, and it is from a certain region. Second, the analysis focuses on one self-perception question only while to evaluate the solidarity there is a need to assess it on the practical level as well, and other questions should be asked such as "did you provide any support to Syrians during the pandemic?", or "how many times did you provide support to Syrians during the pandemic?", And lastly, it is assumed here that the power of religious solidarity is fading away but this cannot be confirmed as there is no baseline to compare the results before and after the pandemic. But still, it can be said that it is less than what the Turkish community showed in the first couple of years. Accordingly, this study can be regarded as a pilot paper or an eye opener for further research regarding the role of religion-based solidarity in bridging the gap between the forced immigrants and the hosts in times which are testing and in normal times as well.

References

- Agustín, Ó., & Jørgensen, M. (2018). *Solidarity and the 'refugee crisis' in Europe*. London: Palgrave.
- Alahmad, Z., & Aoyama, H. (2022, 08 15). *Türkiye'deki Suriyeliler, On Yıl ve Daha Fazla Birlikte Yaşama: Gaziantep, Bir Vaka Çalışması (CMEPS-J Report No. 64)*. Retrieved from CMEPS-J: https://cmeps-j.net/publications/cmeps-j_report_64
- Alwan, A. (n.d.). *Social solidarity in islam (Translated from Arabic)*. Cairo: Darussalam.
- Anadolu agency. (2020, 04 01). *Türkiye Diyanet Vakfı yardım kampanyası başlattı*. Retrieved from AA: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiye-diyamet-vakfi-yardim-kampanyasi-baslatti/1787800>
- ASAM. (2020). *COVID-19 Salgının Türkiye'de mülteciler üzerindeki etkilerinin sektörel analizi*. Ankara: ASAM.
- Bauder, H., & Juffs, L. (2019). 'Solidarity' in the migration and refugee literature: analysis of a concept. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(1), 46-65. DOI: 10.1080/1369183X.2019.1627862.
- Bernát, A., Kertész, A., & Tóth, F. (2016). Solidarity reloaded: Volunteer and civilian organizations during the migration crisis in Hungary. *Szociológiai Szemle*, 26(4), 29–52.
- Bozdağ, Ç. (2020). Bottom-up nationalism and discrimination on social media: An analysis of the citizenship debate about refugees in Turkey. *European Journal of Cultural Studies*, 23(5), 1-19. <https://doi.org/10.1177/1367549419869354>
- Bradley-Levine, J., & Carr, K. (2015). Critical theory and catholic social teaching: A research framework for catholic schools. *Journal of Catholic Education*, 18 (2), 26-43. <http://dx.doi.org/10.15365/joce.1802032015>.
- Brechenmacher, S., Carothers, S., & Youngs, R. (2022, 08 28). *Civil society and the coronavirus: Dynamism despite disruption*. Retrieved from Carnegie Endowment for International Peace: <https://carnegieendowment.org/2020/04/21/civil-society-and-coronavirus-dynamism-despite-disruption-pub-81592>
- Butler, J., Habermas, J., Taylor, C., & West, C. (2011). *The power of religion in the public sphere*. Columbia University Pres.
- Carlsen, H., Toubøl, J., & Brincker, B. (2020). On solidarity and volunteering during the COVID-19 crisis in Denmark: the impact of social networks and social media groups on the distribution of support. *European Societies*, 23(S1), S122–S140. <https://doi.org/10.1080/14616708.2020.1812222>

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. New York: Routledge Academic.

Collins, R. (2004). Rituals of solidarity and security in the wake of terrorist attack. *Sociological Theory*, 22(1), 53 - 87.

Cumhuriyet. (2021, August 12). *Altındağ'da gerilim büyüyor; Suriyelilere ait ev ve işyerlerine saldırı*. Retrieved from Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/altindagda-gerilim-buyuyor-suriyelilere-ait-ev-ve-isyerleri-taslandi-1859838>

De Beer, P., & Koster, F. (2009). *Solidarity in an era of individualization and globalization*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Della Porta, D. (2018). *Solidarity mobilizations in the 'refugee crisis': Contentious moves moves*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

DGMM. (2022, August 18). *Temporary protection*. Retrieved from DGMM: <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>

DİTİB. (2021, March 30). *DİTİB, Kilis'te ihtiyaç sahibi yetim ve yoksul 600 aileye ramazan paketi dağıttı*. Retrieved from DİTİB: <https://www.ditib.de/detail2.php?id=1307&lang=en>

Durkheim, E. (1984). *The division of labour in society (introduction by Lewis Coser, translated by W.D. Halls 1893)*. Houndmills : Macmillan .

Erdoğan, M. (2014). Perceptions of Syrians in Turkey. *Insight Turkey*, 16 (4), 65-75.

Erdoğan, M. (2020). *Syrians barometer 2019*. Ankara: Orion Kitabevi.

Evans, A. (1977). An examination of the concept "social solidarity", *Mid-American Review of Sociology*, 2(1), 29–46.

Fahim, K. (2022, 10 21). *With nationalism rising, Turkey turns against refugees it once welcomed*. Retrieved from The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/08/21/turkey-immigrants-economy-erdogan/>

Freier, L., & Vera Espinoza, M. (2021). COVID-19 and Immigrants' Increased Exclusion: The Politics of Immigrant Integration in Chile and Peru. *Frontiers in Human Dynamics* 3:606871. doi: 10.3389/fhumd.2021.606871.

Ganesh, S., & Cave, V. (2018). P-values, p-values everywhere!, *New Zealand Veterinary Journal*, 66(2), 55-56, DOI: 10.1080/00480169.2018.1415604.

Gaztambide-Fernández, R. (2012). Decolonization and the pedagogy of solidarity. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 1 (1), 41–67.

Grajczár, I., Nagy, Z., & Örkény, A. (2019). Different types of solidarity in times of crises. *Intersections*, 5(1), 118–142. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v5i1.475> .

Haber7. (2022, 8 25). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizler Ensar sizler muhacir*. Retrieved from Haber7: <https://www.haber7.com/ic-politika/haber/1208342-cumhurbaskani-erdogan-bizler-ensar-sizler-muhacir>

Hameed, K. (2016). The implications of social solidarity in islam. *Journal of the College of Education for Girls*, 27(1), 118 - 125.

HASUDER. (2020, 04 15). *Pandemi sürecinde göçmenler ve mültecilerle ilgili durum*. Retrieved from HASUDER: <https://korona.hasuder.org.tr/pandemi-surecinde-gocmenler-ve-multecilerle-ilgili-durum/>

Hjelm, T. (2014). Understanding the new visibility of religion: religion as problem and utility. *Journal of Religion in Europe*, 7(3–4), 203–222. <https://doi.org/10.1163/18748929-00704002>.

Jancewicz, B. (2021). *Syrians in Turkey: Experiences of migration and integration*. Working paper: 2020/75. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4546663>

- Kapeller, J., & Wolkenstein, F. (2013). The grounds of solidarity: From liberty to loyalty. *European Journal of Social Theory*, 16 (4), 476–491.
- Karaman, A., & Vesek, S. (2021). Covid-19'un Suriyeliler üzerindeki ekonomik ve toplumsal etkilerine yönelik nitel bir araştırma. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 30-71.
- Liszowska, D. (2020). Migration Crisis and Its Impact on the Internal Situation in Turkey. *Studia Europejskie - Studies in European Affairs*, 24(3), 64-83. <https://doi.org/10.33067/SE.3.2020.4>.
- Mishra, C., & Rath, N. (2020). Social solidarity during a pandemic: Through and beyond Durkheimian Lens. *Social Sciences & Humanities Open*, 2(1), 1-7 doi.org/10.1016/j.ssho.2020.100079.
- MUDEM. (2020). *COVID-19 Krizi sürecinde Türkiye'deki mültecilerin durum analizi raporu*. MUDEM.
- Muslim, S. (n.d.). The Book of Virtue. *Enjoining Good Manners, and Joining of the Ties of Kinship*, (4/ 1999) (2586).
- Oosterlynck, S., Loopmans, M., Schuermans, N., Vandenabeele, J., & Zemni, S. (2016). Putting flesh to the bone: looking for solidarity in diversity, here and now. *Ethnic and Racial Studies*, 39(5), 764-782.
- Paskov, M., & Dewilde, C. (2012). Income inequality and solidarity in Europe. *Research in Social Stratification and Mobility*, 30(4), 415–432.
- Pekal, V. (2021, 12 20). *Ali El Hemdan cinayetinin görüntüleri ortaya çıktı*. Retrieved from Evrensel:<https://www.evrensel.net/haber/450702/ali-el-hemdan-cinayetinin-goruntuleri-ortaya-cikti>
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and implications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
- Portes, A., & Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and immigration: Notes on social determinants of economic action. *American Journal of Sociology*, 98, 1320–1350.
- Reichlin, M. (2011). The role of solidarity in social responsibility for health. *Medicine, Healthcare & Philosophy*, 14(4), 365–370.
- Ritzer, G. (2010). *Sociological theory* (8 ed.). New York: McGraw-Hill.
- Rosenthal, R. (1994). Parametric measures of effect size. In H. Cooper, & L. Hedges, *The handbook of research synthesis* (pp. 231-244). New York: Russell Sage Foundation.
- Rygiel, K. (2011). Bordering solidarities: migrant activism and the politics of movement and camps at Calais. *Citizenship Studies*, 1-19. doi.org/10.1080/13621025.2011.534911.
- Stjernø, S. (2004). *Solidarity in Europe: The history of an idea*. Cambridge: Cambridge Press.
- Tiryakian, E. (1994). Revisiting sociology's first classic: The division of labor in society and its actuality. *Sociological Forum* 9(1), 3-16 .
- UNHCR. (2022, 3 15). *Eleven years on, mounting challenges push many displaced Syrians to the brink*. Retrieved from UNHCR: <https://www.unhcr.org/en-us/news/briefing/2022/3/623055174/eleven-years-mounting-challenges-push-displaced-syrians-brink.html>
- Vancsó, A., & Zoltán, K. (2021). Dominant Christian narratives of solidarity during the COVID pandemic in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 7(3), pp. 101–119. DOI: 10.17356/ieejsp.v7i3.804.
- Voicu, B., Bartolome Peral, E., Rusu, H., Rosta, G., Comşa, M., Vasile, O., . Tufis, C. (2020). COVID-19 and orientations towards solidarity: the cases of Spain, Hungary, and Romania. *European Societies*, 23(S1), S887–S904. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1852439>.
- Wallaschek, S. (2019). Solidarity in Europe in times of crisis. *Journal of European Integration*, 41(2), pp. 257–263. <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1546980>.

Yanklowitz, S. (2018). Beyond particularism: The Jewish case for human solidarity. *Conversations, the Journal of the Institute for Jewish Ideas and Ideals*, (31), 45-53.

Yusupova, G., & Ponarin, E. (2018). Social remittances in religion: Muslim migrants in Russia and transformation of islamic practices. *Problems of Post-Communism*, 65(3), 188-200. DOI: 10.1080/10758216.2016.1224552.

Özgün Makale

Mülteci Kadınlara Odaklanan Lisansüstü Tezlere Genel Bakış: Bibliyografik Bir Analiz¹

Overview of Graduate Theses Focused on Refugee Women: A Bibliometric Analysis

Hülya KARAKARTAL*
Derya ŞAŞMAN KAYLI**

Öz

Bu çalışma, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına ait olan Ulusal Tez Merkezi'nin veri tabanındaki göç, kadın, toplumsal cinsiyet konularında, farklı araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilmiş mevcut Türkçe literatüre ilişkin tez çalışmalarının bibliyometrik analizini yapmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yapılan taramada herhangi bir tarih sınırlaması yapılmaksızın; Türkiye'ye göç etmiş Suriye uyruklu mülteci kadınlar özelinde toplumsal cinsiyet perspektifinden yapılmış; otuz üç yüksek lisans ve bir doktora tez çalışması olmak üzere toplam otuz dört çalışma incelenmiştir. Verilerin analizinde tematik analiz ve bibliyometrik analiz yöntemleri kullanılmış olup, MAXQ-DA2022 programı aracılığıyla on iki ana temada, tematik analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yapılan çalışmaların çoğunluğunun sosyal bilimler alanında ve yüksek lisans düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. İlk araştırma 2016 yılına ait olup, çalışmalarda nitel yöntemin yoğunluklu olarak tercih edildiği görülmüştür. Veri toplama yöntemlerinde en çok kartopu örnekleme ile yüz yüze görüşme tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma zorluğu/sınırlılığı olarak en çok dil farklılığı/engeli ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Lisansüstü Tezler, Bibliyografik Analiz.

Abstract

The aim of this study is to make bibliometric analysis of the thesis studies in relation to the existing Turkish literature conducted with different research methods on migration, women, gender in the National Thesis Center database of the Council of Higher Education. In this context, without any date limitation; it was made from the perspective of gender in particular for refugee women of Syrian nationality who migrated to Turkey; A total of thirty-four studies,

¹ Makale başvuru tarihi: 07.09.2022. Makale kabul tarihi: 20.09.2022

* Öğr. Gör., Sosyal Hizmetler Programı, İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, karakartalhulya@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5627-8402.

** Doç. Dr., Sosyal Hizmet Bölümü, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, dsasmankayli@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7949-2332.

thirty-three master's and one doctoral thesis work, were examined. Thematic analysis and bibliometric analysis methods were used in the analysis of the data and thematic analysis was performed in twelve main themes through the MAXQDA2022 program. According to the results of the research; It was determined that the majority of the studies were in the field of social sciences and at the master's level. The first research was made in 2016, and it was seen that the qualitative method was preferred intensively in the studies. It was determined that most commonly snowball sampling and face-to-face interview technique were used in data collection methods. Language difference/disability emerged as the most seen research difficulty/limitation.

Keywords: Cultural Heritage, Industrial Structures, Refunctionalization, Parasitic Architecture, Santral Istanbul, Müze Gazhane.

Giris

Geçmişten günümüze değin insanlar farklı nedenlerle ikamet ettikleri yeri terk etmek ve yabancı ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç kavramı en kapsamlı tanımıyla "insan hareketliliği" anlamına gelmektedir. Göçün birçok nedeni olmakla birlikte, bu nedenler psikolojik, coğrafi, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel birçok değişkenden kaynaklanabilmektedir (Aksoy, 2012, s. 293-294). Özellikle 2010 yılında Kuzey Afrika'da başlayan ve daha sonra Arap Baharı olarak adlandırılan politik süreç, Türkiye dâhil birçok ülkeye göçü hızlandırmıştır (Ekici ve Tuncel, 2015, s. 10). Türkiye jeopolitik konum açısından bir köprü rolü oynaması nedeniyle son yıllarda göç akımları yaşayan ülkelerden biri olmuştur (Arslan ve Yıldız, 2019, s. 242). 2011 yılında Suriye mülteci² krizi ile başlayan göç dalgası, Türkiye'nin açık kapı politikası uygulamasıyla göç eden insanlara ev sahipliği yapması bakımından dünyada en fazla mülteciye kapılarını açan ülkeler arasında ilk sırada yer almasını sağlamıştır (Meçik ve Koyuncu, 2020, s. 2621). Birleşmiş Milletler (BM) 2015 Yılı Raporu'ndan elde edinilen bilgiye göre dünyada en önemli göçmen sayısı Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ait iken en fazla mülteci sayısı ise Türkiye'ye aittir (Demir, 2022, s.135). Bu rapor, son yıllarda dünya çapında birçok insanın maruz kaldığı zulüm nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldığını göstermektedir. Zamanla artan göç edenlerin sayısı toplumların yapısını değiştirmekte ve ülkeler için sosyal, ekonomik, politik, eğitim gibi birçok yönden sorunları da beraberinde getirmektedir (Dinçer ve Eşsiz, 2021, s. 69).

Küresel anlamda nüfus hareketliliği düşünüldüğünde birçok insan gönüllü ya da zorunlu olarak yer değiştirmek/göç etmek durumunda kalmaktadır. Dünya'da ve Türkiye'de artan göç hareketleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile düşünüldüğünde, bireylerin göçten etkilenme dereceleri de farklılıklar göstermektedir. Göç hareketliliği yaşayan nüfusun neredeyse yarısının kadınlardan oluştuğu düşünüldüğünde, göçün kadınlaşması/feminizasyonundan bahsetmek kaçınılmazdır (IOM, 2013, s. 38). Uluslararası göç hareketliliğindeki bu dönüşüm ve göç eden kadın sayısındaki hızlı artış, toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım ile çalışmanın öncelikli konular arasına girmesini sağlamıştır.

Bireysel ve toplumsal bir olgu olarak göç, farklı disiplinler yaklaşımların araştırma alanı olarak dikkat çekmektedir. Dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda göç alanına ilgi artmış ve bu yönde yapılan çalışmalar ile ilgili birçok yayın bulunmaktadır (Alkar ve Atasoy, 2019, s. 2234). Çalışma sayısının artması, konuya duyulan ilgiyi görmekle birlikte ko-

2 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından, 2014 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 91. maddesine göre, "Geçici Koruma Yönetmeliği"ni çıkarılmıştır. Söz konusu yönetmeliğe göre 2011 yılından beri Türkiye'ye sığınan Suriye uyruklu bireyler için "misafir" tanımı kullanılırken, 3 yıl sonra kişilere "geçici koruma başvuru sahibi" tanımlaması yapılmıştır. Bu araştırma makalesinde hem geçiciliğin yerini kalıcılığa bırakması hem de evrensel dil bütünlüğü oluşturmak amacıyla kişiler, uluslararası hukuk nezdinde de kullanılmakta olan "mülteci" tanımı ile ifade edilmiştir.

nunun farklı boyutlarla da ele alındığını göstermektedir. Diğer yandan konunun yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışılması ve bu yöndeki çalışmalarda görülen artış, bu noktada yapılmış çalışmalarının yönünü, hangi kavramlarla ilişki kurarak çerçvelendiğini görmek açısından önemli görünmektedir.

Son yıllarda akademik yayınların artması nedeniyle bibliyometrik analiz daha fazla tercih edilmekte ve giderek yaygınlaşmaktadır (Demir ve Çelik, 2020, s. 167). Bibliyometrik analiz, bilimsel çalışmaların istatistiksel analizini ve çalışmaların bütüncül olarak değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır (Ayanoglu, Demir ve Gür-Erdoğan, 2021, s. 4487). Böylelikle geçmiş araştırma eğilimlerini ortaya çıkarmak, gelecekteki araştırma eğilimlerine de şekil verebilmektedir.

Bibliyometrik analiz yöntemiyle yapılan çalışmaların sunulmasında, görsel haritalar yaygın olarak kullanılmasına rağmen, bazı alanlarda hâlâ boşluklar bulunmaktadır. Bu bağlamda kadın mültecilerle ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda boşlukların olduğu alanlardan biridir. İlgili literatür incelendiğinde, genel olarak Türkçe literatürde gerçekleştirilmiş göç çalışmalarının bibliyografyasına ilişkin bibliyometrik analiz (Alkar ve Atasoy, 2019, s. 2231-2265); yine Türkiye’de yaşayan göçmen çocuklarla yapılan lisansüstü tezlerin bibliyografik analizi (Özdemir ve Ayran, 2022, s. 27-44) ve Suriyeli mülteciler üzerine yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme (Tatlıcıoğlu ve Apak, 2018, s. 227-254) olduğu görülmektedir. Ancak, bibliyometrik analizle yürütülen ve mülteci kadınlar odağında yürütülen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Literatürde tarafsızlığı artıran bibliyometrik çalışmalar, alandaki birikim ve boşlukların belirlenmesi açısından önemlidir. Bu tür çalışmalar, araştırmacıların tekrara düşmesini engellemekte ve araştırma için en ideal konunun bulunmasını sağlamaktadır. Ayrıca alana yön veren ana kaynakların belirlenmesinin, yeni araştırmalar için yol gösterici olması beklenmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye’nin ulusal alan yazınında gerçekleştirilmiş olan mülteci kadınlar üzerine yapılan lisansüstü tez çalışmalarının bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmesi amaçlanmaktadır. Yapılmış çalışmalar üniversite, enstitü ve ana bilim dalları, yayın türü, yayın yılı, araştırma yöntem/desen özellikleri, araştırmada yer alan örneklem gruplarının seçiminde kullanılan örnekleme tekniği, araştırmada kullanılan veri toplama yöntem ve araçları, kullanılan veri analiz yöntemi, araştırmacının sınırlılıkları/zorlukları ve çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler incelenerek, tematik analize tabi tutulmuştur. Bu bağlamda göç, kadın, toplumsal cinsiyet konularının alan yazındaki disiplinler arası çalışmalarda mevcut durum ortaya koyulmuştur. Bu çerçevede, mülteci kadınlar odağında yapılmış lisansüstü çalışmaların odağı, yönü ve alana bakışın dinamikleri çerçvelendirilerek, yapılması planlanan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu amaçla aşağıda belirlenmiş olan araştırma sorularına cevap aranmıştır.

1. Çalışmaların yapıldığı üniversite, enstitü ve ana bilim dalları nelerdir?
2. Çalışmaların türüne göre dağılımları nasıldır?
3. Çalışmaların gerçekleştirildiği yıllara yönelik dağılımı nasıldır?
4. Araştırmalar için kullanılan yöntem ve desenler nelerdir?
5. Araştırmalarda yer alan örneklem gruplarının seçiminde kullanılan örnekleme tekniği/teknikleri nelerdir?
6. Araştırmalarda hangi veri toplama yöntemi ve araçları kullanılmıştır?
7. Araştırmalar için hangi veri analiz yöntemi kullanılmıştır?
8. Araştırmalarda en çok tekrarlanan sınırlılıklar/zorluklar nelerdir?
9. Araştırmalarda en çok kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?

Yöntem

Araştırma, nitel bir yaklaşımla yapılandırılmış olup, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığına ait olan Ulusal Tez Merkezi’nin veri tabanındaki göç, kadın, toplumsal cinsiyet konularında,

farklı araştırma yöntemleri (nitel, nicel ya da karma) ile gerçekleştirilmiş mevcut Türkçe literatüre ilişkin tez çalışmaları tematik ve bibliyografik analiz yöntemiyle incelenmektedir.

Veri Toplama Süreci

Alan yazın taraması, herhangi bir tarih sınırlaması yapılmaksızın, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığının Ulusal Tez Merkezi'nin resmî internet sitesinin veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlgili tarama; 1 Temmuz – 1 Ağustos 2022 tarihleri arasında, “göç”, “kadın”, “toplumsal cinsiyet”, “mülteci”, “Suriye” olmak üzere beş (5) anahtar sözcük kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın dâhil etme ölçütleri, Türkiye'ye göç etmiş Suriye uyruklu mülteci kadınlar özelinde toplumsal cinsiyet perspektifinden yapılmış, yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları olarak belirlenmiştir. Lisansüstü çalışmaların dâhil edilme kriterleri:

- Türkiye'de yaşayan Suriye uyruklu mülteci kadınları konu alan lisansüstü tez çalışması olma,

- Türkçe yayımlanmış ve tam metinlere erişim kısıtının olmaması,

- Çalışma başlığı, özet ve anahtar kelime içeriklerinde “göç, Suriye, kadın, mülteci, toplumsal cinsiyet” sözcüklerini içeriyor olması.

Lisansüstü çalışmaların dışlanma kriterleri ise;

- İngilizce dilinde yayımlanmış olması,

- Türkiye dışında yaşayan mülteci kadınlara yönelik planlanmış olan lisansüstü tez çalışmaları,

- Taramanın gerçekleştirildiği tarihlerde açık erişimi olmayan ya da tam metinlerine ulaşılamayan ve YÖK veri tabanında yayımlanmamış lisansüstü tezler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Tarama sonucunda, 2016- 2022 yılları arasında gerçekleştirildiği tespit edilen ve bu tarihler arasında erişim sağlanan, farklı ana bilim dallarında gerçekleştirilmiş, altmış beş yüksek lisans ve üç doktora olmak üzere toplam altmış sekiz çalışmaya ulaşılmıştır. Fakat, çalışmanın ölçütlerine yönelik eleme sonrası, otuz üç yüksek lisans ve bir doktora tez çalışması olmak üzere toplam otuz dört lisansüstü çalışması araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen tezler, kaynakçada belirtilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmaya dâhil edilen tezlerin analizi için; araştırmanın yayın yılı, yöntemi, örneklem tekniği, veri toplama araçları, veri analiz yönteminin yer aldığı Makale Sınıflama Formu (Sözbilir, Kutu ve Yaşar, 2012, s. 373) kullanılmış olup; araştırmacılar tarafından üniversite, enstitü, ana bilim dalı, yayın türü, araştırma deseni, veri toplama yöntemi, araştırmanın sınırlılıkları/zorlukları ve anahtar kelimeler kategorileri eklenerek analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde tematik analiz ve bibliyometrik analiz kullanılmıştır. Tematik analiz, verilerdeki temaları tanımlamak, analiz etmek ve yorumlamak için kullanılan bir yöntemdir. Tematik analiz, verilerin örüntülerini/temalarını tanımlamayı sağlayan bir yöntem olup elde edilen verilerin benzerlikler ve/veya farklılıklar açısından önemi vurgulanabilmektedir (Braun ve Clarke, 2019). Bibliyometri, büyüyen literatürün bibliyografik özelliklerinin nicel bir analizidir (Lopes vd., 2017, s. 1593). Bibliyometrik analiz yöntemi, yayınların yayın bilgileri gibi özellikle-

rinin nicel analizi ile ilgilenmekte olup, akademik yayınların tarihsel sürecindeki değişimlerini incelemek ve yayınların farklı özellikleri bakımından analizlerini yapabilmek için kullanılan bir analiz yöntemidir (Hood ve Wilson, 2001). Genellikle yayınların analizi yoluyla mevcut durumu ve eğilimlerini tanımlamak için kullanılır (Daim vd., 2013).

Analiz sonucunda tezlerden elde edilen verilerin tematik analizi için MAXQDA2022 programı kullanılmıştır. Söz konusu program, nitel çalışmalarda analizlerin görselleştirilmesi için yaygın olarak tercih edilmektedir.

Bulgular

Çalışma, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı'nın Ulusal Tez Merkezi veri tabanında incelenen, otuz üç yüksek lisans ve bir doktora olmak üzere, Suriye uyruklu mülteci kadınlar odağında yapılan toplamda otuz dört araştırmanın, bibliyometrik ve tematik yöntemle analiz edilmesiyle, on iki tema odağında gerçekleştirilmiştir.

1. Tema: Lisansüstü Çalışmaların Gerçekleştirildiği Üniversitelere Göre Dağılımı

Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Üniversite Dağılımları			0
Akdeniz Üniversitesi	●		2
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	●		1
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	●		1
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	●		1
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	●		2
Çukurova Üniversitesi	●		2
Ege Üniversitesi	●		1
Gaziantep Üniversitesi	●		2
Hacettepe Üniversitesi	●●		4
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	●		2
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	●		1
İstanbul Bilgi Üniversitesi	●		1
İstanbul Üniversitesi	●		1
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	●		1
Kocaeli Üniversitesi	●		2
Maltepe Üniversitesi	●		1
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	●		1
Mardin Artuklu Üniversitesi	●		1
Marmara Üniversitesi	●		2
Mersin Üniversitesi	●		1
Selçuk Üniversitesi		●	1
Uşak Üniversitesi	●		1
Üsküdar Üniversitesi	●		2
Σ TOPLAM	33	1	34

Tablo 1: Lisansüstü Çalışmaların Gerçekleştirildiği Üniversitelere Göre Dağılımı

Tezlerin yazıldığı üniversitelere göre dağılımlarına bakıldığında, Hacettepe Üniversitesinin ilk sırada yer aldığı devamında Akdeniz, Çanakkale, Çukurova, Gaziantep, Hasan Kalyoncu, Kocaeli, Marmara, ve Üsküdar Üniversitelerinde çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ankara Yıldırım Beyazıt, Aydın Adnan Menderes, Bolu Abant İzzet Baysal, Ege, Hatay Mustafa Kemal, İstanbul Bilgi, İstanbul, Kilis 7 Aralık, Maltepe, Manisa Celal Bayar, Mardin Artuklu, Mersin, Selçuk ve Uşak Üniversitelerinde ise konuyla ilgili olarak daha az lisansüstü çalışmaların gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (Tablo 1).

2. Tema: Lisansüstü Çalışmaların Gerçekleştirildiği Enstitülere ve Ana bilim Dalına Göre Dağılımı

Mülteci kadınlar üzerine yapılan lisansüstü araştırmaların, gerçekleştirildiği enstitülere ve ana bilim dallarına göre dağılımı, Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir.

Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Enstitüsü			0
● Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü	1		1
● Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1		1
● Göç Enstitüsü	1		1
● Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	4		4
● Sağlık Bilimleri Enstitüsü	5	1	5
● Sosyal Bilimler Enstitüsü	22		22
Σ TOPLAM	33	1	34

Tablo 2: Lisansüstü Çalışmaların Gerçekleştirildiği Enstitülere Göre Dağılımı

Farklı ana bilim dallarında gerçekleştirilmiş olan otuz üç yüksek lisans ve bir doktora tezi olmak üzere toplam otuz dört lisansüstü tez çalışması incelenmiştir. Enstitüler ve enstitülere bağlı olan farklı ana bilim dalları olarak tezlerin çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Hangi enstitülerde daha fazla çalışıldığına bakıldığında daha çok Sosyal Bilimler Enstitüsü (f: 22) ardından Sağlık (f:5) sonrasında ise Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (f:4) şeklinde olduğu bulgulanmıştır (Tablo 2). İncelenen çalışmaların ağırlıklı olarak Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı, en çok Sosyoloji olmakla birlikte Sosyal Hizmet, Kadın Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler ana bilim dallarında gerçekleştiği görülmüştür (Tablo 3).

Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Anabilim Dalı			0
● Afet Eğitimi ve Yönetimi ABD	1		1
● Aile ve Tüketici Bilimleri ABD	1		1
● Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları ABD	1		1
● Coğrafya ABD	1		1
● Göç Araştırmaları ABD	1		1
● Göç Politikaları ve Araştırmaları ABD	1		1
● İktisat ABD	1		1
● Kadın Çalışmaları ABD	4		4
● Medya ve İletişim Sistemleri YL Programı	1		1
● Ortadoğu ve Göç Araştırmaları ABD	1		1
● Psikiyatri ABD	1		1
● Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD	1		1
● Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD	2		2
● Sosyal Hizmet ABD	4	1	4
● Sosyoloji ABD	8		8
● Spor Bilimleri ve Teknolojisi Programı	1		1
● Uluslararası İlişkiler ABD	4		4
Σ TOPLAM	33	1	34

Tablo 3: Lisansüstü Çalışmaların Gerçekleştirildiği Ana bilim Dalına Göre Dağılımı

3. Tema: Lisansüstü Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

Gerçekleştirilen lisansüstü çalışmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu sadece Selçuk Üniversitesinde gerçekleştirilmiş olan bir adet doktora tez çalışmasının olduğu bulgulanmıştır (Tablo 4).

Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Tez Türü			0
Doktora		1	1
Yüksek Lisans	33		33
TOPLAM	33	1	34

Tablo 4: Lisansüstü Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

4. Tema: Lisansüstü Çalışmaların Yapıldığı Yıllara Göre Dağılımı

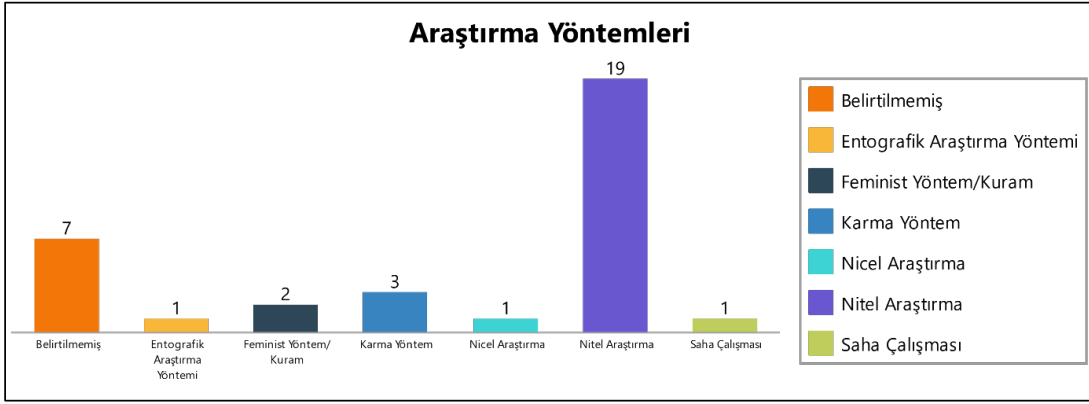
Tablo 5 incelendiğinde, ilk araştırmanın 2016 yılında ve 2018-2021 yıllarında ise yoğunluklu olarak yazıldığı görülmektedir. Yayınların yıllara göre dağılımına bakıldığında, en fazla lisansüstü çalışmanın 2019 yılında gerçekleştirildiği ve buna ek olarak doktora düzeyinde yazılmış olan tek çalışmanın da yine aynı yılda yapıldığını söylemek mümkündür (Tablo 5).

Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Yayın Yılı			0
2016	1		1
2017	1		1
2018	6		6
2019	11	1	11
2020	4		4
2021	9		9
2022	2		2
TOPLAM	33	1	34

Tablo 5: Lisansüstü Çalışmaların Yapıldığı Yıllara Göre Dağılımı

5. Tema: Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemine Göre Dağılım

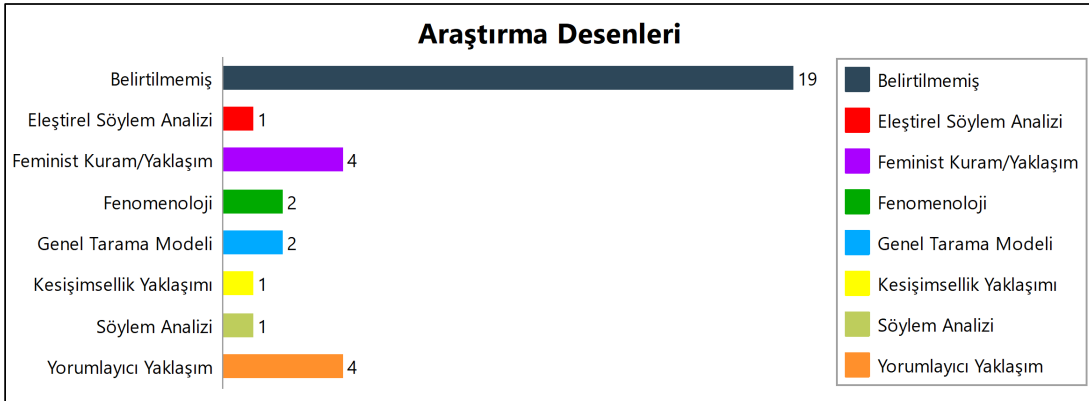
Gerçekleştirilen otuz dört çalışmanın hangi araştırma yöntemlerine göre yapıldığı incelendiğinde, on dokuz çalışmada kullanılan nitel yöntemin yoğunluklu olarak tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, iki araştırmanın feminist yöntem, üç araştırmanın karma yöntem ile gerçekleştirildiği ve yedi çalışmada da yöntemine dair bilgi verilmediği görülmüştür. Ayrıca, etnografik araştırma yöntemi ve saha çalışması yöntemi kullandığını ifade eden tez çalışmalarını olduğu bulgulanmıştır (Grafik 1).

Grafik 1. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

6. Tema: Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Desenine Göre Dağılım

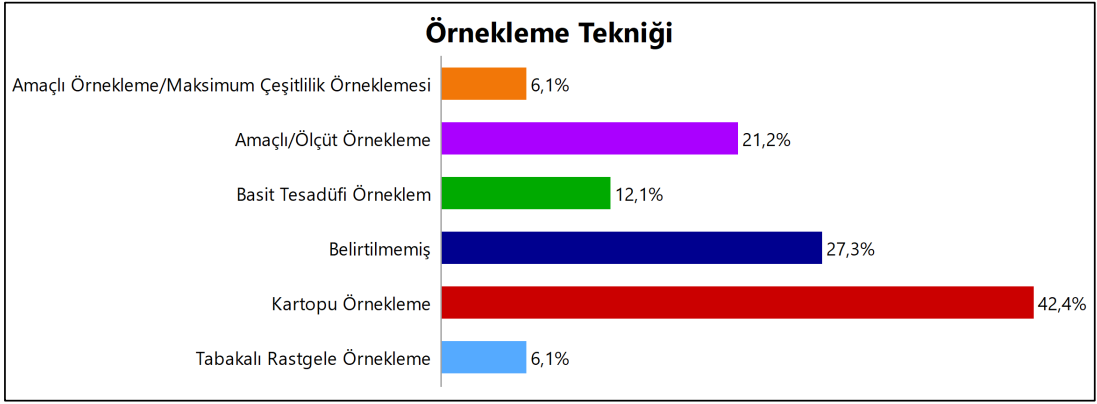
Yapılan lisansüstü çalışmaların araştırma desenleri incelendiğinde, çoğunlukla yorumlayıcı yaklaşımının kullanıldığı ve bunun yanı sıra fenomenoloji ile genel tarama modelinin de yaygın olarak kullandığı görülmektedir. On dokuz çalışmada ise araştırmanın desenine dair herhangi bir bilgi paylaşılmadığı tespit edilmiştir (Grafik 2).

Grafik 2. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Desenine Göre Dağılımı

7. Tema: Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Örnekleme Tekniğine Göre Dağılım

Çalışmanın örneklem grubunda yer alan lisansüstü çalışmalar Suriye uyruklu mülteci kadınları odağına alması kriteri bulunduğundan, çalışmalarda kullanılan örnekleme tekniğine ilişkin analiz sonucu elde edilen bulgular Grafik 3'te gösterilmektedir. İncelenen otuz dört tez çalışmasında farklı örnekleme tekniklerinin kullanıldığı ve kullanılan örnekleme tekniğine göre; %42,4 oranda en çok tercih edilenin kartopu örnekleme yöntemi olduğu görülmüştür. İncelenen çalışmaların %27,3'ünde örneklem yöntemlerine ilişkin herhangi bir veriye rastlanmamıştır (Grafik 3). Ayrıca dört çalışmada iki farklı örnekleme tekniğinden (hem amaçlı hem de kartopu örnekleme tekniğinin kullanılması gibi) faydalandığı ifade edilmiştir.

Grafik 3. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Örneklem Tekniğine Göre Dağılımı³

8. Tema: Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Yöntemine Göre Dağılımı

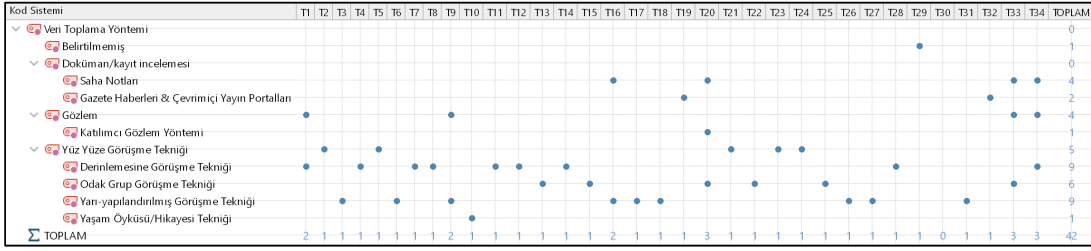
Mülteci kadınlar üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama yöntemine ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuş olup, Tablo 7'de veri toplama yöntemine göre kod matris dağılımları detaylı olarak verilmektedir.

Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Veri Toplama Yöntemi			0
Belirtilmemiş	1		1
> Doküman/kayıt incelemesi	6		6
> Gözlem	5		5
> Yüz Yüze Görüşme Tekniği	30		30
Σ TOPLAM	39	3	42

Tablo 6. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Yöntemine Göre Kod Matris Tarayıcısı

İncelenen çalışmalarda en çok yüz yüze görüşme tekniğinin (f:30) kullanıldığı bulgulanmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği (f:9) ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği (f:9) olarak ifade edilen veri toplama yöntemlerinin, yüz yüze görüşme teknikleri kapsamında en çok kullanan iki veri toplama yöntemi olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Tablo 7.'de de görüleceği üzere bazı çalışmalarda birden fazla veri toplama yöntemi kullanılmıştır. İncelenen bir tez çalışmasında (T9) hem gözlem hem de yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı bulgulanmıştır. Bir başka tez çalışmasında (T20) ise üç farklı veri toplama yönteminin (saha notları, katılımcı gözlem yöntemi ve odak grup görüşme tekniği) kullanıldığı ifade edilmiştir. T33 ve T34 olarak isimlendirilmiş tez çalışmalarında ise hem saha notları hem de gözlem ortak veri toplama yöntemi olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra söz konusu iki çalışmanın odak grup görüşme tekniği ve derinlemesine görüşme tekniklerinin kullanımına yönelik farklılaştığı tespit edilmiştir (Tablo 7).

³ Bazı çalışmalarda birden fazla örneklem tekniği kullanılmıştır.

Tablo 7. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Yöntemine Göre Kod Matris Dağılımı

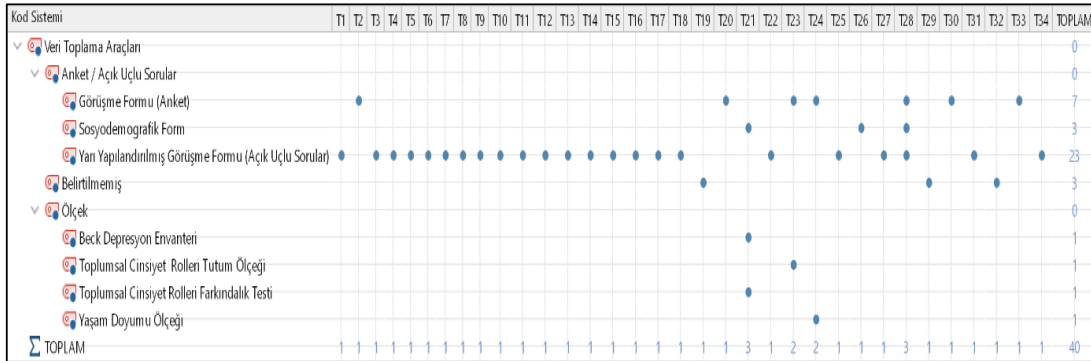
9. Tema: Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Mülteci kadınlar üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin dağılım Tablo 8.'de gösterilirken, Tablo 9.'da ise veri toplama araçlarına yönelik kod matris dağılımları yer almaktadır. İncelenen otuz dört çalışmada en çok kullanılan veri toplama araçları anket ve açık uçlu sorular olmuştur (Tablo 8).

Kod Sistemi	Yüksek Lis...	Doktora	TOPLAM
Veri Toplama Araçları			0
> Anket / Açık Uçlu Sorular	●	●	33
Belirtilmemiş	●		3
> Ölçek	●		4
TOPLAM	39	1	40

Tablo 8. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Yalnızca dört çalışmada ölçek kullanıldığı ifade edilirken, üç çalışmada ise veri toplama araçlarına yönelik herhangi bir bilgi verilmediği bulgulanmıştır. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarına yönelik belirtilen anket ya da açık uçlu soruların detaylı analizi yapıldığında üç çalışmada sosyodemografik form, yedi çalışmada görüşme formu (anket) ve yirmi dokuz çalışmada ise yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular kullanıldığı ifade edilmiştir. Bazı çalışmalarda birden fazla veri toplama aracının kullanıldığı görülürken, üç çalışmada (T19, T29, T32) ise veri toplama araçlarına dair bilgi verilmediği bulgulanmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Kod Matris Dağılımı

10. Tema: Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Analiz Yöntemlerine Göre Dağılımı

İncelenen çalışmalarda, farklı veri analiz yöntemleri ve programları kullanıldığı ifade edilirken, verinin hangi yöntemle analiz edildiğinin (f:11) belirtilmediği bulgulanmıştır (Tablo 10). Bunun yanı sıra hem nicel hem de nitel veri analizlerinin gerçekleştirildiği karma çalışmaların olduğu görülmüştür.

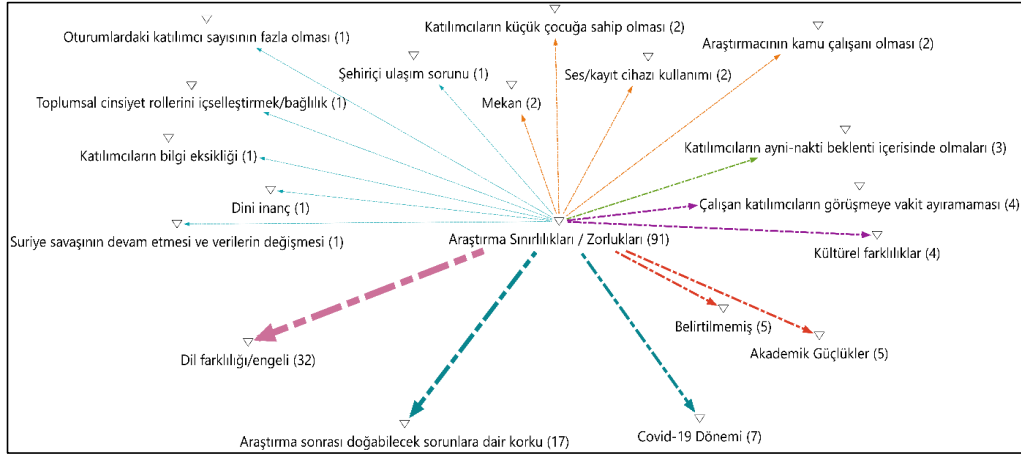
Kod Sistemi	Yüksek Lisans	Doktora	TOPLAM
Veri Analiz Yöntemi			0
Belirtilmemiş	11		11
Betimsel Analiz	5		5
Hermenüetik Yöntem	1		1
İçerik Analizi	2		2
Maxqda Programı	3		3
Nitel Veri Analizi	2		2
Söylem Analizi	1		1
SPSS Programı	5		5
Tematik Analiz	4	1	4
Yorumlayıcı Okuma Tekniği	1		1
TOPLAM	34	1	35

Tablo 10. Lisansüstü Çalışmalarda Kullanılan Veri Analiz Yöntemlerine Göre Dağılımı

11. Tema: Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Sınırlılıkları/Zorluklarına İlişkin Tematik Analiz

İncelenen otuz dört çalışma içerisinde sadece beş çalışmada araştırmanın sınırlılıkları ve zorluklarına değinilmediği görülürken, yirmi dokuz çalışma da ise seksen altı kod ile çalışılarak farklı sınırlılık ve zorluklar derinlemesine analiz edilerek bulgulanmıştır. Analiz sonucunda en çok dil farklılığı/engeli ile karşılaşmanın araştırmalarda büyük bir zorluk yarattığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra yoğun olarak ifade edilen bir diğer zorluk ise araştırma sonrası doğabilecek sorunlara dair korku olmuştur. Araştırma süreçlerinde yaşanan zorluklara dair, dünya genelinde yaşanan Covid-19 salgınının yarattığı olumsuz durumlar da ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, beş araştırmacı, akademik çalışmaların azlığı, araştırmanın etik boyutu için alınması gereken resmî izin yazılarına dair prosedürlerin yoğunluğu ve süreci uzatması ve sahada erkek araştırmacı olmak gibi akademik güçlüklerin çalışmaların yürütülmesi sürecinde zorlayıcı ve kısıtlayıcı olduğundan bahsetmiştir. Katılımcılar ve araştırmacı arasındaki kültürel farklılıkların araştırma sürecini zorlaştıran bir başka faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın zorlukları/sınırlılıkları olarak, araştırmaya her ne kadar gönüllü olarak katılım gösterecekler de katılımcıların aynı ya da nakdi beklenti içerisinde olmaları durumu da ifade edilmiştir. Araştırmaya dair verilerin elde edilmesi için yapılması gereken görüşmelere katılımcıların çalışma durumları nedeniyle vakit ayıramamasının da bir başka araştırma zorluğunu ortaya çıkarttığı görülmüştür. Bunlarla birlikte, görüşmelerde ses kayıt cihazının kullanımı, araştırmacının kamu çalışanı olması, katılımcıların küçük çocuğa sahip olması, mekân, şehir içi ulaşım sorunu, otumlardaki katılımcı sayısının fazla olması, toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmek/bağlılık, dinî inanç gibi birçok faktör nedeniyle araştırma süreçlerine etki eden zorluklar/sınırlılıklar olduğu görülmüştür (Grafik 4).

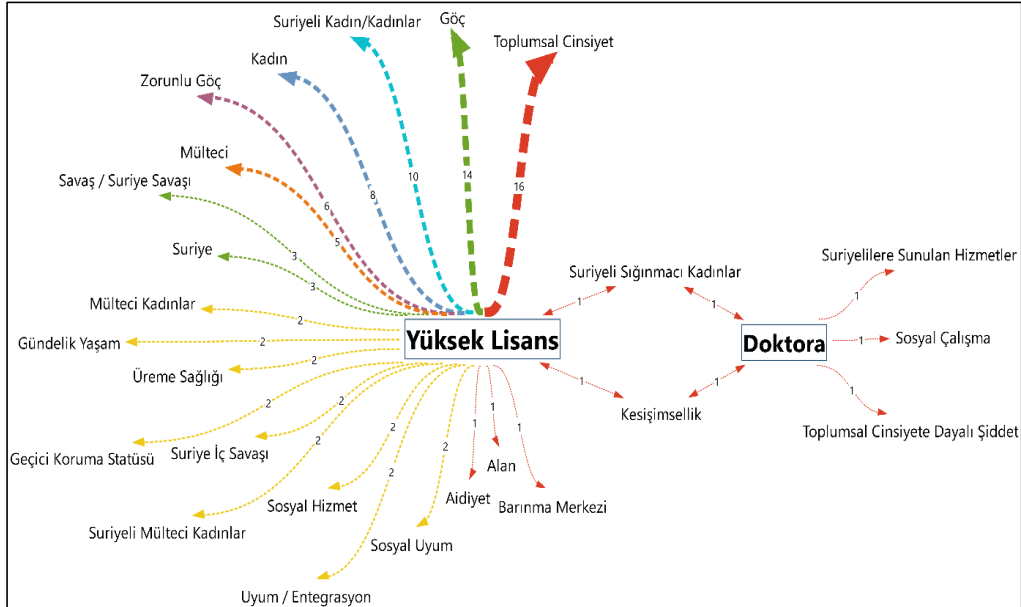
5 Bazı çalışmalarda birden fazla veri analiz yöntemini kullanıldığı belirtilmiştir.

Grafik 4. Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Sınırlılıkları/Zorluklarına İlişkin Kod Teori Modeli

12. Tema: Lisansüstü Çalışmaların Anahtar Kelimelerinin Tematik Analizi

Analize dâhil edilen otuz dört çalışma, tekrar eden anahtar kelimeler açısından incelendiğinde farklılaşan ve ortaklaşan kelime kullanımları olduğu tespit edilmiştir. İncelenen lisansüstü çalışmalar arasında bulunan bir doktora çalışmasının, otuz üç yüksek lisans tez çalışması arasından sadece tek bir çalışma da Suriyeli sığınmacı kadınlar ve kesişimsellik olmak üzere iki ortak anahtar kelime ile eşleştiği görülmüştür. İncelenen çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin kullanım sıklığı Grafik 5'te verildiği üzere; toplumsal cinsiyet, göç, Suriyeli kadın/kadınlar, kadın, zorunlu göç, mülteci, savaş/Suriye savaşı, Suriye, mülteci kadınlar, gündelik yaşam, üreme sağlığı, geçici koruma statüsü, Suriye iç savaşı, Suriyeli mülteci kadınlar, sosyal hizmet, uyum/entegrasyon, sosyal uyum, aidiyet, alan, barınma merkezi, Suriyeli sığınmacı kadınlar, Suriyelilere Sunulan Hizmetler, Suriyelilere Sunulan Sosyal Çalışma, Kesişimsellik, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet.

Grafik 5. Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Anahtar Kelimelerine İlişkin İki Vaka Modeli

tezler olduğu görülmüştür. Göç olgusu, geniş bir çalışma alanı içerisinde farklı disiplinleri bir araya getirme imkânı ve zorluğu sunmaktadır. Yapılan çalışmaların yoğunluklu olarak sosyal bilimlerin alanının farklı disiplinlerinde gerçekleştirilmiş olması da, konunun sosyal bir olgu olarak ele alınması ile ifade edilebilir. Ayrıca ilgili konunun güncelliğinin ve popüleritesinin giderek arttığını ve farklı disiplinlerde farklı bakış açıları ile ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda disiplinler arası çalışmaların birbirlerine katkılarıyla söz konusu alanın geliştirilebileceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Lisansüstü çalışmalarda konu özelinde ilk yılının 2016 yılına ait olduğu bulunmuştur. Suriye’de yaşanan iç savaş sonrası ilk mülteci akımının Türkiye’ye 2011 yılında gelmiş olması durumuna rağmen ilk yıllarda Suriyeli mülteci kadınlarla ilgili herhangi bir tez çalışması bilgisine ulaşılamamasının sebebinin mültecilerin öncelikli ihtiyaçlarının farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. İnsan hareketliliği sonrasında mülteciler üzerine yapılan çalışmalar hız kazansa da bunların daha çok yaşam koşulları, sağlık, barınma, gündelik yaşam pratikleri, Türkiye-Suriye ve Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri gibi temel ihtiyaçlar hem de siyasal konular ile ilgili olduğu görülmektedir (Cingöz, 2015; Kuz, 2015; Şahin, 2015; Unat, 2015). Göç hareketleri kadınların eğitimini, sağlığını, çalışma hayatını, evlilik/aile ilişkilerini ve sosyal yaşamını büyük oranda etkilemektedir (Kurtuldu ve Şahin, 2018, s. 39). Yıllardır süre gelen göçün, gün geçtikçe kadınlar üzerindeki etkilerinin artması nedeniyle de daha fazla araştırılmasına ihtiyaç vardır. Bu alanda çalışan araştırmacıların, mülteci kadınların görünürlüğünün ve yaşam deneyimlerinin ortaya çıkartılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekliliğine yönelik farkındalıkları artmıştır. Bu durum alanda yapılan çalışmalara da yansımıştır. 2016 yılından günümüze kadar olan sürece bakıldığında ise göç bağlamında kadınlara ilişkin konuların alan yazında sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Nitekim araştırma sonuçları incelendiğinde de mülteci kadınlar ile ilgili araştırmaların 2018-2021 yılları arasında Covid-19 döneminin olumsuz etkilerine rağmen ivme kazandığı görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen tezlerin büyük bir çoğunluğunun nitel araştırma yaklaşımına göre gerçekleştirildiği görülmekle birlikte çalışmaların araştırma desenlerine dair yapılan analiz sonucuna göre on dokuz çalışmada herhangi bir yöntem belirtilmemiş olması oldukça çarpıcı bir bulgudur. Bunun yanı sıra incelenen araştırmaların birçoğunda, örnekleme tekniği, veri toplama yöntemi ve araçları, veri analiz yöntemi gibi araştırma metodunu içeren bilgi paylaşımları bulunmamaktadır. Çalışmaların yöntemine dair kısıtlı bilgi paylaşımı, ilgili alanda yapılan araştırmaların yöntem sorunlarının olduğunu göstermektedir (Güloğlu, M.F., 2021). Çalışmalarda en çok kullanılan örnekleme tekniğinin kartopu, en çok kullanılan veri toplama yönteminin yüz yüze görüşme tekniği ve veri toplama aracı olarak ise görüşme formu olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmalarda toplanan verilerin nasıl analiz edildiğine dair kullanılan en yaygın yöntemin betimsel analiz ve kullanılan programlar olarak MAXQDA ve SPSS’in ifade edilmesine karşın, on bir çalışmada veri analiz yöntemine dair bilgi verilmemiş olması oldukça çarpıcı bir bulgudur. Araştırmalarda kullanılan yöntemlerin açıklanması ve araştırmanın yürütülmesinde gösterilen bilimsel hassasiyet, elde edilen verilerin ve yapılan yorumların geçerliğini ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Çalışmaların yöntemine dair bilgilerde eksiklikler olması, lisansüstü eğitim sürecinde “Bilimsel Araştırma Yöntemleri” derslerinin nitelikli düzeyde verilmemesinin de bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Araştırma yapmak, işin doğası gereği son derece karmaşık ve zorlu bir faaliyet olarak düşünülebilir. Üstelik bu faaliyetin yürütülmesi adına gerekli çaba ve izlenecek doğru yol için yolun başında olan araştırmacılara yeterli düzeyde bir eğitim ya da danışmanlık verilmemesi, çalışmaların eksikliklerle tamamlanmasına ve niteliklerinin yetersiz olmasına ne-

den olabilmektedir (Berber, 2017). Hem araştırmacıların hem de tez danışmanlarının bu konuda daha fazla hassasiyet göstermeleri ve araştırmalarının yöntemini tamamen ve eksiksiz yazmaları, çalışmalarının daha objektif ve güvenilir hâle getirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu noktada, tez yazım sürecinde danışman desteğinin büyük önem taşıdığı bir gerçektir.

Göç alanında çalışan araştırmacılar için en büyük zorluk, çalışmanın bulgularında da ortaya çıktığı üzere dil farklılığı/engeldir. Bu durum tek taraflı olmayıp, hem araştırma katılımcılarının Türkçe bilmemeleri ya da temel seviye dil bilgisine sahip olmaları hem de araştırmacının Arapça dil yetkinliğine sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

Yaklaşık 10 yıldır ülkemizde yaşam alanı kurmaya çalışan Suriye'den gelen mülteciler/sığınmacılar, sosyolojik, ekonomik, kültürel olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Sorunlar temelinde ortaya çıkan, var olan toplumsal gerçekliği anlayabilmek, dolayısıyla gerçekliğin sorun alanlarını, bu alanların birbiriyle nasıl ilişkilendiğini görmek, sorunların analizinde ve çözüme yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesinde oldukça önemli görünmektedir. Bu kapsamda hemen hemen her disiplinin temel kavramlarını içinde barındıran göç olgusunun, disiplinler nezdinde lisansüstü tezlerde ele alınış biçimi bizlere yoğunluklu olarak alanın hangi disiplinin konuyla ilgilendiğini, problemlerin hangi kavramlarla ilişkilendirildiğini görme noktasında katkı sağlayacaktır. Böylece lisansüstü çalışmaların artması meselenin çok boyutlu ele alınmasına ve çözüme yönelik politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu temelden hareketle bu çalışmada elde edilen sonuçların, Suriye uyruklu mülteci kadınlar odağında çalışacak araştırmacılara, konu ve konuya bağlı olarak en uygun araştırma yöntemini belirlemelerinde ve uygulamalarında ve yazım süreçlerinde etik ilkeleri benimsemelerinin önemine yönelik yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ek olarak, sosyal bilimler alanında lisansüstü çalışmalarda toplumsal cinsiyet ve göç olgularına farklı perspektiften bakabilmeyi sağlayacak disiplinler arası çalışmalara yönelmesi ve bu araştırmada bulguların, araştırma sınırlılıklarının dikkate alınarak araştırmaya başlanması, özellikle doktora düzeyinde karma yöntemli araştırmalara yönelmesi oldukça önemlidir.

Kaynakça

Afyonoğlu, F.M. (2019). *Konya'da yaşayan Suriyeli kadınların sorun ve ihtiyaçlarıyla şekillenen şiddet deneyimi: Kesişimsellik perspektifinden bir sosyal çalışma değerlendirmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 292-303.

Aktaş, A. (2016). *Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadın mülteciler: Kilis örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alkar, E., Atasoy, E. (2019). Türkçe literatürde göç çalışmalarının bibliyografyası. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (4), 2231-2265.

Altınöz, H. (2018). *Suriyeli mülteci kadınların emek piyasasına katılmada karşılaştıkları zorluklar: Şanlıurfa örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Amasyalı, N.G. (2021). *Patriyarkal kapitalizm kaskacında göçmen kadın olmak: Şanlıurfa'daki Suriyeli kadınların deneyimleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Arslan, N., Yıldız, K. (2019). Türkiye'de uluslararası göç ve sosyo-ekonomik yardımlar: inançlar ve gerçekler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (1), 241-258.

Atalay, E. (2019). *Savaş ve toplumsal cinsiyet: Suriyeli mülteci kadınların toplumsal cinsiyete dayalı kadın sağlığı sorunlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Ayanoğlu, Ç., Demir, T., Gür Erdoğan, D. (2021). 2023 Eğitim vizyonunun akademik çalışmalara yansımaları: bibliyometrik bir analiz. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Eğitim Bilimleri Özel Sayısı*, 4482-4518.

Aydemir, Y. (2018). *Mülteci kadınların karşılaştıkları güçlükler: Batman örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Balım, A. (2018). *Göçte kadın deneyimi: Sultanbeyli örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Berber, A. (2017). Yönetimde kavramsal çerçeve belirleme ve nitel araştırma yöntemleri. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46 (Özel Sayı), 71-73.

Bilgin, M. (2021). *Göç'ü güç'e dönüştüren kadınlar: Antakya, Gaziantep ve İstanbul'da çalışan Suriyeli göçmen kadınlarla yapılan niteliksel bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Braun, V., Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11 (4), 589-597.

Bubolar, U. (2021). *Suriyeli ve Türkiyeli kadınlar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Hatay'da Suriyeli mülteci kadınlar örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Canoğlu, N. (2018). *Savaş, patriyarka ve kapitalizm: Türkiye'de bulunan Suriyeli kadınlar örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Cingöz, İ. (2015). *Türkiye Suriye ilişkilerinin dönüşümü: Arap baharı ve Hatay faktörü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çelebi, Ö. (2018). *"Yarının kadınları": Suriyeli kadınlarla özgün bir kendine yardım grup çalışması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Çelik, D. (2020). *Barınma merkezlerindeki Suriyeli kadınlara yönelik hizmetlerin çözümlenmesi: Yayladağı örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Çokyaman, H. (2020). *Göç ve toplumsal cinsiyet: Mersin ilindeki Suriyeli kadın sığınmacılar üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Daim, T., Newman, P. R., Sughi, H. & Bakhsh, E. (2013). Technology selection for solar power generation in the middle east: Case of Saudi Arabia. In S. Anwar, H. Efstathiadis, & S. Qazi (Eds.), *Handbook of research on solar energy systems and technologies* (pp. 480-505). Hershey: PA: IGI Global.

Demir, E. (2022). *Göç sosyolojisi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 131-138.

Demir, E., Çelik, M. (2020). Fen bilimleri öğretim programları alanındaki bilimsel çalışmaların bibliyometrik profili. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi*, 5 (2), 131-182.

Dinçer, S., Eşsiz, F. P. (2021). Uluslararası göç olgusu ve "Arap Baharı" sürecinde değişime uğrayan Avrupa Birliği göç politikaları. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (1), 68-84.

Dural, N.F. (2021). *Geçici koruma statüsü'ne sahip Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri ve sosyal hizmet uygulamaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.

Ekici, S., Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 9-22.

Elçik, N. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli kadınların mültecilik deneyimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erbektaş, Ş.H. (2020). *Türkiye'ye zorunlu göçle gelen Suriyeli kadınların haklar ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamındaki deneyimleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdoğan, C. (2019). *Türkiye basınında Suriyeli mülteci kadın imgesi: Farklı yaklaşımlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güloğlu, M. F. (2021). Nitel desenli göç araştırmalarında yöntem sorunları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(2), 292-331.

Hood, W., ve Wilson, C. (2001). The literature of bibliometrics, scientometrics, and informetrics. *Scientometrics*, 52(2), 291-314.

IOM. (2013). Uluslararası Göç Hukuku. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), *Göç terimleri sözlüğü* içinde (s. 87). [Elektronik sürüm]. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

Karakartal, H. (2021). *Genç mülteci kadınların üreme sağlığına yönelik farkındalıklarının feminist sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Karaosmanoğlu, N.S. (2022). *Kahramanmaraş'ta yaşayan Suriyeli sığınmacı kadınların Suriye ve Türkiye'deki durumlarının kadınlar coğrafyası açısından değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kılıç, C.B. (2020). *Suriyeli mülteci kadınların fiziksel aktivite deneyimlerinin kültürleşme bağlamında incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Koçoğlu, S. (2021). *Feminist güvenlik çalışmaları perspektifinden çatışma ve savaşlarda toplumsal cinsiyet kimliğinin yeniden inşası: Suriye örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kurtuldu, K. & Şahin, E. (2018). Göçün kadın yaşamı ve sağlığı üzerine etkileri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 37-46.

Kuz, R. (2015). *Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde mülteciler ile sığınmacılar meselesi ve etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Lopes, R. M., Santos de Faria, D. J. G., Fidalgo-Neto, A. A. & Mota, F. B. (2017). Facebook in educational research: a bibliometric analysis. *Springer, Scientometrics*, 111(3), 1591-1621.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Meçik, O., Koyuncu, T. (2020). Türkiye'de göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: toda-yamamoto nedensellik testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (3), 2618-2635.

Özbek, B.F. (2021). *Geçici koruma altında bulunan Suriyeli kadınların değişen toplumsal cinsiyet rollerinin analizi: Adana ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Özdemir, H. N. Ç., Ayran, G. (2022) Türkiye'de göçmen çocuklarla yapılan lisansüstü çalışmalara genel bakış: bibliyografik bir incelenme. 6. *Ulusal 3. Uluslararası Kültürlerarası Hemşirelik Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (ss.27-44).

Pehlivan, K. (2019). *STK'ların Suriyeli göçmen kadınların 'güçlenmesine' etkileri: Hatay örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sevimli, F. (2022). *Suriyeli kadınların gündelik yaşam pratikleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve doğurganlık davranışları: Antalya ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Sevli, H. (2017). *Suriyeli göçmen kadınların gündelik hayat deneyimleri ve kentte var olma mücadeleleri: Gaziantep örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Sözbilir, M., Kutu, H., Yaşar, M. D. (2012). Science education research in Turkey: a content analysis of selected features of published papers. In *Science Education Research And Practies in Europe* (pp. 341–374). Leiden: Brill.

Sümer, G. (2019). *Türkiye'de lisansüstü eğitime devam eden Suriyeli kadınların sosyal uyumuna toplumsal cinsiyet ve sosyal sermaye merkezli bir bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, A. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Kahramanmaraş Çadır Kent'te yaşam koşulları ve adaptasyon sorunları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Şakar, E. (2019). *Yeni kent mekanlarında gündelik hayat: İstanbul'da yaşayan Suriyeli mülteci kadınlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tarakçıoğlu, F. (2019). *Suriyeli mülteci kadınların sosyal aktivitelere katılımı: İzmir örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tarla, A.A. (2019). *Gaziantep ilindeki Suriyeli kadın mültecilerin doğurganlık örüntüleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep.

Tatlıcıoğlu, O., Apak, H. (2018). Suriyeliler hakkında yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmalar Dergisi, Göç Özel Sayısı (2)*, 227-254.

Tüfekci, N. (2019). *Suriye'den zorunlu göç eden kadınların aile yaşamı ve yaşam doyumu: Ankara ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Unat, B.D. (2015). *Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin gündelik yaşam pratikleri: Mardin örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Uras, E. (2021). *Mersin'e göç eden Suriyeli kadınların beden kültürüne bakışı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Ünsal, E. (2019). *Çalışma hayatında yer alan Suriyeli göçmen kadınların mevcut duruma bakış açıları üzerine inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Yarımay, M. (2021). *Suriye savaşının ve Türkiye'ye zorunlu göçün görünmeyen yüzü: Kadınlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kilis.

Yılmaz, G.N. (2018). *Uluslararası zorunlu göç çalışmalarında feminist bir metodoloji: Mardin'de Suriyeli kadınların deneyimleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

Özgün Makale

Müzik Öğretmenlerinin Geçici Koruma Statüsündeki Öğrencilerin Müzik Eğitime Yönelik Görüşleri¹

Opinions of Music Teachers on Music Education of Students in Temporary Protection Status

Yakup AKSOY*

Öz

Bu çalışmanın amacı müzik öğretmenlerinin perspektifinden geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik dersinde yaşanan sorunlarını keşfederek bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışma, nitel araştırma çerçevesinde fenomenolojik desen ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcılarını, ortaokul düzeyinde müzik dersini yürüten 17 müzik öğretmeni oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanan veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre geçici koruma statüsündeki öğrenciler ile okul kültürüne uyum, dil, iletişim, derse düşük katılım ve materyal eksikliği gibi noktalarda sorunlar yaşandığı görülmüştür. Ayrıca aile kaynaklı sorunların müzik dersine ve müzik etkinliklerine katılım noktasında bu öğrencileri engellediği tespit edilmiştir. Katılımcıların müzik dersinde daha çok kulaktan öğretim yöntemi kullandıkları, teorik konulara çok girmedikleri, uyum ve dil sorunlarını aşmaları, ruhsal ve sosyal gelişimleri, Türk kültürünü, millî, manevi ve evrensel değerleri öğrenmeleri amacıyla sınıf içinde ve sınıf dışında oluşturdukları müzik etkinliklerine bu öğrencileri dâhil ettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen Çocuklar, Geçici Koruma, Müzik Eğitimi.

Abstract

The aim of this study is to discover the problems experienced in the music lesson of the students under temporary protection status from the perspective of music teachers and to develop solutions for these problems. The study was carried out with a phenomenological design within the framework of qualitative research. The participants of the study are 17 middle school music teachers. The data collected with the semi-structured interview form were analyzed with the descriptive analysis technique. According to the findings obtained from the study it has been observed

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 03.10.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, yaksoy@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9243-0133.

that there are problems with students in temporary protection status in terms of adaptation to school culture, language, communication, low participation in classes and lack of materials. Moreover, it has been determined that family related problems prevent these students from participating in music lessons and music activities. It was determined that the participants included these students in the music activities they organized in and out of the classroom in order to overcome their adaptation and language problems, to develop their spiritual and social development, and to learn Turkish culture, national, spiritual and universal values.

Keywords: Migration, refugee children, temporary protection, music education.

Giris

Türkiye gerek coğrafi konumu itibariyle gerek Osmanlı sonrası kurulan ulus devletlerin homojen nüfus arzusundan dolayı önemli bir göç rotası ve güzergâhı olmuştur. Bunun en tipik örnekleri 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 sonrası Suriye kökenli göç hareketleridir (Ceylan ve Uslu, 2019, s. 199). 2011 yılı itibariyle de Suriye’de meydana gelen çatışmalar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar, ya şartlar iyileşince geri dönmek, ya kalmak ya da Avrupa’ya geçmek üzere Türkiye’ye göç etmişlerdir. Türkiye bu insanlara yönelik Mart 2011 yılı itibariyle uyguladığı “Açık Kapı” politikası nedeniyle şu anda dünyada en fazla mülteci ağırlayan ülke konumundadır (Bayır ve Aksu, 2020, s. 324). Suriye vatandaşları Türkiye’nin coğrafi kısıtlama uygulaması nedeniyle mülteci statüsünde değerlendirilemediği için “Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına gelen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancıların, uluslararası koruma ihtiyacının sağlanması için acil çözümler bulmak üzere geliştirilen korumayı ifade eden Geçici Koruma Statüsüne alınmıştır” (Nurdoğan ve Öztürk, 2018, s. 1166). 01.09.2022 tarihi itibariyle Türkiye’de 3.654.886 geçici koruma statüsünde birey (GKSB) Geçici Barınma Merkezleri’nde veya şehirlerde yaşamaktadır. İstanbul en fazla GKSB’in yaşadığı şehir olmakla beraber bu ili sırasıyla Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Ankara izlemektedir (Göç İdaresi, 2022).

Bu bireylerin ülkelerine geri dönüşü için devlet nezdinde çalışmalar yapılırsa da (Anadolu Ajansı, 2022) birçoğunun yerleşik düzene geçerek iş hayatına katıldığı, Türklerle evlendiği, çocukların eğitim sistemi içine girdiği, iskân ve vatandaşlık durumları göz önünde bulundurulunca azımsanmayacak miktarda bireyin Türkiye’de kalacağı söylenebilir (Bostan, 2018, s. 61). Bu bağlamda ülkemizde 2011 yılı itibariyle ikamet etmeye başlayan bu bireylerin eğitimi, üzerinde önemle durulacak ve hayati konulardan birisi olarak kendini göstermektedir. Genel bir ifade ile “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlanan eğitim” (Ertürk, 1972, s. 12), Geçici Koruma Statüsündeki Öğrencilerin (GKSÖ) ülkemize entegrasyonu dâhil birçok boyutta büyük önem arz etmektedir ve eğitimin hedefe ulaşması, bu öğrencilerin istendik ve kendi yaşantıları yoluyla sürece ne kadar dâhil olup olmadığı ile doğru orantılıdır.

GKSÖ’lere yönelik literatür incelendiğinde hem ulusal hem de uluslararası boyutta çalışmaların özellikle son yıllarda artarak devam ettiğini söyleyebiliriz. Yurdumuzda; GKSÖ’lerin genel sorunları, Türk eğitim sistemine entegrasyonları, genel eğitimlerinde karşılaşılan sorunlar, Türkçe eğitimleri karşılaşılan sorunlar, geçici eğitim merkezlerindeki eğitimleri, sosyal uyum süreçleri, eğitim hakları, öğretmenlerin rolleri, eğitim sorunlarına yönelik aile görüşleri gibi konulara ilişkin bazı çalışmalar literatürdeki yerini almıştır. Aytaç (2021) Türkiye’deki Suriyeli öğrencilerin

karşılaştıkları sorunları bir meta analiz çalışması ile incelemiş ve çalışmanın sonucuna göre Suriyeli öğrencilerin Türkiye'deki eğitim sürecinde karşılaştıkları eğitim sistemine uyum, psikolojik sorunlar, dil ve Türkçe eğitimi ve öğretmen faktörü gibi sorunları olduğu belirlenmiştir (s. 173). Uluslararası literatürde de bu yönde birçok çalışma mevcuttur.

Eğitimin bir dalını sanat eğitimi, sanat eğitiminin bir boyutunu da müzik eğitimi oluşturmaktadır. Müzik eğitimi yalın ve özlü anlamıyla bireye kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak müziksel davranışlar kazandırma, değişiklikler oluşturma, dönüştürme, geliştirme ve yetkinleştirme sürecidir. Müzik eğitiminin genel, özengen ve mesleki olmak üzere 3 ana türü vardır. Bunlardan genel müzik eğitimi her yaşta herkese yönelik asgari genel müzik kültürünü kazandırmaya amaçlayan bir özellik göstermektedir. Ülkemizde genel müzik eğitimi okul öncesinde anaokulu ya da zaman zaman özel müzik öğretmenleri, ilkokulda sınıf öğretmenleri, ortaokul ve lisede ise müzik öğretmenleri tarafından müzik dersi kapsamında yürütülmektedir (Uçan, 2018, s. 34).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018) ilk ve ortaokul müzik dersi öğretim programının amaçları arasında; öğrencilerin müzik yoluyla estetik yönlerini geliştirmek, müziksel bilgi algılarını geliştirmek, duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlamak, yaratıcılıklarını ve yeteneklerini keşfetmek, yakından uzağa müzik kültürlerini tanımak, psikomotor, bireysel ve sosyal gelişimlerine katkı sunmak, İstiklal Marşı ve diğer marşları seslendirmek, sevgi, saygı vb. değerler kazandırmak, Atatürk'ün Türk müziğinin gelişmesine yönelik düşüncelerini kavramak gibi birçok kazanım yer almaktadır.

Gerek Türk vatandaşı gerek GKS'nde olsun yukarıda sayılan amaçlar doğrultusunda tüm öğrencilerin genel müzik eğitimi alması önem arz etmektedir. GKSÖ'lere verilecek müzik eğitimi, yüksek kabiliyetiyle literatürde bu çocukların eğitimi, sosyalleşmesi, psikolojik ve kişilik gelişimlerine yönelik vurgulanan sorunlara çözüm üretme noktasında önemli bir rol oynayabilir. Çünkü müzik eğitimi çocuğun psikomotor gelişimi, dil, sosyal ve duygusal gelişimi, zekâ gelişimine katkı sunar (Şen, 2010, s. 340). Bu bağlamda ülkemize çeşitli amaç ve şekillerde gelmiş yabancı uyruklu ve özellikle geçici koruma statüsündeki öğrencilere verilecek müzik eğitimi şu katkıları sunabilir:

- Müfredatta yer alan ve her bireyin asgari düzeyde sahip olması gereken temel müzik bilgisine sahip olması, yeteneklerinin farkına varması, varılması ve geliştirilmesi,
- Kültürel kişilik geliştirmesine ve kimlik oluşturabilmesine katkı sunulması, (Uçan, 2018, s. 32)
- Aidiyet duygusu kazanması ve toplumla bağ kurması, (Savaş, 2021, s. 1).
- Türk kültürünü ve müziğini tanımasına katkı sunulması, bu kazanımın ailesini, çevresinin ve gelecek kuşakları etkilemesi,
- Türkçe ve diğer disiplinlerdeki eğitimlerine destek olunması,
- Okula olan motivasyonlarına ve sosyalleşmelerine katkı sunulması,
- Evrensel değerlerin farkına varması ve içselleştirmesi,
- Toplum entegrasyonunu hızlandırması,
- Yetenek göçü ile bu öğrencilerin içinden yetenekli öğrenciler keşfedilerek özengen ve profesyonel eğitime yönlendirilmesi, meslek sahibi edilmesi ya da ülkenin sanat gelişimine katkı sunulması,
- Türk öğrencilerin farklı kültürleri, müzikleri, çalgıları birinci elden tanımasına fırsat sunulması,
- Psikolojik sorunlarına destek olunması (Apogian, 2018, s. 369).

GKSÖ'lerin sanat ve müzik eğitimine ilişkin yurt içindeki literatürde çok az çalışmaya rastlanmıştır. Ulaşılabilen kaynaklardan bazıları şu şekildedir: Kaya (2021) Türkiye'ye göç eden 18-30

yaş arasındaki Suriyeli sığınmacıların sosyal uyumunu artırmak amacıyla bir deneysel çalışma yapmıştır. Müzik etkinliklerinin de yer aldığı araştırmanın sonucunda programın Türk ve Suriyeli katılımcıların empati, benlik saygısı ve pozitif değerler yönünden gelişimine katkı sunduğu görülmüştür (s. 476). Aksoy ve Nayir (2018) GKSB'lerin özengen müzik eğitim durumlarını incelemiştir. İlgili çalışmada İstanbul'daki GKSB'lere ait özel bir müzik kursu incelenmiş ve bu bireylerin bu kurs aracılığıyla hem geleneksel hem de evrensel müzik eğitimi aldıkları, aynı zamanda kendi kültürlerini birlikte yapılan müzik etkinlikleri ile yaşatmaya gayret ettikleri görülmüştür (s. 624). Ögüt (2016), çalışmasında İstanbul'daki Keldani-Iraklı göçmenlerin müzik pratiklerine odaklanmıştır. Literatür incelendiğinde yurt dışındaki araştırmacıların Suriyeli öğrencilerin müzik eğitimine ilişkin daha fazla merak duyarak eğilim gösterdikleri söylenebilir. İlgili çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: Apogian (2018) Suriyeli çocuklara verilecek müzik eğitiminin savaş sonrası travmada etkisini, Skidmore (2015) Suriyeli çocukların Kanada'daki eğitim durumlarını ve müzik eğitimcilerinin bu çocuklara ve ailelerine sunabileceği katkıları incelemiştir. Crawford (2020) müzik eğitiminin Avustralya'daki mülteci öğrencilerin kişisel refah, aidiyet duygusu ve öğrenmeye daha fazla katılımları üzerindeki etkisini incelemiştir. Millar ve Warwick (2019) Yunanistan'daki bir kampta yaşayan Suriyeli ve Iraklı mültecilere verilen müzik eğitiminin onların iyi oluş durumları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bireysel ve toplu müzik derslerinin gerçekleştirildiği çalışmanın sonucunda müzik etkinlikleri ile bu bireylerin kişisel, duygusal gelişimleri ile sosyal ilişkilerinde gelişmeler sağlandığını tespit etmiştir (s. 67). Bu durum bize Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü'ne (UNHCR, 2022) göre dünyada en fazla Suriyeli barındıran ülkemizdeki müzik eğitimi araştırmacılarının konuya biraz uzak kaldığını, bu alanda bir boşluk olduğunu ve daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitiminde karşılaştığı sorunların müzik öğretmenlerinin gözünden belirlenmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesini "Müzik öğretmenlerinin geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitime yönelik görüşleri nelerdir?" sorusu oluşturmaktadır. Çalışmanın alt problemleri ise şu şekildedir:

1. Müzik öğretmenlerinin geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
2. Müzik öğretmenleri geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitimine yönelik hangi stratejileri izlemektedir?
3. Müzik öğretmenlerinin geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Sınıflarında geçici koruma statüsündeki öğrencilerin bulunduğu müzik dersi öğretmenlerinin, bu öğrencilerin müzik eğitimine yönelik görüşlerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgu bilim) deseninde tasarlanmıştır. Fenomenolojik çalışmalar, olay ya da olguların deneyimleyenlerin bakış açılarından nasıl algılandığını ortaya koymayı amaçlar (Gay, Mills, ve Airasian, 2012, s. 12). Bu çalışmada GKSB'lerin müzik dersini yürüten öğretmenlerin bu öğrencilerin müzik eğitimine yönelik görüşleri araştırmaya konu olan fenomene yönelik deneyimlerini yansıtmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, “araştırmacının keşfetmek, anlamak, içgörü kazanmak istediği ve çoğu şeyin öğrenilebileceği bir örneklem seçiminin zorunlu olduğu varsayımına dayanır” (Merriam, 2018, s. 76) ve belirli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiği zaman tercih edilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019, s. 92). Bu araştırmanın çalışma grubunu Göç İdaresi verilerine göre (Göç İdaresi, 2022) GKSB’in nüfus olarak en fazla yaşadığı Türkiye’de dokuzuncu, İç Anadolu bölgesinde birinci sırada yer alan Konya ili sınırları içindeki ortaokullarda görev yapan 17 (on yedi) müzik öğretmeni oluşturmuştur. Katılımcı öğretmenlerin belirlenmesi için hem İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile hem de müzik öğretmenleri ile görüşülerek GKSÖ’lerin en yoğun olduğu semtlerin bulunduğu okullar kapsama alınmıştır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Kurum türü	Görev Yeri	GKSÖ’lerle çalışma süresi
K1	Erkek	35	Ortaokul	Merkez İlçeler	6
K2	Kadın	32	Ortaokul	Merkez İlçeler	4
K3	Kadın	40	Ortaokul	Merkez İlçeler	3
K4	Kadın	51	Ortaokul	Merkez İlçeler	7
K5	Kadın	50	Ortaokul	Merkez İlçeler	5
K6	Erkek	40	Ortaokul	Merkez İlçeler	3
K7	Erkek	35	Ortaokul	Merkez İlçeler	5
K8	Erkek	47	Ortaokul	Merkez İlçeler	6
K9	Erkek	46	Ortaokul/Geçici Eğitim Merkezi	Merkez İlçeler	7
K10	Erkek	42	Ortaokul	Merkez İlçeler	3
K11	Erkek	40	Ortaokul	Merkez İlçeler	4
K12	Kadın	38	Ortaokul	Merkez İlçeler	5
K13	Kadın	52	Ortaokul	Merkez İlçeler	7
K14	Erkek	32	Ortaokul	Merkez İlçeler	2
K15	Erkek	43	Ortaokul	Merkez İlçeler	4
K16	Erkek	40	Ortaokul	Merkez İlçeler	3
K17	Erkek	34	Ortaokul/Geçici Eğitim Merkezi	Merkez İlçeler	4

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Formun oluşturulması sürecinde ilk olarak araştırmacı tarafından ilgili kaynaklar incelenmiştir. Daha sonra sınıfında GKSÖ bulunan üç müzik öğretmeni ile pilot görüşme yapılmıştır. Oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunun kapsam geçerliliği için Necmettin Erbakan Üniversitesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'ndaki iki öğretim üyesi ve bir Türkçe öğretmenin uzman görüşüne başvurulmuştur. Son hâli iki bölümden oluşan formun birinci bölümde öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin bilgilerin tespit edilmesine yönelik 5 açık uçlu soru, ikinci bölümde ise öğretmenlerin araştırmanın problemine yönelik görüşlerini tespit etmek için 10 açık uçlu soru bulunmaktadır. Veriler 2021-2022 eğitim öğretim yılında Konya ili sınırındaki devlet ortaokullarında görev yapan, sınıfında GKSÖ bulunan, çalışmaya katılmaya gönüllü müzik öğretmenleri ile telefon görüşmeleri yoluyla toplanmıştır. Çalışma grubuna ses kaydı alınacağı noktasında bilgi verilmiş ve izin alınmıştır. Her bir katılımcı ile görüşme ortalama 15-20 dakika arası sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2008) betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır, görüşülen ve gözlemlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (s. 224). Verilerin analizi aşamalarında Creswell'in (2014) nitel veri analizi basamakları izlenmiştir. Sırasıyla ses kayıtlarının dökümü gerçekleştirilmiş, veriler düzenlenip analize hazır edilmiş, bütün veriler baştan sona okunmuş, veriler kodlanmış, temalar oluşturulmuş ve temalar yorumlanmıştır. Veriler araştırmacı dışında bir uzman tarafından da dinlenmiş, kontrol edilmiştir (s. 182). Daha sonra veriler, araştırmacı ve uzman tarafından farklı zaman ve yerlerde kodlanmış, temalara ve kategorilere ayrılmış en sonunda birleştirilmiş ve fikir birliğine varılmıştır. Ayrıca çalışmanın bulgular kısmındaki tabloların sunumundan sonra doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bu aşamada katılımcıların isimleri gizli tutularak K1, K2, ... şeklinde kodlanmıştır.

Geçerlik ve Etik

Verilerin toplanması ve analizi aşamalarında geçerliğin sağlanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu, iki alan uzmanının kapsam geçerliğine sunulmuştur. Ses kayıtları bir uzman tarafından dinlenerek kontrol edilmiştir. Christensen, Johnson ve Turner'ın (2020) çalışmadaki kapsam geçerliğini sağlamaya yönelik önerdiği, doğrudan alıntı ve katılımcı geri bildirim gibi bazı stratejiler kullanılmıştır (s. 406). Rastgele seçilen üç katılımcıya görüşme dökümleri gönderilmiş ve ifadeleri ile aynı fikirde olup olmadıkları teyit edilmiştir. Çalışmada etik ilkelere sadık kalınmıştır. Çalışma öncesi katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş, gönüllü olup olmadıkları sorulmuş, istedikleri zaman bitirebilecekleri ya da ayrılacakları belirtilmiş, Bilgilendirilmiş Onam Formu kendilerine sesli olarak okunmuştur. Katılımcıların isimleri gizli tutulmuş ses kayıtlarının dökümü araştırmacı ve bir uzman tarafından gerçekleştirilmiş ve ses kayıtları klasör şifreleme yazılımı ile korunmuştur. Çalışmanın etik kurul onayı için Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Etik Kuruluna başvurulmuş ve 2021/264 Karar No'lu belge ile Etik Kurul Onayı alınmıştır.

Bulgular

Çalışmada elde edilen bulgular araştırma sorularıyla ilişkili olarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen tema ve alt temalar alt başlıklar şeklinde doğrudan alıntılar ile sunulmuştur.

Müzik Dersinde Karşılaşılan Sorunlar

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Müzik öğretmenlerinin geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tema	Alt tema
Öğrenci kaynaklı sorunlar	Türk Eğitim sistemine ve okula uyum
	Dil sorunu
	İletişim sorunu
	Derse karşı düşük ilgi ve düşük seviyede katılım
	Disiplin sorunu
	Materyal eksikliği ya da derse getirmeme
	Kültürel farklılıklar
	Hazır bulunuşluk seviyesinin düşüklüğü
Aile kaynaklı sorunlar	Aile ve çevrenin müzik dersine olumsuz bakışı
	Düşük ekonomik durum
	Evde öğrenciye çalışma ortamının sunulmaması
Okul/MEB kaynaklı sorunlar	Yetersiz ders saati
	Müfredatın uygun olmaması
	Ders kitaplarının uygun olmaması
	Müzik sınıfı ve müzik materyallerinin olmaması
Öğretmen kaynaklı sorunlar	Bazı öğretmenlerin pedagojik ve alan eksikliği

Tablo 2. Müzik Dersinde Karşılaşılan Sorunlar

Tablo 2’de görüldüğü gibi GKSÖ’lerin müzik dersinde yaşanan sorunlar dört tema altında toplanmıştır. Bunlar “Öğrenci kaynaklı sorunlar”, “Aile ve çevre kaynaklı sorunlar”, “Okul-MEB kaynaklı sorunlar” ve “Öğretmen kaynaklı sorunlar” şeklinde sıralanmıştır.

Öğrenci kaynaklı sorunlar teması altında katılımcılar, müzik dersinde karşılaştıkları sorunların genel olarak GKSÖ’lerin Türk eğitim sistemi ve okula uyumdaki problemlerinden oluştuğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar da bu problemlerin zamanla aşıldığını belirtmiştir. Katılımcıların bu yöndeki ifadelerinden bazıları şu şekildedir.

“Türk eğitim sistemine ve okula zor adapte oluyorlar, sebebini bilmiyorum. Duyduğum kadarıyla diğer derslerde de aynılar. (K1)

“Ben bu çocukların eğitim sistemimize uyumu noktasında sorunlar olduğunu ve olacağını düşünüyorum. Bizim eğitim sistemimiz Atatürk ilke ve inkılapları üzerine kurulu ve Millî Eğitim, millî olduğu için Suriyeli öğrenciler İstiklal Marşı'nın anlamını bile bizim gibi hissedemezler.” (K7)

“Ben ilk geldiklerinden bu yana çok yol kat edildiğini düşünüyorum. Bizim kültürümüzü öğrenmeye başladılar. Burada doğup büyümüş olanların özellikle Türkçe problemleri azaldı ama hâlâ anlama problemleri var.” (K3)

“İçlerinde başarılı ve yetenekli çocuklar da var ama genel olarak okul kültürü zayıf. Bizim okulumuz geçici eğitim merkezi olduğu için sık sık Millî Eğitim Müdürlüğünden yetkililer sorunlar neler nasıl çözebiliriz diye geliyorlar ama genel olarak uyum noktasında ciddi sıkıntılar var.” (K17)

Katılımcılar müzik dersinde yaşanan sorunların temelinde yatan nedenleri Türkçe yani dil problemi ve iletişim eksikliği olarak ifade etmiştir. Ayrıca dil ve iletişim probleminin beraberinde derse katılmama ve disiplin gibi sorunları da beraberinde getirdiğini düşünmektedirler.

“Genelde iletişim sorunları oluyor. Bunun temel nedeni dildir. Türkçeyi hâlâ öğrenemeyen öğrenciler var. Uyum ve kıyafet sorunu da görülüyor.” (K11)

“İlk olarak diksiyon sorunları var. Çocuklarda aileden gelen Türkçeyi kullanmama noktasında bir direnç var. Müzik dersinde telaffuz sorunu yaşıyorlar. Çocuklar doğu müziğine hâkim oldukları için bizim okul şarkılarına ya da marşlarına uyum gösteremiyor. Kılık kıyafet noktasında zaten uyum sorunları var.” (K13)

“Tasavvuf müziği konusunda problem yaşamıyorum ama gözlemediğim kadarıyla bizim Batı müziği türündeki marşları öğrenme ve söyleme noktasında güçlük çekiyorlar. (K14)

“En temel sorun dil, dil sorunuyla beraber öğretilen şarkıya eşlik edemiyor. Bu durum disiplin sorununu da yanında getiriyor. Şarkı söylemede ve şarkıyı öğrenmede zorluk çekiyorlar. Makamlar vb. konuları zaten hiç anlamıyorlar. Şarkıları kulaktan öğretmeme rağmen hiç söyleyemiyorlar. İlgisizlik var ve bence bu sorunlar dilden kaynaklı. Aynı şarkıyı on kere yirmi kere tekrar ediyoruz yine söyleyemiyorlar. Kendi okulundan farklı bir okulda daha çalıştım. Orada sadece Suriyeli çocuklar vardı. Disiplin problemi vardı çocuklarda. Disiplin olmayınca zaten hiçbir derse adapte olunmuyor. Müzik dersinde olduğu gibi genel olarak Türk eğitim sistemine uyumları noktasında da sorunlar var.” (K2)

“Dil ve iletişim sorunu olmadıktan sonra diğer öğrenciler gibi uyum sorunu yaşamıyorlar. Bazı öğrencilerle iyi anlaşıyorduk.” (K10)

“Aslında çocukların bazıları dil problemini çözdü hatta ailesi geliyor çocuk tercüme ediyor ve aramızdaki iletişimi kuruyor.” (K15)

“Beşinci sınıftaki öğrencilerde okuma yazma anlamında sorunlar var ama altıncı ve yedinci sınıftaki öğrencilerim Türkçeyi biraz biliyor, müzik dersinde sorun yaşamıyor, hatta birkaç tane çok iyi seviyede öğrencim var. Aslında iletişim noktasında en avantajlı ders bizim dersimiz. Diğer branşlardaki öğretmenleri dinlediğimde anlıyorum ki biz en azından öğrenciyi bir yerden yakalayabiliyoruz. Müzikle iletişim kuruyoruz. Onların şarkılarını dinleyebiliyorum. Arapça şarkılar söyletiyorum. Bizim çocuklar da öğreniyor. Türkçe şarkılara karaoke yapıyorum. İlgilenirsek ilgiye karşılık alıyoruz. Derste onların yapabileceği şeyler buluyorum.” (K12)

“Müzik dersine ve etkinliklerine katılım düşük. Koro vb. etkinliklere katılmak istemiyorlar. Bence derse katılımın düşük olmasının temelinde de dil problemi var.” (K1)

“Diğer derslerde yaşanan sorunlar bizim dersimiz için de geçerli. Derse katılımları düşük. Disiplin noktasında evdeki rahatlıkları sınıfa da yansıtıyorlar ve bizim Türk öğrencilerin davranışlarını da olumsuz yönde etkiliyorlar. Yarısında Türkçe sorunu var ilkokuldan beri Türkiye’de olanlar da bile dil noktasında sorun yaşıyoruz.” (K6)

“Bazı çocuklar Türkçeyi öğrense dahi konuşmamakta ısrar ediyorlar. Diğer öğretmenler de aynı şeyi söylüyorlar. Böyle olunca bizim derse katılımı az oluyor. Ama yetenekli çocuklar var mı var.” (K1)

“Dil problemi olduğu için müzik dersinde de zorlanıyorlar. Yıllardır burada olmalarına rağmen hâlâ dil sorununu çözemeyen öğrencilerim var. Bir kaçının sesini bile duymadım daha. Bir de müzik dersinde çekimsiz oluyorlar. Şöyle bir gözlemim oldu. Ebeveyni eğitilmiş çocuklar daha katılımcı ve dil problemini daha kolay aştı.” (K5)

“Bazı öğrenciler az ilgili bazı öğrencileri ise çok fazla ilgiliydi.” (K10)

“Dil problemi, derse devamsızlık ve isteksizlik var mesela ben notaların altına isimlerini yazıyorum onlar onu bile yazamıyor.” (K16)

Katılımcılar müzik dersinde materyal eksikliği ya da materyalleri derse getirmeme sorunları yaşadıklarını belirtmiştir.

“Büyük çoğunluğu derse defter kitap getirmiyor. Ben de masraf olmasın diye melodika flüt aldırmiyorum.” (K7)

“Genel olarak maddi sorunlar olduğu için melodika, flüt vb. materyalleri yok.” (K10)

“Materyal noktasında basit düşüncecek olursak bir defterleri bile yok. Mesela burada bir aile var. 4 kardeşler babayı Suriye’de hapse atmışlar annesi buraya getirmiş kimi kimsesi yok. Yiyecek ekmekleri yok ki müzik defteri, melodika, flüt alsınlar.” (K14)

Katılımcılar GKSÖ’lerin kültürel farklılıklarının da olduğunu ve bu durumun okula uyum noktasında problemler oluşturduğunu ifade etmiştir.

“Davranış noktasında uyumlu değiller. Kültürden kaynaklı olabilir.” (K4)

“Bizim kültürümüze biraz yabancılar. Disiplin noktasında çok bir sorunları yok. Dinlemede de sorun yok ama diğer öğrencilere göre bir adım geriden geliyorlar. Müzik dersine genel olarak ilgililer. Sadece kitap getiriyorlar.” (K11)

Katılımcılar öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin düşük olduğunu ifade etmiştir.

“Kendi öğrencilerimizde yetersizliği kabul edemiyoruz da bunlarda kabul etmeliyiz. Geçim sıkıntısı, savaş vb. aile şartları kötü. Bunların hazır bulunuşluğu ile bizim çocuklar aynı değil.” (K3)

“Çocukların söylediğine göre Suriye’de 2 gün okula gidiyorlarmış o yüzden hazır bulunuşlukları bizim çocuklarla aynı değil. Çok ilgili çocuklar var ama sayısı beş parmağı geçmez.” (K13)

“Uzun zamandır burada olan çocuklar asimile olmuşlar bizim müziklere de aşina olmuşlar ama yeni gelmiş ya da az eğitim almış çocukların hazır bulunuşluk seviyeleri düşük. Notaları ya da teorik konuları daha geç öğreniyorlar.” (K14)

Aile kaynaklı sorunlar teması altında katılımcılar, aile ve çevrenin müzik dersine ve müzik etkinliklerine katılma noktasında olumsuz bakış sahibi olduklarını, ailelerin genellikle düşük eğitim seviyesine ve maddi durumlarının kötü olduklarını, ev ortamının kalabalık olduğu ve öğrencinin evde konforlu bir çalışma ortamının olmadığını ifade etmiştir.

“Bu öğrencilerle yaşanan sorunların temelinde dil ve iletişim problemi var. İkinci problem de ailelerin ilgisiz olması.” (K9)

“Müziğe karşı ilgileri zayıf. Zaten ailelerinin muhafazakâr bir özelliği var. Aileler hem evde hem de okulda şarkı vb. etkinliklere çok müsaade eden profilde değiller. Evde kalabalık yaşıyorlar. Çocukların evde kendilerine ait kendi iradelerinde kullanacakları ortamları yok.” (K3)

“Müziğin haram olduğu inancından dolayı ailesi izin vermeyenlerde var, az ama var.” (K17)

“Bu çocukların müzik dersi ile ilgili sorunları aslında sadece bizim dersimiz ile ilgili değil. İçlerinde yetenekli öğrenciler çok ama aile desteği yok. (K1)

“Aileler kalabalık bir nüfusa sahip. Evdeki tüm çocuklar bir işte çalışıyor. Okuldan çıkınca bizim öğrencilerimiz de çalışıyorlar. Bu nedenle müzik etkinliklerine vakit ayıramıyorlar.” (K13)

Okul ve Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklı sorunlar teması altında katılımcılar, ders saatlerinin yetersiz olduğunu, müfredatın ve ders kitaplarının uygun olmadığını, müzik sınıflarının ve müzik dersi materyallerinin olmadığını belirtmişlerdir.

“Müzik dersine haftada bir saat olsa da olur olmasa da olur şeklinde bakıyorlar. Bu nedenle yüzde doksanı ilgi göstermiyor.” (K6)

“Türkçe bilmiyor ve anlamıyorlar. İstiklal Marşı’nı söyleteceğimde doğru düzgün Türkçe bilmiyorlar. Kulaktan dolma törende duydukları kadarıyla söylüyorlar. Tabi 40 dakikalık derste öğretmek benim için zor oluyor.” (K12)

“Her çocuk müziği sever yeter ki doğru bir şekilde verilsin. Bizim müfredatımız ve kitaplarımızdaki konular GKSÖ’ler için piyanoya yeni başlayan bir çocuğa sonat vermek gibi. Önce sevdirmek lazım bu da önce kendi kültürlerinden örnekler verilerek yapılabilir.” (K8)

“Müzik sınıfım olsa ve okullara onların çalabileceği materyaller ve ritim çalgıları gelse yetenekli öğrenciler faydalanır.” (K4)

“Ders saati çok az. Kırk dakikada ben analiz sentez ve uygulama yapamam. Zaten üstünden bir hafta geçince öbür ders yine unutuyor... Eğer ezgi onlara yakın gelirse seviyor söylemeye çalışıyorlar ama kitaptaki batı müziği örneklerini okumuyor ve sevmiyorlar.” (K13)

Bir katılımcı müzik öğretmenlerinin de kendilerini geliştirmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

“Ben bazı müzik öğretmeni arkadaşlarda da eksiklik görüyorum. Mesela derse çalgı getirmiyorlar ya da çalmıyorlar. Ben derste bağlama çalışıyorum. Böylece onları kültürlediğimi düşünüyorum. Bence müzik öğretmenin çalgı çalması gerekli. Derste çalgı çalan müzik öğretmenleri daha çok ilgi çeker.” (K7)

Müzik Dersinde İzlenen Stratejiler

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Müzik öğretmenleri geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitimine yönelik hangi stratejileri izlemektedir?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3’te yer almaktadır.

Tema	Alt tema
Derste izlenen stratejiler	Öğretim programının daha esnek uygulanması
	İstiklal Marşı’nın öğretilmesine büyük önem verilmesi
	Evrensel değerleri yansıtan müzik örneklerinden yararlanılması
	Türk kültürünü, değerlerini yansıtan müzik örneklerinden yararlanılması
	Kendi müzik kültürlerinden örnekler vermesi için teşvik edilmesi
	Bir çalgı çalma ya da koro etkinlikleri ile ders sürecine aktif katılımlarının sağlanarak ruhsal ve sosyal gelişimlerine katkı sunulması,
	Arkadaşlık duygularının gelişmesine yönelik birlikte çalma ve söyleme etkinlikleri düzenlenmesi
	Akran etkileşiminden yararlanılması
	Teorik konulara daha az zaman ayrılması
	Kulaktan öğretim yönteminin daha fazla uygulanması
	Ritim çalgılarıyla eşlikler yapılması
	Kendi hâline bırakılması
	Ölçme değerlendirme noktasında pozitif ayrımcılık yapılması

Tablo 3. Katılımcıların Müzik Dersinde İzlediği Stratejiler

Tablo 3'te görüldüğü gibi katılımcılar müfredatı daha esnek bir biçimde işlediklerini ifade etmiştir.

“Bizim müzik dersi programının merkezietçi ve yüksek profilli öğrencilere uygun bir yapısı var. Program benim eğitim verdiğim çocukların hazır bulunuşlukları ve çevresine uygun değil. Bu nedenle ben de esnek oluyorum. Zaten Bakanlık da müfredat konusunda esnek olabileceğimizi belirtiyor. Kitaplarda yer alan diziler, makamlar, senkop vb. konuları hiç öğretmiyorum. Bunlardan ziyade Türk müziği sanatçılarını ve halk ozanlarını tanıtıyorum. Kendi kültürümüzün öğelerini tanıtmaya çalışıyorum. Böyle bir müfredatın bu çocukların Türk kültürüne entegrasyonu için daha etkili olacağını düşünüyorum.” (K1)

“Öğretim programı bizim çocuklara uygun olmadığı gibi o çocuklar için hiç uygun değil. Müzik dersinde müziğin evrenselliği noktasında bazı sorunları aşabiliyoruz onlarla iletişim kurabiliyoruz. Bence Türkçe ve matematik gibi dersler bizim dersimize göre iletişim noktasında daha çok sorun yaşar.” (K3)

“Koro vb. etkinliklere dâhil etmeye çalıştım. Akran öğrenmesi yöntemini kullandım. Şarkıyı duyması ve taklit etmesi kolay olsun diye derslerde yanına Türk arkadaşını oturtuyorum. Söyleyemese bile okul korosuna dâhil etmeye çalışıyorum. Böylece arkadaşlık duygusu da gelişiyor.” (K2)

Katılımcılar, müzik dersinin millî manevi değerlerin öğretilmesi noktasında faydalı olduğunu ifade ederken özellikle İstiklal Marşı'nın öğretimi noktasında hassas olduklarını ifade etmişlerdir.

“Başta İstiklal Marşı'nı söylemek istemediler. Bizim marşımız değil neden söyleyelim dediler. Ben de artık bu ülkedesiniz eğer bu ülkede yaşamak istiyorsanız öğrenmek zorundasınız dedim, sonra öğrendiler.” (K4)

“Benim okulumun nüfusunun yüzde sekseni Suriyeli. Okul müdürümüz “Hocam bu çocuklar bizimle yaşıyorlarsa İstiklal Marşı'mızı bilmeliler.” dedi. Bu yüzden ben de İstiklal Marşı'nın üzerinde çok duruyorum. İlk sınavı ondan yaptım.” (K3)

“Ben kendi adıma dersimde kitaptaki bütün türkü ve şarkıları söyletmeye çalışıyorum. Sadece Suriyelilerin değil kendi çocuklarımızın da müzik zevklerini artırmak için dinletiyorum.” (K5)

“Ben birkaç defa ders dışında koro çalışması yapayım dedim gelmediler. Aslında Türkçeyi iyi konuşular türkü hikâyeleri ile kitaplarda çok güzel çalışmalar var. Yörelere göre türkü öğretiyorum. Zeybeğin, horonun çıkış amacı ne? Bunlar bizim kültürümüzün parçaları. Türkçeyi bilseler bilgileri olur. Ama dil yok, derse katılım ve saygı az.” (K6)

“Dil sorunundan dolayı İstiklal Marşı'nı anlamıyorlar, bu yüzden amaca ulaşamıyoruz.” (K7)

Katılımcılar derslerinde öncelikle Türk kültürüne ait müzik örnekleri verdiklerini ayrıca GKSÖ'lerin kendi müziklerinden örnekler sunmasını istediklerini, böylece onları sürecin içine çektiklerini belirtmiştir. Ayrıca ders içi ve ders dışı çalgı kursları ya da koro etkinliklerine bu çocukların istekli ve yetenekli olanlarından dâhil edildiğini ifade etmişlerdir.

“Bazen oyun havası açıyorum oynuyorlar. Genellikle ilahileri çok seviyorlar. İlahi korusu çıkarttım. Onlara kendi dillerinde ilahiler söylettim karma bir koro kurdum onlar Arapçasını bizim çocuklar Türkçesini söylediler, çok da güzel oldu. Kendi gelenek ve göreneklerimizi anlatan türkülere önem veriyorum. Onların hikâyelerini anlatıyoruz, tiyatro yapıyoruz.” (K4)

“Ben kendi kültürümüze ait sanatçılar dinletiyorum. Kendi yöresel şarkılarını dinliyorlar. Anneden babadan kulaktan dolma şarkılar. Bence kendi kültürlerini de tam benimseyemediler. Arada kaldılar.” (K3)

“Pandemiden bu yana koro oluşturmadım. Dersimde geleneksel müziklerimizi aktaracak etkinlikler yapıyoruz. Hem de sevgi saygı gibi değerleri verme noktasında şarkılar söylüyoruz. Ben bu tür müzik etkinliklerinin bu çocukların bizim kültürümüzü ve değerlerimizi öğrenmeleri ve içselleştirmeleri noktasında etkili olduğunu düşünüyorum.” (K11)

“Bu çocukların bizim müzik yapımıza yakın bir müzikleri var. Mesela ben Suriyeli, ve Afgan çocuklarla bir çalışma yapmıştım. “Türkiye’em” şarkısını okudular, zeybek oynadılar. Gayet de güzeldi.” Aslında bizim dersimiz ruhsal gelişimleri, sosyalleşme, kültürel paylaşım ve etkileşim noktasında, çocukla aile arasında kültür aktarımı noktasında çok olumlu sonuçlar doğurabilir.” (K15)

Bazı katılımcılar ölçme değerlendirmede tüm öğrencileri aynı şekilde değerlendirdiklerini ifade ederken bazı katılımcılar ise GKSÖ’lere pozitif ayrımcılık yaptıklarını belirtmiştir.

“Notlarını ders içi performanslarına göre veriyorum. Düşük not vermedim. Çünkü o çocukların nasıl bir yerden geldiklerini ve eğitim kalitelerini tahmin ettiğim için buradaki çocuklar gibi değerlendirmedim. Derse katılıyorsa koro çalışmalarına katılıyorsa söylemeye cesaret ediyorsa yüksek not verdim.” (K2)

“Türk ya da Suriyeli diye ayırt etmiyorum. Derse ilgi duyuyorsa, gayret ediyorsa, şarkı sözleri vb. yazıyorsa notumu yüksek tutuyorum.” (K12)

“Ölçme değerlendirme noktasında Türk öğrencilere nasıl bir yol izliyorsam bunlara da aynı yolu izliyorum ama bu çocukların içinde sınıfta ilgili olanlara kanaat notunu yüksek veriyorum.” (K1)

“Ölçme değerlendirme noktasında şarkı söyletiyorum. En kolay şarkılardan seçtim nazariyata girdiğim zaman çocuk bocalıyor. Zaten Türkçe anlamıyorlar. Ben de dersi zevkli hâle getirmek için şarkı öğretiyorum.” (K3)

“Not noktasında bizim öğrencilerimiz türküler şarkı söylüyorlar ben de onlara Arapça şarkı söyletiyorum zaten yüzde otuzu materyal getiriyor.” (K6)

Katılımcılar derste teorik konular yerine daha çok kulaktan şarkı öğrettiklerini belirtmiştir.

“Nota bilgisine girmek istemiyorlar “anlamıyoruz hoca anlamıyoruz hoca” diyorlar. Öğrenciler şarkı öğretmemi istiyorlar. Ben de internetten kitaplarımızda geçen şarkıları açıyorum dinliyoruz sonra ben söylüyorum sonra birlikte söylüyoruz bu şekilde bir ders işliyoruz. Bazı sorunlar olduğu için idealist olamıyoruz.” (K3)

Bazı katılımcılar da GKSÖ’leri derste kendi hâline bıraktıklarını belirtmiştir.

“Sınıfın genelinde davranış yönünden sıkıntı çıkartmıyorlarsa kendi hâllerine bırakıyorum zaten haftada bir saat 40 dakika dersim var bir de onlarla disiplin noktasında uğraşırsam sınıfın diğer kısmına anlatacağım konular kalıyor. Derse katılıp katılmama noktasında onlara bırakıyorum.” (K6)

Çözüm Önerileri

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Müzik öğretmenlerinin geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 4’de yer almaktadır.

Tema	Alt tema
Çözüm önerileri	GKS öğrencilerin ve ailelerinin sanat ve müzik etkinliklerine teşvik edilmesi
	Okulda çalgı kursları ve koro etkinlikleri düzenlenmesi
	Türk öğrencilerle birlikte müzik etkinlikleri düzenlenmesi ve GKSÖ'lerin bu etkinliklerde kendi kültürlerinden örnekler sunması
	Müzik öğretmenlerinin diğer müzik öğretmenleri ya da diğer branş öğretmenleri ile iletişim içinde olması
	Bu öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programının oluşturulması
	Öğretim programının uygulanmasında daha esnek olunması,
	Ders saatlerinin artırılması
	Yetenekli öğrencilerin belirlenip Bilsen, güzel sanatlar lisesi ya da mesleki müzik eğitim kurumlarına yönlendirilmesi
	Devletin ya da sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle materyal desteği sunulması
	Bu öğrencilerin eğitimine yönelik yurt içi ve yurt dışı destekli projeler gerçekleştirilmesi
	Öğretmenlerin ilgili olması, empati yapması, sabır göstermesi, ayırt etmemesi, sevgi ve hoşgörü göstermesi, cesaretlendirmesi ve müfredat noktasında esnek olması

Tablo 4. Katılımcıların Müzik Dersinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Tablo 4’de görüldüğü üzere katılımcılar GKSÖ’lerin müzik dersinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmuştur. Katılımcılar hem öğrencilerin hem de ailelerin bölgedeki sanat ve müzik etkinliklerine teşvik edilmesini, okulda çalgı kursları ve koro etkinlikleri düzenlenmesini Türk öğrencilerle birlikte müzik etkinlikleri yapılarak bu etkinliklerde kendi kültürlerinden örnekler sunmalarına fırsat verilmesini önermiştir.

“Sonuçta bu çocuklarda bizim bayrağımız altında yaşıyorlar, bu toplumun bir bireyi oldular, bunları topluma kazandırmak ve adapte etmek için ne yapmamız gerekiyorsa yapmalıyız. Okul korolarına çalgı topluluklarına yetenekli ve ilgili olan öğrencileri katmaya çalışıyorum.” ...“Sanatsal faaliyetlere daha fazla ağırlık verilebilir. Aileleri de bu tür etkinliklere katılırsa güzel olur. (K1)

“Etkinliklerde yer vererek kendi dillerinde şarkılar da söyletmeliyiz. Zaten Türk müziğine makamsal yapısı nedeniyle yakınlık ve ilgi duyuyorlar.” (K7)

“Aileleri müzik etkinliklerine katmak biraz zor olabilir. Çünkü çok problemleri var ama durumları iyi olan ailelerde var bunlar katılabilir. Bunların çocukları da çok iyi eğitim almış ama durumu kötü çocukların ya da ailelerin koroya ya da konsere katılması imkânsız tabii ben kendi çevrem için konuşuyorum.” (K14)

Katılımcılar ve bu öğrencilere yönelik Bireyselleştirilmiş Eğitim Programının (BEP) oluşturulmasını, öğretim programını uygulanmasında daha esnek olunmasını, ders saatlerinin artırılmasını önermişlerdir.

“Bu çocuklara yönelik BEP programı gibi ayrı bir program uygulamak gerekiyor ama bizim ders saatimizle bu yeterli değil. Saat artırılırsa bu çocuklarla özel olarak ilgilenilebilir.” (K6)

“Müfredatta bu çocukların ilgisini çekebilecek unsurlarda eklenebilir. Mesela tasavvuf müziğine daha fazla yer verilebilir, çünkü tasavvuf müziğini çok seviyorlar.” (K1)

Katılımcılar devletin ya da sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle materyal desteği sunulmasını önermişlerdir.

“Devletimiz ya da STK’lar materyaller ve ritim çalgıları gönderse çok iyi olur.” (K4)

“Okul aile birliği ve buradaki iş adamları ile görüştüm müzik sınıfı oluşturduğum. Bana belediyeden de destek sağladılar. Burada hafta sonu çalgı eğitimi ve koro etkinlikleri yapıyoruz. Suriyeli çocuklarda bunlara katılıyor. Avrupa birliği materyal ya da farklı konularda yapılacak projeleri destekleyebilir. Mülteciler üzerinden ödenekler alınabilir...” Şunun da altını çizmek isterim. Bu çocukların eksiklerini giderim derken bizim gerçekten zor durumda olan aile ve çocuklara da yardım edilmesi gerekli.” (K14)

Katılımcılar yetenekli GKSÖ’lerin belirlenip mesleki müzik eğitim kurumlarına yönlendirilmesini önermişlerdir.

“Bazı öğrenciler Türklere bile güzel şarkı söylüyorlar. İstiklal marşını bile güzel okuyabiliyor ama sayısı çok az. Bu çocuklar değerlendirilebilir.” (K7)

“Her çocuğun akademik yönde başarılı olması beklenemez. Bu çocuklara verilecek sanatsal faaliyetlerle ileride meslek sahibi olabilirler.” (K1)

“Yetenekli çocuklar keşfedilerek gerek yurtdışı gerek yurtdışı destekli projeler ile müzik etkinlikleri, festivaller vb. düzenlenebilir. Bu çocuklar oralara götürülebilir.” (K9)

Katılımcılar GKSÖ’lerin dersini yürüten müzik öğretmenlerine; ilgili olmalarını, empati yapmalarını, sabır göstermelerini, ayırt etmemelerini, sevgi ve hoşgörü göstermelerini, cesaretlendirmelerini ve müfredat noktasında esnek olmalarını önermişlerdir.

“Bu çocukların dersini yürüten öğretmen empati yapabilmeli ve sabırlı olmalı.” (K2)

“Önce çocuğu sevecek Türk Suriyeli ayrımı yapmayacak.” (K4)

“Bence hoşgörülü davranmalıyız. Biz kendimizi yurt dışındayken dil noktasında nasıl hissediyorsak onlarda aynı şekilde hissediyor bence. Biz hoşgörülü olursak onlar da korkmazlar ve sonra aktif olabilirler. Çünkü çekimserler ve hiçbir şeye katılmıyorlar.” (K5)

“Her öğrenciye göre öğretmen dil öğrenemez ama ölçme değerlendirme kapsamında çocuklara hoşgörü gösterebilir ya da programa tam tamına bağlı olmak yerine esnek olabilir.” (K6)

“Her şey öğrenciyi sevmekle başlar diğer öğrencilere nasıl yaklaşıyorsak bu öğrencilere de aynı şekilde yaklaşmalıyız böylece başarıda gelir diye düşünüyorum.” (K10)

“Sonuçta bunlar çocuk, suçu günahı yok. Biz bu çocukları diğer çocuklardan ayrı tutmadığımız gibi hatta onların üzerine zorluk çekmesinler, mahrum kalmaları diye biraz daha fazla düşünüyoruz. Faydasını da görüyoruz. Mesela koro oluşturuyorsam beş altısını bu çocuklardan seçiyorum. İçlerinde gerçekten yetenekli çocuklarda var. İlgi göstermek gerekli.” (K14)

Tartışma

Bu çalışmada sınıfında ortaokul müzik öğretmenlerinin perspektifinden geçici koruma statüsündeki öğrencilerin müzik eğitim durumları incelenmiştir. Çalışma sonucunda GKSÖ’lerin Türk eğitim sistemine uyumu noktasında sorunlar olduğu, dil ve iletişim eksikliği temelli sorunların disiplin bozukluğu ve derse düşük katılım şeklinde kendini gösterdiği görülmüştür. Bu bulguları destekler biçimde birçok çalışma GKSÖ’lerin; uyum sorunu, davranış sorunu, akademik yönden sorunları, dil sorunu, iletişim eksikliği, kültür farklılığı, ekonomik problemleri, sosyal ilişki problemleri, okula devam-devamsızlık ve okul-aile iş birliği gibi sorunları olduğunu or-

taya koymuştur (Çolak ve İşeri, 2022, s. 104; Bal, Cavkaytar, Artar ve Uluyol, 2021, s. 195). Şener ve Şahin'in (2019) yaptıkları çalışmada dil bilmeme sorununun; akademik başarısızlık, derslere ilgisizlik, devamsızlık yapma, okulu bırakma, şiddet gibi sorunları beraberinde getirdiği sonucuna ulaşılmıştır (s. 1212). Katılımcılar GKSÖ'lerin ders içi etkinliklerin yanı sıra ders dışı etkinliklerde de daha fazla yer almasının önemli olduğunu fakat bunun sosyal çevre ve özellikle aile tarafından çok da desteklenmediğini belirtmiştir. Katılımcılar GKSÖ'lerin ders araç gereçlerini sınıfa getirmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca yetenekli öğrencilerin derse yönelik ilgisinin olduğu diğerlerinin derse katılım noktasında çekingen davrandıklarını belirtmiştir. Katılımcılar, ders saatinin az olduğunu, müfredatın zaman zaman ortaokul seviyesinin üstüne çıktığını, ağır olduğunu ifade ederken bazı katılımcılar müzik sınıflarının olmadığını bu durumda tüm öğrencilerin eğitimini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Bulgularla benzer şekilde Karakuş'un yaptığı çalışmada Geçici Eğitim Merkezlerinde sınıftan ayrı bir şekilde müzik ve diğer sanat etkinlikleri için ayrı bir alanın bulunmadığı tespit edilmiştir (Karakuş, 2019, s. 216). Katılımcılar müzik dersinde öğrencilerin genellikle çekingen oldukları ve aktif olmadıklarını belirtmiştir. Bu durumu dil sorunlarına bağlamıştır. Bu bulguları destekler biçimde Kayacık'ın (2020) yaptığı çalışmada ilkokulda görev yapan öğretmenler Suriyeli öğrencilerin müzik dersinde zorluk çektiğini, şarkı söylemekten çekindiğini, Arapça şarkıları bile söyletmekte zorlandığını, müzik dersine katılmakta geri durduklarını, bunun nedeninin de dil olduğunu düşündüklerini belirtmiştir (s. 17). Çalışma bulgularına göre iki katılımcı diğer katılımcılardan farklı olarak müziğinin evrensel bir dil olduğunu, iletişim noktasında kolaylıklar sunduğunu, aslında müzik dersinin diğer derslere göre iletişim noktasında daha kolay olduğunu belirtmesi Broeske-Danielsen'in (2013) yaptığı çalışma ile benzer sonuçlar göstermektedir. İlgili çalışmada; Lübnan'da Filistinli mültecilerin olduğu kampta gerçekleştirilen müzik eğitimi programında yer alan eğitimcilerin öğrencilerle dil problemi yaşadıkları fakat dil engeline rağmen şaşırtıcı bir şekilde müzik derslerinin devam ettiği, bunun nedeninin de müziğin iletişim noktasında kolaylaştırıcı özelliğinden kaynaklandığı raporlanmıştır (s. 309).

Katılımcılar geçici koruma statüsündeki öğrencileri mümkün oldukça sınıf içi ve sınıf dışı koro, çalgı ve genel müzik etkinliklerine dâhil ettiklerini belirtmiştir. Bunun nedenlerini; dil gelişimlerine katkı sunmak, Türk kültürünü öğrenmelerine ve Türk kültürüne adapte olmalarına yardımcı olmak, arkadaşlık ilişkilerini güçlendirmek, değerler eğitimi kazandırmak ve savaşın etkisiyle oluşan psikolojik sorunların giderilmesine destek olmak olarak belirtmişlerdir. Katılımcılar bu yolla ailenin de dolaylı olarak olumlu yönde kazanımlar elde edeceğini düşünmektedirler. Literatür incelendiğinde bu bulguları destekleyen çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Çaydere'nin (2006) okuma, dil ve müzik eğitimi bağlantısına ilişkin yapılan araştırmaları incelediği çalışmasında, müzik eğitimi verilen öğrencilerin dil gelişimlerinde olumlu yönde değişiklik olduğu birçok çalışma sonucu ile sunulmuştur (s. 134). Bu bulguları destekler biçimde Beyhan ve Epcayan'ın (2018) yaptığı çalışmada Türkiye'de geçici eğitim merkezlerinde öğrenim gören Suriyeli öğrencilere dil öğretiminde karşılaşılan sorunlar öğretmen gözünden incelenmiş ve müziğin dil öğretiminde etkili ve verimli bir araç olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (s. 303). Özger ve Akansel'in (2019) yaptığı çalışmanın sonucu da bu bulguları destekler biçimdedir. İlgili çalışmada okul öncesi sınıftaki etkinliklerde kullanılan Türkçe şarkıların Suriyeli çocukların Türkçeyi hızlı öğrenmesini ve Türk çocuklarla iletişimini artırdığı sonucuna varılmıştır. İlgili çalışmada ilgi çekici bir detayda Suriyeli bir çocuğun öğretmenine "Öğretmenim" şarkısını sürpriz olarak söylemesidir (s. 954). Çocuğun öğretmenine olan sevgisini şarkı aracılığıyla iletmesi durumu, müziği duygularını aktarma noktasında bir araç olarak seçtiğinin göstergesi şeklinde yorumla-

nabilir. Katılımcıların öğrencileri dil gelişimine katkı sunmak amacıyla Türk arkadaşlarıyla yan yana oturup akran etkileşimi yapma bulgusu akıllara Suzuki'nin dinleme ve taklit üzerine inşa edilen ana dil yaklaşımını getirmektedir. Katılımcılar; savaşı görmeseler de çocukların ailelerinin ve televizyonun etkisiyle psikolojik sorunlarının olabileceğini, bu sorunların aşılmasında müzik dersinin etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Bulguları destekler biçimde Agopian (2018) Suriyeli çocuklarla gerçekleştirilecek çalgı çalma, şarkı besteleme gibi boyutlardaki müzik etkinliklerinin savaş sonrası psikolojik travmalarının atlatılmasında faydalı olabileceğini belirtmiştir (s. 369). Yaylacı, Serpil (2017) yaptıkları çalışmada halk eğitim merkezleri aracılığıyla Suriyeli yetişkinlerle kurulacak koro vb. etkinlikler ile kültür paylaşımı ve kaynaşma gerçekleştirilebileceği belirtmiştir (s. 112).

Katılımcılar kültür paylaşımı, aktarımı ve aidiyet duygusu kazanmaları noktasında müziğin etkili bir araç kullanılabileceğini burada İstiklal marşı, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği ve Türk çocuk şarkılarının önemli bir yer tuttuğunu ifade etmiştir. Bu bulguları destekler biçimde Bulgan (2007) Almanya'daki müzik dersi kitaplarında istenen seviyede olmasa da Türk müzik kültürüne ait örneklerin yer aldığı ve Türk öğrencilerin entegrasyonu noktasında müzik dersinden faydalanılarak başarılı sonuçlar elde edildiğini belirtmiştir (s. 137). Jafari, Tonga ve Kışla'nın (2018) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin Suriyeli çocukların kaynaşmasını ve kendi kültürlerini aktarmasını sağlamak için müzik etkinliklerinden yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır (s. 143). Savaş (2021) koro çalışmalarının ortaokul öğrencilerinin aidiyet düzeylerine etkisini incelediği çalışmasında deney grubu ile koro çalışmaları gerçekleştirmiş ve deney grubunun okul aidiyet gelişiminin kontrol grubuna göre ölçek geneli ve alt boyutlarında yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (s. 1). Katılımcılar müzik dersi aracılığıyla bu öğrencilere değerler eğitimi aktarabileceğini ifade etmiştir. Bir çalışmada Yükrük ve Akarsu (2016) ortaokullarda okutulan müzik dersi kitaplarını değerler eğitimi açısından incelemiş ve en çok "sevgi" değerinin, ardından "vatanseverlik" değerinin vurgulandığı tespit edilmiştir. Ancak müzik dersi etkinlik şarkılarında; adil olma, alçakgönüllülük, iyilik yapmak, kültürel mirasa sahip çıkma, misafirperverlik, nazik olmak, paylaşımcı olmak ve selamlaşma gibi değerlere yer verilmediği belirlenmiştir (s. 1171). Katılımcılar GKSÖ'lere verilecek müzik eğitiminin dolaylı yünden ailelerin eğitimine katkı sunacağını belirtmiştir. Türkmen'in (2010) yaptığı çalışma bu bulgular ile benzerlik göstermektedir. İlgili çalışmada çocuklara verilen müzik eğitiminin, müzik eğitimi noktasında yeterli bilince sahip olmayan aileyi ve toplumu bilinçlendirmek açısından önemli bir işlevi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (s. 961).

Katılımcılardan bazıları; derslerde GKSÖ'lere kendi ülkelerinin müziklerinden de örnekler dinletilmesi ve söylenmesi gerektiğini, böylece bu öğrenciler ile aynı frekansın yakalanabileceğini, bu yaklaşımın kendilerini değerli hissetmelerine ve Türk öğrencilerin o kültürü tanımlarına yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Bazı katılımcılar da Türk müziğinin Suriyelilerin kendi müzikleri ile makamsal yünden yakın olduğunu bu durumun avantaj olduğunu belirtmiştir. Bozkır'a (2009) göre "Bireyler, müziğin tanıdık olması sonucunda, dinlenen ortama karşı da yakınlık kurarlar. Kurulan bu ilişki sonucunda ortam artık bireyler için herhangi bir tehdit içermez". Yani müzik aracılığıyla bu öğrencilerin hem ruhsal hem de fiziksel yünden kendisini güvende hissetmesi sağlanabilir. Diğer taraftan kendisini güvende hisseden öğrenci sınıfa, okula ve topluma daha kolay bir şekilde entegre olabilir (s. 12).

Katılımcılar; GKSÖ'lerin dersini yürüten müzik öğretmenlerinin ilgili, alana hâkim, empati yapan, sabırlı, dışlayıcı olmayan, sevgi dolu ve hoşgörülü, cesaretlendirici olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu bulguları destekler biçimde Akbulut (2006) müzik öğretmenin yeterli düzeyde kişisel ve mesleki niteliklere sahip olması gerektiğini, kişisel niteliklerinin öğrencinin müzik

dersine, okula ve müzik öğretmene karşı geliştireceği tutumun yönünü belirleyeceğini belirtmiştir. Bu kişisel niteliklerden bazıları; hoşgörülü olma, sabırlı olma, açık fikirli olma, anlayışlı olma, cesaretlendirici olma, destekleyici ve sorun çözücü olma, güvenilir olma, güler yüzlü olma, şakacı olma, yeniliklere açık olma şeklinde sıralanabilir. Akbulut'a göre müzik öğretmeni içinde yaşadığı toplumsal ve kültürel çevredeki olayları, olguları ve bunlar arasındaki bağları bilmelidir (s. 26).

Sonuç ve Öneriler

Çalışma bulgularına göre GKSÖ'lerin Türk eğitim sistemine ve okul kültürüne uyumları noktasında sorunlar yaşandığı görülmüştür. Müzik dersine de yansıyan bu sorunların temelini dil yani Türkçe konuşma-anlama sorununun oluşturduğu, bunun iletişim problemini de tetiklediği tespit edilmiştir. Dil ve iletişim probleminin yanında disiplin sorunları, kılık kıyafet, derse düşük katılım, materyal eksikliği gibi sorunları da taşıdığı, tüm bu sorunların sarmal bir yapıda ve birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin muhafazakâr yapıları, düşük ekonomik profilleri ve öğrencinin konforsuz bir ev ortamında yaşaması müzik dersine ve müzik etkinliklerine katılım noktasında öğrenciyi engellediği tespit edilmiştir. Katılımcıların öğretim programını uygulama noktasında sorun yaşadığı bu nedenle öğrenciye görelilik ilkesiyle esnek davrandıkları, ders saatlerinin yetersiz olduğu, müzik sınıflarının olmadığı ve materyal noktasında eksiklikler yaşandığı görülmüştür. Katılımcıların müzik dersiyile;

- İstiklal Marşı'nı öğrenmelerini,
 - Uyum ve dil sorunlarını aşmalarına yardımcı olmayı,
 - Ruhsal ve sosyal gelişimlerine katkı sunmayı,
 - Türk kültürünü, millî manevi ve evrensel değerleri öğrenmelerini,
 - Sınıf içinde ve dışında oluşturdukları çalgı toplulukları ya da korolar aracılığıyla bu çocukların müzikal ve kişisel gelişimlerine katkı sunarken sosyalleşmelerinin de önünü açmayı,
 - Kendi müzik kültürlerinden örnekler sunmalarına fırsat vererek hem değerli hissetmelerini, hem kendilerini ifade etmelerinin önünü açmayı hem de Türk öğrencilerin bu kültürü tanımalarına imkân sunmayı,
 - Bu çocuklara verilecek müzik eğitimi ve çıktıkları ile dolaylı yünden bu çocukların aileleri ve çevrelerine kültür paylaşımı yapmayı ve eğitmeyi,
- amaçladıkları ve buna yönelik ders stratejileri izledikleri görülmüştür. Katılımcıların müzik dersinde daha çok kulaktan öğretim yöntemi kullandıkları ve teorik konulara çok girmedikleri belirlenmiştir. Katılımcıların GKSÖ'lerin bulunduğu sınıflarda teorik konulara çok girmemeleri durumunun Türk öğrencilerin müzik eğitimlerine ne yönde yansıdığı ise merak edilen fakat farklı bir çalışmanın konusudur.

Çalışma bulgularına göre katılımcılar, GKSÖ'lerin müzik dersinde yaşanan sorunlara yönelik şu önerilerde bulunmuştur: Öğrenciler ve ailelerin çevredeki müzik etkinliklerine katılımlarının sağlanması, okulda çalgı ve koro etkinliklerine bu öğrencilerin de dâhil edilerek Türk öğrencilerle birlikte etkinliklerin düzenlenmesi, bu etkinliklerde kendi kültürlerinden örnekler sunmalarına da fırsat verilmesi, zümre öğretmenleri ya da okuldaki diğer öğretmenlerle iletişim hâlinde olunması, ders saatlerinin artırılması, bu öğrencilere yönelik özel kursların açılması, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile projeler yapılması, yetenekli öğrencilerin belirlenip mesleki müzik eğitim kurumlarına yönlendirilmesi. Son olarak müzik öğretmenlerinin GKSÖ'lere hümanist bir bakış açısı ile yaklaştıkları; savaş, aile durumu vb. nedenlerden dolayı bu öğrencilerin zor şartlar altında yaşadıkları bu nedenle öğretmenlerin ilgili olması, empati yapması, sabır göstermesi, ayırt etmemesi, sevgi ve hoşgörü göstermesi, cesaretlendirmesi ve müfredat noktasında esnek

olması gibi önerilerinden anlaşılmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında paydaşlara aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- GKSÖ'lerin dil eğitimlerinde müzik dersi ve müzik etkinlikleri etkili bir araç olarak kullanılabilir,
- Müzik ders saatleri artırılabilir,
- Materyal eksikliği yaşayan sınıflara maddi destek sağlanabilir,
- Bu desteklerin yurt içinden olacağı gibi daha çok Avrupa birliği vb. uluslararası kurum ve kuruluşlardan sağlanması yoluna gidilebilir,
- İlkokul derecesinde müzik dersleri müzik öğretmenleri tarafından yürütülerek hazır bulunuşluk seviyeleri artırılabilir,
- Türk ve GKSÖ'lerin birlikte yer aldığı koro, şenlik, festival vb. etkinlikler düzenlenebilir,
- Ülkenin farklı bölgelerindeki müzik öğretmenlerinin, akademisyenlerin ve yetkililerin bir araya geldiği çalıştaylar ve etkinlikler düzenlenerek sorunlar ve çözümlerine yönelik bilgi ve deneyim paylaşımı yapılabilir,
- Bu çalışma ortaokul düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Farklı kademelerde, farklı bölgelerde, öğrencilerin ve ailelerin görüşlerini de alan daha fazla bilimsel çalışma yapılabilir ve sonuçları uluslararası boyutta paylaşılabilir,
- Sınıflarında GKSÖ bulunan Türk öğrencilerinin müzik dersinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri incelenebilir,
- Derslerde Suzuki, Orff ve Kodaly gibi müzik eğitimi yöntemlerin yanı sıra çevrilmiş öğrenme gibi teknikler de kullanılabilir,
- Yetenekli öğrenciler amatör ya da mesleki müzik eğitim kurumlarına yönlendirilebilir,
- GKSÖ'lerin müzik eğitimine yönelik MEB bünyesinde dijital platformlar kurulabilir.

Kaynaklar

Agopian, V. (2018). Using music in the classroom to help Syrian refugees deal with post-war trauma. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Educational and Pedagogical Sciences*, 12(3), 369-374. 05.08.2022 tarihinde <https://publications.waset.org/10008691/using-music-in-the-classroom-to-help-syrian-refugees-deal-with-post-war-trauma> adresinden edinilmiştir.

Akbulut, E. (2006). Günümüz müzik eğitimcisi nasıl olmalıdır?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(20), 23-28.

Aksoy, Y. ve Nayir, A. E. (2018). Geçici koruma statüsündeki bireylerin (GKSB) özengen müzik eğitimi durumları (İstanbul ili örneği). *International Academic Research Congress Full Text Book* içinde, (ss. 624-631). Konya: Çizgi Kitabevi.

Anadolu Ajansı (2022). Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü. 08.08.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bayram-izni-kaldirilan-suriyeliler-gonullu-geri-donuse-tesvik-edilecek/2576076> adresinden edinilmiştir.

Aytaç, T. (2021). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim sorunlarına bir bakış: Bir meta-analiz çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 173-193. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.930387>

Cavkaytar, A. , Bal, A., Artar, T. M. ve Uluyol, M. (2021). Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim yaşantılarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 195-219. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.934424>

Bayır, D. ve Aksu, F. (2020). Açık kapı politikasından güvenlik tehdidine Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar olgusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(2), 324-356. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.789791>

Beyhan, D. ve Epçaçan, C. (2018). Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu projesi kapsamında geçici eğitim merkezlerinde görev yapan dil öğreticilerinin dil öğretirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Turkish Studies*, 13(19), 285-306.

Bostan, H. (2018). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 39-88.

Bozkır, B. (2009). *Profesyonel müzisyenlerde müzik algısı farklılıkları: Bir FMRI çalışması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

Broeske-Danielsen, B. A. (2013) Community music activity in a refugee camp – student music teachers' practicum experiences, *Music Education Research*, 15(3), 304-316. <https://doi.org/10.1080/14613808.2013.781145>

Bulgan, M. (2007). Uyum sürecinde Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya Nrv eyaletinde Türk çocuklarının eğitimdeki konumu ve Türk müziğinin liselerdeki yeri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(13), 131-144.

Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Ceylan, A. ve Uslu, I. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), 199-221. <https://doi.org/10.26650/YTA2019-619967>

Christensen, B. L., Johnson Burke, R., ve Turner, A. L. (2015). *Research methods design and analysis*. (A Alpay, Çev.), Ankara: Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2014). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (3rd. Ed.). Boston: Pearson.

Çaydere, Ö. Ö. (2006). Dil gelişimi ve okuma eğitiminde müziğin etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 131-136.

Çolak, İ. ve Tüzel İşeri, E. (2022). Okul yöneticilerine göre sığınmacı öğrencilerin eğitim sorunları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (18), 93-113. <https://doi.org/10.46778/goputeb.1027707>

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayın.

Gay, L. R., Mills, G. E., ve Airasian, P. W. (2012). *Educational research: Competencies for analysis and applications*. USA: Pearson Education.

Crawford, R. (2020). Socially inclusive practices in the music classroom: The impact of music education used as a vehicle to engage refugee background students. *Research Studies in Music Education*, 42(2), 248–269. <https://doi.org/10.1177/1321103X19843001>

Göç İdaresi. (2022). *Geçici koruma statüsündeki bireylerin istatistikleri*. 05.09.2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden edinilmiştir.

Jafari, K. K., Tonga, N. ve Kışla, H. (2018). Suriyeli öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve uygulamaları. *Academy Journal of Educational Sciences*, 2(2), 134 – 146.

Karakuş, M. (2019). Views of teachers and students on the problems of syrian children in a refugee school in turkey. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 7(2), 211-219. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v7n.2p.211>

Kaya, Ö. S. (2021). Değerler eğitimi yoluyla Suriyeli sığınmacıların sosyal uyumu: Yarı deneysel bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 476-500.

Kayacık, B. A. (2020). *Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik öğretmen görüşleri*. (Tezsiz yüksek lisans projesi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli. 09.09.2022 tarihinde <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/handle/11499/35155> adresinden edinilmiştir.

MEB. (2019). İlkokul Müzik Dersi 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar Müzik Dersi Öğretim Programı. 05.08.2022 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018129173048695-1-8%20M%C3%BCzik%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%2020180123.pdf> adresinden edinilmiştir.

Merriam, S. B. (2018). *Qualitative research. A guide to design and implementation*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Millar, O. ve Warwick, I. (2019). Music and refugees' wellbeing in contexts of protracted displacement. *Healty Education Journal*, 78(1), 67-80. <https://doi.org/10.1177/0017896918785991>

Nurdoğan, A. ve Öztürk, M. (2018). Geçici koruma statüsü ile Türkiye'de bulunan Suriyelilerin vatandaşlık hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1163-1172.

Öğüt, E. H. (2016). Geçici göçün sesleri: İstanbul'daki Keldani-İraklı göçmenlerin müzik pratikleri. *Alternatif politika*, 8(3), 460-473.

Özger, Y. B. ve Akansel, A. (2019). Okul öncesi sınıfındaki Suriyeli çocuklar ve aileleri üzerine bir etnografik durum çalışması: Bu sınıfta biz de varız!. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 942-966.

Savaş, B. Y. (2021). *Koro çalışmalarının ortaokul öğrencilerinin okul aidiyet düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bursa.

Skidmore, J. (2016). From discord to harmony: How canadian music educators can support young syrian refugees through culturally responsive teaching. *The Canadian Music Educator*, 57(3), 7-14.

Şener, Ö ve Şahin F. (2019). Geçici Koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim süreçlerindeki dil ve iletişim sorunları: İstanbul Fatih örneği. *International EJER Congress. Bildiri Özetleri Kitabı* içinde, (ss. 1211-1213). Ankara: Anı Yayıncılık.

Şen, Y. (2010). Okulöncesi dönemde, çocuğun gelişiminde müziğin önemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 337-343.

TDK. (2022). Göç. 01.08.2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Türkmen, U. (2010). Çocuğun bireysel toplumsal ve kültürel gelişiminde amatör müzik eğitiminin yeri problemleri ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 9(3), 960-970.

Uçan, A. (2018). *Müzik eğitimi*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

UNHCR. (2022). Türkiye'deki mülteciler ve sığınmacılar. 02.09.2022 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden edinilmiştir.

Yaylacı, F. G. Serpil H, ve Yaylacı, A. F. (2017). Paydaşların gözünden mülteci ve sığınmacılarda eğitim: Eskişehir örneği. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(22), 101-117.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yükrük, S. ve Akarsu, S. (2017). Ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1171-1186.

Özgün Makale

Syrian Students' Perception of School: Experiences in the Process and the Changes over Time¹

Suriyeli Öğrencilerin Okul Algısı:
Süreçte Yaşananlar ve Değişim

Mehmet SAYICI*
Metin ÖZKAN**

Abstract

The international mobility that has occurred with globalization and forced migration has great effects on both the host country and the immigrants. This research aims to examine the experiences of Syrian students at secondary school in a border city of Turkey, when they first came to school, and how these experiences changed over time, on the basis of the theory of intergroup contact. The research revealed that Syrian students were exposed to peer bullying and xenophobia by other students started out with the first negative contact. In addition, the research revealed that refugee students experience communication and academic problems due to language barriers. However, with the effect of the students being together over time and the Syrian students learning Turkish, the negative contact between the groups turned into positive over time and it was determined that friendships between the groups were formed.

Keywords: Intergroup Contact Theory, Refugee Students, Language Barrier, Peer Bullying.

Öz

Küreselleşme ve zorunlu göçle birlikte ortaya çıkan uluslararası hareketlilik, hem ev sahibi ülke hem de göçmenler üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Bu araştırmada Türkiye'nin bir sınır ilindeki ortaokulda öğrenim gören Suriyeli öğrencilerin okula ilk geldiklerinde yaşadıkları deneyimlerin ve bu deneyimlerin zaman içindeki değişiminin gruplar arası temas teorisi temelinde incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Suriyeli öğrencilerin ilk olumsuz temasın etkisiyle diğer öğrenciler tarafından akran zorbalığına ve yabancı düşmanlığına maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmada, mülteci öğrencilerin dil engelleri nedeniyle iletişim ve akademik sorunlar yaşadıklarını ortaya konmuştur. Ancak zamanla öğrencilerin bir arada olmalarının ve Türkçe öğrenen Suriyeli öğrencilerin de etkisiyle gruplar arasındaki olumsuz temasın zamanla olumluya dönüştüğü ve gruplar arasında arkadaşlıkların kurulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gruplararası Temas Teorisi, Mülteci Öğrenciler, Dil Engeli, Akran Zorbalığı.

¹ Makale başvuru tarihi: 14.09.2022. Makale kabul tarihi: 30.10.2022.

* Doktora Öğrencisi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep Üniversitesi, mehmetsayici@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1515-7823.

** Doç. Dr., Eğitim Bilimleri Bölümü, Gaziantep Üniversitesi, ozkan.metin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4891-9409.

Introduction

With the effect of globalization, mobility between countries has increased greatly in recent years. Children under the age of 18 constitute 40% of the total number of refugees (79.5 million) in the world, according to the report published by the Refugee Agency (UNHRC, 2020). In other words, the majority of refugees, when compared to all age groups, are children. According to the 2022 October data of the Directorate General of Migration Management (DGMM) and the Ministry of National Education (MoNE), there are 1.228.202 Syrian children aged 5-18 in Turkey. This number corresponds to 33,77% of the total number of Syrians in Turkey (GİB, 2022). In other words, similar to the general tendency in the world, the rate of children in need of education among refugees in Turkey is very high. Providing educational services to refugee students is one of the most challenging tasks due to the social, health, physical, and psychological problems of these students, which requires special attention (UNHCR, 2001). We can say that the most affected by migration are children. According to Ellis et al. (2010), although they are heavily affected by migration, approximately 92% of refugee and migrant children who need mental health services cannot receive these services. Therefore, it can be envisaged that there may be important deficiencies in the education of refugee children, who are thought to have experienced more intense trauma, and that these deficiencies may affect the whole society. Through a well-planned education, all children in the country, including migrant/refugee children can benefit from this process. However, if this process is not managed well, the children in both groups may be adversely affected and the problems that cannot be solved with education may turn into a different dimension and become serious social and security problems for countries (Eren, 2019).

The perspective of the Intergroup Contact Theory can be used to make sense of the relationships of refugee students at school and in social environments, and to understand the extent to which they can integrate into the culture of the country they live in. With its structure to understand the nature of communication between different groups, the theory can provide a strong basis for understanding refugee students' communication with host students. Intergroup contact theory was first used by Allport (1954) to express the interaction of groups with each other. Intergroup contact can be positive or negative. Positive intergroup contact corresponds to cooperation between individuals with different socio-cultural characteristics in a good atmosphere, while negative intergroup contact corresponds to interactions, including verbal and physical intervention, that occur in a tense atmosphere (Hayvard, Hornsey, Tropp & Barlow, 2017). According to Allport (1954), most interactions do not reduce existing prejudices between groups. According to the author, the prejudice between the two groups can only be reduced if there is an equal status contact between the minority and the majority pursuing common goals, if there is cooperation and this contact is supported by the authorities. In other words, prejudices can turn into positive only with a projected action plan. Later, Pettigrew (1998) revised it and added the friendship dimension to the theory in addition to its stated features. He also focused on the time concept for the development of intergroup contact theory. According to Pettigrew (1998), long-term interaction helps to eliminate prejudices. In addition, if the contact takes place in a positive social environment that does not contain anxiety, negative attitudes towards the outer group turn into positive in time (Pettigrew & Tropp, 2006). Similarly, Aboud et al. (2003) stated in their study that children with friends from different ethnic groups have less prejudices. Long-term coexistence and friendship of individuals from different groups reduce prejudices, and therefore, a decrease in prejudices increases intergroup friendship (Pettigrew, 1997).

In this context, it was considered important to conduct a study in which Syrian secondary school students' first contact and post-first contact experiences were compared and analyzed in

their own eyes, and to determine the psycho-social state of the students at school based on their experiences, and to present a perspective on taking inclusive measures. With the data to be obtained from the research, inclusive steps to facilitate the integration of Syrian secondary school students into education and life will be a source for taking preventive measures for the problems that may arise in education and social life. From this important point of view, the aim of the research is to reveal the meanings attributed to the common experiences of Syrian secondary school students who had to migrate from their countries. For this purpose, the research sought answers to the following sub-problems.

According to the opinions of Syrian secondary school students in Turkey;

- a. What are their first experiences at school?
- b. How did the experiences differ in the process?
- c. How did the differentiation in experiences affect their academic and social lives?

Methodology

Research Model

This study which aims to reveal the meaning that Syrian secondary school students studying in Turkey attribute to their common experiences in their schools is a qualitative research. Qualitative researches aim to examine the phenomenon in its natural environment (Hatch, 2002; Yin, 2011). Phenomenology was used to examine the common experiences of Syrian secondary school students in their schools. In this study, interpretive phenomenology design, one of the phenomenological research methods, was used. The purpose of the interpretive phenomenological design is to investigate in detail how the participants comprehend their lives and make sense of their personal and social worlds (Smith & Osborn, 2015).

Participants

The participants of the research are Syrian secondary school students studying in a border province of Turkey. The criterion sampling method was used in the selection of the participants. In the study, having been studying at schools in Turkey for at least four years and being able to express themselves well in Turkish were determined as criteria. The reason why four years was determined as the criterion is the assumption that more and rich data can be obtained from student experiences during this period, and the suggestion of the Intergroup Contact Theory, which contributes to the theoretical basis of the research, that time can be a source for the change of prejudices. In addition, 8th grade students were included in the research, considering that it would have a positive effect on understanding Turkish and expressing themselves. The determination of the students' ability to express themselves was carried out in line with the opinions of the Turkish language teachers at the school.

Participants	Age	Gender	Years in Turkey
P 1	14	Girl	4
P 2	14	Girl	8
P 3	14	Girl	10
P 4	14	Girl	7
P 5	14	Boy	5
P 6	14	Boy	5
P 7	14	Boy	5

Tablo 1. Participants' profiles

According to these criteria, the participants included in the study consisted of 7 secondary school students, four of whom were girls and three were boys.

Data Collection Tool

Data were collected by semi-structured interview method. The form was developed by the researchers. In the development of the data collection tool, literature, tools in similar studies, and intergroup contact theory were used. In the first part of the interview form, questions to obtain the demographic information of the participants and in the second part, interview questions to understand their school life were included. Under each question in the second part, probing questions are included to obtain more data. After the interview form was created, it was presented to two experts who have comprehensive knowledge in the field for their opinions, and the interview form had its final shape after the feedback from the experts. The final version was sent to the experts and they were asked to re-evaluate, and it was deemed as content valid.

Ethics Approval

Ethics committee approval was obtained with the decision number 246372 of Gaziantep University Social and Human Sciences Ethics Committee.

Data Analysis

Firstly, the researchers transcribed verbatim the audio-recorded data during the interview. Data analysis was carried out in a way to include holistic reading with its thematic dimension by asking the question suggested by Van Manen (1997) “what is this text talking about?” (as cited in Iversen, Graue, Haugstvedt, & Råheim, 2018). In the study, a seven-step analysis process suggested by Coliazzi (1978) was used:

Read and re-read all the participants’ descriptions of the phenomenon under study; Extract significant statements from each description that directly pertain to the phenomenon; Formulate meanings from these significant statements; Organize these formulated meanings into themes; Integrate the results of the data analysis into a description of the phenomenon under study; Return the results to the participants for validation; Incorporate any new, relevant data into the fundamental structure of the phenomenon (as cited in Chesser-Smyth, 2005).

Validity and Reliability in the Research

One of the researchers had the opportunity to make long-term observations about the phenomenon, as he worked as a teacher in schools with foreign students. The fact that the researcher is in the environments where the study is conducted for a long time can help the researcher to prevent prejudices (Başkale, 2016). This also contributed to the development of the data collection tool. The data collection tool, which was created by the literature research and mastery of the field containing open-ended questions. The interview form was finalized by taking the opinion of two academicians who are experts in their fields. Necessary permissions were obtained from school administrators to implement the interview protocol. After the explanations, students who were willing to be interviewed were determined. Eight students were selected among those who were suitable for the criterion sampling, but one student was not included in the study because she did not give rich data to the questions during the interview. After interviewing with seven

students, emerging themes were shared with the students. By giving feedback about the interview, participant confirmation was provided in order to match what the participants wanted to say with what the researcher understood. It was also stated that the results of the research would be shared with the participants.

Criterion sampling was used to ensure transferability. The interviews were held in the multi-purpose hall of the school. Before the interviews, the participants were asked again whether they were willing to take part in the research and it was emphasized that they had the right to withdraw from the interview at any time and not answer the question due to the sensitivity of the subject. The interviews were recorded with a voice recorder to prevent data loss. In addition, when the student did not understand the question, a translator at the school helped the student. Moreover, each student was given a code name in order to ensure the confidentiality of the participants during the reporting of the research. In order to obtain dependable data about the research, the researchers kept contact with each other at every stage of the research. In addition, the codes and themes that emerged during the transcription were compared. The research results and the raw data were given to the field experts for comparison in order to achieve confirmability of the study. As a result of the examination, the results obtained by the researchers and the judgments reached by the field experts show parallelism.

Findings

In the research, a main theme and two sub-themes emerged depending on this main theme. While the main theme emerged as “deterioration to recovery, - surface to the bottom- bottom to the surface,” the sub-themes emerged as “meaninglessness to meaningfulness” and “negative contact to positive contact”. Considering the results of the analysis of the data obtained from the interviews, it was noticed as a dominant view that the difficult situations experienced at school tended to improve over time in each interview. Turning bad into good manifests itself especially in the language dimension and in the improvement of communication skills and education, depending on the language dimension. In addition, while peer bullying, xenophobia and exclusion emerged with the first contact, these phenomena were replaced by friendship and socialization over time.

Deterioration to Recovery (Surface to the Bottom- Bottom to the Surface)

While living a normal life in their own country, it is difficult for all Syrians to come to Turkey fleeing their country as a result of the civil war and to try to hold on to life under Turkey conditions. This has deeper effects especially for children who are exposed to chaotic and traumatic events such as war or civil war. Having to go to a different country while in this psychological state and, moreover, being a “Syrian student” there means that the conditions become more difficult for them. Difficult conditions for Syrian students include various dimensions such as not knowing the language, feeling unsafe, loss of self-confidence, alienation, loneliness, communication problems, academic failure, xenophobia, and peer bullying. In other words, life for Syrian children means being dragged from the surface of the water along the bottom in a whirlpool. However, this bad situation tended to improve by easing and disappearing over time with the effect of intergroup contact. Over time, Syrian students managed to rise to the surface by overcoming problems with the education they received at schools, continuous communication and individual efforts. Especially the Syrian students, who learned the target language (Turkish) at least at the

level of self-expression, started to succeed in their lessons and gained a sense of self-confidence with the effect of this, came to peace with themselves and got rid of loneliness. In addition, improving communication with other (Turkish) students at the school over time contributed to the reduction of xenophobia in the opposite group and thus to minimizing negative situations such as exclusion and peer bullying. Moreover, it paved the way for intergroup friendship and enabled students to study in a more positive atmosphere. Thus, metaphorically speaking, while the Syrian students were drowning (at the bottom), they rose to the surface over time.

Meaninglessness to meaningfulness-language barriers

Language is the most important tool that connects people to life and makes sense of the events around them. Without language, people cannot speak even if they have a tongue, and cannot hear even if they have ears. Like a person who goes abroad alone without knowing a foreign language, s/he is helpless and confines herself/himself to watching the surroundings. We can give Syrian students' experiences at schools in Turkey as an example for the similar situation. "Only" more severe, more traumatic and more chaotic... All the students participating in the research stated that the first problem they encountered when they started to study in Turkey was that they did not know the language. Due to the fact that they did not know the language, their education life was interrupted by failures at school. However, over time, they managed to overcome the language problem thanks to the lessons they took at school. For example:

"My Turkish is better than before. I learned Turkish. Now I understand my lessons better. My grades are also better. I couldn't do homework because I didn't understand the lessons before. Some teachers got angry because I didn't do homework. The thing that affected me most negatively did not understand anything in Turkish." (P₄)

Both the traumatic effect of the migration process of students from Syria to Turkey and the language problem at school caused some students to become introverted. This can manifest itself in the form of isolating oneself from society and not wanting to communicate. A student who experienced this situation expressed himself as follows:

"Now it's okay. But I didn't understand the lessons before. I didn't speak for three years. While the teacher was talking, I did not understand anything. Then my lessons also deteriorated. Compared to the first time, I have learned Turkish better and now I can talk to people" (P₅).

In adverse situations, especially those with high resilience levels can overcome the problems, while others cannot and may be stuck with much social and psychological disorders related to the problems. Some may give up and accept rather than face difficulties. A student described a similar situation about his friend:

"I also have a friend who dropped out of school because he didn't understand the language. Since he did not know Turkish, his condition deteriorated in the lessons and his grades dropped a lot. And he said, 'If I continue like this, there is no point in going to school. Why should I go to school?'" (P₃)

The psychological state of people affects their perspectives on life. With the support of the people around us, we get through these difficult times more easily, and our perspectives expand and change. A student who was very successful in his school while he was in Syria, had hard times at his new school due to a language problem and was disappointed. The student, who attributed negative meaning to the school because of his language problem, was able to turn this negative attribution into positive with his own efforts and the support of his teachers:

“I had been the top student in the school since the first grade in Syria. I was very good. I was hardworking. Teachers loved me too. I didn't understand anything here. It was the lessons that affected me the most because I didn't know Turkish. But the teachers told me ‘You can do it... if you work a little bit, you can do it’. They helped me. Then my lessons got better. I used to regard the school negatively.” (P7)

Syrian students' learning Turkish at school can contribute to both their own communication skills and their family members' learning Turkish with a multiplier effect over time. A student who experienced this process expressed her thoughts:

“... I am used to Turkish now. I speak Turkish everywhere, for example, at home with my brothers and sisters. For example, I speak Arabic with my family for a while, and then I translate it into Turkish. My parents have also started to understand Turkish now.” (P1)

Another student stated that not knowing the language caused difficulties not only in school but also in social life. This also caused a loss of self-confidence by preventing students from expressing themselves in social life and even meeting their most basic needs. However, learning the language made the student feel more comfortable in society:

“If you don't know the language, you don't understand anything. It's very difficult... When I wanted to buy something outside of school, I couldn't buy anything because I couldn't speak. I was having hard times. (but) I feel more comfortable because I know the language.” (P2)

Quotations made under the theme of Meaninglessness to Meaningfulness- Language Barriers reveal the first experiences of Syrian students at school and the change of these experiences over time. While the low level of success in the lessons due to not knowing the language stood out at first, learning the language over time provided both success in the lessons and allowed the students to express themselves more easily in the society.

Negative contact to positive contact

It has long been emphasized that people can be hostile to what they do not know. Approaching with prejudice because of not knowing means building walls for both sides. However, this prejudice and hostile attitudes that can be observed from time to time are unfortunately the problem of all societies and it is not correct to confine them to a single nation or culture. This also applies to human relations. People naturally keep their distance from people they have just met. The situation may become more brutal when it comes to children and their perceptions created incorrectly by adults. However, over time, children can establish friendships by changing their wrong perceptions, even if it is compulsory, thanks to being together and communicating with each other at school. Findings under this theme will be presented as negative contact findings and then positive contact findings respectively. Thus, the change in the process will be revealed. In the context of the research, when Syrian students first came into contact with local students, the most common problems they faced were exclusion, xenophobia, and peer bullying. At the same time, they experienced feelings of alienation, loneliness and insecurity in their inner world. These problems are inextricably intertwined and trigger each other. A student trying to adapt to the environment she is in described the experience that she thought she was exposed to both in-group and intergroup exclusion as follows:

“My Syrian friend added me to a WhatsApp group. When I wrote Turkish in the group, they got angry. According to them, I had to act like a Syrian. In other words, if you are Syrian, you must speak Arabic. They said ‘if you do not speak Arabic, we will kick you out of the group’ and they did. I experienced the same with my Turkish friends. They said ‘you are Syrian, do not act like a Turk.’” (P1)

Games are one of the most important tools that support children's social development. Children who implicitly develop their individual and social skills through games are better prepared for life. For this reason, negative experiences related to games can leave deeper traces on individuals. These effects may be more severe in a student who is ostracized by his/her friends in games due to xenophobia among students. A student who experienced this described her experiences as follows:

“When I first arrived, I had difficulty in communicating. Some of the students did not want to make friends with me because I am Syrian. They always said ‘Why did you come? If you have a country, what are you doing here? Go to your country’. They never let us play games. When I wanted to play with them, they said ‘No, we only play with Turks’. Those who said this were my classmates.” (P2)

A student attributes the reason for xenophobia to the fact that local students do not understand themselves. According to him, the reason of it is that local students have not experienced what Syrian students went through. He expresses the problem as follows:

“Their hostility affected me the most... They talked without thinking about our feelings. They acted as if there was no war in Syria and we came here for fun. If they had been there and if they had experienced what we went through, they would have understood our feelings. The reason why they acted like this was that they did not experience what we did...” (P5)

The ultimate manifestation of xenophobia, discrimination and exclusion is verbal or physical violence among students. All of the students stated that they were exposed to verbal or physical violence. For example, P3 stated that a student came to the classroom and bullied Syrian students for no reason, and that she confronted this with patience, with the following sentences:

“There was a boy from another class who would come in during breaks and hit the Syrian students. He wouldn't say anything either. This happened in the 5th and the 6th grades. At that time, I thought that this plight would pass... I thought that they would get used to us at school 1, 3 or 5 months later (P3)”

Bullying affects each student differently. Bullying had a negative psychological impact on a student participating in the research, and the events that took place made the student lonely and introverted. For example:

“At first, children always hit us. As I walked, they approached from behind and hit me. There was no reason. They swore at me even though I did nothing, but I couldn't do anything. It was affecting me adversely.” (P6)

In the interviews, it was determined that the reason for the students to confront the difficulties was the support of their families and being forewarned of negative situations at school. However, one student stated that he is not satisfied with the environment he is in and he misses the past. He expressed this situation as follows:

“When we met them, they insulted us. For example, they said that ‘what are you looking at?’ I was not doing anything. I kept quiet. When they hit me, I wanted to hit too, but I was patient. My father would tell me not to fight with them. We came from Syria, but it would have been better if we had stayed there. I would feel better in Syria.” (P7)

Similarly, a student stated that the peer bullying she experienced caused her to experience psychological problems and to lose sense of safety. She stated that she held to life with the support she received from her family instead of professional help in order to overcome this problem.

“When I was in the 5th grade, girls would come after me and say ‘We will beat you.’ I was walking looking behind me. In 5th grade, I always walked looking behind me. I always felt like someone was behind me.” (P1)

Similarly, a student who saw the school as a disappointment due to the difficulties said, “I used to see school as a place where my dreams were destroyed. I thought about dropping out of school. (P3)” This gives us an idea of the level of the student's psychological state.

The problems experienced by the local students who were confronted with a wave of immigration and the students who arrived in a new environment gave way to empathy and friendship gradually thanks to mutual acculturation and interaction. As Pettigrew (1997) stated, the long-term coexistence of individuals from different groups reduces prejudices over time and contributes to the formation of friendship. All the students participating in the research confirm this process. All of the students stated that they did not experience the problems they had had before (language problems, peer bullying, xenophobia, etc.). For example, while a student was talking about the current situation regarding friendship, he summarized the positive change in the process saying:

“Now I have Turkish friends. We are fine with them. It used to be bad. We get on well with them. They don't say bad words anymore either. Now everything is fine, I love my school and my friends, too.” (P7).

Similarly, a student talked about her Turkish friend and said: “I have two close friends. One is Zehra. She is Turkish. I trust her very much. We have a very good relationship, we are like sisters.”(P1) This shows how well the student, who was insecure due to the events she experienced during the first contact, developed good relations with someone in the opposite group over time.

Another student, who experienced a similar change, attributed the positive relations in this process to the development of empathy skills of the students in the opposite group and the elimination of mutual prejudices over time. In addition, this change made her happier by changing her thoughts about school: “My Turkish friends are more understanding than before. They learned about us and we learned about them. Now I love my school more. It makes me happy, too.” (P2)

A student who stated the change in his thoughts and friendships expressed the difference between the past and the present as follows: “I don't brood over my school and friends any more. All is well now. I love my friends so much. We spend our days happily. I also have Turkish friends.” (P3)

Results also prove the change in the students' perspective on school. The perceptions of all students participating in the research about school are metaphorically positive such as *house*, *light*, *mosque*, and *door*. For example, a student (P2) likened going to school to “*light*” and expressed her happiness in getting education and learning new things. Another student (P4) likened school to a “*door*” and stated that if she goes to school, he will have a better future. According to her, going to school is like a door to higher education and then a career for a better life. Moreover, one student (P1), who expressed the change in her perspective considering the past situation, said, “School is my second home now. When I first came, I used to liken it to a prison... because then I didn't like the school at all.” She revealed the striking difference between the first contact and the last contact.

Discussion and Conclusion

This study determined that Syrian students had difficulties in every aspect due to the negative impact of the first contact with the new culture, people, and environment. The first and the most important of these difficulties was the language problem. This is compatible with the research findings in the literature. Researches (Sarıahmetoğlu ve Kamer, 2020; Solak ve Çelik, 2018) re-

vealed that the most important problem that refugee students experience in their schools is the language problem. Verbal fluency in language takes an average of 3-4 years, and fluency in an academic language takes approximately 4-7 years. However, it takes approximately 10 years for refugee students to have the same level of language proficiency as their peers in terms of education because of being away from school for a while (Miller, 2009 cited in Aydın & Kaya, 2017). This means that refugee students studying at secondary school need longer time to reach a similar level academically with their peers. During this period, it becomes inevitable for refugee students to achieve lower academic success than other students studying in the same class (Greene, 1998). It is known that people who have language problems in their society will isolate themselves from the society. Similarly, in our research, refugee students preferred not to communicate with the other group and to be alone because they did not know the language. Therefore, the language problem caused a loss of self-confidence in refugee students, making it difficult to adapt academically and socio-culturally (Yu & Shen, 2012).

Our research revealed that with the negative effect of the first contact, problems such as discrimination, xenophobia, and peer bullying occur among students. Ethnic discrimination prevents the development of the individual's sense of belonging to the society in general and to the school in particular, and makes social adaptation more difficult (Guo, Maitra, & Guo, 2019). In addition, discrimination has consequences for students such as loneliness, depression, low academic achievement, and decreased self-esteem (Fazel, Garcia, & Stein, 2016). At this point, the findings of our study show parallelism with the findings in the literature as well. The fact that the Syrian students participating in our research described school with negative metaphors in the first years of their arrival at school shows that they could not adopt the school society. As a result of this, academic failure arose in connection with loneliness and language problems. Again, according to the findings, the Syrian students stated that the Turkish students said "Syrians came to Turkey and took away our fathers' jobs". These statements do not reflect the cognitive level of children aged 10-11. It can be deduced that the expressions fuelled by the parents of native students and it shows that the basis of negative contact between groups is laid within the prejudiced family (Harwood, et al., 2006).

One of the prominent sub-themes in the research is peer bullying. Peer bullying is more common in schools where ethnic diversity is higher (Jansen et al, 2016). Also all of the Syrian students participating in the research stated that they were subjected to verbal and physical bullying due to their refugee background. Peer bullying based on prejudice occurs in the form of direct or indirect exclusion, as well as verbal and physical attacks (Brenick & Halgunseth, 2017). In parallel with this, refugee students in our research stated that they were excluded by their peers in the games. Again, a student stated that she had psychological problems such as not feeling safe due to peer bullying and revealed the extent of the effects of it (Rigby, 2003). In addition, our research revealed that social exclusion is not only between groups, but also members who do not comply with group norms are excluded within the group (Mulvey, Hitti & Killen, 2010). In our study, a Syrian student stated that she was ostracized by her Syrian friends because she was trying to learn Turkish.

However, over time, the activities in the school and the students' spending time together, albeit compulsorily, caused an interaction between the two groups. Long-term interaction between groups also reduces prejudices and leads to the development of mutual positive attitudes. As a result of this, friendships between groups begin (Pettigrew, 1997). Our research which is compatible with the assumptions of Intergroup Contact Theory revealed that the disagreements between Turkish and Syrian students in the early days were replaced by good relations over time. The

positive atmosphere which starts with learning the language of the opposite group has a great effect on the negative contact turning into positive. Learning the language of the opposite group and positive contact affect each other positively and the motivation to learn the language of the dominant group increases (Dörnyei & Csizer, 2005). The participants of our research also stated with similar expressions that they started to be friends with the students in the opposite group. In our research, the problems after the first contact turned into friendship, cooperation and trust in the following years. In addition, it was also determined that the rate of academic failure decreased with learning the language. Moreover, in our research, a Syrian student stated that one of his best friends is Turkish. In addition, it was determined that the rate of academic failure decreased because of learning the language. Accordingly, it can be said that the increase in the language proficiency of the students whose mother tongue is different from the education language brings success in the lessons. It was also determined in the interviews that the success in the lessons and the development of friendship relations increased the connectedness of refugee students to the school. Students' connectedness to school can emerge in the form of using positive metaphors for school, paying more attention to their lessons, and establishing friendships with the opposite group.

References

- Aboud, F. E., Mendelson, M. J., & Purdy, K. T. (2003). Cross-race peer relations and friendship quality. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 165–173. <https://doi.org/10.1080/01650250244000164>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. New York, NY: Addison-Wesley.
- Aydın, H., ve Kaya, Y. (2017). The educational needs of and barriers faced by Syrian refugee students in Turkey: A qualitative case study. *Intercultural Education*, 28(5), 456-473. <https://doi.org/10.1080/14675986.2017.1336373>
- Başkale, H. (2016). Determination of validity, reliability and sample size in qualitative studies. *E-Journal of Dokuz Eylül University Nursing Faculty*, 9(1), 23-28
- Brenick, A., & Halgunseth, L. C. (2017). Brief note: Applying developmental intergroup perspectives to the social ecologies of bullying: Lessons from developmental social psychology. *Journal of Adolescence*, 59, 90-95. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.05.018>
- Chesser-Smyth, P. (2005). The lived experiences of general student nurses on their first clinical placement: A phenomenological study. *Nurse Education in Practice*, 5, 320–327. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2005.04.001>
- Dörnyei, Z., & Csizér, K. (2005). The effects of intercultural Contact and tourism on Language attitudes and Language learning Motivation. *Journal of Language and Social Psychology*, 24(4), 327-357. <https://doi.org/10.1177/0261927X05281424>
- Ellis, B. H., Lincoln, A., Charney, M., Ford-Paz, R., Benson, M., & Strunin, L. (2010). Mental health service utilization of Somali adolescents: Religion, community, and school as gateways to healing. *Journal of Transcultural Psychiatry*, 47(5), 789–811. <https://doi.org/10.1177/1363461510379933>
- Eren, Z. (2019). According to principals and teachers educational problems of immigrant children and solutions. *Bolu Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education*, 19 (1), 213-234.
- Fazel, M., Garcia, J., & Stein, A. (2016). The right location? Experiences of refugee adolescents seen by school-based mental health services. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21(3), 368–380. <https://doi.org/10.1177/1359104516631606>

Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). Geçici Koruma. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Greene, J. P. (1998). *A meta-analysis of the effectiveness of bilingual education*. Claremont, CA: Tomas Rivera Policy Institute.

Guo, Y., Maitra, S., & Guo, S. (2019). I belong to nowhere: Syrian refugee children's perspectives on school integration. *Journal of Contemporary Issues in Education*, 14(1), 89-105. <https://doi.org/10.20355/jcie29362>

Harwood, J., Raman, P., & Hewstone, M. (2006). The family and communication dynamics of group salience. *The Journal of Family Communication*, 6(3), 181-200. https://doi.org/10.1207/s15327698jfc0603_2

Hatch, J. A. (2002). *Doing qualitative research in education settings*. State University of New York Press

Hayward, L. E., Hornsey, M. J., Tropp, L. R., & Barlow, F. K., (2017). Positive and negative intergroup contact predict Black and White Americans' judgments about police violence against Black Americans. *Journal of Applied Social Psychology*, 47, 605-615. <https://doi.org/10.1111/jasp.12463>

Iversen A.,S, Graue, M., Haugstvedt A, & Råheim M. (2018). Being Mothers and Fathers of a Child With Type 1 Diabetes Aged 1 to 7 Years: a Phenomenological Study of Parents' Experiences. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 13. <https://doi.org/10.1080/17482631.2018.1487758>

Jansen, P. W., Mieloo, C. L., Dommisse-van Berkel, A., Verlinden, M., Van der Ende, J., Stevens, G., Verhulst, F. C., Jansen, W. & Tiemeier, H. (2016). Bullying and Victimization Among Young Elementary School Children: The Role of Child Ethnicity and Ethnic School Composition. *Race and Social Problems*, 8(4), 271-280. <https://doi.org/10.1007/s12552-016-9182-9>

Mulvey, K. L., Hitti, A., & Killen, M. (2010). The development of stereotyping and exclusion. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 1(4), 597-606. <https://doi.org/10.1002/wcs.66>

Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 173-185. <https://doi.org/10.1177/0146167297232006>

Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65- 85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>

Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>

Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian journal of psychiatry*, 48(9), 583-590.

Sarıahmetoğlu, H., ve Kamer, S. T. (2020). The views of foreign secondary school students on the problems in the education process. *Electronic Journal of Social Sciences*, 19(76), 1611-1630.

Smith, J.A., & Osborn, M. (2015). Interpretative Phenomenological Analysis. In J.A. Smith (ed), *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods* (pp.25-52). New York and London: Sage

Solak, E., & Çelik, S. (2018). Investigation of linguistic challenges faced by refugee students in Turkey. *The Journal of International Social Research*, 11(57), 424-432. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2461>

UNHCR, (2001). Learning for a future: Refugee education in developing countries. Health and Community Development Section, The UN Refugee Agency. Retrieved from <http://www.unhcr.org/4a1d5ba36.pdf>

UNHCR (2020). Global trends – Forced displacement in 2019. Retrieved from <https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>

Van Manen, M. A. (2020). Uniqueness and Novelty in Phenomenological Inquiry. *Qualitative Inquiry*, 26(5), 486–490. <https://doi.org/10.1177/1077800419829788>

Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. Guilford Press.

Yu, B, & Shen. H. (2012). Predicting roles of linguistic confidence, integrative motivation and second language proficiency on cross-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(1), 72–82. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2010.12.002>

Özgün Makale

Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Türkçe ve Ana Dil Becerilerine İlişkin Algıları ve Gündelik Hayattaki Dil Tercihleri¹

The Perceptions of Syrian Students in Turkey on Turkish and Their Native Language Skills and Language Preferences in Daily Life

İbrahim Halil YILMAZ*
Ali Zafer SAĞIROĞLU**

Öz

Göç ve uyum literatüründe dil konusu özel bir yer tutar. Göçmenlerin göç ettikleri yerde kendi ana dilleri ve yeni dilleri ile ilgili tutumları, içine girdikleri topluma uyumları konusunda son derece belirleyici bir göstergedir. Türkiye'deki okullarda Suriyeli öğrenci sayısının artarak devam etmesi dil tartışmalarının önemini pekiştirmektedir. Bu çalışmada, İstanbul ve Gaziantep illerindeki Suriyeli ortaokul öğrencilerinin Türkçe ve ana dil becerilerine ilişkin algıları ve gündelik hayattaki dil tercihleri incelenmektedir. Nicel araştırma yöntemine göre tasarlanan araştırmanın verileri likert tipi anket yardımıyla toplanmıştır. Çalışma grubu Geçici Eğitim Merkezlerindeki (GEM) ve devlet okullarındaki 669 Suriyeli öğrenciden oluşmaktadır. Şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerinin karşılaştırıldığı çapraz analizler, Suriyeli öğrencilerde ana dilin korunmasına ve Türkçenin edinimine ilişkin dikkat çekici sonuçlara işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli, Göçmen, Ana Dil, Yabancılara Türkçe Öğretimi, Entegrasyon.

Abstract

The language topics have an extensive coverage in the migration and integration literature. The attitude of migrants toward their mother tongue and new language is the essential indicator of their adaptation to society. The increasing number of Syrian students in schools in Türkiye triggers off language discussions. In this study, the perception of Syrian students in secondary school in Istanbul and Gaziantep on the Turkish language and mother tongue skills, and their

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 14.10.2022.

* Dr., Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ibrahimhyilmaz@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0769-7336.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sosyoloji Bölümü, Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, alizaf-erus@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9047-1839

language preferences in daily life is the main focus of point in this study. The field study of the research was designed in the quantitative research method and face-to-face survey technique. The working group comprises 669 Syrian students in Temporary Education Centers (TEC) and public schools in Istanbul and Gaziantep. The cross-tabulation analysis comparing the variables on the city, school type, and gender points out remarkable results.

Keywords: Syrian, Migrant, Mother Tongue, Teaching Turkish To Foreigners, Integration.

Giriş

Mülteci gruplara odaklanan çalışmaların temel uğrak noktalarından biri dil tartışmalarıdır. Mültecilerin yeni bir topluma ve yaşama adaptasyonunun temel aracı olan dil (Loewen, 2004, s. 35; Sağıroğlu ve Yılmaz, 2021, s. 142-145), mülteci çocuklar için yeni bir eğitim sürecine uyum (Karadaş, 2022, s. 74; Yılmaz, 2021, s. 117) ve akademik başarı için en önemli unsurlardan biri olarak dikkat çekmektedir (McBrien, 2005, s. 341-342; Suna vd., 2022, s. 7; Yılmaz, 2022, s. 506-507). Mülteci gruplarda ikinci dil edinimini kültürleşme modeliyle açıklayan John H. Schumann (1986) da mültecilerin yeni çevrelerine uyum sağlama ya da kültürleşme konusundaki genel başarıları ile dil becerisi arasında sıkı bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır (ss. 381-387). Mülteci çocukların eğitim süreçlerini etkileyen faktörleri teorik bir modelle somutlaştıran Yılmaz (2022) da ikinci dil edinimini bu modelin merkezinde yer alan önemli bir yeterlilik olarak betimlemektedir (s. 498). Türkiye’de yapılan çeşitli araştırma sonuçları Suriyeli mültecilerin Türk toplumuna ve eğitim süreçlerine uyumunda dil faktörünün kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir (Aydın ve Kaya, 2017; INEE, 2014; Karadaş, 2022; Taştan ve Çelik, 2017; Yılmaz, 2021). Dolayısıyla diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de mülteci çocukların ikinci dil edinimindeki başarılarının onların hem yeni çevrelerine ve yeni eğitim süreçlerine uyumlarını hem de akademik başarılarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Fakat mültecilerin ikinci dili nasıl edinmeleri gerektiği ve bu süreçte hangi unsurların etkili olduğu bir sorun alanı olarak dikkat çekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada Türkiye’deki Suriyeli öğrencilerin dil becerileri ve gündelik yaşamdaki dil tercihleri incelenmektedir. Devam eden bölümde dil edinimiyle ilgili teorilerin, dil becerisi ve akademik başarı arasındaki ilişkiye odaklanan tartışmaların ve dil edinimini etkileyen unsurların ele alındığı kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Daha sonra çalışmada sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümlerine yer verilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

İkinci dil edinimi hakkındaki güncel teoriler, o dili öğrenenlerin kültürel anlamda ev sahibi topluma ulaştıkları derecede o toplumun dilini edinmelerini öngörmektedir. Schumann (1986), bu süreci “ikinci dili öğrenen grubun, ev sahibi toplum ile sosyal ve psikolojik bütünleşmesi” (s.379) olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla ona göre ikinci dil edinimindeki başarı, mülteci grubun ev sahibi toplumla olan sosyal ve psikolojik mesafesiyle ölçülebilir. Sağıroğlu ve Yılmaz (2021) tarafından yürütülen bir saha araştırmasının sonuçları da iki grup arasındaki sosyal mesafenin mülteci grubun ikinci dili edinme başarısında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (s. 177). Bir başka deyişle iki grup arasındaki temasın derecesi, ikinci dili öğrenme başarısını belirlemektedir.

Mültecilerin yeni bir dil öğrenmelerine yönelik bir başka teorik çerçeve John W. Berry tarafından geliştirilmiştir. İkinci dil edinimi ve kültürleşme süreçleri arasında bağ kuran Berry (1997), göçmenler ve mülteciler için dört büyük kültürleşme stratejisi tanımlamaktadır (s. 9). Bunlar *asi-*

milasyon, ayırım (separation/segregation), entegrasyon ve marjinalleşmedir. Çeşitli araştırmalarda (Berry, 2005; Garcés-Mascareñas ve Penninx, 2016; IOM, 2019) da vurgulandığı gibi bu stratejiler içerisinde en ideal yol entegrasyon olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre göçmenler bir taraftan kendi yaşam tarzlarını ve değerlerini korurken diğer taraftan ev sahibi toplumun yaşam tarzına ve değerlerine adapte olmaya çalışmaktadır.

Ev sahibi topluluğun dilini edinmek, mülteci çocukların yeni eğitim sürecine uyum sağlama-ları için bir zorunluluk olarak görülmektedir. Robert Hart'ın (2009) da belirttiği gibi mülteci çocukların ev sahibi toplumun dilini konuşmaması okulda uyum sorunları deneyimlemenin yanı sıra okul hayatında yaşanması muhtemel birçok probleme neden olabilmektedir (s. 360). Sınırlı dil yeterlilikleri nedeniyle derslere düşük düzeyde katılım gösterme ihtimali, mülteci çocukların müfredatta yer alan içeriğe erişimlerinin düşük düzeyde kalmasına ve bunun sonucu olarak düşük sınav puanları almalarına ve nihayetinde okulu terk etmelerine neden olabilmektedir (Kim ve Diaz, 2013, s. 19-20). PISA sonuçlarından elde edilen veriler de mülteci öğrencilerin ev sahibi toplumun dilini öğrenmesinin akademik başarıyı ve dolayısıyla okula uyumu önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur (EUNEC, 2013, ss. 3-6).

Türkiye'deki okullarda eğitim gören Suriyeli öğrencilerde de benzer sonuçlara işaret eden araştırmalar mevcuttur. Bu kapsamda bazı araştırma sonuçları, Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerisinin yetersizliğine bağlı olarak büyük sıkıntılar yaşadıklarına işaretlerle bu öğrencilerin eğitiminde en ciddi problemin Türkçe dil becerisi olduğunu belirtmektedir (Karadaş, 2022, s. 69-70; Özer vd., 2017, s. 123; Taştan ve Çelik, 2017, s. 38; Yılmaz, 2022, s. 506). Dolayısıyla dil engelinin mülteci çocukların eğitiminde birçok soruna yol açtığı ve bu nedenle yeni bir çevreye uyum süreci açısından bu sorunun aşılmasının öncelikli alanlardan biri olduğu söylenebilir. Fakat bu dil engelini ortadan kaldırmaya yönelik olarak nasıl bir yol izlenmesi gerektiği izaha muhtaç bir konudur.

Mülteci öğrencilerin ikinci dil edinimiyle ilgili bazı sorunların, ana dil becerisiyle ilintili olduğu bilinmektedir. Nitekim bu öğrencilerin ana dillerinde belirli bir seviyeye ulaşamamalarının hem bilişsel kapasitelerini hem de ikinci dili öğrenme başarılarını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Collier, 1995, s. 8-9). Buna ek olarak, birinin ana dilini korumaya devam etmesinin psiko-sosyal refah için önemli olduğu bilinen ailevi ve kültürel bağları korumaya yardımcı olduğunun altı çizilmelidir (McBrien, 2005, s. 355; Yılmaz, 2022, s. 507). İkinci dil edinimi ve kültürleşme süreçlerini bir araya getiren teorik yaklaşımların (Berry, 1997; Schumann, 1986) işaret ettiği gibi ana dil ile ev sahibi topluluğun dilini birleştiren yaklaşımlara öncelik vermek ve öğrencilerin ana dilinden yeni eğitim diline başarılı bir şekilde geçişlerini en üst düzeye çıkarmanın hassas önemini hatırla tutmak gerekmektedir.

Türkiye'deki Suriyeli çocuklarla ilgili yürütölen çeşitli araştırmalarda da (Loewen, 2004; Özer vd., 2017; Yılmaz, 2022), sadece ev sahibi toplumun dili üzerinden yapılan eğitimde farklı ana dile sahip mülteci çocukların başarısız olduklarını gösteren bulgulara ulaşılması ikinci dil edinimi sürecinde göçmen grubun ana dilini ihmal etmemenin önemini doğrulamaktadır. Buraya kadar ele alınan tartışmalar çerçevesinde, ikinci dil edinme sürecinde mültecilerin ana dillerinin dikkate alınmasının ve yapılacak uygulamaların buna göre tasarlanmasının, onların ikinci dil gelişimleri, akademik başarıları ve dolayısıyla eğitim süreçlerine uyumlarında belirleyici olacağı ortadadır.

Ana dil dışında ikinci dil edinimini etkileyen bir başka faktörün cinsiyet değişkeni olduğu düşünülmektedir. Dil edinimini cinsiyet açısından inceleyen çeşitli araştırmaların ulaştığı sonuçlar birtakım tutarsızlıklar göstermektedir. Bazı araştırma sonuçları kadınların ikinci dili erkeklerden daha hızlı ve kolay öğrendiğini ve dili daha akıcı kullandığını gösterirken, bazılarının ise

tam tersi sonuçlara ulaştığı görülmektedir (Loewen, 2004, s. 42). Bu nedenle, mülteci öğrencilere yönelik eğitim ve uyum politikaları geliştirilirken, cinsiyete kendi içinde bir değişken olarak bakmaktan ziyade mültecilerin kendi kültürlerinde cinsiyete yükledikleri anlam ve rollerin dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla Suriyeli öğrencilerde dil becerisi ve cinsiyet arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak incelenmesine ihtiyaç olduğu açıktır.

Mültecilerin dil edinimiyle ilgili etkili olduğu bilinen bir başka unsur yaşanılan yer ya da mekândır. Genellikle silahlı çatışma veya doğal afetler gibi olağanüstü haller nedeniyle, bir kişinin evinden ya da ülkesinden zorla çıkarılmasını bir başka deyişle toplu olarak ülkesinden veya topluluğundan isteği dışında kaçmasını ifade eden (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2011, s. 29) yerinden edilme, coğrafi ve kültürel mesafe kavramlarını (Ekblad, 1993, s. 160) ve dolayısıyla gündelik yaşamın büyük ölçüde bozulmasını içermektedir. Bu süreç kendini yeni bir yere yönlendirme ve o yerle ilgili olumlu bir kimlik geliştirmeye dönük bir ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır (Anderson, 2004, s. 65). Mültecilerin yerleştikleri yeni yere duydukları aidiyetin yerli halkla olan temas derecesi ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Sağıroğlu ve Yılmaz, 2021; Sidhu vd., 2011). Mültecilerle yerli halk arasındaki temas sıklığının dil edinimini belirleyeceği ve dil becerisi ile yaşanılan yer arasında ilinti olduğu düşünülmektedir.

Her ne kadar Suriyelilere dair yapılan çalışmalar mekânsal değişim anlamında bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmeye odaklansa da değişimin başka boyutları olduğu da akılda tutulmalıdır. Bu boyutlardan biri göç edilen şehirdir. Bu çalışmanın örnekleme de birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu düşünülen İstanbul ve Gaziantep şehirlerine odaklanmıştır.

Mekanla ilgili bir başka önemli boyut okuldur. Okul denilince tek bir yapı akla gelse de farklı okul tiplerinin ortaya farklı sonuçlar koyacağını tahmin etmek güç değildir. Bu çalışmanın özgün yanını oluşturan konulardan birisi de saha çalışmasının gerçekleştirildiği okul türleridir. Saha çalışmasının verileri hem devlet okullarında hem de Suriyeli öğrencilerin uyum sürecini hızlandırmak amacıyla 2018 yılından itibaren kapatılan Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) eğitim gören Suriyeli çocuklardan elde edilmiştir. Sonrasında GEM'lerin kapatıldığı düşünüldüğünde çalışmanın sonuçlarının kendi dönemi içinde eşsiz bir özellik taşıdığı değerlendirilebilir. Ayrıca büyük bir mülteci kitlesinin aniden ülkeye geldiği süreçte onlara nasıl bir eğitim hizmeti sunulması gerektiği sorusuna verilen cevap olarak GEM'lerin hassas önemini vurgulamakta fayda vardır. Mülteci öğrencilerin yeni bir ülkenin eğitim sistemine geçiş sürecini kolaylaştıran özgün bir model olarak GEM'ler (Tanrıku, 2018, ss. 2593-2597) ile ilgili bilimsel araştırmalara dayalı verilerin kayıt altına alınması hayati derecede önemli görülmektedir.

Üzerinde durulan gerekçelerden hareketle, sosyal ve kültürel yapısı ile mültecilerle yerliler arasındaki ilişkileri belirleyen *şehir* ve eğitim görülen *okul türü*nün dil tartışmaları çerçevesinde ele alınması gerekli görülmüştür. Ev sahibi topluluğun ve yeni gelenlerin etkileşimlerinin, kabul düzeylerinin ve daha birçok unsurun mültecilerin dil becerileri ve dil tercihlerini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Buraya kadar ele alınan tartışmalar çerçevesinde *dil* becerisinin, mülteci öğrencilerin yeni çevrelerine uyum sağlamaları, kültürleşme süreci ve akademik başarıları açısından kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak mülteci öğrencilerin ikinci dil ve ana dil becerilerini incelemenin hassas önemini vurgulamakta fayda vardır. Söz konusu dil becerilerini etkileyen birçok unsur olsa da şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerinin mülteci öğrencilerin dil becerisi algısını nasıl şekillendirdiğini incelemek bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmada göçmenler için eğitim, dil edinimi ve yeni topluma uyum konularına yönelik planlamalar açısından yol gösterici olacağı düşüncesinden hareketle mülteci öğrencilerin gündelik hayatta kullanmayı tercih ettikleri diller *şehir*, *okul türü* ve *cinsiyet* açısından incelenmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı Türkiye'deki Suriyeli ğrencilerin ana dil ve Türkçe dil becerilerine yönelik algılarını ve gündelik yaşamdaki dil tercihlerini incelemektir. Bu çerçevede çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

Türkiye'deki Suriyeli ğrencilerin;

1. Ana dil becerisi algıları Şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre nasıl dağılmaktadır?
2. Türkçe dil becerisi algıları Şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre nasıl dağılmaktadır?
3. Gündelik yaşamda tercih ettikleri dil seçenekleri nelerdir? Bu dil seçenekleri Şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre nasıl dağılmaktadır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nicel araştırma yöntemine göre tasarlanan bu araştırmada tarama deseni kullanılmıştır. Genellikle anket yardımıyla gerçekleştirilen tarama araştırmaları, etkili lme prosedürleri kullanılarak tutumları, düşünceleri ve inançları ölçmeye ve alt grupların nasıl değiştiğini belirlemeye yardımcı olmaktadır (Christensen vd., 2015, s. 371). Fraenkel vd. (2012) tarama araştırmalarının temel amacını, bir popülasyonun özelliklerini tanımlamanın yanı sıra belirli bir konu hakkında bu popülasyonun üyelerinin bir veya daha fazla değişkene (rneğin, yaş, etnik köken, dinî tercih, okula karşı tutumlar) göre nasıl dağılım gösterdiğini betimlemek Şeklinde tarif etmektedir (ss. 393-394). Dolayısıyla bu araştırma türünün temel özelliği, katılımcıların konu hakkındaki görüşlerinin nedensel veya karşılaştırmalı analizinden ziyade nasıl dağılım gösterdiğini ortaya koymaktır. Buna paralel olarak tarama araştırmalarında örneklem grubuna ait belirli özelliklerin nasıl dağılım gösterdiğini betimlemek önemli görülmektedir.

Bu çalışmada tarama araştırması türlerinden kesitsel araştırma (*cross-sectional survey*) deseni kullanılmıştır. Kesitsel çalışmalarda, araştırma verisi bir defada ve kısa bir zaman diliminde toplanmaktadır (Christensen vd., 2015, s. 373). Tüm verilerin toplanması için gereken süre bir günden birkaç haftaya kadar sürse de bilgiler yalnızca bir noktada toplanmaktadır. Kesitsel araştırmalarda, önceden belirlenmiş bir popülasyondan alınan bir örneklemden bilgi toplanmaktadır (Fraenkel vd., 2012, s. 394). Bu temelden hareketle lt örnekleme tekniğine bağlı kalınarak İstanbul ve Gaziantep illerinde saha çalışması yürütülmüştür. Bu Şehirlerin yüksek sayıda Suriyeli nüfusu barındırması, çok sayıda Geçici Eğitim Merkezine (GEM) sahip olması ve kalabalık yerli nüfusu nedeniyle yerli ve sığınmacı gruplar arasında beklenen temas sıklığının yüksek olması Şeklindeki kriterler söz konusu illerin araştırma kapsamına dâhil edilmesinde belirleyici olmuştur.

Çalışma Grubu

Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı devlet okullarındaki ve Geçici Eğitim Merkezlerindeki (GEM) 7. ve 8. sınıfta öğrenim gören Suriye uyruklu öğrencilerden anket formları yardımıyla veriler toplanmıştır. Veriler, İstanbul ve Gaziantep'te bulunan 20 devlet okulu ile 8 GEM'de eğitim alan 669 Suriye uyruklu öğrencinin görüşlerini temsil etmektedir.

Katılımcılara ait genel bilgilerin yer aldığı bu bölümde öncelikle katılımcıların demografik bilgilerine, Türkiye'de ikamet süresine, menşe ülkeden ayrılma nedenleri ve tarihi ile Türkiye'ye gelmeden önce yerleştikleri ülkelerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu kısımda son olarak Suriyeli ğrencilerin ana dillerinin Şehir-okul türü ve cinsiyet seçeneklerine göre dağılımları betimlenmiştir.

		N	%
Şehir	Gaziantep	361	54.0
	İstanbul	308	46.0
Okul Türü	Devlet Okulu	319	47.7
	Geçici Eğitim Merkezi (GEM)	350	52.3
Cinsiyet	Erkek	294	43.9
	Kadın	375	56.1

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Katılımcılara ait demografik bilgilerinin yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde kategoriler arasında genel olarak birbirine yakın değerlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Toplam 669 katılımcının yanıtları çerçevesindeki genel kategoriler şehir, okul türü, sınıf düzeyi ve cinsiyet şeklinde belirlenmiştir.

Yıl	N	%
1	76	11.4
2	74	11.0
3	179	26.7
4	103	15.4
5	118	17.6
6	78	11.6
7	36	5.4
7+	6	0.9
Toplam	669	100.0

Tablo 2. Türkiye'de İkamet Süresi (Yıl)

Katılımcıların Türkiye'deki ikamet süreleriyle ilgili Tablo 2, yıllara göre dağılımın yoğunluklu olarak 1 yıl ile 7 yıl arasında olduğunu göstermektedir. Her dört katılımcıdan 1'i (%26.7) 3 yıldır Türkiye'de ikamet ettiğini belirtirken, katılımcıların %15,4'ü 4 yıldır, %17.7'si ise 5 yıldır Türkiye'de yaşadığını paylaşmıştır.

	N
Silahlı Çatışma Nedeniyle Güvensizlik	479
İş Aramak	86
Bilmiyorum	60
Ayrımcılığa Maruz Kalmak	28
Eğitim	11
Toplam	664

Tablo 3. Menşe Ülkeden Ayrılmanın Temel Nedeni

Göç etmenin temel nedenlerini ortaya koyan Tablo 3'e göre güvenlik endişesi katılımcıların yoğunlaştığı (479 kişi) belirgin bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Menşe ülkeden ayrılmanın diğer nedenleri iş aramak (86 kişi), ayrımcılığa maruz kalmak (28 kişi) ve eğitim (11 kişi) seçenekleri olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan 60 kişi ise göç etmelerinin nedenini bilmediklerini ifade etmiştir.

	N	%
2011 öncesi	21	3.1
2011	52	7.8
2012	100	14.9
2013	116	17.3
2014	99	14.8
2015	166	24.9
2016	70	10.5
2017	31	4.6
2018	14	2.1
Toplam	669	100.0

Tablo 4. Menşe Ülkeden Ayrılma Tarihi

Katılımcıların menşe ülkelerinden ayrılma tarihlerini gösteren Tablo 4'teki verilerin Tablo 2'de yer alan Türkiye'de ikamet sürelerine ilişkin verilerle paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların kendi ülkelerinden ayrılma tarihleriyle ilgili 2011 yılı başlangıç noktası olsa da 2012 ve 2013 yıllarında yoğunlaştığı 2015 yılında ise zirve yaptığı görülmektedir. Devam eden birkaç yıl boyunca köken ülkeden ayrılma sayılarının arttığı anlaşılmaktadır. Kümülatif yüzdeler hesaplandığında katılımcıların %79.7'sinin 2011-2015 yılları arasında ülkelerini terk ettikleri anlaşılmaktadır.

	N	%
Evet	139	20.8
Hayır	530	79.2
Toplam	669	100.0

Tablo 5. Türkiye'ye Gelmeden Önce Başka Bir Ülkede Yaşayanlar

Tablo 5 katılımcıların Türkiye'ye gelmeden önce kaldıkları başka bir ülkenin olup olmadığını ortaya koymaktadır. Buna göre her beş katılımcıdan birinin (%20.8) Türkiye'ye gelmeden önce başka bir ülkede yaşamış olması dikkat çekici bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, her beş öğrenciden birinin daha önce içinde doğdukları toplumdan farklı bir kültür ve toplum hayatına aşına oldukları şeklinde yorumlanabilir.

	N	%
Suudi Arabistan	30	25.0
Mısır	28	23.3
Lübnan	25	20.83
Ürdün	18	15.0
Birleşik Arap Emirliği	6	5.0
Sudan	3	2.5
Suriye	2	1.7
Libya	1	0.83
Malezya	1	0.83
Umman	1	0.83
Kuveyt	1	0.83
Cezayir	1	0.83
Irak	1	0.83
Yemen	1	0.83
Rusya	1	0.83
Toplam	120	100.0

Tablo 6. Türkiye'den Önce Başka Bir Ülkede Yaşayanların Ülkelere Göre Dağılımları

		Arapça	Türkçe	Diğer	Toplam		
Şehir	İstanbul	N	282	11	15	308	
		%	42.2%	1.6%	2.2%	46.0%	
	Gaziantep	N	351	1	9	361	
		%	52.5%	0.1%	1.3%	54.0%	
	Toplam		N	633	12	24	669
			%	94.7%	1.8%	3.5%	100.0%
Okul Türü	Devlet Okulu	N	306	11	2	319	
		%	45.7%	1.6%	0.3%	47.7%	
	GEM	N	327	1	22	350	
		%	48.9%	0.1%	3.3%	52.3%	
	Toplam		N	633	12	24	669
			%	94.6%	1.8%	3.6%	100.0%
Cinsiyet	Erkek	N	282	4	8	294	
		%	42.2%	0.6%	1.1%	43.9%	
	Kadın	N	351	8	16	375	
		%	52.5%	1.2%	2.4%	56.1%	
	Toplam		N	633	12	24	669
			%	94.7%	1.8%	3.5%	100.0%

Tablo 7. Suriyeli Öğrencilerin Ana Dillerinin Şehir - Okul Türü - Cinsiyet Değişkenlerine Göre Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

Türkiye’den önce yerleşilen ülkelerin hangileri olduğunu gösteren Tablo 6’daki veriler Arapçanın yoğun konuşulduğu ülkelere işaret etmektedir. Her dört katılımcıdan birinin Türkiye’den önce Suudi Arabistan’a yerleştiği bunu sırasıyla %23.3 oranıyla Mısır, %20.83’lük oranla Lübnan ve %15 Ürdün izlemektedir. Bir başka deyişle Türkiye’ye gelmeden önce farklı bir toplumda yaşadıklarını söyleyenlerin neredeyse tamamı Arap ülkelerinde yaşadıklarına işaret etmektedirler. Bu gösterge dil edinimi ve öğrenimi açısından da önemli bir veri olarak akılda tutulmalıdır.

Ana dil tespitine yönelik olarak sorulan soruya ilişkin şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenine ait veriler %94’ün üzerinde Arapçanın seçildiğini göstermektedir. Buna göre Arapça diyenlerin toplamı içerisinde Gaziantep ilindeki oran %52.5 olarak görülürken, bu oran İstanbul’da %42.2 çıkmıştır. Ana dilini Arapça olarak belirten öğrencilerin devlet okulu (%45.7) ve GEM’deki (%48.9) dağılım oranı ise birbirine yakın ve yüksek seviyelerde seyretmiştir. Cinsiyet değişkenine ait veriler incelendiğinde ise kadın katılımcılarda (%52.5) ve erkeklerde yüksek oranda (%42.2) Arapça lehine bir sonuç elde edilmiştir. Üç değişkende de toplam değerlerin yaklaşık %95 oranında Arapça seçeneğinde toplandığı belirtilmelidir. Diğer taraftan Türkçe dil seçeneğinde toplam değerler yaklaşık %2 oranında seyrederken, diğer dillerin toplam oranı ise %3.5 civarında ortaya çıkmıştır. Buna göre Ana dilini Arapça olarak beyan eden katılımcıların Gaziantep’te İstanbul’dakilerden, GEM’lerde devlet okulundakilerden ve kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, katılımcıların genel bilgilerini tespit etmeye odaklanan soruları kapsamaktadır. İki kısımdan oluşan birinci bölümde öncelikle katılımcıların genel demografik bilgilerine göre dağılımlarını tespit etmek amacıyla “şehir, okul türü ve cinsiyet” soruları sorulmuştur. Daha sonra göçmenlerin ana dil ve ikinci dil becerileri ile gündelik hayattaki dil tercihlerini etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Bu kısımdaki başlıklar sırasıyla şu şekildedir: 1. Türkiye’de ikamet süresi, 2. Menşе ülkeden ayrılmanın temel nedeni, 3. Menşе ülkeden ayrılma tarihi, 4. Türkiye’ye gelmeden önce başka bir ülkede yaşama durumu, 5. Türkiye’den önce başka bir ülkede yaşayanların hangi ülkelerde yaşadıkları, 6. Suriyeli öğrencilerin ana dillerine göre dağılımları. Bu kısımda yer alan 4. madde kapsamında katılımcılara “evet-hayır” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenirken, diğer maddelerdeki sorular için herhangi bir seçenek verilmemiştir. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlar araştırmacılar tarafından gruplandırılmış ve betimlenmiştir.

Anket formunun ikinci bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, katılımcıların ana dil becerisinin “şehir-okul türü-cinsiyet” değişkenlerine göre dağılımlarını tespit etmeye yönelik soruları kapsamaktadır. Her bir değişken için ana dil becerileri sırasıyla “dinleme-konuşma-okuma-yazma” şeklinde sunulmuştur. Ayrıca bu becerilerin düzeyi “Mükemmel-İyi-Orta-Kötü-Çok kötü” seçenekleri ile derecelendirilmiştir. Türkçe dil becerisini ölçmeye yönelik sorular içeren ikinci kısım da buna paralel bir şekilde düzenlenmiştir. Üçüncü kısım, katılımcıların gündelik hayatta kullanmayı tercih ettikleri dilleri tespit etmeye yönelik soruları içermektedir. Bu kısımda katılımcılardan tercih ettikleri dili, soru altındaki boşluğa yazarak belirtmeleri istenmiştir. Devam eden bölümde görüleceği üzere, katılımcıların verdikleri yanıtlar gruplandırılarak tablolar yardımıyla betimlenmiştir.

Bu çalışmanın saha verileri Lübnan, Hollanda, Avusturalya ve Türkiye’nin dâhil olduğu ortak bir proje çerçevesinde toplanmıştır. Lübnan Üniversitesinin koordine etmiş olduğu proje kapsamında söz konusu ülkelerden alan uzmanlarının oluşturduğu bir proje ekibi tarafından ortak soru formları geliştirilmiştir. Soru formlarında yer alan önermeler, alan uzmanları tarafından

kapsam geçerliliği çerçevesinde incelenmiş ve ilgili ülkelerin diline çevrilmiştir. Dil uzmanlarının incelemesine tabi tutulan anket formları pilot çalışmaya hazır hale getirilmiştir. Pilot çalışmada elde edilen veriler çerçevesinde güvenilirlik katsayısı 0.70'in altında kalan maddeler atılarak anket formuna nihai hali verilmiştir. Esas uygulama neticesinde ortaya çıkan sonuçlar veri temizliği işleminden sonra analize hazır hale getirilmiştir.

Veri Analizi

Saha çalışması neticesinde elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programı aracılığıyla yapılan çapraz tablolar yardımıyla analiz edilmiştir. Suriyeli öğrencilere ait genel bilgilerin betimlendiği çalışma grubu başlıklı kısımdan sonra sırasıyla ana dil ve Türkçe dil becerileri "şehir (İstanbul-Gaziantep), okul türü (devlet okulu-GEM) ve cinsiyet (erkek-kadın)" değişkenleri çerçevesinde irdelenmiştir. Suriyeli öğrencilerin Türkçe ve ana dil becerisini incelemek amacıyla şehir-okul türü ve cinsiyet değişkenlerini içeren her alt başlıkta dört dil becerisine (dinleme-konuşma-okuma-yazma) yönelik yanıtlar çapraz tablolar yardımıyla analiz edilmiştir. Suriyeli öğrencilerin gündelik hayatta kullanmayı tercih ettikleri dil seçenekleriyle ilgili veriler de "şehir-okul türü ve cinsiyet" değişkenleri temelinde çapraz tablolar aracılığıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde Suriyeli öğrencilerin ana dil ve Türkçe dil becerileri "şehir-okul türü ve cinsiyet" değişkenleri çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışmanın bulgular başlıklı bölümü, Suriyeli öğrencilerin gündelik hayatta kullanmayı tercih ettikleri dil seçenekleriyle ilgili analiz ve değerlendirmeler ile tamamlanmıştır.

1. Suriyeli Öğrencilerin Ana Dil Becerileri

Suriyeli öğrencilerin ana dil becerileriyle ilgili algılarına odaklanılan bu kısımda, şehir-okul türü ve cinsiyet değişkenlerini içeren her alt başlıkta dört dil becerisine (dinleme-konuşma-okuma-yazma) yönelik yanıtlar betimlenmiş ve yorumlanmıştır. Üç alt başlığı içeren bu bölümde öncelikle şehir (İstanbul-Gaziantep) değişkenine göre Suriyeli öğrencilerin ana dil becerileri irdelenmiştir. Daha sonra okul türü (devlet okulu-GEM) ve son olarak cinsiyet (erkek-kadın) değişkenine ait veriler incelenmiştir.

1.1. Suriyeli öğrencilerin ana dil becerisi algıları şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre nasıl dağılmaktadır? Sorusuna ilişkin bulgular

a) Suriyeli öğrencilerin ana dil becerisine yönelik algılarının şehirlere göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Bu kısımda Suriyeli öğrencilerin ana dil seviyelerini ölçmeye yönelik olarak dört dil becerisi alanındaki algılar şehir değişkenine göre ele alınmaktadır. Tablo 8'de yer alan dinleme becerisine ait verilerin, İstanbul ve Gaziantep'in her ikisinde de yüksek düzeyde olumlu olduğu görülmektedir. Katılımcıların toplamı içerisinde Gaziantep'te ana dilde dinleme becerisine yönelik olumlu (mükemmel ve iyi) yanıtların toplam değerinin (%53.6) İstanbul'a göre (%43.6) daha yüksek olduğu belirtilmelidir

Beceriler	Şehir		Mükemmel	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Toplam
Dinleme Becerisi	İstanbul	N	242	33	5	1	1	282
		%	38.4%	5.2%	0.8%	0.2%	0.2%	44.8%
	Gaziantep	N	312	26	7	2	1	348
		%	49.5%	4.1%	1.1%	0.3%	0.2%	55.2%
	Toplam	N	554	59	12	3	2	630
		%	87.9%	9.4%	1.9%	0.5%	0.3%	100.0%
Konuşma Becerisi	İstanbul	N	253	24	5	0	2	284
		%	39.8%	3.8%	0.8%	0.0%	0.3%	44.7%
	Gaziantep	N	324	15	11	2	0	352
		%	50.9%	2.4%	1.7%	0.3%	0.0%	55.3%
	Toplam	N	577	39	16	2	2	636
		%	90.7%	6.1%	2.5%	0.3%	0.3%	100.0%
Okuma Becerisi	İstanbul	N	232	29	11	7	2	281
		%	36.7%	4.6%	1.7%	1.1%	0.3%	44.5%
	Gaziantep	N	271	51	20	8	1	351
		%	42.9%	8.1%	3.2%	1.3%	0.2%	55.5%
	Toplam	N	503	80	31	15	3	632
		%	79.6%	12.7%	4.9%	2.4%	0.5%	100.0%
Yazma Becerisi	İstanbul	N	232	27	12	5	4	280
		%	36.7%	4.3%	1.9%	0.8%	0.6%	44.3%
	Gaziantep	N	274	44	24	8	2	352
		%	43.4%	7.0%	3.8%	1.3%	0.3%	55.7%
	Toplam	N	506	71	36	13	6	632
		%	80.1%	11.2%	5.7%	2.1%	0.9%	100.0%

Tablo 8. Ana Dil Becerisinin Şehre Göre Dağılımları

Ayrıca veriler öğrencilerin ana dilde dinleme becerisine ilişkin olumsuz yanıtlarının her iki ilde de %1'in altında olduğunu göstermektedir. Suriyeli öğrencilerin ana dille ilgili diğer beceri alanlarında (konuşma, okuma ve yazma) da dinleme becerisine paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Ana dilin dört beceri alanında olumlu yanıtların toplam değerleri %90'ın üzerinde çıkmıştır. Fakat ana dilde okuma ve yazma becerisine ilişkin olumsuz yanıtların dinleme ve konuşma becerilerine kıyasla görece yüksek olduğu vurgulanmalıdır. Bu bölümde betimlenen sonuçlar, Suriyeli öğrencilerin ana dil becerisiyle ilgili iyi bir seviyede olduğuna işaret etse de okuma ve yazma alanlarında desteklenmeye ihtiyaçlarının olduğunu göstermektedir.

b) Suriyeli öğrencilerin ana dil becerisine yönelik algılarının okul türüne göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Okul türüne göre ana dil becerisine ait verilerin yer aldığı Tablo 9 incelendiğinde devlet okulu ve GEM’lerde eğitim gören öğrencilerin olumlu yanıtlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Olumlu yanıtların toplam değerleri dört beceri alanında da %90’ın üzerinde çıkmıştır. Buna karşın GEM’deki olumlu yanıtların toplam değerinin devlet okuluna göre %10 civarında daha yüksek olduğu belirtilmelidir. Ayrıca her iki okul türünde de dinleme ve konuşma becerisinde görülen olumsuz yanıtların oranı, okuma ve yazma becerisine göre daha düşük çıkmıştır.

Beceriler	Okul Türü		Mükemmel	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Toplam
Dinleme Becerisi	Devlet Okulu	N	258	20	7	2	1	288
		%	41.0%	3.2%	1.1%	0.3%	0.2%	45.7%
	GEM	N	296	39	5	1	1	342
		%	47.0%	6.2%	0.8%	0.2%	0.2%	54.3%
	Toplam	N	554	59	12	3	2	630
		%	87.9%	9.4%	1.9%	0.5%	0.3%	100.0%
Konuşma Becerisi	Devlet Okulu	N	264	14	13	2	0	293
		%	41.5%	2.2%	2.0%	0.3%	0.0%	46.1%
	GEM	N	313	25	3	0	2	343
		%	49.2%	3.9%	0.5%	0.0%	0.3%	53.9%
	Toplam	N	577	39	16	2	2	636
		%	90.7%	6.1%	2.5%	0.3%	0.3%	100.0%
Okuma Becerisi	Devlet Okulu	N	228	38	17	8	0	291
		%	36.1%	6.0%	2.7%	1.3%	0.0%	46.0%
	GEM	N	275	42	14	7	3	341
		%	43.5%	6.6%	2.2%	1.1%	0.5%	54.0%
	Toplam	N	503	80	31	15	3	632
		%	79.6%	12.7%	4.9%	2.4%	0.5%	100.0%
Yazma Becerisi	Devlet Okulu	N	225	39	18	7	2	291
		%	35.6%	6.2%	2.8%	1.1%	0.3%	46.0%
	GEM	N	281	32	18	6	4	341
		%	44.5%	5.1%	2.8%	0.9%	0.6%	54.0%
	Toplam	N	506	71	36	13	6	632
		%	80.1%	11.2%	5.7%	2.1%	0.9%	100.0%

Tablo 9. Ana Dil Becerisinin Okul Türüne Göre Dağılımları

c) Suriyeli öğrencilerin ana dil becerisine yönelik algılarının cinsiyete göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Bu kısımda ana dil becerisi, cinsiyet değişkenine ait kategorilerin (erkek-kadın) karşılaştırılması yoluyla incelenmektedir. Şehir ve okul türü değişkenlerinin yer aldığı yukarıdaki sonuçlar gibi cinsiyet değişkenine ait veriler de olumlu yanıtlarda yoğunlaşmıştır. Erkek ve kadın katılımcıların ana dildeki dört beceri alanının her birindeki olumlu yanıtlarının toplam oranı %90’ın üzerindedir. Fakat kadın katılımcıların olumlu yanıt oranlarının toplamı erkeklere göre dört beceri

Beceriler	Cinsiyet		Mükemmel	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Toplam
Dinleme Becerisi	Erkek	N	233	28	8	0	1	270
		%	36.9%	4.4%	1.3%	0.0%	0.2%	42.8%
	Kadın	N	322	31	4	3	1	361
		%	51.0%	4.9%	0.6%	0.5%	0.2%	57.2%
	Toplam	N	555	59	12	3	2	631
		%	88.0%	9.4%	1.9%	0.5%	0.3%	100.0%
Konuşma Becerisi	Erkek	N	245	19	12	0	0	276
		%	38.5%	3.0%	1.9%	0.0%	0.0%	43.3%
	Kadın	N	333	20	4	2	2	361
		%	52.3%	3.1%	0.6%	0.3%	0.3%	56.7%
	Toplam	N	578	39	16	2	2	637
		%	90.7%	6.1%	2.5%	0.3%	0.3%	100.0%
Okuma Becerisi	Erkek	N	206	48	12	6	1	273
		%	32.5%	7.6%	1.9%	0.9%	0.2%	43.1%
	Kadın	N	298	32	19	9	2	360
		%	47.1%	5.1%	3.0%	1.4%	0.3%	56.9%
	Toplam	N	504	80	31	15	3	633
		%	79.6%	12.6%	4.9%	2.4%	0.5%	100.0%
Yazma Becerisi	Erkek	N	210	35	20	5	2	272
		%	33.2%	5.5%	3.2%	0.8%	0.3%	43.0%
	Kadın	N	297	36	16	8	4	361
		%	46.9%	5.7%	2.5%	1.3%	0.6%	57.0%
	Toplam	N	507	71	36	13	6	633
		%	80.1%	11.2%	5.7%	2.1%	0.9%	100.0%

Tablo 10. Ana Dil Becerisinin Cinsiyete Göre Dağılımları

alanında da daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca erkek ve kadın katılımcıların okuma ve yazma becerilerine ait olumsuz yanıt oranları dinleme ve konuşma becerilerine ait olumsuz yanıt oranlarına göre daha yüksek çıkmıştır.

Suriyeli öğrencilerin ana dil becerilerinin incelendiği bu bölümdeki veriler toplu bir şekilde incelendiğinde şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenleri çerçevesinde dört beceri alanında yüksek düzeydeki olumlu yanıtlar dikkat çekmektedir. Şehir değişkeninde Gaziantep; okul türü değişkeninde GEM ve cinsiyet değişkeninde de kadın katılımcıların olumlu yanıt toplam puanları daha yüksek düzeyde çıkmıştır. Düşük farklılıklarla da olsa Suriyeli öğrencilerin dinleme ve konuşma becerilerinin okuma ve yazma becerilerine göre daha iyi düzeyde olduğu belirtilmelidir.

2. Suriyeli Öğrencilerin Türkçe Dil Becerileri

Çalışmanın bu bölümünde Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerileriyle ilgili alguları ele alınmıştır. Önceki bölümde olduğu bu bölümde de dört dil becerisine (dinleme-konuşma-okuma-yazma) yönelik yanıtlar şehir-okul türü ve cinsiyet değişkenlerini içerecek şekilde çapraz tablolar yardımıyla analiz edilmiştir.

2.1. Suriyeli Öğrencilerin Türkçe dil becerisi algıları şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre nasıl dağılmaktadır? Sorusuna ilişkin bulgular

a) Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerisine yönelik algılarının şehirlere göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Bu bölümde Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerileri şehirlere (İstanbul-Gaziantep) göre analiz edilmiştir. Dört dil becerisi alanında şehirlere göre dağılımlar incelendiğinde olumlu yanıtların toplam değerlerinin katılımcıların yarısından fazlasını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yazma becerisine ilişkin olumlu yanıtların toplam oranı %72.6 olarak dikkat çekici bir düzeydedir. Bunu sırasıyla %64.7 ile okuma becerisi, %63.8 oranıyla dinleme becerisi ve %59.8 oranıyla konuşma becerisi takip etmiştir. Ayrıca dört dil becerisi alanında olumsuz yanıtların toplam oranı yaklaşık olarak %10 civarında çıkmıştır. Türkçe dil becerisini orta düzey olarak görenlerin oranı ise konuşma becerisi %30, okuma becerisi, 26.8, dinleme becerisinde %24.7 ve yazma becerisi %17.5 şeklinde sıralanmıştır.

Beceriler	Şehir		Mükemmel	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Toplam	
Dinleme Becerisi	İstanbul	N	65	101	81	22	10	279	
		%	10.4%	16.2%	13.0%	3.5%	1.6%	44.7%	
	Gaziantep	N	121	111	73	24	16	345	
		%	19.4%	17.8%	11.7%	3.8%	2.6%	55.3%	
	Toplam		N	186	212	154	46	26	624
			%	29.8%	34.0%	24.7%	7.4%	4.2%	100.0%
Konuşma Becerisi	İstanbul	N	47	106	96	23	9	281	
		%	7.5%	16.9%	15.3%	3.7%	1.4%	44.7%	
	Gaziantep	N	106	117	93	20	12	348	
		%	16.9%	18.6%	14.8%	3.2%	1.9%	55.3%	
	Toplam		N	153	223	189	43	21	629
			%	24.3%	35.5%	30.0%	6.8%	3.3%	100.0%
Okuma Becerisi	İstanbul	N	59	112	83	22	5	281	
		%	9.4%	17.7%	13.2%	3.5%	0.8%	44.5%	
	Gaziantep	N	119	118	86	19	8	350	
		%	18.9%	18.7%	13.6%	3.0%	1.3%	55.5%	
	Toplam		N	178	230	169	41	13	631
			%	28.2%	36.5%	26.8%	6.5%	2.1%	100.0%
Yazma Becerisi	İstanbul	N	92	98	55	26	9	280	
		%	14.6%	15.6%	8.8%	4.1%	1.4%	44.6%	
	Gaziantep	N	154	112	55	15	12	348	
		%	24.5%	17.8%	8.8%	2.4%	1.9%	55.4%	
	Toplam		N	246	210	110	41	21	628
			%	39.2%	33.4%	17.5%	6.5%	3.3%	100.0%

Tablo 11. Türkçe Dil Becerisinin Şehirlere Göre Dağılımları

Şehirlerle ilgili veriler incelendiğinde dört dil becerisine yönelik olumlu yanıtların toplam oranlarında Gaziantep'in İstanbul'dan belirgin biçimde daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Gaziantep seçeneğinde yer alan olumlu yanıtların tüm katılımcılar içerisindeki toplam oranları; konuşma becerisi %35.5, dinleme becerisi %37.2, okuma becerisi %37.6 ve yazma becerisi %42.3 şeklinde sıralanmıştır. İstanbul iline ait sıralama ise konuşma becerisi %24.4, yazma becerisi %24.4, dinleme becerisi %26.6 ve okuma becerisi %27.1 şeklinde ortaya çıkmıştır.

b) Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerisine yönelik algılarının okul türüne göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Bu bölümde Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerilerine yönelik algıları okul türüne göre karşılaştırılmaktadır. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde olumlu yanıtların olumsuz yanıtlardan dikkat çekici bir düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Devlet okulunda ve GEM'lerde eğitim gören Suriyeli öğrencilerin dinleme becerileriyle ilgili olumlu yanıtlarının toplam yüzdesi küçük bir farkla da (%2.6) olsa devlet okulu lehine çıkmıştır. Konuşma becerisiyle ilgili devlet okuluna ait toplam oran %34.1 olup, bu oran GEM'de %25.8 çıkmıştır.

Beceriler	Okul Türü		Mükemmel	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Toplam
Dinleme Becerisi	Devlet Okulu	N	104	103	47	23	12	289
		%	16.7%	16.5%	7.5%	3.7%	1.9%	46.3%
	GEM	N	82	109	107	23	14	335
		%	13.1%	17.5%	17.1%	3.7%	2.2%	53.7%
	Toplam	N	186	212	154	46	26	624
		%	29.8%	34.0%	24.7%	7.4%	4.2%	100.0%
Konuşma Becerisi	Devlet Okulu	N	101	113	52	17	7	290
		%	16.1%	18.0%	8.3%	2.7%	1.1%	46.1%
	GEM	N	52	110	137	26	14	339
		%	8.3%	17.5%	21.8%	4.1%	2.2%	53.9%
	Toplam	N	153	223	189	43	21	629
		%	24.3%	35.5%	30.0%	6.8%	3.3%	100.0%
Okuma Becerisi	Devlet Okulu	N	96	104	61	22	7	290
		%	15.2%	16.5%	9.7%	3.5%	1.1%	46.0%
	GEM	N	82	126	108	19	6	341
		%	13.0%	20.0%	17.1%	3.0%	1.0%	54.0%
	Toplam	N	178	230	169	41	13	631
		%	28.2%	36.5%	26.8%	6.5%	2.1%	100.0%
Yazma Becerisi	Devlet Okulu	N	132	102	26	18	12	290
		%	21.0%	16.2%	4.1%	2.9%	1.9%	46.2%
	GEM	N	114	108	84	23	9	338
		%	18.2%	17.2%	13.4%	3.7%	1.4%	53.8%
	Toplam	N	246	210	110	41	21	628
		%	39.2%	33.4%	17.5%	6.5%	3.3%	100.0%

Tablo 12. Türkçe Dil Becerisinin Okul Türüne Göre Dağılımları

Okuma becerisiyle ilgili veriler incelendiğinde devlet okuluna ait oran %31.7, GEM'e ait oran ise %33.0 çıkmıştır. Fakat devlet okulundaki ve GEM'lerdeki katılımcı sayıları dikkate alınarak yapılan grup içi analizlere göre devlet okulundaki öğrencilerin yaklaşık %70'i olumlu yanıtlar verirken bu oran GEM'lerde %60 civarında seyretmiştir. Dolayısıyla okuma becerisiyle ilgili grup içi verilerin olumlu yanıt oranlarının devlet okulundaki Suriyeli öğrenciler lehine olduğu belirtilmelidir. Yazma becerisiyle ilgili olumlu yanıtlara ait genel ortalamalarda da devlet okulunun oranı (%37.2), GEM'lerdeki orana (%35.4) kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Okul türlerinin kendi içindeki öğrenci sayıları üzerinden yapılan hesaplamalarda ise bu oranlar devlet okulu lehine daha da büyümektedir. Dolayısıyla Türkçe dil becerisine ait olumlu yanıtların devlet okulunda daha yüksek seyrettiğinin altı çizilmelidir. Bu çerçevede devlet okullarında eğitim gören Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerisine yönelik algılarının GEM'lerdeki öğrencilere kıyasla daha yüksek çıktığını belirtmekte gerekir. Bununla birlikte "orta kategorisinde" GEM'deki öğrencilerin devlet okullarındakilerden yüksek, "kötü kategorisinde" ise her iki grupta da oransal olarak biraz bir azalma eğilimine rağmen dikkate alınması gereken bir seviyenin ortaya çıktığı belirtilmelidir.

c) Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerisine yönelik algılarının cinsiyete göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Beceriler	Cinsiyet		Mükemmel	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü	Toplam
Dinleme Becerisi	Erkek	N	75	84	70	26	15	270
		%	12.0%	13.4%	11.2%	4.2%	2.4%	43.2%
	Kadın	N	112	128	84	20	11	355
		%	17.9%	20.5%	13.4%	3.2%	1.8%	56.8%
	Toplam	N	187	212	154	46	26	625
		%	29.9%	33.9%	24.6%	7.4%	4.2%	100.0%
Konuşma Becerisi	Erkek	N	70	90	80	19	12	271
		%	11.1%	14.3%	12.7%	3.0%	1.9%	43.0%
	Kadın	N	84	133	109	24	9	359
		%	13.3%	21.1%	17.3%	3.8%	1.4%	57.0%
	Toplam	N	154	223	189	43	21	630
		%	24.4%	35.4%	30.0%	6.8%	3.3%	100.0%
Okuma Becerisi	Erkek	N	63	92	83	26	8	272
		%	10.0%	14.6%	13.1%	4.1%	1.3%	43.0%
	Kadın	N	116	138	86	15	5	360
		%	18.4%	21.8%	13.6%	2.4%	0.8%	57.0%
	Toplam	N	179	230	169	41	13	632
		%	28.3%	36.4%	26.7%	6.5%	2.1%	100.0%
Yazma Becerisi	Erkek	N	98	89	46	23	16	272
		%	15.6%	14.1%	7.3%	3.7%	2.5%	43.2%
	Kadın	N	148	121	65	18	5	357
		%	23.5%	19.2%	10.3%	2.9%	0.8%	56.8%
	Toplam	N	246	210	111	41	21	629
		%	39.1%	33.4%	17.6%	6.5%	3.3%	100.0%

Tablo 13. Türkçe Dil Becerisinin Cinsiyete Göre Dağılımları

Bu bölümde Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerileri cinsiyet değişkenine göre incelenmektedir. Cinsiyet değişkeni kapsamındaki verilere göre olumlu yanıtların toplam oranları her beceri alanında %60 ve üzerindedir. Tablodaki oranlar çerçevesinde yazma becerisine ait olumlu yanıtların toplam oranının (%72.5) diğer alanlardan yüksek çıkması dikkat çekicidir. Bu oran diğer alanlarda sırasıyla okuma becerisi %64.7, dinleme becerisi %63.8 ve konuşma becerisi %59.8 şeklinde ortaya çıkmıştır.

Erkek ve kadın katılımcıların Türkçe dil becerileriyle ilgili veriler incelendiğinde olumlu yanıtların kadınlar lehine yüksek çıktığı görülmektedir. Kadın katılımcıların olumlu yanıtlarına ait toplam oranlar; konuşma becerisi (%34.4), dinleme becerisi (%38.4), okuma becerisi (%40.2) ve yazma becerisi (%42.7) şeklinde sıralanmıştır. Erkek katılımcılarda ise sıralama; dinleme becerisi (25.4%), konuşma becerisi (%25.4), okuma becerisi (%24.6) ve yazma becerisi (%29.7) şeklinde ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu verilere göre konuşma ve dinleme becerisine ait oranlarda kadın ve erkekler birbirine yakın olsa da okuma ve yazma becerisindeki olumlu yanıtlarda kadın katılımcılar lehine sonuçlara ulaşıldığı belirtilmelidir.

Bu bölümde yer alan Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil becerisiyle ilgili veriler genel olarak değerlendirildiğinde şehir değişkeninde Gaziantep ilindeki öğrencilerin İstanbul'a göre dört dil becerisinde de daha yüksek düzeyde olumlu yanıtlar verdiği görülmüştür. Okul türü değişkeninde ise devlet okulu lehine yüksek oranlar elde edilmiştir. Son olarak cinsiyet değişkeniyle ilgili veriler genel ortalamalarda kadınların Türkçe dil becerilerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

3. Suriyeli öğrencilerin gündelik yaşamda tercih ettikleri dil seçenekleri nelerdir? Bu dil seçenekleri şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre nasıl dağılmaktadır? Sorularına ilişkin bulgular

Bu bölümde Suriyeli öğrencilerin gündelik hayatta hangi dili tercih ettiklerine yönelik analizlere yer verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların tercih ettikleri diller şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre tasnif edilerek analiz edilmiştir. Katılımcılar tarafından verilen yanıtların incelenmesi neticesinde tercih edilen diller “ana dil, Türkçe ve diğer” şeklinde kategorize edilmiştir.

a) Suriyeli öğrencilerin gündelik hayattaki dil tercihlerine göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Bu bölümde yer alan Suriyeli öğrencilerin gündelik hayattaki dil tercihleri şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine dayanan çapraz analizlerle incelenmiştir. Katılımcılardan alınan yanıtlar neticesinde ortaya çıkan gruplar “Arapça, Türkçe ve diğer” seçeneklerinde toplanmıştır. Her kategoriye ait genel toplamlar incelendiğinde öğrencilerin yaklaşık yarısının Arapçayı, dörtte birinden biraz daha fazlasının Türkçeyi, dörtte birine yakınının da diğer seçeneğinde yer alan dilleri gündelik hayatta kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmıştır.

Gündelik hayattaki dil tercihleriyle ilgili şehir değişkeni incelendiğinde İstanbul ve Gaziantep'in birbirine oldukça yakın değerler aldıkları görülmektedir. Ana dilini tercih eden öğrencilerin %24'ü İstanbul'da, %25.8'i Gaziantep'te eğitim görmektedir. Türkçeyi belirten öğrencilerin %13.3'ü İstanbul'daki, %13.1'i Gaziantep'teki, diğer seçeneğini paylaşanların %7'si ise İstanbul ve %16.7'si Gaziantep ilindeki katılımcılardan oluşmaktadır.

Beceriler	Şehir		Ana dil	Türkçe	Diğer	Toplam
Şehir	İstanbul	N	148	82	43	273
		%	24.0%	13.3%	7.0%	44.3%
	Gaziantep	N	159	81	103	343
		%	25.8%	13.1%	16.7%	55.7%
	Toplam	N	307	163	146	616
		%	49.8%	26.5%	23.7%	100.0%
Okul Türü	Devlet Okulu	N	128	66	88	282
		%	20.8%	10.7%	14.3%	45.8%
	GEM	N	179	97	58	334
		%	29.1%	15.7%	9.4%	54.2%
	Toplam	N	307	163	146	616
		%	49.8%	26.5%	23.7%	100.0%
Cinsiyet	Erkek	N	152	56	61	269
		%	24.6%	9.1%	9.9%	43.6%
	Kadın	N	156	107	85	348
		%	25.3%	17.3%	13.8%	56.4%
	Toplam	N	308	163	146	617
		%	49.9%	26.4%	23.7%	100.0%

Tablo 14. Gündelik Hayatta Dil Tercihine Göre Dağılımlar

Okul türü değişkenine ait veriler incelendiğinde devlet okulu ve GEM’lerde eğitim gören öğrencilerin dil tercihlerinde farklılaştığı görülmektedir. Dil tercihinin ana dil olarak belirten öğrencilerin %20.8’i devlet okulundaki, %29.1’i ise GEM’lerdeki öğrencilerden oluşmaktadır. Türkçe seçeneğinde toplanan yanıtlayıcıların %10.7’si devlet okulunda, %15.7’si GEM’lerde eğitim görmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen öğrencilerin %14.3’ü devlet okulunda, %9.4’ü GEM’lerde yer almaktadır.

Cinsiyet değişkeniyle ilgili verilerin genel dağılımını diğer değişkenlerle paralellik göstermektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde her dört erkek ve kadın katılımcıdan birinin ana dil seçeneğini belirttiği görülmektedir. Türkçe dil tercihinin belirten kadın katılımcı oranı (%17.3), erkek katılımcı oranının (%9.1) neredeyse iki katı olarak çıkmıştır. Diğer seçeneğini paylaşanların %9.9’u erkek katılımcı olurken, %13.8’i kadın katılımcılardan oluşmaktadır.

Ana dil kullanımında şehir değişkeni ve cinsiyet önemli bir farklılık ortaya koymazken okul türünün GEM’lerin lehine küçük ama kayda değer bir farklılık ortaya koyduğu değerlendirilebilir. Türkçe kullanımı verileri şehir değişkeninde bir farklılık olmadığına ancak GEM’lerde öğrenim görenlerin devlet okullarındakilerden ve kadın katılımcıların erkeklerden daha fazla gündelik hayatta Türkçeyi kullandıklarına işaret etmektedir. Diğer kategorisini işaretleyenler arasında Gaziantep’tekiler İstanbul’dakilerden, Devlet okullarındakiler GEM’lerdekilere ve kadın katılımcı erkeklerden daha yüksek görünmektedir. Diğer kategorisindeki cevapların ayrıntıları Tablo 15’te betimlenmiş ve tartışılmıştır.

b) Suriyeli öğrencilerin gündelik hayatta kullandıkları “diğer” dil tercihine göre çapraz tablo analizine ait bulgular

Gündelik hayattaki dil tercihlerini bir önceki bölümde diğer seçeneği olarak belirten öğrencilerin çeşitli dil seçenekleri ve kombinasyonlarına göre dağılımları Tablo 15’te gösterilmektedir. Bu dağılımlar diğer tablolarda olduğu gibi şehir, okul türü ve cinsiyet değişkenlerine göre çapraz analizler neticesinde elde edilmiştir.

		Ana Dil	Arapça	Ana Dil ve Türkçe	İngilizce	Fransızca	Kürtçe	Ana Dil ve İngilizce	Ana Dil ve Almanca	Ana Dil- Türkçe ve İngilizce	Rusca	Toplam
İstanbul	N	258	2	28	17	0	1	0	1	1	0	308
	%	38.6	0.3	4.2	2.5	0.0	0.1	0.0	0.1	0.1	0.0	46.0
Sehir Gaziantep	N	261	0	81	15	1	0	2	0	0	1	361
	%	39.0	0.0	12.1	2.2	0.1	0.0	0.3	0.0	0.0	0.1	54.0
Toplam	N	519	2	109	32	1	1	2	1	1	1	669
	%	77.6	0.3	16.3	4.8	0.1	0.1	0.3	0.1	0.1	0.1	100.0
Devlet Okulu	N	230	0	79	7	1	0	2	0	0	0	319
	%	34,4	0,0	11,8	1,0	0,1	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	47,7
Okul Türü GEM	N	289	2	30	25	0	1	0	1	1	1	350
	%	43,2	0,3	4,5	3,7	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	52,3
Toplam	N	519	2	109	32	1	1	2	1	1	1	669
	%	77,6	0,3	16,3	4,8	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	100,0
Erkek	N	236	0	43	13	0	0	2	0	0	0	294
	%	35,3	0.0	6,4	1.9	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	43.9
Cinsiyet Kadın	N	283	2	66	19	1	1	0	1	1	1	375
	%	42,4	0,3	9,9	3.0	0.1	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1	56.1
Toplam	N	519	2	109	32	1	1	2	1	1	1	669
	%	77,7	0,3	16,3	4.9	0.1	0.1	0.3	0.1	0.1	0.1	100.0

Tablo 15. Gündelik Hayatta Diğer Dil Tercihine Göre Dağılımlar

Diğer seçeneğiyle ilgili veriler incelendiğinde “ana dil ve Türkçe” nin birlikte kullanımının yaygın bir tercih seçeneği olduğu görülmektedir. Tablo 15’e göre diğer dil tercihinin işaretleyen 150 kişiden 109’u gündelik hayatta ana dillerini ve Türkçeyi bir arada kullanma istekliliklerini paylaşmışlardır. Diğer dil tercihinde toplanan öğrencilerin 32’si ise İngilizceyi gündelik hayatta kullanmak istediklerini belirtmektedir.

Tablo 15 verileri, Gaziantep’teki katılımcıların ana dillerinin yanında Türkçeyi gündelik hayatta kullanma eğilimlerinin İstanbul’dakilerden belirgin olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir. Devlet okullarındakilerin her iki dili kullanma eğilimleri GEM’lerde öğrenim gören katılımcılara nispetle yüksek olduğu görülmektedir. Son olarak cinsiyet değişkeninde de kadınların lehine açık bir fark olduğu anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu alışmada Suriyeli ğrencilerin Türkiye’deki uyumu, kültürleşme süreci ve akademik başarıları dil becerileri çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışmanın verileri değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken ilk konu, çalışmaya katılanların Türkiye’de geçirdikleri süre ile ilgilidir. Katılımcıların yarısına yakınının  ve daha az yıldır Türkiye’de bulunmaları dil becerisi açısından kritik bir veri olarak kaydedilmiştir. Zira üç yıl gibi kısa bir sürede dil ediniminin ve değeriminin radikal ölçülerde geerleşmesini beklemek makul görünmemektedir. Diğer taraftan elde edilen bu veri, sonraki çalışmalarda benzer konulara dair yapılacak karşılaştırmalar açısından önemli bir nirengi noktası olarak değerlendirilebilir. Türkiye’deki Suriyeli ocukların entegrasyonunda Türkiye’de kalış süresinin birçok açıdan önemli bir değerken olduğu literatür tarafından da desteklenmektedir (Kırdar vd., 2022).

Türkiye, 2015 yılında kademeli olarak üç yıl içerisinde GEM’lerin tamamen kapatılarak Suriyeli ğrencilerin devlet okullarında eğitim almaları yönünde bir politika kararı almış ve uygulamıştır (Tanrıku, 2018, s. 2595). Alınan bu kararın sonuçlarının değerlendirilmesi için bu çalışmada öğrencilerin ana dil ve Türkçe edinimleri açısından özgün bir değerlendirme ortaya konulmaktadır. Buna göre Suriyeli ğrencilerin ana dil ve Türkçeyi birlikte kullanmalarının devlet okullarında GEM’lerden daha yüksek olması uyum politikaları açısından dikkate değerdir. Dolayısıyla 2018 yılından itibaren tamamen kapatılan GEM’lerin devlet okullarına dönüştürülmesi Türkçe dil entegrasyonu açısından olumlu bir etki yapmış görünmektedir. GEM’lerin kapatılmasının hemen öncesinde yapılan bu çalışmanın sonuçları Suriyeli ğrencilerin Türk eğitim sistemine ve bunun doğal sonucu olarak topluma uyumları açısından izlenen politikaların etkilerine ışık tutmaktadır.

Türkiye’ye gelmeden önce başka bir ülkede yaşadıklarını belirten katılımcıların neredeyse tamamının Arap lkelerinde yaşadıkları şeklindeki sonuç dil edinimi süreçleri açısından önemli bir gösterge olarak kaydedilmiştir. Bu sonuçtan hareketle Türkiye’deki Suriyeli ğrencilerin Türkçe dil becerisinin gelişimini ana dil becerisiyle birlikte düşünmenin gerekli olduğu yorumlanmıştır.

Çeşitli araştırma sonuçları ana dil becerisinin gelişimi ile akademik başarı (Bankston ve Zhou, 1995; Portes ve Rumbaut, 2001), zsaygı gelişimi, kendi toplumuna ve kültürüne yönelik aidiyet duygularının güçlenmesi (McBrien, 2005; Rutter ve Jones, 1998) arasında güçlü bağ olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ana dil gelişimi ile ikinci dil edinimi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koyan araştırmalar (Cerna, 2019; Espinosa, 2013; Pryor, 2001; Slavin vd., 2011) da bu çalışmanın ana dille ilgili değerlendirmelerini destekler mahiyettedir. Bu tespitler, Suriyelilerin kendi ülkelerine onurlu bir geri dönüş şartlarının tartışıldığı süreçte daha da anlam kazanmaktadır. Zira bir taraftan mülteci bir topluluğun köken kültüründen ve dilinden uzaklaş-

masına neden olunurken diğer taraftan onların geri dönüş imkânını tartışmanın bir çelişkidendir ibaret olacağı açıktır. Sonuç olarak, Türkiye’deki Suriyeli öğrencilerin ana dil ve Türkçe dil becerilerinin bir arada düşünülmesi ve desteklenmesinin hayati bir öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışmada ortaya çıkan genel sonuçlar şehir değişkeni açısından Türkçe dil becerisine yönelik algının genel anlamda olumlu olduğunu göstermiştir. Bu durum Türkçe dil becerisi açısından kalabalık nüfuslu şehirlerin mültecilere sağladığı imkanlarla ve yerli halkla olan temasın sıklığıyla açıklanmıştır. Bu değerlendirme, Sidhu vd.’nin (2011), sınırlı fırsatlar sunduğu gerekçesiyle metropolitan yerleşimler dışında kalan yerleşim birimlerinin mültecilerin dil edinimini olumsuz yönde etkilediği (s. 97) şeklindeki vurgusuyla örtüşmektedir. Dolayısıyla kırsal bölgelerde veya şehrin çeperlerinde kalan yerlerde eğitim hayatını devam ettiren Suriyeli öğrencilerin dil gelişimini daha yoğun bir şekilde desteklemenin hassas önemini vurgulamakta fayda vardır.

Suriyeli öğrencilerin gündelik hayattaki dil tercihleriyle ilgili sonuçlar ana dil ve Türkçe seçeneklerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmanın çarpıcı sonuçlarından biri de gündelik hayatta iki dili de kullanmayı tercih edenlerin yoğunluğudur. Bu sonuçlar, Suriyeli öğrencilerin uyum motivasyonlarının güçlü olduğuna işaret olarak yorumlanmıştır. Eğitim süreçlerinde iki dilli yaklaşımların öğrencilerin akademik, bilişsel ve psikolojik gelişimini olumlu yönde desteklediğini ve aidiyet duygularını güçlendirdiğini gösteren araştırma sonuçlarıyla (McBrien, 2005; Portes ve Rumbaut, 2001; Rutter ve Jones, 1998; Yılmaz, 2021; Yılmaz, 2022) da pekişmektedir.

Son olarak, mülteci öğrencilerin yeni yerlerindeki uyum sürecinin büyük oranda dil becerisiyle şekillendiğinin altı çizilmelidir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar temelinde Suriyeli öğrencilerin Türkiye’deki hem toplumsal hem de eğitim süreçlerine yönelik uyumlarının dil becerisiyle sıkı bir ilişkisinin olduğu vurgulanmalıdır. Suriyeli öğrencilere Türkçe dil becerisi kazandırılırken onların ana dillerini koruma anlayışıyla hareket etmek, her iki topluma fayda sağlayacağı gibi insani bir yaklaşımın da gereği olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla kültürel çeşitliliği dik-kate alarak eğitim ortamlarını ve uygulamalarını zenginleştiren ve farklılıkları tehditten ziyade imkân olarak gören bir anlayışa ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu temelden hareketle göçmen öğrenci gerçekliğinde eğitim sistemini destekleyecek politikaların geliştirilmesinin yanı sıra nitel ve nicel araştırma desenleriyle çeşitlenen boylamsal ve ilişkisel analizlere dayalı araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmanın saha verileri, Amerikan Beyrut Üniversitesi’ne bağlı Centre for Lebanese Studies (CLS) koordinatörlüğünde ve Spencer tarafından desteklenen “Towards an Inclusive Education for Refugees: A Comparative Longitudinal Study” başlıklı proje kapsamında toplanmıştır. Yazarlar ilgili kurumlara teşekkür eder.

Kaynaklar

Anderson, A. (2004). Resilience [E-book]. In D. Moore ve R. Hamilton (Eds.), *Educational interventions for refugee children: Theoretical perspectives and implementing best practice* (pp. 53–63). Taylor ve Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203687550>

Aydın, H. ve Kaya, Y. (2017). The educational needs of and barriers faced by Syrian refugee students in Turkey: A qualitative case study. *Intercultural Education*, 28(5), 456–473. <https://doi.org/10.1080/14675986.2017.1336373>

Bankston, C. L. ve Zhou, M. (1995). Effects of minority-language literacy on the academic achievement of vietnamese youths in New Orleans. *Sociology of Education*, 68(1), 1–17. <https://doi.org/10.2307/2112760>

- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>
- Cerna, L. (2019). *Refugee education: Integration models and practices in OECD countries* [E-book]. Organisation for Economic Cooperation and Development. <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz*, (Çev. Ed. Ahmet Aypay). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Collier, V. P. (1995). *Acquiring a second language for school. Directions in Language and Education*, 1(4), 1–12. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED394301.pdf>
- Ekblad, S. (1993). Psychosocial adaptation of children while housed in a Swedish refugee camp: Aftermath of the collapse of Yugoslavia. *Stress Medicine*, 9(3), 159–166. <https://doi.org/10.1002/smi.2460090306>
- Espinosa, L. M. (2013). *Early education for dual language learners: Promoting school readiness and early school success, young children of immigrants*. Migration Policy Institute. 14.09. 2022 tarihinde <https://www.fcd-us.org/assets/2016/04/DualLanguageLearners.pdf> adresinden edinilmiştir.
- EUNEC. (2013, October). *Migration and education*. Report of the conference of the European Network of Education Councils, EUNEC. 14.09.2022 tarihinde <https://www.eunec.eu/sites/www.eunec.eu/files/attachment/files/report.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Fraenkel, J., Wallen, N., & Hyun, H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill Education.
- Garcés-Mascareñas, B. & Pennix, R. (2016). Introduction: Integration as a three-way process approach? In B. Garcés-Mascareñas ve R. Penninx (Eds.), *Integration processes and policies in Europe* (s. 1-9). Springer Open.
- Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: Interactionist considerations on social and emotional needs and development. *Educational Psychology in Practice*, 25(4), 351–368. <https://doi.org/10.1080/02667360903315172>
- INEE. (2014). *Mapping the education response to the Syrian crisis*. 13.09. 2022 tarihinde <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/mapping-education-response-syrian-crisis> adresinden edinilmiştir.
- IOM. (2019). Glossary on Migration. Genevre, İsviçre: IOM. 12.09. 2022 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf adresinden edinilmiştir.
- Karadaş, H. (2022). Educational problems of immigrant students. *Shanlax International Journal of Education*, 10 (1), 64–78. DOI: <https://doi.org/10.34293/education.v10iS1-Aug.5183>.
- Kırdar, M. G., Koç, İ. ve Dayıoğlu, M. (2022). *School Integration of Syrian Refugee Children in Turkey*. [Discussion Paper Series], CReAm-Department of Economics, University College London.
- Kim, E. ve Diaz, J. (2013). Immigrant students and higher education: ASHE Higher Education Report 38:6. Toronto: Wiley, Jossey-Bass.
- Loewen, S. (2004). Second language concerns for refugee children. In D. Moore ve R. Hamilton (Eds.), *Educational interventions for refugee children: Theoretical perspectives and implementing best practice* (pp. 35–52). London: Routledge.
- McBrien, J. L. (2005). Educational needs and barriers for refugee students in the United States: A review of the literature. *Review of Educational Research*, 75(3), 329–364. <https://doi.org/10.3102/00346543075003329>

Özer, Y. Y., Komşuğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2017). One common future, two education systems: The case of Syrian children of Istanbul. *European Education*, 49(2-3), 114-132. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1328268>

Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (2011). *Glossary on migration*. International Organization for Migration (IOM).

Portes, A. ve Rumbaut, R. G. (2001). *Legacies: The story of the immigrant second generation* (First ed.). University of California Press.

Pryor, C. B. (2001). New immigrants and refugees in American schools: Multiple voices. *Childhood Education*, 77(5), 275-283. <https://doi.org/10.1080/00094056.2001.10521650>

Rutter, J. ve Jones, C. (1998). *Refugee education*. London: Trentham Books.

Sağıroğlu, A. Z. ve Yılmaz, İ. H. (2021). *Yabancılarla birlikte yaşamak: Mamak örneği - Göç çalışmalarında bir karma yöntem araştırması*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Schumann, J. H. (1986). Research on the acculturation model for second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 7(5), 379-392. <https://doi.org/10.1080/01434632.1986.9994254>

Sidhu, R., Sandra, C. T. ve Pam, C. (2011). "Schooling and Refugees: Engaging with the Complex Trajectories of Globalisation" *Global Studies of Childhood*, 1(2), 92-103. DOI: 10.2304/gsch.2011.1.2.92.

Slavin, R. E., Madden, N., Calderon, M., Chamberlain, A. ve Hennessy, M. (2011). Reading and language outcomes of a multiyear randomized evaluation of transitional bilingual education. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 33(1), 47-58. <https://doi.org/10.3102/0162373711398127>

Suna, H. E., Çelik, Z., Açar, M., Eroğlu E. ve Coşkun, I. (2021). Türkiye'de Suriyeli göçmen çocukların eğitime uyumlarını destekleme: Psikolojik destek, dil becerileri, aile desteği, ders dışı sosyal etkinlikler ve öğretmen yeterlilikleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41 (2), 387-401. <https://doi.org/10.26650/SJ.2021.41.2.0051>.

Tanrıkulu, F. (2017). Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunu ve çözüm önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(86), 127-144.

Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017, October). *Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi. 12.09. 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/320288420_Turkiye'de_Suriyelilerin_Egitimi_Guclukler_ve_Oneriler adresinden edinilmiştir.

Yılmaz, İ. H. (2021). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların okula uyumu - Etnografik bir araştırma*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yılmaz, İ. H. (2022). Küresel, yerel, mikrosistem ve bireysel faktörlerin Türkiye'deki mülteci çocukların eğitim süreçlerine etkileri. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı*, 494- 512. DOI: 10.33709/ictimaiyat.1110705.

Özgün Makale

Savaşa Maruz Kalanları Konu Edinen Resimli Kitapların Görsel Göstergebilimsel Yöntem Aracılığıyla Çözömlenmesi: Dönme Dolap Örneđi¹

Analysis Of Picture Books About Those Who Were Exposed to War By Visual Semiotic Method: *Ferris Wheel* Example

Aslı İGİT*

Öz

Görsel iletişim tasarımı olarak resimli kitaplar; hikâye ve resimlemeleriyle çocukların gelişim sürecini şekillendiren, dış dünyada olup bitenler hakkında bilgi edinip sorun ve çözümlerine yönelik fikir edinmesine aracı olan önemli kaynaklardır. Görsel kültörlenmenin başat unsurlarından biri olan resimli kitaplarda ele alınan ölüm, göç, savaş, boşanma, engellilik vb. zor konuların resimlemeleri; çocukların bahsi geçen kavramları soyuttan somuta çekmelerine, anlama ve anlamlandırmalarına aracı olmaktadır. Araştırma kapsamında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüte dayalı örnekleme tekniği aracılığıyla zor/riskli konulardan biri olup savaşa maruz kalan kişileri konu edinen Dönme Dolap adlı resimli kitap seçilmiştir. Araştırmada savaşa ait izlerin, savaşa maruz kalan kişilerin nasıl resmedildiğinin, anlamın ve anlam katmanlarının nasıl oluşturulduğunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda veriler görsel göstergebilim yöntemi aracılığıyla incelenmiş ve çözümlenmiştir. Sonuç olarak hikâye ve resimlemeler aracılığıyla iki farklı coğrafi alanda iki farklı yaşamın olduğu ancak bu farklılıkların daha çok ortaklaştıkları ve benzeştikleri durumlar üzerinden buharlaştığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Göstergebilim, Görsel İletişim, Resimli Kitap, Savaş, Göç.

Abstract

As a visual communication design, picture books are important sources that shape the development process of children with their stories and illustrations. Illustrations of difficult subjects such as death, migration, war, divorce, disability, etc., discussed in illustrated books, which

¹ Makale başvuru tarihi: 20.08.2022. Makale kabul tarihi: 30.09.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, asli.igit@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3332-3781.

are the dominant elements of visual acculturation, allow children to draw the aforementioned concepts from the abstract to the concrete and mediate their understanding and interpretation. Within the scope of the research, an illustrated book called 'Ferris Wheel,' which deals with people exposed to war as one of the difficult subjects, is selected through criterion-based sampling technique from purposeful sampling methods. The research aims to reveal how the traces of the war and the people who are exposed to the war are depicted and how the meaning and layers of meaning are created. In line with the purpose, the data is examined and analyzed by means of the visual semiotics method. In conclusion, through the stories and illustrations, it can be said that there are two different lives in two different geographical areas, but these differences evaporate through the situations they share and resemble.

Keywords: Visual Communication, Visual Semiotics, Picture Book, War, Migration.

Giris

Görsel kültürün önemli paydasını oluşturan görsel iletişim tasarımları ve bunun bir örneği olarak resimli kitaplar, çocukların görsel algılarını geliştirme, edinme ve öğrenme yönündeki ilk kaynaklarını oluşturmakta; çocuğun bebeklik döneminden başlayarak diğer gelişim evreleri boyunca dış dünyayı algılayıp olup bitenleri anlamlandırma ve nesnel bir gözle izleyebilme, diğer insanlar arasında kendine yer açabilme, kendine ait duygularını tanıyabilme ve bu duyguları adlandırıp kontrol edebilmeyi öğrenme, duygularına karşı alabileceği duygu, tutum ya da davranışları alımlayabilme, kendi ve başkalarının düşünme süreçlerini izleyebilme, sabır gösterebilme, hayatını kolaylaştıracak toplumsal kuralları anlamlandırabilme ve özgecil olabilme gibi kişiliğini besleyebilecek birçok hayati rolü yerine getirmektedir (Erdoğan, 2019, s.104).

Resimli kitapları farklı çeperde irdeleyen pek çok çalışma mevcuttur. Bunlardan en yaygın ve baskın olanları resimli kitapları eğitim odaklı ele alan, sosyalleşme ve dil gelişimi üzerine odaklanan, sanat tarihinin bir nesnesi olarak ele alıp tasarım ve teknik gibi konuları inceleyen ya da edebi bir yaklaşımla tema, konu, ideoloji, cinsiyet yapıları vb. kurguların nasıl ele alındığını ve ne anlam ifade ettiğini tartışıp (Nikolajeva ve Scott, 2001) "çocukların gerçek ve günlük yaşantılarına uygun düşmeyen, onların kavrayış ve hayal güçlerini aşan konularda yazılan eserlerin çocukların pek az ilgisini çekeceği, hatta bazen hiç çekmeyeceği" (Oğuzkan, 2001, s. 368) düşüncesini savlayan araştırmacıların çalışmalarıdır. Öte yandan eğitimi odağına almayıp resimli kitapları tamamen sanat nesnesi olarak ele alan; resim-metin ilişkisine, ritmine, bütüncüllüğüne odaklanan ya da ölüm, boşanma, şiddet vb. zor konuların, durumların, hayatın içinde yer aldığı ve bunların çocuklara çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği ilkeleri göz önünde bulundurularak aktarılabilirliğini savlayan araştırmacılar da mevcuttur. "Yurtdışı literatürü tarandığında 1970'li yıllarda sorun odaklı çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek akademik çalışmaların ölüm, boşanma, çok kültürlülük, engellilik, şiddet ve akran zorbalığı konuları etrafında toplandığı görülmektedir. Bu çalışmaların çoğunluğu çocuk kitaplarını, sorunları çözmeye bir araç olarak kullanmayı önermektedir." (Yılmaz ve Yakar, 2018, s. 33). Bulut'a (2018) göre "sorun odaklı ya da duyarlı konular olarak adlandırılan durumlar, gerçek yaşamda karşılaşılan ve insanları duygusal ya da fiziksel olarak olumsuz etkileyecek olaylardır ve bunları ele alan öyküler yalnızca yetişkinlerin değil, çocukların da gerçekliklerini yansıtmaktadır" (s. 387). Ancak zor konular söz konusu olduğunda, yazılı ya da görsel içerikler üretilir ve iletilirken genellikle çocuk gelişim dönemleri, çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği gibi başat çatı kavramlar özelinde hazırlanmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde yayımlanan resimli kitaplarda savaş, göç, göçe bağlı asimilasyon, mültecilik gibi konular ele alınmış olduğu görülmektedir. Bahsi geçen konuların işlenmesi, ülkemize savaş nedeniyle göç etmiş kişilere yönelik “empati, hoşgörü, anlayış, adalet, insanlarına saygı, şefkat, çatışma çözümü gibi duyarlıkların öğretimi açısından fırsat sunar” (Dolan, 2014, s. 95). Bu duyarlıkların öğretimi, Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Başkanlığının 04.08.2022 tarihli resmi verilerine göre ülkemizde geçici koruma² kapsamında 3.650.430 kişi yaşamakta (Geçici Koruma, 2022) olması nedeniyle elzemdir. Türkiye’deki pek çok ilin nüfusundan fazla olan bu sayı temel alınacak olunursa, Türkiyeli çocuk ya da yetişkin bir bireyin savaş ve göç olguları hakkında bilgi edinmesi, savaşa maruz kalan kişileri ve mevcut hallerini anlaması bakımından önemlidir.

Bu araştırma kapsamında zor konulardan “savaşa maruz kalan bireyler”i işleyen bir resimli kitap olan *Dönme Dolap* incelemeye alınmıştır. Araştırmada savaş, savaşa maruz kalma ve zorunlu yer değiştirme gibi çatı kavramlara ait anlamların nasıl ve ne şekilde oluşturulduğunun; savaşa maruz kalan kişilerin nasıl resmedildiğinin ve mevcut durumlarının nasıl aktarıldığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda veriler, Grup Mü’nün görsel göstergebilim yöntemi aracılığıyla çözümlenmeye çalışılmıştır.

Görsel İletişim Tasarımı Olarak Resimli Kitaplar

Resimli kitaplar kavramının yazılışını İngilizcede picture-book gibi ayrık ya da picturebook gibi bitişik olarak görebilmek mümkündür. David Lewis (2001) bu kavramın picturebook olarak bitişik yazılmasını önermiş, böylece kavramın resimleme ve kelimelerin birleşmesiyle daha büyük bir anlam ileten çağdaş resimli kitapları işaret ettiğini ifade etmiştir. Nikolaeva da *resimli kitap (picturebook)* kavramını, hikâyede yaratılan anlamın kelimeler ve resimlemeler/imağların etkileşimi aracılığıyla oluşturulan özel bir kitap türü şeklinde tanımlamıştır (1997, s. 247). Lukens ve arkadaşları resimli kitap resimlemelerinin önemini ve gelişimini şu şekilde açıklar:

Randolph Caldecott, 1800’lü yılların sonuna doğru tümü renkli çift sayfa büyüklüğündeki illüstrasyonları ilk sergilediğinde, resimli kitaplarda sürekli değişim ve yenilik getiren bir süreci başlatmıştır. İlk defa 1938 yılında düzenlenmiş ve onun onuruna Amerikan resimli kitabına verilen Caldecott Madalyası Ödülü, çizimin gittikçe artan önemini kurumsallaştırmış; resimli kitapların, çocukların okuryazarlık öğrenimindeki eşsiz rolüne destek vermiştir. Hem yetişkinlere hem de ayrı okur grupları olarak hitap eden resimli kitaplar, her türde yenilikler yaratmayı, okurlara yeni üsluplar, tasarımlar ve tercihler sunmayı sürdürmektedir. (Lukens vd., 2018, s. 47).

Resimli kitaplar biçimsel, içeriksel ve resimleme unsurları üzerinden görsel iletişim tasarımı alanına dâhil olmaktadır. Genelde okul öncesi dönem, özelde ise 0-3, 3-6, 6-8³ yaş aralığında olan çocuklara yönelik hazırlanan resimli kitaplar biçim, içerik ve resimleme açısından çocuğun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal gelişim dönemlerine uygun olarak tasarlanmaktadır. Biçimsel özellikler iki alt başlıkta değerlendirilmektedir: Birincisi fiziksel özellikler, ikincisi ise tasarım (sayfa ve kapak). Fiziksel özellikler kitabın boyutu, şekli, ağırlığı, ciltleme tipi (yapıştırma, zımbalı/spiralli, katlama, dikişli), kâğıt özellikleri (dayanıklılık, gramaj, birinci/ikinci hamur, parlak/mat, dokulu/dokusuz), kapak özellikleri (kalın Bristol, laklı, selafonlu vs.) üzerinden farklılaşmaktadır. Tasarım başlığı altında sayfa tasarımında metin-resim ilişkisi ve oranı; kelime ve

² “Mevcut mevzuatımızda kanuni düzeyde yer almayan geçici koruma rejimi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun ‘Geçici Koruma’ başlıklı 91’inci maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Göç İdaresi Başkanlığı, Geçici Koruma, 2022).

³ Verilen yaş aralıkları yayınevlerine ya da alanda çalışan araştırmacılara göre farklılık gösterebilmektedir.

satır arası espaslar; etkileşimlilik (*pop-up* ya da hareketli); ek materyal kullanımı (boya, kalem, yapıştırıcı, kesme vb.); tipografi kullanımı (font, punto) ve yerleşimi; sayfanın sağ/sol - alt/üst boşluğu ve yerleşimi; baskı kalitesi; ön ve arka kapak tasarımında görsel kullanımı (ilgi çekici mi? Başlık ve metin uyumu nasıl?); ön, iç ve arka kapakta kitap adı, yazar, çizer ve çevirmen, yayınevi ve basım yeri adı, yayın yılı, hedef yaş grubu; arka kapakta tanıtıcı yazı bilgisi değerlendirilmeye alınmakta, özellikle görsel kullanım ve başlık üzerinden tasarımlar farklılaşmaktadır. İçeriksel özellikler ise konu, tema, olay örgüsü, karakter tasarımı, kurgu, dil ve üslup, metin – resim ilişkisi/ iletişimi ve etkileşimi, çocuğa görelik gibi başlıklar üzerinden değişmektedir. Kısaca ve kabaca örnek vermek gerekirse, 0-3 yaş dönemi için hazırlanan resimli kitapların genellikle görsel algı gelişimine katkı sağlamak ve nesnelerin tanınması, numerik, alfabetik öğrenimi ya da ince motor gelişimini desteklemek amacıyla tasarlanmakta olduğunu söylemek mümkündür. Bu kitaplar büyük resimlemeler ve az sayıda yazılardan oluşan renkli ve parlak kitaplardır. 3-6, 3-8 yaş dönemindeki çocuklar için tasarlanmış resimli kitaplar, yüksek oranda resimlemeden oluşmakta olup belirli bir konusu, teması, olay örgüsü, mekân ve karakterleriyle kompoze edilmektedir. Hikâyelerin bilişsel ve duyuşsal uyaran olması adına ritimli, bir başka deyişle fonetik olarak oluşturulması; didaktik olmaması; çocuğun kendisinde var olan eksiklikleri/hataları ya da fark edemediği bir yönünü hikâye aracılığıyla keşfetmesi; olay örgüleri üzerinden farklı sorun ve çözümleri deneyimleyebilmesi önem arz etmektedir. Karakterlerin gündelik hayat pratikleri içinde var olabilecek; mükemmel olmayan, kusurlu, duyguları (öfke, sinirlilik, hırçınlık, sevinçli, neşeli, umutlu vb.) ve takıntıları olan biri şeklinde resimlenmesi, çocuğun kolaylıkla özdeşleşme sağlamasına ve işlenen konunun çocuk üzerinde daha etkili olmasına aracı olabilir. Buna ek olarak gereğinden fazla başkahraman olmaması, yan kahramanların ana kahraman çevresinde açık tanımlarla anlatılması, çocuğun karmaşık yapıları ve ilişkileri anlamlandırabilecek, yorumlayabilecek bir bilişe sahip olmaması dolayısıyla daha uygun olabilir (Yalçın ve Aytaş, 2016, s. 90). Biçim ve içerik unsuru dışında anlam oluşumuna ve onun doğru iletilmesine katkı sağlayan, aracılık eden bir diğer görsel iletişim öğesi ise resimlemedir. Hikâye ile eş değere sahip olan resimleme, çoğu zaman hikâyenin değerini yaratan, artırarak başat rol üstlenir.

Resimleme ve hikâye arasındaki ilişkinin beş farklı etkileşimi mevcuttur. Bunlardan ilki resimleme ve metnin simetrik olduğu kitaplardır. Bu kitaplarda metin resimlenir; resim ve metin aynı olay/olguları anlatır. Burada amaç metni görselleştirerek güçlendirmektir. İkincisi; metni açıklığa kavuşturan, metinde yer alan olay örgülerinin aydınlatılması için resimlemelere ihtiyaç duyan kitaplardır. Üçüncüsü; metni geliştirmek, zenginleştirmek ya da detaylandırmak için resimleme kullanılan kitaplardır. Bu kitaplarda temel anlatı metinde verilir ancak çizimler metne destek olacak daha fazla ayrıntı içererek metnin sınırlarını genişletir. Dördüncüsü; temel anlatıyı metnin verdiği, hikâyenin ayrıntılarını ise resimlemenin aktardığı kitaplardır. Beşincisi ise resimlemenin temel anlatıyı aktardığı, metnin ise hikâyenin ayrıntılarını verdiği kitaplardır (Golden, 1990, s. 105). Bu maddelere ek olarak, resimlemenin metinden yola çıkarak metnin çeperinde ve aynı zamanda ondan bağımsızlaşarak ek anlatıya olanak sunduğu, üst metin oluşturduğu kitapların var olduğunu da ifade etmek gerekir. Ayrıca metne ihtiyaç duymayan, salt olarak resimlemelerle anlatı kuran sessiz kitaplar da vardır. Toplumun farklı konumlarındaki her bir bireyin bu kitaplardan birbirinden farklı anlatılar çıkarması dolayısıyla sessiz kitapların en zengin anlatı yapısına sahip kitaplar olduğunu da eklemek gerekir.

Resimli Kitaplarda Resimleme

Resimli kitaplardaki resimleme okul öncesi dönemde olan çocuğun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal gelişiminde, bireyselleşme ve toplumsallaşmasında, özdeşleşme sağlayıp öğrenme süre-

cini etkinleştirmesi ve hızlandırmasında aktif rol üstlenir. Bu dönem çocukları için hazırlanan resimli kitap resimlemelerinde estetik kaygı, iletişim ve etkileşim değeri ön plandadır. Sever'e (2015) göre sanatsal kaygı ile hazırlanmış olan resimli kitap resimlemeleri, çocukların gelişim sürecine şu şekilde önemli katkılar sunar:

- “Resimler, sessiz kitaplardan başlayarak çocukların belleklerinde nesne ve varlıkların görsel imgelerini oluşturur ve böylece kavramsal gelişimine katkı sağlar.
- İşitme, bakma, görme, imgeleme gibi duyu algılarının gelişmesine olanak sağlayan resimlemeler, çocukların soyut kavramları algılamalarını kolaylaştırır.
- Kitap dinleme ve okuma sürecinde, çocuğun birçok duyusuyla katılmasına aracı olur.
- Çocuğa hayal kurma, düşlem ve düşünme gücünü harekete geçirmek için olanak sağlar.
- Çocuğa, resmin duyu ve düşünceleri açıklamanın bir dili olduğuna, sanat dilinin de birden çok anlam içerebileceğine ilişkin ilk deneyimleri kazandırır.
- Resimlemeler üzerine yapılan konuşma ve yorumlar, çocukların konuşma ve dinleme becerilerini geliştirir.
- Çocukları okumaya özendirip yazıya dayalı metinlerle kuracakları iletişime hazırlar.
- Çocukların ‘Sanat nedir? Sanatçı kimdir?’ sorularına yanıt olabilecek somut örnekler sunar.
- Çocuğa yaşadığı çevreye, doğaya daha duyarlı bakabilmeyi öğretebilir” (s. 189).

Resimleme yapacak olan sanatçının veya çizerin üslubu, üstte yer alan maddelerin işlerliğine, hikâyenin etkin aktarılmasına, anlama ve anlamlandırmaya, iletişim ve özdeşleşmenin sağlanmasına aracılık eder. Örneğin, savaş gibi zor bir konunun resimlenmesinde eğlenceli, neşeli çizgileri olan, üslubu zor konular için uygun olmayan çizerlerle çalışmak hikâyenin, iletinin doğru aktarılmaması; çarpık iletilerin aktarılması anlamına gelebilir.⁴ Dolayısıyla sayısız teknik ve üslubun arasından hikâyeye uygun olan resimlemeyi yapacak çizeri bulmak, onunla hikâye üzerinde aynı dili konuşuyor olmak ve ortak kaygıları taşımak son derece önemlidir.

Resimli anlatımda çerçeve içine sığdırılan ya da çerçeve dışına taşan/taşırılan her bir imgenin ve rengin kullanımı iletişim ve etkileşimi etkilemektedir. Hikâyeye uygun olarak resimleme yapılması, kompoze edilmesi ve renklerin kullanılması okur ile kopukluk ya da çatışmanın olmaması ve amaç doğrultusunda kod açımının yapılması bakımından gereklidir. Bu gerekliliğin hassasiyeti, özellikle zor konuları içeren hikâyelerin resimlemelerinde artmakta, derinleşmektedir.

Resimli Kitaplarda Zor Konular; Savaş, Savaşa Maruz Kalmak

Literatüre travmatik ya da riskli olarak geçen zor konular; göç, savaş, boşanma, ölüm, ırkçılık, istismar gibi çocuğa aktarması güç olan olguları içerir. Şirin'e (2019) göre “her türlü ihmal; fiziki, ekonomik, cinsel ve duygusal istismar; boşanmış aile çocukları; engelli olma durumu; göç çocukları; savaş mağduru gibi güç koşullardaki çocuklar; aile içi iletişimsizlik; iletişim araçlarının etkileri; ırkçılık-ötekileştirme ve çevre sorunları, sorun odaklı çocuk edebiyatının konusu olabilir” (s. 88). Resimli kitapların “edebî duyuş kazandırma yanında bir başka işlevi de çocuğa hayata dair birtakım farkındalıklar kazandırmasıdır. Resimli kitaplarda temel amaç eğitmek olmasa da çocuğu hayatta karşılaşabileceği birtakım olay ve durumlara karşı hazırlamaktır” (Yakar vd., 2019, s. 56). Zor konuların resimli kitaplarda işlenmesi, çocuğa çocukluğu süresince karşılaşabileceği ölüm, boşanma gibi olguların resimli kitaplar aracılığıyla aktarılması, çocuğun ilgili olguyu kabullenmesini ve meşrulaştırmasını sağlayabilir. Bunun yanı sıra ilgili olgu karşı-

⁴ Bu noktada editör anahtar rol üstlenir. Editörün uzmanlığı, deneyimi, çocukların gelişim dönemleri ve gereksinimlerini iyi bilmesi, güncel olarak yerli ve yabancı resimli kitapları takip etmesi, hikâye ve resimlemeler özelinde analizler yapabilmesi, eleştirel düşünebilmesi gibi özellikleri, resimli kitabın alan içinde yer edinmesi ile yakından ilişkilidir.

sında çocuğa nasıl düşünmesi, hareket etmesi gerektiğiyle ilgili fikir verebilir, yol gösterebilir. Ancak zor konular söz konusu olduğunda, yazılı ya da görsel olarak üretilen içeriğin iletilmesi, aktarılması pek çok hassas aşamayı da beraberinde getirir. Bu aşamalardan biri ve en önemlisi yazar, çizer, uzman (çocuk gelişimi uzmanı, iletişim uzmanı, pedagog, psikiyatr) ve editör işbirliği içerisinde gerçekleşmesi ve sürecin sonlanana kadar yürütülmesidir. Bahsi geçen iş birliği, 0-6 yaş dönemindeki çocuğun gelişim sürecinin sonraki yıllarında inşa edeceği kişiler arası ve toplumsal iletişim, etkileşim biçimlerini şekillendirmekte ve bu dönemde edindiği tüm deneyim, bilgi edimlerinin kişilik gelişiminin referansı olduğu dolayısıyla vazgeçilemezdir, elzemdir. Resimli kitabın biçimsel, içeriksel ve resimlemelerinin ilgili uzmanlar tarafından çocuk gerçekliği, çocuğa görelilik kavramları çerperinde değerlendirmesi; geri bildirimlerin yazar, çizer ve editör tarafından gözden geçirilmesi; uzlaşma sağlanamaması ya da gerekli görülmesi halinde başka uzmanların görüşüne başvurularak yeniden revize edilmesi, hazırlanması bir diğer önemli aşamayı oluşturur.

Çalışmada savaş nedeniyle yaşamını sürdürebileceği güvenli, savaşın olmadığı bir başka coğrafi alana gitmek zorunda kalan kişiler, savaşa maruz kalan olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama mülteci⁵, geçici koruma kapsamındaki kişiler, göçmen ya da sığınmacı⁶ kavramlarına ait tanımlamaların yetersiz olması, savaş dolayısıyla yer değiştirmek zorunda kalan kişileri işaret edecek başka bir kavrama ihtiyaç duyulması dolayısıyla ortaya koyulmuştur. Savaşa maruz kalan kişiler, savaşın çıktığı coğrafi alan çeperi içinde kalan, savaşı destekleyen ya da desteklemeyen, savaşın çıkmasını sağlayan ya da sağlamayan herkesi tanımlanmaktadır. Çünkü savaş, o çeper içinde kalan herkesin çeşitli biçimlerde maruziyet yaşamasına (örneğin gündelik yaşam pratiklerini değiştirmek ya da güvenli bölgelere doğru yol almaya çalışmak, yer değiştirmek ve yersiz yurtsuzlaşmak zorunda kalmak vb.) neden olmaktadır.

Savaşa maruz kalmış kişileri konu edinen resimli kitaplar, başka ülkelere doğru hareket etmek ve oraya yerleşmek zorunda kalan çocuklarla aynı ortamda (örneğin okullarda, kamusal alanda) bulunma ihtimali olan yerleşik çocuklar arasında önemli roller üstlenir: Çocuklar arasında empatik iletişim köprüsü oluşturması, iletişim ve etkileşim kurdurması ya da artırması, ötekileştirmeyi dışta bırakması, uyumlanmada yardımlaşma, dayanışma sağlaması bunlardan bazılarıdır.

Araştırmanın Amacı

Araştırma kapsamında, savaşa maruz kalan bireyleri konu edinen resimli kitap olan *Dönme Dolap* incelenmeye alınmış olup savaşa maruz kalan kişilerin nasıl resmedildiği; mevcut durumlarının nasıl aktarıldığı; savaş, savaşa maruz kalan ve zorunlu yer değiştirme gibi çatı kavramlara ait anlamların nasıl ve ne şekilde oluşturulduğunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

S1: *Dönme Dolap* resimli kitabında savaş, savaşa ait izler ve savaşa maruz kalanlar hangi resimlemelerle sunulmakta ve bu resimlemeler yan anlamda/örtük olarak neyi ifade etmektedir?

⁵ "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder" (Göç İdaresi Başkanlığı, Mülteci, 2022)

⁶ Şebnem Çakran ve Veysel Eren (2017) "*Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması*" başlıklı makalesinde mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramlarının keskin hatlarla birbirinden ayrıldığını ve bu kavramların eşit anlamda kullanılmalarının ciddi sorunlara yol açacağını ifade eder. Mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramları arasındaki derin farklılıkları ulusal ve uluslararası mevzuatlara dayandırarak açıklayan Çakar ve Eren'in makalesi, "Savaşa Maruz Kalan Kişiler" kavramına niçin ihtiyaç duyulduğunun daha net anlaşılması bakımından önemlidir.

S2: Kitapta savaşa maruz kalanlar nasıl resmedilmiştir? Ayrıca bu resimlemeler neyi işaret etmekte, ne anlama gelmektedir?

S3: Kitabın resimlenmesindeki biçimsellik savaş ve savaşa maruz kalan kişilere yönelik bir duruma/olaya/olguya vurgu yapıyor ya da herhangi bir anlamı oluşturuyor mu?

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yöntemi içinde yer alan bu çalışmada, veriler doküman analizi yöntemi ile elde edilmiş ve görsel göstergebilimsel yöntem aracılığıyla analiz edilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2012-2022 yılları arasında yayınlanmış savaş temalı yerli ve yurtdışı kaynaklı resimli kitaplar oluşturmaktadır. Çalışmanın evreni, araştırmacının erişebildiği 48 resimli kitapla sınırlandırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılacağı ve nitel örneklemeler rastlantısal yöntemden çok amaçlı yöntemle belirlendiği (akt. Miles ve Huberman, 2016, s. 27) dolayısıyla bu eğilimin kısmen evreni ilk tanımlamanın kısıtlı olmasıyla ilişkili, kısmen de sosyal süreçlerin rastlantısal örnekleme yorumlanamayacak türde bir mantığı ve bağlamı olmasından kaynaklandığı (Miles ve Huberman, 2016, s. 27) sebebiyle evren amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle daraltılmıştır. Amaçlı örneklemede amaçlı bir şekilde seçilmiş nispeten küçük örneklere, hatta bir tek duruma (N=1) derinlemesine odaklanılır (Patton, 2018, s. 230). Ölçüt örnekleme de ise temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışması esastır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 140). Araştırma kapsamında savaşa maruz kalanları konu edinen resimli kitabın Türkiyeli yazar ve çizer tarafından üretilmiş olması ve mümkünse yurtdışına satışı ya da orada basımı yapılmış olması ölçüte dayalı örneklemin ölçütü olarak belirlenmiştir.

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüte dayalı örnekleme tekniği aracılığıyla, yerli ve yabancı (Türkçe çeviri) yayımların oluşturduğu çoklu evren içinden, savaşa maruz kalan kişileri konu edinen Tülin Kozikoğlu'nun yazıp Hüseyin Sönmezay'ın resimlediği *Dönme Dolap* adlı resimli kitap seçilmiştir. *Dönme Dolap* kitabı Türkiyeli yazar ve çizer tarafından üretilmiş olup, kitap yedi ülkeye satılmış (Kore, Fransa, Slovenya, İtalya, ABD, Pakistan, Hırvatistan) ve üç ülkede de (Kore, Fransa, Slovenya) basılarak diğerlerinden ayrılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında doküman incelemesinden faydalanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217).

Verilerin analizinde görsel tasarımların incelenmesi ve çözümlenmesinde örtük anlamları ve anlam katmanlarını ortaya çıkarmada derinleşmeye olanak tanıyan görsel göstergebilim yöntemi kullanılacaktır. Görsel göstergebilimin tarihsel kökeninin Pierce'e kadar dayandığı ancak "kürsamsal ve yönetsel gelişiminin 1960'larda"⁷ başladığı ifade edilebilir (Yücel, 2021, s. 95). Görsel dilin çözümlemesiyle ilgilenen araştırmacılar zaman içinde çoğalır. 1992 yılında Belçika'da Liège Okulu, *Traité du signe visuel* (Görsel Göstergenin Kitabı) adlı bir kitap yayımlar ve böylece görsel

⁷ Barthes'ın 1964 yılında *Communication* dergisinde yayımlanan '*Rhétorique de l'image*' (İmgenin Retoriği) başlıklı makalesi görsel göstergebilimin yolunu açar. İmgenin göstergebilimi diyebileceğimiz yöntemin ilk kaynağı ve öncüsü olan Barthes'ın makalede gerçekleştirdiği Panzani reklam çözümlemesi, görsel göstergebilimin kurucu metinlerinden biridir (Yücel, 2021, s. 96).

göstergebilime önemli katkılar sunan Groupe µ (okunuşu Grup Mü) ortaya çıkar. Grup Mü⁸ topluluğundaki Francis Edelin, Jean-Marie Klinkenberg ve Philippe Minguet, görsel göstergebilim yaklaşımını, *Görsel Göstergenin* Kitabı adlı yapıtlarında geliştirir. Görsel göstergebilim konusundaki en önemli kuramsal yapıtlardan biri olan bu kitapta, “görsel söylemin çözümlenmesi üzerinde durularak imgenin başlı başına bir dil olup olmadığı sorusuna yanıt aranır” (Yücel, 2016, s. 284). Ayrıca imgeyi, “kendi iç düzeni olan bir anlam dizgesi olarak ele almak ve böylece, imge çözümlenmesi için bu dizge üzerine kurulu olabildiğince açık ve genel bir model oluşturmak” amaçlanır (Yücel, 2016, s. 285).

Veri analizinde belirtilmesi gereken ‘iç güvenilirlik, dış güvenilirlik, iç geçerlik ve dış geçerlik’ kavramları, nitel araştırma yöntemlerinin doğasına uygun olan Lincoln ve Guba’nın (1986) ortaya çıkardığı sırasıyla ‘tutarlık, teyit edilebilirlik, inanılabilirlik ve aktarılabirlik’⁹ (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 298) kavramları ile açıklanmalıdır. Buradan hareketle analizin tutarlılığını sağlamak adına makale, görsel göstergebilim çözümlenmesi konusunda çalışan bağımsız bir araştırmacıya/akademisyene gönderilerek incelenmesi istenmiş ve çözümlenmelerin uygun olup olmadığı konusunda araştırmacının görüşü alınmıştır. Geri bildirimler doğrultusunda bazı düzenlemeler yapılmış ve böylece çalışmaya son şekli verilmiştir. Araştırmanın teyit edilebilirliğini/onaylanabilirliğini sağlamak adına, görsel göstergebilimin analiz birimleri/ kategorileri ve alt sınıflandırmaları verilmiş olup bunların tanımlamaları yapılmış ve tablolaştırılmıştır. Çözümlemede bu tablolar üzerinden gidilmiş olup gerektiğinde incelemeye sunulması için saklanmıştır. Görsel göstergebilim analizinde kullanılan plastik gösterge, ikonik gösterge ve dilsel ileti kategorileri ve altında yer alan sınıflandırmaların açıkça verilmesi, elde edilen bulgulara nasıl ulaşıldığını göstermekte ve böylece analizin inanılabilirliğini sağlamaktadır. Son olarak aktarılabirliği artırmak¹⁰ için araştırmanın görsel göstergebilim yöntemi olabildiğince açık ve ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir. Ayrıca amaçlı örneklem ve ölçüt örneklemenin tercih edilmesi de aktarılabirliği kuvvetlendirmiştir.

Araştırma kapsamında Grup Mü’nün görsel söylem incelemeleri için ortaya koydukları görsel göstergebilim yöntemi; plastik gösterge, ikonik gösterge ve dilsel ileti kategorileri üzerinden analiz edilmiştir. Bahsi geçen kategorilere ait değerlendirme alt sınıflandırmalar aşağıdaki gibidir: Plastik Gösterge: Görsel anlamı oluşturan ve görsel iletiyi yönlendiren, algısal ve bilişsel bir plastik sınıflandırmaya dayalı olup dil bilimsel olmayan bu yaklaşımda imgeler boyut, çerçeve, çerçevelemek/alan dışı oluşturmak, renk, biçim, doku, kompozisyon, ışık üst başlıkları üzerinden çözümlenir (Yücel, 2021).

İkonik Gösterge: Evrende bulunan bir varlığın imge düzleminde dönüştürülmüş ya da yeniden oluşturulmuş biçimi olan ikonik göstergeler, dilsel göstergeden farklı olarak içeriğine tümüyle keyfi bir biçimde bağlı değildir (Yücel, 2021, s. 202). İkonik gösterge çözümlenmesi, model/beti ve ölçek üst başlıkları üzerinden gerçekleştirilir.

⁸ Grup Mü, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıardan oluşur ve esasen “1967’den bu yana retorik, şiir, göstergebilim, dilbilimsel ve görsel iletişim kuramları üzerine çalışmalar gerçekleştirir. Topluluk üyeleri bireysel araştırmalarının yanı sıra Grup Mü imzasıyla genel retorik (1970,2003), şiir retoriği (1977), görsel göstergebilim ve imge retoriği (1992) alanlarında büyük başarı kazanan kitaplar ve birçok bilimsel makale yayınlılar” (Yücel, 2016, s. 282).

⁹ Lincoln ve Guba (1986) nicel araştırma yöntemlerinde kullanılan iç geçerlik kavramı yerine nitel araştırmaların doğasına uygun olan “inanılabilirlik”, dış geçerlik yerine “aktarılabirlik”, iç güvenilirlik yerine “tutarlık”, dış güvenilirlik yerine “teyit edilebilirlik/onaylanabilirlik” kavramlarının kullanılmasının uygun olacağını ifade etmişlerdir (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 298).

¹⁰ “Aktarılabirliği artırmak için iki yol vardır. Bunlardan ilki, ayrıntılı betimleme; ikincisi, amaçlı örneklemedir. Ayrıntılı betimleme, ham verinin ortaya çıkan kavram ve temalara göre yeniden düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya yorum katmadan ve verinin doğasına mümkün olduğu ölçüde sadık kalınarak doğrudan alıntılanması, aktarılmasıdır. Nicel araştırmada evren genelleme amacıyla seçkisiz örnekleme yönelimi ağır basarken nitel araştırmada aktarılabirliği artırmak için hem tipik olarak karşımıza çıkan olay ve olguları hem de bunların değişkenlik gösteren özelliklerini ortaya koyma amacını güden amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılır. Diğer bir deyişle nitel araştırmada genele ait bilgileri ortaya koymak yerine hem genele hem de özele ait bilgilere ulaşma yönelimi vardır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 304-305).

Dilsel İleti: Anlamı belirleme, yönlendirme ve bütünleme işlevi olan dilsel iletide, metin değerlendirilmesinin yanı sıra ve hatta onun ötesinde tipografik öğelerin oluşturduğu anlam üzerinde çözümleme yapılır. Bir çeşit kimlik yaratmakta olduğu dolayısıyla anlamı pekiştiren ya da bozan olarak tipografik öğelerin bağlama, bağıntılara, aktarılması istenen iletiye uygun olarak seçilmesi son derece önemlidir.

Çalışmada çoklu sayfa değerlendirilmesi yapılacağı dolayısıyla plastik gösterge, ikonik gösterge ve dilsel ileti kategorileri ve altında yer alan sınıflandırmaların çözümlenmesi, bu başlıklar açılmadan yapılacak olup görsellerde, üstteki kategoriler ve alt sınıflara ait karşılığı/cevabı olması halinde çözümlenmesi yapılacaktır.

Son olarak *Dönme Dolap* kitabının görsel göstergebilimsel yöntem aracılığıyla anlam ya da anlam katmanlarının daha doğru/uygun/isabetli bir okuması yapıp ortaya çıkarılması için kitabın iç sayfalarından başlanacak olup ön ve arka kapak resimlemelerinin çözümlenmesiyle son bulacaktır.

Araştırmanın Bulguları

2020 yılında Doğan Egmont yayıncılık tarafından basılan *Dönme Dolap* adlı resimli kitap Tülin Kozikoğlu tarafından yazılmış, Hüseyin Sönmezay tarafından resimlenmiş ve Keriman Güldiken editörlüğünde yayına hazırlanmıştır. Savaş ve göç teması üzerinden kurgulanmış *Dönme Dolap* kitabının arka kapak yazısında, kitabın içerik bilgisi şu şekilde aktarılmıştır:

Dünyanın iki farklı şehirden yola çıkan iki aile... Onların yolculuklarındaki aynılıklar ve ayrılıklar bizi de iç dünyamıza doğru bir yolculuğa çıkarıyor. Empatinin gücü sayesinde, ortak noktalarımızı ve aramızdaki görünmez bağları keşfediyor, hepimizin aynı gökyüzüne baktığını hatırlıyoruz. Ve görüyoruz ki ne olursa olsun oyun hep var, umut hep var.

Savaş ve göç hakkında konuşmak için şiirsel bir okuma yolculuğu.

Dönme Dolap adlı resimli kitap 28*24 cm boyutlarında olup birinci hamur mat kâğıda basılmış ve yapıştırma tekniği ile ciltlenmiştir. Karton kapak olan kitap, 40 sayfadan oluşmaktadır. Bahsi geçen bu fiziksel özellikler üzerinden değerlendirme yapmak gerekirse; hem üretici hem de okuyucu açısından ekonomik şartların göz önünde bulundurularak basıldığı söylenebilir. Genelde biçimin özelden ise fiziksel unsurların alımlayıcının/kod açanın/okuyucunun/tüketicinin bakışı ve yaklaşımını şekillendirdiği, yönlendirdiği ve değer bağlamında belli şemalara yerleştirdiği ortak kabulü üzerinden kitabın ayırt edici bir özelliği olmadığı ya da üretim ayağında ekonomik kaygılardan ötede yaklaşmadığını ifade etmek gerekir.

Kitabın tasarımsal özelliklerine mercek tutmak gerekirse; resim-metin ilişkisinde resimlemenin ağırlıkta olduğu, genellikle az sayıda sözcükle cümleler kurulduğu, harf ve kelime arası boşlukların algılanabilirliği kolaylaştırdığı, tipografi tercihinde okunaklık ve okunabilirliği sağlayan serifli font tercih edilip çerçeve içine alınan resimlemenin paspartu niteliindeki üst ve alt boşluklarında metnin konumlandırıldığı, ön ve arka kapak görselinin okuyucu için merak uyandıran şekilde hüznü aktarır biçimde resimlendiği, renklendirildiği ve bunun kitabın isminin yazıldığı font ile de uyumlu olduğu söylenebilir. Ayrıca yazar ve resimleyen ad - soyadlarının eşit hizada yazıldığı dolayısıyla bunun resimli kitap alanında önemli bir yaklaşım olduğu eklenebilir. Son olarak yaşsız kitap olduğu dolayısıyla hedef yaş gurubunun belirtilmemiş olduğunu da ifade etmek gerekir.

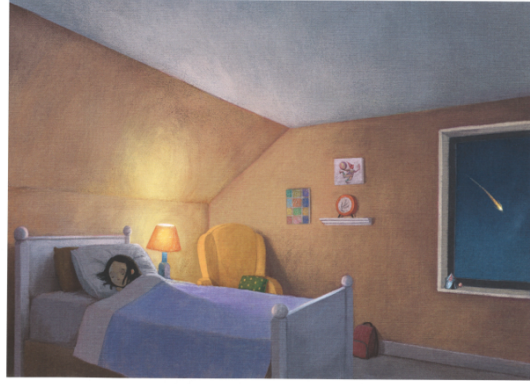
Dönme Dolap kitabı sol ve sağ sayfada konumlandırılmış iki farklı yaşamdan kesitler sunmaktadır. Sol sayfada ülkesinde savaş olmayan ve gündelik hayat pratiklerini gerçekleştiren bir erkek çocuk ve annesinin, sağ sayfada ise savaşa maruz kalıp coğrafya değiştirmek zorunda kalan bir kız çocuğu ve babasının hikâye ve resimlemesine yer verilmektedir.

Kitapta iki çocuk ve ebeveynlerinin yaşamlarının karşılaştırmalı anlatımı yapılırken bir yandan da sadece sol tarafta konumlanan sayfalar (örn. Görsel 1,3,5,7,9...) ve sağ taraftaki sayfalar (örn. Görsel 2,4,6,8,10...) ile kurgusal düzlemde kopuk olmayan, kendi içinde bütünlüklü başka bir hikâye de anlatılmaktadır. O halde kitap içerisinde birincisi karşılaştırmalı, ikincisi sol sayfaların bütünü, üçüncüsü ise sağ sayfaların bütünü üzerinden olmak üzere başlı başına üç hikâye olduğunu ifade etmek mümkündür. *Dönme Dolap* kitabının resimlemeleri ise genellikle sayfayı doldurmamış; sayfa içinde sağ ve soldan, üst ve alttan boşluk bırakılmış; çerçeve, çerçeveleme oluşturularak resmedilmiştir. Ancak kimi sayfalarda çerçeve dışına taşan, alan dışını işaret eden resimlemeler de mevcuttur. Resimlerin çerçeve içine alınmış gibi sunulması, sanat eserine gönderme yapmakla birlikte “imgede görünenle görünmeyen, temsil edilenle edilmeyen arasındaki bağıntıyı sezdirir. Alan-dışına doğru gerilim ve alan-dışının alana katılımı ise, imgenin içiyle dışı arasında ilişki kurar” (Yücel, 2021, s. 119).

Dünyanın bir yerinde

Görsel 1: Dünyanın bir yerinde

ve dünyanın bambaşka bir yerinde...

Görsel 2: ve dünyanın bambaşka bir yerinde...

Bir oğlan

Görsel 3: Bir oğlan

ve bir kız yaşıyordu.

Görsel 4: ve bir kız yaşıyordu.

Görsel 1'e bakıldığında, erkek çocuğun havai fişek gösterimlerini izlediği ve Görsel 3'te de rahat bir pozisyonda uyuduğu görülmektedir. Öte yandan Görsel 2'de uyuyan kız çocuğunun penceresinden yıldız kayması gibi görünen ışığın Görsel 4'te bomba olduğu, yakınlarındaki evlerin üzerine yağdığı ve kız çocuğunu uyandırdığı görülmektedir. Burada okuyucuya kutlama/yeni

başlangıç ile yokoluş kavramları metaforik olarak aktarılmıştır. Bunun yanı sıra Görsel 2'deki uyuyan kız çocuğunun yanında herhangi bir oyuncak ya da obje yokken Görsel 3'te uyuyan erkek çocuğunun yanında oyuncak bir ayı vardır. Çocuk ve genç psikoloğu İlhan'a göre daha çok okul öncesi dönemde görülen bir oyuncak ayı, battaniye ya da sevdikleri herhangi bir nesne ile uyuma hali, çocuğun kendini güven ortamına hazır hissetmediği dolayısıyla yanına bir nesne tutarak kendini güvende hissetmeye çalışmasını göstermektedir (2021). Oysaki erkek çocuğunun olduğu yerde bombalama yoktur, güvenli bir ortamda olduğu düşünülmektedir. Burada görsel oksimoron¹¹ kullanılmış ve güvenli ortam bir oyuncak aracılığıyla örtük olarak yok edilmiştir.

Görsel 4'te yer alan Ay'ın hava balonuna dönüşmesi ve uçup gitmesini ifade eden imge üzerinden yeryüzüne ışık yansıtan ayın, artık olamayacağı işareti verilir. Bu da karanlığa denktir. Hava balonuna dönüşen Ay'ın çerçeve dışına taşması; alana, uzama yayılması esasen bir noktada başlayan karanlığın tüm evrene yansımaları, yayılmasını ifade eder. McLuhan'ın dediği gibi artık "küresel bir köy" olduğu dolayısıyla, dünyanın bir yerinde başlayan bir karanlık tüm evrene yayılır. Öte yandan Görsel 3'te aydınlatma objesi olarak güneş yer almaktadır. Güneş imgesi aracılığıyla yaşamın varlığına, pozitifliğe, huzura göndermede bulunulur.

Bir sabah.

"Haydi" dedi annesi oğlana. "Vedalaş artık ayıciğinla da dışarı çıkalım."

Ve "Haydi" dedi babası kıza. "Vedalaş artık balığınla da yola çıkalım."

Görsel 5: Bir sabah, "Haydi" dedi annesi oğlana. "Vedalaş artık ayıciğinla da dışarı çıkalım."

Görsel 6: Ve "Haydi" dedi babası kıza. "Vedalaş artık balığınla da dışarı çıkalım."

Görsel 5'teki çocuğun yanındaki oyuncak ayıya karşılık olarak Görsel 6'da kız çocuğunun evcil hayvanı, balığı olduğu görülmektedir. Purewall ve arkadaşlarının yaptığı araştırma sonucuna göre evcil hayvana sahip olan çocuk ve ergenler duyuşsal, bilişsel, davranışsal, eğitimsel ve sosyal açıdan olumlu yönde gelişmekte, desteklenmektedir (2017). Hikâyeyi yan ve örtük anlamda derinleştirmekte olan balık imgesi canlı bir varlık olarak hayatı, yaşamı, canlılığı temsil ederken oyuncak ayı, yukarıda belirtilene ek olarak cansız, obje oluşu itibarıyla yaşamın yapaylığına vurgu yapar. Dolayısıyla bu imgeler aracılığıyla görsel oksimoron anlatıya başvurulduğu ifade edilebilir.

Görsel 6'daki duvarda yer alan raf üzerinde çerçeve içinde Ortadoğu'ya ait bir desen bulunmakta ve bu toplumsal gösterge; desen aracılığıyla savaşın olduğu coğrafi bölge olan Ortadoğu işaret edilmektedir. Bu gösterge dışında kitap boyunca savaş bölgesini işaret eder herhangi bir

¹¹ Görsel Oksimoron, "yaratıcı bir çalışmayı ortaya çıkarmanın yollarından biridir. Fotoğraf karesinde zengin ile fakirin, muhafazakâr ile modernin, ölüm ile yaşamın yan yana durması gibi. Bu zıtlıklar, tıpkı sözlü ve yazılı metinlerde olduğu gibi görsel metinlerde de bazen ironi bazen de mizah oluştururlar. Görsel metin, gördüğü şey karşısında okuru şaşırtır ve okur, sanatçının neden bu şekilde tasarladığını düşünmeye başlar (Soygüder Baturlar, 2021, s. 63).

göstergeye rastlanılmamaktadır. Ortadoğu motifli çerçevenin resimleme içinde soldaki ilk görsel oluşu ve çerçeve içindeki en üstteki obje oluşu, imgeye dikkati çekmekte ve özel bir görme alanı yaratmaktadır. Ayrıca Yücel'in (2021) vurguladığı gibi "çerçevenin dikdörtgen biçimi imgenin gerçekliğine katkıda bulunmakta, yansız ve öz bir biçimi" işaret etmektedir (s. 118). Toplumsal göstergelere ek olarak Görsel 6'ya kadar sağ ve solda resimlenen iç mekân ve karakter resimlemelerinde olağan dışılık söz konusu olmadığı, her iki tarafın da sosyal ve ekonomik statülerinin eş değer olduğunu ifade etmek mümkündür. Öte yandan, sağ tarafta konumlanan babanın kıyafetinin gri ve siyah tonlarında resmedilmesi sağ tarafta aktarılabilecek iletilerin ilk sinyali niteliğindedir.

Evden çıkarırken...

"Elimi sıkı tut" dedi annesi oğlana.

Evden çıkarırken...

"Elimi sıkı tut" dedi babası kıza.

Görsel 7: Evden çıkarırken... "Elimi sıkı tut" dedi annesi oğlana.

Görsel 8: Evden çıkarırken... "Elimi sıkı tut" dedi babası kıza.

Ana caddeye ulaşınca...

"Dikkat et!" dedi annesi oğlana.

Ana caddeye ulaşınca...

"Dikkat et!" dedi babası kıza.

Görsel 9: Ana caddeye ulaşınca... "Dikkat et!" dedi annesi oğlana.

Görsel 10: Ana caddeye ulaşınca... "Dikkat et!" dedi babası kıza.

Görsel 7'de yeşermiş yaprakları ile canlılığı, yaşamı temsil eden ağaç ve temiz bakımlı bir bina ile çevresi görülmekteyken Görsel 8'de saksı içerisinde, yaprakları dökülmüş, kurumuş ağaç dalları ve kurşunlanmış, çatlaklar oluşmuş bir bina dikkat çekmektedir. Buna ek olarak Görsel 8'de yer alan ağaç fidanının bir saksı içinde kalması, toprağa dikil(e)memesi dolayısıyla köklerini salamayıp büyümesine olanak tanınmaması da ölüm ve terk edilmişliğin gösterileni olarak

aktarılmıştır. Bu imgeler yaşam ve ölümü işaret eden ikili karşıtlıklardır. Ayrıca Görsel 7'deki büyük yeşermiş ağacın alan dışına taşması canlılığı, yaşamı dış uzama taşımış ve böylece oradaki coğrafi alanda hayatın doğal akışında sürdürdüğü anlamı yaratılmıştır. Bunun tam çaprazında, bir sonraki sayfa olan Görsel 10'da yer alan devrilmiş, camı kırılmış sokak lambasının ve yıkıntı halinde taşın alan dışına taşması da yıkımı, tahribatı, yok oluşu uzama taşımış ve böylece okuyucu örtük olarak dış uzamdaki mevcut durum hakkında bilgilendirilmiştir.

Görsel 9'da görülen kepeçenin yeri kazınması, yeni bir inşa alanı açması; nüfusta çoğalmayı, mekâna olan ihtiyacı ya da sürdürülebilir bir yaşamı imgelerken Görsel 10'da soldaki binanın üzerinde görülen büyük delik ve çocuğun üzerinde hareket ettiği yıkıntı ise yok edilen yaşam alanını göstermektedir. Yeni bir inşa ile *başlangıç*; yıkıntı, bombalanmış bina ile de *son* ikili karşıtlığı üzerinden anlam yaratılmış ve derinleştirilmiştir.

Buraya kadar gelinen noktada dikkat çeken ve kitap boyunca anlamın temeli üzerinden konumlanan, kendi doğası gereğinden uzak olup havada kahramanlar arkasından yol alan balık imgesinin giderek büyüdüğü görülmektedir. Görsel 6'da kız çocuğunun vedalaşmasıyla başlayıp Görsel 8, Görsel 10 ve sağdaki çift sayfalarda görülen balık imgesi¹², kitabın bitimine kadar varlığını sürdürmüş ve kitap kapağında yer almasıyla da önemli rol üstlenerek kitabın iletisini güçlendirmiştir.

Görsel 11: Balık imgesinin ilk görüldüğü sahne- Sayfa 6'dan detay.

Görsel 12: Balık imgesinin yola çıkışı – Sayfa 8'den detay.

Görsel 13: Balık imgesinin kahramanlarla yolculuğu- Sayfa 10'dan detay.

Görsel 14: Balık imgesinin kahramanlarla yolculuğu- Sayfa 12'den detay.

Görsel 11'den kitabın bitimine kadar sağ sayfalarda yer alan balık imgesinin giderek büyüdüğü, son sayfalara doğru devasa hale geldiği ve sağ ile sol sayfalardaki kahramanlar ile dönme dolabın balık derisine büründüğü görülmektedir. Öncelikle okuyucu, balığı ilk kez -iç sayfalarda- akvaryum içerisinde Görsel 11'in olduğu sayfada görmektedir. Ek olarak okuyucunun kitabın ismini aldığı dönme dolabı ilk görüldüğü yer de burasıdır. Görseldeki balığın olağan yaşamı içinde varlığını sürdürmesinin ardından, Görsel 12'de yaşamını sürdürmesi mümkün olmayan

¹² Yazar Tülin Kozikoğlu, balık imgesinin temsiliyetiyle ilgili kendisine yöneltilen “Ülkelerindeki savaş nedeniyle göç eden baba ve kız çocuğunu öykü boyunca takip eden turuncu bir balık var. Bu neyi simgeliyor?” sorusuna şu cevabı verir: “Kitabın çizeri Hüseyin Sönmezay için balık, resimlerinde bir imza gibiydi. Hüseyin'in resimlediği birçok kitapta gökyüzünde uçan balıklar görebilirsiniz. Bu kitap için Hüseyin'den örnek istediğimizde de balığı, yani imzasını kullandı. Ve gördük ki Hüseyin'in balığı bu öyküye müthiş yaklaşıyor, hatta cuk oturuyor. Böylece tüm öyküde kullanmaya karar verip balığı öykünün bir kahramanı yaptık. Tüm kitaba yaydık. Evet, balık kitapta simgesel olarak önemli bir yer teşkil ediyor. Fakat balığın neyi simgelediğini söylersem bu söyleşiyi okuyanların kitabı okuma zevkini kaçırmış olmaz mıyız? Belki göç eden ailenin anılarını temsil ediyor, belki umudu...” (Bianet, 2020).

bir biçimde, başka coğrafyaya gitmek durumunda kalan kahramanların arkasından havada yola çıkması; balık imgesi özelinde metaforik anlatımın da başlangıcıdır. Burada balık imgesi ailenin özlemini, hayallerini geride bırakmak durumunda kalışlarını, boşluğa düşüşlerini, üzüntülerini ifade ediyor olabilir. Veyahut yazarının dediği gibi anılarını, umudu temsil ediyor da olabilir. Balık imgesinin baba ve kızın arkasından ilerlemesi ve giderek büyümesi Görsel 12'deki evden çıktıkları resimlemeden başlayıp başka bir coğrafyaya varışlarına; Görsel 19'a kadar devam etmiştir. Baba ve kız evden uzaklaştıkça balığın büyümesi, onların eve olan özlemlerinin büyümesi anlamına gelebilir. Belki de gidecekleri yere varabilme yönündeki endişeleri anlamını taşıyor dur.

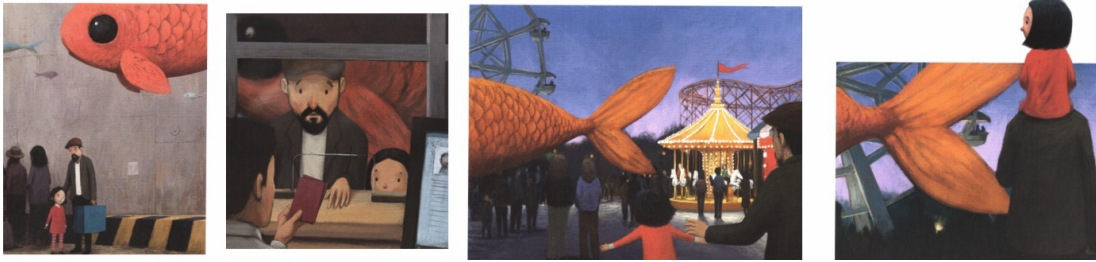

Görsel 15: Balık imgesinin kahramanlarla yolculuğu - Sayfa 14'ten detay.

Görsel 16: Balık imgesinin kahramanlarla yolculuğu - Sayfa 16'dan detay.

Görsel 17: Balık imgesinin kahramanlarla yolculuğu - Sayfa 18'den detay.

Görsel 18: Balık imgesinin kahramanlarla yolculuğu - Sayfa 20'den detay.

Görsel 19: Balık imgesinin hareketinin başlangıcı - Sayfa 22'den detay.

Görsel 20: Balık imgesinin hareket halinin devamı - Sayfa 24'ten detay.

Görsel 21: Balık imgesinin hareket halinin devamı - Sayfa 26'dan detay.

Görsel 22: Balık imgesinin hareket halinin devamı - Sayfa 28'den detay.

İmgelenen balığın Görsel 19 itibariyle artık ailenin arkalarında değil baş üstlerinde; hareket halinde olduğu görülmektedir. Görsel 19'da baba ve kızın varış noktası; sınır kapısıdır. Savaşa maruz kalıp göç etmek zorunda kalan bireylerin, sınır kapısında sıraya girdikleri ve onay alması durumunda ülkeye girebildikleri yerdir. Bir başka deyişle, baba ve kız ile empati kurulduğunda, endişenin yükselişinde dramatik artış olabileceği yerdir. Görsel 19'dan sonra gelen Görsel 20'deki balık imgesinin baba ve kız geçmesi, hareket halinde ve devasa olması, anlamın derinliklerine ulaşmamızı sağlamıştır. Bir başka deyişle, endişenin büyümesi ile balığın devasa ve hareket halinde oluşu arasında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Görsel 20'de balığın gözünün görünür halde resimlenmesi "gözü üstünde olmak" deyimini akıllara getirmekte ve baba ile kızına onay verilmemesi olasılığını düşündürmektedir. Bu çözümlemeyi kuvvetle muhtemel hale getiren ise Görsel 21 ve Görsel 22'deki resimlemelerdir. Görsel 21'de baba ve kız onay almış ve içeri girmiştir

ki balığın hareket hali sürmüştü ve kafası çerçeve dışına çıkmıştı. Görsel 22’de ise balığın sadece kuyruk kısmı kalmış, geri kalan kısımları ise çerçeve dışına, alan dışına çıkmıştı.

Dönme Dolap’ın yanına geldiklerinde “Haydi, n’olur binelim!” dedi çocukların ikisi de.

Önce, anne de baba da binmek istemedi.

Görsel 23: Dönme Dolap’ın yanına geldiklerinde “Haydi, n’olur binelim!” dedi çocukların ikisi de.

Görsel 24: Önce, anne de baba da binmek istemedi.

Bir önceki sayfada çerçeve dışına çıkan balığın, Görsel 23 ve Görsel 24’te kahramanların bedenlerinde varlık gösterdiği görülmektedir. Genel planda resimlenen dönme dolap önünde balığın pullu derisine bürünmüş kahramanlar dışında her yer ve herkes siyah – beyaz tonlarındadır. O halde bu noktada dönme dolabın evreni temsil ettiği ve balık imgesinin temelde endişe olduğu olasılığından hareketle her iki tarafın da endişe/bilinmezlik/kaygı içinde olduğundan söz edilebilir.

Ama neyse ki çocuklar ısrar etti de binmeye karar verdiler.

Ve Dönme Dolap döndü, döndü, döndü...

Ve döndü.

Görsel 25: Ama neyse ki çocuklar ısrar etti de binmeye karar verdiler. Ve Dönme Dolap döndü, döndü, döndü...

Görsel 26: Ve döndü.

Görsel 25 ve Görsel 26’ya gelindiğinde, uzak planda dönme dolabın balığın rengiyle kaplanmış olduğu ve yine dönme dolabın dışında her yerin siyah-beyaz olduğu görülmektedir. Metin aracılığıyla kahramanların dönme dolaba bindiği anlaşılabilir olup sosyal bir varlık olarak insanların etkileşimleri aracılığıyla endişeyi gittikleri yerlere yaydıkları ifade edilebilir.

Ta ki her biri kendini ötekinin yerinde bulana dek.

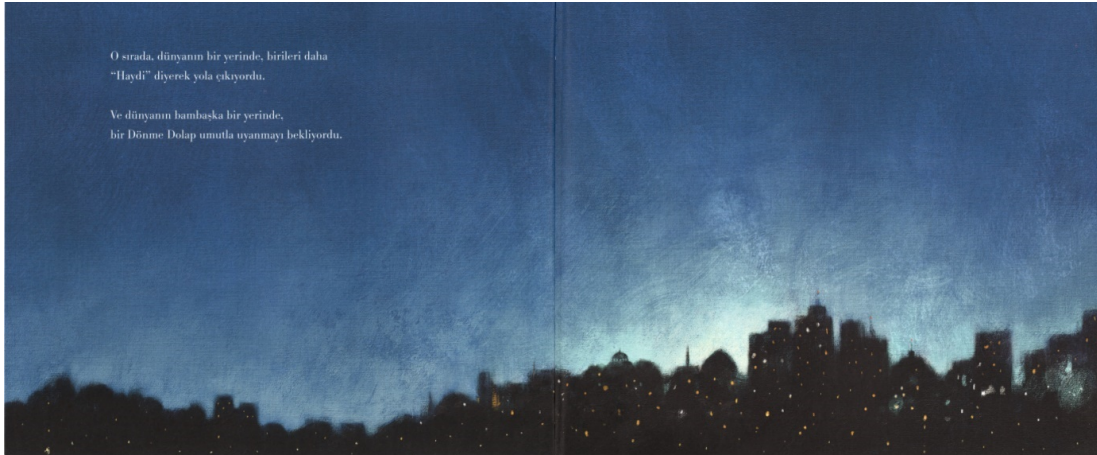

İşte o zaman herkes aynı Dönme Dolap'ta olduğunu anladı.

Görsel 27: Ta ki biri kendini ötekinin yerinde bulana dek.

Görsel 28: İşte o zaman herkes aynı Dönme Dolap'ta olduğunu anladı.

Görsel 27 ve Görsel 28'de ise düğüm tamamen çözülmektedir. Yakın plan ile resimlenen dönme dolabın kabinleri, balığın pullu derisi ile kaplanmış, gözleri ve ağzı da rahatlıkla seçilebilir olmuştur. Öte yandan kahramanlar kendi hallerine dönmüşlerdir. Görsel 27 ve Görsel 28 aracılığıyla, sosyal bir varlık olarak insanların eşit olduğu; esasen insan türü özelinde eşitler arasındaki eşitsizliğin olmadığı; dünyanın bir ucunda yaşanan bir durumun, olayın dünyanın öbür ucunda yaşayan insanları etkileyebildiği gösterilmiştir. Kısaca ve kabaca, dönme dolap evrendir, eşitleyendir. Son olarak bu argümanı destekleyen en önemli görsel göstergenin, kitap boyunca sağ tarafta konumlanan baba ve kızının sol tarafta, sol tarafta konumlanan anne ve oğlunun ise sağ tarafta resmedilmesi olduğu söylenebilir. Empatiye, empatik iletişime yapılan vurgu, metin ile resimlemenin başarısı üzerinden pekişmiş, bütünleşmiş, kuvvetlenmiştir. Empatik iletişimin gerekli ve hatta zaruri olduğu iletisini alımlamak da zor değildir.

O sırada, dünyanın bir yerinde, birileri daha
"Haydi" diyerek yola çıkıyordu.

Ve dünyanın bambaşka bir yerinde,
bir Dönme Dolap umutla uyanmayı bekliyordu.

Görsel 29 – Görsel 30: O sırada, dünyanın bir yerinde, birileri daha "Haydi" diyerek yola çıkıyordu. Ve dünyanın bambaşka bir yerinde, bir Dönme Dolap umutla uyanmayı bekliyordu.

Görsel 29 ve 30'da daha çok dilsel ileti üzerinden, insan türü var oldukça savaşa maruz kalan insanların olabileceği; yaşananların, savaşların son bulmayacağı yönündeki umutsuzluk, dönme dolabın varlığının işaret edilmesiyle umut vaat eder.

Görsel 31: Sözsüz, son sol sayfa.

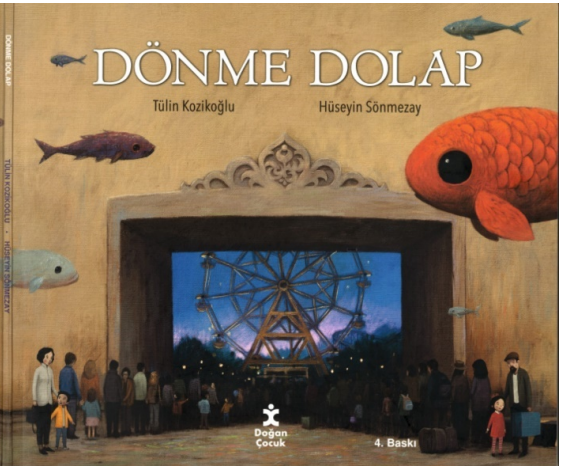
Görsel 32: Sözsüz, son sağ sayfa.

Görsel 31 kitabın en vurucu sahnelerinden birinin resimlemesidir. Kırmızı, içi dolu olduğu anlaşılan bir bavul ve üzerindeki oyuncak ayı, kitap süresince sol sayfada konumlanan anne ve oğulun tarafındadır. Görsel 3'e döndüğünde uyuyan oğlan çocuğunun üzerindeki örtünün kırmızı renkli olduğu ve yanında da oyuncak ayısının yer aldığı görülmektedir. Sol sayfada resimlenen kırmızı bavulun rengi, örtünün renginden alınmış olup ayıcık ise oğlan çocuğunun oyuncuğudur. Söze ihtiyaç olmayan kuvvetli resimleme aracılığıyla, kim bilir belki bir gün evinde rahat uyuyup gündelik hayat pratiklerine devam eden kişilerin de savaşa maruz kalıp göç etmek zorunda kalma durumuna vurguda bulunur. Esasen sol tarafta resimlenen kişiler henüz o durumla karşılaşmamış olan okurlardır. Okurun incelikli düşünmesine, sorgulamasına aracı olan resimlemede empatinin sınırları zorlanmış ve böylece okurun savaşa maruz kalanlara yönelik empati kurmaması olanaksızlaşmıştır.

Görsel 31 ile kitap son bulmuş ancak kitabın anlatısı henüz bitmemiştir. Dönme Dolap kitabının ön ve arka kapağı empatiyi bir adım ötesine taşımış ve hatta sempatinin kapılarını aralamıştır.

Görsel 32: Arka Kapak

Görsel 33: Ön Kapak

Görsel 32’de görüldüğü üzere sol taraf çeşitli renk, şekil ve büyüklükte balık imgeleriyle doludur. Görsel 31’deki bavul ve ayıcık imgeleri ile yola koyulmak üzere olan kişilere göndermede bulunulmasının ardından Görsel 32’de resimlenen balık imgeleri anlamı pekiştirmiştir. Savaşa maruz kalan insanların bavulunu hazırlaması ve dolayısıyla yola koyulmasıyla başlayan ve endişeyi gösteren balık imgelerinin, “dünyanın bir yerinde, birilerinin daha ‘Haydi’ diyerek” çıkacağı yolu bekliyor olabilir. Öte yandan Görsel 33’ü de dâhil edip bütüncül bakıldığında, sol tarafta bekleyen anne ve oğulun arkasında kalan uzamının açık alana yayılması ve balıkların daha çok sol tarafta konumlanması ile belki de endişenin o tarafta daha çok olduğu ya da insanlar arası etkileşimin kolaylaşması üzerinden endişenin savaş olmayan bölgelerde de olması gerektiği ifade edilmiş olabilir.

Kitap kapağı resimlenmesi ve tasarımının ilgiyi çektiği ve okurun satın alımı yönündeki itici kuvveti oluşturduğu dolayısıyla ön kapak üzerinde detaylı çözümleme yapmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

Kitabın ön kapağı olan Görsel 33’te yer alan resimlemede, oymalı çerçeve ve çerçevenin içine; dönme dolabın olduğu alana girmek üzere sağ ve solda sıraya girmiş insanlar görülmektedir. Derinlik algısı yaratan oymalı ahşap çerçeve aracılığıyla sanat eserine vurgu yapıldığı, sanat eserine konu olanın ise savaşa maruz kalanlar ve onlara tanıklık eden çağdaşları olduğu söylenebilir. İllüstrasyon sanatçısı Hüseyin Sönmezay’ın tarihe tanıklık ettiği dönemin savaş, savaşa maruz kalanların göç etmesi ve en çok göç alan ülkede yaşamaları dolayısıyla resimlemesi tarihe not düşer türdendir. Sanatçının resimlemesindeki tanıklık, Francisco Goya’nın 3 Mayıs 1808 Katliamı ya da Pablo Picasso’nun 1937 yılında resimlediği Guernica tablosundaki gibidir.

Dönme Dolap resimli kitabının ön kapağında yer alan çerçevenin alt kısmı uzama yayılır, açıktır. Açık çerçeve aracılığıyla oluşturulan anlam, anlamı oluşturan göstergeler alan-dışı işaret etmektedir.

Görsel 34: Kız çocuğunun bakış ve beden yönü

Görsel 35: Sağ ve soldaki insanların sırası üzerinden yaratılan perspektif etkisi, bakış yönü

Görsel 34’te yer alan kız çocuğunun bakış ve beden yönü üzerinden alan dışında bir hareketlilik, çocuğun ilgisini yönlendiren bir durum olduğunu ifade etmek mümkündür. Bakış ve beden yönü göstergesi, çocuk ve babası arkasında sıraya girmek üzere gelen kişilerin olduğunu gösterir. Uzak planda resimlenmiş Görsel 35, bahsi geçen gösterileni şu şekilde destekler: Sağ ve solda konumlanmış kişiler aracılığıyla bir perspektif etkisi yaratılmıştır. Perspektif etkisi sıranın sadece belli bir açıdan resmedildiğini ve görmemiz istenen açının dışında da süregiden bir hareketlilik olduğunu işaret eder. O halde özetle, kız çocuğunun bakış ve beden yönü ile perspektif etkisi üzerinden alan dışı yaratıldığı ve bunun yan anlam düzeyinde anlama katkı sunarak anlamı varsıllaştırdığı söylenebilir. Bunun yanı sıra, iki taraf arasındaki fiziksel uzaklık hiyerarşilendirilmiş; biz ve onlar biçimi üzerine kurgulanmış ve böylece prokemik kod olarak okunmayı

da mümkün kılmıştır. Buna ek, kinezik kod çözümü olarak kitabın iç sayfalarında ve kitap kapağında kız çocuğunun kaygı, endişe ve korkudan uzak resimlendiği söylenebilir. Bu resimlemenin gerçek ile kısmen ilişkili olduğunu, resimlemedeki hassasiyetin çocuğa görecelik ilkesine göre oluşturulduğunu da eklemek gerekir. Son olarak, kız çocuğunun bakış ve beden yönü, izleyiciyi/okuyucuyu tanık olarak konumlandırır. Yücel (2021), tanıklığı şu şekilde açıklar: “Yüzün yandan ya da dörtte üçlük görünmesi izleyicinin konumunu rahatlatıp güçlendirir, izleyici sahneye girmeden ve kişisel bağını kurmadan imgeyi izler, sahneye tanık olur. İzleyici kendine anlatılan bir duruma, öyküye de tanık olduğundan bu duruş biçimi imgenin anıtsallığını da pekiştirir” (s. 208).

Görsel 35’te yer alan görselin sağında konumlanmış olan yetişkinler, çocuklar ve onlara ait eşyalar, sol tarafta konumlanmış olan insanlara göre daha koyu tonlarda resimlenmiştir. Kitabın öznesi olan baba ve kız dışındaki diğer insanların solgun, silik resmedilmesi ve renklerinin diğer tarafa göre koyu tonlarda olması savaşa maruz kalan kişilerin sosyolojik düzlemdeki mevcut sıkıntılı durumuna vurgu yapar niteliktedir. Bahsi geçen vurguyu destekleyen bir başka gösterge ise sol tarafta sıraya girmiş insanların aralarındaki mesafe ile sağ taraftakilerin arasındaki mesafenin aynı olmayışıdır. Sağ taraftaki insanlar arasındaki mesafe sıktır, dikeyde sıraya girenlerin yanındaki insan sayısı ise daha fazladır. Zorunlu yer değiştirmede yaşanan, geride kalan aile üyeleriyle hareket etme halinden kaynaklanan bir kalabalık, sıkışıklık görülmektedir. Mesafenin sıklığı, sıkışıklık hali ve renklerin koyu tonlarda kullanılması üzerinden çizgisel bir görüntü oluşmakta ve böylece sağ tarafta sıraya girmiş olan insanları birleştirip silikleştirmektedir. Bu çizgisellik savaşa maruz kalan insanların, yokluğunu işaret eder gibidir. Özetle, renklerle yaratılan anlamın, zorunlu olarak başka ülkelere yerleşen ve oralarda ötekileştirilen, istenmeyen savaşa maruz kalan kişilerin imgesel karşılığı; varlar ama yokların resimsel anlatımı olduğu söylenebilir. Öte yandan Görsel 35’in solunda konumlanan yetişkinler ve çocuklar daha canlı renklerle resimlenmiştir. Hayat, canlılık, yaşam, keyfi bir durum için orada bulunma hali renklerden aktarılmıştır. İnsanlar arasındaki mesafenin olması onları birleştirmemekte; bunun tam aksine birey olarak var olduklarını göstermektedir.

Dönme Dolap kitabı dijitalde resmedilmiş, basılı materyaldir. Ancak Sönmezay’ın yağlı boya dokusu veren; darbelerini ve renk geçişlerini görmemizi sağlayan bir fırça tercih etmesi üç boyutluluk algısı yaratmış, izleyici ile arasındaki mesafeyi silikleştirmiş ve izleyiciye dokunsallık imkânı tanımıştır. Buna ek olarak ifade etmek gerekir ki sanatçının teknolojik aygıtların ve içeriklerinin sağladığı olanakları -her ne kadar yağlı boya tablodaki dokunsallık ve dokunsallığı sürdürme hissiyatına birebir karşılık gelmese de- izleyicinin özdeşleşme ve empati kurmasına olanak tanıyacak şekilde kullanması basılı materyallerin de izleyiciye ulaşabilecek dokunsallığı yaratabileceği ve mesafeleri kaldırabileceğini gösterir.

Dönme Dolap kitabının ön kapağındaki kompozisyon yatayda konumlandırılmıştır. Derinlik algısı yaratılan yatay konumlandırmada denge unsuru turuncu Japon balığının ağırlığı üzerinden asimetrikleşmiştir. Sağ ve sol sıralarda bekleyen insan konumlandırmaları üzerinden oluşturulan ritim unsuruyla dinamizm/devinim yaratılır. Bunun yanı sıra aynı konumlandırmadaki renk kullanımı, bavul /sırt çantası, kol çantası gibi unsurlar ise sosyal düzlemde oluşturulmuş zıtlığı; iki farklı tarafı işaret eder. Sağ ve sol altta yer alan kahramanların üzerinde kullanılan ışık ile başlayan vurgu, perspektif ve ritim kullanılarak dönme dolaba doğru kayar. Kahramanların üzerinden başlayan ışık, karanlıkla devam ederken dönme dolap üzerinde tekrar yer bulur. Böylece okuyucunun bakışı, birden çok ögeye yönlendirilir. Balık figürünün ölçü olarak büyüklüğü, egemenliği etkin kılar. Son olarak, kompozisyonun kendi içinde oluşturduğu tutarlılık, dengeyi (simetrik ya da asimetric) oluşturmuş, böylece birlik ve bütünlüğün sağlanmış olduğu, kompo-

zisyonun bütünü üzerinden okuyucuya empatik iletişim kurdurduğu, düşündürüp sorgulamaya ittiği ve nihai sonucunda da eşit ya da benzer olunduğu kanısında ortaklaştırdığı söylenebilir. Hiyerarşik bir biçimde kullanılmış olan ışığın şiddeti kahramanların üzerinde artırılmış ve böylece duruşu, bakışı, giyimiyle betileri vurgulanmıştır. Dolayısıyla okuyucu/ alımlayıcının dikkatinin çekilmesi istenen imgelerin birincil öge olarak konumlanması ışık aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca koyu tonlarda renklendirmenin orta tarafta olup ışıklandırmanın sağ ve solda verilmesi, okuyucuya iki taraf özelinde bir karşılaştırma yapma olanağı tanımış ve bu olanak aracılığıyla okuyucunun iki taraf arasındaki farkların (örneğin, savaşa maruz kalıp yer değiştirmek zorunda kalan kişiler ile gündelik hayat pratiğine devam edebilen kişiler ya da iki tarafında aynı amaç doğrultusunda sıraya girmiş olmaları gibi) özelde ayrılrsa da genelde eşitlendiğini görebilmesi mümkün kılınmıştır.

Sonuc

Dijital iletişim çağında görsel kültürün paydasını durağan, hareketli ve etkileşimli görsel iletişim tasarımları oluşturmaktadır. Durağan görsel iletişim tasarımı olarak resimli kitaplar, çocuk için ilk kültürlenme araçlarından biri ve en önemlisidir. Çünkü “çocuklara içinde yaşadığımız karmaşık dünyayı anlamlandırmada yardım etmenin bir yolu da onlarla öyküler paylaşmaktır. Öyküler dinlemek, anlatmak ve yazmak her zaman insanların yaşadıkları dünyayı anlamlandırma yolları olmuştur” (Lukens vd., 2018, s. 16). Hikâye ve resimlemeleriyle resimli kitapların biçimsel, içeriksel ve resimleme özellikleri yaş grupları, gelişim dönemleri özelinde birbirinden ayrı olarak ele alınıp değerlendirilmekte ve hazırlanmaktadır.

Gelenekselde resimli kitapların genellikle eğitsel içeriklerde hazırlanmakta ve didaktik olarak aktarılmakta olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde iletişimi, hikâye ve resimlemeleriyle indoktrine eden resimli kitaplar yerine, anlama ve anlamlandırmanın düz anlamı dışında örtük olarak ne ilettiğini düşündürmeye aracılık eden resimli kitaplar üretilmektedir. Çağdaş anlayışa tekabül eden bu yaklaşımda, işlenen konuların çeperi de oldukça geniştir. Bir başka deyişle salt olarak eğitim odaklı değil, toplumsal düzlemde meydana gelen ya da gelebilecek olan zor konuların işlendiği resimli kitaplar da mevcuttur. Zor konuların resimli kitaplarda işlenmesi; çocuğu hayata hazırlaması; bir başkasının hüznüne, acısına merceklerle bakması ve empati kurması açısından önem arz eder.

Çalışmada ülkemizin savaş olan coğrafi bölgelere yakın olması ve göç alması hasebiyle, zor konulardan biri olan savaş, göç, savaşa maruz kalan kişileri konu edinen *Dönme Dolap* resimli kitap incelenmeye alınmış ve görsel göstergebilim yöntemiyle çözümlenmiştir. Elde edilen bulgulardan damıtılan arı sonuçlar şu şekildedir:

Öncelikle ifade etmek gerekir ki çocuğa göre anlaşılması zor olan göç gibi zor bir olgunun aktarılmasında, insan karakterlerin kendi formlarında resimlenmesi özdeşleşmenin rahatlıkla sağlanması dolayısıyla okuyucunun empati kurmasını; kültürlerarası ilişkilerinde iletişim, etkileşim ve anlayışının genişlemesini ve çeşitliliğe duyduğu saygıyı artırması bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra resimlemelerde savaşa maruz kalan baba ve kızın göç yolculuğunda karşılaştıkları zorluklara; yıkıntılara ve savaşa maruz kalanların yolculuğuna tanıklık etme, yolculuk sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşma, yolculuklarını duraklatması nedeniyle; zorlu hava koşulu olarak ifade edebileceğimiz yağmur yağması, tel örgüleri geçmek zorunda kalışları, salt olarak kara değil, su üzerinden de geçmek mecburiyetinde oluşları vb. yer verilmesi ve gerçekliği çocuğa görelilik ilkesi çeperinde ‘hafifletilerek’ aktarılması da son derece değerlidir, önemlidir.

Araştırmanın amacı kapsamında yer alan “*Dönme Dolap* resimli kitabında savaş, savaşa ait izler ve savaşa maruz kalanlar hangi resimlemelerle sunulmakta ve bu resimlemeler yan anlamda/örtük olarak neyi ifade etmektedir?” ilk alt sorusunun yanıtı şu şekilde verilebilir:

- Bombaların ışıkları yanan binaların/yapıların üzerine düşmesi (Görsel 4); içlerinde insanların/canlıların yaşadığına ve yaşamlarının son bulduğuna,
- Bomba atışlarının gece olması (Görsel 4); dışarıda gündelik pratiklerini yerine getirmiş ve evlerine dönmüş insanların dinlenme/uyuma saatlerinde olması; daha fazla sayıda insanın hayatını kaybetmesine,
- Savaşa maruz kalan baba ve kızın çıktığı binanın kurşunlanmış, hasar görmüş olması (Görsel 8); ölüm tehlikesi atlattıklarına, terk etmek zorunda kalışlarına,
- Yıkılmış duvarlar, yığılmış taşlar/betonlar olması (Görsel 10); bombalama sonucu binaların yıkıldığına ve belki de içeride yaşayan canlı hayatlarının son bulduğuna,
- Pek çok insanın ellerinde valizleriyle aynı yöne doğru yürümeleri (Görsel 10); hayatta kalan insanların yaşamlarını kurtarmak için bölgeyi terk etmek zorunda oluşlarına,
- Çerçeve dışına taşan, perspektif etkisiyle kocaman resmedilen tank olması (Sayfa 12); savaşın verdiği hasarın, yıkımın büyüklüğüne, ölüm sayısının çokluğuna,
- Savaşa maruz kalanların arkasındaki bombalanmış, kurşunlanmış bina (Sayfa12); şehrin ortasında olduğu dolayısıyla şehrin kuşatıldığına, savaşın her yerdeliğine,
- Şekerci dükkânının camlarının kırılmış olması ve yakın planda görünen şeker kavanozlarının kurşunlanmış ve şekerlerin dağılmış olması (Sayfa14); savaşın ansızın gerçekleştiği ve dolayısıyla insanların toparlanmaya dahi fırsatlarının olmadığına,
- Babanın endişeli görünen ifadesi ile kayalık altında yağmurdan sakınması (Sayfa16); zorlu hava koşulunun yolculuğu duraklatmasına ve bunun endişe yaratmasına,
- Çitlerin ve üzerinde uyarı tabelasının olması; baba, kızı ve başka göç edenlerin çitlerin arkasında olması ve babanın kasketi elinde, alnını siliyor gibi resmedilmesi (Sayfa18); sınırı aştıklarına, babanın rahatlamasına, endişesinin hafiflemesine,
- Baba ve kızın su üzerinde kare bir tahta üstünde olması ve babanın kürek çekmesi (Sayfa 20); varmak istedikleri şehrin merkezine ulaşmak için yalnızca karadan değil, su üzerinden de geçmek zorunda oluşlarına, arkadaki insanların tahta üzerinde değil de doğrudan suya girerek geçiyor olmaları da baba ve kızın tahta bulmasının bir şans olduğu ve diğerlerinin bu şekilde şanslı olamayabildiğine,
- Baba ve kızın uyarı çizgileri olan kaldırım kenarında sıraya girişleri, kız çocuğunun prokemik ve kinezik kodları, beden ve bakış yönü (Sayfa 22); alan dışını, alan dışındaki hareketliliği işaret ederek savaşa maruz kalanların gelmeye devam ettiğine,
- Sıraya girmiş savaşa maruz kalan diğer kişilerin sık bir biçimde, koyu tonlarda, silüet olarak resmedilmesi ve bundan dolayı da çizgiyi andırması; insanların birleştirilip sayısallaştırılarak silikleşmesine ve böylece varlar ama yoklar anlamına işaret etmektedir.

Araştırmanın amacı kapsamında yer alan “Kitapta savaşa maruz kalanlar nasıl resmedilmiştir? Ayrıca bu resimlemeler neyi işaret etmekte, ne anlama gelmektedir?” ikinci alt sorusunun yanıtı şu şekilde verilebilir:

Savaşa maruz kalan karakterlerin kıyafetlerinin ve hatta ev içi mekân tasarımının, oturdukları binanın dışının ve şehrin içinin; sağ tarafta resmedilen, normal hayat yaşayan anne ve oğluyla benzer sosyal, ekonomik statüde çizilmesi okuyucuya, “savaşa maruz kalan kişilerin de bir zamanlar onlardan farklı olmadığı, normal yaşamlarını sürüp gündelik hayat pratiklerini yerine getirdiği, her an onların da savaşa maruz kalan duruma gelebilir olabileceği dolayısıyla empatinin zaruri olduğu” iletisi aktarılır. Bunun yanı sıra, savaşa maruz kalan kişilerin kahramanlar dışında silüet şeklinde resmedilmesi, okuyuculara yönelik eleştirel bir tutumu sergiler niteliktedir. Bu eleştiri, savaşa maruz kalan kişilerin öteki olarak konumlandırılmalarına, can oluşlarından ziyade sayıları oluşturan varlık oluşlarına, savaşa tanık olan okuyucuların da onları gerçekte görmeyişlerine, onlara karşı hissizleştiklerine, empati yoksunluğuna yönelik olabilir.

Araştırmanın amacı kapsamında yer alan “Kitabın resimlenmesindeki biçim, plastik gösterge ve ikonik göstergeleri savaş ve savaşa maruz kalan kişilere yönelik bir duruma/olaya/olguya vurgu yapıyor ya da herhangi bir anlamı oluşturuyor mu?” son alt sorusunun yanıtı şu şekilde verilebilir:

Dönme Dolap kitabı resimlemelerinin sayfa içinde, kare ve dikdörtgen şeklinde çerçeve içinde oluşu imgenin gerçekliğine, sayfanın geri kalanını paspartu gibi kullanılması imgeye özel bir görme alanı yaratılmasına ve sanat eseri niteliğine işaret eder. İmgelerin çerçeve dışına taşırılması, alan-dışına yayılması; hareketliliğe, uzamanın devamlılığına, varsılığına göndermedir. Sağ sayfadaki resimlemelerin renkli ve açık tonlarda kullanımının yanı sıra ışık ve gölgelendirmelerin doğal ışık kaynağı şeklinde resimlenmesi; yaşamın kesintiye uğramadığı, yaşamın devamlılığı anlamlarını pekiştirir. Öte yandan sol sayfadaki resimlemelerin siyah-beyaz tonlarda ya da az sayıda renk ile oluşturulması ve ayrıca ışığın sağ sayfadan farklı olarak zayıf, kasvetli resmedilmesi, sıkıntı, hüznün, ölüm, endişe gibi kavramları çağırıştırır. Sağ ve sol sayfada aktarılan renk ve ışık özelindeki karşıtlık, gerçek yaşamında da dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen savaşa tanık olan okuyucunun konumuna ayna tutmuştur.

İmgelerin hangi planda resmedildiği de anlamı oluşturan önemli unsurlardandır. Kitapta resimlemeler genellikle sağ sayfada hangi ölçek kullanılmışsa, sol sayfa da aynı ölçekle resimlenmiştir. Örneğin Görsel 1 ve Görsel 2 genel planda resimlenmiştir. Buna keza çalışmada yer verilmeyip kitap içinde yer alan 23. ve 24. sayfalar göğüs planda resimlenmiştir. Ancak kitabın çoğunlukla genel planda resimlendiğini ifade etmek gerekir. Bunun nedeni, iki taraf özelinde mevcut durumun geniş çeperde verilmek istenmesi ve böylece gün/gece, savaş/normal yaşam, huzur/kaygı, tahribat, yıkıntı/düzen, yaşam/ölüm gibi ikili karşıtlıklar ekseninde anlamlandırmanın kuvvetlendirilmek istenmesi olabilir. Kompozisyonlara gelindiğinde, genellikle altın oranda resmedilmiştir. Görmeyi yönlendiren ve dikkati istenilen imgeye kaydıran altın oran ilkesinin temel alınarak resmedilmiş olması, kurgusal açıdan ritim yaratması, okuyucuyu kitabın sonuna kadar hikâyede tutmasına, okuyucunun özdeşleşmeyi sağlamasına ve kopmamasına aracı olur. Dilsel ileti olarak hikâyenin, insanların farklı coğrafyalarda yaşansa da özleri, insan türü oluşları itibarıyla benzer şeyler yaşadıkları, benzer duygulara sahip oldukları iletisi keskin bir biçimde aktarılmıştır. Olay örgüsünün üzerinde defaatle düşünüldüğü, ilmek ilmek dokunulduğu aşikârdır.

Son olarak eşitsizliği eşitleyen dönme dolap; insan türünün birbirinden farklı olmadığını, ortaklaştığını ve insan dışı doğadaki canlı ekosisteminde olduğu gibi herhangi bir zincirde yaşanan etkileşimin tüm ekosistemi etkilediğinin göstergesi konumundadır. Kitabın bütünü özelinde son sözde bulunmak gerekirse; hikâye ve resimlemeler aracılığıyla iki farklı coğrafi alanda iki farklı yaşamın olduğu ancak bu farklılıkların daha çok ortaklaştıkları ve benzeştikleri durumlar üzerinden buharlaştığı söylenebilir.

Kaynaklar

- Ambrose, G. ve Harris, P. (2013). *Yaratıcı tasarımın temelleri*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bulut, S. (2018). Çocuk edebiyatına sığınanlar: Zorunlu göç öyküleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 383-410. doi: 10.26466/opus.406296
- Civcir, E. (2015). *Temel tasarım ve tasarım ilkeleri*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Dolan, A. M. (2014). Intercultural education, picturebooks and refugees: Approaches for language teachers. *Children's Literature in English Language Education*, 2(1), 92-109.
- Erdoğan, F. (2019). *Çocuklar için yazmak*. İstanbul: Binbirkitap.

Fang, Z. (1996). Illustrations, text, and the child reader: What are pictures in children's story books for?. *Reading Horizons*, 37(2), 130-142.

Field, J. (2018). *An illustrated field guide to the elements and principles of art + design*. USA: Hot Iron Press.

Golden, J. M. (1990). *The narrative symbol in childhood literature: Explorations in the construction of text*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Göç İdaresi Başkanlığı (2022). Geçici koruma, Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler. 18.08.2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişilmiştir.

Göç İdaresi Başkanlığı (2022). Mülteci. Erişim adresi: 20.08.2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/multeci> adresinden erişilmiştir.

Hurwit, J. (1977). Image and frame in Greek Art. *American Journal of Archaeology*, 81(1), 1-30. doi: 10.2307/503645

İlhan, S. (2021). Çocuk neden oyuncak ile uyur?. 19.08.2022 tarihinde <https://www.cocukpsikiyatri.org/cocuklar-neden-oyuncagi-ile-uyur/> adresinden erişilmiştir.

Lewis, D. (2001). *Reading contemporary picturebooks picturing text*. New York: Routledge.

Lukens, R. J., Simith, Jacquelin J. ve Coffel, C.M. (2018). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış* (C.Pamay, Çev.). İstanbul: Erdem Yayınları.

M. Butler, A. (2011). *Film çalışmaları* (A.Toprak, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

McLuhan, M., Powers, B. R. (2020). *Global köy* (B.Ö. Düzgören, Çev.). İstanbul: Scala Yayıncılık.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (A. Ersoy, çev.). Ankara: Pegem Akademi.

Nikolajeva, M ve Scott, C. (2006). *How picturebooks work*. New York: Routledge.

Nikolajeva, M. (1997). Introduction to the theory of children's literatur. Tallin: Tallinn Pedagogical University.

Oğuzkan, A. F. (2001). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Özbek, A. (2020, 5 Eylül). Savaş, göç ve dünyanın farklı şehirlerinde iki çocuk, *Bianet*: 17.08.2022 tarihinde <https://m.bianet.org/bianet/kitap/230292-savas-goc-ve-dunyanin-farkli-sehirlerinde-iki-cocuk> adresinden edinilmiştir.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Purewal, R., Christley, R., Kordas, K., Joinson C., Meints K., Gee N. and Westgarth C. (2017, Feb 27). Companion animals and child/adolescent development: A systematic review of the evidence. *Int J Environ Res Public Health*, 14(3), 234. doi: 10.3390/ijerph14030234.

Sever, S. (2015). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.

Soygüder Batur, Ş. (2021). *Görsel düşünmek: Metafor ve oksimoron*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Şirin, M. R. (2019). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. İstanbul: Uçan At Yayınları.

Yakar, Y. M., Yılmaz, O. ve Yılmaz, H. D. (2019). Çocuk kitaplarında sorun odaklılık: engellilik algısı. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 56-76.

Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yazıcıoğlu, Y. (2017). *Temel tasarım*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yılmaz, O. ve Yakar, Y. M. (2018). Türk çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet*, 3(6), 29-42.

Yücel, H. (2016). Groupe µ Edelin, Klinkenberg, Minguet. Y. G. İnceoğlu ve N.A. Çokmak (Ed.), *Metin çözümlemeleri* (s. 281-302) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özgün Makale

Görselin Duygusal Gücü: Göçmen, Mülteci ve Sığınmacıların Küresel Görsel Politikadaki Temsili Üzerine¹

The Emotional Power of Visual:

On the Representation of Migrants, Refugees and Asylum Seekers in Global Visual Politics

Nihal EMEKLİER*
Bilgehan EMEKLİER**

Öz

Günümüzde görsel çalışmalar ve duygu çalışmaları birbirinden beslenerek önemli bir gelişim göstermektedir. Dünyayı anlamlandırma ve yorumlamamızda bize referans sağlayan görsellerin hisleri, duygu ve düşünceleri tetiklemesi, başka bir ifadeyle görsellerin duygusal gücü bu iki alt-disiplinin kesişim noktasını teşkil etmektedir. Bu iki alanın ortak teması olarak göçmen, mülteci ve sığınmacıların medyadaki görsel temsilleri küresel ölçekte bir dizi duygunun harekete geçirilmesi ve kolektifleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı göçmen, mülteci ve sığınmacıların ne şekilde görselleştirildiklerini, söz konusu görsellerin nasıl duygusal ve politik çıktılara dönüştüklerini analiz etmektir. Görsel temsiller farklı duyguları kanalize etme gücüne sahiptir; kimi görseller empati ve merhamet duygularını harekete geçirip kolektif dayanışmayı sağlarken, kimileri ise korku ve öfke gibi negatif duyguları canlandırır, güvenleştirme politikaları ve dışlama pratiklerini beraberinde getirir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Çalışmalar, Duygu Çalışmaları, Göç, Göçmen, Mülteci, Sığınmacı.

Abstract

Today, visual studies and emotion studies show a significant development by feeding each other. The triggering of feelings, emotions, and thoughts by visuals that provide us reference in our making sense of the world, in other words, the emotional power of visuals, constitutes the intersection point of these two sub-disciplines. As the common theme of these two fields, the visual representations of migrants, refugees, and asylum seekers in the media play an important role in mobilizing and collectivizing a range of emotions on a global scale. The aim of this study is

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 26.09.2022.

* Dr., Uluslararası İlişkiler, Bağımsız Araştırmacı, nihalergul@yahoo.fr, ORCID: 0000-0002-6480-2059.

** Dr. Öğretim Üyesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, bilgehanemeklier@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-3402-1013.

to analyse how immigrants, refugees, and asylum seekers are visualized and how these images turn into emotional and political outputs. The visual representations have the power to lead different emotions; while some visuals activate feelings of empathy and compassion and provide collective solidarity, others stimulate negative emotions such as fear and anger giving rise to securitization policies and practices of exclusion.

Keywords: Visual Studies, Emotion Studies, Migration, Migrants, Refugee, Asylum Seeker.

Giris

Günümüz küresel sisteminin karşılaştığı krizlerin başında göç gelmektedir. Küresel iklim krizi, gıda ve suya erişim sorunu, savaşlar ve iç çatışmalar, demografik ve sosyoekonomik problemler gibi birçok neden milyonlarca insanı yerinden edip yeni umut ve beklentilerle göçe zorlamaktadır. Göç olgusu kadar problematik bir başka konu da göçmen, mülteci ve sığınmacıların küresel medya ve uluslararası kamuoyunda nasıl ve ne şekilde ele alındıkları ve bu ele alış biçiminin ortaya çıkardığı ikircikli yaklaşımlardır. Göçmen, mülteci ve sığınmacıların internet, sosyal medya veya farklı kitle iletişim platformlarında dolaşıma sokulan fotoğraf, video ve çeşitli görsel temsilleri kamuoyunda farklı algılar inşa etmekte ve bu durum olumlu ya da olumsuz farklı duyguların uyanmasına neden olmaktadır. Bir mülteci, sığınmacı ya da göçmen bazen tehdit, korku ve güvensizlik yaratan dışlama pratikleriyle görselleştirilirken, bazen de empati, şefkat ve merhamet duyguları uyandıran şekilde gösterilerek insani dayanışmaya yol açabilmektedir. Dolayısıyla neyin nasıl görsel bir çerçeveye oturtulduğu çok önemlidir, zira görseller insanların duygularını inşa etmekte, yönlendirmekte ve kolaylıkla harekete geçirebilmektedir. Başka bir ifadeyle görselin duygusal ve politik bir gücü vardır.

Bu çalışmanın ana argümanı mülteci, sığınmacı ya da göçmen temsillerinin görselliğin duygusal gücü aracılığıyla rahatlıkla küresel görsel-politik bir enstrümana dönüştürülebildiğidir. Bir başka deyişle görseller ve görsellerin duygusal inşası stereotipik, manipülatif, spekülatif ve politik bir araç olarak çok kolay kullanılmakta ve hedeflenen politik çıktılara dönüştürülebilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde uluslararası ilişkiler özelinde görünürlük ve görselliği ele alan görsel çalışmalar üzerinde durulacak, ikinci bölümünde disiplinler arası alt alanlar olarak görsel çalışmalar ile duygu çalışmalarının birbirine nasıl eklemeli olduğu ve ne şekilde bir kesişim alanı oluşturduğu ortaya konulacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise bu iki alanın birlikte nasıl çalıştığını örneklendirmek amacıyla göç, göçmen, mülteci ve sığınmacıların görsel temsillerine vaka analizi olarak yer verilecektir.

Çalışmada, görsel çalışmalar ile duygu çalışmalarının kesişim alanında önemli yere sahip göç olgusu üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu iki alanı eklemleyen göç üzerine yapılan çalışmaların ortak alt temaları nelerdir, ilgili görsel içerik analizlerinde etkileme düzeyleri açısından hangi duygulara ağırlıklı olarak yer verilmiştir, paylaşılan görseller hangi duygusal anlamlarla yüklüdür, ne tür görseller duygulanımsal toplulukların yaratımında katalizör olur sorularından yola çıkmıştır. İlgili literatür incelendiğinde, bu çalışmaların yoğunlaştığı ortak alt-temaları “korku ve merhamet politikaları” ile “dışlama ve dâhil etme pratikleri” olarak sınıflandırmak mümkündür. Çalışmada söz konusu temalar bağlamında görseller aracılığıyla sosyal gerçekliklerin inşasında görselin duygusal gücüne odaklanılarak yorumlayıcı bir perspektifle görsel içerik analizi yöntemi izlenmiştir. İçerik analizi yöntemiyle küresel medyada paylaşılan göçmen, mülteci ve sığınmacı görsel temsillerinin hangi çerçeve, anlam, önyargı ve duygularla kuşatıldığının ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanmıştır. Dolayısıyla çalışmada yer

verilen fotoğraflar, göçün görsel temsilinde belirgin duygusal eğilimleri oluşturan “korku ve merhamet politikaları” ile “dışlama ve dâhil etme pratikleri” çerçevesinde sınırlandırılıp analiz edilmiştir. Görsel temsillerdeki bu ikilem dâhilinde göç haberleri taranmış, literatürün işaret ettiği bağlamlar dâhilinde fotoğraflar seçilerek yer verilmiştir. Bu bağlamda göçmen temsillerinin tarihî arka planı ele alındıktan sonra medyadaki Ukrayna göç süreci yönetişimine dair fotoğraflar ile Suriye göçmen krizine ilişkin fotoğraflar karşılaştırılarak, görsel-duygusal temsillerin korku-merhamet politikaları ve dâhil etme-dışlama pratikleri ikilemindeki sosyal inşasına odaklanılmıştır.

Görsel Çalışmalar ve Görsele Dönüş

Uluslararası ilişkiler disiplini özelinde 2000’li yıllarda Roland Bleiker’in “estetik dönüş” (*aesthetic turn*) ve “görsele dönüş” (*visual turn*) üzerine çalışmaları, David Campbell, Lene Hansen ve Michael Williams gibi öncü akademisyenlerin söz konusu dönüşlerin ana argüman ve temalarını ortaya koydukları çalışmalarıyla devam etmiştir (Bleiker, 2001, ss. 509-533; Baele ve Bettiza, 2021, s. 317). Görsel çalışmalar, kurulan enstitü ve araştırma kuruluşlarıyla² bugün bir alt-disiplin olarak kurumsallaşma süreci içinde literatürde artan bir ilgi görmüş ve göçten feminist çalışmalara, güvenlikten insani krizlere, terörizm ve savaş çalışmalarından kamu diplomasisine kadar tematik kapsamını genişletmiştir. Görsele dönüş Roland Bleiker (2018a) tarafından “içinde yaşadığımız dünyayı tasvir etme ve şekillendirmede görüntülerin ve görsel eserlerin giderek daha önemli bir rol oynadığının kabulü” şeklinde özetlenmiştir. Kuşkusuz görsel imgelerin gücü, sosyal olay ve olgularda etki yaratma kapasiteleri yeni değildir, ancak özellikle içinde yaşadığımız dijital çağın baskın unsurları olarak görseller, imgeler, resimler, filmler, karikatürler küresel medya ekonomisi içinde çok hızlı ve daha karmaşık biçimde üretim, dolaşım ve etkileşim içindedir ve günden güne çok güçlü bir etki unsuruna ve küresel anlatıcıya dönüşmektedir (Bleiker, 2015, s. 873).

Başka bir deyişle görseller günümüzde küresel politikanın gündemini belirleyen ve değiştiren, belirli konuları daha görünür kılan, bazılarını ise dışlayan küresel bir güç kaynağı hâline gelmiştir (Crilley, Manor ve Bjola, 2020, ss. 2-3). Zira görsellerin iletişimselliği de söylemler kadar duygu ve düşüncelerin temsil edilmesinde ve aktarılmasında rol oynamakta, duygu ve düşünceleri sosyal, siyasal ve kolektif kılmaktadır. Genelde sosyal bilimlerde özelde uluslararası ilişkilerdeki görsele dönüş, disiplinlerin mevcut geleneksel kural ve sınırlarının aşılmasına katkı sunmuştur. Üstelik eleştirel çalışmalar bağlamında görsele dönüş, imgelerin küresel dolaşım içinde bilgi-iktidar ilişkilerindeki yerinin analizinde ve görmezden gelinen veya göz ardı edilen, aslında her yerde bulunan ve şimdi her zamankinden daha fazla mevcut olan sosyal olgu ve gerçeklikleri ortaya çıkarma konusunda önemli bir araştırma çerçevesi oluşturmuştur (Baele ve Bettiza, 2021, s. 326; Harman, 2018, ss. 791-813). Kısaca ifade etmek gerekirse, özellikle uluslararası politik sosyoloji alt dalında önemli oranda yer edinen görsel çalışmaların ana odak noktası görsel imgelerin kültürel, sosyal, politik anlam ve gücünün küresel politikalar bağlamında araştırılması, anlamlandırılması ve yorumlanmasıdır. Çünkü görseller hissettirdikleri ve düşündürdüklerinin yanı sıra sosyal olay ve olgulara ilişkin bir dizi ipucu sunar. Bu anlamda görsellerin sınıf, cinsiyet, iktidar, ırk, cinsellik, güçlü beden, sosyal farklılıklar gibi çok özel toplumsal kategorileri nasıl sunduklarını düşünmek ve sorgulamak da görsel çalışmaların ana çıkış noktalarından biridir (Rose, 2001, s. 11).

² Kopenhag Üniversitesi’nde Lene Hansen başkanlığında yürütülen Görseller ve Uluslararası Güvenlik Araştırma Programı ile Avustralya Queensland Üniversitesi’nde Roland Bleiker öncülüğünde yürütülen Görsel Politikalar Araştırma Programı uluslararası ilişkiler literatüründe görsel çalışmalar alanının gelişiminde önemli role sahiptir.

Görsellerin gücü ve iktidar odakları tarafından günümüzdeki hızlı ve yaygın dağılımları, Rancière'in kamusal alanda duyumsanır olanın paylaşımı üzerine kurguladığı paylaşılan ve paylaşılan arasındaki iktidar ilişkilerini ve iletişimselliğini, neyin duyumsanır olmaya muktedir olduğunu, görünürlük biçimlerinin nasıl biçimlendiğini, duyumsanır olanın kimlerle paylaşılır kılındığını, kimlerin içeriye dâhil edildiğini veya dışarıda tutulduğunu tartışmak için önemli bir referans noktası oluşturur (Rancière, 2000, ss. 13-14). Başka bir ifadeyle estetik pratikler ve görseller aracılığıyla duyumsanır olana ilişkin söz konusu çerçeveleme; düşünülebilir ve yapılabilir olana dair kalıplar çizdiği, bir anlamda dışlama, istisna kılma veya dâhil etme/kabul etme hâlini belirlediği için önemli bir politik gücü temsil eder (Oranlı, 2016, s. 113). Zira politikanın içeriği ve sınırları, kaçınılmaz biçimde politik ve kültürel kolektifler olarak duyumsanır olan, konuşulan, işitilen, görselleştirilen ve hissedilen ile bağlantılıdır. Nitekim Bleiker'a (2019) göre herhangi bir toplumda, herhangi bir zamanda görsellerin politik gücüyle duyumsanır olanın paylaşımı, çizdiği çerçeve içinde görülen ile görülmeyen, hissedilen ve hissedilmeyen, düşünülen veya düşünülmemeyen arasındaki sınırları belirler (ss. 119-120). Bu bağlamda uluslararası politik sosyolojide görsel çalışmalar, neyin görünür ve görünmez, neyin düşünülebilir ve düşünülemez olduğunun ve dolayısıyla siyasette neyin tartışılabileceğinin veya neyin tartışılmayacağına sınırlarına ilişkin çizilen görsel-politik kalıplara da meydan okur.

İnterdisipliner bir alan olarak plüralist bir metodoloji üzerine inşa edilen görsel çalışmalar görsellerin üretimleri, içerikleri ve küresel politikalar üzerindeki etkilerinin anlamlandırılmasında ve yorumlanmasında temel olarak üç noktaya odaklanır: i- özellikle imgelerin semboller ve işaretler aracılığıyla nasıl çalıştığını araştıran göstergebilim (*semiotics*), ii- ilgili güç ilişkilerini inceleyen söylem analizi (*discourse analysis*), iii- görüntülerin dünyayı nasıl betimlediğinin modellerini ampirik olarak ölçen içerik analizi (*content analysis*) (Bleiker, 2015, s. 878). İçinde yaşadığımız ve bireylerin yalnızca medya tüketicisi değil, aynı zamanda birer medya üreticisine dönüştükleri dijital çağda paylaşılan görüntü ve videolar çok hızlı bir şekilde başka hayatlara dâhil olmayı kolaylaştırmakta ve aslında içinde faaliyet gösterdiğimiz birçok sanal mikropolitik alan üretmektedir (Shepherd, 2017, s. 217). Görseller kolayca işlenmeleri, dağıtılmaları ve çok hızlı bir şekilde yayılmaları nedeniyle küresel ağ içinde sosyal medya üzerinden dünyanın her bölgesindeki insanlara son derece kolay ulaşabilmektedir. Bu nedenle görsellerin sosyo-politik etkilerinin ve manipülatif yönlendirmeler doğrultusunda politika yapımındaki rollerinin ölçülmesi; kurgu ve gerçek arasındaki bulanıklık, doğruluk ve güvenilirliğin sorgulanması gibi araştırma soruları, kompleks ve interdisipliner bir bakış açısını, nitel ve nicel karmaşık yöntemlerin birlikte kullanımını gerektirmektedir. Nitekim veri ve ağ analizleri, programlama ve bilgisayar simülasyonlarını kullanan hesaplamalı sosyal bilim metodlarından psikoanaliz yöntemine kadar birçok farklı uygulama görsel çalışmalarda bir arada kullanılmaktadır.

Öte yandan görsellerin sosyal, politik ve ekonomik güç ilişkilerini nasıl yansıttığının yanı sıra yeni ve farklı sosyal, politik ve ekonomik dinamikleri görsel olarak nasıl kısırtılabileceğinin araştırılması görsel çalışmalar için bir ayrımı gerektirmektedir (Callahan, 2020, s. 19). William A. Callahan (2020) bu ayrımı görünürlük (*visibility*) ve görsellik (*visuality*) arasındaki metodolojik farklılık üzerine inşa eder. Görünürlüğün görsel imgelerin yapıbozuma uğratılmasında, görselliğin ise görsel imgeler ile yeni gerçekliklerin yaratılmasında anahtar işleve sahip olduğunu vurgular (ss. 2-3). Buna göre görselin sosyal inşası (görünürlük stratejisi) görsel imgelerin sosyal, politik ve ekonomik ilişkileri nasıl yansıttığı ve onları nasıl anlamlandırdığımız üzerine yorumlayıcı biçimde yoğunlaşmamıza, sosyalin görsel inşası (görsellik stratejisi) ise görselin nasıl anlam ve değer kazandığı, yeni ve farklı sosyal, politik ve ekonomik dinamiklerin görsel olarak nasıl provoke edilebileceği, nelere katalizör olabileceği ve neyin nasıl ve niçin gösterildiği veya neyin

neden gösterilmediği üzerine düşünmemize kapı açar. Callahan (2020) bu açılımını şu şekilde özetler: “görünürlük yapıbozuma uğrattırken, görsellik inşa eder.” (s. 10).

Bir başka ifadeyle görünürlük stratejisi, görsellerin ardındaki gizli ideolojileri ortaya çıkarmak için çalışır, görsellik stratejisi ise görsellerin “duygulanımsal topluluklar” içinde insanları nasıl harekete geçirip birbirine bağladığını analiz eder (Callahan, 2020, s. 17). Çünkü görsellik stratejisi yalnızca metinleri resmetmez, aynı zamanda bir görünürlük sistemi içinde öznelere görseller arasındaki duygusal etkileşimi çağırır ve bağıntılar kurdurur. Hansen (2011) görsellerin duygulanımsal toplulukları harekete geçirme bağlamında çarpıcı bir örneğe yer verir: “Bosna savaşında toplama kamplarındaki bir deri bir kemik kalmış insanların resimleri, kısmen, Dünya Savaşı’nda Nazi ölüm kamplarından kurtarılan insanların ikonik fotoğraflarını çağrıştırdığı için ilgi çekicidir” (s. 53). Yine Hansen (2015) Batı toplumlarında egemen aktörün görünmez kılmak istediği, ancak başaramadığı bazı ikonik resimlerin duyguları harekete geçirerek kolektif aktivizmi sağladığını ve siyasi otoritenin salt görünür kıldığı ve kabul edilmesini istediği şeyler üzerine sivil karşı çıkışta önemli başarı yakaladığını belirtir (s. 265).³

Bu bağlamda Hansen (2015) “görseller dünya politikasını nasıl şekillendirir?” sorusunu sormuş ve küresel bir ikon hâline dönüşen “Kapüşonlu Adam” Abu Ghraib cezaevi fotoğrafını kolektif görsel hafızanın önemli bir sembolü olarak ele almıştır. Hansen’e göre söz konusu fotoğraf linç edilmeyi, İsa Mesih’in çarmıha gerilmesindeki acıyı, mahkûmun dinginliğinin kader karşısındaki kabullenişini çağrıştırmış ve sembolize etmiştir (s. 279). Bu anlamda ikonik fotoğraflar ne olduğunu iletmekten çok daha fazlasını yapar, toplumsal olarak karşı düşüncüyü bir araya getirir ve böylece kolektif direnişin sembolü olur. Keza Amerikan kamuoyunda Abu Ghraib cezaevindeki skandallar, işkenceler ve insan hakları ihlalleri böylece küresel ölçekte geniş bir ses getirmiş; Amerikan toplumunun ve kamuoyunun Irak işgaline verdiği desteğin azalmasına ve daha da önemlisi meşruiyetinin güçlü bir şekilde sorgulanmasına neden olarak Amerikan emperyalizminin özellikle Arap dünyasındaki sembolü hâline dönüşmüştür (Hansen, 2015, ss. 263-288). Bununla birlikte etik bir sorun olarak acı çeken, işkenceye maruz kalan insanların görsel temsilleri onların nesneleştirilmesi ve kimliksizleştirilmesinin yanı sıra izlenen ve izleyici arasındaki duygusal kopukluk sonucu tanıklığın sınırlı kalması ve şüpheyle yaklaşılması gibi nedenlerle yaşanan bireysel deneyimin ihmal edilmesi tehlikesini de taşımaktadır (Dauphinée, 2007, s. 142).

Görsel Çalışmalar ve Duygu Çalışmaları: Kesişen Alt-disiplinler

Görmek, herhangi bir sosyal olay ve olguya ilişkin anda bir tanıklık hâline işaret eder. Bu tanıklık bilişsel ve duygusal bir etkileşim dâhilinde gerçekleşir. Çünkü gerek bir filmde izlenen sahneler gerekse de bir müzede ziyaret edilen eserler olsun görülen şeyler aslında analiz nesnelere olarak aynı zamanda duygularla doludur ve görülenler hakkında düşündürürken, bir yandan da empati kurmaya, tanık olan kişinin kendi hayatıyla, geçmişiyile ve geleceğe dair beklentileriyle paralellik veya özdeşlik arayarak sevinmesine, ağlamasına ya da hiçbir bağıntı kuramadığında, onaylamadığında öfke veya kızgınlık duymasına neden olabilir. Kısacası görmek, aslında hisset-

³ Lene Hansen ikon hâline gelmiş, uluslararası politikadaki önemli olayları temsil eden ve aynı zamanda küresel politikalara yön verici etkisi bulunan bazı fotoğraflara Batı merkezli bir liste vurgusuyla şu şekilde yer vermiştir: Iwo Jima’da Amerikan bayrağının kaldırılması (1945), Tet Taarruzu sırasında Saygon’da şüpheli bir Vietkong’un vurulması (1968), Vietnam’daki Napalm bombasından kaçan çıplak kız (1972), dikenli tellerin arkasındaki Bosnalı mahkûmlar (1992), 11 Eylül’de yıkılan Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri (2001), Saddam Hüseyin heykelinin devrilmesi (2003), Felluce’de linç edilmiş ve kömürleşmiş sözleşmeli askerler (2004), ölmek üzere olan İranlı aktivist Neda Ağa Soltan (2009) (Hansen, 2015, s. 265). Görsel çalışmalarda bu fotoğraflardan Iwo Jima’da Amerikan bayrağının kaldırılması egemen aktörün zaferinin ve askeri gücünün ikonik örneklerinden biriysen, hafızalarda yer eden 11 Eylül fotoğrafı Amerikan gücünün gerileyişinin sembolü olmuştur. Napalm bombasından kaçan çıplak kız fotoğrafı ise egemen aktörün hegemonik politikalarının karşısında kolektif duyarlılığın gelişmesinde ve savaş karşıtı aktivizmin güç kazanmasında önemli rol oynamıştır.

mektir (Andersen, Vuori ve Mutlu, 2014, s. 101). Bu çerçevede görseller salt var olan ideolojileri ve sosyopolitik ön kabulleri harekete geçirmez, ya da sadece ideolojik anlamda simgeledikleri açılarından değerlendirilmez; görseller aynı zamanda içgüdüleri tetikler, duygulanımsal birliktelikler ve topluluklar yaratabilir ve onları herhangi bir amaç doğrultusunda harekete geçirebilir ki bu bağlam duygu çalışmalarının ana odaklarından birini oluşturur. Görselleri kelimelerden daha güçlü ve kimi zaman da tehlikeli kılan nokta budur; bir başka deyişle görselleri bu açıdan benzersiz kılan şey genellikle duyguları uyandırması ya da üretmesi ve duygulara hitap etmesidir (Bleiker, 2018b, s. 9). Bu ilişkisellik, görseller aracılığıyla kolektif duygu yönetimi bağlamında bir dizi farklı alt temayı içeren geniş bir araştırma sahasına işaret eder.

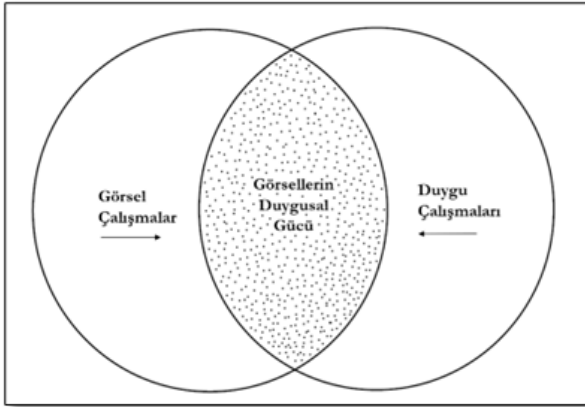
Görsellere duygular atfedilebilir, hem anda hem de geçmişe dair duygulanımlar yaşanabilir, bir sosyal grup içinde görsel aktarımlar aracılığıyla çeşitli duygular paylaşılabilir. Bu anlamda görsellerin hissettirdikleri, neden oldukları duygular, onlar aracılığıyla deneyimlenenler, belleklere kaydedilenler, ötekilerle girilen etkileşimler, kısaca tüm bu duygusal değişim ve dönüşümler duygu çalışmaları ve görsel çalışmaların kesişim kümesini teşkil eder. Görsel unsurlar aracılığıyla yaşadığımız deneyimler üzerinden algıladıklarımız ve edindiğimiz duygular, hissettiklerimiz aynı zamanda sosyal ve politik anlayışımızı da şekillendirir. Dolayısıyla bu iki alan bireyin yanı sıra söz konusu etkileşimsel ilişkiyi toplum bazında da analiz ederek yorumlar ve sosyo-politik düzlemde aralarındaki etkileşimsel bağıntıyı kolektif kimlikler üzerinden pratik ve kuramsal açılardan ele alır. Bu anlamda duygu çalışmaları ile görsel çalışmalar özellikle uluslararası siyaset sosyolojisinde birbirinden beslenen ve ortak çalışmalarını günden güne geliştiren alanlar olmuştur. Küresel politikalarda duyguların oynadığı rol ile görselliğin duygular üzerindeki bütünleştirici veya ayrıştırıcı etkisi ve tüm bunların sosyopolitik izdüşümleri bu iki alanın ortak sütununu oluşturur. Duyguların temsil edilme ve iletilme şeklini anlamlandırma bağlamında görsel kaynakların ve anlatıların bireylerin duygularının tetiklenmesi ve kolektifleştirilmesinde nasıl rol oynadığının araştırılması bu iki alanı metodolojik açıdan birbirine eklemeler (Beattie, Eroukhanoff ve Head, 2019, s. 137).

Emma Hutchison (2016) bu iki alanın kesişimine yer verdiği çalışmalarında görseller aracılığıyla duygulanımsal toplulukların (*affective communities*) oluşması ve/veya bu toplulukların görsellerin katalizör etkisiyle harekete geçmesini, aitlik hissinin kuvvetlenmesini, bir aradalık ve farkındalık duygusunun pekişmesini sorunsallaştırarak görsel-duygu pratiklerinin küresel politikadaki izdüşümlerini inceler. Özellikle travmalar üzerine çalışan Hutchison, görsel temsiller aracılığıyla travmatik olayların doğrudan deneyimlemeyen, uzaktan tanık olanlar tarafından da tecrübe edildiğini, acının ve yaşanan şokun görsel betimlemelerle toplumsal bir anlatı açığa çıkardığını ve duygulanımsal ortak anlamlar, ortak yas, dayanışma gibi kolektif paylaşımlara dönüştüğünü belirtir (ss. 3-4). Örneğin 2004 yılında gerçekleşen, 5000 km'lik bir alanı etkisi altına alan, 14 ülkenin kıyılarına vuran ve 50 milletten 275.000 insanın hayatını kaybettiği Asya Tsunami Felaketi üzerine yaptığı çalışmasında Hutchison (2014), ulus ötesi dayanışmanın ve buna dair insani eylemselliğin inşasında duyguların nasıl rol oynadığını sorgularken, ana akım Batı medyasında yer alan tsunami görüntülerinin duygusal boyutuna, insani yardımlardaki katalizör etkisine ve aslında yerleşik ideolojik öğretilerin yeniden üretilmesine ve tekerrürüne odaklanır (ss. 1-19). Travmanın yoğun görsel duygusal temsili bağlamından yola çıkan Hutchison (2014), insani yardım özelinde söz konusu görsellerin kısmen bir "acıma siyaseti"ni düşündürdüğünü ve gelişmekte olan dünya felaketinin klişeleşmiş ve derinden sömürgeci temsillerini harekete geçirdiğini ortaya koyar (ss. 3). Hutchison (2014) ilk olarak tsunami felaketinde mağdurların kötü durumlarına ilişkin fotoğrafların, derinden sömürge tasvirlerini sunarak Batılı izleyicileri duyarlı hâle getirdiğini ve kurbanların karanlık, ilkel ve güçsüz olarak görselleştirilmesinin ötekine

ilişkin tarihsel imgelemi tekrarladığını iddia eder. İkinci ana argümanında ise tekerrür ettirilen sömürgeci çerçevenin duygusal ve insani sonuçlarını ele alırken, inşa edilen duygusal retoriklerin yerleşik Kuzey/Güney insancılığıyla nasıl bağlantılı olduğunu ortaya koyar ve sömürge imgelerinin bir acıma siyasetini çağrıştıran yerleşik, tarihsel olarak oluşturulmuş Batılı duygusal rejimleri beslediğinin altını çizer (ss. 2-3).

Jacques Rancière (2009) izleyicinin de gözlemlediğini, hissettiğini, seçtiğini, karşılaştırdığını ve yorumladığını söyler. İzleyici gördüklerini başka sahnelerde, başka yerlerde, başka mekânlarda gördüğü başka şeylerle ilişkilendirirken, kimi zaman okuduklarından, kimi zaman yaşadıklarından, kimi zaman hayal ettiklerinden referans alır (s. 13). Böylece bireyin gördüklerini nasıl anlamlandırıldığı ve yorumladığı bilişsel ve duygusal benliğine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu durum görsel çalışmaların duygu çalışmaları ile arasındaki eklektik ilişkide etki analizi çalışmaları için referans noktası sayılabilir. Çünkü herhangi bir görsel unsur karşısında uyanan duygu ve düşünceler, bireyin bilişsel ve duygusal yapısı tarafından biçimlenir; bazı görseller için alıcı olabilir, anılar tazelenabilir ve özdeşlik kurulabilirken, bazıları görülmez bile ya da görmezden gelenebilir. Bireysel ve kolektif olarak ele alındığında bazı görüntüler üzerinde neden durulmaz ya da bazıları niçin yok sayılır? Bu soru da ilgili birey ya da topluluğun bilişsel ve duygusal yapı bütünlüğüyle, geçmiş deneyimleriyle, dünyayı anlamlandırma biçimi ve tercihleriyle ilintilidir. Bu durum travmatik felaket görsellerinden kaçmaya çalışılması ve maruz kalınmak istenmemesi, ya da göç bağlamında tartışılacağı gibi merhamet yorgunluğuna bağlı olarak bazı görsellerin görmezden gelinmesi şeklinde örneklendirilebilir.

Diğer yandan eleştirel görsel çalışmaların ana çıkış noktası, “görsellerin anlamı, görsellerin kullanımına bağlıdır” argümanıdır; zira bazı görseller on binlerce kelimenin etkisini tek seferde gösterebilir (Stocchetti, 2011, s. 30). Görsellerin kullanım pratikleri, faileri, alıcıları, çıkar ilişkileri ile koşullar, zaman ve mekân bağlamları ampirik olarak içe içe geçmiş, ayrılmaz kritik analiz konularını oluşturur. Dolayısıyla herhangi bir görsel analiz nesnesinin bireylerde uyandırdığı duygular, söz konusu görsellerin iktidar tarafından neden seçildiği, nasıl dolaşıma sokulduğu, duygusal manipülasyon aracı olup olmadığı, hangi duygulanımları kolektif olarak tetiklemek istediği, başarılı olup olmadığı gibi araştırma soruları etrafında görsel çalışmalar ve duygu çalışmaları birlikteliğinde tartışmaya açılır. Bu tartışmada ana ortak payda görsellerin duygusal gücüdür.

Şekil 1: Kesişen ve Birbirine Eklemlenen Alt-disiplinler

Örneğin Lina Khatib, *Image Politics in the Middle East: The Role of the Visual in Political Struggle* (2012) başlıklı kitabında görselin gücü ile duygu yönetimi arasındaki ilişkiyi Hizbullah'ın sadakat, bağlılık, kahramanlık duygularını pekiştirmek için görsel imgeleri kullanması ile örneklendirir. Hizbullah örgüte sadakati sürdürmek, aidiyet duygusunu güçlendirmek için Nasrallah'ın resminin yanı sıra logosunu ve bayrağını taşıyan tişört ve şapkalar gibi savaş hatıraları üretmiştir. Bunun yanı sıra meydan okumanın cazibesini ve kahramanlık duygusunu

duyumsanır kılmak amacıyla oyuncuların İsraili askerlerle savaştığı “Special Force 2: Tale of the Truthful Pledge” bilgisayar oyununu çıkarmıştır (s. 44). Başka bir örneğinde ise Khatib (2012),

İran Şiiliğinde görsellerin izleyicilerin zihinsel ve duygusal olarak etkileşime girebilecekleri söylemsel bir alan olduğunu, duyguları dönüştürme, kült davranış üretme konusunda önemli rol oynadıklarını belirtir (s. 78). Kısacası sosyal birçok olgu ve temanın vaka analizi olarak çalışıldığı bu interdisipliner ilişkisellik, görsellerin duygusal gücü ana çıkış noktası üzerine inşa edilmiştir.

Görsel Çalışmalar ve Duygu Çalışmalarında Ortak Tematik Alan: Göç

Göç ve mülteci sorunu, görsel çalışmalar ve duygu çalışmaları kesişim alanında önemli konulardan birini teşkil etmektedir. Görsellik ve görünürlük; medya, göç ve daha geniş anlamda insani krizler üzerine yapılan çalışmalarda ana temalardan biri hâline gelmiştir. Küresel medya ve sosyal medyada hem haberler aracılığıyla hem de mültecilerin kendi paylaşımlarıyla göç olgusunun fotoğraflar ve videolar ile temsil edilmesi oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Mültecilerin bu görsel temsilî konuyu küresel politikaların merkezine taşıırken, aynı zamanda çeşitli stereotipler üreterek belirli klişelerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu karmaşık bağlamda görsel çalışmalar ile duygu çalışmaları şu sorulara cevap arar: Görsel imgeler “mülteci, sığınmacı ve göçmen” kavramlarını inşa etmede nasıl rol oynar? Söz konusu görsel temsiller aracılığıyla hangi duygu ve algılamaya biçimleri harekete geçer? Bu görsel temsiller kamuoyunda ortak duygu ve düşüncelerin yönlendirilmesinde nasıl rol alır? Bazı görseller duygulanımsal toplulukları harekete geçirirken, niçin bazıları harekete geçiremez? Neden bazı görseller duygu politikaları için iktidar odakları tarafından ön plana çıkarılırken, bazıları küresel medyada yer bulamaz? Mültecilerin görsel temsilleri duygu politikalarında dışlama ve içerme siyasetinin bir parçası hâline nasıl dönüşür? İnsanları göçün görsel temsilleri karşısında tepki vermeye iten ana duygular ve paylaşımlar nelerdir? (Wright, 2000, ss. 1-2).

Bu çerçevede mülteci, göçmen ve sığınmacıları sosyal, ekonomik ve güvenlik tehditleri olarak sunan ve bu insanların nasıl ötekileştirildiklerine dair birçok güncel çalışma vardır. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak görselin duygusal gücüne ve oluşturulan stereotipler üzerinden sosyal psikolojik açıdan görsellerle kurulan etkileşimsel ilişkiye odaklanır. Sığınmacı ve mültecilerin görsel olarak nasıl temsil edildiği önemlidir, çünkü içinde bulunulan zaman ve mekân bağlamında öteki algısı, tanınma politikaları ve kimlik sorunlarını anlamlandırmamıza olanak sağlar (Smets, Mazzocchetti, Gerstmans ve Mostmans, 2019, ss. 177-178). Masum-suçlu/şüpheli, mağdur-saldırgan, gerçek kurbanlar/iyi göçmen-tehdit/kötü göçmen gibi dikotomiler göçmen, sığınmacı ya da mültecilerin görsel temsilleri olarak yansıtılabilmektedir. Dolayısıyla bazı görsel mülteci ve göçmen temsilleri etik sorgulamayı beraberinde getirip empati ve merhamet uyandırarak kolektif aktivizmi sağlarken, bazıları ise -kalabalık, toplu biçimde koşar hâlde sadece sert görünümlü, Batılı olmayan erkeklerden oluşan sığınmacı görselleri gibi- dışlayıcı pratiklerin güçlenmesine ve göçmen karşıtı hareketlerin kemikleşmesine neden olmaktadır. Göç ve mülteci sorununa ilişkin görsellerde acıma rejiminin ve olumsuz temsil stratejilerinin baskın olduğu küresel medyada, mülteciler/sığınmacılar ister mağdur ve güçsüz ister ekonomik yük ve güvenlik tehdidi şeklinde temsil edilerek görünür kılınsın, aslında onlar her koşulda birey ve vatandaş olarak görülmesi engellenen “eksiksiz bir öteki” olarak resmedilmektedir (Smets, Mazzocchetti, Gerstmans ve Mostmans, 2019, s. 179). Bu nedenle göçmen ve sığınmacıların görsellik ve görünürlüğü, sahip olduğu temsil gücü ve duygu politikalarındaki etkisi nedeniyle önemli bir araştırma alanını oluşturur.

Tarihsel Bağlam

Görseller küresel politikadaki mülteci rejiminin oluşturulmasında ve bu rejimin geçirdiği değişim-dönüşüm sürecini anlamlandırmada önemli bir referans kaynağı oluşturmuştur. Küresel mülteci rejiminin desteklenmesi ve kaynak sağlanması, ilgili göç prosedürlerinin kamuoyu desteği alınarak hayata geçirilmesi gibi konularda görsellerin gücü politik bir enstrüman olarak da kullanılmıştır. Uluslararası göç olgusu II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın gerçeklikleri doğrultusunda küresel politikada yer bulmuş, mülteci ve göçmenlerin temsilleri Sovyet ve Doğu Bloğunun totaliterliğinden kaçan, aktif ve güçlü -bu anlamda daha çok erkek temsilleri-, "bizim gibi Avrupalı", beyaz, orta sınıf, savaş sonrası ekonomik yapılanmada iş gücü sağlayacak, ev sahibi topluma kolayca entegre olabilecek, siyasi kahramanlar imgelemi üzerine inşa edilmiştir (Bleiker, Campbell, Hutchison, 2014, s. 193; Johnson, 2018, ss. 246-247).

Görsel 1: Almanya, Avrupalı Göçmenler, 1953, UHNCR (Johnson, 2018, ss. 245)

Söz konusu süreçte görsel temsillerde ve söylemlerde göçmenlerin bireysel hikâyelerine yer verilmiştir. İlgili görsellerde toplu aile fotoğrafları, yakın plan portreler, göçmenlerin yüzlerindeki umuda ve tebessümlere odaklanan fotoğraflar bulunmaktadır. Avustralya Milli Müzesi'nin savaş sonrası göçe ilişkin paylaştığı görsellerde limanda mutlu karşılama fotoğraflarına yer verilmiş (Görsel 2), dönemin beyaz göçmen politikası ve "doldur ya da yok ol" siyasi söylemi doğrultusunda Avrupalı göçmenlerin misafirperverlikle karşılandığı aktarılmıştır. Avustralya'nın ilk göçmen bakanı Arthur Calwell göç politikasını uygun göçmenleri seçme üzerine inşa etmiştir. Calwell'in 1947'de ilk gemideki Estonya, Letonya ve Litvanya'dan gelen göçmenlerin basında yer alan fotoğrafları için hepsinin genç, bekâr ve güzel oluşlarına dair söylediği sözler görselin

politik gücü konusunda bize önemli bir ipucu sunar: “Basın o grubun fotoğraflarını yayınladıktan sonra Avustralya halkına göçmenlik satmak zor değildi” (National Museum Australia, 2022). Buradaki söylemsel içerik analizi, paylaşılan görsel temsillerle ilişkilendirildiğinde güzelliğin biyopolitikası bağlamında Avustralyalıların gelen göçmenlerle iç-grup özdeşleştirilmesi ve duygudaşlık kurmasının amaçlandığını ve dâhil etme/kabul etme stratejisi izlendiğini söylemek mümkündür.

Görsel 2: Melbourne Limanı'na Ulaşan Hollandalı Göçmenler, 1954,
(<https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/postwar-immigration-drive>)

1960'lı yıllara gelindiğinde uluslararası mülteci rejiminin odağı Afrika ve Asya'daki kolonilerin bağımsızlık mücadeleleri, Çin kültürel devrimi, Cezayir Savaşı, Vietnam Savaşı gibi olaylarla küresel Kuzey'den küresel Güney'e kaymaya başlamış ve göç sorunu küreselleşmiştir. Göçün görsel temsillerine ilişkin stereotipler de doğal olarak değişmeye başlamış, olumlu ve beyaz Avrupalı bireylerden oluşan mülteci imajı yerini kurban, çaresiz, yoksulluk çeken, şiddet ve savaştan kaçan kalabalıklara bırakmıştır (Johnson, 2018, s. 247). Başka bir ifadeyle romantikleştirilmiş imajlar ve kahraman mülteci görselleri, mültecinin son derece savunmasız, “isimsiz, fikirsiz, her şeyden sıyrılmış” görselleriyle yer değiştirmiştir (Smets, Mazzocchetti, Gerstmans ve Mostmans, 2019, s. 183). Bu yeni kalabalık görseller, orada bulunan kişilerin her birinin birer hikâyesi, geçmiş, düşünceleri ve duyguları olduğunu görünmez kılmış, orada bulunmalarının nedenlerini silmiştir; artık eskiden merak edilen, ön plana çıkarılan bireysel hikâyeler yerini demografik, yönetilmesi gereken bir sorunun hikâyesine bırakmıştır (Malkki, 1996, s. 387). Bu yönetilmesi gereken sorun, görsel imgelerde kalabalıkların bilinmez tehlikesi anlatısıyla bütünleştirilmiş ve sınır güvenliğine tehdit olgusuyla ilişkilendirilmiştir.

Görsel 3: Zambiya'da Mülteciler 1977, fotoğraf: Peter Marlow (Malkki, 1996, s. 387).

Özetle söz konusu dönüşümde bireysel görsel anlatılar değil, kalabalık topluluklar veya bireysel olacaksa da çocuk ve kadın mülteciler görsel imgelerde dikkat çekmektedir. Çünkü anne ve çocuk imgesi herkes tarafından kolayca anlaşılabilen ve en derinlere dokunan bir tür doğal, tarih dışı ve apolitik bir semboldür. Bu görsel temsiller, yeni küresel göç politikalarının merkezine klişeleşmiş cinsiyetçi ezberleri oturtmuştur; kadınlar kırılğan, pasif, güçsüz, savunmasız, içinde buldukları koşullar altında ezilen ve başkalarına bağımlı olarak stereotipleştirilmiştir (Bleiker, Campbell, Hutchison, 2014, s. 193). Standartlaştırılmış temsili uygulamaların bu küresel görsel politiği, etkileri bakımından oldukça şaşırtıcıdır. Keza çocuk ve kadın resimleri uzun yıllar boyunca ulus ötesi bir sosyal mültecilik tasavvurunun detaylandırılmasında, yardım kampanyalarının yürütülmesinde, fonların kurulmasında ve küresel desteğin harekete geçirilmesinde önemli görsel enstrümanlar olmuştur (Malkki, 1996, s. 386). Diğer yandan yoğun kalabalıklar, Doğulu erkek toplulukları, teknelerle gelen insanlar gibi

görüntüler ise günümüzde “içerdekiler” için öz yurdunda güvensizlik duygusunu harekete geçirmekte, egemenliğin ve ulusal sınırların yetkisiz giriş tehdidinden korunması sorumluluğunu politik anlamda üst sıraya taşımaktadır (Bleiker, Campbell, Hutchison, 2014, s. 193). Kısacası tarihsel bağlam göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların görsel temsilleri üzerine şu sorunun sorulmasını zorunlu kılmaktadır: “Haber medyası tarafından kullanılan fotoğraflar, mültecinin risk altında ve bakıma muhtaç olarak insani güvenlikleştirmesini mi yoksa sınır kontrollerinin ve mültecinin karşı çıkılması gereken bir tehdit olarak güvenlikleştirilmesini mi destekliyor?” (Hansen, Adler-Nissen ve Andersen, 2021, s. 370).

Mülteci ve Sığınmacı Görselleri: Korku Politikaları versus Empati-Merhamet Politikaları

Herhangi bir olaya veya olguya ilişkin görsel temsiller bazı duyguları tetikleyerek harekete geçirebilir, onları kolektifleştirerek duygusal reaksiyon üretebilir. Örneğin yaşanan insani krizler ve travmalarda paylaşılan fotoğraflar -kıtık ve yoksulluk içindeki çocuk görüntüleri, doğal felaket sonrası aile fotoğrafları, savaştan kaçan kadın ve çocuk görüntüleri vb.- merhamet duygusunu kolektifleştirerek birçok kez son derece etkin insani yardım kampanyalarının gerçekleştirilmesine ve geniş bir dayanışma ağının kurulmasına neden olmuştur (Bleiker, 2018b, s. 10). Bleiker (2018b) görseller ve duygular arasındaki karmaşık ilişkide sosyal psikolojik açıdan iki farklı bilimsel yaklaşım olduğunu belirtmektedir. Buna göre ilk yaklaşımda kurbanların/zor durumdaki

insanların yakın portrelerinin izleyenlerde şefkat uyandırma potansiyelinin son derece yüksek olduğu, ancak teknelerle gelen kalabalık sığınmacı görüntüleri gibi grup görsellerinin ise duygusal bir mesafe oluşturduğu ortaya konulmuştur. İkinci yaklaşımda ise çok fazla acı, trajedi ve dehşete maruz kalmanın, okumanın ve görmenin izleyiciyi kayıtsız ve hissiz hâle getirmesidir ki bu uzun vadeli etki merhamet yorgunluğu olarak kavramsallaştırılır (s. 11). Bu durum bir umur-samazlık hâlinde ziyade duygu yükünden kaçış, uzaklaşma ve çaresizlik hâlidir ve “ben zaten ne yapabilirim ki?” düşüncesini beraberinde getirmektedir. (Moeller, 2018, s. 76).

Bleiker vd. (2013) mültecilerin görsel olarak insan dışlaştırılması üzerine Avustralya'nın ana akım medyasındaki mülteci görsellerine ilişkin içerik analizine dayanan çalışmalarında ağırlıklı olarak kullanılan orta ve büyük grup hâlindeki mülteci ve tekne görüntülerine yer verildiği ve bu görsellerin bir çerçeveleme siyasetinin parçası olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre sığınmacıların bireysel yakın plan görüntülerinin olmaması ve kalabalık olarak resmedilmeleri yaşanan insani zorluğun aktarımından ziyade Avustralya için egemenlik ve güvenliğe tehdit oldukları mesajını izleyiciye iletmektedir. Görsellerin neyin görülebileceğini veya neyin görülemeyeceğini ve dolaylı olarak neyin düşünülebileceğini veya neyin düşünülmemeyeceğini şekillendirdiği ana argümanından hareketle, tercih edilen bu insan dışlaştırıcı görsel kalıplar merhamet ve empatiye dayalı duygu yönetişiminin tam aksine toplumsal alanda korku siyasetini güçlendirmiş ve kamuoyunda göçmen karşıtı düşünceleri ve kolektif kaygıları beslemiştir. (ss. 398-416).

Görsellerin gücüyle yürütülen korku politikası sonucunda güçlenen kültürel önyargılar ve yabancılaşma/ötekilere karşı duyulan korku, yardım etme ahlaki yükümlülüğünden daha baskın gelmeye başlar. Nitekim egemenlik, güvenlik ve ulusal kimliğin korunmasının önceliklendirilerek görsel anlatıcılarla farklılıklara kapalı, endişe ve hatta öfke dolu bir kolektif duyarlılığın hareketine geçirilmesi, ilgili ülkenin misafirperverlik kültürünü biçimlendirebilir; misafirperverliğin ve empatik yaklaşımın önünde engelleyici rol oynayabilir. (Bleiker, Campbell, Hutchison, 2014, ss. 192-194). Ya da görsel temsiller ile korku ve empati arasında çizilen kategorik ayrımlar, toplumsal olarak kimin makbul misafir, kiminse tehlike ve istenmeyen olduğu konusunda belirleyici olur. Böylece bize dâhil olabilecekler ile olamayacaklar arasında net bir sınır oluşturur, dolayısıyla “şartlı bir misafirperverlik” inşa eder (Jaskuowski, 2019, s. 125).

Benzer şekilde Avrupa'ya Akdeniz ve Ege'den göçe ilişkin Batı medyasında yer verilen görsellerde bireysel yakın plan görüntülerinden ziyade kalabalık tekne ve bot görüntüleri kullanılmaktadır. Bireysel yakın plan göçmen görüntüleri ve özellikle kadın-çocuk resimleri yaşanan acı, çaresizlik ve kaçışın ardındaki umutsuzluğu izleyiciye duygusal olarak aktarıp empati ve merhameti tetiklerken; kalabalık görüntüler ise Avrupa toplumuna büyük bir tehdit ve başa çıkılması gereken ciddi bir sorun şeklindeki politik bir çerçevelemeyi çizmektedir. İlk durumda izleyici, umutsuzluğu ve çaresizliği betimleyen bireysel görüntünün ardındaki hikâyeyi ve nedenlerini merak eder, yaşanan acıyı duyumsar ve empati geliştirirken, ikinci durumda izleyiciye bu kalabalık insan kitlesinin nasıl entegre olacağı, sosyoekonomik iç dengeye olası tehditleri ve kısacası göç akımının içerdeki sonuçları düşündürülmektedir (Chouliarakı, Stolic, 2017, s. 1164).

Dolayısıyla göçmen ve sığınmacılara ilişkin kullanılan görsellerdeki tercih ve aktarım biçimi, duygusal reaksiyon açısından empati ve merhameti mi yoksa korkuyu mu tetiklediği noktasında sosyopsikolojik bir içerik okumasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda görsel içerik analizi bize bazı ipuçları verir: (a) Büyük çoğunluktaki toplu mülteci fotoğrafları, erkek mülteci fotoğrafları -özellikle karanlık ve suçlu yabancılar temsilleri-, polis ve askerî kuvvetlerin de yer aldığı mülteci kontrol fotoğrafları ve belirli bir kimliksel ayrımı ön plana çıkaran toplu göçmen fotoğrafları (Asyalı, Afrikalı ve Ortadoğulu) iç güvenlik tehditleri/riskleri, yasadışı ve sınır koruma söylemlerini çağrıştırmakta, göç olgusunu güvenlikleştirmekte ve ilgili güvenlik pratiklerini meşrulaştır-

Görsel 4: Sallardaki göçmenler (BBC, 2016)

maktadır. (b) Kadın, çocuk, aile ve ölüm fotoğrafları ile yakın plandan çekilen acıyı, çaresizliği ve umutsuzluğu yansıtan birey fotoğrafları ise insani bir söylemi desteklemektedir (Hansen, Adler-Nissen ve Andersen, 2021, s. 383; Banks, 2011, s. 293).

Görsel 5: Polis kontrolü, *Der Spiegel*, (Zhang, Hellmueller, 2017, s. 505).

Örneğin göçmen politikaları açısından değerlendirildiğinde Görsel 5 ve Görsel 6'da yer alan fotoğraflar bize Didier Bigo'nun (2009) göçmen sorununa özgü inşa edilen güvenlikleştirme mekanizmalarının dâhil etme ve dışlama/hariç tutma üzerine şekillendiği gerçekliğini kısaca özetleyen ban-opticon kavramını örnekler niteliktedir. Bigo'ya göre güvenlikleştirme aygıtları artık herkesi gözetleme üzerine değil, sadece tehdit oluşturan, yasaklanması gerekebilecek kitlelerin denetim ve gözetim altına alınması üzerine kurgulanmaktadır (ss. 59-80). Söz konusu fotoğraflar kontrol edilmesi, disiplin altına alınması gereken, bilinmez, "biz"den farklı olan, potansiyel tehdit ve güvensizlik kaynağı olarak değerlendirilen kitlelerin ban-optik aygıtlarla gözetim altına alınışını temsil eder. Başka bir ifadeyle göç hareketliliğinde dışlanacak olan, kategorize edilmiş tehlikeli azınlıklardır ki bu durum suç işlemeyen suçluluk hâlini doğurur, suça konu olma, tehdit, tehlike veya terörist aday olma potansiyelini yükler. Toplumsal düzeyde bakıldığında, hariç tutulma hâlini çarpıcı bir şekilde betimleyen söz konusu fotoğraflar yeni gelen bilinmeyenlere karşı korku, önyargı ve endişe duygularını tetiklemekte ve güvenlikleştirme politikalarını meşurlaştırarak içerdeki desteği artırmaktadır.

Görsel 6: Sırbistan – Macaristan Sınırı (BBC, 2015)

Bu bağlamda politik tercihler ve kimliksel ayrımlar üzerine inşa edilmiş dâhil etme ve dışlama pratiklerinin ikircikli hâlini Suriye göçmen krizi ile Ukrayna'dan gelen göçün yönetsel işleyişi arasındaki yaklaşım farklılıklarıyla örneklendirmek mümkündür. Batı medyasında bazı yorumcuların bizden, bize benzeyen vurgusuyla Ukraynalıların yaşadığı sürecin Suriyeli, Afganlı veya Iraklılardan farklı olduğunu belirtmeleri arka planda saklı Avrupalı göçmen, Avrupalı olmayan göçmen ayrımını ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Örneğin Fransa'nın BFM kanalında gazeteci Philippe Corbé'nin söylemi bu anlamda çarpıcıdır: "Putin tarafından desteklenen Suriye rejiminin bombalarından kaçan Suriyelilerden bahsetmiyoruz. Bizimkilere benzeyen arabalarıyla hayatlarını kurtarmak için ayrılan Avrupalılardan bahsediyoruz." (Bayoumi, *The Guardian*, 2022). Nitekim çok kısa bir sürede 4,5 milyon Ukraynalının Batı ülkelerine göçünün organize edilmesi, misafir ülkelerde barınma olanaklarından eğitim ve sağlığa kadar tüm ihtiyaçlarının ilgili kurumlarca hızlı biçimde sağlanması, Suriye göçmen krizi ile karşılaştırıldığında kimliğe dayalı bir ayırım ile bu kez dâhil etme politikalarının işletildiğini göstermektedir. Ayrıca medyada yer alan Ukrayna'dan kaçan Ukraynalı olmayan Afrikalı ve Asyalı göçmenlerin sınır kapılarında farklı sorgulamalarla ve uygulamalarla karşı karşıya kaldıkları haberleri söz konusu ikircikli güvenlikleştirme politikalarını yansıtmaktadır. Görsel 7'de paylaşılan fotoğraflar, savaşın tüm yıkıcılığının ve acısının içinde Avrupalı kimliğini paylaşan ve benzer hayatlara sahip, çoğunlukla orta sınıf beyaz göçmenlerin biz duygusuyla kucaklanmasını anlatır niteliktedir.

Görsel 7: The Guardian (2022); ABC News (2022); Euroactiv (2022)

Diğer yandan 2015 yılında Nilüfer Demir tarafından Bodrum'da çekilen Aylan Kurdi'nin fotoğrafı küresel gündemi belirleyen ikonik fotoğraflardan biri olmuş (Bozdağ, Smets, 2017, s. 4047; Hansen, Adler-Nissen ve Andersen, 2021, s. 368), uluslararası alanın dışında bırakılan Suriye göçmen krizinin küresel anlatıcısına dönüşmüştür. Sadece üç saat içinde Twitter üzerinden tüm dünyaya yayılan fotoğraf, duygulanımsal bir paylaşımın sembolü olurken göçmen krizini devletlerin dış politika gündemine taşımış, uluslararası politikada etik sorunların sesi olarak sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirip Şansölye Angela Merkel'in bir milyon mülteciye Almanya'nın kapılarını açmasını sağlamıştır (The Guardian,

2017). Aylan Kurdi'nin fotoğrafı; empati, acıma ve merhamet duygularını harekete geçirerek kolektif ilgiyi uzun yıllardır göç söyleminin hâkim unsuru olan sayı ve istatistiklerden bir geçmişi, yaşamı, umudu olan, yaşam ve ölüm kadar gerçek insan hikâyesine tekrar yönlendirmiştir (Adler-Nissen, Andersen ve Hansen, 2020, s. 76). Masumiyetin, umutsuzluğun ve çaresizliğinin sembolü olarak Aylan bebeğin fotoğrafı göçmenlerin durumunu daha iyi anlamak için sadece bilgi sağlamamış; aynı zamanda hissettirdikleriyle duygulanımsal toplulukları harekete geçirmiş, çoğu insanı ortak duyguda buluşturmuş; yalnızca empati ve merhamet değil, eyleme geçmeyi sağlayan sorumluluk duygusunu da güçlü biçimde uyandırmıştır (Callahan, 2020, s. 2). Başka bir ifadeyle dayanışma ruhunun eylemle desteklendiği nadir fotoğraflardan biri olarak tarihe geçmiştir. Kısacası söz konusu fotoğraf görsellik stratejisi ve sosyalin görsel inşası bağlamında değerlendirildiğinde duyguları harekete geçiren, Suriye göçmen krizine farklı bir perspektifle yaklaşılmasını sağlayan ve bu anlamda duygulanımsal topluluklar ve yeni bir gerçeklik inşa

Görsel 8: Aylan bebek, Bodrum, 2015, Nilüfer Demir

eden önemli bir örnek olmuştur.

Binlerce Suriyeli yetişkin göçmenin hayatta kalabilme ya da kalamama hikâyesini “ölümsüzleştiren” görselin aksine söz konusu fotoğrafın insanlarda merhamet duygusu uyandırmasında ve küresel bir tepkiye dönüşmesinde rol oynayan çok önemli duygusal ve psikolojik sebepler bulunmaktadır. Her şeyden önce kadrajda ölü bir bebeğin yer alması, insanların daha kolay empati yapabilmesine ve kimliksel ayrımların göz ardı edilmesine neden olmuştur. Fotoğraf dünyanın kötülüklerinden bihaber masum bir bebeğin hayattan nasıl koparıldığının, mahrumiyetin, güvensizlik duygusunun, sığınaksız, vatansız kalmanın ve yaşamın ne kadar kırılğan ve keder yüklü olduğunun anlatısıdır (Snow, 2020, s. 171). Fotoğrafın Bodrum gibi yazlık bir sayfiye yerinde çekilmiş olması da görselin büyük bir yankı uyandırmasına yol açmıştır, zira hayat-memat mücadelesini kaybeden Aylan bebek yaşatlarının kumdan kale yaptığı, ailesiyle birlikte denize girdiği ve çeşitli oyunlar oynadığı bir mekânda ölü bulunmuştur. Özellikle çocuklar için eğlence ve mutluluğu sembolize eden bir mekân artık mutsuzluk ve umutsuzluğu çağrıştırmaktadır. Siyasetin, çatışmanın ve savaşın geri döndürülemez olumsuz sonuçlarının

hayattan kopardığı Aylan bebeğin dramatik sonu, küresel düzeyde bir hüznün, acı, merhamet ve empati uyandırmıştır. Buna karşın Suriyeli göçmenlerin stereotipleştirilmesi ve önyargılarla etiketlenmesi bağlamında Charlie Hebdo'da 2015 ve 2016 yıllarında yayınlanan Aylan Kurdi karikatürleri, provokatif ve ırkçı retoriklerin örnekleri olmuş ve görsel politikalarda deontolojik sorgulamaların ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Aylan'ın fotoğrafının tetiklediği insani değerlerin hiçe sayılmasına karşı öfke ve kolektif empatik tepkinin güçlü oluşu, Suriye İç Savaşı'nın başlamasıyla 2011 yılında beri süregelen göç krizi karşısında uzun yıllardır harekete geçmeyen siyasi liderlerin politik önlem alma konusunda ellerini zorlamış ve acil yanıt verme zorunluluğu hissetmelerini sağlamıştır. Almanya'nın yanı sıra Kanada 25.000 Suriyeli göçmen almış, Avustralya 12.000 ve Birleşik Krallık ise 20.000 göçmeni kabul etme taahhüdünde bulunmuştur. Ancak uzun vadede bakıldığında verilen politik sözlerin eyleme yeteri kadar dönüşmediği görülmektedir. Hatta fotoğrafın yayımlandığı tarihin üzerinden geçen yedi yılda hâlen birçok sınır geçişi sırasında mülteci ölümlerine dair fotoğraflar yayınlanmasına karşın göç konusunda küresel politikanın daha çok sorun çözmektense sınır inşa etme üzerine şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla kolektif duyarlılık ve toplumsal empatik yaklaşım, politika mekanizmalarını harekete geçirmede ve siyasi iradenin dönüşmesinde yine de sınırlı kalmıştır (Lennette, Miskovic, 2018, s. 118). Hatta uzun vadede yeniden güvenleştirme politikalarına geri dönülmesi ve karşıt politik söylemin güçlenmesi, görseller, duygular ve politika yapım süreçleri arasındaki karmaşık ilişkiselliği örneklendirir niteliktedir; çünkü görsel imgeler karşıt politikaları ve söylemleri desteklemek için de yeniden harekete geçirilebilir. Nitekim Aylan bebeğin fotoğrafı bir yıl sonra Ege'deki göçmen hareketliliğinin durdurulmasına yönelik sıkı güvenleştirme tedbirlerinin uygulanması için politik söylemde yeniden gündeme getirilmiştir. Almanya'nın uyguladığı açık kapı politikası hızlı bir göç dalgasına neden olurken söz konusu göç hareketliliği birçok Avrupa ülkesi tarafından sınır kamplarında yönetilememiş, göçmen karşıtı politik söylemler yeniden artmış ve insan hakları ihlalleri gerçekleşmiştir. Bu süreç sonunda,

Görsel 9: Umran bebek, *New York Times* haber görselleri (New York Times, 2016)

2016 yılında Avrupa Birliği ve Türkiye arasında ilgili göç geçişlerini engellemek amacıyla Geri Kabul Antlaşması kabul edilmiştir.

Öte yandan mülteci krizinde görsel temsillerin ve medyanın gücüne odaklanan Zakaria Sajir ve Miriyam Aouragh (2019), 2016'da Halep'te Suriye rejimi ve Rus uçaklarının saldırısında yaralanan Ümran bebeğin görüntülerinin iç savaş boyunca sivillerin maruz kaldığı dehşet ve trajediyi aynı ölçüde yansıtmasına rağmen kolektif dayanışmayı neden sağlayamadığı ve politik aksiyonu niçin hayata geçiremediği sorusuna cevap aramıştır. Şok edici görüntülerin ezilenlere ve mağ-

durlara karşı şefkat uyandırmasına rağmen bunların mutlaka dayanışma hareketlerine dönüşmediği, aksine bazen etkisiz acıma biçimlerine dönüşebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Merhamet konusunda kolektif hareketliliği sağlayan söz konusu görsel, karar alıcılar nezdinde vekalet savaşlarının gölgesi altında olağan kılınan oryantalist klişelerin, politik hareketsizliğin ve sessizliğin simgesi olmuştur (ss. 552-553, 567). Dolayısıyla görseller; öznelerin, aktörlerin, olayların ve süreçlerin belirli temsillerini iletse ve böylece siyasi aktörler üzerinde baskı oluştursa da siyasi aktörler bu tür bir baskıyı yönetebilir, birincil politikaları (high politics) önceliğinde müdahalesizliği tercih edebilir, kolektif ilgiyi farklı taraflara yönlendirebilir ya da sessizlik politikasını kullanarak kolektif tepkinin dinmesini bekleyebilir (Hansen, Adler-Nissen ve Andersen, 2021, s. 369).

Görsellerin duyguları harekete geçirmesinin, empati ve merhamet uyandırmasının görsellerin temsilleriyle ve oluşturulmuş stereotiplerle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin daha önce belirtildiği gibi yoksul, acı çeken, hiçbir şeyi olmayan insan görüntüleri ya da kadın ve çocuk fotoğrafları günümüzün empati uyandıran, merhameti harekete geçiren imajları olarak klişeleşmişlerdir. Mültecilerin dijital teknolojileri seslerini duyurma ve yaşadıkları sorunla başa çıkma mekanizmaları olarak kullanması ve cep telefonuna sahip olmaları bir nevi tekno-oryantalizm üretmekte ve yaşadıkları zorluklara karşın izleyicilerin empatik yaklaşım geliştirmesini engellemektedir. Çünkü savunmasız, acınası, hiçbir şeyi olmayan insan temsillerinin aksine söz konusu göçmenlere karşı şüphe duygusu gelişmekte, mülteci statüsünü gerçekten hak edip etmedikleri sorgulanmaktadır. Sajir ve Aouragh (2019), pahalı teknolojik ekipmanlara sahip bu yeni göçmen temsillerinin Avrupalıların klasikleşmiş, oryantalist tasavvurlarıyla çatıştığını ve bu anlamda kendilerini duygusal olarak aldatılmış hissettiklerini söyler (s. 561). Görüldüğü üzere görsellerin duygusal gücü oldukça kompleks, kırılğan ve manipülasyona açıktır. Geçmiş ezberler ve ön kabuller bir görselle değişebilir, eskiden duyumsanılanlar yerini farklı duygulara bırakabilir; empati ve merhamet, öfke ve korkuya dönüşebilir. Duygular kitleleri harekete geçirmede, güvenikleştirme politikaları üretmede ve kolektif kimlik inşasında araçsaldır; görsel temsillerle birçok duygu harekete geçirilebilir, kolektif birliktelik yaratılabilir. Bu nedenle göç olgusu özelinde de görselin temsil gücünün empati, merhamet, umut, şefkat, sevgi gibi pozitif duyguları mı yoksa güvensizlik, korku, kızgınlık, öfke, nefret, aldatılmışlık gibi negatif duyguları mı harekete geçireceği, hangisinin sosyal görsel inşasında tercih edileceği önemlidir.

Sonuç Yerine

Bugünün dijital ve teknolojik çağında tek bir kare görüntü yazılan ve konuşulan binlerce sözcüğün yarattığı etkiden çok daha fazlasını yaratabilmektedir. Örneğin göçün simgesi ve sembolü hâline gelen Aylan bebeğin Bodrum sahiline vurmuş ölüm fotoğrafının küresel medya ve kamuoyunda oluşturduğu etkiyi ne binlerce kitap ne de yıllarca yapılan konuşmalar uyandırabilirdi. Yoğun teknoloji ve hız dünyasında sözcükler görsellerin duygusal ve psikolojik gücüyle yeteri kadar başa çıkamaz. Zaman, mekân, hız ve maliyet bağlamında görsellerin kitlesel dolaşımı çok daha kolay, etki gücü ise çok daha fazladır. Profesyonel bir fotoğraf makinesinin kadrajından çıkan bir fotoğraf kadar bir cep telefonu kamerasından amatörce çekilmiş bir fotoğraf da sosyal medyada milyonlarca insana anında ulaşabilmekte ve kitleleri fazlasıyla etkisi altına alıp harekete geçirebilmektedir. Zira Twitter, Facebook, Instagram, WhatsApp veya Tik Tok gibi platformlar aracılığıyla bugün milyonlarca insan hem birer medya tüketicisi hem de birer medya üreticisi konumundadır.

Tabii ki görselin nasıl çerçvelendiği ve sunulduğu da üzerinde durulması gereken ayrı ve

bir o kadar önemli bir konudur. Keza çalışmanın son bölümünde fotoğraflara ilişkin görsel içerik analizinden de anlaşılacağı üzere Batı-merkezli medya göçmen, mülteci ya da sığınmacılar konusunda seçici, ikircikli, oryantalist ve ötekileştirici bir tavır ve tutum içindedir. Göç olgusu ve göçmen, mülteci ve sığınmacılar “bizden” ya da “bizden olmayan” şeklindeki dikotomiye yerleştirilerek, bu ayrıma dair duygular ve dolayısıyla politik çıktılar inşa edilmektedir. Görselin duygusal ve politik gücünü kullanarak dışlayıcı bir “ben ve öteki” kimliği üzerinden Afrikalı, Asyalı, Suriyeli, Afgan, Iraklı ya da Pakistanlılar korku politikalarıyla ilişkilendirilerek güvenleştirilmeye çalışılmaktadır. Oysa Ukraynalı göçmenlerin Avrupa’ya kabul edilmesinde ve entegrasyon çalışmalarında son derece hızlı bir pratik yaşanmış, Birleşmiş Milletler verilerine göre Nisan 2022’de göç eden Ukraynalı sayısı 4 milyonu aşmıştır. Buna karşın 2011 yılından bu yana Suriyeli göçmen sorunu belirli bir coğrafi çerçeveye hapsedilip görmezden gelinmiştir. Söz konusu farklılık aslında dışlayıcı bir “biz ve ötekiler” ayrımından kaynaklanmaktadır; çünkü bir grup empati ve merhamet politikalarıyla dâhil edilirken, diğer grup korku politikalarıyla dışlanmıştır.

Kaynaklar

Adler-Nissen, R., Andersen K. E. ve Hansen, L. (2020), Images, emotions, and international politics: the death of Alan Kurdi. *Review of International Studies*, 46(1), 75-95.

Andersen, Rune S., Vuori Juha A. ve Mutlu Can E. (2014). Visuality. In Aradau C, Huysmans J, Neal A, Voelkner N. (Eds.) *Critical security methods: New frameworks for analysis*. (pp. 85-117). Abingdon: Routledge.

Baele, S. J. ve Bettiza G. (2021). ‘Turning’ everywhere in IR: on the sociological underpinnings of the field’s proliferating turns. *International Theory*, 13, 314-340.

Banks, J. (2012). Unmasking deviance: The visual construction of asylum seekers and refugees in English national newspapers. *Critical Criminology*, 20(3), 293-310.

Barnard A. (2016, 18 August) How Omran Daqneesh, 5, became a symbol of Aleppo’s suffering. *New York Times*. 08.09.2022 tarihinde <https://www.nytimes.com/2016/08/19/world/middle-east/omran-daqneesh-syria-aleppo.html> adresinden edinilmiştir.

Bayoumi, M. (2022, 2 March). They are ‘civilised’ and ‘look like us’: the racist coverage of Ukraine. *The Guardian*. 10.09.2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/02/civilised-european-look-like-us-racist-coverage-ukraine> adresinden edinilmiştir.

BBC News. (2016, December 23). *Migrant crisis: UN says 5000 drown trying to reach Europe this year*. 11.09.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-38420779> adresinden edinilmiştir.

BBC News. (2015, 11 September). *Migrant crisis: People treated ‘like animals’ in Hungary camp*. 10.09. 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-34216883> adresinden edinilmiştir.

Beattie, A. R., Eroukhanoff C., Head, N. (2019). Introduction: Interrogating the ‘everyday’ politics of emotions in international relations. *Journal of International Political Theory*, 15 (2), 136-147.

Bigo, D. (2009). Du panoptisme au Ban-optisme: Les micros logiques du contrôle dans la mondialisation. Chardel, P.-A., Rockhill, G. (Dirs.). *Technologies de contrôle dans la mondialisation: enjeux politiques, éthiques et esthétiques*, (pp. 59-80). Paris: Editions Kimé.

Bleiker, R. (2001). *The aesthetic turn in international political theory*. *Millennium: Journal of International Studies*, 30 (3), 509-533.

Bleiker, R. (2015). Pluralist methods for visual global politics. *Millennium: Journal of Interna-*

tional Studies, 43 (3), 872-890.

Bleiker, R. (2018a, March 8). *The power of images in global politics*. 10.08.2020 tarihinde <https://www.e-ir.info/2018/03/08/the-power-of-images-in-global-politics/> adresinden edinilmiştir.

Bleiker, R. (2018b). *Mapping global visual politics*. In Bleiker, R. (Ed.). *Visual global politics*. (pp. 1-29). New York: Routledge.

Bleiker, R. (2019). Writing visual global politics: in defence of a pluralist approach—a response to Gabi Schlag, “thinking and writing visual global politics”. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 32, 115-123.

Bleiker, R., Campbell, D., Hutchison E. ve Nicholson X. (2013). The visual dehumanisation of refugees. *Australian Journal of Political Science*, 48 (4), 398-416.

Bleiker, R., Campbell, D. ve Hutchison E. (2014). Visual cultures of inhospitality. *Peace Review*, 26 (2), 192-200.

Bozdağ Ç., Smets, K. (2017). Understanding the images of Alan Kurdi with “small data”: A qualitative, comparative analysis of tweets about refugees in Turkey and Flanders (Belgium). *International Journal of Communication*, 11, 4046-4069.

Callahan, W. A. (2020). *Sensible politics: visualizing international relations*. New York: Oxford University Press.

Chouliaraki, L., Stolic, T. (2017). Rethinking media responsibility in the refugee ‘crisis’: A visual typology of European news. *Media, Culture & Society*, 39 (8), 1162-1177.

Crilley, R., Manor I. ve Bjola C. (2020). Visual narratives of global politics in the digital age: An introduction. *Cambridge Review of International Affairs*, 628-637.

Connolly, K. (2017, 30 August). Two years on, has Angela Merkel's welcome culture worked in Germany? *The Guardian*. 01.09.2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/30/two-years-on-has-angela-merkels-welcome-culture-worked-in-germany> adresinden edinilmiştir.

Dauphinée, E. (2007). The politics of the body in pain: Reading the ethics of imagery. *Security Dialogue*, 38 (2), 139-155.

Hansen, L. (2011). Theorizing the image for security studies: Visual securitization and the Muhammad cartoon crisis. *European Journal of International Relations*, 17(1), 51-74.

Hansen, L. (2015). How images make world politics: International icons and the case of Abu Ghraib. *Review of International Studies*, 41, 263–288.

Hansen, L., Adler-Nissen R. ve Andersen K. E. (2021). The visual international politics of the European refugee crisis: Tragedy, humanitarianism, borders. *Cooperation and Conflict*, 56 (4), 367-393.

Harman, S. (2018). Making the invisible visible in International Relations: Film, co-produced research and transnational feminism. *European Journal of International Relations*, 24(4), 791–813.

Hutchison, E. (2014). ‘A global politics of pity? Disaster imagery and the emotional construction of solidarity after the 2004 Asian Tsunami’. *International Political Sociology*, 8(1), 1-19.

Hutchison, E. (2016). *Affective communities in world politics: collectives emotions after trauma*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jaskulowski, K. (2019). *The everyday politics of migration crisis in Poland: between nationalism, fear and empathy*. Switzerland, Cham: Springer International Publishing-Palgrave Pivot.

Johnson, H. L. (2018). Refugees. In Bleiker, R. (Ed.). *Visual global politics* (pp. 244-250). New York: Routledge.

Khatib, L. (2012). *Image politics in the Middle East: The role of the visual in political struggle*.

New York: I. B. Tauris.

Lenette, C., Miskovic, N. (2018). 'Some viewers may find the following images disturbing': Visual representations of refugee deaths at border crossings. *Crime Media Culture*, 14 (1), 111-120.

Malkki, L. H. (1996). Speechless emissaries: refugees, humanitarianism, and dehistoricization. *Cultural Anthropology*, 11 (3), 377-404.

Moeller, S. D. (2018). Compassion fatigue. In Bleiker, R. (Ed.). *Visual global politics* (pp. 75-80). New York: Routledge.

National Museum Australia. (2022). 31.08. 2022 tarihinde <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/postwar-immigration-drive> adresinden edinilmiştir.

Oranlı, İ. (2016). Rancière'de siyasi olanın 'estetik' boyutu: "siyaset üzerine on tez" ve 'duyumsanır olanın paylaşımı'. *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 108-116.

Rancière, J. (2000). *Le Partage du sensible: esthétique et politique*. Paris: La Fabrique-éditions.

Rancière, J. (2009). *The emancipated spectator*. (G. Elliot, Çev.). London: Verso.

Rose, G. (2001). *Visual methodologies: An introduction to the interpretation of visual materials*. London: Sage Publications Ltd.

Sajir Z., Aouragh M. (2019). Solidarity, social media, and the "refugee crisis": Engagement beyond affect. *International Journal of Communication*, 13, 550-577.

Shepherd, L. J. (2017). Aesthetics, ethics, and visual research in the digital age: 'Undone in the face of the otter'. *Millennium: Journal of International Studies*, 45(2), 214-222.

Smets, K., Mazzocchetti, J., Gerstmans L. ve Mostmans, L. (2019). Beyond victimhood: Reflecting on migrant-victim representations with Afghan, Iraqi, and Syrian asylum seekers and refugees in Belgium. In d'Haenens, L., Joris, W., Heinderyckx, F. (Eds.), *Images of immigrants and refugees in Western Europe: Media representations, public opinion and refugees' experiences* (pp. 177-198). Leuven: Leuven University Press.

Snow, T. (2020). Visual politics and the 'refugee' crisis: The images of Alan Kurdi. In Fiddian-Qasmiyeh, E. (ed.) *Refuge in a moving world: Tracing refugee and migrant journeys across disciplines*, (pp. 166-176). London: UCL Press.

Stocchetti, M. (2011). Images: Who gets what, when and how. In Stocchetti, M., Kukkonen, K. (Eds.) *Images in use: Towards the critical analysis of visual communication*. (pp. 11-37). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Szumski, C. (2022, 13 May). Sweden simplifies administrative procedures for Ukrainian refugees. Euronews. 02.09. 2022 tarihinde https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/sweden-simplifies-administrative-procedures-for-ukrainian-refugees/ adresinden edinilmiştir.

Wright, T. (2000). *Refugees on screen*. Refugee Studies Centre: University of Oxford, 15.08.2022 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/publications/refugees-on-screen> adresinden edinilmiştir.

Zaru, D. (2022, 8 March) Europe's unified welcome of Ukrainian refugees exposes 'double standard' for nonwhite asylum seekers: Experts. *ABC News*. 03.09.2022 tarihinde <https://abcnews.go.com/International/europes-unified-ukrainian-refugees-exposes-double-standard-nonwhite/story?id=83251970> adresinden edinilmiştir.

Zhang, X., & Hellmueller, L. (2017). Visual framing of the European refugee crisis in Der Spiegel and CNN International: Global journalism in news photographs. *The International Communication Gazette*, 79(5), 483-510.

Özgün Makale

Who Deserves to be Refugee? : The Instrumentalization of Art and Culture in the Solidarity Discourse of Ukrainian Refugees in Social Media¹

Mülteci Olmayı Kim Hak Eder? :
Ukraynalı Mültecilerin Sosyal Medyada
Dayanışma Söyleminde Sanat ve Kültürün
Araçsallaşması

Balca ARDA*

Abstract

This article explores the online display of artistic ability and cultural practice to express support for the resistance in Ukraine and Ukrainian refugees while blaming the Russian attack on the country starting in February 2022. Social media engagement is essential in constructing discursive traits of belonging through bottom-up articulations of ‘us’ and ‘them’ dichotomies. Here, I question the distinguished characteristics of representation related to art, artistic practices, and abilities under solidarity social media posts in the case of Ukrainians fleeing their homes. Social media users who include art and culture concerning solidarity use a discourse of inclusion to depict refugees as parts of civilization and hence not reducible them to the *bare life* position. This study is guided by critical multimodal discourse analysis to understand better how social power is enacted, replicated, and resisted by social media content. I contend that these social media posts that convey specific art and culture-related representations serve to distinguish characteristics of war-torn Ukraine, people displacement, and Ukrainian refugees from the generic tendencies of otherization reflected on the ‘Southern’ refugee figure deprived of capability or motivation for *logos*.

Keywords: Refugee, Migration, Ukraine, Representation, Art, Social Media.

Öz

Bu makale; kültürel pratiklerin ve sanatsal yetenek gösteriminin, Rusya'nın 2022 Ukrayna saldırısına karşı Ukrayna direnişini desteklemek ve Ukraynalı mülteciler ile dayanışmak amacıyla

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 22.10.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Kadir Has Üniversitesi, balca.arda@khas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3793-2472.

kullanımını inceler. Aidiyet söylemi “biz” ve “onlar” ayrımları üzerinden kullanıcılar tarafından sosyal medyada başka bir araca gerek kalmaksızın inşa edilebilmektedir. Bu makale, Ukraynalıların haklı tanımlanan direnişlerini ve anavatanlarından ayrılma zorundalıklarının çevrimiçi dayanışma paylaşımları altında nasıl da sanat, sanatsal pratikler ve kültürel faaliyetler üzerinden temsil edildiğini analiz eder. Bu sosyal medya kullanıcıları, mültecileri medeniyetin bir parçası olarak göstermekte ve dolayısıyla mültecileri “çıplak yaşam” (*bare life*) konumuna indirgemek için özel bir aidiyet söylemi kullanmaktadır. Bu araştırma, sosyal tahakküm pratiklerinin sosyal medya içerikleri tarafından nasıl gösterildiğini, türetildiğini ve direnildiğini daha iyi anlamak için eleştirel çokludüzlem söylem analizini esas alır. Bu çevrimiçi temsiller, Ukraynalı mülteciliğini yoksul küresel güney dünya (“Global South”) kesiminden gelmesi alışlagelmiş göçmen ötekileştirmesinin dışına çıkarır. Çünkü bu dayanışma söyleminde Ukraynalı mülteci tahayyülü entellektüel aktivite (logos) ile özdeşleşir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Göç, Ukrayna, Temsil, Sanat, Sosyal Medya.

Introduction

The war in Ukraine has once again awakened the humanitarian urge when millions of refugees from Ukraine crossed the borders. The number of individual refugees from Ukraine recorded until August 10, 2022, across Europe is 6,377,256 (Situation Ukraine Refugee Situation, n.d.) since “Russia started to invade Ukraine on February 24” (ABC News, 2022). The Pew Research Center announced that the Ukrainian population of refugees reached in one month to 3,7 million, which is the sixth-largest refugee outflow, with the first-ranked Syrian 2011 civil war provoking 6,8 million fleeing home over the past six plus years (Desilver, 2022). Hashtag campaigns such as #SupportUkraine, #UkraineCrisis, #HelpUkraine, and #StandwithUkraine across social media have collected and disseminated news about Ukrainian defense and resistance to invasion. Indeed, one of the high-rated online motivations for these posts is expressing solidarity for refugees fleeing their homes on the battlefield, attracting attention to the emergency, and connecting people for relief efforts.

The ongoing global pandemic of COVID-19 has kept the international agenda busy for so long. The Temporary Protection Directive (TPD) immediately became active on March 4 to provide a clear legal status for up to three years to millions of Ukrainians (Ukraine Refugees, n.d.). Indeed, such welcoming policies were absent for asylum seekers from the Middle East, such as Syrian feeling the civil war or Afghans fleeing the Taliban (Augustová, 2022). Thus, the Ukrainian displacement emergency reminded the former humanitarian crisis of Syrian refugees fleeing the civil war starting in 2013 and offered an example of contrast in humanitarian capacities and discourse of relief collaboration. That is why many new reporters announced in astonishment that they are European refugees now that look like the “western” audience they are addressing (Bayoumi, 2022). While the humanitarian crisis of Syrian refugees seems to represent a usual outcome of the Middle Eastern landscape enclosing “war” and “atrocities”, “risk of sudden death”, and bare life (Agamben, 1998) situation, the Ukrainian example does not correspond with to what the refugee sigma corresponds.

Scholars affirmed in their studies that the concepts of migrants, refugees, and asylum seekers are represented in media as “others” (Baker et al., 2008). Indeed, other kinds of presupposed qualifications such as “criminality”, “posing threat,” or “opportunism for economic benefits” entangle in depicting refugees (Caviedes, 2015). Besides this, media representations of the refu-

gee have also been connected to discussing the spectacle of vulnerable others (Bozdog & Smets, 2017; Chouliaraki & Stolic, 2017). Yet, I contend that online solidarity discourse for Ukraine supports a specific stereotypical contrast for a depiction that reveals itself explicitly in posts focusing on art and artistic ability regarding Ukrainian resistance and refugees. The generic spectacle of misfortune can convey suffering through wretched bodies to affect the sensibility of those who are more fortunate. Ukrainian refugees seen performing in social media posts reformulate the refugee figure to evoke empathy rather than pity, an equivalence between the viewer and the subject of the gaze.

In this article, I explore distinguished traits of representation related to art, artistic practices, and abilities of Ukrainian refugees in social media. I will approach the representation of Ukrainian refugees through the multimodal analysis of the art-related viral solidarity posts, popular art benefit examples, and event news. One of the famous examples studied is the viral video of a piano recital by the prospective refugee pianist Irina Maniukina, playing her piano for the last time before leaving her home in ruin due to the Russian invasion. The pianist's daughter captured this music play video, posted it to the TikTok social media platform then inter-posted it on diverse social media platforms such as Twitter, Instagram, and also mass media channels. The study describes how solidarity discourse is imagined through art, the signifier of the humanity of citizens, and political logos, for Ukrainians fleeing their home country. I explore how such specific contextualization of solidarity discourse distinguishes from the narrative of humanitarian earlier Third World refugee flow. For this, I implement critical multimodal discourse analysis to explore how the social construction of hierarchies has been reproduced and contested via social media content productions. My research questions accentuate the role of social media in promoting the art-related solidarity discourse for the Ukrainian cause while exploring the instrumentalization of artistic skill and cultural competence. I argue that the solidarity discourse for the Ukrainian refugees constitutes a perfect counter-example that utterly demonstrates the construction of the discursive practices regarding the otherization of the generic figure of the refugee. By doing that, I deliberate on how such differentiation of refugee imagery coincides with the political imagination of subjectivity and its assigned sense of political community.

Worlds Comparison: Refugee, Logos, and Art

Positive self-presentation (in-group) and negative other-presentation (out-group) apply ideological constructions that emphasize negative traits for others, while positive ones are for self-portraying and discarding others (Dijk, 2008, p. 105). This group nomination in discourse can typically work to justify categorization and stereotyping (Wodak & Boukala, 2015). The overpopulation of art-related or displaying posts to support Ukrainian refugees signifies a specific connection between refugees, logos, and artistic ability. *Bare life* indicates the low capacity of human flourishing and part of animalistic instinct. However, *logos* expresses the fitting and unfitting of the just and unjust (Agamben, 1998, p. 7) to define and evaluate the respective merits of citizens (Boltanski, 1999, pp. 3–4).

As Jacques Rancière (2011) puts it, the victims are the “object of speech without themselves having a chance to speak” (p. 97). The critics of the spectacle of suffering (Sontag, 2004) urged art initiatives to overturn the hierarchical connection between the victims as objects and the viewers as subjects. That is why art focusing on the refugee situation is known to facilitate the expression of the refugees to claim agency for them to become part of the political community (Arda, 2019,

p. 321). Humanitarian associations such as UNHRC and UNICEF collaborated with artists and art groups to assist art projects providing channels for refugees to tell their own stories without the mediation of reporters and news media.

The process and communication of the Ukrainian refugee situation changed how we know about humanitarian action regarding the displacement of populations. The criteria regarding the management of asylum seekers used to follow a politics of *pity* (Arendt, 2019 [1958]) that develops from the designation of refugee to be *bare life* (Agamben, 1998), the fact of being just alive rather than *bios* meaning a social presence in the world. Didier Fassin (2005) contended that such humanitarianization in managing asylum seekers and illegal migrants provoked the discrediting of refugees. The strict discourse criminalizing refugees evolves from border management for “walling out more poor from less poor parts of the world” (Brown, 2010, p.113). In this equation, refugees are constructed as economically superfluous or biologically or politically dangerous to the national health and body (Arda, 2020). In a sense, anti-migrant discourse follows the ableist precept that “excludes or devalues some persons on account of their group attributes assumes an essentialist meaning of difference; it defines groups as having different natures” (Young, 2011, p.157)

Yet, the mediated visuality of Ukrainian refugees admits that they are relatively “European” situated on the East side of Europe, of the middle class with appropriate economic power, and “white” with light skin, hair, and eye color. Thus, refugeehood has been “racialized” and understood as a Third World reality (Malkki, 1995) rather than Europe’s. In fact, the case of the Ukrainian refugee situation reminds us of Amnesty International’s “When you don’t exist” (2012) campaign fictional short film that shows an alternative reality in which migration flows become reversed as if some violent unrests cause people to flee from Europe in mass and reach to an African country for their security. The perception of the Ukrainian refugee situation seems to reflect this Amnesty International’s makeover story that once aimed to remedy the interior frontiers between refugees and host communities (Arda, 2020). The figure of the refugee from the Global South as *bare life* is already being naturalized. Yet the Ukrainian case of refugeehood is disputable because of the old equation of the refugee with *bare life*.

Instead of displaying the survival risks of Ukrainian refugees, there is an emphasis on the merits based upon resemblances to the “citizen qualities” of the audience. The coverage of Ukrainian with European-looking, blond hair, blue eyes, and middle-class dresses by various well-known reporters on news channels such as BBC, NBC News, and even Al Jazeera have been announced with surprise (WION, 2022). The figure of the refugee in the dominant visual culture does not match the Ukrainian refugee looking like a First World citizen.

Content Production and Representation in Social Media

Social media representations engage with decentralized, diversified, and pluralized forms of content production. These online contents manifest media convergence of new and old media forms to convey various contextual relations and discursive connections. Online publics constitute news sources and vice versa (Ojala, Pantti, & Laaksonen, 2019). Social media platforms also are places to share art, cultural events, and news performances.

Art has become entangled with the current communication technologies, whether in its creation, dissemination, or referencing content. One does not need to be a professional artist to work on the social media posts that s/he/they generates. The user becomes trained in daily exercises

of socializing and sharing via high-speed multimodal communication and gets help from automatized templates of aesthetic measures. The convergence of old and new media is part of the contemporary visual culture condition (Jenkins, 2006, p. 12) and depends on the increasing interdependence of communication systems and mutual participatory culture. Images used in online information production are multimedia products as an example of convergence culture. These visual-based multimodal posts on social media consist of elements such as graphics, illustrations, videos, and films through popular culture and artistic references.

The active audience engagement as *produser* (Jenkins, 2006) in social media includes amplification with other mediums and medium-based works. Many multimodal social media posts increase their affective traits by intertextuality, referring to or containing elements of popular culture and well-known artworks on other mediums. The events we know and remember are primarily conveyed through visual-based multimodal culture (Bruns & Hanusch, 2017). Visuality plays a role in the participatory media's act of witnessing, especially in controversial media events (Scott, 2017, p. 374). For sure, referring to other media content and popular art culture activates users emotionally and boosts interactivity with which users quickly familiarize themselves. For social media posts to communicate their meaning, users must decode the integrated texts that the post contains. This can also condition convergence media to become another version of media power, narrowing down the range of stories and scripts from which audiences construct their worldviews (Bird, 2011). However, such connections to other mediums of art and popular culture, as well as cultural artifacts, can provoke divergent meanings, although referring to the dominant narratives and formal structures.

The representation of refugees through collectivizing framework disseminates either negative or positive perceptions on mass and social media. Both humanitarian victimization and dehumanizing criminalization (Bleiker, Campbell, Hutchison, & Nicholson, 2013) of refugees anonymize the refugee question (Bozdog & Smets, 2017, p. 4050). Imageries of collectivization disregard individual stories, diverse backgrounds, and different statuses of refugees and migrants. Such tendencies of collectivization also repeat on social media. Social media representations of the refugee figure also tend to circulate stereotypical categorizations of displaced people (Arda, 2021; Bozdog & Smets, 2017). Furthermore, the overrepresentation of polarized views is frequent in online public spheres. This lack of diversity in the migrant image also derives from the overpopulation of users in social media with a strict clear ideological leaning (Barberá & Rivero, 2015).

This study will explore how social media users construct their solidarity discourse for Ukrainian refugees through the artistic and cultural practices that Ukrainians exhibit. Social media posts on TikTok, Instagram, and Twitter that include keywords “refugee, Ukrainian, art, music, artists, musicians” concentrate on several actualizations of “*logos*” in contrast to “*bare life*” risking survival. Therefore, this study presents the Ukrainian case for diverging ways users frame the refugee issue to bring underneath discourse and clues for solutions to overcome negative portrayal.

Method

This research adopts qualitative study and small data in-depth analysis based on the critical study of multimodal discourses. Social media users generate “humor, irony, satire, and sincerity in ways that produce rabbit holes of potential meaning (Phillips & Milner, 2017, p. 202). These user-generated contents cannot readily be discerned through large-sample quantitative

approaches” (Hautea, Parks, Takahashi, & Zeng, 2021). My research questions accentuate how art and the act of cultural ability have been instrumentalized to appreciate the figure of the Ukrainian war-torn landscape, displaced persons, and refugees. This examination is based on the following specific questions:

- RQ1 - How does art and culture-related solidarity discourse in social media promote Ukrainian cause and support Ukrainian displaced people?
- RQ2 - How do this artistic skill and cultural competence in these social media depictions serve to justify and legitimize the differentiation of Ukrainian issue and refugee status?
- RQ3 - How do these discursive constructions of Ukrainian refugees differ from the generic figure of the refugee as “others”?

Data Collection

This research used purposeful sampling to collect information-rich cases (Patton, 2014, p. 466). It conducts an exploratory approach to identify the popular posts on the subject matter of art, Ukrainian, and refugeehood. The selected cases are collected from Instagram, Twitter and Tik-Tok with advanced search function under the popular posts section to search for the combinations of the keywords “refugee”, “Ukrainian”, “Ukraine”, “art”, “artists”, “artist”, “musician”, “music” and “solidarity”. Keywords inserted by the posting users do not necessarily include the word “refugee”, yet the image can present the situation of displacement. Therefore, the preliminary study has been conducted with the same platforms with the hashtag solidarity campaigns #SupportUkraine, #UkraineCrisis, #HelpUkraine, and #StandwithUkraine between the dates of March 1 – July 31 of, 2022.

I manually took screenshots and screen records of the posts for data collection. The screen-based data collection aligns with the purposive sampling strategy by theme used for this multimodal study. This screen-based record process has been followed by the specification of the exemplary post cases, which are viral or popular or typical genres on all platforms. Although these accounts are publicly available, account names have been anonymized to protect the privacy of users who may not be aware that their posts are being displayed beyond the motivation of their original posts. However, the professional particularity leaves celebrities, reporters, and writers’ names open without being anonymized.

Data Analysis

The analysis focused on how different users, host community members, sympathizers, and professional media outlets, use and position themselves concerning the displacement of Ukrainians through art and cultural references. I applied the critical multimodal discourse analysis method to examine the collected multimodal inventory. Posts consist of embedded images and videos, hashtags, emoticons, as well as tags. I consider images, sound, text together with post metadata and comments as part of the discursive engagement to be analyzed to understand the breakthroughs of refugee imagery. That is because “the organization of the ensemble is meaningful, and multimodal discourse analysis ‘provides tools for analyzing and describing the full repertoire of meaning-making resources which people use to communicate ... and how these are “organized” to make meaning (Jewitt, 2014, p. 15, as cited in Kreis, 2017, p. 503).

Discourse analysis aims to gather sufficient evidence from a population rather than obtaining a statistically representative sample from the population. As Bozdağ (2020) accentuated, Critical Discourse Analysis (CDA) differentiates itself from linguistic analysis with its

focus on the context and the issues of power, inequality, and domination (Dijk, 2008, p. 85). CDA emphasizes that contextual codes that run in the background allow communication to be processed. As Wodak and Boukala (2015) inserted in their studies of CDA, the institutional and mass media depiction of immigrants in Austria and Greece contribute to constructing national identities while representing immigrants and refugees as out-group members. Parallely, van Leeuwen and Wodak (1999) applied CDA to deconstruct the historical roots of discursive practices of immigration control in Austria to reject family reunion applications of immigrants. Consequently, different kinds of connections with the refugee figure reflect discursive maneuvers of symbolic boundaries. These symbolic boundaries enable people to acquire status and monopolize resources by generating feelings of similarity and group membership (Lamont & Molnár, 2002, p. 168). Wodak (2013) demonstrated that gatekeeping devices such as language proficiency for citizenship reintroduce the in-group of “us,” “European citizens,” and the out-group of “non-European others,” or “illegal,” “undocumented,” or “irregular” migrants. I contend that artistic expertise and cultural ability also work similarly to hosting language proficiency to distinguish “us” from “others”. As such, distinguishing traits of Ukrainian refugees demonstrate how identities, hierarchies among memberships, and stereotypes are formulated and deconstructed from the same yet entirely different figure of the refugee. I analyzed the characterization of the social context found in multimedia posts to reveal how multimodal content supports systematic hierarchies and constructions of inner and outer groups.

The results of this small data discourse analysis cannot be generalizable at the level of social media-enabled societies. Sampling by theme may not provide a complete account for ‘co-occurring discourse activities’ because of dismissing other topics discussed by the same users (Androutsopoulos, 2013, p. 238; Kreis, 2017, p. 504). Despite these limitations, the study is beneficial for projecting different discursive positions about the displacement and refugee figure through closely examining the particular context of art and cultural expertise and skills for in-group and out-group categorizing incoming populations.

Art and Solidarity with Ukrainian Refugees on Social Media

One of the viral posts was the video of professional pianist Iryna Manyukina (Ukrainian Pianist Plays A Final Rendition Of Chopin In The Ruins Of Her House, 2022), playing Chopin (Opus 25, No:1) with her piano fort the last time before leaving her home on 5 March 2022. The pianist’s daughter recorded her mother while playing and posted the footage on TikTok. The video became viral and shared on diverse social media platforms and mass media channels. The record starts with the pianist opening the case covered to protect from the ruins of the house. She cleans the keyboard fast, and after taking a deep breath, her hands play the Chopin piece pleasingly. Her daughter starts to move the camera around the house while showing the damage done. Their home is seen already in ashes because of Russian bombardments in Kyiv. The viewers see doors and windows, glass broken on the floor, cracks in the walls, carpet, and couch under the pieces of ruins of the ceiling damage while the piano sound at voiceover accompanies this moving picture of destruction. This video has been shared, commented on in diverse languages, and viewed many times. Appreciations for this video are expressed in the title and comments through emoticons, template effects that manifest liking, such as flowers, the addition of heart-shaped balloons, etc. Many of the reposting users emphasize the Ukrainian pianist’s talent seen in the footage through textual and visual statements. They also state their feelings about seeing a pianist say goodbye to her piano. Thus, the video also becomes a way of expressing users’ own

emotions and comportments regarding the sad event. This commiseration proceeds through the resemblances stated, such as the love of art, being also a musician or user's own flag to be placed in the post next to the Ukrainian flag. Some of the underneath text of the post also includes additional information about Polish composer Chopin exiled from his homeland, and how he was upset about the Russian attack on Poland in 1831.

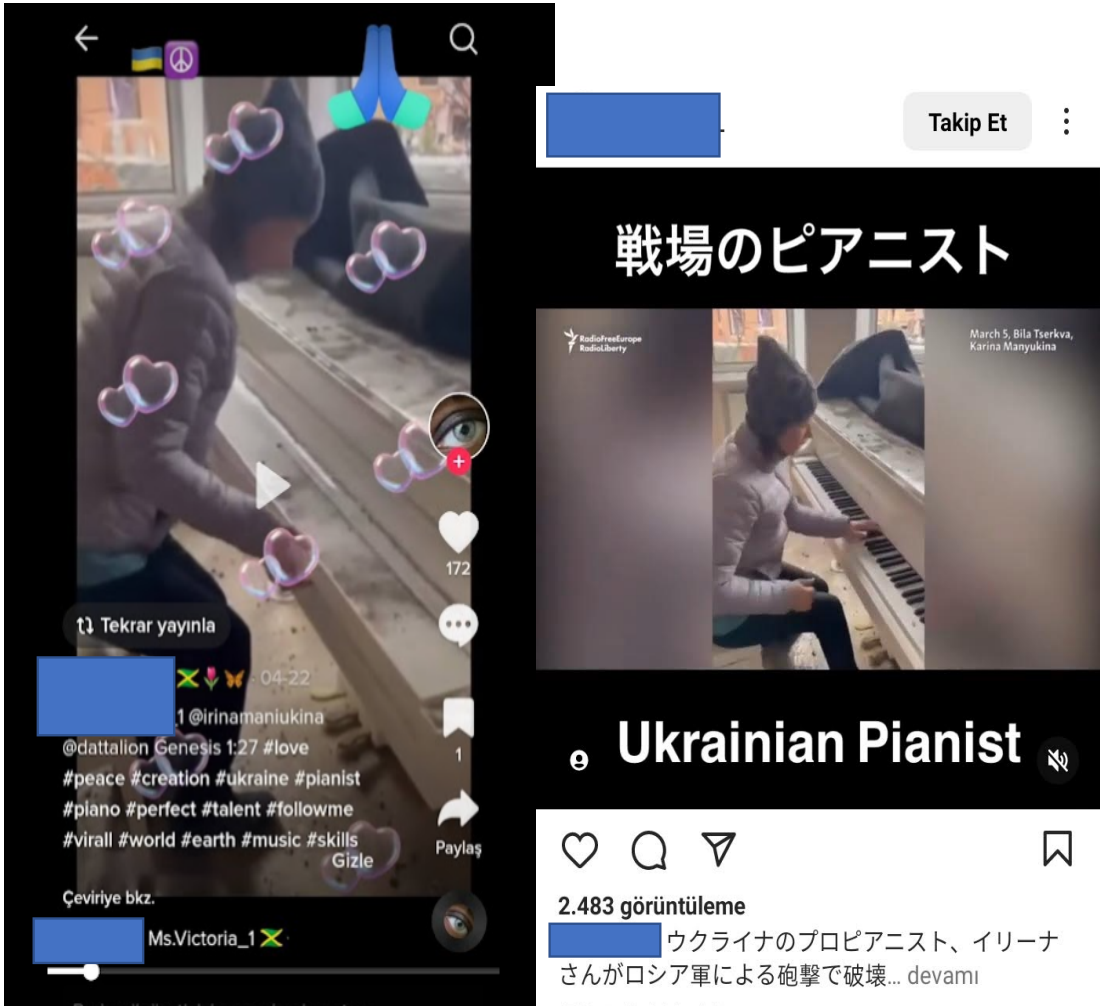

Figure 1 on the left: Screenshot of a TikTok Post of April 2022 reposting the Ukrainian pianist video [Video]. TikTok. Retrieved June 15, 2022 from the TikTok newsfeed by the author.

Figure 2 on the right: Screenshot of an Instagram Post of March 2022 reposting the Ukrainian pianist video from Radio Free Europe [Video]. Instagram. Retrieved July 18, 2022 from the Instagram newsfeed by the author.

Users also reacted to the Ukrainian pianist's post via similar artistic performances as a reply. One writer user posted a violin recital video as a reply that also states in text: "There is no comparison of our situation. Not one bit. Not even an ounce. But I wished to play for you. To know we hear you, see you, feel your music and each note you play. Where words fail, music speaks. There's a home in Ireland waiting for you. If you need it. Glory to Ukraine." This Tweet video of 13 March 2022 has been viewed 20.2B, commented on 24, retweeted 111, and liked 641 times in 1,5 months. One tweet reply to the violin video criticized the violinist for disregarding the unfair

Figure 3. Screenshot of Twitter discussion on unfair consideration of refugee case and border management Twitter. [Twitter moment] Retrieved April 10, 2022 from Twitter newsfeed of Dr. Jennifer Cassidy (@OxfordDiplomat [Twitter profile]) by the author.

identifies with the other, adopting somebody else's perspective" (de Waal, 2008, p. 281). Yet, sympathy means 'feelings of pity and sorrow for someone else's misfortune' (Breyer, 2020, sec. Abstract). Indeed, the way that the Ukrainian pianist video post affects viewers is to make them refer to the shared love for art rather than pity for the other. Similar artistic compassion presented by the Piano Man also finds reciprocity with an actual Ukrainian refugee joining his joy of playing piano at the Poland border. Germany's The Piano Man, Davide Martello, is known to play piano to greet refugees from Ukraine. In one of his videos on social media, a Ukrainian refugee is seen playing 'We are the Champions' on Martello's piano. The refugee says that they have not slept for three days on their trip to reach the border (*Ukrainian Refugee Plays "We Are the Champions" on Piano on Polish Border*, 2022). Yet, her being a refugee does not mean she cannot engage with the Piano Man's state of action and actualization of logos.

Another popular discussion flow is about how this Ukrainian pianist record reminds of the movie scene of *The Pianist* (2002) by Roman Polanski. The Pianist focuses on the biographic story of another displaced person, Jewish Polish Wladyslaw Szpilman, who had to live under the Nazi government of invaded Poland. The scene referenced both in text and image in the movie

treatment of Palestinians that also had to flee their homes. To reply to such criticism, the violinist posted a video showing her playing violin in Gaza with her Palestinian students.

This comment flow highlights the requirement of an equalitarian "artistic act to repair the broken bonds of society" (Rancière, 2010, p. 60). Rancière (2010) defines this artistic duty as part of the ethical regime of art, seeking harmony between the constituents of society when politics does not accomplish its responsibility. In other words, art becomes politics, and politics becomes to be art. Yet, the two duties conducted by the same person even form a noticeable difference. That is because the violinist user taught playing the violin to Palestinian students and left some violins for them to enjoy playing music; however, the Ukrainian pianist is a colleague for whom the violinist plays in a "not comparable" way. Thus, the gift of art does not proceed similarly for the Palestinian and the Ukrainian cause. Empathy rather than sympathy is in charge in the Ukrainian case. Gerdes (2011) contends that a social worker's approach, preferably empathy, "means the capacity to be affected by and share the emotional state of another, assesses the reasons for the other's state, and

scene of Szpilman's encounter with a Nazi officer who makes him play the piano under his watch while his Nazi coat and cap are left on the piano. In this movie scene, Szpilman plays Chopin's Nocturne in C-sharp minor ("Władysław Szpilman," n.d.). Indeed, another similarity consists of the contrast of humanity's best and worst doings together are portrayed in both Chopin scenes: Art, creative ability versus war as contrasting destructive power. The creative ability presented as music, the human destruction of a warm-art-loving house under ruins, or Szpilman in torn clothes, living off scraps to stay hidden from Nazis. As such, art resists such humiliation of talented human beings suffering from human evil. The tweet above (Figure 5) demonstrates Ukrainian art homes and cultural heritage under the Russian invasion. Such images displaying decaying buildings convey what the human-made evil of war left of civilization. In this context, civilization is under attack. Yet as the declaration of the prospective Ukrainian NFT museum (Figure 6) supports, culture and technology still promises to provide human happiness. Thus, rather than *ruin porn* (McNaughton, 2018), an incorrigible subjugation by the power of destruction, human art-based action pervades these depictions: the human spirit and its creative ability are destined to succeed.

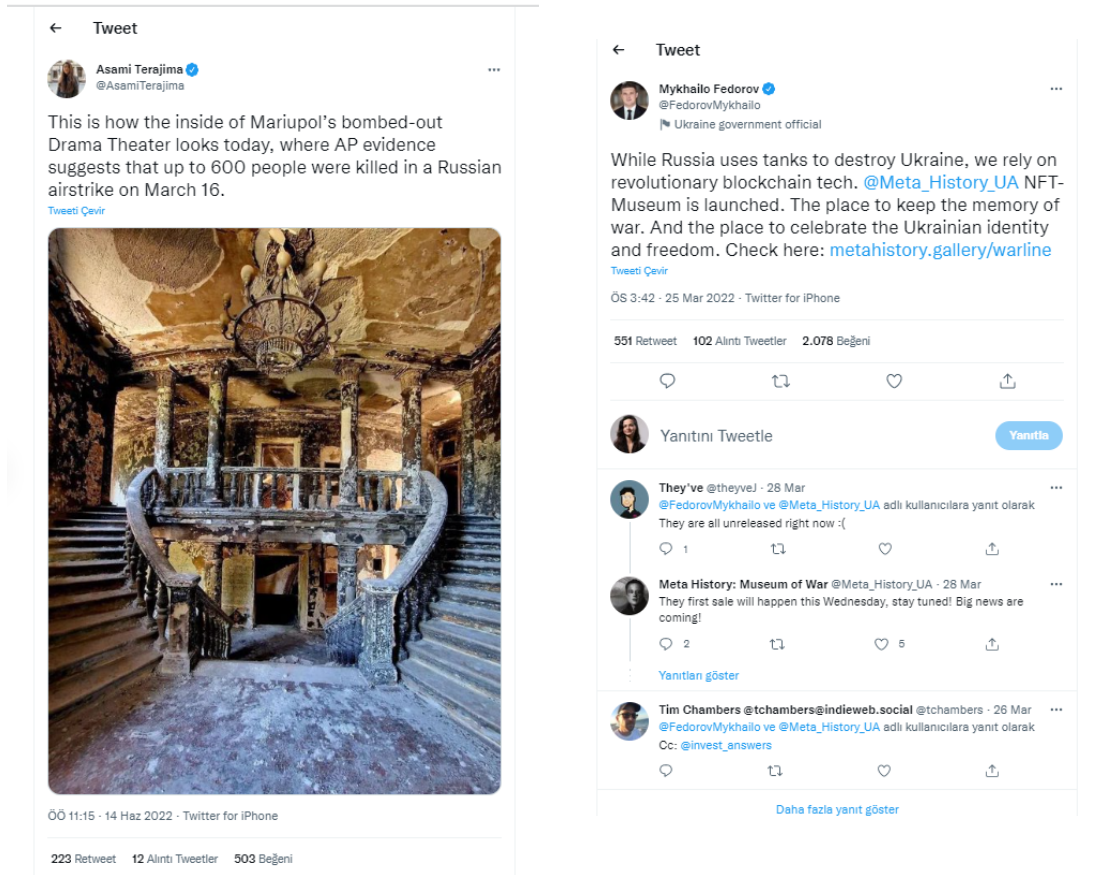

Figure 5. on the left: Screenshot of the Tweet by a local reporter, Asami Terajima (@AsamiTerajima [Twitter profile]), about the destruction of Drama Theater due to Russian bombardment on 14 June 2022 [Photo & Text] Retrieved August 11, 2022 from the Twitter newsfeed by the author

Figure 6. on the right: Screenshot of the Tweet by Mykhailo Fedorov (@FedorovMykhailo [Twitter profile]), Ukraine government officer, on 25 March 2022 about NFT Museum of Ukraine [Text]. Retrieved August 15, 2022 from the Twitter newsfeed by the author.

Another typical form of social media post was Ukrainian singers singing their national folk music with the hosting community members. The refugee singers here are trained or professional in their singing careers. The video's beginning focuses on the face of the singer, a Ukrainian refugee. Later on, the camera grows away from her. Thereby, the viewers see that the singing refugee is not alone singing the song, but the members of the hosting society crowded around her to accompany her. The accompanying hosting society members sing in these videos as a collaborated choir. In one of the similar posts, the title text states that the Ukrainian refugee Elizaveta sings together with 300 Lithuanians to support Ukraine.

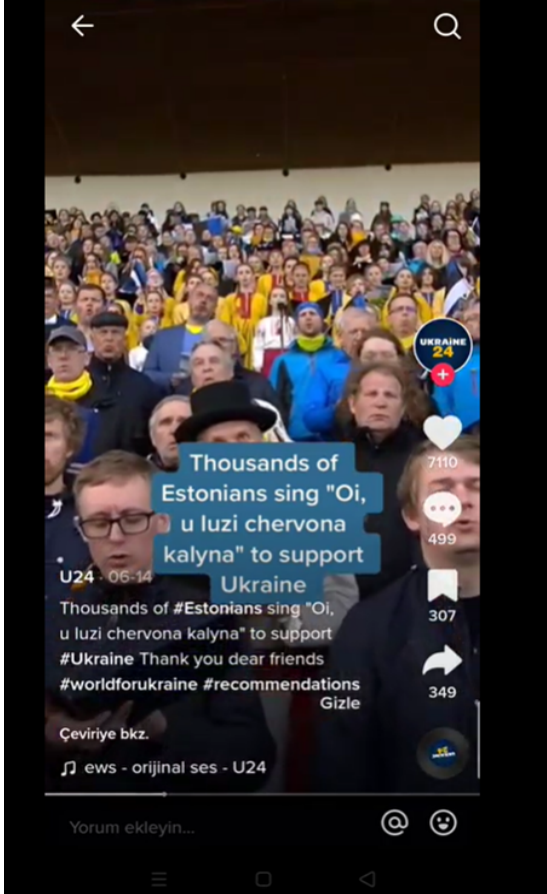

Figure 7 on the left: Screenshot of TikTok post displaying Estonians singing together with the Ukrainian refugee singer [Video] TikTok. Retrieved August 3, 2022 by the Tiktok newsfeed of U24 by the author.

Figure 8 on the right: Screenshot of Instagram post displaying Lithuanians singing together with the Ukrainian refugee singer [Video]. Instagram. Retrieved August 3, 2022 by the Instagram newsfeed of Egle Plytnikaite by the author.

The statement also mentions that these gathered 300 Lithuanians are answering Elizaveta's call to meet in Vilnius and sing this viral Ukrainian folk song. This post got 15.8 likes, with 374 comments and 692 saved times in 1.5 months. Another similar post by the Ukraine 24 account states that the video shows thousands of Estonians singing "Oi u luzi chervona kalyna" to support Ukraine. The choir, led by the chef, performs the song with coordinated professionalism. The camera also shows the stadium the choir performs from a bird's eye view. At the heart of a giant chorus, Ukrainian folk dressed young girls in yellow with Lithuanians dressed in flag colors are seen singing. A donation link is attached to posts for those who want to help the Ukrainian cause.

For both examples of this type of solidarity performance, the Ukrainian refugees still own their nationality and sing with their traditional costumes and flags: They are not “sans-papiers”, stateless, without identity, “avoid being deported to a ‘homeland’ where they would be strangers” (Arendt, 1979, p. 278). Arendt (1979) states, the separation bare life and logos formulate that refugees are deprived of a political community, legal personhood, and a right to action, opinion, and speech. That is because refugees are “in the deprivation of a place in the world which makes opinions significant and actions effective” (Arendt, 1979, p. 296). Such a definition for refugees does not correspond to Ukrainian refugees’ portrayal in these posts, as it is reclaimed. They have their state and government fighting against the Russian attacks, a political community endorsed by the hosting community members. In the case of Syrian or Afghan refugees, the fact that the displaced populations had to flee their homes was a civil war rather than a foreign invasion. Thus, the Ukrainian refugees are still tied to Ukraine’s Zelensky government, recognized by the international nation-state sphere, while the male citizens of their family members do not desert the homeland to fight against the enemy.

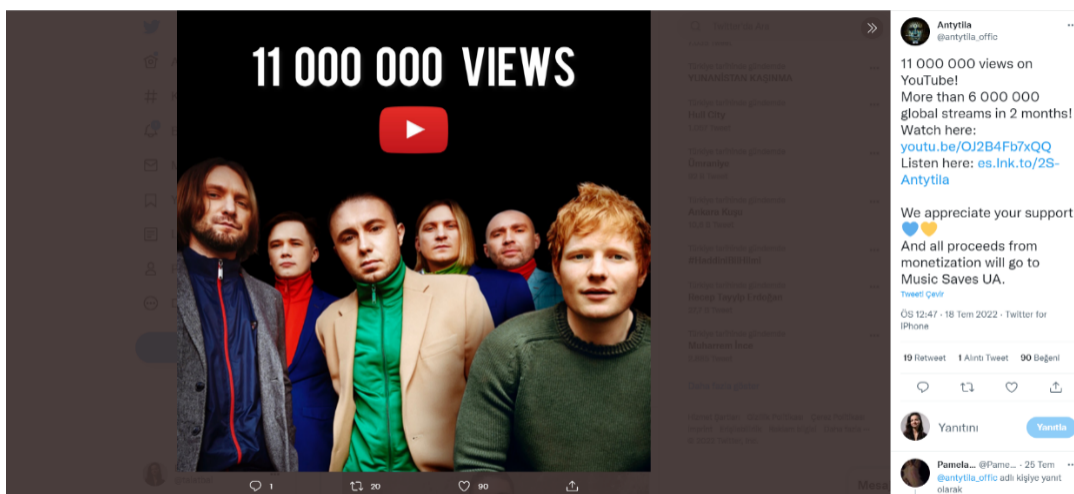
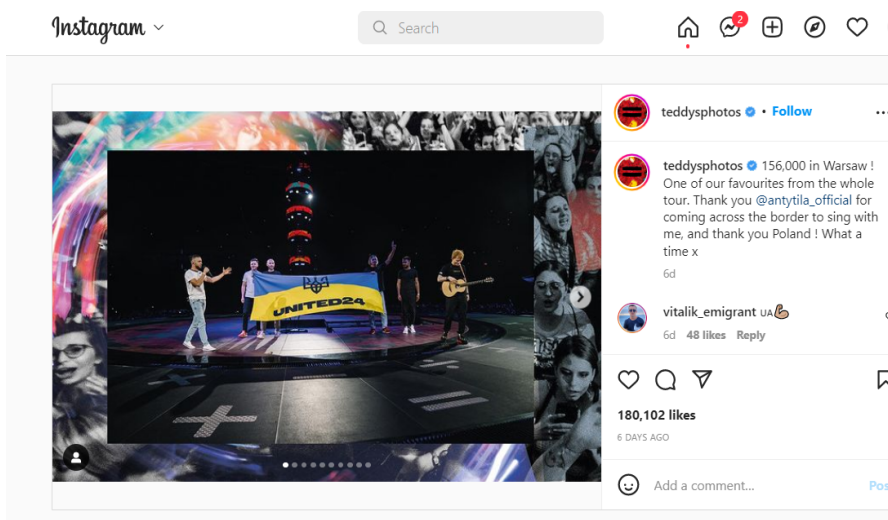

Figure 9: Screenshot of Ed Sheeran’s official Instagram account (@teddysphotos) post on the solidarity concert for the Ukrainian cause [Photo] Retrieved August 3, 2022 from the Instagram open account of the artist by the author

Figure 10: Screenshot of Antytla music group celebrating their collaboration with Sheeran and its view with high volume on Youtube in the Facebook platform [Photo Link to Video] Retrieved August 10, 2022 from the Facebook open account by the author.

More importantly, the Ukrainian refugees in these posts are not “speechless victims” who lost their expression ability. The music they deliver in these posts is understood, articulated, and enjoyed by host community members and fellow users who liked and shared these posts. Ukrainian refugees do not affirm such a “mere existence” (Arendt, 1979, p. 302). They act upon a common world. In that sense, they do not require “compassionate humanitarianism” (Gündoğdu, 2015, p. 59) to focus on their bare humanity to raise awareness of their suffering. In these video posts, Ukrainian refugees are not “dependent on others’ and their unreliable affects such as generosity or charity” (Gündoğdu, 2015, p. 59). Host community members respond and act upon refugee songs, thereby Ukrainians generate action and hence act on the political community.

Such collaborative art news are populated on social media. Benefit concert news, famous artists’ gestures of utterance for Ukrainian causes, exhibition announcements, and art performance shots were numerous on social media. The reworked version of famous British singer Ed Sheeran’s hit single “2step” with a verse by Ukrainian singer and Antytila frontman Taras Topolia has been released. Antytila members defending their homeland in military service joined Sheeran’s concert in Warsaw in Poland. Similarly, the posts of donation events by several Ukrainian-born artists educated in Ukraine were crowding, although not as popular as the worldwide celebrity Ed Sheeran collaboration event. Another event was the poster apparition of Ukrainian women in traditional folk costume at the façade of Moscow House in Vilnius, Lithuania. The post on this art protest states that the mural was organized by the collaborative artist group of Lithuania, Estonia, and Ukraine, funded by Lithuanians to raise €13.000 for expenses in just a few days. Parallely, “Visions of Home” exhibition curated by Ukrainian-born artist Ira Lupu has been presented at the urban space of Wembley Park’s 2022 Art Trail in the UK. For ‘Visions of Home,’ Wembley Park is declared to collaborating with the charity fund Tvoya Opora, to improve the refugee shelter in Lviv (Staffer, 2022). Thus, in such events, the Ukrainian is not a refugee or soldier at risk of life or death but a collaborator artist.

Thus, art witnesses *logos* at the expense of *bare life*. The art-related solidarity discourse of Ukrainian refugees and support for the Ukrainian cause reflect the inclusion of the in-group via the ability of *logos*. In these posts, refugees are described as similar to ‘us’, the social media users who write solidarity posts, displaying a clear connection between host communities’ members and Ukrainians. The construction of familiarity between in-group and out-group is achieved by using a demonstrative artistic ability, whether by the members of Ukrainians or the host communities. The positive characterizations are supported by the generation of actions within the common art realm, such as artistic replies or comments, including well-renowned popular art and culture references. Multimodal posts emphasize and prove the perceived enrichment granted by refugees still identified by their nationality, whether in their folk dresses or artistic practices that exceed the minimal motivations of *bare life*. In a parallel manner, one of the popular shared posts depicted the resilience of Ukrainians while they were gathering in Kyiv’s Shevchenko park to play chess under siege. This photo was shared first by a local reporter Asami Terajima and another journalist, Menekşe Tokyay (2022), a Turkish reporter and translator for Gazete Duvar of Turkey. The text of Terajima’s (2022) tweet states, “I find it astonishing how Ukrainians are grappling with the new reality of the war and trying to lead a normal life as much as possible even under extremely difficult circumstances”. They are the most resilient people I know.” Here, resilience derives from the Ukrainian people’s ability to engage in intellectual activities without interruption, even under risky life conditions.

The Figure of Refugee between Worlds

Thus who deserves to be a refugee? Welcoming refugees campaigns generically focused on the humanitarian aspect of the refugee situation. Therefore, the politics of pity (Boltanski, 1999) requires the exhibition of misfortune to demonstrate the sincerity of asylum demand (Fassin, 2005). These refugees deserve host community members' compassion as long as they are victims and not criminals who endanger the national body's wellbeing. As Bozdağ and Smets (2017) inserted, "among citizens, victim and threat representations are common, while representations of refugees as an opportunity for society or refugees as active agents are virtually absent" (p. 4056). Refugees have not been portrayed as individuals but as masses incapable of individualized thinking and acting. In the best scenario, this generic spectacle of misfortune awakens pity rather than hatred for host communities.

Deriving from the Aristotelian ontology, Agamben identifies that refugee camp as "a zone of indistinction between animality and humanity, where neither the animal nor the human potentialities are actualized" (Agamben, 2004, p. 38). In this diagram, to be included in the human community capability of actualizing the human potentiality of logos becomes necessary (Christiaens, 2018). Creative labor marks the difference between citizens and refugees. Ukrainian refugees are not stateless but, more importantly, are not without a political community in these depictions, although they are far away from their homeland. The art and cultural practice exhibition in these social media posts makes every citizen responsible for answering aid calls. That is because it simultaneously emphasizes in-group members' responsibility for positive actions for Ukrainians. In the Aristotelian sense, they still contribute to the search for "the good life in the polis" (Aristotle, 2017, bk. I). The art exhibited here constitutes Ukrainian speech and makes the host community members act on their behalf in artistic practices. That is a dialogue, a generation of artistic or cultural talk. The otherization, "the dichotomy between 'us' and 'them' facilitating perspectivization" (Kreis, 2017, p. 509) exists for other refugees, such as the ones from the Middle East. But such out-group subscription does not exist for Ukrainian displaced individuals. Ukrainian migrants, refugees, or soldiers are competent in in-group signs of activity such as art and cultural know-how. This construction of Ukrainians disseminates empathy for a fellow human being rather than sympathy for the other.

Indeed, the differentiation of refugee imagination as the Second World and Third World is not a new phenomenon. In fact, the images of a defiant Soviet general or a graceful Russian dancer, or a proud Polish family used to dominate the Western public imagination of refugees after Second World War and during the Cold War when the United Nations Convention relating to the Status of Refugees was written in 1951: Refugees fleeing from Soviet regime to live in freedom and democracy used to own individuality, history, political view (Johnson, 2011, p. 1015). Thus, the victimization of the refugee coincides with the racialization of the refugee in connection with the Global South. The social media user is more familiar with commenting and disseminating (as seen in Figure 11) with a worldwide Anglosaxone celebrity artist visiting the refugee and calling for help. Concerning oneself with shared affairs on behalf of others and discarding oneself's small suffering is a gesture of artistic politics familiar to intellectuals and social workers (Rancière, 2014, p. 50). Showing sympathy for those who are different than oneself does not involve action but a particular politics of humanitarianism that constructs itself from the hierarchical positioning of the fortunate and the unfortunate.

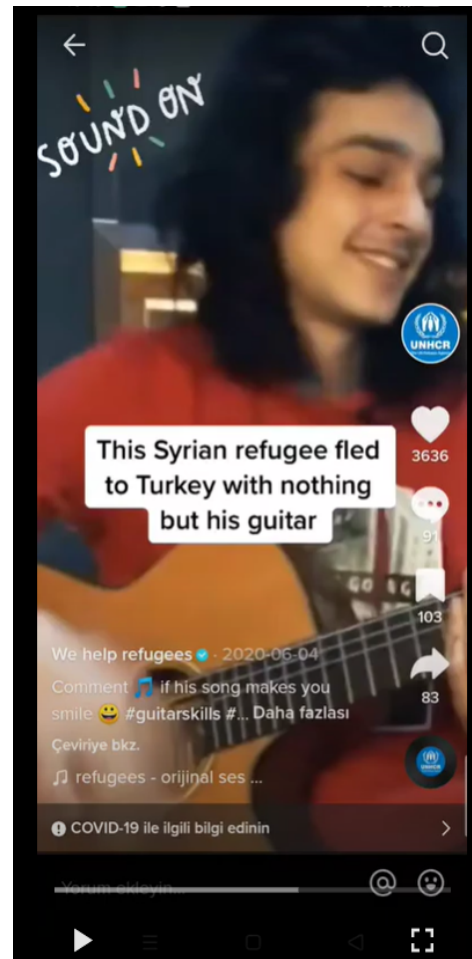
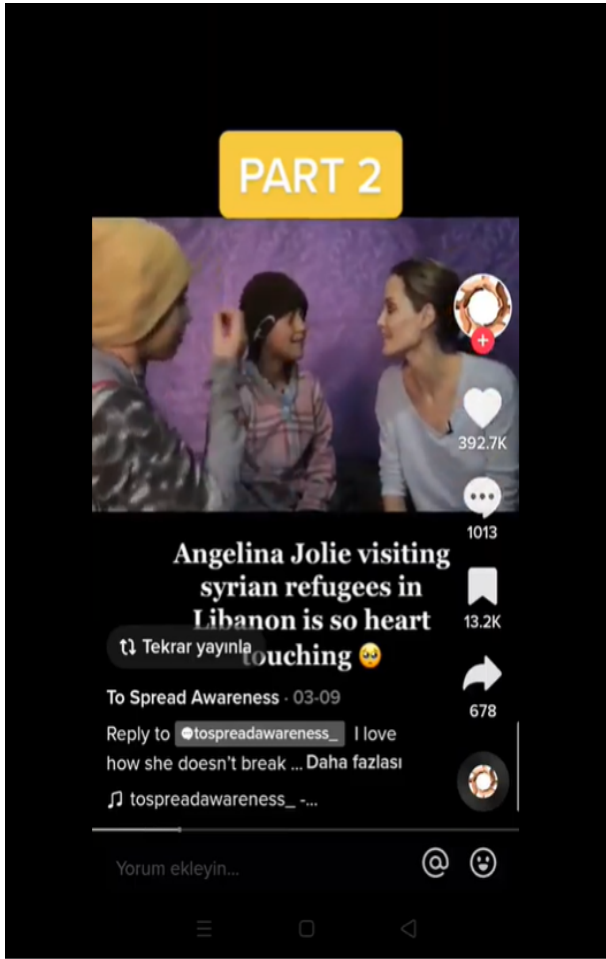

Figure 11: Screenshot of a TikTok post about worldwide celebrity Angelina Jolie talking with Syrian refugee children [Video] Retrieved from the TikTok newsfeed of “To Spread Awareness” by the author.

Figure 12: Screenshot of TikTok post by UNHCR about a Syrian guitarist singing and playing his song [Video] Retrieved from the TikTok newsfeed “We help refugees” by the author.

Indeed, similar art-related social media posts have also delivered a “Global Southern” warzone with artists and individuals practicing art (Figure 12), such as the case of Palestinian refugee Aeham Ahmad (Hernández, 2022), in the Syrian War of 2013. But the visibility of these performances does not generate a heroic posture that prioritizes first action, creative production, and intellectual endeavor only ahead of the bare existence to be rescued. Yet the “Southern” refugee can only disqualify the negative arguments that imagine “migrants from the South in terms of a mass movement, economic opportunism, and threat to security” (Johnson, 2011, p. 1023) but does not promote an equivalent action. Thereby, the image of a nameless mother refugee from the Global South just wants to keep her baby alive in the first place. Yet, Iryna Manyukina, a Ukrainian mother and daughter, enjoyed playing piano for the last time in their devastated home. It generates the actualization of potential for *logos* for herself and the host communities’ political community beyond her singular suffering.

Conclusion

The representations of Ukrainian refugees combined with traits ascribed and assumptions stated about them on their high abilities exemplify how the positive presentation of refugees and the inclusion of those who belong versus those who do not belong are constructed as online discourse. The rationale lies in distinguishing *bare life* from *logos* while users appreciate Ukrainians by sharing, liking, and recirculating events via multimodal content on social media. Such construction of Ukrainian refugees with art formulates *logos* (Agamben, 1998) with Ukrainians' art and cultural capital as proof of their being part of the political community and civilization. In that sense, art connection and artistic skill correspond to performative achievement that contrasts with generic refugee imagery. Representations of the refugee as active subjects rather than bare life contrast the media's mainstream portraiture of displaced populations. The social media representations demonstrate the actualization of *logos* for Ukrainian displaced persons and people risking life in the war zone.

Such instrumentation of artistic ability and cultural practices are used to reproduce existing political imagination, envisaging community in connection to state capabilities, nationality, cultural capital, and citizenship versus *bare life* at stake. Although this construction distinguishes itself from the refugee figure, the in-group subscription of Ukrainian displaced persons derives from the exact differentiation of the group identity of humanity as individuals versus the masses that it differs. Indeed, this discourse also corresponds to the naturalization of worldwide injustice. That is because it does not include and hence disregards a historical analysis of exploitation and global social disparities and economic inequalities between the First, Third World, and Second World.

The analysis of discursive strategies and multimodal contextual content of pro-Ukrainian refugee discourse on social media here is by no means exhaustive with these examples. Yet, social media users from different parts of the world connect with the contextualization of artistic ability and cultural practices. They affiliate through art appreciation before even supporting the Ukrainian cause. Future research may further investigate how social media use can express refugee solidarity versus hatred in another context rather than art and culture-related issues. This will contribute to social justice studies by exploring to what extent social media multimodal content is used to regenerate or resist inequality, to recirculate or challenge stereotypes while naturalizing/denaturalizing the otherization of the Global South.

References

- ABC News (Director). (2022). Russia-Ukraine Crisis: February 24, 2022. Retrieved November 9, 2022, from <https://www.youtube.com/watch?v=KxDWMXux6DI>
- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life* (1 edition; D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Agamben, G. (2004). *The open: Man and animal*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Androutsopoulos, J. (2013). Online data collection. In C. Mallinson, B. Childs, & G. V. Herk (Eds.), *Data collection in sociolinguistics: Methods and applications* (2nd ed.). New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315535258>
- Antytila [@antytilaofficial]. (2022, July 17). 11 000 000 views on Youtube! More than 6 000 000 global streams in 2 months! We appreciate your support! [Post with Youtube video link]. Facebook. Retrieved November 9, 2022, from https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0YzX8sPT25ynjFKnmxsKRGwzV2qEX7gNsnXL367tgsiXN2UQmjxoJEFT1eULQiQK0l&id=100044587952583

Arda, B. (2020). Border imagery and refugee abjection in contemporary visual art. In V. Mahmutoglu & J. M. Gonzalez (Eds.), *Communication of migration in media and arts* (pp. 27–44). London: Transnational Press London.

Arda, B. (2021). Visuality and the truth: Practices of knowledge production through the visuals of Syrians in Turkey on the social media. *Kültür ve İletişim*, 24.1(47), 36–65. <https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.770227>

Arendt, H. (1979). *The origins of totalitarianism* (New ed. with added prefaces). San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

Arendt, H. (2019). *The human condition: Second Edition*. Chicago: University of Chicago Press.

Aristotle. (2017). *Politics: A new translation* (C. D. C. Reeve, Trans.). Indianapolis, Indiana: Hackett Publishing Company, Inc.

Augustová, K. (2021, July 15). Afghans fleeing the Taliban face death, deportation and push-backs in Turkey. Retrieved November 9, 2022, from <https://www.opendemocracy.net/en/n>

Baker, P., Gabrielatos, C., KhosraviNik, M., Krzyżanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), 273–306. <https://doi.org/10.1177/0957926508088962>

Barberá, P., & Rivero, G. (2015). Understanding the political representativeness of Twitter users. *Social Science Computer Review*, 33(6), 712–729. <https://doi.org/10.1177/0894439314558836>

Bayoumi, M. (2022, March 2). They are ‘civilised’ and ‘look like us’: The racist coverage of Ukraine. *The Guardian*. Retrieved November 9, 2022, from <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/02/civilised-european-look-like-us-racist-coverage-ukraine>

Bird, S. E. (2011). Are we all producers now? *Cultural Studies*, 25(4–5), 502–516. <https://doi.org/10.1080/09502386.2011.600532>

Bleiker, R., Campbell, D., Hutchison, E., & Nicholson, X. (2013). The visual dehumanisation of refugees. *Australian Journal of Political Science*, 48(4), 398–416. <https://doi.org/10.1080/10361146.2013.840769>

Boltanski, L. (1999). *Distant suffering: Morality, media and politics* (G. D. Burchell, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489402>

Bozdağ, Ç. (2020). Bottom-up nationalism and discrimination on social media: An analysis of the citizenship debate about refugees in Turkey. *European Journal of Cultural Studies*, 23(5), 712–730. <https://doi.org/10.1177/1367549419869354>

Bozdağ, C., & Smets, K. (2017). Understanding the images of Alan Kurdi with “Small Data”: A qualitative, comparative analysis of Tweets about refugees in Turkey and Flanders (Belgium). *International Journal of Communication*, 11(0), 24.

Breyer, T. (2020). Empathy, sympathy and compassion. In *The Routledge handbook of phenomenology of emotion*. Routledge.

Bruns, A., & Hanusch, F. (2017). Conflict imagery in a connective environment: Audiovisual content on Twitter following the 2015/2016 terror attacks in Paris and Brussels. *Media, Culture & Society*, 39(8), 1122–1141.

Cassidy, J [@OxfordDiplomat]. [Twitter profile]. Personal Communication. I know . I worked in Gaza and Palestine [Text with Photo attached]. Twitter. Retrieved from November 9, 2022, <https://twitter.com/OxfordDiplomat>

Caviedes, A. (2015). An emerging ‘European’ news portrayal of immigration? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(6), 897–917. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.1002199>

Chouliaraki, L., & Stolic, T. (2017). Rethinking media responsibility in the refugee 'crisis': A visual typology of European news. *Media, Culture & Society*, 39(8), 1162–1177. <https://doi.org/10.1177/0163443717726163>

Christiaens, T. (2018). Aristotle's anthropological machine and slavery: An Agambenian interpretation. *Epoché: A Journal for the History of Philosophy*, 23(1), 239–262. <https://doi.org/10.5840/epoche201881127>

de Waal, F. B. M. (2008). Putting the altruism back into altruism: The evolution of empathy. *Annual Review of Psychology*, 59, 279–300. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.59.103006.093625>

Desilver, D. (2022, March 25). After a month of war, Ukrainian refugee crisis ranks among the world's worst in recent history. Retrieved May 4, 2022, from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/03/25/after-a-month-of-war-ukrainian-refugee-crisis-ranks-among-the-worlds-worst-in-recent-history/>

Dijk, T. A. van. (2008). *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fassin, D. (2005). Compassion and repression: The moral economy of immigration policies in France. *Cultural Anthropology*, 20(3), 362–387. <https://doi.org/10.1525/can.2005.20.3.362>

Fedorov, M. [FedorovMykhailoFedorov]. (2022, March 25) While Russia uses tanks to destroy Ukraine, we rely on revolutionary blockchain tech. @Meta_History_UA NFT-Museum is launched [Tweet]. Twitter. Retrieved from May 4, 2022, <https://twitter.com/FedorovMykhailo/status/1507337161045168135>

Gerdes, K. E. (2011). Empathy, Sympathy, and Pity: 21st-Century Definitions and Implications for Practice and Research. *Journal of Social Service Research*, 37(3), 230–241. <https://doi.org/10.1080/01488376.2011.564027>

Gündoğdu, A. (2015). *Rightlessness in an age of rRights: Hannah Arendt and the contemporary struggles Of migrants* (First Edition). Oxford ; New York: Oxford University Press.

Hautea, S., Parks, P., Takahashi, B., & Zeng, J. (2021). Showing they care (or don't): Affective publics and ambivalent climate activism on TikTok. *Social Media + Society*, 7(2), 20563051211012344. <https://doi.org/10.1177/20563051211012344>

Hernández, J. C. (2022, March 25). Ukrainians fill streets with music, echoing past war zones. *The New York Times*. Retrieved from May 4, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/25/arts/music/ukraine-music-war-zones.html>

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: NYU Press.

Jewitt, C. (2014). An introduction to multimodality. In *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (2nd ed., pp. 14–27). New York: Routledge.

Johnson, H. L. (2011). Click to donate: Visual images, constructing victims and imagining the female refugee. *Third World Quarterly*, 32(6), 1015–1037. <https://doi.org/10.1080/01436597.2011.586235>

Kreis, R. (2017). #refugeesnotwelcome: Anti-refugee discourse on Twitter. *Discourse & Communication*, 11(5), 498–514. <https://doi.org/10.1177/1750481317714121>

Lamont, M., & Molnár, V. (2002). The Study of Boundaries Across the Social Sciences. *Annual Review of Sociology*, 28, 67-195. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141107>

Malkki, L. H. (1995). Refugees and exile: From "Refugee Studies" to the national order of things. *Annual Review of Anthropology*, 24, 495–523.

McNaughton, M. (2018, January 14). The carcass of the American dream: Ruin porn, still life, and architectural decay. Retrieved September 10, 2022, from Melanie Joy McNaughton website: <http://melaniejoymcnaughton.com/architectural-decay/>

Ojala, M., Pantti, M., & Laaksonen, S.-M. (2019). Networked publics as agents of accountability: Online interactions between citizens, the media and immigration officials during the European refugee crisis. *New Media & Society*, 21, 279–297. <https://doi.org/10.1177/1461444818794592>

Patton, M. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice* (4th edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Phillips, W., & Milner, R. M. (2017). *The Ambivalent Internet: Mischief, Oddity, and Antagonism Online*. Cambridge, UK ; Malden, MA.

Plytnikaite, E [egle.plytnikaite]. (2022, April 12) Ukrainian refugee sings with Lithuanians in support for Ukraine. DONATE TO: @razom.for.ukraine @savelife.in.ua <https://blue-yellow.lt/en> [Video]. Instagram. <https://www.instagram.com/tv/CcPjIdmgDRi/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

Rancière, J. (2011). *The emancipated spectator* (Reprint edition). London: Verso.

Rancière, J. (2014). *Figures of history*. John Wiley & Sons.

Scott, S. A. Q. (2017). Mediatized witnessing and the ethical imperative of capture. *International Journal of E-Politics*, 8(1), 1–13. <https://doi.org/10.4018/IJEP.2017010101>

Sheeran, E. [teddyphotos]. (2022, August 28). 156,000 in Warsaw ! One of our favourites from the whole tour. Thank you @antytila_official for coming across the border to sing with me, and thank you Poland ! What a time x [Photo]. Instagram. Retrieved from September 10, 2022, https://www.instagram.com/p/ChzRWEBo_MY/?igshid=MDJmNzVkMjY%3D

Situation Ukraine Refugee Situation. (n.d.). Retrieved November 9, 2022, from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Sontag, S. (2004). *Regarding the pain of others* (1 edition). New York: Picador.

Staffer, L. D. N. (2022, August 11). Visions of home—A Homage to their homeland by Ukrainian artists, photographers and architects. Retrieved September 5, 2022, from <https://www.londondaily.news/visions-of-home-a-homage-to-their-homeland-by-ukrainian-artists-photographers-and-architects/>

Terajima, A [@AsamiTerajima]. (2022, March 27) *Chess players have returned to Kyiv's Shevchenko park today. I find it astonishing how Ukrainians are grappling with the new* [Image attached]. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/AsamiTerajima/status/1508178677187624960/photo/1>

Terajima, A [@AsamiTerajima]. (2022) *This is how the inside of Mariupol's bombed-out Drama Theater looks today, where AP evidence suggests that up to 600* [Image attached]. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/AsamiTerajima/status/1536623327594352641>

Tokyay, M. (2022, March 30). Savaş meydanında satranç. *Gazete Duvar*. Retrieved September 5, 2022, from <https://www.gazeteduvar.com.tr/savas-meydaninda-satranc-makale-1558473>

To Spread Awareness [@tospreadawareness]. (2022, March 9) I love how she doesn't break eye contact even when waiting for translator [Video] TikTok. Retrieved from https://www.tiktok.com/@tospreadawareness_/video/7073163006506487046?_r=1&t=8Ww7yKosneU&is_from_webapp=v1&item_id=7073163006506487046

U24 [@u24_news]. (2022, 14 June) Thousands of #Estonians sing "Oi, u luzi chervona kalyna" to support #Ukraine Thank you dear friends #worldforukraine #recommendations [Video]. TikTok. Retrieved from https://www.tiktok.com/@u24_news/video/7109195401235942661?_r=1&t=8Ww7a6klZsw&is_from_webapp=v1&item_id=7109195401235942661

Ukraine refugees: Operational guidelines to support MS [Text]. (n.d.). Retrieved August 16, 2022, from European Commission—European Commission website: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_1727

Ukrainian Pianist Plays A Final Rendition Of Chopin In The Ruins Of Her House. (2022, March 12). *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Retrieved August 28, 2022, from <https://www.rferl.org/a/ukraine-chopin-damaged-house/31749980.html>

Ukrainian refugee plays “We are the Champions” on piano on Polish border. (2022). ABC News. Retrieved September 5, 2022, from <https://www.abc.net.au/news/2022-03-04/ukrainian-refugee-plays-we-are-the-champions/13781724>

van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse Studies*, 1(1), 83–118. <https://doi.org/10.1177/1461445699001001005>

Young, I. M. (2011). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, N.J.:Princeton University Press.

We help refugees [@refugees]. (2020, June 4) Comment if this song makes you smile. [Video]. TikTok. Retrieved from https://www.tiktok.com/@refugees/video/6834466689057393926?_r=1&_t=8Ww8NDyr5Na&is_from_webapp=v1&item_id=6834466689057393926

WION (Director). (2022). *Gravitas: Western media’s racist reportage on Ukrainian refugees*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=KBRwmTVVKQk>

Władysław Szpilman. (n.d.). Retrieved from September 5, 2022, <https://holocaustmusic.org/fr/places/ghettos/warsaw/szpilmanwladyslaw/>

Wodak, R. (2013). Dis-Citizenship and migration: A critical discourse-analytical perspective. *Journal of Language, Identity & Education*, 12(3), 173–178. <https://doi.org/10.1080/15348458.2013.797258>

Wodak, R., & Boukala, S. (2015). (Supra)National identity and language: Rethinking national and European migration policies and the linguistic integration of migrants. *Annual Review of Applied Linguistics*, 35, 253–273. <https://doi.org/10.1017/S0267190514000294>

Özgün Makale

İç Göç ve İşgücü İlişkisinin Panel Veri Yöntemiyle Analizi (2008-2019)¹

Analysis of Internal Migration and Labor Relations with Panel Data Method (2008-2019)

Furkan DÜZENLİ*

Öz

Göç hareketleri, sebebi, şekli veya sonucu ne şekilde analiz edilecek olursa olsun bir yer değiştirme hareketi olarak ele alınmaktadır. Göç hareketleri noktasında özne Türkiye olduğu zaman Kemal Karpat'ın ifadesiyle; "Türkiye'nin hem tarihte hem bugün göçlerden en fazla etkilenen ülkelerden biri olduğunu herkes bilir veya bildiğini düşünür; fakat önemini kavramakta güçlük çeker." Özellikle göç hareketlerinin bazı çeşitleri tarihin farklı dönemlerinde ön plana çıkmakta, diğer bazıları göz ardı edilmektedir. Bu durumun sosyal şartların yanı sıra ekonomik nedenlerle birbir ilgisi vardır. Ekonomik temelli sebep ve sonuçlar göç çalışmalarının yorumlanmasında önemli başlangıç noktası olmaktadır. İç göç – işgücü ilişkisini incelemeyi amaç edinen bu çalışmada son yıllarda göz ardı edilen iç göç hareketleri merkeze alınmıştır. Panel veri yöntemiyle analiz edilen iç göç hareketlerinin işgücüne etkisi ve sonuçları değerlendirilmiş, işsizlik, istihdam ve işgücüne katılma oranlarıyla birlikte değerlendirilen bu hareketlerin toplumsal değişmeye etkisi incelenmiştir. 81 ilin tamamının aldığı göç ve verdiği göçler karşılaştırılmış, bu göç hareketlerinin istihdam oranlarına etkisi gözlenmiştir. Göç alan yerleşim yerlerinde istihdam artışının ortaya çıkması ise modelin ilk hipotezini doğrular nitelikte olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İç Göç, İşgücü, Toplumsal Değişme, Panel Veri.

Abstract

Migration movements, which started with the history of humanity, are considered as a displacement movement, no matter how its cause, form or result is analyzed. According to the magnificent expression of Kemal Karpat, when the subject is Turkey at the point of migration movements; "Everyone knows, or thinks they know, that Turkey is one of the countries most affected by migration, both in history and today; but he finds it difficult to grasp its importance." In particular, some types of migration movements come to the fore in different periods of history, while others are ignored. This situation is directly related to economic reasons as well as social conditions. Economically based causes and consequences are an important starting point for the interpretation of migration studies. In this study, which aims to examine the relationship between internal migration and labor, internal migration movements, which have been ignored in recent

¹ Makalenin başvuru tarihi: 15.09.2022. Makalenin kabul tarihi: 17.10.2022

* Öğr. Gör. Dr., Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Düzce Üniversitesi, furkanduzenli@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7044-3403.

years, are at the center. The effects and results of internal migration movements analyzed by panel data method on the labor force were evaluated, and the effects of these movements, which were evaluated together with unemployment, employment, and labor force participation rates, on social change were examined. Immigration from all 81 provinces and their migrations were compared, and the effect of these migration movements on employment rates was observed. The increase in employment in the settlements receiving immigration confirmed the first hypothesis of the model.

Keywords: Internal Migration, Labor Force, Social Change, Panel Data.

Giriş

Bir yer hangi sebeple olursa olsun yaşanılmaz olduğunda “göç etmek” gerekir. Ve insanlığın hikayesi de bu şekilde başlar. Tarihi süreç içerisinde gerçekleşen bütün “nüfus hareketleri”nin; neden, nasıl, ne zaman, nereden nereye veya kimlerle gerçekleştirildiği konunun ayrıntılarını kategorilendirmekten öteye bir anlam taşımamaktadır. Çünkü sonuç insanın yer değiştirmesidir ve insan bir sorundan başka sorunlara doğru yol almaktadır. Göç sadece insana özgü değil yaşayan her canlı için geçerli olan hayatın zorunlu ve doğal parçasıdır.

Toplumun değişmesi için bireyin değişmeye başlaması gerekmektedir. Denize atılan taş misali halelerin büyümesi, domino etkisi oluşturması her zaman harekete geçmekle, büyüklü küçüklü adım atmakla gerçekleşmektedir. Felsefenin önemli konu başlıklarından olan ilk muharrik; göç olgusunda da işin özünü oluşturmaktadır. Göç süreçleri incelendiğinde; göçe karar vermenin, artık göç süreci içerisinde yer almak demek olduğu ifade edilmektedir. Ve o andan itibaren göçün sebepleri değil sonuçları konuşulur. Uluslararası literatürde olduğu gibi Türkiye’de de nüfus hareketleri gerçekleştikten sonra konuşulmaya, politika üretilmeye başlanmaktadır. Ve her bir çalışma kendi zaviyesinden olguya yaklaşmaktadır.

Çalışmanın temel bakış açısı; multidisipliner bir bakış açısıyla iç göç hareketlerinin çalışma hayatı üzerindeki etkisini sorgulamaktır. Bu sorgulamayı sosyolojik bir temelle, sosyal politika biliminin araçlarını kullanarak yapmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezi; “iç göç hareketleri çalışma hayatını değiştirecek güce sahiptir.” düşüncesini değerlendirmek, bu ön kabulde birlikte iç göç hareketlerinin hem sebep hem de sonuçlarını Türkiye’nin bütün şehirlerini ele alarak incelemektedir. Özellikle iç göç verilerinin düzenli olarak kamuoyuyla paylaşıldığı 2008-2019 yılları arasındaki iç göç verilerini, çalışma hayatının önemli iki konusu olan; işsizlik ve istihdam sayıları ile birlikte değerlendirerek, Türkiye’nin iç göç haritasını çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma elbette bu değerlendirmeyi yaparken; sosyal politikanın da inceleme alanına giren toplumsal yapıdaki değişimlere gözünü kapatmamaktadır. Çalışma hayatı ile toplumsal yapının madalyonun iki yüzü gibi birbirini değiştirdiği, dönüştürdüğü gerçeğini de göz önünde bulundurarak, çalışma hayatının güncel sorunlarına iç göç hareketleri ile bağlantılı olarak incelemektedir.

Makalede sadece araştırmanın metodolojisi değil, önemi ve amacı ile birlikte 2008-2019 yılları arasında 81 ilin aldığı ve verdiği göç sayıları ile iş gücüne katılma ve işsizlik, istihdam verileri arasındaki ilişki panel veri yöntemiyle analiz edilecektir.

Göç Kavramı ve İç Göç Hareketleri

Göç çalışmaları incelenirken karşılaşılan ilk cümle göçün insanlık tarihi ile birlikte başladığıdır. Sosyal hareketliliğin insan doğasıyla açıklanmasının sonucu olan bu kabul ile birlikte yetersiz

olandan yeterli olana, mevcut hayat şartları yerine daha iyi hayat şartlarına ulaşma çabası insanoğlunu tarihin her döneminde yeni arayışlara yöneltmiştir. İçerisinde yaşadıkları şartları iyileştirmeyi umut eden insanoğlu yer değiştirerek umudunu diri tutmakta ve göçtüğü her yerde bu hayali bulmayı amaçlamaktadır. İlk insandan günümüze kadar farklı neden ve şekillerde göç insanoğlunun tarihi gerçeğidir.

Göç, insanlık tarihinin yanı sıra bitkilerin ve yaşayan her mahlukun hayatını, yeryüzüne dağılışını değiştiren en önemli konudur. (Karpata, 2015, s. XXIII) Nedenleri tarih boyunca daima değişen göç ile kabile, aşiret vb insan toplulukları ortaya çıkmış, değişime uğramış ve yeni siyasi veya kültürel kimliklerini benimsemişlerdir.

Göç ile sadece yaşanılan fiziksel mekan değiştirilmemiş, sosyal yapının bir çok unsuru da dönüşüme uğramıştır. Bu açıdan bakıldığında kavram; üretim faaliyetlerini daha verimli kullanmak amacıyla işgücünü kategorize ederek, mekan değişimini ortaya çıkan şartlara göre dizayn etmek olarak ifade edilebilir. (Morrison, 1970, s. 8) Göç kavramı temelde coğrafi bir olgu (Hoşgör, 1998, s. 104) olarak literatürde kullanılmaktadır. Hangi çeşidiyle olursa olsun göç; ülke içinde bir yerleşim alanından bir başka yerleşim alanına, bir ülkeden başka bir ülkeye giderek yeniden yerleşmeyi ve ulusal kimlikleri ve toplumsal üyeliği konu edinmektedir (Bartram, 2017, s. 13).

Göç hareketleri; ilk insandan bugüne hatta yarınlar miras kalmış, bu haliyle de insanlık tarihiyle özdeşleşmiş, psikolojik veya sosyolojik, nüfus hareketleri veya ekonomik nedenler, doğal afetler veya şiddet olayları fark etmeksizin sebeplerini genişletmiştir (Özer, 2004, s. 11). Göç kavramı geniş perspektifi nedeniyle, psikologlardan sosyologlara, ekonomistlerden demografılara, siyasetçilerden tarihçilere, yerel yöneticilerden coğrafyacılar kadar geniş perspektifte bilim insanının çalışma kapsamına girmiştir (Mutluer, 2003, s. 9). Göç kavramı üzerine yapılan tanımlamalarda aynı anlamla karşılaşmaktadır: Yer değiştirme (Kurt, 2006, s. 136). Sosyoekonomik, siyasi ve kültürel boyutlarını dikkate almadan yapılan tanımlamada göç; “asıl yerinden, ulaşılacak istenilen yere hareket etmektir.” (Karpata, 2003, s. 3). Kavramın toplumsal yönünü de hesaba katan tanımlamaya göre ise göç; “toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere gitmeleridir.” (Ozankaya, 1984, s. 54).

Olgu olarak yer değiştirme hareketleri, İslam tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Sabahattin Zaim göç kavramını “hicret” (Zaim, 2005, s. 327) kavramı ile tanımlar. Kur'an'a göre; Şeytan'ın ikna etmesiyle ilk insanlar olan Âdem ile Havva, cennetten yeryüzüne sürgün edilmişlerdir (Esed, 2004, s. 11). Bu sürgün insanlık tarihi ile birlikte başlatılan göçün ilk örneğidir. Bir başka örnek ise yine Zaim'in belirttiği “Hicret” olayı ile kullanımı başlayan Hicri Takvimdir. İslam Peygamberi Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinin milat olarak alındığı takvim göçün İslam Kültürü için önemini ortaya koymaktadır (Şeriati, 1998, s. 24).

Göç kavramı durağan değil hareketli olması (Adıgüzel, 2016, s. 1), toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik yapılarla ilgili olması (Özer, 2004, s. 24), kavramın tanımlanmasında zorluklara neden olmaktadır (Akşit, 1998, s. 67). Ayrıca bu hareketlilik hem hayat şartlarında hem de sosyo-kültürel değişimler noktasında gerçekleşmektedir (Akkayan, 1979, s. 3). Göçün sosyal hareketliliği, açıklanması ve yorumlanmasının yanı sıra ölçülmesi ve çözümlenmesini de karışık hale gelmesine neden olmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 249).

Göç, hem bir sonuç hem de bir süreç olarak yorumlanmıştır. Göç eden veya göç edilen yerde bulunan toplumların birbirleriyle etkileşim (Kurt, 2006, s. 164) içinde olmaları sebebiyle ise göçler, toplumsal değişimlerin en güçlü unsuru olarak görülmüştür (Karpata, 2019, s. 9). Demografik yapıdaki hızlı değişim, kentler içerisinde mekanın değişimi ile birleşince toplumsal değişimlerin gerçekleşmesi kaçınılmaz olmaktadır (Eraydın, 2006, s. 29). Kaldı ki insanlık tarihinde hiç bir toplum yoktur ki göç etmemiş olsun (Ortaylı, 2006, s. 19). Türkiye'de göç olgusunun top-

lumsal tarihle bir ve paralel ilerlediği de unutulmamalıdır. Bu yüzden Türkiye'nin göç tarihini 1923 ile başlatmak mümkün değildir. Sosyal veya toplumsal anlamda başlatılan dönüşüm süreci Osmanlı'nın özellikle son iki yüzyılından bağımsız değerlendirilemez. Göç hareketleri de bu kapsamda geriye götürülmelidir (Unat, 2002, s. 318). Geriye doğru gidiş kavramların alt metinlerini değerlendirirken önemli açılımlar sağlayacaktır. Çünkü göç hareketleri ve göçlere bakış açısı toplumsal hafızadan bağımsız düşünülmemelidir (Tekeli, 1998, s. 23).

Anlatılanlar çerçevesinde, teknik ve dar anlamıyla göç; “kaynak bölgeden, hedeflenen yere hareket” (Keleş, 1998, s. 58) şeklinde tanımlanabilmektedir. Daha geniş anlamıyla ise, “genellikle yerleşmek amacıyla, bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden başka ülkeye gitme eylemi” (Karpas, 2003, s. 3) olarak ele alınabilmektedir.

Iain Chambers, göçü “başka bir yer, başka bir dünya, başka bir gelecek ihtimali” (Chambers, 2019, s. 18) olarak tanımlarken, başka bir yerden gelmenin “buralı” değil de “oralı” olmanın göçer için ne demek olduğunu sorgulamaktadır. Göç süreci içerisinde yer alan kişinin öncelikle anavatanından kopmuş olduğunu, sürekli meydan okumalara cevap vermek durumunda kaldığını ve bir yabancı olarak tamamen istenmediği bir toplumda kendisini evinde hissedemeyeceğini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında göç; başka yerde yaşamak ve kişinin kendisini sürekli dış dünyadan gelebilecek saldırılara karşı tetikte tutmasını gerektirmektedir (De Certeau, 2008, s. 54). Bahsi geçen durumda, “göç, tek yönlü bir yolculuktur. Geri dönülecek bir yuva yoktur.” (Hall, 1987, s. 44).

Göç kavramı içeriği itibarıyla son derece karmaşık ve uzun bir süreci anlatır. Aynı karmaşık ve uzun süreci nedeniyle de kendi içerisinde sonuçları dikkate alınarak farklı kategorilere ayrılır. Kavramı doğru analiz edebilmek adına literatürde sıklıkla atıf yapılan üçlü çeşitlendirmenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

- “Göç veren yerleşim birimi”,
- “Göç eden bireyler”,
- “Göç alan yerleşim birimi” (İçduygu, Sirkeci ve Aydıngün, 1998, s. 216)

Göç kavramı; insanlık tarihinin bütün zaman dilimlerinde görülmüş bir gerçekliktir. Tarih boyunca göç hareketleri tamamen durmamış, kimi zaman hızlanmış kimi zamanda yavaşladığı gözlenmiştir (Ortaylı, 2006, s. 23). Tarih sayfalarında göçe neden olan şartların biri veya birkaçının diğer şartlara oranla öne çıktığı dönemlerden bahsedilebilir (Gezgin, 1994, s. 16).

Niteliklerine göre göç hareketini belirleyen faktörler; biyolojik yaş, akademik veya teknik bilgi ile meslek eğitimi yönüyle yetenek ve iş hayatında pozitif veya negatif etken (Akçay, 2012, s. 76) olabilen cinsiyettir. Göç hareketine karar veren bireyin, belirsizliğe karşı hazırlıklı, hedef ülke veya şehirdeki iş hayatına uygun ve göçü gerçekleştirme beceresinde olmalıdır (Tekeli, 1982, s. 15).

İç göçleri temel alan bu çalışmada, değerlendirme ve karmaşıklığı önlemek adına göçler; “göçe karar verme bakımından”; zorunlu veya gönüllü göç, “göç edenlerin nitelikleri bakımından”; işgücü (emek) ve beyin göçü; “göç hareketlerinin coğrafi sınırları bakımından”; iç göç ve dış göç olarak sınıflandıracaktır.

Göç kavramının kategorilemesinde sıklıkla başvurulan sınıflandırma yönüne göre olan göçlerdir. Ulusal sınırlar içinde olan “iç göç” ile uluslararası olan “dış göç” arasındaki belli başlı farklar bulunmaktadır. Günümüzde göç biçimlerinde de bazı değişiklikler olmaktadır. Göç hareketlerinde belli başlı eğilimler yaşanmaktadır ki bu eğilimlerin başında göçün küreselleşmesi gelmektedir. Bugün bir göç hareketiyle birden çok ülke aynı göç hareketinden farklı sonuçlarından etkilenmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 12).

Bir başka eğilim ise göç hareketlerinin hızlanmasıdır (Adıgüzel, 2016, s. 162). Günümüz göç çalışmalarının nerdeyse tek ilgi konusu olan; uluslararası göç hareketleri, küresel çapta sayı, hacim ve sorun anlamında artarak devam etmektedir (Yalçın, 2004, s. 13). İç göç, “bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden diğerine yerleşme amacıyla yapılan hareket” (Keleş, 1998, s. 63) olarak tanımlanır. Tanımın ana unsuru ülke sınırları içerisinde yapılmasıdır. (Üner, 1972, s. 77)

Devlet Planlama Teşkilatı iç göçü, “Türkiye sınırları içinde beş ve daha yukarı yaştaki nüfusun iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde ikametgahı farklı olduğunda göç olgusundan söz edilir.” şeklinde tanımlamıştır (Kocaman ve Bayazıt, 1993, s. 7). İç göç hareketleri aşağıda detaylı olarak değerlendirileceği şekilde şehrin çekici, kırsal ise itici nedenlerine bağlanmaktadır. Elbette ki her göç hareketinin olduğu gibi her bir bölgenin, şehrin veya ülkenin kendisine özgü imkan ve şartları dolayısıyla göç nedenleri farklılaşabilmektedir. Bazı göç hareketlerinde ekonomik nedenler ağırlıkta iken, başka bir göç hareketinde sosyal veya kültürel nedenler göçün harekete geçirici olabilir.

Günümüzdeki anlayışla iç göç hareketleri kırsal alanlardan, kentlere doğru Sanayi Devrimi ile hızlandı. Kırsaldan kente doğru büyük göç dalgaları şeklinde yaşanan süreç; yapısal değişimler, demografik farklılaşmaları ve geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına doğru yönelişi beraberinde getirdi (Akgür, 1997, s. 42). Ulus devletin sınırları dışına doğru gerçekleştirilen her türlü göç veya demografik hareket bir yılı aşırıyorsa dış göç olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s. 40).

Uluslararası ilişkilerin ağırlığı ve kurallarının geçerli olduğu dış göç konusunda göç veren değil göç alan ülke belirleyicidir. Böylece göç alan ülkeler göçün ve göçmenin niteliği ile niceliğini belirleyebilmektedirler. Yabancı işgücü ile göç alan ülkeler çeşitli yararlar da sağlamaktadırlar. Bunlar; üretimin azalmasını önlemek, ihraç edilen ürünlerin fiyatlarını düşürerek, rekabet imkan ve şartlarını artırmak, sermayenin daha hızlı ve güçlü bir şekilde birikmesini sağlamak, özellikle ekonomik gelişmenin durgunluk içerisine girdiği periyotlarda yabancı işgücünü ülkelere geri göndererek üretkenliği üst düzeyde tutmaktır (Gezgin, 1994, s. 91). Bireylerin dış göç hareketleriyle sebebi veya süreci fark etmeksizin bir ülkeden başka bir ülkeye gitmeleri, hem kendi ülkeleri açısından hem de gittikleri ülke açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Karpat'a göre göç hareketleri hem göç veren ülke için hem de göç alan ülke için önemli değişimleri beraberinde getirmektedir. Her iki ülke için de yeni ilişkiler ortaya çıkaran göç hareketleri ile iki ülkenin dünya görüşünde de kırılmalara ve değişimlere sebep vermektedir (Karpat, 2003, s. 8).

Dış göçlerin her iki ülke içinde olumlu ya da olumsuz sonuçları olabilmektedir. Göç veren ülke açısından dış göçlerin en önemli olumlu sonucu göçmenlerin ülkelerine aktardıkları döviz girdileridir (Chimhowu, Piesse ve Pinder, 2005, ss. 95-96). Ekonomik yararlarının yanı sıra göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde edindikleri beceri ve alışkanlıklar, kendi ülkelerine aktardıkları kültürel öğeler, kazandıkları iş tecrübeleri ile işgücü ve sermayenin gelişimi gibi konularda ülkelere katkılar sağlamaktadırlar (Chimhowu, Piesse ve Pinder, 2005, ss. 95-96). Diğer yandan dış göçün kültürel kopma ve geleneklerden uzaklaşma, göç edilen ülkede yabancılaşma ve gettolaşmalara neden olduğu da araştırmalarda ilk elde edilen veriler olmaktadır (Unat, 2002, s. 38).

Konuya İlişkin Literatürün İncelenmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir çok akademik alanda olduğu gibi göç alanında da çalışmalar artmaya başlamıştır. Türkiye’de göç çalışmalarına bakıldığında ise 2000’li yıllara gidilmesi gerekmektedir. Özellikle akademik anlamda üniversitelerin bünyelerinde kurulan göç araştırma

merkezleri konunun bütün boyutlarıyla tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Elbette Türkiye’de göç denildiği zaman akla ilk olarak Almanya’ya göç eden işçiler gelirken, son yıllarda göç denince akla Suriye İç Savaşı ile birlikte Türkiye’ye sığınan Suriyeli Sığınmacılar gelmektedir. Türkçe literatürün içerisinde “iç göç” temelli yapılan çalışmaların bu nedenle sayıları daha az, kapsam olarak da bütün ülke sınırları değil çeşitli iller özelinde analizler yapıldığı görülmektedir. Günümüzde sayıca az olmasına karşın sadece sosyolojinin değil sosyal politika, coğrafya, tarih ve hatta ekonomi gibi birçok disiplinde iç göçe ilişkin çalışmalar mevcuttur.

Pazarlıoğlu’nun (2007) gerçekleştirdiği çalışmada iç göçün ekonometrik modeli analiz edilmiştir. İki değişkenli probit tahmin yönteminin kullanıldığı çalışmada, iç göç hareketlerinin önlenmesi için; gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve şehirlerarasında ekonomik farklılıkların ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca iç göç hareketlerinin en önemli sonucunun çarpık kentleşme olduğu iddia edilmiştir. Yine çalışmanın sonuçlarına göre; iç göç hareketlerinde bireysel anlamda hayatlarında iyileşme umut ettiklerini, göç veren yerler açısından ise göç eden bireylerin bu yerlere maddi ve manevi külfet yüklediğini ortaya koymuştur. Yine göç etme sebepleri açısından en önemli noktanın iş bulma amacı olduğunu da çalışma kanıtlamaktadır.

Kaya’nın (2009) öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmada zorunlu göç, demografik yapı ve metropollerin değişen yüzleri noktasında literatürde önemli bir yere sahiptir. İstanbul, Diyarbakır ve Mersin illeri üzerinden gerçekleştirilen göç süreçlerine yoğunlaşan çalışmada yoksulluk, terör, şiddet ve suç değişkenleri üzerinden bu süreçler analiz edilmiştir. Özellikle çalışmanın son kısmında ifade edilen politikaların zorunlu göç konusunda; geri dönüş projeleri, eğitim yaşı içerisinde olan çocuklar ve sivil toplum faaliyetleri gibi önerilerle dönemin önemli problemlerine bakışı göstermesi açısından önemli olmuştur.

Tezcan’ın (2011) gerçekleştirdiği ampirik çalışmada Türkiye’nin minyatürü olarak kabul edilen Gebze ilçesi üzerinden göç serüveninin hikayesi yazılmıştır. Kent hayatını modernitenin bir formu olarak gören yaklaşıma karşı göçün “modernite bozuncusu” olması sorunu üzerinden anket yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada toplam 22 mahalle muhtarı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hane halkı anketleri ile göç kararı, göç sonrası aile pratikleri, hemşerilik ilişkileri ve sosyal dışlanma ve yoksulluk konuları üzerinde önemli tespitler ortaya konmuştur.

Karpat Çatalbaş ve Yazar’ın (2015) yaptıkları analizde Türkiye’de bölgeler arasındaki iç göç hareketlerinin sebeplerini belirlemek amacıyla 2008-2012 yılları arasındaki dönemi içerisine alan panel veriyi kullanmışlardır. Analizde net göç hızı bağımlı değişken olarak kullanılırken, işsizlik oranı, istihdam oranı ve eğitim indeksi değişkenler olarak kullanılmıştır. Çalışmada tek bir panel veri modeline bağımlı kalınmamış fakat anlamlı tek model elde edilmiştir. Analizde istihdam oranı ve enflasyon oranı gibi değişkenlerin göç hızını negatif yönde etkilediği ve bir bölgenin zenginlik oranı ile o bölgeye olan göçün artış hızı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Doğan ve Kabadayı’nın (2015) Türkiye’de son dönemde yaşanan iç göç hareketlerinin en etkili sebeplerinin ortaya çıkarılmasını amaçladıkları çalışmada 2008-2012 yılları arasındaki göç hareketlerini sabit panel etkileri ve tesadüfi etkiler yaklaşımlarıyla analiz etmişlerdir. Net göç oranının bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada; iş gücüne katılım oranı, işsizlik ve istihdam oranı, otomobil sayısı, kişi başı kamu yatırımı, eğitim düzeyi, üniversite sayısı gibi veriler ise bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Kamu yatırımlarının yaşam koşullarını olumlu etkilediği, istihdamın yanı sıra eğitim ve kültürel olanaklarını geliştirmek isteyen kişilerin de göçe katıldığı sonucuna ulaşan Doğan ve Kabadayı, Türkiye’de istihdam ve yüksek gelir olanaklarının iç göç konusunda en önemli belirleyici olduğunu ifade etmektedirler.

Manavgat ve Saygılı'nın (2016) çalışmasında ise mekânsal panel veri analizi yöntemine gidilmiş, Düzey 2 bölgelerinin 2008-2011 yılları arasındaki net göç alan ve net göç veren şeklinde ikili bir model oluşturulmuştur. Çalışmanın amacını; göç olgusunu itme ve çekme kuramına dayanarak açıklamak olarak açıklayan yazarlar, sonuç olarak; Türkiye'de iç göç hareketlerinde mekansal bir etkinin olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Komşu bölgenin aldığı göç oranının artması ile bölgenin aldığı göçün de arttığı saptanmıştır. Bir başka sonuçta ise göç hareketlerinde değişken olarak analiz edilen gelir farkının göç alan bölgelerin aldığı göçü arttırdığı ifade edilmiştir. Göç alan bölgelerdeki kişi başına düşen gelir düzeyi, Türkiye'de ortalama kişi başına düşen milli gelirden yüksek ise bu bölgelere doğru göç hareketlerinden bahsedilmektedir. Göç veren bölgeler için ise; net göç veren bölgelerdeki kişi başına gelir ile göç verme arasında ters yönlü bir ilişki görülmüştür. Çalışmada genel olarak Türkiye'de bölgeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar azalmadıkça iç göç hareketlerinde azalma beklenemeyeceği sonucunu ortaya konulmuştur.

Dücan (2016) tarafından yapılan çalışmada gerçekleştirilen iç göç hareketlerinin belirleyici faktörleri olarak; eğitim, istihdam, üretim ve terör olayları analiz edilmiştir. TÜİK'in alt bölge sınıflandırmasına göre gerçekleştirilen analizde panel veri seti kullanılmıştır. Sonuç olarak göçün önemli sebeplerinden birinin yaşanan terör olayları olduğu, ardından işsizlik probleminin geldiği görülmüştür. Türkiye'nin göç alan bölgeleriyle göç veren bölgeleri arasındaki ekonomik farklılıkların, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte gelişmiş bölgelere doğru göç hareketleri şeklinde ortaya çıktığını belirten Dücan, istihdam oranındaki artışların bölgeden dışarıya doğru göçü azaltıcı etki gösterdiğini ifade etmektedir.

Barışık, Yayar, Şimşek ve Kılınç'ın (2016) gerçekleştirdikleri çalışmada Tokat ilinin son yıllarda yaşadığı göç ile birlikte kaybettiği nüfus ve karşılaştığı ekonomik sorunları analiz etmişlerdir. Özellikle ulaşılan ekonomik nedenlerle göçe karar verme sonucu çalışmanın temel hipotezini doğrulamaktadır. Çalışmada önerilen politikalar göçün azaltılması noktasında özellikle Tokat ili için geçerliliği olan önermeler olarak literatürdeki yerini almıştır.

Yüksel, Eroğlu ve Özseri'nin (2016) gerçekleştirdikleri çalışmada iç göç nedenleri panel logit regresyon ile 2008-2015 yılları arasında kapsayacak şekilde modellenmiştir. 81 il için gerçekleştirilen analizde; bağımlı değişken olarak net göç, bağımsız değişkenler olarak; şehirdeki bina sayısı, okul sayısı, sınıf sayısı, okuma yazma oranı, boşanma oranı, işsizlik oranı ve intihar sayıları kullanılmıştır. Analizin sonucu olarak; boşanma oranı, intihar oranı ve okuma yazma oranı ile net göç arasında pozitif etki söz konusudur. Analizi intihar oranı ile tamamlayan yazarlara göre; intihar hızının mutluluk göstergesi olması iç göç hareketlerine yön vermektedir. İç göçün engellenmesi için nüfus dağılımının dengeli gerçekleşmesi gerekmektedir.

Yerdelen Tatoğlu'nun (2017) sıralı panel logit regresyon tahmini yaptığı çalışmasında 2008-2014 yılları arasında analiz etmiştir. Düzey 1 bölgesinde net göç hızını belirleyen nedenlere yoğunlaşan çalışmada, üniversite sayısı, sinema salonu sayısı, nüfus artış hızı ve boşanma ile evlilik oranları değişkenler olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında; yukarıda sayılan değişkenlerken üniversite sayısı ve evlilik oranı ile o bölgenin net göç hızı arasında negatif etki mevcut iken, sinema salonu sayısı, nüfus artış hızı ve boşanma oranları arasında pozitif etki mevcuttur. Özellikle eğitime dayalı göçün temelini oluşturan üniversite sayısındaki artışa dikkat çeken Tatoğlu, üniversite sayısının net göç oranını düşürdüğünü, göçü engelleyici politikalar geliştirirken bu konuya dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Çetin ve Çetin'in (2018) gerçekleştirdikleri çalışmada iç göçün belirleyicileri analiz edilmiştir. TÜİK'in bölge sınıflandırmasına bağlı kalınan çalışma 2008-2013 yılları arasındaki verileri kullanmış ve il düzeyi yerine bölge düzeyini tercih etmiştir. Türkiye'de ekonomik ve toplumsal dönüşümle birlikte artış eğilimi gösteren iç göç hareketlerinin sonucunda; göç alan bölgelerde nüfus

yığılmaları, altyapı ve ulaşım hizmetlerinde aksamalar, çarpık kentleşme, açık ve gizli işsizliğin artması gibi sonuç ve sorunlarla karşılaşıldığını vurgulayan yazarlar, bu çerçevede iç göçe etki eden faktörleri analiz etmişlerdir. İç göçün kontrol altına alınmasının bölgesel ekonomik dengesizliği azaltacağını iddia eden çalışma, tarım sektörünün çekiciliğini arttırarak yatırım ve teşvik politikalarının uygulanmasını önermektedir.

Özdemir'in (2018) gerçekleştirdiği çalışmada Türkiye'nin Düzey 2'de yer alan 26 alt bölgesi için 2008-2016 yılları arasındaki iç göç belirleyicileri panel veri analizi ile tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında; bölgelerin zenginlik, eğitim ve kentleşme düzeylerinin göçü olumlu etkilediği, terör eylemlerinin ise göç hareketleri noktasında itici bir faktör olduğu belirtilmiştir. Yine sonuç olarak; enflasyon ve işsizlik değişkenlerinin istatistiki açıdan anlamsız olduğu görülmüştür.

Dökmen ve F. Tosuner'in (2019) yayınladıkları çalışmalarında iç göç olgusunun bir yerden başka bir yere taşınmak olmadığını aynı zamanda geçim kaynaklarının değiştiğini ve bu değişimin kentlerin büyüme dinamiklerini de etkilediğini ifade etmektedir. Dinamik panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada, bölgeler arasındaki göç hareketleri ile kamu harcamaları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; kamu harcamaları ile iç göç arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çalışma ile anlaşılmaktadır ki kamu harcamaları ile göçe karar verme arasında bir ilişki mevcut değildir.

Öndes ve Ayvaz Kızılgöl'ün (2020) çalışmasında iç göçü etkileyen faktörlerin mekansal panel veri seti ile analiz edilmiştir. 2008-2017 yılları arasında Düzey 1 bölgeleri için gerçekleştirilen analizde; göç alan ve göç veren unsurlarla dizayn edilmiş iki mekansal model test edilmiştir. Sonuç olarak Türkiye'de iç göç hareketlerinde mekansal etkileşim olduğunu ortaya koyan yazarlar, komşu bölgenin aldığı göç sayısının artması ile ilgili bölgenin de alacağı göç miktarının artacağını ifade etmektedirler. Bu etkileşimin Türkiye'de göç olgusunda yön açısından benzer karakteristik özelliklere sahip olmasının payını da vurgulayan analiz, göç veren bölgelerde yapılacak önemli yatırımlar ve uygulanacak önemli politikalar ile göç alan bölgelere komşu bölgelerin de bu yatırımlardan olumlu yönde etkileneceğini vurgulamaktadır.

Kiracı ve Canan'ın (2021) yayınlanan çalışmalarında gayri safi milli hasıla ile göç arasında ters oranlı ilişki olduğunu kanıtlamışlardır. Bir başka değişken olan eğitim ve göç arasında ters oranlı bir ilişki durumu söz konusudur.

Aral ve Oğuzlar (2021) yayınladıkları çalışmalarında illerin net göç hareketlerinin açıklayıcı değişkenlerle analiz edilmesi, göçün hangi illerde yoğunlaştığı, hangi illerin farklı özelliklerle ya da benzer özelliklerle kümelenme eğiliminde olduğunu belirlenmesini amaçlamışlardır. Analizin sonucuna göre; nüfus artış hızı ve gayri safi milli hasıla değişkenlerindeki artış ile göç hızı artmakta, nüfusun yoğunluğundaki artış ise net göç hızını azaltmaktadır.

Son olarak Receptoğlu ve Değer'in (2021) yayınladıkları çalışmada az gelişmiş illerde gerçekleşen göç hareketlerinin nedenleri ortaya konulmuştur. Bunun için üç farklı panel çekim modeli kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında ise; az gelişmiş illerden gelişmiş illere yapılan iç göç hareketlerinin belirleyicilerinin hedef illerin nüfus, reel gayri safi yurt içi hasılları, ceza infaz kurumlarına giren hükümlü sayıları gibi değişkenler olduğunu, az gelişmiş illerde yaşayan bireylerin temelde ekonomik sebeplerle göç ettiğini göstermektedir.

Araştırmanın Metodolojisi

İç göç – işgücü literatürü birlikte incelendiğinde açıkça görülmektedir ki; iç göç süreçleri noktasında farklı değişkenler ortaya çıkmaktadır. Farklı sebep veya sonuçlar şeklinde sınırlandırıla-

mayacak olan bu durumun işsizlik, istihdam, güvenlik, sosyal hayat gibi değişkenleri literatürde farklı çalışmalara konu olmuştur. Çalışmanın bu aşamasında ekonometrik metotlar için seçilen değişkenlerden oluşturulan veri seti ile konu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Uzun yıllardır transit ülke konumunda olan Türkiye’de göç konusu yeni incelenmeye veya analiz edilmeye başlanılan bir konu değildir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göç denilince akla ilk olarak özellikle Suriye İç Savaşı ile birlikte sığınmacılar ve mülteciler gelmektedir. Tarihsel geçmişine bakıldığında ise Türkiye’nin hafızasında göç; başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa’ya doğru gerçekleştirilen işçi göçleridir. Halbuki göç hadisesi sadece zorunlu sebeplerle gerçekleştirilen iltica hareketleri veya geri dönüş amacıyla yola çıkan dış göçlerden oluşmaktadır. İç göç hareketleri de en az dış göç hareketleri kadar önemlidir.

Depremler, kıta hareketleri, doğal afetler ve iklim değişiklikleri yeryüzüne bugünkü şeklini verirken, dünyanın siyasi ve kültürel haritasını da göçler oluşturmuştur. Göçler insanların sadece yaşadıkları yeri değiştirmesi değildir, aynı zamanda yaşam biçimlerini gittikleri yere taşımaları, gittikleri yerin yaşam şekilleri ile kendi geçmişlerini benzetme çabalarıdır. Bu açıdan bakıldığında ikinci bölümde bahsedilen göçün sebep ve sonuçları açısından başat konumda olan göç veren ve göç alan yerler de göç eden veya göçe maruz kalan insanların hayatlarını derinden etkilemektedir. Yaşam biçimlerinin değişmesine ek olarak göçler; dinleri, dilleri, beklenti ve isteklerle birlikte hayat algılarını da değiştirmektedir.

Çalışmanın önemi; bu düşünceyi analizin sonuçları ile birlikte değerlendirdiği oranda başarıya ulaşacaktır. Göç çalışmalarında ne yazık ki göz ardı edilen önemli noktaların başında göçün insani ve toplumsal değişim boyutu gelmektedir. Literatürde var olan çalışmaların büyük çoğunluğu göçü sayılar ve hareketlerden ibaret görmektedir. Böyle olduğu müddetçe küreselleşen dünyada göç politikaları noktasında bir yere varmak mümkün olmayacaktır. Elbette ki çalışmanın küresel bir göç politikası önerisi sunmak gibi ütöpik bir amacı bulunmamaktadır. Türkiye içerisinde gerçekleştirilen ve 2008–2019 yılları arasında meydana gelen hareketlerle iş gücü verilerini analiz ederek göç konusunda literatüre ampirik veriler sağlamayı hedeflemektedir.

Özellikle yabancı literatürle kıyaslandığında Türkiye’de göçün ampirik olarak incelenmesi noktasında literatürün gelişmekte olduğu görülmektedir. Sosyal hadiselerin şüphesiz ki birden çok etkeni içerisinde barındırdığı unutulmamalıdır. Bu gerçekle birlikte çalışma ekonometrik bir model ile iç göç hareketlerinin işgücüne etkisini Türkiye genelinde il bazlı ölçmeye çalışacaktır. Türkiye’de iç göç işgücü ilişkinin analizi ve bu analizin düzenli verilerin sağlanmaya başladığı 2008 yılından itibaren on yıllık bir süreçte incelenmesi literatürde eksik kalan bir durumdur, çalışmanın bir diğer amacı da bu eksikliği gidermek olacaktır. Bu amaçla birlikte çalışma kendisinden sonra yapılacak araştırmalara kapı aralamayı hedeflemektedir. Yerli literatüre katkı sağlayacağı düşünülen çalışmanın alanında özgün bir yere sahip olacağına inanılmaktadır.

Çalışmada ekonometrik analizlerde kullanılan üç çeşit veri türünden bir tanesi olan “panel veri analizi” kullanılmıştır. Ekonometrik araştırmalarda en önemli aşama şüphesiz değişkenlere ait verilerin toplanmasıdır (Tatoğlu, 2020, s. 1). Veriler kadar toplanılan verilerin “güvenilir kaynaklardan” ve “doğru olarak” toplanması kadar, kullanılması muhtemel modele uygun olacak şekilde verilerin toplanması da ortaya çıkacak sonucun güvenilirliğini önemli ölçüde etkilemektedir.

Diğer iki veri türünden zaman serisi verisi; gün ay, mevsim, yıl gibi zaman birimlerine göre değişimi içeren verilerdir. Eğer veriler, belirli bir zaman noktasında birden fazla birimden toplanmış ise, bu analiz türü; yatak kesit veridir. Eğer bireyler, ülkeler, hane halkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemler belli dönemde bir araya getirilmiş ise bu “panel veri” analizi olmaktadır. (Tatoğlu, 2020, s. 1) Üç çeşit veri türünden bu çalışma için en uygun olanı “panel veri” analizidir.

Sosyal bilimlerde önemli bir yere sahip olan ampirik çalışmalarda panel verilerin kullanılmasının elbette bazı avantaj ve dezavantajları vardır. Öncelikle panel veri araştırmacılara daha fazla veri ile çalışma imkânı vermektedir. Özellikle gözlem sayısının artması serbestlik derecesini arttırmakta böylece araştırmacının ekonometrik tahminlerinde etkinliği ve güvenilirliği artmaktadır.

Panel verinin diğer iki veri türüne göre ikinci avantaj ise; iktisadi ve sosyal sorunların analiz edilmesine imkân tanınmasıdır. Panel verinin ekonometrik tahminler için sağladığı faydalar şöyledir:

- Birim değişkenliği ve gözlenemeyen heterojenliği modele ilave edilmek,
- Tahmin sapmasını azaltmak,
- Çoklu doğrusal bağlantı problemini azaltmak
- Daha kapsamlı modeller kurabilmek. (Tatoğlu, 2020, s. 3)

Panel veride avantajlar kadar dezavantajlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Veri toplama da problem yaşamak en önemli sorun olarak araştırmacının karşısında bulunsa da, hata payında oluşabilecek sapmalar ve zaman serisinin kısa olması da diğer dezavantajlar olarak sayılabilir (Biørn, 2017, ss. 3-11).

Panel veri analizi; aman boyutuna sahip yatay kesit veriler bir başka ifade ile panel veriler kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri yardımıyla özellikle ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesidir (Tatoğlu, 2020, s. 4). Bu analize göre genelde, yatay kesit birim sayısının (N) dönem sayısından (T) fazla (N>T) olduğu durumlarda karşılaşılmaktadır. Genel olarak panel veri modeli;

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit}X_{kit} u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

şeklinde yazılabilmektedir (Tatoğlu, 2020, s. 3).

Yatay kesit ve zaman serisi analizlerinden farklı olarak panel veri; N sayıda birimin ve her birime ait T sayıda gözlemin birlikte ele alınması ile meydana gelmektedir. Yukarıdaki denklemde ifade edildiği gibi doğrusal panel veri modelinde; i alt indisi birey, ülke, bölge, şehir, hane halkı gibi birimlerini; t alt indisi ise zamanı göstermektedir. Bu denklemde ayrıca Y_{it} t zamanda i birim için bağımlı değişkenin değerini; α_{it} sabit terimi; β_{kit} parametre tahminlerinin vektörünü; X_{kit} k bağımsız değişkenin t zamanda i birim için değerini ve u_{it} ise hata terimini ifade etmektedir.

Çalışmada her bir yatay kesit biriminin zaman serisi gözlemlerinden oluşan panel veri seti kullanılmıştır. Panel veri analizi çalışıldığında eğer her bir birim bütün zamanlar boyunca gözlenmişse “dengeli panel”; bazı birimler için bazı zamanlar bilinmiyorsa “dengesiz panel” söz konusu demektir (Güriş ve Kızılarşlan, 2017, s. 20). Çalışmada kullanılan veri setinde eksik veya bilinmeyen veri bulunmadığı için dengeli panel tercih edilmiştir.

Panel veri modelleri parametrelerin birim zamanda değer alıp almamasına göre çeşitlendirilmektedir. Bu modeller doğrusal olan; klasik model, birim etkili model, birim ve zaman etkili modeller, (Tatoğlu, 2020, ss. 37-62) tek yönlü birim etkili veri modelleri olan; sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli (Tatoğlu, 2020, ss. 79-123) ve çok boyutlu panel veri modelleri olan; yuvalanmış çok boyutlu, yuvalanmamış çok boyutlu modeller olarak literatürde yer almaktadır (Tatoğlu, 2020, ss. 352-379).

Eğim parametrelerinin bütün yatay kesit birimler için ($\beta_i = \beta$), sabit parametre birim etki içermesi sebebiyle birimden birime değişkenlik gösterecek şekilde kurulduğu sabit etkiler modelinin kullanıldığı çalışmada; diğer modeller de dikkate alınmış fakat çalışılacak modelin tercihinde birim ve zaman etkilerinin geçerliliği sınanmış, birim ve/veya zaman etkilerinin mevcut olduğu tespit edilmiş, Hausman testi yardımıyla “tek yönlü sabit etkiler modelinin” kullanılmasına kararı verilmiştir.

Burada Hausman testinden bahsetmek gerekmektedir. Tanımlama hatasını sınamak için geliştirilen Hausman spesifikasyon testi birçok alanda kullanılabilir. Hausman testi panel veri modellerinde tahminciler arasında seçim yapmak için kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2020, s. 195).

Araştırmanın Değişkenleri ve Veri Seti

Çalışmanın veri seti oluşturulurken Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Türkiye'de bulunan 81 ilin tamamı, 2008-2019 yılları arasındaki aldığı ve verdiği göç sayıları bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. (TÜİK, 2021) Ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göç olaylarının verileri TÜİK tarafından toplanmakta ve yıllık olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca bağımlı değişken olarak kullanılan istihdam değişkeni için gerekli işçü istatistikleri de hem TÜİK'in aynı veri tabanı üzerinden hem de Türkiye İş Kurumu (İŞ-KUR)'nun veri tabanı üzerinden kullanılmıştır. (İŞKUR, 2021) Çalışmanın verileri analiz edilirken; yaş, eğitim, medeni durum gibi değişkenler dikkate alınmamış, iç göç – işçü ilişkisi analiz edilmiştir. Elbette çalışmanın belirli sınırlılıkları da mevcuttur. Özellikle TÜİK ve İş-Kur'un yıllık olarak yayınladıkları verileri 2019 sonrasında şehirleri baz alarak değil bölgeleri baz alarak yayınlaması ve araştırmacılarla detay olan bilgileri paylaşmaması çalışmanın 2008-2019 yılları arasını dikkate almasına neden olmuştur. Ayrıca 2008 yılı öncesinde verilerin eksik olması da öncesinde sağlıklı veri bulunmaması çalışmanın çerçevesini çizme noktasında belirleyici olmuştur.

Çalışmanın konusu; iç göç hareketlerinin işçüüne etkisinin hangi yönde olduğunu belirlemektedir. İç göç hareketleri işçüüne olumlu veya olumsuz yansımaları ölçmeyi hedefleyen böyle bir araştırma yapılması elbette bazı araştırma problemlerini de ortaya çıkarmıştır. Bu problemler,

- İç göç hareketleri ekonomik kalkınmada etkili midir?
- Bir ilin aldığı göç istihdama ne şekilde yansımaktadır?
- Bir ilin verdiği göç istihdama ne şekilde yansımaktadır?
- Hiç iç göç hareketi yaşanmasa istihdam artışı ne şekilde gerçekleşir?

Bu problemlerden yola çıkılarak ve panel veri analizi ile sınanan ekonometrik modelde oluşturulan hipotezler şu şekilde belirlenmiştir:

- H_0 : Alınan göçlerdeki her bir birim artış istihdamda artışa neden olmaktadır.
- H_1 : Alınan göçlerdeki her bir birim artış istihdamda artışa neden olmamaktadır.
- H_2 : Verilen göçlerdeki her bir birim artış istihdamda azalmaya neden olmaktadır.
- H_3 : Verilen göçlerdeki her bir birim artış istihdamda azalmaya neden olmamaktadır.

Bu çerçevede evvela model tercihi safhasında birim ve zaman etkilerinin geçerli olup olmadığı sınanacak, şayet her iki etki de geçersiz ise klasik model kullanılacaktır. Fakat birim ve/veya zaman etkilerinin mevcut olduğu tespit edilirse, Hausman testi yardımıyla sabit etkiler veya tesadüfi etkiler modellerinden biri üzerinde karar kılınacaktır. Ayrıca zaman boyutu 30 gözlemden az olduğu ve 10 gözlem ile birim kök analizi yapmak sağlıklı olmayacağı düşünüldüğü için statik panel veri analizi yapılmıştır.

Öncelikle model formunu belirlemek amacıyla modelde zaman etkisinin var olup olmadığı "Olabilirlik Oranı Tahmincisi" ile tespit edilecektir.

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
2.80	0.047

$H_0: \mu_i=0$

$H_1: \mu_i \neq 0$

Tablo 1. Birim Etkisinin Sınanması: Olabilirlik Oranı Testi

Olabilirlik Oranı Testi sonuçlarına göre birim etkinin olmadığını varsayan H_0 hipotezi %95 güven düzeyinde reddedilmiştir. Yani modelde birim etkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
0.54	0.231

$H_0: X_t=0$

$H_1: X_t \neq 0$

Tablo 2. Zaman Etkisinin Sınanması: Olabilirlik Oranı Testi

Olabilirlik Oranı Testi sonuçlarına göre zaman etkisinin o olduğunu varsayan H_0 hipotezi %95 güven düzeyinde reddedilememiştir. Yani modelde zaman etkisi yoktur. Yapılan testler sonucunda modelin zaman etkisinin var olmadığı; lakin birim etkinin var olduğu tek yönlü model olduğu tespit edilmiştir.

Modelde var olan birim etkinin sabit veya tesadüfi olduğunun sınanması için de Hausman Testi yapılmıştır.

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
44.63	$p < 0.01$

H_0 : Tesadüfi Etkiler Modeli Etkindir.

H_1 : Sabit Etkiler Modeli Tutarlıdır.

Tablo 3. Model Seçimi: Hausman Testi

Hausman Testi sonucuna göre Tesadüfi Etkiler Modelinin Etkin olduğu H_0 hipotezi reddedilmiştir, modelin Tek Yönlü Sabit Etkiler Modeli olduğuna karar verilmiştir.

Panel veri modellerinde hata teriminin birim içinde ve birimlere göre sabit varyanslı, otokorelasyonsuz ve birimler arası korelasyonsuz olduğu varsayılmaktadır (Tatoğlu, 2020, s. 199). O halde ekonometrik varsayımlardan sapmaların mevcut olup olmadığı test edilmelidir. Varsayımdan sapmalardan ilk olarak değişen varyans Değiştirilmiş Wald Testi ile sınanmıştır.

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
1682.63	0.0000

H_0 : Değişen Varyans Yoktur.

H_1 : Değişen Varyans Vardır.

Tablo 4. Değişen Varyansın Sınanması: Değiştirilmiş Wald Testi

Değiştirilmiş Wald Testi sonucuna göre değişen varyanslı olmadığı şeklindeki H_0 hipotezi %95 güven düzeyinde reddedilmiş, dolayısıyla modelde değişen varyans sorunu olduğuna karar verilmiştir.

Testin Adı	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson Testi	1.86	-
Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testle	2.05	-

H_0 : Otokorelasyon Yoktur

H_1 : Otokorelasyon Vardır

Tablo 5. Otokorelasyonun Sınanması: Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testleri

Otokorelasyon testi için her iki testte de sadece test istatistiklerinin yer aldığı, olasılık değerlerinin verilmediği görülmektedir. Literatürde kritik değerler verilmemesine rağmen test istatistikleri 2'den küçükse otokorelasyonun önemli olduğu varsayılmaktadır (Tatoğlu, 2020, s. 214). Tablo 5'e göre otokorelasyonun varlığı veya yokluğu şüpheli haldedir.

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
2.296	0.0217

H_0 : Birimler Arası Korelasyon Yoktur.

H_1 : Birimler Arası Korelasyon Vardır.

Tablo 6. Birimler Arası Korelasyonun Sınanması: Pesaran Testi

Tablo 6'da yer alan Pesaran Testi sonuçlarına göre birimler arası korelasyonun olmadığını varsayan H_0 hipotezi %95 güven düzeyinde reddedilmiştir. Yani modelde birimler arası korelasyon mevcuttur.

Hasılı varsayımdan sapmaların sınanması neticesinde modelde hem değişen varyans hem de birimler arası korelasyonun mevcut olduğu tespit edilmiştir. Otokorelasyon için ise kesin bir hüküm verilememektedir. Fakat her ihtimale karşı mezkur üç varsayımdan sapmaya karşı dirençli Driscoll ve Kraay tahmincisi kullanılarak nihai model elde edilmiştir.

	Katsayılar	Driscoll ve Kraay Standart Hatalar	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Sabit Katsayı	4.32	0.07	60.05	< 0.01
Alınan Göç	0.17	0.01	13.56	< 0.01
Verilen Göç	-0.22	0.02	-12.13	< 0.01
Gözlem Sayısı	F-Test İstatistiği	F_Olasılık Değeri	R²	
972	95.24	< 0.01	0.0882	

Tablo 7. Nihai Model Tahmini: Driscoll-Kraay Tahmincisi

F-test istatistiğine göre olasılık değeri 0.01'ten küçük olduğu üzere model genel olarak anlamlıdır. Sabit terim de dâhil olmak üzere modeldeki tüm parametreler %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sabit katsayısı 2008-2019 yılları arasında %4.32'dir. Alınan göçlerdeki %1'lik bir artış istihdamı %0.17 oranında arttırırken, verilen göçlerdeki %1'lik bir artış istihdamı %0.22 oranında azaltmaktadır.

Belirginlik katsayısına göre verilen ve alınan göçler istihdamın yaklaşık %9'unu açıklayabilmektedir. Kalan %91'lik kısım modele alınmayan değişkenler tarafından açıklanabilmektedir.

Sonuc

Göç; Türkiye'nin ekonomik, demografik, toplumsal ve siyasi yapısını etkileyen önemli süreçlerin başında gelmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle göç yollarının üzerinde bulunan Türkiye'de özellikle düzensiz gerçekleşen göçler, iç göçleri gölgede bırakmış, Suriye İç Savaşı ile birlikte göç kavramından sadece sığınmacıların anlaşılır olduğu bir noktaya gelinmiştir. Halbuki iç göç süreçleri, ülkenin Doğu'dan Batı'ya, Kuzey'den Güney'e çehresini değiştirmekte, başta iktisadi kalkınma olmak üzere toplumsal değişime zemin hazırlayan sonuç olmaktadır. Bu haliyle göç bir süreçtir fakat önemli bir hazırlık sürecinin sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde itibaren aktarılan teoriler, sebepler ve sonuçlar bir bütün olarak düşünüldüğünde küresel ölçekte yaşanan süreçlere Türkiye'de de rastlanılmakta, göçün belirli gelişmeleri ve dönüşümleri takip ettiği görülmektedir. Tarihsel sürecinin Sanayi Devrimi ile başlatılan ve bugünlere kadar getirilen göç hareketlerinin özellikle kentleşme sonucu ile ortaya çıkan sorunların temelinde olduğu bilinmektedir. Geleneksel işbölümü ve mesleklerin değişmesiyle geleneksel ekonomik yapıda meydana gelen değişim klasik işgücüne olan ihtiyacı azaltmış, yeni iş alanlarının kentlerde var olması ise kırsal nüfusun çalışma esaslı olarak göç süreçlerine dâhil olmalarına neden olmuştur. Göç hareketlerinin mekan anlamında coğrafi yeniden dağılıma neden olması, yeni bir işbölümü ve insan kaynağına ihtiyacı da belirli merkezlerde toplama sonucunu doğurmuştur (Tekeli, 1998, s. 17).

Göçün kırdan-kente, kentten-kente veya kentten-kıra ve kırdan-kıra olabileceğini, Türkiye'de ise çoğunlukla kırdan-kente doğru bir hareketlilik olduğu, bunu da kentin çekme, kırın itme gücüne dayandığı ifade edilmişti. Bu gerçeklik göz önünde bulundurularak kırsal alandaki hızlı ve kontrolsüz nüfus artışı, toprağın bölünmesi ve tarım teknolojilerinin gelişmesi ile insan gücüne eskisi kadar ihtiyacın kalmaması ve işsizlik ekonomik anlamda göçün önemli nedenleri olarak literatürdeki yerini almıştır.

Panel veri analizinin ortaya koyduğu sonuca bakıldığında çalışmanın hipotezi ile ilgili yorum yapabilmek mümkün hale gelmiştir. Modelde yer alan 2 değişken, 81 il ve 972 gözleme ilişkin veriler bir bütün olarak incelendiğinde iç göç hareketlerinin işgücüne olan etkisinin derecesi ve alınan göçün pozitif, verilen göçün ise negatif yönde olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonuç böyle olunca bahsi geçen şehrin ekonomik kalkınma seviyesi ve buna bağlı olarak sosyo-kültürel yapısındaki değişim de olumsuz yönde etkilenmektedir. Panel veri setinin verdiği bir diğer sonuç ise iç göç hareketlerinin istihdam ile olan ilişkiyi %9 oranında açıkladığının sabit olduğudur. Modelden çıkan sonuçları şu şekilde değerlendirmek mümkündür.

Modeldeki bağımsız değişkenlerin katsayılarının %1 anlam düzeyinde olduğu ve anlamlı olduğu yine ulaşılan sonuçlar arasındadır. Literatürde yer alan çalışmalarda istihdam imkanlarının ve seçeneklerinin göçün en büyük belirleyicisi olduğu tezi, yapılan çalışmada %9 gibi küçük bir oranda kalmıştır. Bu sonuç çalışmaya dâhil edilmeyen eğitim, kültür, güvenlik ve çevre sorunları gibi göçe sebep olabilecek diğer değişkenlerin önemli hale geldiğini göstermektedir.

İllerin aldıkları göçün en önemli belirleyicisi olarak istihdam 2008-2019 yılları arasında veriler dikkate alındığında alt sıralara doğru gerilediği görülmektedir.

TÜİK verilerinden hareketle il bazlı yapılan değerlendirmelere bakıldığında ise; literatürde hâkim olan görüşün benzerinin çalışmanın baz alındığı yıllar arasında da var olduğu görülmektedir. Türkiye'deki iç göç hareketlerinin kırdan kente doğru yapıldığı, özellikle ekonomik anlamda gelişmiş kabul edilen illere doğru gerçekleştirildiği, büyük şehirlerin aldıkları göç sayıları ile bu durum kanıtlanmaktadır. Küresel pandeminin yaşandığı ve etkisini kısa sürede hissettirdiği 2020 yılı ve sonrasının iç göç hadiselerini tersine çevirip çevirmediğinin kontrol edilmesi de istatistiklerin düzenli olarak tutulduğu 2008 yılı ve öncesinde göç veren konumunda bulunan illerin artık göç alma noktasına gelmesiyle elbette açıklanabilir. Bu noktada Düzce ili önemli bir örnektir. 2008-2019 yıllarında aldığı ve verdiği göçleri karşılaştırıldığında ilk yıllarda aldığı göç ile verdiği göç sayılarının neredeyse aynı doğrultuda gittiği görülen Düzce'de, son yıllarda aldığı göç sayılarının arttığı gözlenmektedir. Bu sayılar tersine göç hadiselerinin varlığını kanıtlar niteliktedir. Fakat bunun için resmi rakamları görmek yararlı olacaktır.

Test istatistiğinin %95,24 olması nihai modelin genel istatistik açısından anlamlı olduğu ve iki değişken ile birlikte açıklayıcılık gücü bakımından da yeterli olduğunu göstermektedir. Değişkenlerin göç verme durumuna bakıldığında, işsiz sayısındaki her 100 kişilik artışın göç verme olasılığını %3 artırdığı görülmektedir. İşsizliğin göçü açıklayıcı bir neden olduğu da böylece literatürdeki kabullerle uyumaktadır. 2019 yılında işsizliğin en fazla olduğu 4 ilde verilen göçlerin alınan göçlerden fazla olması yukarıdaki istatistiği de açıklar niteliktedir.

Türkiye'nin en çok göç alan ili ise şüphesiz İstanbul'dur. Bu nedenle İstanbul'a özel olarak değinmek gerekmektedir. Türkiye geneli ile hemen hemen başa baş işsizlik oranlarına sahip olan İstanbul'un aldığı göç sayıları verdiği göçe göre sadece 2016-2018 yılları arasında terse dönmüştür. Bu yıllarda artan işsizlik oranlarının ters göç nedeni olduğu elbette söylenebilir. İstanbul'u; Ankara, İzmir, Antalya, Kocaeli ve Bursa şehirleri izlemektedir. Benzeri değişimlerin bu büyük şehirlerde de yaşandığı gözlenmektedir. En az göç alan illerde ise, işsizlik oranının Türkiye geneline göre az olmasına rağmen, bu illerde istihdam oranının da %49-58 bandında değişmesi göç alamama nedeninin salt istihdamla ilgili olmadığını ortaya koymaktadır.

Göç hareketlerinin yoğun olması her zaman gelişmeye sekte vuran bir durum olarak literatürde de kabul edilmektedir. Türkiye'nin birçok ili iç göç hareketlerinden kaynaklanan dalgalanmaları yaşamakta ve bu dalgalanmalardan büyük veya küçük oranlarda etkilenmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan iç göç sayıları karşılıklı olarak incelendiğinde açıkça ortaya çıkan bu durum iş çeşitlerinin kısıtlı olması ve tarım alanlarının daha önceki göç süreçleri sonucunda atıl kalması nedeniyle yeniden tarıma kazandırılmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Elbette yerel yönetimlerin devreye girmesiyle tersine göçün çekici etkenleri bu yerlerin daha cazip hale gelmesini sağlayacaktır.

Göç hareketleri, sadece bir yerden başka bir yere hareket eden nüfus değişimine indirgenerek değerlendirilemez. Toplumsal gerçekliğin bütün yansımalarının bulunacağı her türlü göç hareketinden etkilenen insan sayısı her geçen gün artarak devam etmektedir. Sosyal imkanların ülke içerisinde şehirlerden şehirlere fark etmesiyle, adil dağılımının olmadığı ekonomik yapı içerisinde, çalışma olanaklarının her ne kadar dijitalleşme ile bölgelere yayılmış dahi olsa henüz beklenen ve istenilen seviyeye gelmemiş olması, içinde bulunan stratejik konum sebebiyle uluslararası göç yollarının üzerinde olmak ve siyasi olarak çalkantılı bölgeye komşu olmak gibi nedenlerle, dış göç hareketlerinin de bir zaman sonra iç göç hareketlerine evrilmesi ve demografik değişimleri başlatması göç hareketlerinin gelecekte de en az bugünkü kadar etkili ve önemli olacağını göstermektedir.

Göç hareketlerinin göç veren yer açısından en önemli sonucu demografinin aktif kısmının bölgeyi terk etmesi, daha az girişimci, daha az aktif olan nüfusun ise yerinde durağan kalmasıdır. Türkiye içerisinde şehirler arasındaki gelişme farkını doğuran bu önemli etken bu durumdur. Üstelik bir de göç veren yerin göç hareketleriyle birlikte potansiyel tüketicilerini kaybetmesi bu yerin pazar değerinin azalması sonucunu doğurur ki ekonomik ve sosyal gelişmesinin önündeki bir diğer engel de böylece ortaya çıkar. Çalışmada analiz edilmek istenilen ise; bu veriler ışığında her bir göç hareketinin kaynak şehre ve tabi olarak hedef şehre etkisidir. TÜİK verilerinin düzenli olarak alınabildiği bu dönem haricinde verilerin kamuoyuyla farklı setler ve düzenler içinde paylaşılması ne yazık ki geçmiş veya sonraki dönemleri görmek adına araştırmacılara yeterli alan bırakmamaktadır. Bu düzensizliğin akademik çalışmaları olumsuz manada etkilediği de unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- Ahmet, İ. ve İbrahim, S. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri*. 75. Yılda köylerden şehirlere. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Akçay, V. H. (2012). Pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini ile ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 123-140.
- Akşit, B. (1998). *Göç araştırmalarında hız değerlendirme metodolojisi*. Konferans: Türkiye'de İçgöç; 6-8 Haziran 1997. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ali, Ş. (1998). *Her hicret bir inkılap*. (H. Elmas, Çev.). İstanbul: İhtar Yayıncılık.
- Aral, N. ve Oğuzlar, A. (2021). Türkiye'de iç göçün mekânsal analiz yöntemleriyle incelenmesi. *International Journal of Social Inquiry*, 14(2), 447-474.
- Ayda E. (2006). *Mekansal süreçlere toplu bakış. Değişen mekan/mekansal süreçlere ilişkin tartışma ve araştırmalara toplu bakış: 1923-2003*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ayhan, K. (2009). *Türkiye'de iç göçler: Bütünleşme mi geri dönüş mü?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Bartram, D. Poros, M. ve Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. (I. Ağabeyoğlu Tuncay, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.
- Biørn, E. (2017). *Econometrics of panel data: methods and applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. Bal, İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cemal, Y. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Chambers, I. (2019). *Göç, kültür, kimlik*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chimhowu, A. Piesse, J. ve Pinder, C. (2005). *Socio-economic impact of remittances on poverty reduction*. Washington: World Bank, Projected Date: 0506.
- Çatalbaş G. ve Yarar, Ö. (2015). Türkiye'deki bölgeler arası iç göçü etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile belirlenmesi. *Alphanumeric Journal*, 3(1), 99-117.
- Çetin, İ. ve Çetin, S. (2018). Türkiye'de iç göçün belirleyicilerinin analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 98-115.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi*. (L. Arslan Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Doğan, G. U. ve Kabadayı, A. (2015). Determinants of internal migration in Turkey: a panel data analysis approach. *Border Crossing*, 5(1-2), 16-24.
- Dökmen, G. ve Tosuner, F. (2019). Türkiye'de kamu harcamaları ve vergilerin iç göç üzerindeki etkileri. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 653-677.

Dücan, E. (2016). Türkiye’de iç göçün sosyo-ekonomik nedenlerinin bölgesel analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 167-183.

Ferda Y. T. (2020). *Panel veri ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Güriş S. ve Kızıllarlan, Ş. (2017). Dengesiz panel veri modeli ile em algoritması sonuçlarının karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(47), 15-30.

Hall, S. (1987). *Minimal selves. Post modernism and the question of identity*, London: ICA Doküments 6.

Hoşgör, Ş. (1998). *Türkiye’de kantitatif yöntemlerle dolaylı göç tahminleri, sorunları ve yaklaşımlar. Türkiye’de içgöç; 6-8 Haziran 1997*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A. Sirkeci, İ. ve Aydınğün, İ. (1998). *Türkiye’de içgöç ve içgöçün işçi hareketlerine etkisi. Türkiye’de içgöç, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İlhan, T. (1982). *Türkiye’de kentleşme yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

İnan, Ö. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişim*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

İŞKUR (2022). Türkiye iş kurumu. 20.08. 2022 tarihinde <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler> adresinden erişilmiştir.

Karpat, K. (2003). Göçler ve türkiye. *Diyalog Avrasya*, 10, ss. 8-17.

Karpat, K. (2015). Önsöz. M. M. Erdoğan ve A. Kaya. (Ed.), *Türkiye’nin göç tarihi, 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye’ye göçler içinde* (ss. xx-xi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kemal, K. (2003). *Osmanlı nüfusu 1830-1914: Demografik ve sosyal özellikleri*. (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı Yayını.

Kemal K. (2019). *Osmanlı’dan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kıracı, A. ve Canan, S. (2021). Econometric analysis of effective socio-economic and educational variables in migration. *Eurasian Journal of Educational Research*, 90, ss. 21-38.

Kurt, H. (2006). Göç eğilimleri ve olası etkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 135-160.

Manavgat, G. ve Saygılı, F. (2016). Türkiye’de içgöçü etkileyen faktörler üzerine bir uygulama: Mekânsal panel veri analizi. *Second International Conference on Applied Economics and Finance - ICOAEF 2016*, Girne American University, North Cyprus.

Mehmet, G. (1994). *İşgücü göçü ve avusturya’daki türk işçileri*. İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayını.

Morrison, P. (1970) *The rationale for a policy on population distribution*. Santa Monica, California: Rand Corporation.

Muhammed, E. (2004). *Kur’an mesajı*. (C. Koçak ve A. Ertürk, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.

Mustafa, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Nermin, A. U. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ortaylı, İ. (2006). *Genel göç olgusu. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11 Aralık 2005*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.

Öndes, H. ve Kızılgöl, Ö. A. (2020). Türkiye’de iç göçü etkileyen faktörler: mekânsal panel veri analizi. *Business and Economics Research Journal*, 11(2), 353-369.

Özer, O. (1984). *Toplumbilim*. Ankara: Tekin Yayınları.

Özdemir, D. (2018). Türkiye’de bölgelerarası iç göç hareketlerinin belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1337-1349.

Pazarlıoğlu, V. (2017). İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. *Yönetim ve Ekonomi Ceval Bayar Üniversitesi İİBF*, 14(1), 121-135.

Recepoğlu, M. ve Değer, M.K. (2021). Türkiye'nin az gelişmiş illerinde iç göçün belirleyicileri: panel çekim modelinden bulgular (2008-2013). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 47-65.

Ruşen, K. (1998). *Göç maddesi. Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: İmge Yayınları.

Salih, B., Rüştü, Y., Türker, Ş. ve Neslihan, K. (2016). *Tokat ilinde iç göç ve nedenleri*. İzmir: Kitapana Basım Yayın Dağıtım.

Sunday, Ü. (1972). *Nüfusbilim sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tatoğlu, F. Y. (2017). *Türkiye'nin net göç hızını etkileyen faktörlerin sıralı panel logit regresyon analizi ile belirlenmesi*. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 18(1), 1-13.

Taylan, A. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Tekeli, İ. (1998). *Türkiye'de cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Bilanço 98*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tolga, T. (2011). *Gebze, küçük Türkiye'nin göç serüveni*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tuncer, K. ve Sema, B. (1993). *Türkiye'de iç göçler ve göç edenlerin sosyo-ekonomik nitelikleri*. Ankara: DPT Yayını.

TÜİK (2022). İstatistik veri portalı. 20.08.2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> adresinden edinilmiştir.

Yusuf, A. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Yüksel, S. Eroğlu, S. ve Özseri, M. (2016). An analysis of the reasons of internal migration in Turkey with logit method. *Business and Management Horizons*, 4(2), 34-45.

Zaim, S. (2005). *IV. Oturum değerlendirmesi: Türkiye'den göçler. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11 Aralık 2005*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.

Zeynep, G. A. (1997). *Türkiye'de kırsal kesimden kente göç ve bölgeler arası dengesizlik (1970 - 1993)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özgün Makale

Geçmişten Günümüze Lüleburgaz Odaklı İskân Politikalarını Şekillendiren Göç Hareketliliğinin Kırsala ve Somut Olmayan Kültürel Mirasa Etkileri¹

The Effects of Migration Mobility, which has Shaped the Settlement Policies of Lüleburgaz from Past to Present, on Rural and Intangible Cultural Heritage

Derya ALTINER BOZACI*
Kumru ÇILGIN ÇALIŞ**
Serim DİNÇ***
İnci OLGUN****

Öz

Trakya; farklı dönemlerde, çeşitli etnik ve dinî gruplara ev sahipliği yapmış, kucakladığı farklı toplulukların kültürleri arasında doğal bir köprü olmuştur. Bölgenin kalbindeki Lüleburgaz ve köyleri ise geçmiş ve bugün arasındaki ilişkiyi kurmaya olanak tanıyan göç ve iskân politikaları özelindeki kuruluş hikâyeleriyle özgün mekânsal, sosyolojik ve kültürel öğeler sunmaktadır. Göçün sonuçları itibarıyla önemli yansımalarından birinin, özne toplulukların kültürel etkileşiminden doğan ortak mirasın devamlılığı için bir hafıza oluşturmaları olduğu düşünüldüğünde, Lüleburgaz kırsalı bu hafızayı koruyan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle çalışmada, geçmişten günümüze gerçekleşen göç hareketliliğinin Lüleburgaz kırsalına sosyal, ekonomik, mekânsal ve kültürel anlamda etkilerinin araştırılması ve çeşitlenen kültürel kimliğindeki önemin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Köylerin, göçler nedeniyle morfolojik özelliklerinde, yerleşme tipolojilerinde ve kültürel miras değerlerindeki benzerlikleri-farklılıkları, ilk iskân politikalarının kırsala yönelik kararlarına dair örnekler sunan ve kırsal mekânın oluşumunda farklı parametreleri ortaya koyan beş odak köyde saha çalışmalarıyla incelenmiş; göçün etkileri somut olmayan kültürel miras üzerinden bütünsel bir perspektifle okunmuştur.

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 19.10.2022.

* Arş. Gör., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, derya.altiner@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1016-8299.

** Arş. Gör. Dr., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, kumru.cilgin@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6185-1747.

*** Arş. Gör., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi, srmdinc@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2226-3234.

**** Öğr. Gör. Dr., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, inci.olgun@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1943-0257.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Yerleşimler, Göç, İskân Politikaları, Somut Olmayan Kültürel Miras, Lüleburgaz.

Abstract

Trakya has hosted various ethnic and religious groups in different periods and has been a natural bridge between different cultures. Lüleburgaz and its villages present unique spatial, sociological and cultural elements with their establishment stories specific to immigration and settlement policies. Considering that one of the significant reflections of migration in terms of its consequences is that it creates a memory fort he continuity of the common heritage arising from the cultural interaction of the communities, Lüleburgaz rural draws attention as an area that preserves this memory. Therefore, this study aims to investigate the social, economic, spatial, and cultural effects of migration from the past to the present on the Lüleburgaz rural and to reveal the importance of its diversified cultural identity. The similarities and differences in the morphological characteristics, settlement typologies and cultural heritage values of the villages due to migrations were examined through field studies in five focal villages, and the effects of migration were read from a holistic perspective through intangible cultural heritage.

Keywords: Rural Settlements, Migration, Settlement Policies, Intangible Cultural Heritage, Lüleburgaz.

Giriş

Başta endüstrileşmenin etkisi ve devamında küreselleşen dünyayla, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimlerine ilişkin dinamikler, kırsalda demografik geçişlere bağlı nüfus hareketliliğini ve coğrafyaların niteliksel değişimlerini beraberinde getirmiştir. Türkiye’de çeşitli nedenlerle olmakla birlikte, ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerle göç etme eğilimlerinin yarattığı mekânsal değişimler, kırsalın giderek ve çok daha büyük bir hızla yalnızlaşmasına neden olmaktadır (Keyder ve Yenal, 2013, ss. 20-27).

Türkiye’nin hemen her bölgesinde farklılaşarak çeşitlenen kırsal yerleşimler; son 10 yıl içinde nüfuslarını, buna bağlı olarak ise eski canlılıklarını ve kırsala ait üretim potansiyellerini büyük oranda kaybetmişlerdir (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2017). Tarım topraklarının ve çiftçiliğin giderek daha hızlı bir şekilde terk edildiği, dolayısıyla üretimin neredeyse durma noktasına geldiği kırsalda, durumu değerlendirmeye dönük her çalışma yerleşimlere ait farklı ve özgün dinamikleri de ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada göç olgusu, sadece günümüzdeki kırdan kente olan nüfus hareketliliğini kapsamamakta; tarihin bugüne taşıdığı yaşam manzaralarının kırsal mekâna yansımalarını da içerecek biçimde günümüz kültürel ekosistemine sirayet eden ortak mirasın arayışına ışık tutmayı hedeflemektedir. Bunun için ise sahasını Kırklareli’nin Lüleburgaz İlçesi’ne bağlı köyler olarak belirlemiştir. Zira Lüleburgaz köyleri, birçoklarına oranla farklılaşan biçimlerde mekânsal, sosyolojik ve kültürel öğeler sunmakta; geçmiş ve bugün arasındaki ilişkiyi kurmaya olanak tanıyan göç ve iskân politikaları özelindeki kuruluş hikâyeleri itibarıyla kırsalın fiziki ve sosyal morfolojik dinamiklerini farklı bir perspektifle ele alınabilirliğini göstermektedir.

“Uygarıkları birbirine bağlayan doğal köprü” tanımlamasının yakıştırıldığı Trakya (Blegen’den akt. Özdoğan, 1982, s. 21) iskânın sürekliliğine rağmen farklı dönemlerde, farklı kültürlerden topluluklara ev sahipliği yaptığından, kültür bölgelerinden gelen etkiler bu coğrafya-

da kaynaşmıştır. Taşınan bu kültürel değerler, Lüleburgaz kırsalında² da zamansal ve mekânsal bağlantılarda yeniden üretilerek toplumsal ilişkilerin en önemli dinamiklerinden biri olarak günümüze değin sürdürülen boyutlarıyla özgün bir örnek ortaya koymaktadır.

İlçe nüfusu 153.027 olan Lüleburgaz'ın 31 köyünde³ toplam 16.368 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2021). Nüfusun büyük bölümünün, Balkan ve Kurtuluş savaşları sonrası iskân politikalarıyla yerleştirilmiş göçmenlerden oluştuğu köylerde, farklı etnik kimliklere sahip topluluklarla karşılaşılmaktadır. 1800'lerin sonlarına doğru göçmen iskânlarıyla oluş(turul)an köylerin yanı sıra mevcut köylere eklenen yeni nüfusa Lüleburgaz kırsalında rastlanmaktadır. Hem kırsal üretimde sebep olduğu dinamik hem de mekânsal politikalara yönelik ilk modern iradelerin örneğini oluşturan bu yerleşimler, zengin bir araştırma alanı sunmaktadır.

Geçmişten günümüze göç hareketliliğinin Lüleburgaz kırsalına sosyal, ekonomik, mekânsal ve kültürel anlamda etkilerinin araştırılmasının ve çeşitlenen kültürel kimliğinde arz ettiği önemin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışmada; köylerin, göç hareketlilikleri ve iskân politikaları nedeniyle morfolojik özelliklerinde ve somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) değerlerindeki benzerlikleri-farklılıkları ele alınmaktadır. Bu kapsamda göçle şekillenen Lüleburgaz kırsalının geneline tarihsel bir yaklaşımla değinilerek ilk iskân politikalarının kırsala yönelik kararlarına dair örnekler sunmaları ve kırsal mekânın oluşumunda farklı parametreleri ortaya koymaları açasından öne çıkan (odak) köyler irdelenecek ve sonuçta göçün etkileri bu köylerdeki SOKÜM üzerinden okunacaktır.

Göç Bağlamında Kültür: Kültürel Çoğulculuk ile Mirasın Sürdürülebilir Kalkınma Potansiyeli

Göç ve kültür arasındaki ilişki, karmaşık ve göreceli olup henüz tam anlamıyla keşfedilmemiştir. Levitt'in de (2005) dikkat çektiği üzere, literatürün göçün siyasi ve ekonomik nedenleri-sonuçları üzerine yoğunlaşmaktan kültürel boyutlarını gözden kaçırdığı kolaylıkla fark edilebilmektedir (s. 51). Özellikle göç bağlamında SOKÜM'e ayrılmış literatür ise -her ne kadar 2003'te tanınması ve tanımlanması ivme kazandırmış olsa da- oldukça sınırlıdır (Giglietto vd., 2021, ss. 1-2). Oysa bu etkileşim farklı açalardan ele alınmalı ve çeşitlenen örnek alanlar üzerinden değerlendirmeler yapılarak literatürün genişletilmesi hedeflenmelidir. Bu kapsamda kırsala odaklanan bu çalışmanın, Türkiye'nin geçmişten günümüze dinamik yapısıyla öne çıkan göç coğrafyalarından birinde gerçekteştirilen detaylı bir saha ve arşiv araştırmasının özgün sonuçlarını aktarmasıyla ulusal alanyazına katkı sunacağına inanılmaktadır.

Sözlüklerde "bir yerden başka bir yere gitme/taşınma" şeklinde tanımlandığı kadar basit ve eylemin kendisine odaklanılan bir konu olmayan göç; coğrafi yer değiştirme sürecinin farklılaşan boyutlarıyla toplumsal yapısına doğrudan etki eden nüfus hareketleridir. Bu yer değiştirme, kültürel yer değiştirmeyi de içerdiiğinden (Akhtar, 2018, ss. 29-33); göçün özellikle sonuçları itibarıyla en önemli yansımalarından biri, göçmenler ile yerleşik grupların karşılaşmalarından "kültürel etkileşim" in ortaya çıkmasıdır (Chambers, 2014, s. 27). Kültür, zorunlu olarak diyalojiktir; göçmen topluluğun 'ev'le devam eden kadar yeni geldiği yerdeki sosyal ilişkilerine de gömüldür (Werbner, 2012, s. 216). Öncesinden gelen kimliğin sosyal hafızaya işlenmesi kadar,

² Özellikle köyler kastedilmediği müddetçe, "kırsal alan" teriminin hem 'alansal' olmayan hem de somut olmayan boyutlarını da içermesi nedeniyle metin genelinde "Lüleburgaz kırsalı" ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir. Sahası Lüleburgaz köyleri olan bu çalışma kapsamında irdelenen konular, idari sınırları aşarak belde ve köyler dahil kırsalın tamamına etki ettiği için yerleşim alanı hususu olarak işaret edilmedikçe 'kırsal' sözcüğüyle bahsedilenin ilçe kırsalı bütünü olduğu anlaşılmalıdır.

³ Akçaköy, Alacaoğlu, Ayvalı, Celaliye, Çengelli, Çeāřmekolu, Ceylanköy, Çiftlikköy, Davutlu, Düğüncübaşı, Emirali, Ertuğrul, Eskibedir, Eskitaşlı, Hamitabat, Hamzabey, Karaağaç, Karamusul, Kayabeyli, Kırkköy, Müsellim, Oklalı, Ovacık, Sakızköy, Sarcaali, Seyitler, Tatarköy, Turgutbey, Umurca, Yenibedir ve Yenitaşlı (Lüleburgaz Kaymaklığı, 2019).

sonrasında yeni yerle ve gruplarla karşılaşma safhasında yaşanan etkileşime ve hatta uyumlanma bağlamında kimliksel süreçlerin dönüşümüne de etki eder (Kahvecioğlu Ağbaba ve Furat, 2019, s. 163).

Hem bir var olma hem de kendini ifade etme biçimi olan kimlik, ayırt edici bir özellik olarak kültürle birlikte ele alındığında “kültürel kimlik” olarak yeniden üretilir (Erikson, 1968, s. 130). Etnik, dinî veya benzeri, farklı kimliklerdeki toplulukların paylaşımına açtıkları kültürleri yani dilleri, yaşama biçimleri, gelenekleri, alışkanlıkları veya düşünceleri böylece temas ettikleri kesimlerle ve mekânlarla etkileşir ve onları zenginleştirir. Farklı grupların birbirlerinin dillerini öğrenmeleri, yemeklerini tatmaları, farklılık gösteren sosyalleşme biçimlerini ve giyim-kuşamı deneyimlemeleri gibi gelişmeler, birliktelikle şekillenen kültürün devingenliğini ivmelendirir.

Belli yerler veya olaylar karşısında yaşanan deneyimlerin birikiminden (Smith’ten akt. Coşkun, 2016, s. 53) oluşan ve nesiller arasında aktarılan bu değerler; toplulukların çevreleriyle, doğayla ve geçmişleriyle etkileşimlerine bağlı olarak zenginleşerek, onlara kimlik ve devamlılık duygusu kazandırır. Böylelikle kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (UNESCO, 2003). Söz konusu çeşitlilik, toplulukların özgün kimliklerinde ve çoğulculukta tezahür ederek insanlığın ortak mirasını oluşturur (UNESCO, 2001).

Tarih boyunca insanın doğal ve toplumsal çevresiyle kurduğu ilişkiden doğan kültür, sürekli bir biçimde kendini yeniden üreterek kuşaklar arası ilişkinin kurulmasında en önemli araçlardan biri olmuştur. Kültürel miras ise başladığı noktadan itibaren tüm bu sürecin tanıklığını barındıran ve günümüze aktarandır. 2000’li yıllara gelinceye dek ikili ayrımlarla ifade edilen mirasa Faro Sözleşmesi kapsamlı bir tanım getirerek insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini mirasın konusuna dâhil eder. Kaynaklar kümesi olarak nitelendirilen mirası değerli kılan, insanların ona yüklediği anlamlardır (Avrupa Konseyi, 2005). Bu nedenle kültürel miras “insan deneyimi ve özlemlerinin bir kaydı” olarak kültürler arası diyalog kurma potansiyeline istinaden her yönüyle korunmalıdır. Ancak böylelikle yaratıcılığın gelenekten beslenerek diğer kültürlerle etkileşim hâlinde gelişmesi mümkün olabilir (UNESCO, 2001).

SOKÜM ise “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” anlamına gelir (UNESCO, 2003). Bu hâliyle, ayrılmaz bir şekilde onu taşıyan toplulukla bağlantılıdır (Giglietto vd., 2021, s. 2). En temel özelliği, onu taşıyan ve (yeniden) yaratanlarda da mevcut olduğu gibi hareket ve dönüşümdür ve burada dönüşen şey “anlam” değil “biçim”dir (Amescua, 2013, s. 105). “Hayatta kalmak” için karmaşık sosyal süreçlere ve gündelik pratiklere yaslanır (Smith ve Akagawa, 2009, s. 5).

Kültürü toplumla tamamen bütünleştirme çabaları kapsamında ortaya atılan bir diğer önemli kavram da peyzajdır. “Kültürel peyzaj” tanımının kültürel miras kategorileri arasına alınmasıyla kavram; doğal ve kültürel değerler ile işitsel ve görsel algıların yanı sıra uygulamalarla ve bilgilerle kimlik ve çeşitliliğe ilişkin somut olmayan boyutları içerir (Dinçer, 2013, s. 31; ICOMOS, 2014). “Geçmiş nesillerin yaşayan hafızası” olarak kabul görmelerinin yanında gelecek kuşaklar için de somut ve somut olmayan değerler açısından köprü görevi görebilme potansiyelleri dolayısıyla kültürel mirasın ayrılmaz parçaları ve büyümenin itici gücü olarak görülürler (ICOMOS, 2014). Özellikle kırsal topluluklarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi; kültürlerin, mirasın ve peyzajın hayatta kalmasıyla ve geliştirilmesiyle doğrudan ilgilidir.

Kültürel miraslar; kalkınmanın kültürel, ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını bütünleştirici rolleriyle oldukça değerli kaynaklar olarak görülmekte olup sürdürülebilir kalkınmanın temel bir gerekliliği olarak kabul edilirler (Avrupa Konseyi, 2005). Çünkü miras, sadece

toplumsal değeri açısından değil ekonomik değeriyle de beklentilerin karşılığı olarak görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmaya önemli ölçüde katkı sağlayan kültür ve kültürel çeşitlilik de insanlığı zenginleştiren kaynaklar olduklarından, kültürel mirasın teşvik edici rolü mutlaka desteklenmelidir (BM, 2017). Nihayetinde Labadi'nin (2011) de dikkat çektiği üzere, somut mirasın yanı sıra "nesiller arası eşitlik kavramı"nı temel ilkesi olarak kuşaktan kuşağa aktaran SOKÜM de geçmişle gelecek arasında köprü kurma özelliğiyle sürdürülebilir kalkınmanın da merkezinde yer almaktadır (s. 116).

Yöntem

Lüleburgaz köyleriyle ilgili verilerin bir kısmı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans 3. Sınıf Planlama Atölyesi IV ders programı çerçevesinde Ekim 2018'de gerçekleştirilen saha çalışmasında elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda köylerin doğal, coğrafi, demografik, iktisadi ve sosyo-kültürel yapıları incelenmiş; köyler arasındaki benzerlikler-farklılıklar ele alınmıştır. Bu ilk analiz bulguları, köylerin günümüz ve geçmiş koşullarını ortaya koymada baz alınacak temel bilgilere altlık oluşturmuştur. 2019-2021 arasında yürütülen bu çalışmada ise niceliksel olanlar hariç statik özellik göstermeleri nedeniyle verilerin güncellenmesine gerek duyulmamış, çeşitlenen araştırma yöntemleriyle çalışma içeriği elde edilen yeni bilgilerle geliştirilmiştir.

Tümden gelim-tme varım yaklaşımlarının birlikte ortaya konduğu çalışmada önce Lüleburgaz kırsalı genel olarak irdelenmiş, ardından ne çıkan 5 (odak) köy detaylı inceleme için seçilmiş; ancak sonunda tekil değil ölçekler arası bir ereve gözetilerek, değişen dinamikler bütünsel bir perspektifte ve ilişkisel boyutta yeniden değerlendirilmiştir.

Odak köylerin seçiminde belirleyici olarak erişilebilirlik; demografik, ekonomik ve kültürel yapı; donatı sahipliği ve mekânsal karakter kriterlerinin yanı sıra g hareketliliği de dikkate alınmıştır:

- **Ayvalı:** Tarihi oldukça eskiye dayanan köy; 1912 ve 1924'te Selanik'ten, 1934'le birlikte ise Bulgaristan ve Romanya'dan g almıştır. Eski bir Rum yerleşimi olarak bilinmesine rağmen günümüzde bu durum mekânda kendini göstermemektedir. Diğerleriyle kıyaslandığında daha az güç veren Ayvalı'nın bugünkü nüfusunun büyük kısmı mübadil ailelerden oluşmaktadır.

- **Düğüncübaşı:** İlk sakinlerinin 1924'te Drama'dan mübadil olarak geldiği ve bugün hâlâ Batı Trakya geleneklerinin srdrldğu köy, Lüleburgaz'ın en eski ve büyük yerleşimlerinden biridir.

- **Ertuğrul:** İlk yerleşimin '93 Harbi nedeniyle Bulgaristan'dan göç edenler tarafından kurulduğu köyde Arnavut göçmenleri de bulunmaktadır. 3 bin yıllık geçmişinde Trakların, Romalıların, Bizanslıların ve Rumların yaşadığı tahmin edilmektedir. Osmanlı Dönemi'nde ise Anadolu Türkmenlerinin (Yörükan Taifesi) yerleştirildiği yöreye ayrıca Rus zulmünden kaçarak Bulgaristan'ın Tırnovacık Kasabası'nın Yağlar Köyü'nden gelen göçmenler iskân edilmiştir.

- **Eskibedir:** Köyün ilk sakinlerinin, iskân politikasına bağlı olarak Kızlar Kırı Mezrası'na yerleştirildikten sonra Karesi yöresinden getirilen engerli Aşireti olduğu rivayet edilmektedir. 1400-1500 yılları arasında bu aşirete bağlı 34 ailenin ilk topluluğu oluşturduğu köy, Gacal⁴ yerleşimlerindenidir.

- **Eskitaşlı:** 1897'da Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından satın alınarak 40 hane olarak kurulan ve ağırlıklı olarak Pomak nüfusun yaşadığı köyde, bazı Pomak gelenekleri hâlâ devam ettirililmektedir.

4 Gacal "yerli, göçmen olmayan (kimse)" şeklinde tanımlanır (TDK, 1962-1982).

İlişkilendirmede ve karşılaştırmada daha çok veri elde etme potansiyeli bulunan bu odak köylerde saha çalışmasının yanı sıra yoğun literatür ve arşiv taramaları yapılmış; köy muhtarlarıyla ve yerel tarihçilerle mülakatlar gerçekleştirilmiş; bulgular çeşitli mekânsal analizlerle desteklenmiştir. Böylece Lüleburgaz kırsalının tarihinin, dönüşümünün ve kültürel ekosistemine sirayet eden ortak mirasının dinamik bir ekseninde tespiti hedeflenmiştir.

Göçle Şekillenen Lüleburgaz ve Kırsalı

Eski ismi Bergos (Helence ‘kale’, ‘hisar’) olan ancak kimler tarafından kurulduğu bilinmeyen Lüleburgaz (Kiel, 2003, s. 255), göçebe bir hayat süren Trakların M.Ö. 4000’lerin başında verimli araziler nedeniyle bugünkü Trakya’ya yerleşmeleriyle uzun yıllar Trak hâkimiyeti altında kalmıştır. Traklar dışında Lüleburgaz’da birçok devlet/millet de hâkimiyet kurmuştur: M.Ö. 700’lerde İskitlerin ardından Pers İmparatorluğu ve devamında Makedonya Krallığı, Lüleburgaz’ın ev sahipliği yaptığı devletlerdendir (Suat, 1978, s. 23). Sonrasında Romalılar Doğu Trakya Krallığı’nı kurarak Vize’yi merkez seçmiş, böylece Lüleburgaz’da uzun sürecek Roma hâkimiyeti başlamıştır. 1357’de Orhan Gazi tarafından Bizanslılardan alınan Lüleburgaz’ın kesin olarak fethedilmesi ise I. Murad Dönemi’nde 1361-2 yıllarına tekabül etmektedir. Lüleburgaz, konumuyla bölgede yeni fetih olanaklarını mümkün kılmış; sırayla Edirne, Vize, Kırklareli, Süzebolu kaleleri de alınarak Trakya’da Türk yerleşimi hâkimiyet kazanmıştır (Purodran, 2010, s. 10; Pakyürek, 2019, s. 9; Gökpinar, 2020, s. 65).

Politik gelişmelerle bölgenin demografik yapısı da değişmiş; Doğu Trakya birbiri ardına göç hareketliliğine sahne olmuştur. Üstelik fetihten sonra iskân politikasının ‘gereği’ olarak Osmanlı, farklı bölgelerden Türk-Müslüman nüfusu Lüleburgaz’a getirmiş; böylece Lüleburgaz ve yakın coğrafyasında etnik doku çeşitlenirken, nüfus yoğunluğu da farklılaşmıştır. Nedenleri ve/veya sonuçları değişen tüm bu hareketlilik; sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal dinamikleri etkilemiştir.

Bu bölümde, çevresel etkilerle şekillenen göç hareketliliği bağlamında coğrafyaya etki eden dinamikler ile bu hareketliliğin çeşitlendirdiği iskân politikaları farklı alt başlıklarda tarihsel bir izlikle incelenecektir.

Doğu Trakya, Kırklareli ve Lüleburgaz’da Göç Hareketliliği

Gökpinar (2020), vergi mükelleflerinin tespiti amacıyla yapılan nüfus sayımlarının tutulduğu Tahrîr Defterleri sayesinde Osmanlı maliyesinin üç temel gelir kaynağından biri olan avâız vergilerinin izini sürer ve Lüleburgaz kazasının 18. yüzyıldaki sosyo-ekonomik yapısının bir monografisini çizer (s. 63). 1712 tarihli Avâız Defteri’ni incelediği çalışması, Lüleburgaz’ın o dönem hangi etnik ve inanç gruplarına ev sahipliği yaptığını görünür kılması açısından önemlidir.

Avâız Defteri’ne göre Lüleburgaz’ın merkezde 5 mahallesi bulunmaktadır: Mahalle-i Hüseyin Bey, Mahalle-i Cami-i Atik, Mahalle-i Alaca Mescid, Mahalle-i Rumiyân⁵, Mahalle-i Cedit ve Mahalle-i Cedit’e bağlı Cemaat-i Kıbtiyân ve Cemaat-i Yahudiyân (Gökpinar, 2020, s. 76). İsimlerden anlaşılacağı üzere Mahalle-i Rumiyân’da zimmilerin (Osmanlı tebaası gayrimüslimlerin) ve cemaat isimlerinden de anlaşılacağı üzere, Mahalle-i Cedit’de Kıptilerin (Çingenelerin) ve Yahudilerin varlığından bahsedilebilir.

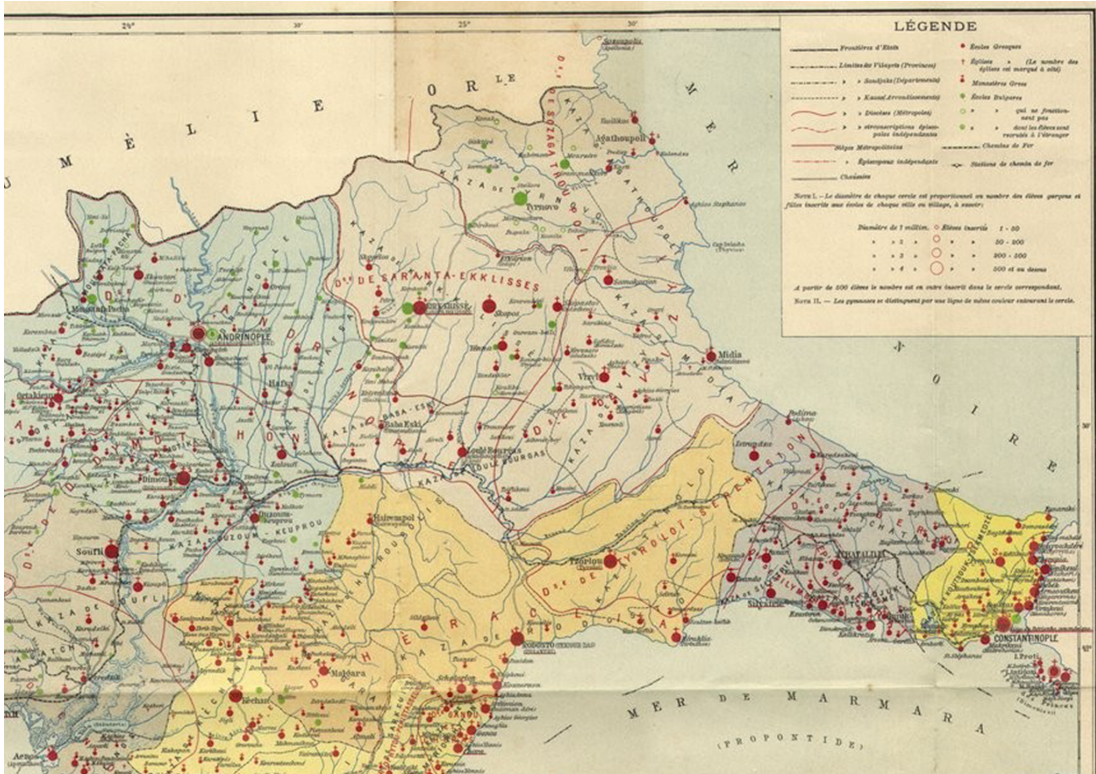
Deftere göre Lüleburgaz’ın 44 köyünde 1029, 5 mahallesinde ise 270 kişi yaşamakta olup köylerin 37’si tamamen Müslüman, 6’sı da tamamen gayrimüslimdir (Gökpinar, 2020,

⁵ Mahalle-i Alaca Mescid’den ayrılmış olup, tamamen Rumların ikamet ettiği bir mahalledir. Gökpinar’ın (2020) araştırmasına göre zimmi isimlerinin çoğunluğu defterlerde Dimitri, Nikola, Yorgi, Yanaki, İstaki olarak dikkati çekmektedir (s. 79).

ss. 80-81). Bu bilgi, mahallelerde olduğu gibi köylerde de Müslümanlar ile gayrimüslimlerin ayrı yaşadıklarını ortaya koymaktadır (yalnızca Turgutbeyli Köyü’nde birlikte yaşadıkları öğrenilmiştir). Gökpınar’ın (2020) dikkat çektiği diğer bir husus, gayrimüslim köylerinin sayısal olarak az ama yoğunluk açısından daha fazla nüfusa sahip olmalarıdır: 38 köyde 499 Müslüman, 7 köyde 530 gayrimüslim nüfus yaşamaktadır. Buna göre Lüleburgaz köylerinin %48,4’ü Müslüman ve %51,6’sı gayrimüslimdir (s. 81).

18. yüzyıl, Osmanlı’nın yeniden toparlanma döneminin başlangıcıdır. Savaşlar neticesinde sınırların değişmesi, ölümler veya göçler; demografik ve etnografik yapıyı büyük ölçüde değiştirmiştir. Özellikle köylüler ekonomik gerekçelerle topraklarını terk ederek şehirlere/kasabalara göç ederlerken (Gökpınar, 2020, s. 67) muhacir göçü kitleleşmiştir. “Türk göç tarihinin en önemli halkalarından birini 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonraki göçler oluşturur. (...) Avrupa ve Osmanlı kaynaklarında açıklanan tahmini muhacir sayısı 1.250.000-1.253.500 arasında değişmektedir” (Özdoğan, 2016, s. 5).

‘93 Harbi olarak anılan bu savaşı takip eden dönemde Balkanlar’dan başlayan göç hareketleriyle (“Doksanüç Muhacereti”) bölgede birçok köy kurulmuş; Lüleburgaz, Edirne Kırkkilise (Kırklareli) Sancakı’na bağlanmış; göçler, sancakta yeni yerleşimlerin oluşmasına sebep olmuştur: Pınarhisar, Lüleburgaz ve Vidine kazalarına; Tuzaklı, Nevamad, Fındıklı, Harmanlı-Yeniköy, Hamitabat, Ertuğrul, Hamidiye adıyla geçen köy ve mahallelerine yerleşimler yapılmıştır (İpek’ten akt. Özdoğan, 2016, s. 7). Buna göre Lüleburgaz’daki “göçmen köyleri”; Akçaköy, Ayvalı, Celaliye, Ceylanköy, Çeşmekolu, Çiftlikköy, Davutlu, Dügüncübaşı, Emirali, Ertuğrul, Eskitaşlı, Hamitabat, Hamzabey, Karaağaç, Karamusul, Kayabeyli, Kırkköy, Müsellim, Oklalı, Sakızköy, Sarıcaali, Seyitler, Tartar, Turgutbey, Umurca, Yenibedir ve Yenitaşlı’dır. Göç almamış Galcal köyleri ise Alacaoğlu, Çengelli, Eskibedir ve Ovacık’tır.

Şekil 1. Edirne Vilayeti’nde ve sancaklarında gayrimüslim manastırlarını, kiliselerini ve okullarını gösterir 1908 tarihli harita (Gallica, 2021)

Fethedildiğinde yalnızca Müslüman haneler yaşarken, bu yüzyılda kozmopolit bir yapıya bürünen Lüleburgaz; Rum, Bulgar, Yahudi ve Ermeni cemaatlerine de ev sahipliği yapmıştır. 1901 tarihli Edirne Merkez Vilayet Sâlnâmesi'ne göre nüfusu; 6.119'u erkek 4.974'ü kadın Müslüman, 3.870'i erkek 3.635'i kadın Rum, 390'ı erkek ve 355'i kadın Bulgar, 185'i erkek 180'i kadın Yahudi, 309'u erkek 260'ı kadın Müslüman Çingene, 103'ü erkek 101'i kadın gayrimüslim Çingene, 598'i erkek 813'ü kadın yabancı ile 21'i erkek 20'si kadın Ermeni'den meydana gelmekte olup toplamda 21.932 kişiden oluşmaktadır (Edirne Valiliği, 2014, s. 300).

Lüleburgaz'ın göç tarihinde Balkan Savaşları da önemli kırılma noktalarındandır. Yıldırım'ın (2012) derlediği verilere göre savaş öncesinde Sırp, Yunan ve Bulgar hâkimiyetindeki bölgede 4.695.200 Hristiyan, 2.315.293 Müslüman yaşamaktadır (s. 83). 1890'lı yıllarda "Osmanlı Avrupası"nda Müslümanların oranı %43 iken, 1911 nüfus sayımına göre de Balkanlar'daki nüfusun %51'i Müslüman olup Rumlar %25, Bulgarlar %19, diğerleri de %5'lik orana sahiptirler (McCarthy'den akt. Efiloğlu, 2007, s. 103). Savaş sonunda ise 3 milyonluk nüfusun yaklaşık 1,5 milyonu bugünkü Türkiye topraklarına göç etmiştir.

Pakyürek'in (2019) derlediği verilerde de Türklere ait nüfus veya arazi miktarı fazla olmasına rağmen bölgedeki etnik ve dinî gruplar dikkat çekmektedir. 3 Mart 1919'da Trakya Paşaeli Gazetesi'nde yayımlanan bir istatistik, Edirne dâhilindeki 13 milyon 620 bin dönüm arazinin yaklaşık 9 milyonunun Türklere, 3 milyonunun Rumlara, 1 milyon 650 bininin Bulgarlara, 63 bininin Ermenilere ve 4 bininin ise Musevilere ait olduğunu ortaya koymaktadır. Fener Rum Patrikhanesi ise 1912'de Trakya nüfusunun 957 bin 425 kişiyle Türklerden, 730 bin 822 kişiyle Rumlardan, 183 bin 253 kişiyle Ermenilerden, 112 bin 174 kişiyle Bulgarlardan, 65 bin 821 kişiyle Musevilerden ve 151 bin 151 kişiyle diğer milletlerden oluştuğunu belirtmektedir (ss. 21-22).

Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün 1919 tarihli nüfus bilgilerine göre ise Doğu Trakya'da toplam 653 bin kişi yaşamakta; bu nüfusun 431 bin 540'ını Müslümanlar, 165 binini Rumlar, 20 bin 200'ünü Museviler, 16 binini Ermeniler ve 2 binini de Bulgarlar oluşturmaktadır. Yani, Doğu Trakya'daki nüfusun yaklaşık %70'i Müslüman çoğunluğundur (Güzel, 2014, s. 148).

Ancak Lüleburgaz'daki Yunan işgali sürecinde yaşanan sorunlar, bölge halkını etkilemiş; Türk-Müslüman ve hatta gayrimüslim nüfus göç etmiştir. Bu dönemde, Balkan Savaşları'ndan sonra Doğu Trakya'ya göç ederek Osmanlı tarafından Lüleburgaz'a yerleştirilen Müslümanlar Balkanlar'a geri dönmek istemişlerdir. Örneğin Ayvalı Köyü'ne yerleştirilen 108 Müslüman, Yunanlıların oluruyla trene bindirilerek geldikleri yerlere dönmüşlerdir. Zorla göç ettirilenler de olmuştur. Yunanlar, bu dönemde göç eden Müslümanların yerine Hristiyan nüfusu yerleştirmeye başlamışlar ve Yunanistan'dan getirilecek göçmenlerle Rum nüfusunu artırmaya çalışmışlardır (Pakyürek, 2019, s. 58). Lüleburgaz 1922'de yeniden Türk hâkimiyetine geçmiş ve böylece dışarıya göç görece azalmıştır.

Lozan Antlaşması'yla (1923) Trakya Türklere geri verilince, bir nüfus hareketliliği daha gerçekleşmiş; Türkiye ile Yunanistan, topraklarında yaşayan azınlıkları din esasından zoruyla göçe tabi tutarak aralarında "değiş-tokuş" uygulamasına gitmişlerdir. Bir zorunlu göç uygulaması olan mübadele kapsamında yaklaşık 1 milyon 200 bin Ortodoks Hristiyan Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 500 bin Müslüman Türk ise Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılmış; Girit, Kavala, Selanik gibi kentlerden Türkiye'ye gelen nüfus, Doğu Trakya ve Batı Anadolu'da Rum azınlığın ayrılışıyla boşalan yerlere yerleştirilmişlerdir (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 254).

Tüm bu nüfus hareketliliğiyle çeşitlenen demografik yapının özellikleri, farklı kültürlerden toplulukların birlikte yaşam pratiğini ve kültürel mirasını bugüne taşımış; kuşaklar tarafından paylaşılmasına vesile olmuştur.

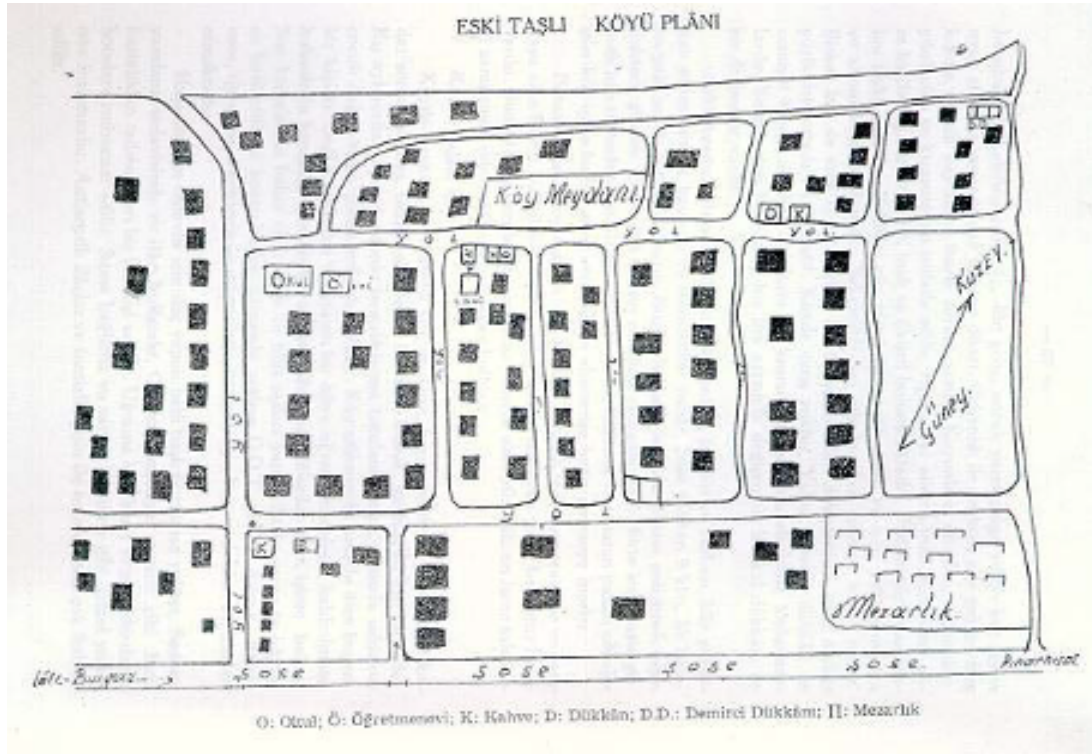
Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde İşkân Politikaları

Bu başlıkta iskân politikaları, bugüne ışık tutan en fazla doneye sahip 18. yüzyıl Osmanlı'sından Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar iki ayrı tarihsel kesitte çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır.

Osmanlı Devleti Tarafından Kurulan Planlı Kırsal Yerleşimler

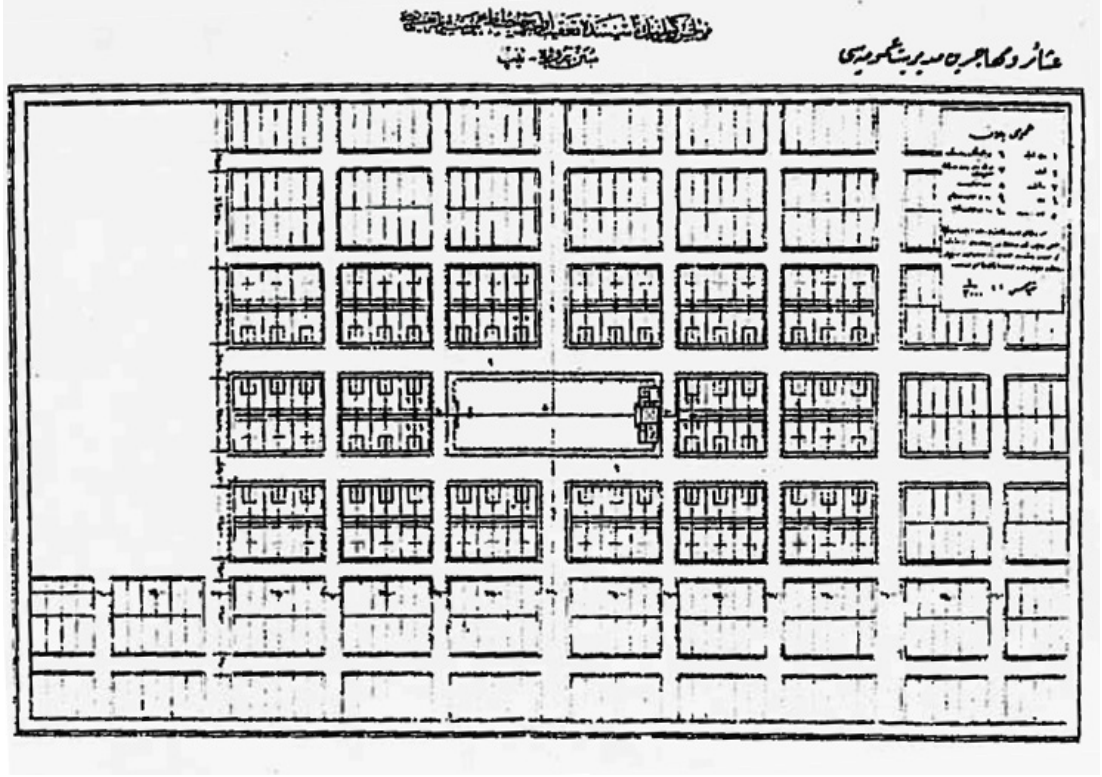
Osmanlı Devleti, kitlesel göç akışıyla karşı karşıya kaldığında, göçmenlerin iskânında üç farklı yola başvurmuştur: (a) Mevcut köylere hane ekleyerek köyleri genişletmek, (b) yeni köyler inşa etmek ve (c) gayrimüslim köyleri boşaltarak Müslüman muhacirlere tesis etmek (Dündar, 2000, s. 52). Burada, kitleleri hızlı ve sağlıklı şekilde yerleştirmek amacıyla pratik bir yöntem olarak kullanılan "planlı yerleşme"ye değinilecektir. Özellikle kırsalda zorunluluktan doğan bu uygulama, zamanla modern çevreler yaratarak fiziksel niteliği artıracak bir işleyişe evrilmiş; yasal düzenlemelerle desteklenmiştir.

Eres ve Akın (2010), ilk yasal uygulamanın, 1856'da Kırmımlı göçmenlerin giriş yeri Silistre'ye gönderilen ve yapılacak yardımları, hakları, yükümlülükleri ve devlet politikasını içeren bir yönetmelik olduğunu belirtirler (s. 82). Köy kurmanın mimari boyutunu da tanımlayan bu yönetmeliğin ilkeleri, benimsenen iskân politikasındaki yaklaşımı ortaya koymakta; özellikle Rumeli'de daha düzenli ve çağdaş bir biçimlenmeyle birlikte mesken ve donatı inşasına yönelik devlet öngörüsünü de görünür kılmaktadır. Bu dönem göçmenler, karma olarak değil geldikleri yerlere göre gruplandırılarak iskân edilmişlerdir. Böylece kurulacak yerleşimlerin büyüklüğüne dair standartların dayatılmasının önüne geçilmiştir.

Şekil 2. Eskitaşlı Köyü planı (Kurhan'dan akt. Eres ve Akın, 2010, s. 87)

1897’de Bulgaristan’ın Rahva Kazası’ndan gelen Pomaklar, Lüleburgaz’da Eskitaşlı Çiftliği’ni satın alarak Eskitaşlı Köyü’nü kurarlar (Kurhan’dan akt. Eres ve Akın, 2010, s. 86). Izgara plan şeması daha çok devletin kurduğu köylerde dikkati çekse de Eskitaşlı’da ızgara planlı ve düzgün parselasyonlu bir yerleşme dokusu oluşturulmuştur (Şekil 2). Bu örnek farklılaşmakla birlikte göçmenlerin çoğunlukla geride bıraktıkları yerlerdeki geleneksel yaşam biçimlerini sürdürebilecekleri bir mekânsal düzenlemeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Özellikle kendi iskân saha-larını seçebildikleri durumlarda, aşına oldukları coğrafi özelliklere, iklime, biçimlenişe benzer yerlerde yaşamayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Şekil 3. Muhacir köyleri için hazırlanmış umumi plan (Dündar, 2000, s. 52)

1913’e gelindiğinde, Muhacir Nizamnamesi’yle, muhacirler için kurulacak köylerin yer seçimi ve büyüklüğü ile planlarıyla ilgili asgari şartlar belirlenmiş; bu özelliklerin bir kısmı 1916’da çıkarılan bir talimatnameyle daha da genişletilmiştir. Bu kapsamda yerleşimlerin sağlıklı sürdürülebilirliği, erişilebilirliği, ziraata uygunluğu, olanaklar ölçüsünde büyütülebilirliği hedeflenmiş; tip planların oluşturulması öngörülmüştür. Buna göre çeşitli planlar-projeler hazırlanmış ve projeler vilayet iskân komisyonlarına gönderilmiştir (Dündar, 2000, s. 52; Ökçün’den akt. Cengizkan, 2004, s. 56).

Şekil 3’te bir örneği görüldüğü üzere, “Talimatname’nin 4. maddesine göre evlerin yapımında köyü ortadan dörde böler biçimde doğudan batıya ve kuzeyden güneye doğru on beş metrelik iki düz cadde açılacak, bu caddelerin kesiştiği noktada yeni köyün ortasında en azından beş-altı dönüm genişliğinde bir meydan bırakılacaktır” yönlendirmesi getirilmiştir (Ökçün’den akt. Cengizkan, 2004, s. 56). Bu ızgara planlı muhacir köy planında cami, okul ve karakol gibi donatılar ve hizmetler meydan çevresinde yer almaktadır. Aynı talimatnameyle köy evlerinin biçimlenişi

ve iç plan kurgusu konularında da kıstaslar belirlenmiştir (örnekler için bkz. Cengizkan, 2004, ss. 58-60).

1912-13 yıllarında birkaç köy inşa edilebilmiş olsa da 1914-18 arasında gelen göçmenlerin sayısı oldukça fazlalaştığı için yeni köy inşasına gidilememiş, göçmenler mevcut yerleşimlere dağıtılmışlardır. Ancak I. Dünya Savaşı sonrasında “muhacir köy projesi” yeniden devreye sokulmuştur. 1919’da yeni köylerin inşası için eski proje bir genelgeyle birlikte yeniden mahalli yetkililere gönderilmiş ve göçmenlerin yapacakları veya hükümetin üstleneceği hanelerin planlara uygun olması istenmiştir. Planların sonradan ne derece uygulanabildikleri bilinmemekte, yalnızca Mübareke Dönemi’nde bu planlara uygun köy inşa edilme çabasına girildiği izlenebilmektedir (Dündar, 2000, s. 54).

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Göçmenlerin İskânı

Bu dönemde de göçmenlerin iskânı üzerinde durulmuş, ancak göçün sayısal büyüklüğü ve hızı önceki döneme göre daha planlı ve kapsamlı iskânı gerektirmiştir. Her ne kadar bir süreklilik içinde Osmanlı’nın yer değiştirme/yeniden yerleştirme yöntemleriyle benzerliği dikkat çekse de (Dündar, 2000, s. 52) özellikle Kurtuluş Savaşı sonrasında ve mübadele akabinde kentte veya kırsalda hızlı ve ucuz ev elde etme ihtiyacı bu dönemde hükümeti çeşitli çözümlere yönlendirmiştir: (a) “Baraka” ve “huğ” türü taşınabilir, hızlı kurulabilen konutlar yaptırarak konut açığına yeni üretilen basit ve geçici konutların konut mahallelerine eklenmesiyle kapamak, (b) “iktisadi ev” kavramı çerçevesinde yerleşik düzende ucuz ev yaptırarak konut sunumunu artırmak ve (c) “numûne köyler” kurmak, mübadele sonucunda boşalan konut stokunu (emval-i metruke) ülkeye gelen mübadillere (gerekliyorsa onarımdan sonra) dağıtmak (Cengizkan, 2004, s. 23). Ülke genelinde her birinden örnekler varsa da Trakya’da -özellikle Edirne ve Kırkkilise’de- bu çözümlerden sonuncusunun tercih edildiği görülmektedir.

Bu “acil barınma” gereksinimini karşılayan tekil konut onarımının/inşasının dışında bu dönemde özellikle kırsalda oluşturulacak göçmen yerleşimleri için ise Köy Kanunu (1924) önemli bir yasal araç olarak öne çıkmaktadır. Mevcut köyler dışında göçmenlerin iskânı konusunda da referans alınan bir planlama süreci sunan Kanun; çözüm önerilerini içeren, yapılı çevre biçimlenişine yönelik yönlendirmelerin geliştirildiği kapsamlı bir mevzuattır. Birer yönetim birimine çevrilen köylerin kendilerine yeterli yaşam alanları oluşturmaları hedeflenirken, yapılı çevre koşullarının tüm köylerin “ideal köy” düzeyine erişmesini sağlayacak şekilde kurgulanmış olması dikkati çekmektedir.

Trakya özelindeki çalışmalar ise dönemin -planlama kültürüne de yansıyan- modernleşme ve sağlıklı, çağdaş kırsal kimliği yaratma hareketiyle paralel seyretmiştir. Devletin kırsal alana bakışını ve uygulamacı yönünü, özellikle Trakya’da gerçekleştirilen planlama faaliyetlerinde değerlendirmek mümkündür (Eres, 2014, s. 58).

Duman (2009), Balkan göçmenlerinin iskân çalışmalarını 1923-33 ve 1934-38 arasında olmak üzere iki ayrı kesitte incelemek gerektiğini söyler. Bu ayırmadaki temel belirleyici, göçmenlerin statüsüdür (s. 475). Geray (1970), ilk on yıllık dönemde gelen göçmenlerin “serbest statü”de kabul edildiklerini, sonrakilerin ise “iskânlı statü”de işlem gördüklerini belirtir. Buna göre “serbest göçmenler”, devletten herhangi bir yardım talep etmeksizin istedikleri yere yerleşme hakkına sahip olanlarken; “iskânlı göçmenler”, devlet yardımıyla iskân edilen ve yalnızca belirli sahalara yerleşme şartını kabul edenlerdir (s. 9).

Ekonomik koşulların henüz olgunlaşmadığı 1923-33 arasındaki ilk dönemde gerçekleştirilen iskân çalışmalarının birçok dinamiği vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, Türk-Yunan nüfus

mübadelesidir. Cengizkan'ın (2004) yerleştirilen mübadil sayılarına ilişkin sunduğu veriler, aciliyeti ve ihtiyaç yoğunluğunu ortaya koymaktadır: 1923 tarihli bir belgeye göre, Trakya mıntukası içinde Kırkkilise'ye 13.086 kişinin yerleştirildiği, 16.640 kişinin ise yerleştirilme olanağı bulunduğu belirtilmiştir (mıntuka genelinde 47.567 kişi yerleştirilenler, 75.460 kişi yerleştirilme olanağı bulunanlar arasındadır). 1925 tarihli başka bir belgeye göre ise Aralık 1924 tarihine kadar gelen mübadillerden 73.502'si Trakya'da iskân edilebilmiştir (ss. 28-29).

Neredeyse tüm olanaklarını mübadiller için kullanan Türkiye, Balkan göçmenlerinin iskânını gerçekleştirmekte yetersiz kaldığından Balkanlar'dan gelenlere "serbest göçmen" olma ve iskân hakkı talep etmeme şartı konduğu için 1923-33 arasında gelenlerin kaçının nerelerde yerleştiklerine dair kesin bir veri bulunmamakla birlikte, toplam 243 bin göçmenin çoğunlukla Trakya ve Marmara bölgelerini yerleşmek üzere tercih ettikleri anlaşılmaktadır (Duman, 2009, ss. 475-476). Devletin mübadil iskân politikasında üretim kaybının en aza indirilmesi çabasıyla mübadillerin geldikleri yerdeki üretimdeki rollerini ve iklim koşullarını gözetererek yerleştirilecek mıntukaları seçmesi gibi (Cengizkan, 2004, s. 30), serbest göçmenlerin de yerleşmek üzere tercih ettikleri bölgelere ait kentsel veya kırsal üretim kültürü ile çevresel koşulların ülkelerindekiyle benzeştikleri tahmin edilmektedir.

Balkan ülkelerinin türdeş etnik ve dinî bir yapı kurma politikaları (Özgür, 2008, ss. 42-70) Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'daki Türklerin Türkiye'ye sığınma taleplerini önemli ölçüde artırmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 259). Diğer dönemsel kesitin başlangıcı olan 1934, Bulgaristan'daki Türklerin planlı ve kitlesel biçimde Türkiye'ye kabul edileceği yönündeki kararın alındığı tarihtir (Duman, 2009, s. 477).

Bu dönemde gelenler, iskânlı statüde işlem gördükleri için devletin sorumluluğunda kabul edilmişlerdir. Devlet, nakil işlemlerini gerçekleştirerek iskân hizmetlerini vermekle; göçmenler ise kendilerine gösterilen sahalara yerleşmekle yükümlüdürler. Göçmenlerin kabulü, nakli ve iskânı, İskân Kanunu'na (1934) göre yürütülmüştür. İlk sene gelen toplam muhacir sayısı 81 binken, bunların yaklaşık 67 bini Trakya'ya yerleştirilmiştir. Ancak 1936'dan itibaren Trakya'nın artık göçmen kabul edemeyecek duruma gelmesiyle başka iskân mıntukalarına sevk başlamıştır (Duman, 2009, s. 480). 1938'e kadar "serbest statü"deki yaklaşık 14 bin göçmen ülkeye giriş yapmış, fakat istedikleri sahaya yerleşebildikleri için yer tespiti tam olarak yapılamamıştır.

Kitlesel göçün ilk yıllarında göçmenler, önce yerel halkın evlerine yerleştirilmişlerdir. Bu geçici durumun çatışmaya sebebiyet vermemesi için yeni mesken inşaatları gibi daha kalıcı çözümler aranmıştır. 1930'lardan itibaren en yoğun göçmen iskân sahası olması sebebiyle hazırlıkların başladığı Trakya'da, kerpiçlerin imalatından meskenlerin inşasına kadar yerel halk ile göçmenlerin imece usulüyle çalışmaları sağlanmıştır. Fakat inşaatlar tahmin edilenden uzun sürmüş, bu sırada ülkedeki göçmen sayısı arttığı için göçmenlerin inşaatlarda çalışmaları yönteminden vazgeçilerek 1936 itibarıyla meskenlerin ihale yoluyla inşa edilmelerine karar verilmiştir. Bu yöntem de beklenen karşılığı vermeyince, masrafları tümüyle devlete ait olmak üzere mesken inşaatları 'emaneten' müteahhitlere bırakılmıştır. Sadece 1934-37 döneminde göçmenler için yaklaşık 18 bin mesken inşa edilmiştir (Duman, 2009, s. 487).

Eres'in (2014) Tekirdağ'dan Kırklareli'ne yaptığı araştırmalarda, incelediği 42 yerleşimden 30'unda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde göçmenler için konut inşa edildiği ve bunlardan 23'ünde hâlen bu yapıların bir kısmının mevcut olduğu saptanmıştır. Bu saptamaya dayanarak Trakya köylerinin %60'tan fazlasında göçmenler için konut inşa edildiği sonucuna varılmıştır (s. 62).

5 Aralık 1936 tarihli *Son Posta* gazetesinde yer alan bir habere göre sadece Lüleburgaz dâhilinde 1071 hanede 4288 göçmenin yerleştirildiği; bu göçmenlerin 3786'sının Bulgar, 170'inin Romanyalı, 95'inin de Yugoslavyalı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 'serbest' olarak gelenlerden 46

hanede 152 Bulgar, 20 hanede 80 Romanyalı, 20 hanede ise 82 Yugoslavyalı olduğu bilgisi paylaşılmıştır (Son Posta, 1936).

Bu noktada, dönemin dikkat çekici farklılığı ise bu meskenlerin mevcut yerleşimler yerine ayrı köyler kurmak suretiyle farklı alanlarda inşa edilmesi ve böylece göçmen köylerinin oluşturulmasıdır. Trakya genelinde “yeni kurulan köyler, ortalama 80-100 haneli olarak planlanmış; yalnızca örnek köy olarak da anılan Tekirdağ Muratlı Köyü’nde (Şekil 4) 653 haneli çok büyük bir yerleşme kurulmuştur” (Eres, 2014, s. 62).

Şekil 4. Tekirdağ Muratlı Örnek Köyü’nün 1930’ların sonunda genel görünümü (İzmir Fuan Trakya Broşürü’nden akt. Eres, 2014, s. 62)

Dönemin öne çıkan niteliklerinden diğeri de iskân işlemleri sonrasında göçmenlerin ekonomik olarak desteklenmesine yönelik çalışmalardır. Devlet eliyle gerçekleştirilen bu çalışmalar, çoğunlukla göçmenlerin “üretici konumu”na getirilmeleri üzerine yoğunlaşmış; toprak dağıtımından mahsul, araç, hayvan veya sermaye yardımlarına kadar çeşitlenmiştir. Bu çalışmalar kapsamında 1936’da yalnızca Trakya’daki göçmenler için 10 bin pulluk sipariş verilmiş; hayvancılıkla uğraşanlara öküz, arıcılıkla uğraşanlara kovan dağıtılmıştır. Ticaret ve sanat erbabı olan göçmenlere ise işletme kurabilmeleri için sermaye yardımı sağlanmıştırdır (Duman, 2009, ss. 483-487).

Günümüzde Lüleburgaz Kırsalı ve Göç Hareketliliğinde Farklılaşan Odak Köyler

Bu başlıkta, geçmişten günümüze önemli bir geçiş bölgesi konumundaki Lüleburgaz kırsalının bugünü önce genel dinamikleriyle değerlendirilecek, ardından öne çıkan 5 odak köyün tarihçeleri ve demografik yapılarındaki değişim saha bulgularından yola çıkılarak daha detaylı incelenecektir.

Lüleburgaz Kırsalının Genel Özellikleri

Trakya’nın 1990’lardan bu yana önemli ölçüde göç almasının nedenlerinden biri, İstanbul’dan desantralize edilen sanayinin Çorlu, Çerkezköy ve Lüleburgaz gibi merkezlerde kurulmasıdır.

Fabrikalar nüfusu bu yöreye çekerken, Trakya'nın tarihiyle özdeş göç dinamiklerine bir yenisini daha eklemiştir. 1987'de Yeni Sanayi Sitesi'nin kurulmasını takip eden süreç, 2000'lerde Lüleburgaz'ı Trakya'nın sanayi ve ticaret merkezi konumuna yükseltmiştir (Timor, 1992, ss. 290-291).

Kırklareli nüfusunun yaklaşık %70'i il ve ilçe merkezlerinde, %30'u belde ve köylerde ikamet etmekte; merkez ilçede 105.525, Lüleburgaz'da 153.027 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2021). Lüleburgaz kır-kent nüfusunun özellikle 2000-2021 arasındaki değişimi incelendiğinde, kır nüfusunun 21 yıl içinde düzenli bir azalış göstermesine rağmen 2018'de sert bir düşüş yaşadığı, ancak aynı yıl kent nüfusunda yüksek bir artış seyrettiği görülmektedir (TÜİK, 2000; TÜİK, 2007-2021). Bunun dışında kent nüfusunda doğrusal bir artış izlenmektedir ve bu artışın nedeni, son yıllarda kırdan kente göçlerin yoğunlaşması ve Lüleburgaz'ın başka illerden göç almasıdır.

Bu durumun, saha araştırması kapsamında yapılan görüşmeler sırasında, tarımda insan gücü eksikliğini doğurduğu ve üretimin gerilemesini tetiklediği öğrenilmiştir. Yer değiştirenlerin başlıca göç nedenleri, sanayi alanlarındaki iş koşullarının gelişmişliği olarak öne çıkmış; dönemlerini caydırıcı etkenlerin başında iş bulma olasılığı gelse de beklentilerinin sosyo-ekonomik konumlarına ve önlerindeki seçeneklere bağlı olarak değiştiği anlaşılmıştır. Diğer etken, yine göçle gelen nüfusun aidiyet duygusuyla paraleldir. Belde veya köylerden kent merkezine göç edenlerde tarımın bittiği algısı, köyde zaten kimsenin kalmadığı gerekçesi ve yeniden kırsal yaşama dönme isteksizliği etkilidir.

Bugün Lüleburgaz köy nüfuslarına bakıldığında, nüfusun fazla olduğu köyler sırasıyla Kırıkköy, Celaliye, Hamitabat, Sakızköy, Turgutbey, Düğüncübaşı; az olduğu köyler ise sırasıyla Eskibedir, Yenitaşlı, Seyitler, Davutlu'dur. Kent nüfusunda kadın-erkek oranı kırsalda da benzer yakınlıkta seyretmekte ve bu oran birçok yerleşimden farklılaşacak şekilde belde ve köylerde de neredeyse eşit biçimde karşımıza çıkmaktadır. Yaş grupları arasındaki yüzdelik oranlar da kenttekiyle örtüşmektedir (TÜİK, 2021).

Trakya'nın verimli tarım arazileri üzerindeki Lüleburgaz, genel olarak tarım, hayvancılık ve sanayinin birbiriyle etkileştiği iş kollarının sosyo-ekonomik yapıya yansımalarının en iyi izlenebildiği kentlerden birisi olarak Kırklareli'nin I. sınıf tarım topraklarına sahip yerleşimidir. Ancak sanayinin denetimsiz işleyişi nedeniyle önemli seviyelere ulaşmış kirlilik oranlarıyla gündeme gelen Ergene ve Meriç nehirleri toprak yapısını olumsuz etkilerken, tarımsal ürün kalitesinde de bozulmalara neden olmaktadır. Ekonomik gelişim potansiyeli olan tarım ve sanayi altyapısı ile ticari bağlantıları Lüleburgaz'ı rekabet açısından öne çıkarırken, kirlenmeden kaynaklanan olumsuzlukların risk değerlendirmesi yapılmalıdır.

Tarımda istihdam edilenlerin oranında yaşanan düşüş ve desantralize edilen sanayi fonksiyonlarının bölgeye taşınması, sanayi ve hizmet sektörlerindeki artışın gerekçesidir. Kentleşme sürecinde merkezi bir rol oynayan işgücü piyasasının uyumu, kırdan kente göçü işaret etmektedir. Trakya'yla benzer karakterdeki toprakların göçler nedeniyle el değiştirmesiyle ve nüfusun artmasıyla Lüleburgaz köylerinde aile başına düşen toprak miktarının azalması, tarımdan beklenen kazanımı düşürmektedir. Hayvancılık ise ekolojik ve sosyo-ekonomik koşulları açısından tarımsal kapasiteyi artırma potansiyeline rağmen zirai üretimi geriden takip etmektedir.

Geniş alana yayılmış 31 köy yerleşiminden TEM ve D-100 üzerinde bulunanlar, daha kalabalık nüfusa sahiptirler. Yoğun bir yerleşim dokusunun biçimlendiği bu köylerin sosyal donatı bakımından daha zengin oldukları görülmektedir. Köylerde çoğunlukla merkezden gelişen organik dokulu bir yerleşim görülmekte; planlı köylere de rastlanmaktadır. Yapı yoğunluğu ile kat yüksekliğine dayalı araştırmalar üzerinden gerçekleştirdiğimiz mekânsal kimlik çözümlemesi sonucunda, Ergene Nehri çevresinde gelişen köylerin daha düşük katlı olduğunu; nüfus-kat adedi

arasında ilişki kurulduğunda en yüksek nüfusa sahip köylerde kat adedinin de fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Kırsal genelinde kamusal hizmetlerin öncelenmesi, sosyo-kültürel ve idari tesislerin ise bulunmaması nedenleriyle, beldelere/merkeze yakın köylerde yaşayanlar özellikle alt merkez rolünü üstlenen köylere/merkez ilçeye gitmektedirler. Sağlık donatılarındaki yetersizliğin yanı sıra taşımalı eğitimle uzun vakitlerin yolda geçmesi, okul çağında çocukları olan ailelerin eğitim tesislerine yakın bölgelere taşınmasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte köylerden merkeze ulaşımın yeterli ölçüde geretirilememesi, hizmetlere erişimde birtakım sıkıntılara neden olmakta; dolayısıyla köylerin tamamında eşit yaşam kalitesi sağlanamamaktadır.

Odak Köyler

Bu başlıkta, ilçe kırsalında ne çıkan 5 odak köyün; göçle ilişkisi dolayısıyla ağırlıklı olarak tarihçelerine ve demografik yapılarına dair bilgiler derlenmiştir. Çalışma kapsamında gn izleniminin günümüze yansımaları olarak değerlendirilen SOKÜM ise bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınacaktır.

Ayvalı

Lüleburgaz merkezine 7, Kırklareli merkezine ise 33 km. mesafedeki köyün 19. yüzyılda daha geniş bir alana yayılı olduğu bilinmektedir. Gültekin'in (2017) aktardığına göre Hamitabat Köyü 1888'de Ayvalı Köyü'nün Domuzormanı Mevkii'ne bağlı yeni bir yerleşim olarak kurulmuştur (s. 40).

Ayvalı'nın, Mimar Sinan'ın Sokullu Külliyesi ve taş köprünün inşası için Ayvalık'tan getirdiği 900 civarı işçiden bir kısmının geri dönmeyerek buraya yerleşmesiyle kurulduğu düşünülmektedir (Göral, 1963, s. 34). Bu coğrafyada, yer değiştiren toplulukların geldikleri köye ayrıldıkları yeri anlatan bir isim vermelerine sıklıkla rastlanmakta, benzer bir durumla burada da karşılaşılmaktadır (Sarioğlu, 2014). Bu nedenle John Covel'in seyahatnamesinde köyden Ayvalık olarak bahsedilmektedir (Dallam vd., 1893, s. 185). 1712 yılı Avârız Defteri'nde ise adının Ayvalı olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir (Gökpinar, 2020, s. 82). İsim değişikliğinin ne zaman ve ne Şekilde olduğuna dair detaylı bilgiye ulaşılamamış, fakat ismin günümüze kadar gelerek yalnızca Yunan işgali süresince Yunanca karşılığı olan Kydones Şeklinde değiştirildiği öğrenilmiştir (Nişanyan Yer Adları, 2021).

Ayvalı bir Rum köyü olarak kurulmuş ve 1900'lerin başlarına kadar bu yapısını muhafaza etmiştir. Avârız Defteri'ne göre o dönem köyün 101 kişilik nüfusunun tamamı gayrimüslimdir (1878-79 ğretim yılında Rum okulunda 40 ğrenci olduğu bilinmekte; 20. yüzyıl başında ise nüfusu 850 olan Ayvalı'da 50 öğrencinin varlığına işaret edilmektedir). Balkan Savaşları Dönemi'nde Rumların Bulgar ordusuyla kurduğu yakınlığın tepki çekmesi ve İttihat-Terakki politikaları, Rumların 1914-15 yıllarında g etmeleriyle sonuçlanmıştır. O ğretim yılında Lüleburgaz ve Ayvalı'da yalnızca ikişer Rum ğrenci kalmış olması, yerleşimin Rum nüfusunu büyük ölçüde kaybetmiş olduğunun göstergesidir (Vlachs, 2021). 1919-22 arasındaki Yunan işgali sürecinde, Müslüman halkın gce zorlandığı, Rum nüfusunu ise artırılmaya çalışıldığı söylenmektedir (Pakyürek, 2019, s. 58). Bu dönemde köy; 524 kişilik bir nüfusa, 2 rahipli Ayios Athanasios Kilisesi'ne ve 50 öğrencili bir ilkokula sahiptir.

Görüleceği gibi Ayvalı'daki nüfus değişimi daha ziyade 1912 Balkan Savaşları'yla yaşanmıştır. İlk yerleşenlerin, savaşla birlikte Selanik'in Mennik Kasabası'nın Çukurova Köyü'nden olduğu söylenmektedir. 60 haneden oluşan topluluk önce Lüleburgaz'a, ardından Ayvalı'ya yerleşmiştir.

1924'te gerçekleşen nüfus değişiminde ise 15 hanenin Langaza'dan geldiği bilinmektedir. Sonraki yıllarda muhacir olarak gelenler de olmuş; 1934'te 44 hane, 1938'de Romanya'dan 17 hane, 1950-51 göçünde 33 hane ve 1977'de 4 hane köy nüfusuna katılmıştır (Arslan ve Baltacı'dan akt. Özdoğan, 2016, s. 45).

1900'lerin başlarından sonra Ayvalı'ya ait ulaşılabilen nüfus verileri ise yüzyılın ikinci yarısına aittir. Lüleburgaz İlçesi Monografyası'nda 1950-63 arasındaki değişime yer verilmiştir. Buna göre 1950'de köyde 840 kişi yaşarken, nüfus 1955'te 985 kişi, 1963'te ise 991 kişi olmuştur (Göral, 1963, s. 16). Söz konusu dönemde nüfus artış eğilimindeyken, son 15 yılın grafiğinde ise yer yer iniş-çıkışlar görülmesine karşın nüfusun sürekli bir düşüş eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde Ayvalı'da yaz-kış nüfusu dengelidir. Nüfusu 549 olan köy (TÜİK, 2021), en çok ilçe merkezine evlilik veya eğitim sebebiyle göç vermektedir. Muhtarla yapılan görüşmede Ayvalı'dan olup Lüleburgaz'da oturan yaklaşık 150 hane olduğu ve hatta Ayvalı Köyü Yardımlaşma ve Güzelleştirme Derneği altında dernekleştikleri belirtilmiştir (Kişisel Görüşme, 23 Ekim 2018).

Kurulduğu günden bugüne başlıca geçim kaynağı tarım olan Ayvalı, Osmanlı Dönemi'nde bağcılık ve şarapçılıkla ismini duyurmuştur. İhtiyacı önemli ölçüde karşılmasına rağmen bu gelenek günümüze taşınamamış, hiç bağ alanı kalmamıştır (Mustafa Gültekin, Kişisel Görüşme, 29 Eylül 2020). 1903'te Lüleburgaz'da 1.605 parça (Edirne Valiliği, 2014, ss. 300), 1940'lara gelindiğinde ise ağırlıklı olarak yamaçlarında yer alan 85 hektar bağı bulunduğu ve bir kısmının harap durumda olduğu belirtilmiştir (Uç, 1942, s. 21). 2000'lerle bağcılığa ilgi yeniden artmış, özel girişimciler bağcılığı ve şarapçılığı bölge turizmine de katkı sunacak biçimde geliştirmeyi hedeflemişlerdir.

Düğüncübaşı

Lüleburgaz merkezine 11, Kırklareli merkezine ise 45 km. mesafedeki köyde evler çoğunlukla betonarme olup birbirlerine yakın ve bitişik bahçelidir. Herkesin kendi tapulu arazisinin olduğu Düğüncübaşı'nın en önemli özelliklerinden biri, Cumhuriyet'in ilk planlı köylerinden olmasıdır. Bu sebeple kuruluşundan itibaren Köy Kanunu uygulanmaktadır. Yaklaşık 100 yıllık tarihi olan köy, her yönüyle kalkınmış ve şehirleşmeye doğru gitmiştir.

1500'lerde Sokullu ailesine ait olan köy, gelirlerini Hadice Sultan Hassı'na tahsis eden 5 köy arasındadır (Gökınar, 2020, s. 90). 1712 Avârız Defteri'nde ulaşılabilen en eski verilere göre köyde gayrimüslim nüfus bulunmamakta olup Müslüman nüfus sayısı 2 hanede toplam 4'tür ve bunların 3'ü askerî görevliyken, yalnızca 1'i reayadır.

1924'te, Drama'dan (Mokrosh Mokreş'ten ve Razenik'ten) mübadil olarak getirilen 420 göçmenin yerleştirilmesiyle devlet tarafından kurulmuş Düğüncübaşı, Savoğlu Çiftliği arazisi üzerinde yer almaktadır (Göral, 1963, s. 35). Cumhuriyet'ten sonra gittikçe gelişen bu Pomak köyü, Osmanlı Arşivi'nde çiftlik olarak geçen tek köydür.

1950 nüfusu 943, 1955 nüfusu 1063, 1960 nüfusu ise 1038 kişiden oluşan (Göral, 1963, s. 16) köyde günümüzde 930 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2021). 2007-8 ve 2011-12 arasında nüfusta artışlar görülse de köy son 10 yılda ekonomik nedenlerle önemli oranda göç vermiştir (TÜİK, 2007-2021). Toprakları verimli olan Düğüncübaşı'nda halkın çoğu geçmişteki geleneği sürdürerek tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Öte yandan köy halkı, hemşehrileri olan Dramalılarla etkileşimlerini hâlen sürdürmektedir. 2007'de kurulan Düğüncübaşı Dramalılar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, birlik ruhunu pekiştirmek amacıyla her sene dayanışma gecesi organize ederek dışarıda yaşayan Dramalıları misafir etmektedir.

Ertuğrul

Ertuğrul Lüleburgaz merkezine 19, Kırklareli merkezine ise 36 km. mesafede olup tıpkı Hamitabat gibi tarihi çok eskilere dayanmayan, sonradan kurulan bir yerleşimdir. 1888’de “muhacir köy” statüsünde kurulan Hamitabat ve Ertuğrul köylerinin isimleri, II. Abdülhamid Sultan’dan esinlenilerek verilmiştir⁶ (Gültekin, 2017, s. 40). Buna rağmen Ertuğrul’un ismi ve tarihçesiyle ilgili sıklıkla hatalı bir anlatım yapıldığı, halk dilinde olduğu kadar çoğu tarih araştırması içeren çeşitli kaynaklarda da bu hatanın devam ettirildiği görülmektedir. Yerel tarihçi Mustafa Gültekin, bugüne kadar köylerle ilgili arşiv çalışması yapılmamasının bu hatalı bilgilerin yayılmasında önemli bir etken olduğunu söyleyerek, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde kendi yaptığı taramada bu iki köyün kuruluşuna ilişkin bir belgenin bulunduğunu paylaşır.

16 Şubat 1888 tarihli kuruluş belgesinden Hamitabat’ın Ayvalı’ya bağlı Domuzormanı Mevkii’nde, Ertuğrul’un ise Kazgan Merası Mevkii’nde muhacirlerin yerleştirilmek üzere 150’şer hanelik iki yeni köy olarak kuruldukları; bu tarihten önce yerlerinde herhangi bir yerleşimin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Gültekin’den, söz konusu muhacirlerin ‘93 Harbi’nden sonra Bulgaristan’dan Lüleburgaz’a göç ederek Ertuğrul’a yerleştirildikleri; göç edilen köyler açısından mezar taşlarında her ne kadar 3 köyün ismi yer alıyor olsa da kayıtlarda daha fazla köy adına rastlandığı öğrenilmiştir. Bulgaristan muhacirleri dışında köy sakinleri arasında geçmişte az sayıda da olsa Pomakların, Kıptilerin, Arnavutların ve Amucaların da olduğu edinilen diğer bilgiler arasındadır (Mustafa Gültekin, Kişisel Görüşme, 29 Eylül 2020).

Özdoğan’ın (2016) aktardığında göre, önceleri kendi içine kapanık bir köy olan Ertuğrul, zamanla tarihi birtakım gelişmeler neticesinde yapılı çevreye dahi yansıyan değişikliklere sahne olmuştur. Çit örme yerine kerpiç duvarlı, sap örtülü yapılanmaya geçiş buna örnek olarak verilebilir. Bugün bu yapılarla beraber betonarme ve taş yapılar çoğunluktadır (s. 72).

Cumhuriyet Dönemi’nde ise köy, eğitimde önemli ölçüde ilerleme göstermiştir. Köyde neredeyse her ailede, çoğu Kepirtepe İlk Öğretmen Okulu mezunu öğretmenler bulunmaktadır. Kepirtepeliler Vakfı’ndan Sedat Tonguz, “Kepirtepe her yerde sanatıyla, sporuyla, aletli jimnastiğiyle, müziğiyle, güzel sanatlarıyla, halk oyunlarıyla değer üreten bir eğitim kurumudur. Daha sonra köy enstitüsü geleneği kesintiye uğrayınca İlk Öğretmen Okulu devam ediyor. O İlk Öğretmen Okulu devamında ise bizler yetişiyoruz” diyerek Kepirtepe’nin köy ve ilçe geneli için önemine değinmiştir (Sedat Tonguz, Kişisel Görüşme, 2 Nisan 2021).

Tarihine ilişkin yazılı kaynaklarda yer alan bilgilerin oldukça sınırlı olduğu Ertuğrul’un günümüz nüfusu, yaklaşık 200 hanede yaşayan 385 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2021). 2008-9 ve 2015-16 yılları arasında nüfusunda artışlar görülse de 2017’den sonra düşüş dikkat çekicidir (TÜİK, 2007-2021). Muhtarın aktardığında göre köy son 10 yılda göç vermiş, köye taşınan aile sayısı ise 5’le sınırlı kalmıştır. Yalnızca yaz aylarında köyün nüfusu artmaktadır (Kişisel Görüşme, 24 Ekim 2018).

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta; başka bir gelir kaynağı bulunmadığı için özellikle gençlerin istihdamı, erişilebilirliğin yanında bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan muhtarla yapılan görüşmede; 1980 sonrası inşa edilen Hamitabat Termik Santrali’nin, köydeki bahçeciliği olumsuz yönde etkilediği, köye ekolojik açıdan ciddi zararlar verdiği öğrenilmiştir (Kişisel Görüşme, 24 Ekim 2018).

⁶ Hamitabat (kuruluş ismi Hâmid Âbad) padişahın Hamid olan isminden; Ertuğrul ise hem padişahın mahlasından adını almıştır (Gültekin, 2017, s. 40).

Eskibedir

Eskibedir Lüleburgaz merkezine 6, Kırklareli merkezine ise 45 km. mesafededir. Muhtarı tarafından 600 yıllık geçmişinin bulunduğu belirtilen köy (Kişisel Görüşme, 25 Ekim 2018), Özdoğan'ın (2016) aktardığına göre adını ilk yerleşimin yapıldığı Bedir Çiftliği'nden almıştır (s. 73).

Tarihi boyunca herhangi bir nüfus değişikliğine konu olmamış Eskibedir, bir Gacal köyü olarak günümüze ulaşmıştır. Yeni gelen göçmen aileler için Yenibedir Köyü'nün kurulmuş olması da Eskibedir nüfusunun yerli olarak kaldığını kanıtlar niteliktedir (Mustafa Gültekin, Kişisel Görüşme, 29 Eylül 2020).

Eskibedir'e ait ilk nüfus verilerine Lüleburgaz İlçesi Monografyası'nda rastlanmaktadır. 1950'de köyde 220 kişi yaşarken, nüfus 1955'te 234 kişi, 1960'ta ise 193 kişi olmuştur (Göral, 1963, s. 16). Söz konusu 10 yıllık dönem içerisinde görülen inişli-çıkışlı yapının son 15 yılın grafiğinde de benzer şekilde olduğu gözlemlenmekle beraber nüfusun genellikle bir düşüş eğiliminde olduğu söylenebilir (TÜİK, 2007-2021).

Köyün günümüz nüfusu 84'tür (TÜİK, 2021). 2008-10 ve 2015-16 arasında göç alan bir köy olsa da 2007 sonrasında genel olarak göç veren bir yerleşimdir (TÜİK, 2007-2021). Lüleburgaz'ın en düşük nüfusa sahip köyü olması kendi içine kapalı toplum yapısının bir sonucu olarak gösterilebilir. Muhtar, köyden son 10 yıl içinde taşınan hanelerin, sunduğu hizmetleri daha yeterli buldukları için Lüleburgaz merkezini tercih ettiklerini aktarmıştır (Kişisel Görüşme, 25 Ekim 2018).

Köydeki başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Bu faaliyetlerle uğraşanların yanı sıra köyde yaşamalarına rağmen ilçe merkezine çalışmak üzere gidip-gelen ücretli çalışanlar da bulunmaktadır.

Eskitaşlı

Kuzeyde yer alan Eskitaşlı, ilçe merkezine 9 km. mesafededir. Yerleşimin en önemli açık alanı meydan olmasına rağmen morfolojik doku içinde kendini belirgin bir şekilde göstermemektedir. Köy geleneğinin parçası tören etkinliklerinin vaktiyle daha yoğun gerçekleştirildiği meydan, Eskitaşlı'nın en canlı alanını oluşturmaktadır. Özellikle planlı köy yerleşimlerinde tanımlanmış köy odası ve köy konağı gibi yapılar Eskitaşlı planında da görülmektedir. 1932'de yeni okul yapılıncaya eski okul köy odası olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kurhan, 2014, s. 59). Köye gelen yabancıların misafir edildiği bu yerde, aynı zamanda resmî işler de gerçekleştirilmektedir.

Bulgaristan'ın Rahva, Glava, Koynare kazalarından gelen Pomaklar⁷ tarafından satın alınarak 1897-98 yıllarında çiftlik üzerinde 40 haneyle kurulduğu (Göral, 1963, s. 35) köyün bilinen ilk adı "Pomak Atik"tir (Kurhan, 2014, s. 44). 1922'de "Taşlı Atik" veya "Taşlı-yı Atik" adlarıyla anılırken, 1928'den beri köy Eskitaşlı adını taşımaktadır (Özdoğan, 2016, s. 75).

Göçmenlerin iskânı hakkında 1913'te yayımlanan talimatname Eskitaşlı'yı da kapsamaktadır (Halaçoğlu, 1990, ss. 146-148). Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan Kırklareli Muhacir Esas Kayıt Defteri'nden 1950-71 arasındaki bilgilere göre muhacirler, Lüleburgaz'ın diğer birçok yerleşimine olduğu gibi Eskitaşlı'ya da sevk ve iskân edilmişlerdir (Uzuner, 2019, ss. 58-59). Köye yerleşen diğer bir grup ise Rumeli'deki Kızılbaş oymakları arasında tanınmışlardan Amucalardır (Mustafa Gültekin, Kişisel Görüşme, 29 Eylül 2020).

1950 nüfusu 205, 1955 nüfusu 808, 1960 nüfusu ise 879 kişiden oluşan (Göral, 1963, s. 16) Eskitaşlı'da günümüzde 706 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2021). Köyün iktisadi tarihi çiftçilikle ve

⁷ Koynare nüfusunun tamamı mübadele öncesi Pomaklardan oluşmaktadır. Tuna Vilâyeti salnâmelerinde adı geçen ve nüfusunun yarısı Müslüman olan Rahva'nın civarında bulunan 60 köyün sadece 7'sinin adı Türkçedir. Rahova kazasında ise %61'si Müslüman olan 12.767 hane bulunmaktadır (Kiel, 2007, s. 424).

ziraatla özdeştir. Kırklareli mutfağı genelinde de kullanılan bahar aylarının kır otları, tarımı yapılan sebzelerle birlikte çeşitlilik göstermektedir.

Göçün Etkilerini SOKÜM Üzerinden Günümüzde Okumak

Geçmişten günümüze Lüleburgaz kırsalında ara vermeksizin süregelen sosyo-kültürel değişim-dönüşüm, mekânı da hızla yeniden biçimlendirmiş; geçmişin yansımalarını silikleştirmiştir. Kırsaldaki somut miras öğelerinin azlığının aksine SOKÜM'deki zenginlik, göçün tanıklığını günümüze taşıyan bir değer olarak karşımıza çıkmakta; topluluk belleğinde saklı olanlar ise geçmişe dönük izlerden okunabilmektedir. Farklı kültürler, katmanlar olarak birbiri ardına eklenilerek yeni birleşimlere fırsat tanımakta; toplumsal hafızayı ve gündelik hayat pratiklerini yeniden şekillendirmektedir.

Doğu Trakya; Greklerden Bizans'a kadar birçok imparatorluğu, tarihinin ve coğrafyasının parçası kılınmıştır. Dolayısıyla bölgede -bugün hepsi var olmasa da- Ermeniler, Yahudiler, Bulgarlar, Rumlar, Romyözler, Torbeşler, Çıtaklar, Karaman Türkleri, Gacallar, Tatarlar, Gagavuzlar, Karabacaklar, Pomaklar, Arnavutlar, Dağlılar, Yörükler, Kıptiler, Boşnaklar gibi yaşamış tüm topluluklarıyla Lüleburgaz; çeşitlenen etnik kimliklerin ve kültürel yansımalarının oluşturduğu özgün sosyal bir morfolojiye sahiptir. Bugün hâlâ farklı etnik kimliklerin renklerini SOKÜM kapsamında okuyabilmek mümkündür.

Deneyimle şekillenen kültürel ifadeler, yerelden daha geniş bir coğrafyayla etkileşim içerisindedir. Odak köylerde yapılan inceleme de bu savı doğrulamıştır. Kaynak kişiler aracılığıyla coğrafyayla ilişkilendirilmesi mümkün olsa da SOKÜM öğelerinin pek çok noktada ortaklaştığı, hatta iç içe geçtiği görülmüştür. Bu sebeple öncelikle coğrafya genelindeki yaşama sirayet ettiği tespit edilen değerler, konu sahayla bütünlük sağlaması amacıyla Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri'ndeki (2022) "Halk Kültürü" sınıflaması esas alınarak sunulacak; bölge ölçeğinden yerele doğru inen akışta odak köyler özelinde farklılaşan miras öğelerine ayrıca değinilecektir.

A. Halk Edebiyatı: Göçlerin şekillendirdiği etnik yapının yakın dönemde değişen dinamikleri neticesinde var olan ağızlar, Cumhuriyet'in ilk yılları itibarıyla daha türdeş özellikler göstermeye başlamıştır. Halk dili açısından, Derleme Sözlüğü'nde Lüleburgaz ve çevresiyle ilişkilendirilen 1152 kelimenin önemli bir kısmında Lüleburgaz genel olarak referans verilmiş olmakla birlikte farklı köylerden katkılar da bulunmaktadır. Ayrıca bu kelimelerin belirli temalarda ortaklaştığı görülmüştür. Bölgenin önemli geçim kaynaklarından tarım ve hayvancılık gibi kırsal üretime referans veren katkılar öne çıkmakla beraber gastronomi alanındaki kelimelerin yoğunluğu ise mutfak kültürüne verilen önemin göstergesidir. Halk edebiyatı açısından da köylerde sözlü geleneğe dayalı anonim örneklere rastlanmaktadır. Halk diliyle söylenen eserlerde aşk, hasret, ölüm ve yiğitlik gibi tüm insanlığı ilgilendiren konulara yer verilmektedir.

B. Gelenek, Görenek ve İnançlar:

Gelenek, Görenek, Âdet ve Ritüeller: Hamilelik, doğum, isim verme, emzirme, lohusalık, kırk uçurma, giyim-kuşam, halk oyunları, müzikler, maniler, düğünler, bayramlar, mezarlık ziyaretleri, yemekler, halk hekimliği, sosyal yaşam vb. özelinde geçmişten günümüze ulaşan, terk edilmiş ya da değişmiş birçok gelenek, görenek, âdet ve uygulama ritüeli olduğu bilinmekte; bunların önemli bir kısmı Lüleburgaz genelinde ortaklaşmakla birlikte köyler bazında çeşitlenebilmektedir. Her köyün pratiği birbirinden farklılık gösterebilmekte; bu çeşitlilik çoğu zaman köylerin göç tarihiyle de ilişkilenebilmektedir. Örneğin muhacirler ile Gacalların veya Sünniler ile Bektaşilerin gelenek, görenek, âdet ve ritüelleri birbirinden ayrışabilmektedir.

Kutlamalar, Şenlikler ve Festivaller: “Mart Dokuzu” adıyla bilinen Nevruz (Bayramı), baharın müjdeleyicisidir ve Lüleburgaz kırsalında kutlama gerçekleştirilen festival alanlarında geçmişte olduğu gibi günümüzde de çeşitli etkinliklerle yaşatılır. Ancak inanç açısından çeşitlenen topluluklar arasında (örn. Sünniler ile Amuca Bektaşileri⁸) kutlama ritüelleri farklılaşmaktadır. Hıdırellez Şenliği ise son yıllarda köy muhtarlarının girişimleriyle yeniden geleneksel hâle getirilmekte ve her köyün kendine ait Hıdırellez âdetleri bulunmaktadır. Sürdürülen diğer şenlikler; Roman kültürüne ait bir bayram olan Kakava, Uluslararası Çocuk Şenliği, çoğu Balkan ülkelerinden olmak üzere farklı kültürlerden katılımcıların yer aldığı Halk Dansları Festivali ve bazı köy şenlikleridir. Çeşitli nedenlerle yaşatılmadığı için bugüne varamayan değerler ise Lüleburgaz Panayırı ve geleneksel kır eğlencelerinden Kuru Şenliği’dir.

Halk Müziği ve Halk Oyunları: Trakya’nın geneli gibi Kırklareli yöresi halk oyunları da özellikle Balkan göçmenlerinin getirdikleri ile bölge oyunlarının karışımıyla şekillenmiş bir yapıya sahiptir. Halk müziği açısından da il genelinde öne çıkan Lüleburgaz’da bu zengin içerik göçle bağlantılı yaşam biçimi ve kültürüne ait detaylarla ilişkilendirilmektedir. İki davul-iki zurna, bölgenin halk müziği ile oyunlarında ayırt edici olarak karşımıza çıkmaktadır.

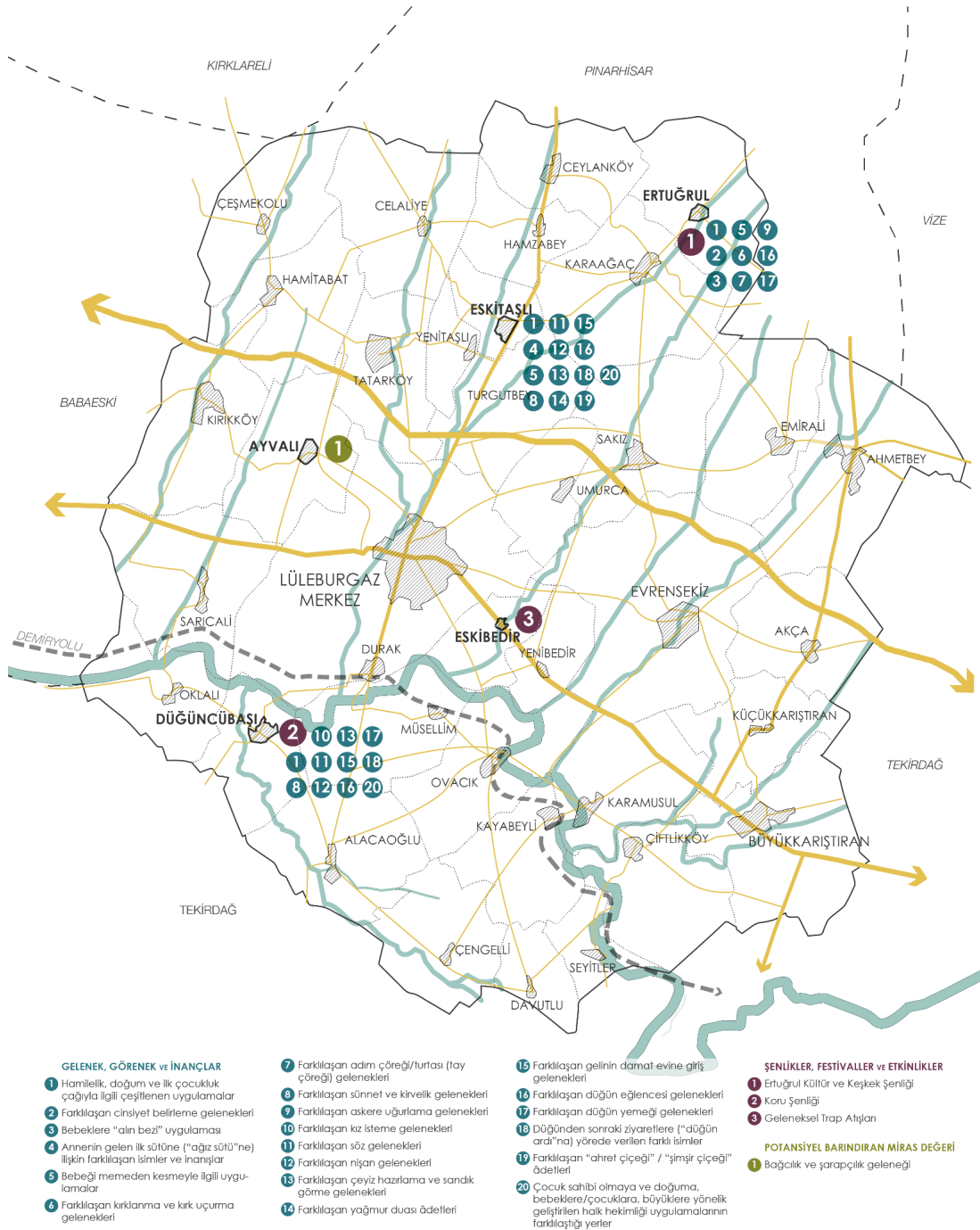
C. Maddi Kültür: Maddi kültür nesnelere ilki giyim-kuşam ve yöresel kıyafetler olup Lüleburgaz kırsalında köy bazında farklılaşmasa da göçe bağlı etnik yapının kırsal genelinde çeşitlendirdiği materyallerdendir. İkincisi, bugün değişen ihtiyaçlar ve beklentiler doğrultusunda azalmış veya neredeyse tamamen ortadan kalkmış çömlekçilik, lülecilik gibi yöresel el sanatları ve zanaatlarıdır. Buna rağmen kırsalda özellikle dokumaya, işlemeye ve örmeye yönelik üretimler yeniden canlandırılarak devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Üçüncüsü ise yöresel mutfak kültürüdür ki bu kültür etnik grupların kimliklerinin korunmasındaki pay sahipliğiyle kırsalın ayırt edici ve etkileşimli özelliklerindedir. Yöresel mutfaka ait yiyecekler arasında süt ürünleri, çorbalar, hamur işleri ve et yemekleri ön plana çıkmakta; hardaliye ise yöreye özgü bir içecek olarak adından söz ettirmektedir. Üzüm ve bağcılık bölgede hardaliye yapımının yanı sıra şarapçılık açısından da önemlidir.

Lüleburgaz kırsalında, odak köylerde yapılan saha çalışmasında kaynak kişilerden elde edilen ve çalışma kapsamında derlenen bilgilerin dağılımı Şekil 5’te görülmektedir. Halk edebiyatı, gelenek, görenek ve inançlar ile maddi kültür üst başlıklarında ortaya çıkan SOKÜM öğelerini, üretildikleri, öne çıktıkları veya farklılaştıkları köyler aracılığıyla mekânsallık boyutuyla birlikte vermeye çalışan bu gösterimde işaretlemenin yer almadığı köylerde bu değerlerin yaşatılmadığı anlaşılmamalıdır. Odak köylerdeki bu ayırt edici SOKÜM öğelerine köyler özelinde aşağıda yer verilmiştir:

Ayvalı

Ayvalı, devam ettirilemeyen bir unsur olarak bağcılık ve şarapçılık alanında diğer köylerden farklılaşmaktadır. Lüleburgaz Belediyesi’nce her ne kadar yeniden canlandırılmak istense de bu değer şimdilik yalnızca özel girişimciler tarafından sürdürülmektedir. ‘Etki’ yaratan kent vizyonu kapsamında Ayvalı Bağ Rotası’nın da dâhil olduğu 5 ayrı rotanın tespiti yapıldığı görülmekte (Lüleburgaz Belediyesi, 2018, s. 200), fakat Ayvalı’da oluşturulan bağ alanının bakımsızlığı projenin rafa kalktığını düşündürmektedir (Görünüm, 2017).

⁸ Amucalar göçmen gruplardan inanç ekseninde farklılaşmaktadır. “(...) günümüzde dağınık bir yerleşim özelliği gösteren Amucalar; Edirne, Kırklareli, Tekirdağ’a bağlı yerleşim birimlerinde ve Bulgaristan’da Türkiye sınırına yakın yerleşimlerde yaşayan bir Türk topluluğudur” (Yolcu ve Celepoğlu, 2020, s. 1004). İnanç açısından çoğunlukla Bektaşiliğin koluna mensup bir topluluk olan Amucalar (Engin, 2006, s. 390), “geçmişten getirdikleri kültürel miraslarının yanında çeşitlenme ve değişikliklerle zengin bir kültürel birikime sahip” (Yolcu ve Celepoğlu, 2020, s. 1004) olsalar da ‘93 muhacirlerinin bir kısmı Sünni olmaya karar verir (Engin, 2006, s. 371).

Şekil 5. Lüleburgaz kırsalında belirlenen odak köylerdeki kaynak kişilerden elde edilen bilgilerin dağılımı.

Düğüncübaşı

Köyde Drama'dan göçle gelen nüfusun bugüne miras bıraktığı gelenek, görenek, âdet ve ritüeller olduğu bilinmektedir. Benzer bir miras, geleneksel halk oyunlarında da dikkati çekmektedir. Örneğin bu oyunlardan "Kırklareli Karşılması", mendilli-mendilsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Mendilsiz oyunlar arasında, Düğüncübaşı'nda oynanan ve ismini ortaya çıktığı Batı Trakya'daki Drama Şehri'nden almış olan "Drama Karşılması" da bulunmaktadır.

Ertuğrul

Ertuğrul, tescilli eski okul binasıyla diğer köylerden ayrılmaktadır. 1906'ya tarihlenen bina tek katlı olup 2013 yılı Avrupa Birliği IPA Sınır Ötesi İş Birliği kapsamında Kırklareli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Bulgaristan'ın Haskova Tarih Müzesi ortaklığında yürütülen "Ortak Kimlik Ortak Tarih" projesi çerçevesinde restore edilmiş ve 2016'da Ertuğrul Köyü Kültür Evi'ne dönüştürülerek ziyarete açılmıştır. Pınarhisar İlçesi'ndeki "Poyralı Köyü Kültür Evi"⁹ deneyiminden yola çıkılan bu projede "Kırklareli el dokumalarının gelecek kuşaklara taşınması" amaçlanmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan mekikli dokuma tezgahlarında kadınlara dokuma kursları verilmekte, bu sayede kaybolmaya yüz tutmuş bir kültürün yeniden canlandırılması sağlanmaktadır (Trakya Gezi, 2016). Ziyaretçilere bu dokumaların veya yöresel yiyecekler gibi diğer ürünlerin satışıyla yöre kadınlarına ekonomik destek de sağlanmaktadır. Kültür Evi, özellikle kente göçün hızlanmasıyla nesiller arası aktarımın sekteye uğradığı bu dönemde tarihe not düşmesi ve SOKÜM'e ilişkin belge niteliği taşıması sebebiyle ele alınmıştır.

Köydeki bir diğer değer de Cumhuriyet Kadınları Korosu'dur. Kepirtepelili öğretmen Şükrü Akdeniz'in kızı, emekli müzik öğretmeni Şükran Akdeniz'in kurduğu koro, Lüleburgaz ve Trakya mirasının yansıdığı şarkılara kadınların yöresel kıyafetleriyle ve danslarıyla eşlik etmesiyle yöre kültürünün temsilcisi olarak anılmaktadır.

Yöre halkı için taşıdığı anlam ve önem açısından Ertuğrulköyspor'a da değinilmelidir. Takımın kuruluşunda özellikle köyde yaşayan Pomak gençlerinin çevik ve spora kabiliyetli olmalarının rolünün olduğu ve gençleri spora yönlendirme amacı taşıdığı vurgulanmıştır. Köyün kendine ait bir futbol sahası vardır; düğünlere kiralanan malzemelerin geliri bağışlanarak spor kulübü bütçesine destek oluşturulmaktadır. Kulüp müzesi sayılan lokalde ise kulüp geçmişini olan sakinler buluşup vakit geçirmekte; göçme eğilimindeki gençlerin köyleriyle aidiyetlik kurmaları için çalışılmasına ve bu kültürün devamlılığının sağlanmasına uğraşmaktadır (Sarantalı Köylüm, 2012).

İlki 2015'te gerçekleştirilen *Kültür ve Keşkek Şenliği*, Ertuğrul ile komşu köylerin yöresel kültür öğelerinin tanıtımını amaçlamakta, sergiler ise Kültür Evi'nde yapılmaktadır. Şenliğe Türkiye'nin farklı kentlerine göç etmiş köylüler ve hatta Bulgaristan'dan ziyaretçiler katılım göstermekte; gerçekleştirilen etkinlikler köyün "açık hava müzesi" olarak da adlandırılan alanında düzenlenmektedir. Tüm gün keşkek ikramının yapıldığı şenlikte Cumhuriyet Kadınları Korosu başta olmak üzere çeşitli yerel sanatçılar sahne almaktadırlar.

Eskibedir

Tarihi eskilere dayanmasa da Eskibedir Dışbudak Korusu'nda "Geleneksel Trap Atışları" etkinliği düzenlenmektedir. 2019'da 13'üncüsü düzenlenen yarışlarda bir düzenek sayesinde havaya fırlatılan plaklara yarışmacılar tarafından atışlar yapılmaktadır (Lüleburgaz Belediyesi, 2020). Trap atışlarının bölgedeki avcılık geleneğinin bir yansıması olduğu söylenebilir.

Eskitaşlı

Eskitaşlı, SOKÜM değerleri açısından oldukça zengindir. Göç tarihiyle özdeş bu değerleri yansıtan pratikleri (hamilelik, doğum ve ilk çocukluk, söz-nişan-düğün, ahret kardeşliği, yağmur duası, halk hekimliği, yöresel mutfak kültürü) günümüzde hâlâ yaşatmaya çalışan köylerden biridir.

⁹ Poyralı, '93 Harbi sonrasında Balkanlar'ı terk etmek zorunda kalan göçmenlerce kurulan bir köydür ve giyim-kuşam, gelenek-görenekler, yöresel ürünler açısından diğer köylerden belirgin ölçüde farklılaşmaktadır. Bu kültürün turistik çekim alanına dönüşmesi 2009'da açılan Poyralı Köyü Kültür Evi aracılığıyla olmuştur (Trakya Gezi, 2012).

Sonuç ve Değerlendirme

Kırsal manzaralar, yüzyıllar boyunca insanlar tarafından farklı sebeplerle dönüşüme uğratılmış; ihtiyaçlara uygun geliştirilmiş yaşam taktikleriyle ve ürünlerle yerel koşullara ve dolayısıyla doğal unsurlara uyumun çeşitlenen en güzel örneklerini vermiştir. Kırsal yapılı çevrenin gelişiminde yaratıcı faaliyetlerin zenginleştirdiği -bu çalışmada da kültürel çoğulculuk perspektifiyle makro ölçekte bir toplumsal yapı bileşeni olarak ele alınan- kültürel peyzaj, çoğu zaman en geniş anlamıyla sembollere ve topluluğun etnik kimliğine dayalı ritüellere bağlanır. Bu açıdan bakıldığında kırsalda yaşayan ve bu yapıların ayakta kalmasını sağlamada belirleyici rolleriyle toplulukların, aslında sıklıkla yerelin ötesinde daha geniş bir coğrafyanın mirasını yaşattıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

SOKÜM değerleri, doğal çevreyi biçimlendirirken yapılı çevreyi ve kırsal materyalleri içriklendiren teknikleri ve becerileri de görünür kılar. Sadece bir arada var oldukları coğrafyanın değil, göç ettikleri yerlere ait yaşamların parçası olan geniş bir varoluşu da tanımlar. Faro Sözleşmesi'nde de belirtildiği gibi kültürel miras, demokratik ve kültürel çeşitliliği sürdürmede pay sahibi olduğu kadar ortak miras anlayışının yerleşmesiyle istikrarlı bir toplumun gelişimini de destekler (Avrupa Konseyi, 2005). Lüleburgaz kırsalında da tanık olunan bu temsiller, sosyal yaşamı düzenleme yollarıyla mevsimlik, tarımsal vb. etkinlikleri bayramlara dönüştüren gelenekler, sosyal örgütlenme biçimleri, tüm etnik toplulukların taşıyıcısı oldukları kültürel mirası geniş bir coğrafyaya adreslemektedir. Kırsalda farklılaşan etnik grupların, kendilerine özel kıldıkları gelenekleri, aidiyet hissettikleri kimlik ve miras değerleri açısından bölgeye özel önemli örnekler sunmaktadır. Temsiliyetinin hâlâ devam ettiği söz konusu geleneklerin farklılaşan detayları, bölgenin çeşitlenen etnik kimlik yapılarını belirgin kılmaktadır. Ortak mülkiyetiyle ve sorumluluğuyla mirası, bir ülkede doğmuş olanlarla sınırlı bırakmak, özellikle Lüleburgaz örneği gözetildiğinde mümkün değildir.

Göçle gelmiş toplulukların kültürel değerlerinin, bu topraklarda doğmuş devam kuşaklar tarafından benzer kapasitede paylaşılması ve ortak değer sahipliğinde kuşaklar arası etkileşimin varlığı göz ardı edilemez. Tarihsel süreç içindeki yer seçimi tercihlerinde ortaya çıktığını gördüğümüz gibi Lüleburgaz kırsalının göçlerle şekillenen zaman-mekân ilişkisinde göçmenlerin 'süreklilik'le ve 'uyumluluk'la karakterize ettikleri miras değerleri, temsil ettikleri geçmiş ile gelecek arasındaki bağın canlılığını özellikle tarımsal üretimle koruma potansiyeline sahiptir. Yine de farklılaşan etnik kimliklerden gelen değerleri koruyarak kültürel mirasa sahip çıkabilmek için iki yönlü değerlendirmeye ihtiyaç bulunmaktadır: (1) Zaman-mekân ilişkisi bileşenlerinin detaylandırılması; (2) Miras değerlerinin bölgesel gelişme beklentileriyle birlikte ele alınması. Yerel bağlamda belirli bir mirasın unsurlarını geliştirmek için yapılandırılacak faaliyet ve girişimler, Ertuğrul Köyü Kültür Evi örneğinde olduğu gibi, sürdürülebilir gelişimi sadece yerel topluluklara değil, bölge dışında bağlantılı olduğu ortak kültür paydaşlarına ait beklentileri de desteklemelidir. Miras öğeleri kaynak olarak değerlendirilmeli; sürdürülebilirliğini sağlamak üzere günümüz ve gelecekteki olası kullanım biçimleri sosyo-kültürel olarak geliştirilmelidir.

Mirasın korunmasında bir diğer önemli unsur da konunun Faro Sözleşmesi'nde ve Yeni Kent- sel Gündem'de bir 'kaynak' olarak görülerek çizilen sürdürülebilir kalkınma potansiyeli çerçevesinde ekonomik boyutuyla değerlendirilmesidir (Avrupa Konseyi, 2005; BM, 2017). Bu noktada unutulmaması gereken, mirasa yönelik politikaların mirasın tüm unsurlarıyla ilgili olmasının gerekliliğidir. Diğer taraftan şu anda önem atfedilen miras, dünün yaratıcı faaliyetinden fazlası değilken, korunması meşru bir endişe olsa da mevcut ve gelecekteki yapıların kalitesi üzerine düşünce geliştirme pratiğine engel teşkil etmemelidir. Ekonomik olanlar da dâhil olmak üzere

çeşitli faaliyetler, mirasa karşı olmak zorunda değildir; karşılıklı olarak zenginleştirici rol de üstlenebilir. Lüleburgaz'da düzenlenen şenlikler bu anlayışın bir sonucuyken, bu ve benzeri etkinliklerin nasıl yeniden var edilebileceği kırsalın mirasından bağımsız düşünülemez. Lüleburgaz şenlikleri, sosyal ve tarımsal uygulamalarla birlikte yaratıcılığın yaşamı aşıladığı ve onu mirasın diğer unsurlarına bağladığı daha geniş bir bütünün parçası olarak yeniden inşa edilebilir bir miras unsurudur. İnsanların anılarını toplayarak ve kronolojik gözlem üzerinden kullanımlardaki, tekniklerdeki ve bilgi birikimindeki değişiklikleri izlemek daha bütüncül sonuçlara ulaşmayı sağlayacağından, böylesi bir ele alış, zamanda nostaljik bir yolculuk olmaktan çok, miras yönetiminde stratejilerin geliştirilmesine basamak oluşturması açısından da değerlidir.

Kırsaldaki kültürün korunması, diaspora dâhil kuşakları geçmişlerine bağlarken, aidiyet duygusunu güçlendirerek ortak belleğin inşasına katkıda bulunur. Ülkemizde sürekli nüfus kaybederek bazı yerlerde tamamen boşalan kırsal yerleşimler içinde Lüleburgaz, hâlihazırda süren tarımsal faaliyetler nedeniyle daha iyi bir noktada olmakla birlikte yine de düşüşe yatkın bir profile sahiptir. Tarımın ekonomik açıdan değerini tamamen kaybetmesi ve genç nesillerin daha iyi olanaklar için kentlere göç etmesi Lüleburgaz kırsalında da gözlemlenen bir durumdur. Bu durum mirasın sürekliliğine dair pek çok riski de beraberinde getirmektedir.

Tüm tespit ve gözlemlerimizden hareketle, söz konusu riskler çerçevesinde Lüleburgaz kırsalının korunmasına ve mirasının sürekliliğine yönelik tanımlayabileceğimiz genel ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Doğal çevrenin, toplulukların ve sosyo-ekonomik kalkınmanın aynı bütüncül politikanın farklı bileşenleri olduğunun farkındalığıyla hareket edilmesi,
- Kırsalın etnik kimlik çeşitliliğiyle biçimlenen kültürel peyzajının, sadece yapılı çevreyle sınırlı kalmayan tarımsal üretim ilişkileriyle birlikte tüm SOKÜM öğelerinin bütününden oluştuğu unutulmadan bu bağlantının detaylıca irdelenerek kapsamlı biçimde korunması,
- Nesilleri topluma bağlayan geleneklerin sürdürülebilirliğini sağlamak için kökleri ve diğer topluluklarla nasıl ilişkilendiği kalitatif-kantitatif yöntemlerle irdelenerek detaylı çalışmaların geliştirilmesi,
- Kültürün parçası tüm öğelerin geçmişinin, mevcut durumlarının ve geleceğe yönelik ihtiyaçlarının envanter kaydının alınması,
- Kültürel dinamikleri ve maddi kültür öğelerini de dâhil ederek, coğrafyanın bölgesel bütünlük içinde bir kültür tarihi olarak ele alınması ve bu sayede toplum-kültür-mekân etkileşiminin açıklanması,
- Sürdürülebilir kalkınma perspektifinden tarımsal peyzajlar ve uygulamalar için miras yönetiminin tarımsal üretim programını da içerecek şekilde değerlendirilmesi,
- Miras unsurlarına değişen derecelerde değer atanırken, tamamlayıcılık sağlaması için her bir özel duruma uyarlanmış eylemlerin tanımlanması ve yerel yönetim ile sivil inisiyatif ortaklıklarına dayalı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi.

Sonuç olarak, içinde bulunduğumuz dünya düzeni, dayattığı değişim isteğiyle toplumları ve yerleşimleri etkilemektedir. Buna bağlı olarak somut ve somut olmayan kültürel mirasımız da sürekli bir değişim hâindedir. Tarım alanları terk edilebilir veya başka bir işlevle kullanıma açılabilir, kırsal yerleşimler ıssızlaşarak bir zamandan sonra harabeye dönebilir, gelenek ve görenekler gelişebilir veya unutulabilir; kentler ise vaat ettikleriyle gençler için daha çekici fırsatlar sunabilir ve kırsalı bu sürat sınırı bilmeyen yaşamın kaybedeni hâline getirebilir. Bu değişikliklerin tamamı, kültürel mirasına sahip çıkmaya çalışan toplulukları etkileyeceğinden; direnmeyi gerekli kılan tek gerçeğin, yani kültürel mirasın, yerleri benzersiz kılan, insanları birbirine bağla-

yan ve farklı kimliklerle topluluklar yaratan rolüyle mutlaka günün şartlarına uyumu gözetilerek yönetilmesi gerekliliği unutulmamalıdır.

Tesekkür

Bu çalışma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmeye hak kazanarak 2021’de tamamlanmış “Tarihten Günümüze Lüleburgaz Odaklı İşkân Politikalarını Şekillendiren Göç Hareketliliğinin Bölge Kırsalına Etkisi” başlıklı araştırma projesinden üretilerek geliştirilmiştir. MSGSÜ BAP Koordinasyon Birimi’ne bu çalışmamızın üretildiği araştırma projemizi desteklemeye uygun buldukları için; proje ekibinden Soner Çalış’a göç alanındaki uzmanlığıyla yol göstericiliği için; yine proje ekibinden mezunumuz Atalay Akpınar’a özellikle proje yazım sürecinde sunduğu katkılar için; 2018’de Lüleburgaz kırsalını birlikte deneyimleme fırsatı yakaladığımız Planlama Atölyesi IV dersi Kırsal Yapı ve Kırsal Gelişme analitik etüt grubu üyesi mezunlarımıza titiz araştırmaları için; saha çalışmalarımızı kolaylaştıran Lüleburgaz Belediyesi’ne verdikleri destekler için; araştırmalarımızı derinleştirmemize imkân sağlayan köy muhtarlarına ve kaynak kişilere de paylaştıkları değerli bilgiler için çok teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Akhtar, S. (2018). Coğrafi olarak yerinden olma travması. N. Keskinöz Bilen (Der.), *Psikanaliz ve göç: Gitmek mi kalmak mı?* içinde (ss. 26-63). İstanbul: İthaki Yayınları.

Amescua, C. (2013). Anthropology of intangible cultural heritage and migration: An uncharted field. In L. Arizpe & C. Amescua (Ed.), *Anthropological perspectives on intangible cultural heritage*, (ss. 103-120). Heidelberg: Springer.

Avrupa Konseyi. (2005). *Convention on the value of cultural heritage for society*. 01.11.2022 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> adresinden erişilmiştir.

BM. (2017). *Yeni kentsel gündem*. 01.11.2022 tarihinde <https://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Turkish.pdf> adresinden erişilmiştir.

Cengizkan, A. (2004). *Mübadele konut ve yerleşimleri*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik* (İ. Türkmen ve M. Beşikçi, Çev.) (2. basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Coşkun, S. (2016). Miras koruma yoluyla kentlilik bilincini güçlendirmek ve kaçırılmış bir fırsat olarak Emek Sineması. *Mimarist*, 3, 52-62.

Dallam, T., Covel, J. ve Bent, J. T. (1893). *Early voyages and travels in the Levant*. London: Hakluyt Society.

Dinçer, İ. (2013). Kentleri dönüştürürken korumayı ve yenilemeyi birlikte düşünmek: “Tarihi kentsel peyzaj” kavramının sunduğu olanaklar. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 1(1), 22-40.

Duman, Ö. (2009). Atatürk döneminde Balkan göçmenlerinin iskân çalışmaları (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 43, 473-490.

Dündar, F. (2000). Balkan Savaşı sonrasında kurulmaya çalışılan muhacir köyleri. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 82, 52-54.

Edirne Valiliği. (2014). *Edirne merkez vilayet salnamesi, Edirne il yillđi, H.1319-M.1901*, Cilt II. Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Efiloğlu, A. (2007). *İttihat ve Terakki’nin azınlık politikası* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Engin, R. (2010). Geçmişten günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşi ve Bektaşi süreklileri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 371-404.

Eres, Z. (2014). Erken Cumhuriyet döneminde çağdaş kırsal kimliğin örnekleme: Planlı göçmen köyleri. *Mimarlık Dergisi*, 375, 58-63.

Eres, Z. ve Akın, N. (2010). Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan planlı kırsal yerleşmeler. *İTÜ Dergisi Seri A: Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 9(1), 79-90.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.

Gallica. (2021, 21 Ocak). *Vilayet d'andrinople: Sandjak indépendant de Tchataldja et partie européenne du vilayet de Constantinople*. 21.01.2021 tarihinde <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10104055m> adresinden erişilmiştir.

Geray, C. (1970). Türkiye'de göçmen hareketleri ve göçmenlerin yerleştirilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(4), 8-36.

Giglietto, D., Ciolfi, L. ve Bosswick, W. (2021). Building a bridge: Opportunities and challenges for intangible cultural heritage at the intersection of institutions, civic society, and migrant communities. *International Journal of Heritage Studies*, 28(1), 74-91.

Gökpinar, B. (2020). 1712 tarihli avâriz defterine göre Bergos (Lüleburgaz) kazası. *FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 15, 63-98.

Göral, D. (1963). *Lüleburgaz ilçesi monografyası* (Yayımlanmamış bitirme tezi). İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.

Görünüm. (2017, 5 Temmuz). 'Örnek bağ'da otlar biçildi! 07.11.2022 tarihinde <http://gorunum-gazetesi.com.tr/haber/42941/ornek-bagda-otlar-bicildi.html> adresinden erişilmiştir.

Gültekin, M. (2017, Ağustos). Lüleburgaz Hamitabat ve Ertuğrul Köy'ün kuruluş belgesi. *Arca-dia Dergisi*, 40-41.

Güzel, M. Ş. (2014). Bir savaş suçu olarak Doğu Trakya'da Yunanistan tarafından Türklere yapılan etnik temizlik harekâtı (1920-1922). *Akademik Bakış Dergisi*, 8(15), 133-159.

ICOMOS. (2014). *İnsani değer olarak miras ve peyzaj-Floransa bildirgesi*. 01.11.2022 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_troo34808001536912096.pdf adresinden erişilmiştir.

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. A. B. Hacımirzaoğlu (Yay. Haz.), *75 yılda köylerden şehirlere içinde* (ss. 249-268). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kahvecioğlu Ağbaba, D. ve Furat, M. (2019). Göç, kimlik ve kültür: Bor'daki mübadiller örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 156-175.

Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2013). *Bildiğimiz tarımın sonu: Küresel iktidar ve köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri. (2022, 27 Eylül). *Halk kültürü*. <https://kirklarelienvanteri.gov.tr/halk-kulturu.php> adresinden erişilmiştir.

Kiel, M. (2003). Lüleburgaz. *İslam Ansiklopedisi içinde* (ss. 255-256). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, M. (2007). Rahova. *İslam Ansiklopedisi içinde* (ss. 424-425). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kurhan, Y. (2014). Eskitaşlı Köyü monografisi. *Istanbul University Journal of Sociology*, 2(10-11), 44-59.

Labadi, S. (2011). Intangible heritage and sustainable development: Realistic outcome or wishful thinking? *Heritage & Society*, 4(1), 115-118.

Levitt, P. (2005). Building bridges: What migration scholarship and cultural sociology have to say to each other. *Poetics*, 33(1), 49-62.

- Lüleburgaz Belediyesi. (2018). *Lüleburgaz Belediyesi 2017 yılı faaliyet raporu*. Kırklareli.
- Lüleburgaz Belediyesi. (2029). *Lüleburgaz Belediyesi 2019 yılı faaliyet raporu*. Kırklareli.
- Lüleburgaz Kaymakamlığı. (2019, 30 Mayıs). *Köyler*. 01.11.2022 tarihinde <http://www.luleburgaz.gov.tr/koyler> adresinden erişilmiştir.
- Nişanyan Yer Adları. (2021, 26 Şubat). *Ayvalı*. 07.11.2022 tarihinde <https://nisanyanmap.com/?yer=20510&haritasi=ayvalı%04%B1> adresinden erişilmiştir.
- Özdoğan, M. (1982). Trakya'da tarih öncesi araştırmalarının bugünkü durumu ve bazı sorunlar. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, 21-58.
- Özdoğan, H. (2016). *Kırklareli ili köy adları incelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Özgür, G. (2008). Balkan Savaşları ve sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında nüfus göçü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Pakyürek, B. (2019). *Yunan işgal sürecinde Lüleburgaz (1919-1922)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Purodran, N. (2010). *Temettuat defterlerine göre Lüleburgaz'ın sosyo-ekonomik ve demografik yapısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Sarantalı Köylüm. (2012, 10 Şubat). *Ertuğrul Köyü*. 11.04.2021 tarihinde <http://sarantalikoylum.com/sarantali-koylumgazetesi-12-sayi/> adresinden erişilmiştir.
- Sarıoğlu, M. (2014, 26 Mart). Bizim kuşak göç öyküleri. *Görünüm*. 07.11.2022 tarihinde <http://www.gorunumgazetesi.com.tr/yazar/1776/bizim-kusak-goc-oykuleri.html> adresinden erişilmiştir.
- Smith, L. ve Akagawa, N. (2009). Introduction. In L. Smith & N. Akagawa (Ed.), *Intangible heritage* (ss. 1-9). London: Routledge.
- Son Posta. (1936, 5 Aralık). *Trakya'da milattan evvel dahi Türklere ait olan bir kasaba: Lüleburgaz*.
- Suat, O. (1978). *Her yönü ile Lüleburgaz*. Lüleburgaz Kütüphane Binası Yapma, Onarma ve Yardım Derneği Yayını.
- TDK. (1962-1982). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü cilt I-XII*. Türkiye Dil Kurumu.
- Timor, A. N. (1992). *Orta büyüklükteki şehirler ve Lüleburgaz örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Trakya Gezi. (2012, 10 Kasım). *Poyralı, derin kökler*. 11.04.2021 tarihinde <https://www.trakya-gezi.com/poyrali-derin-kokler/> adresinden erişilmiştir.
- Trakya Gezi. (2016, 27 Mayıs). *Ertuğrul Köyü Kültür Evi; köklere yolculuk*. 11.04.2021 tarihinde <https://www.trakya-gezi.com/poyrali-derin-kokler/> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK. (2000). *Genel nüfus sayımı: İlçe toplamı (şehir-köy)* [Veri seti]. 07.11.2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusapp/idari.zul> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK. (2007-2021). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları: Belediye, köy ve mahalle nüfusları* [Veri seti]. 07.11.2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği. (2017, 18 Eylül). *Kırsalda nüfus kaybında ilk 10'dayız*. 01.11.2022 tarihinde <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/kirsalda-nufus-kaybinda-ilk-10dayiz> adresinden erişilmiştir.

Uç, L. (1942). *Lüleburgaz kazası monografyası* (Yayımlanmamış bitirme tezi). İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.

UNESCO. (2001). *Kültürel çeşitlilik evrensel bildirgesi*. 01.11.2022 tarihinde <https://www.unesco.org.tr/pages/180/17> adresinden erişilmiştir.

UNESCO. (2003). *Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi*. 01.11.2022 tarihinde <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/> adresinden erişilmiştir.

Vlachs. (2021, 12 Ocak). *Proeleusi mathiton ana oikismo & scholiko etos*. 12.01.2021 tarihinde <https://www.vlachs.gr/images/stories/astikisxoli/pinakas-2.3.html> adresinden erişilmiştir.

Werbner, P. (2012). Migration and culture. In M. R. Rosenblum & D. J. Tichenor (Ed.), *Oxford handbook of the politics of international migration*, (ss. 215–242). Oxford: Oxford University Press.

Yıldırım, S. (2012). Balkan Savaşları ve sonrasındaki göçlerin Türkiye nüfusuna etkileri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(16), 75-92.

Yolcu, M. A. ve Celepoğlu, S. K. (2020). Trakya'da yaşayan Amuca Bektaşilerinde Nevruz erkânı. *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*, 13(31), 1003-1024.

Özgün Makale

Milan Kundera'nın *Bilmemek* ve Dubravka Ugrešić'in *Acı Bakanlığı* Romanlarının Göçmenlikle İlişkili Travma, Yas ve Nostalji Süreçleri Bağlamında İncelenmesi¹

An Analysis of Milan Kundera's *Ignorance* and
Dubravka Ugrešić's *Ministry of Pain* in the
Context of Trauma, Grief, and Nostalgia
Processes Associated with Immigration

Emre KARABUDAK*
Mehmet KAYA**

Öz

Bu çalışmada Milan Kundera'nın *Bilmemek* ve Dubravka Ugrešić'in *Acı Bakanlığı* romanları göçmenlik deneyiminin sebep olduğu travma, yas ve nostalji süreçleri bağlamında incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle göçün travma, yas ve nostalji yaşantılarıyla ilişkisi; sonrasında göç, travma ve yas kavramlarının kurmaca edebiyattaki yeri üzerinde durulmuştur. Ardından çalışmanın konusunu oluşturan eserlerde göçün roman karakterlerinin psikolojik durumları üzerindeki etkisi, psikanalitik kuramdan faydalanılarak incelenmiştir. Sonuç olarak, roman karakterlerinin kurgu izleğindeki deneyimlerinin travma, nostalji ve yas teorilerinin göç konusunda önerdiği kavramlarla örtüştüğü, göç öncesindeki psiko-sosyal durumların göçün travma, nostalji ve yas süreçleriyle ilişkisine şekil verdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Travma, Yas, Nostalji, Metinlerarasılık.

Abstract

This study examines Milan Kundera's *Ignorance* and Dubravka Ugrešić's *Ministry of Pain* in the context of trauma, mourning, and nostalgia processes caused by the immigration experience.

¹ Makale başvuru tarihi: 07.09.2022. Makale Kabul tarihi: 21.09.2022.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Sakarya Üniversitesi, emre.karabudak@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8948-3867.

** Doç. Dr., Eğitim Bilimleri Bölümü, Sakarya Üniversitesi, mehmetkaya@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2659-3601.

Through this perspective, the relationship of migration with trauma, mourning, and nostalgia processes; then the place of migration, trauma, and mourning in fictional narratives were emphasized. In this context, the effect of migration on the psychological states of the novel characters in the works that are the study's subject has been examined using psychoanalytic theory. It has been concluded that the experiences of the novel characters in the fictional theme coincide with the concepts suggested by the trauma, nostalgia and mourning theories on migration. In addition, it is thought that the psycho-social situations before the migration shape the relationship of migration with trauma, nostalgia, and mourning processes.

Keywords: Migration, Trauma, Mourning, Nostalgia, Intertextuality.

Giriş

Bu çalışmanın kurgu düzleminde göçle ilişkili travma, yas ve nostalji süreçlerini incelemek ve karşılaştırmak üzere odağına aldığı metinler, Milan Kundera'nın *Bilmemek* ve Dubravka Ugrešić'in *Acı Bakanlık* isimli romanlarıdır.² *Bilmemek*, Çek asıllı, Fransız yazar Milan Kundera'nın Fransa'da 2000 yılında *L'ignorance* ismiyle yayımlanan romanıdır, 2001'de Aysel Bora tarafından Türkçeye çevrilmiştir. 1968'de Varşova Paketi'nin Çekoslovakya'yı işgali neticesinde Çekoslovakya'nın "Prag Baharı" olarak isimlendirilen liberalleşme sürecinin sonlanması ile ülkeden ayrılmak durumunda kalan iki göçmenin, Irena ve Josef'in, yurtsuzluk, hatırlama ve yabancılaşma süreçlerini konu etmektedir. Söz konusu işgal sonucunda oluşan siyasi baskılara dayanamayarak 1975 yılında Fransa'ya iltica eden Kundera, hemen tüm eserlerinde göçmenliğe ve sığınmacıların toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarına değinmiştir. Ashton Smith'e (2013) göre Kundera, *Bilmemek*'te daha önceki tüm eserlerinden daha yoğun biçimde göç ve memleket dönüş konusunu işlemiştir (s. 257). Kendi deneyimlerinden faydalandığı bu eserde Kundera'nın, kahramanları Irena ve Josef'i kendinin bir sözcüsü olarak kullandığı söylenebilir (İnal, 2016, s. 26). *Acı Bakanlık* ise Hırvat yazar Dubravka Ugrešić'in 2004 yılında *Ministarstvo boli* ismiyle yayımlanan romanıdır, 2010'da Ünver Alibey tarafından Türkçeye çevrilmiştir. 1991'de başlayan Yugoslavya İç Savaşı sırasında Zagreb'i terk ederek önce Almanya'ya, sonra Hollanda'ya iltica eden Tanja'nın nostalji, aidiyet ve yalnızlık süreçlerini hem yeni ülkeyle hem de annesiyle ilişkisi üzerinden ele almaktadır. Ugrešić, iç savaş sürecinde savaş ve milliyetçilik karşıtı bir tutum benimsemiştir. Bu sebeple Hırvat medyasının ve meslektaşlarının hedefi hâline gelmiştir. 1993'te kendisine yönelik baskı ve sözel şiddet hayatını sürdürmeyeceği düzeyde artınca, Hırvatistan'ı terk edip Hollanda'ya yerleşmiştir. *Acı Bakanlık*, hemen tüm eserlerinde sürgünle ilgili duygusal süreçleri işleyen Ugrešić'in, kadın perspektifinden göçü anlatmak bakımından en önemli romanı olarak görülmektedir (Veličković, 2009, s.3). Çalışmanın konusunu oluşturan romanların seçilmesindeki amaç, gönüllülük/zorunluluk bakımından farklı biçimlerde yerini yitiren karakterlerin yas, travma ve nostalji süreçlerini de farklı biçimlerde deneyimlemesi ve bu süreçlere dair farklı semptomlar göstermesidir. Bu seçimin, çalışmada odaklanılan kavramların kurmacadaki çeşitli temsillerini bir arada değerlendirme imkânı sunduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, ana karakterlerin kurgusal düzlemdeki yaşantılarının göçle ilintili travma, yas ve nostalji süreçleriyle ilişkisi değerlendirilecektir. Eserleri bu doğrultuda değerlendirmek için yakın okuma tekniği kullanılacaktır. Yakın okuma boyunca psikanalitik teorinin travma, yas ve nostalji süreçleriyle ilgili önermelerinden faydalanılacaktır.

² Metinlerin yakın okuması Türkçe çeviri üzerinden yapılmıştır.

Göç ve göçmenlik

Günümüzde göçlerin başlıca sebepleri arasında politika, çatışmalar, yoksulluk ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği olduğu söylenebilir. Geçimini temin etmek, birikim yapmak gibi nedenlerle yapılan göçler gönüllü göç; baskıdan veya savaştan kaçmak ve sürgün edilmek gibi nedenlerle yapılan göç ise zorunlu göç olarak isimlendirilmektedir (Gezici-Yalçın, 2017, ss. 23). Göç hem göçmen hem de ev sahibi olan birey ve toplulukları sosyal, ekonomik, psikolojik ve politik açılardan farklı biçimlerde etkilemiştir (Bhugra, 2004, s. 248). Psikoloji bilimi ve alt disiplinleri psikiyatri, psikanaliz, sosyal ve klinik psikoloji de bir süredir göç olgusunu daha iyi anlama ve göçmenlerin sıkça deneyimlediği problemleri anlama uğraşına devam etmektedir. Göçmenin yoğun biçimde deneyimlediği nostalji, depresyon, aidiyetsizlik ve pişmanlık gibi duygusal yaşantılar; ana vatandan uzaklaşmakla başlayan kimlik problemleri, travma ve yaşla ilintili psikososyal süreçler ve göçmenlerce sıklıkla travmatik olarak deneyimlenebilen uyum sorunları, göç sürecinin eşlikçisi kayıplar, kültür şoku ve ev sahibi topluluk tarafından ayrımcılığa ve damgalanmaya maruz kalmak, psikolojinin göçe ve göçmenlere dair ilgisinin temelini oluşturmaktadır (Derin, 2020, s. 46).

Göç eden birey ve topluluklardan bahsederken farklı kavramlara başvurulmaktadır. Bu kavramlardan mülteci, etnik kökeni, inancı, belirli bir sosyal gruba üyeliği veya politik görüşü nedeniyle vatandaşı olduğu ülkede kötü muameleye maruz kalmaktan korktuğu için oraya dönmeyen/dönemeyen kişileri tanımlar (IOM, 2004). Mülteciliğin bir alt dalı olarak ele alınabilecek sürgün ise yaşamak istediği yerin dışında yaşamaya mecbur edilen kişileri tanımlar. Fakat artık sürgünün eski anlamını yitirdiği, her mültecinin doğal olarak sürgün, her sürgünün de dolaylı biçimde mülteci olduğunu ifade eden bilim insanları vardır. Örneğin Kaminsky (1999), sürgünlüğün sınırları aşmaya yönelik bir değişim ve hareketlilik biçimi olması dolayısıyla ülke sınırları dışına atılmaktan ibaret olarak tanımlanamayacağını iddia eder (s. 7). Rama'ya (1981) göre ise sürgün artık anavatanından kovulan kişiyi değil; zulümden, hapisten ya da ölümden kurtulmak için ülkesini terk edenleri tanımlar (s. 336). Akhtar (1999) sürgün ve mültecinin birbirinin dil bilimsel ikizi olduğunu, dolayısıyla kavramların birbirinin yerine kullanılmasında sakınca olmadığını öne sürer (s. 124). Bu çalışmada sürgün ve mülteci kavramları, iç içe geçmiş anlamlarda kullanılmaktadır.

Akhtar'a (1999), göre göç süreci göçmenleri ve mültecileri psikososyal açıdan farklı biçimde etkileyerek ilerler (s. 128). İlk olarak göçmen, göç etmeye gönüllü olarak kendisi karar verirken mültecinin böyle bir seçim şansı yoktur. İkincisi, göçmen göçe kendini hazırlamak ve çevresiyle bu fikri paylaşmak için daha fazla zamana sahipken mültecinin bunun için çok az zamanı olur ya da hiç zamanı olmaz. Üçüncüsü, göçmenin göç etme sebebi nadiren travmatik yaşantılarla ilintilidir, mültecinin ülkesinden ayrılma sebebi ise genellikle travmatik sosyopolitik durumlarla ilintilidir. Dördüncüsü, göçmenin ana vatanını ziyaret edebilme hakkı ya da imkânı varken, mülteci için böyle bir durum genellikle söz konusu olamaz. Son olarak, iki grubun ev sahibi nüfus tarafından nasıl karşılandığı da değişebilmektedir. Göçmen genellikle daha az sosyopolitik yükü gelir ve bu nedenle ev sahibi ülke tarafından daha kolay kabul görebilir. Bu sebeple göçmenin mülteciye göre daha fazla misafirperverlikle karşılanması muhtemeldir.

Göç ve travma

Yunanca fiziksel yarayı ve yaralanmayı ifade eden travma kelimesinin günümüzdeki kullanımı, kişinin gündelik hayatını kesintiye uğratan, ansızın ortaya çıkıp korku ve tehdit uyandıran, kasıtlı veya kasıtsız tüm yaşantıları tümünü kapsar (Black, Woodsworth, Tremblay ve Carpernter,

2012, s. 192). Travmanın fizyolojik anlamını aşarak psikolojik süreçlerle ilişkilendirilmesinde, Freud'un (1920) travma sözcüğünü insan zihninin de bedeni gibi zarar görebileceğini, yara alabileceğini açıklamak üzere kullanması etkili olmuştur (Akt. Kogan, 2012, s. 23). Göç de beraberinde daima kayıplar ve kültür şoku getirdiği için travma sebebi olarak görülmektedir. Birey, yeni bir mekânla karşılaşmanın etkisiyle ana vatan kültürünün, kimliğinin, ana dilinin, alışkanlıklarının ve mekânsal anılarının kaybını deneyimler. Nostalji, izolasyon, depresyon, suçluluk ve hayal kırıklığı gibi duygusal süreçler de göçü travmatik bir deneyime dönüştürür (Batista-Pinto Wiese, 2010, s. 144; Çiftik, 2019, s. 209).

Kişiyi zihinsel süreklilik hissi yaşatan beklenen ortalama çevrenin (Hartmann, 1950, s. 76) yerini yabancı ve beklenmedik bir çevreye bırakmasıyla kültür şoku yaşanır (Garza-Guerrero, 1974, s. 414). Kişinin beklenen ortalama çevresi, psikolojik ihtiyaçlara karşılık veren fiziksel ortamdır. Yalnızca insanları değil, hayvanları, peyzajı ve nesnelere de içerir. Beklenen ortalama çevre, psikofizyolojik dengemizi korumamıza yardımcı olur. Beklenen ortalama çevrenin kaybı, yeni yere uyum sağlamaya çalışmak, ekonomik sıkıntılar çekmek ve yabancı hissetmek göçün stresli taraflarındandır. Geleneklerden uzak kalmak, algılanan sosyal desteğin azalması, aile üyelerinden ayrılmak, kültürün belirli bir oranda kaybı ve kendini ifade etme problemleri yaşamak da insanları zorlayarak göçü travmatik bir deneyime dönüştürebilir (Akhtar, 1999, s. 129; Kılınç, Yıldız ve Harmancı, 2017, s. 185). Akhtar'a (2018) göre göç, zorunlu veya gönüllü olması fark etmeksizin, zihinsel sürekliliği bozucu doğası gereği travmatiktir. Göçmenleri travma geçirmiş ve travma geçirmemiş olarak ayırmak söz konusu olamaz, daha az ya da daha çok travma geçirmiş olarak ayırmak mümkün olabilir (s. 26).

Göç ve yas

Yas, kişinin bir kayıp -ki bu bir insan, fikir, özgürlük ya da memleket olabilir- karşısında hissedilen keder, vicdan azabı ve suçluluk hislerini işlemekten geçirme biçimidir (Freud, 1915, ss. 19). Kişi, kaybına dair imgeleri, anıları ve beklentileri -bu uğraştan yorulana dek- tekrar tekrar canlandırmak suretiyle onu yitirdiği gerçeğiyle yüzleşir (Volkan, 2017, s. 41). Yasın akla getirdiği ilk kayıp biçimi ölüm olsa da Freud'a göre bu kayıp, ayrılmak ya da yabancılaşmakla da gerçekleşebilir ve kişi yalnızca kaybettiği nesne için değil, bu nesneyle ilişkilerini içeren karmaşık bağlar koptuğu için de yas tutar (Freud, 1915, s. 19; Humphrey ve Zimpfer, 2008, s. 167). Yasın tamamlanması ise kişinin kaybını unutmaması ve hayatından çıkarmasıyla değil, kaybın işaretlenmesiyle, yani yas tutan kişinin hayatının bir parçası hâline gelmesiyle (Leader, 2008, s. 32) gerçekleşir. Böylelikle kaybın zihinsel imgesi yas tutan tarafından geleceksiz kılınmış olur (Volkan, 2017, s. 52). Göç de yasla ilintili bir süreçtir, çünkü beraberinde daima memleketin, tanıdıkların, alışlageldik yiyeceklerin, şarkıların ve geleneklerin, saygınlığın, güvenliğin, tanıdıklık duygusunun ve önceki kimliğin kaybını içerir (Akhtar, 1995, s. 1057). Volkan (2017) göç süreçlerinin kişinin yas tutma ve/veya yas sürecine direnme yeteneği açısından incelenebileceğini, göçmenin kültür şoku ve uyum pratiklerinin yas sürecinin aşamalarıyla benzeştiğini öne sürmüştür (s. 30).

Akhtar'ın (2018) yerinden olmanın travmatik etkilerinin üstesinden gelebilmek için hazırladığı ve savunmacı ve onarıcı çabalar olarak isimlendirdiği sürecin aşamaları (s. 29), Kübler-Ross'un (1969) hazırladığı yasın beş evresi teorisiyle benzerlik gösterir (akt. Keskinöz Bilen, 2018, s. 16). Akhtar'ın (2018) savunmacı ve onarıcı çabalarının ilk aşaması olan ve göçmenin yeni gerçekliğine uyum sağlamaya çalışırken yasını, konumunu, göçmenliğini reddetmesini içeren ret, yasın inkâr aşamasını anımsatır. Göçmenin aslında tümüyle iyi bir yerden geldiğine inanmayı ve sanki hiç göç etmemişçesine oraya döneceğine dair düşler kurmasını içeren dönüş aşaması da inkâr

aşamasıyla benzerlik gösterir. Üçüncü aşama olan ve göçmenin artık geri dönemeyeceğini kabullenerek yeni yerini geride bıraktığı memleketine çevirmeye, böylelikle uzlaşmaya çalışmasını içeren kopyalama, yasın pazarlık aşamasına benzer. Göçmenin yücelttiği geçmişine dair anıların acı-tatlı anımsanışını ve ayrılığın ne kadar acı olduğunu fark etmenin yarattığı acıya kapılmasını içeren dördüncü aşama; kavuşma ile yasın depresyon aşaması benzerlik gösterir. Göçü tümüyle kabul ettikten sonra başlayabilen yaratıcılık ve yüceltimle travmanın üstünden gelmeyi içeren son aşama onarım ise yasın kabullenme aşamasını akla getirir (ss. 16-17).

Travmatik yer değiştirme ve yasla ilintili nostalji

Kültür şokuyla ilintili travma ve yas süreçleri, göçmenin kimlik istikrarını sekteye uğratabilmektedir. Chambers (1993), göçmenliği bu bağlamda “kesintili bir var olma ve farklı dünyalar arasında yitirilmiş bir geçmiş ile bütünleşmesi olanaksız bir geçmiş ile şimdiki zaman arasında kalma durumu” olarak tanımlar (s. 44). Nostalji, burada varlığını hissettirir. Ayrılığın ruhsal acısıyla (Freud, 1936, s. 16) yüzleşen göçmen, kaybettiklerine yatırım yapmaya, onları idealleştirmeye başlar. Akhtar (1996), bu durumda göçmenin, duygusal yoksunluk çeken ve tek oyuncuğu olan bir çocuğun anılarına sarılması gibi anılarına sarıldığını ve kendini daimi bir keşkeye inandırdığını ifade eder (s. 728). Göçle birlikte tetiklenen nostalji, yalnızca göçmeni ilgilendiren bir durum değildir. Göçle birlikte başlayan çok kültürlü hayata uyum sürecinde ev sahipleri de göçmenler gibi nostalji duyar. Fakat özlenen evlerin bağlamı farklıdır. Ev sahipleri göçün yarattığı değişimle birlikte geçmişteki yurtlarına dair zamansal bir nostalji hisseder, göçmenler içinse nostalji genelde somut bir eve/yere yönelir (Smeeke ve Jetten, 2019, s. 69).

Boym’a (2009) göre nostalji yalnızca sevilmiş bir şeye ya da kişinin sevilmiş olduğu bir yere karşı hissedilebilir (s. 14). Gönüllü ve zorunlu göçmenlerin nostalji deneyimi bu bakımdan ayrılır. Ülkesinden zorunlu olarak ayrılmış kişi, kendini edilgen ve reddedilmiş hisseder; bu durumun yarattığı narsistik hiddetten dolayı memleketini ve anılarını gönüllü bir göçmen gibi özlemle hatırlayamaz. Ayrılmaya zorlandığı için duyduğu bu öfke yüzünden geçmiş bağlarının çoğunu reddeder ya da bastırır (Akhtar, 2018, s. 43). Zorunlu göçmenin nostaljinin acı-tatlı hazına dalmasını engelleyen bir unsur da sağ kalım suçluluğudur. Göçmenin kaçıp kurtulduğu tehlike, sevdikleri için hâlâ devam etmektedir, bu durumun yarattığı yoğun suçluluk hissi, nostaljik gerilemeyi engeller. Tüm bu süreçlerin sonucunda zorunlu göçmen, tıpkı kendi sürgün oluşu gibi memleketinin olumlu imgelerini bilinç dışı düzeyde sürgüne göndererek intikam almış olur (Akhtar, 1999, s. 23). Böylelikle Volkan’ın (1999) zehirlenmiş nostalji diye isimlendirdiği durum yaşanır (s. 172). Nostalji yasın sürdürülmesi ve tamamlanması için gerekli ve istendik bir duygusal durumdur, fakat zehirlenmiş nostalji yas sürecinin ertelenmesine ve karmaşık bir hâl almasına sebep olur (İlhan ve Çevik, 2017, s. 113). Memleketini idealize edememek, zorunlu göçmeni mevcut yaşantısında yüz yüze geldiği problemlere karşı elverişli bir savunma aracından mahrum bırakır (Akhtar, 2018, s. 43).

Kimlik dönüşümü ve çok-kültürlülük

Beraberindeki tüm potansiyel olumsuzluklara rağmen göç, kimliğin olumlu bir biçimde değişmesine de sebep olabilir. Danforth ve Boeschoten (2011) yersizleşme ve yeni yurt edinmeyle ilgili süreçlerin kültürel yaratıcılık potansiyeli taşıdığını, göçmenlerin nostaljik biçimde geriye bakmayı sonlandırabildiklerinde yurtlarının neresi olduğunu bulmak yerine onu kurduklarını iddia eder (s. 24). Ugrešić (2003) sürgünü bütüncül bir değişim, tüm insanlığın gizli veya açık olarak taşıdığı, başka bir ülkede, başka biri olarak uyanmanın nasıl bir şey olacağına dair düşü gerçek-

leştirme şansı olarak görür (s. 137). Kristeva (1986), kişinin kendi diline, cinsiyetine ve kimliğine yabancı olmaksızın sıradanlık duygusunun çamuruna batmaktan kurtulamayacağını, yaratıcı bir ürün ortaya koymak için bir biçimde sürgün olmanın neredeyse şart olduğunu ifade eder (s. 50). Winnicott (1957) ise evden ayrılmanın kişiye kendini başka türlü deneyimlemek ve geçmişe daha uzaktan bakabilmek için bir imkân sunduğunu öne sürer (s. 107).

Bu dönüşüm imkânı, travma ve yas süreçleriyle doğrudan ilintilidir; çünkü göçmen ancak yasını tamamlayarak biri diğerini dışlamaksızın kendini iki kültüre ait hissedebilir, otantik ve özgün bir kimlik kurabilir (Akhtar, 1995, s. 1070). Bu bağlamda göçmenlik, üçüncü bir ayrılma-bireyleşme olarak görülmüştür. Mahler (1975), kuramında bebeklikten çocukluğa geçişi ayrılma-bireyleşme süreciyle açıklamıştır (s. 63). Kramer (1980) bu yaklaşımdan hareketle ergenliği ikinci ayrılma-bireyleşme olarak isimlendirmiştir (s. 423). Colarusso ise (1990), göçerliği üçüncü ayrılma-bireyleşme olarak tanımlar (s. 188). Göç eden yetişkinlerin kişilikle ilgili geçirdiği süreçler, çocukların ve ergenlerinkinden çok daha derin ve karmaşıktır; çünkü bu kişiler ruhsal olarak zaten hayli yapılanmış, dürtüleri ve genital yapıları kaynaşmıştır (Akhtar, 1999, s. 129).

Akhtar (1999), göç sonrası kimliğin dönüşümünü dört aşamalı olarak tanımlar. İlk aşamada sevgi ya da nefretten çift-değerliliğe geçiş söz konusudur. İdealize edilmiş “tamamen iyi” imgeler ile “tamamen kötü” imgeler bütünleşerek hibrit bir kimlik oluşturur. İkinci aşama yakınlık veya uzaklıktan istendik mesafeye geçişi içerir. Göçmen, önceki kültürünü idealleştiren etno merkezci geri çekilmeden de kendi kültürünü tamamen yok sayarak yeni kültüre uyum sağlamaya çalıştığı fobi karşıtı benzeşimden de vazgeçerek ideal konumunu bulur. Üçüncü aşama, dün ve yarından bugüne geçişi içerir. Göçmen nostalji yoluyla geçmişine aşırı yatırım yapmaktan da kayıp nesnelerini yok sayarak geçmişin koruyuculuğuna sığınabilmekten feragat etmekten de vazgeçerek şimdide, anlamlı bir yaşam sürer. Son aşamada göçmen menşe ülkesiyle yeni ülkesi arasında kurduğu zihinsel benimki-seninki bölünmesini terk eder. Bizlik deneyimleri arttıkça benimki ve seninki alanları, yerini bizimkine bırakır. Bu süreçlerin çok uzun zaman alabildiğini, pek çok gerileme ve tıkanma içerebildiğini ve her göçmen için doğrusal biçimde ilerlemediğini belirtmekte fayda vardır.

Edebiyatta göç, travma ve yas

Yeni bir ortamda, ana dilinden ve anavatanından uzakta, yabancı olduğu bir hayata başlayan göçmen, yeni bir kendilik, dil ve dolayısıyla edebiyat üretmek durumundadır (Hall, 1987, s. 45). Sakallı’ya (2018) göre göçle ilintili gurbet, yabancılık, memleket, hasretlik ve gariplik gibi temaların oluşturduğu izlek hem Türkiye hem dünyada göçmen edebiyatının kurucu ögesidir (s. 12). Bu edebiyat yeni dünya edebiyatı, diaspora edebiyatı, ulusötesi edebiyat, çok kültürlü edebiyat, çok dilli edebiyat ya da ikinci dilde edebiyat gibi çeşitli biçimlerde isimlendirilmektedir. Göçmen edebiyatı, sadece ana dilde, ikinci dilde veya melez bir dilde yazmaktan ibaret değildir. Kristeva’ya (1991) göre göçmen olmakla deneyimlenen türlü çeşit psikososyal süreç bellekte kendine yer bulur ve bir yabancılık bilinci oluşturur. Bu bilinç yabancıyı, yabancılık bilinciyle diller ve kimlikler arası bir koridorda dolaşan, gölgesine vefalı biri hâline getirir. Göçmen yabancılığını, yaratıcılığını, sesini ve metaforlarını bu eşikte ortaya koyarak edebiyatını oluşturur (s. 83).

Tıpkı göç gibi, travma konusu pek çok çağdaş sanat dalında kendine yer bulmakta, edebiyat, sinema, müzik ve fotoğrafçılık gibi çeşitli sanat disiplinleri vasıtasıyla ifade edilmektedir. Travma çalışmalarının gelişmesiyle travma edebiyatı da savaş, işkence, göç, cinsel istismar, cinsiyetçilik, ırkçılık ve sömürgecilik gibi çeşitli olumsuzluklara sebep olan psikososyal süreçleri birey ve topluluk bakışıyla ele alarak bellek ve kimliğin bu süreçlerden nasıl etkilendiğiyle ilgilenmiş-

tir (Odabaşı, 2020, s. 7). Travma edebiyatı yazarları, travmayı sosyal adaletsizliğe dair bir kanıt ve yıkıcı sosyokültürel kurumların kaçınılmaz sonucu olarak görür ve okuyucuya bunu sosyal ve tarihî arka planlar üzerinden aktarır (Vickroy, 2015, s. 1).

Edebî eserlerin travmayı dile getirmek konusunda neden daha elverişli olduğu ve travmanın bu anlatıları nasıl şekillendirdiği konularıyla ilgilenen Pederson (2018), objektif arşivcilik dilinin travma deneyimini tam manasıyla aktarabilmekte yetersiz olduğunu ifade eder (s. 98). Whitehead (2004) travmanın edebiyatla aktarımının, travmayı kavramsallaştırabilmek adına yeni yollar açtığını ve arşiv yazınının travmaya dair ne hatırlandığıyla ilgilenen odağını travmanın nasıl ve niçin hatırlandığına çevrildiğini iddia eder (s. 4). Travma edebiyatı, bahsedilen bu şahitlik ve sempati hislerini, kendine has teknikler kullanarak oluşturur. Balaev (2008) travma edebiyatında sıkça rastlanan doğrusal olmayan bir olay örgüsü kurmak, bozulmuş bir kronoloji kullanmak gibi tekniklerle travmadan kaynaklı zihinsel karmaşa ve zamansal parçalanmışlığı ifade edildiğini belirtir (s. 159).

Yas ise hem bireysel hem toplumsal boyutuyla edebiyatla ilişkilidir. Durkheim (1912) yası, bireysel bir yaşantı olmanın ötesinde, toplumsal bir ödev olarak tanımlamakta; tetikleyen şahsi duygular değil, topluluğun dayattığı görev olduğunu ifade etmektedir (s. 36). Klein (1940) ise içsel nesnelimiz –çevremizin bilinç dışımızdaki temsili- bizimle yas tuttuğunda bunun yas sürecini kolaylaştırdığını iddia etmektedir (s. 127). Leader'a (2008) göre ortak yas, kişiye kendi yasını ifade etme imkânı verir, kederin sergilenmesi bireye kendi kayıplarına erişme yolu gösterir. Toplumsal olan bireysel olanı kolaylaştırır, birey başkalarının kederlerini nasıl yansıttığını, yaslarını nasıl tuttuğunu referans alarak kendi yasını tutmanın bir yolunu bulmaktadır. Yasların diyalogu olarak adlandırdığı bu süreç bireyin nasıl yas tutulduğunu öğrenebilmek ve yasını tamamlayabilmek için üçüncü şahıslara tanık olmaya ve onların tanıklığına ihtiyaç duymasını içermektedir (s. 73). Yasların diyalogu bağlamında sanat ve edebiyat, bireyin yasın ifade biçimlerinden kendine daha uygun olanı bulabilmesine, yasını başlatabilmesine, sürdürebilmesine ve nihayet tamamlayabilmesine yardımcı olmaktadır (Leader, 2008, s. 83-84).

***Bilmemek*'te göçle ilintili travma, yas ve nostalji süreçlerinin temsili**

Bilmemek, Çek göçmen Irena'nın, 1968 Varşova Paktının Çekoslovakya'yı işgalinden sonra sığındığı Fransa'da başlar. 1989'da Kadife Devrim ile Çekoslovakya'nın iktidardaki Komünist Partisi devrildiğinde, Irena sürgünde geçirdiği yirmi yılın ardından, çevresinin ısrarıyla memleketine dönmeye karar verir. Bu yolculuk sırasında tesadüfen, Prag'daki eski hayatında kısa bir süre için sevgilisi olan ve kendisi gibi iltica ederek Danimarka'da yaşayan Josef ile karşılaşır. Romanda göçmenlik, eve dönüş, aidiyet ve nostaljiyle ilgili yaşantılar her iki karakterin gözünden ele alınmış, yerinden olmak travmatik bir deneyim olarak aktarılmıştır.

Rossi (2005), travma ve sürgünün birbiriyle ilişkili olduğunu, sürgünün ardından yaşanan coğrafi, dilsel ve psikolojik uzaklaşma durumunun parçalanmış kimlikler yarattığını belirtir (s. 212). *Bilmemek*'te, politik düzen değişikliğinin ardından ülkesi sürgündeki Irena için yeniden ziyaret edilebilir hâle gelir. Öncesinde iltica, ihanetlerin en kötüsü olarak kabul edilmekte ve iltica eden vatandaşlar gıyaben mahkûm edilerek yakınlarının onlarla ilişki kurması engellenmektedir (Kundera, 2001, s. 18). Fransız arkadaşı Sylvie onu ülkesine gitmeye, büyük dönüşe ikna etmeye çalışır fakat Irena yirmi yıldır hayatının Fransa'da olduğunu, artık oraya ait olduğunu düşünmektedir. Yine de evini ziyaret etmeye karar verir. Eve ve kimliğine dair bu çelişkili tutum, sığınmacılığının ilk zamanlarında Irena'nın yaşadığı nostaljide kendini daha net biçimde belli eder. Gündüz düşleri ve rüyaları ikiye ayrılır. İş yerinde bir konuşma esnasında aniden memle-

ketindeki bir kırılık yolun görüntüsü gözünde belirip söner. Metroda bir saniyeliğine Prag'ın yeşil bir semtini ve ağaçlarını görür gibi olur. Rüyalarında ise durum tam tersidir: kimi zaman yanlış uçağa binip Çekoslovakya'ya indiğini ve Çek polisinin onu karşılamak üzere orada olduğunu görür. Bazı rüyalarında ise bir Fransız kasabasında dolaşırken ellerinde biralarla –burada biranın Çeklerin yerel içkisi olduğu vurgulanır- Çekçe küfrederek ona doğru koşan kadınlar görür. Bu rüyalardan her seferinde Prag'da olduğunu sanarak uyanır (Kundera, 2001, s. 17-18). Göçmen için yoğun bir duygusal anlam kazanan insan dışı çevre, özellikle doğal çevresidir ve genellikle bir özlem nesnesi hâline gelir (Grinberg ve Grinberg, 1989, s. 162), Çek kırsalı da Irena için böyle bir arzu ve özlem nesnesi olmuştur. Volkan (2017), tuttıkları yası herhangi bir sonuca bağlamaksızın yaşayanları “sürekli yas tutanlar” olarak adlandırır ve sürekli yas tutanların ortak rüyalara sahip olduğunu belirtir ve bunu kolektif travmanın bir sonucu olarak görür (s. 46). Hunt (2010) travmatik bir deneyimin ardından anıların bilinçli bir anlatı biçimini alana dek bilinçdışı fikirler” olarak kaldığını belirtir (s. 63) Travmatik bir sürecin ardından hayatı sürdürenler bu süreçlerle ilişkili anıları bastırdıklarında, bu süreçler bilinç dışında işlenerek açıklaması güç davranışlar ve rüyalarla ifade yolu bulmaktadır (Caruth, 1995, s. 38; LaCapra, 2001, s. 126). Irena da başta kocası Martin'in, sonra kendisi gibi iltica etmiş Polonyalı bir arkadaşının aynı düşleri gördüğünü öğrenir ve tüm sığınmacıların aynı düşleri gördüğünü düşünür (Kundera, 2001, s. 17).

Irena'nın dönüşle ilgili kararsızlığının sebeplerinden biri de iltica edenlere yönelik aforozun zamanla yumuşamasıyla, üç yıl önce annesinin Fransa'ya yaptığı ziyarettir. Marlin'e (1997) göre göç, bilinç dışı düzeyinde ebeveynleri terk etme, talepkâr veya kontrolcü bir ebeveynden intikam alma ve baskıcı bir ilişkiden kurtulma arzusunu ifade edebilir (s. 246). Çünkü bilinç dışında ebeveyn, ana dil ve memleket imgeleri ilintilidir. Irena için de durum kısmen böyledir. Annesi üvey erkek kardeşine merhametli biçimde davranırken Irena'ya yaklaşımı daima serttir, bunu Irena'yı “aşırı duyarlılığından” kurtarmak için yaptığını iddia etse de Irena'nın üstündeki yıkıcı etkisini keyif alarak sürdürmüştür. Irena onun yanında kendini daima daha az güzel ve daha az zeki hisseder, çirkin ve budala olmadığından emin olmak için sık sık aynaya bakma ihtiyacı duyar (Kundera, 2001, s. 20-21).

Irena on yedi yılın ardından yaşlandığını düşündüğü annesini göreceği için heyecan ve merhametli bir bekleyişe girer. Fakat annesinin Paris'e gelir gelmez söylediği birkaç söz üzerine on yedi yıldır aralarında hiçbir şeyin değişmemiş olduğu izlenimine kapılır. Üstelik annesi on yedi yıldır Paris'te sürdürdüğü hayatıyla da pek ilgili görünmemektedir. Irena'ya durmaksızın Prag'dan, orada yaşayan tanıdığı ve tanımadığı insanlardan söz eder. Irena fırsat bulup kendi hayatıyla ilgili konuşmaya çalıştığında söylediklerinin annesine ulaşmadığını hisseder. Annesini İsveçli sevgilisi Gustaf'la tanıştırdığında ikili, diyaloglarını Irena'nın pek bilmediği bir dil olan İngilizce sürdürür. Aslında annesi de bu dili iyi bilmemektedir, fakat kötü telaffuzuna ve otuz kelimelik sözcük dağarcığına rağmen büyük bir özgüvenle konuşarak Gustaf'ı etkiler. Irena için Çekçe eski, Fransızca yeni kimliğinin dilidir. Fakat annesinin ziyareti boyunca ne artık kendisine tanıdık bir yabancı gibi gelen Çekçeye ne de yeni kimliğiyle özdeşleştirdiği ve sergilemek istediği Fransızcaya yeterli duygusal yatırımı yapabilmiş hisseder. Karakterin iki dille de aksak biçimde ilerleyen ilişkisi, iki kimliğiyle ve ülkeyle kurduğu aksak ilişkinin iz düşümü olarak roman boyunca yer değiştirerek tekrar eder. İki karakterin de nostalji hissetmesinde ve göçe dair travmatik süreçleri yeniden anımsamalarında ana dilin etkisi yadsınmaz. Grinberg'e göre (1989) kişinin ana dili, hiçbir zaman başka bir dili konuşan bir ülkede yaşarken olduğu kadar libido ile dolu olmaz (s. 158). Çünkü göç esnasında kimlik, bebeklikten çocukluğa ya da çocukluktan ergenliğe geçişte olduğu gibi yeniden kurulur (Akhtar, 1999, s. 129). Bu yüzden bilinç dışı düzeyde ilk nesne ilişkilerinin kurulumu tekrarlanır. İlk nesne ilişkileriyle ilgili tüm bebeklik deneyimleri, anı-

lar ve duygular ise ana dille ve anne imagosuyla bağlantılıdır. Göçmen, başlangıçta ana dilinin “sessel kundağı”na yapışarak yeni dili değersizleştirir. Ana dilini ise her şeyin ifadesini mümkün kılan bir dil olarak yüceltir (Akhtar, 1999, s. 129). Yeni dili öğrenmek annenin ya da ana vatanın kaybına ilişkin endişeleri tetikleyeceğinden ertelenebilir, başarılabilir (De Coster, 2018, s. 183). Grinberg ve Grinberg (1989), geri dönüş düşüncesinin aldatıcı olduğunu, göçmenin hem kendisinin hem memleketinin değiştiğini fark ederek hayal kırıklığına uğradığını ifade eder ve bu durumu geri dönüşün yararı olarak isimlendirir. Geri dönüşün acısıyla birlikte ana dili duymak göçmenlerde geçmiş travmaları tetikleyebilir (s. 165).

Annesinin ziyaretiyle on yedi yıl öncesinde bıraktığını düşündüğü aşşğılık ve güçsüzlük duygularını yeniden içinde bulan Irena, annesini yolcu ettikten sonra Paris’teki hayatı ve sığınmacılığını yeni bir bakış açısıyla değerlendirir:

Havaalanından dönüşt, Irena en üst kattaki dairesinde, kavuştuğı sakinlik için yalnızlığının sağladığı özgürlüğün tadını çıkarmak için pencereye gitti. Çatılara, birbirinden acayip biçimlerdeki bacaların çeşitliliğine ve uzun zamandan beri onun gözünde Çek bahçelerindeki yeşillığın yerini alan o Paris yeşilliklerine baktı ve burada ne kadar mutlu olduğunu fark etti. İltica etmesinin bir mutsuzluk olduğunu her zaman için kesin bir gerçek gibi kabul etmişti. Ama o anda bunun bir mutsuzluk yanılması, insanların bir sığınmacıya bakış tarzının doğurduğu bir yanılma olup olmadığını soruyor kendine (Kundera, 2001, s. 21-22).

Irena bu düşünce ve tereddütler içinde Prag’a gider. Havanın beklenmedik biçimde ısınması sebebiyle yanında getirdiğı kıyafetten daha ince bir kıyafete ihtiyaç duyar. Giyim mağazalarında hâlen komünizm döneminden alışık olduğu biçimde kıyafetler satılmaktadır. Denediğı elbiseler kendisine uzak geçmişini hatırlattığı için bunalsa da acelesi olduğu için birini satın alır. Yürürken önünden geçtiğı bir aynada kendisini görünce afallar; gördüğü kadın bir başkası, hayatını Prag’da kalarak sürdürmeyi seçse olacağı kişidir. Hunt’a (2010) göre travmatik bir deneyim yaşayan insanlar kendilerine yaşadıkları tramvayı anımsatacak yeni bir olay olması ihtimaline karşı tetiktedir. Böylesi bir durumla karşılaştıklarında diğer insanlardan çok daha hızlı tepki verirler (s. 64). Irena kendisini güçsüz, zavallı ve acınacak biçimde uysal görmesine sebep olan elbiseyi hemen çıkarıp eski elbisesini giyer. Çünkü yansımasını görünce geçmişindeki tuzakların kaybolmadığı, kendisini bekledikleri izlenimine kapılmıştır (Kundera, 2001, s. 27-28).

Prag’da buluştuğı arkadaşları da Irena’ya annesiyle yaşadığına benzer bir düş kırıklığı yaşattır. Onlarla buluşmak için bir restoranda yer ayırtan Irena, dostluklarını yeniden kazanmak için Paris’ten bir hediye mahiyetinde Bordeaux şarabı getirir. Arkadaşları şarap yerine yerel içkileri olan birayı tercih ettiklerini söyleyince Irena onları ayıran şeylerin altını çizen bir hediye seçmiş olduğu için kendi suçlar. Şarabı reddederken aslında reddettiklerinin kendisi olduğunu düşünür (Kundera, 2001, s. 30-31). Irena’nın geri dönüşün yarasını aldığı söylenebilir. Çünkü arkadaşları hem ikramını reddetmiş hem de tıpkı annesi gibi onun hayatıyla, ayrı geçirdikleri yirmi yılda neler yaptıklarıyla ilgilenmemişlerdir. Kendisini dinleyen birini bulduğunda Irena, “Herkes bizim rahat bir hayat yaşamak için gittiğimizi düşünüyor. Yabancı bir dünyada kendine küçücük bir yer edinmenin ne kadar zor olduğunu bilmiyorlar” der. Etrafında bira içerek Çekçe konuşan arkadaşları, göçmenliğin ilk zamanlarındaki kâbusunu hatırlamasına sebep olur. Kendisini yeniden savunmasız hisseder (Kundera, 2001, s. 33-34).

Irena bu duygulara ve düşüncelere kapılsa da artık Prag’a daha sık gidip gelmesi, hatta oraya yerleşmesi söz konusudur. Çünkü sevgilisi Gustaf’ın çalıştığı şirket Prag’da bir bayilik açmıştır ve oradaki işlerle Gustaf ilgilenmektedir. Bu sebeple Prag’a daha sık seyahat etmeye başlar. Seyahatlerinden birinde, havaalanında, çok eskiden kısa süreliğine sevgili oldukları Josef’le karşıla-

şır. Onu hemen tanıyıp konuşmaya başlar. Josef de Danimarka'ya iltica etmiştir. Çekoslovakya'ya geri dönmemiştir, bu ilk ziyareti olacaktır. Josef farklı bir şehre gideceği için Prag'da Irena'dan ayrılır, fakat gitmeden bir araya gelmek üzere sözleşirler. Josef için "geri dönüşün yarısı" doğup büyüdüğü kente varıp annesinin mezarını ziyaret etmek istemesiyle başlar. Mezarlığın çevresinde eskiden boş bir arazi varken şimdi bir viyadük inşa edilmiştir, bu yüzden bulmakta zorlanır. Annesinin mezarını bulduktan sonra çevredeki diğer mezarlardaki isimleri okudukça ölümü kendisine hiç bildirilmemiş akrabalarının olduğunu fark eder ve hüsrana uğrar. Abisi ve yengesinin evine giderken şehrin her yerinde bu hüsrana ve kayıp duygusu ona eşlik edecektir:

Dönmeden önce kendini bildik yerlerle, geçmiş hayatıyla yüz yüze tahayyül etmiş ve sormuştu: Duygulanacak mıydı? Soğuk mu, sevinçli mi, üzgün mü olacaktı? Hiçbiri değil. Yokluğu sırasında görünmez bir süpürge gençliğinin manzaralarının üzerinden geçmiş ve ona tanıdık gelen her şeyi silip yok etmişti; beklediği yüzleşme gerçekleşmedi. (Kundera, 2001, s. 41)

Josef bu duygular içinde abisinin evine gider. Aslında bu ev tüm aileye aitken mülkiyetle ilgili çeşitli süreçler sonucunda önce ellerinden çıkmış, sonra abisi evi kendi üstüne almıştır. Bundan dolayı gergin başlayan görüşme, Josef'in evdeki hakkından feragat edeceğini söylemesiyle rahatlar. Evde yaptıkları değişiklikleri göstermek için onu odalarda dolaştırırlarken, duvarda kendisine ait bir tabloyu görür. Ülkeden ayrılmaya karar verdikten sonra çok çabuk hareket etmesi ve niyetini gizli tutması gerektiğinden evinin anahtarlarını postaya vererek abisine göndermiştir. Danimarka'ya varınca telefon açarak devlet el koymadan dairesinde hoşuna giden ne varsa almasını rica etmiştir. Akhtar (1999), aniden ayrılmak zorunda kalmanın kişiyi veda töreninin koruyuculuğundan mahrum bırakacağını ve böylelikle öngörülse yasın olanaksızlaşacağını, benzeşim süreçlerin karmaşıklaşacağını ifade eder (s. 123). Josef için kimseyle vedalaşmadan ayrıldığı memleketinin yası oldukça karmaşık bir hâl alır. Çünkü Çekoslovakya'da yaşarken de güçlü bağılıklar hissetmemektedir. Ailesiyle inanç pratikleri bakımından çatışmış, onları kıskırtmaktan keyif aldığı fark etmiştir. Bu farkındalık meslek seçimini de etkilemiştir. Aile geleneğini reddederek doktor değil, veteriner olmuştur. Ülkedeki son gününde, fazla bağılılık hissetmese de vedalaşmak için aile evine uğrar. Fakat yeni rejimi destekler nitelikte bayraklar astıklarını görünce vedalaşma gereği duymaz. Tek bir hayatı olduğunu, onu da orada yaşamak istemediğini düşünerek ülkeyi terk eder (Kundera, 2001, s. 44-50).

Memleketinde "bir ölünün utangaçlığına" bürünen Josef, otele dönünce abisinin kendisine verdiği eski eşyaları içinde günlüğünü bulur. Günlükteki el yazısının kendi el yazısıyla aynı olmasına öfkelenir. Çünkü ne yazılanlar ne de onları yazan kişi kendisine tanıdık gelmez, geçmişini özlemle hatırlayamaz (Kundera, 2001, s. 54-60). Josef'in memleketine ve memleketindeki kendiliğine dair imgeleri reddetmek veya bastırmak suretiyle, Irena'nın tersine, "zehirlenmiş" bir nostalji hissettiği söylenebilir. Tanrısal anlatıcı da bu bölümde araya girer ve bir doktor olsa hastanın "nostalji yetersizliğinden" ya da "belleğindeki mazoşist deformasyondan" rahatsız olduğu teşhisini koyacağını belirtir. Josef'in zehirlenmiş nostaljisi, henüz Çekoslovakya'dayken başlamıştır. Babasının abisiyle olduğu gibi kendisiyle gurur duymadığının farkındadır. Kendisinin cesur, keskin zekâ ve iyi kalpli olduğunu düşünenlerin aksine ödle, sıkıcı ve yaramaz olduğuna hükmeder ve bu düşüncelerini destekleyecek anıları hatırlar. Belleğinin kendinden nefret ettiğine karar vererek geçmişe mümkün olduğunca bakmamaya başlar. Yalnızca olumsuz hatıraları kendisine sunan belleği yüzünden ülkesinde hayatını değerli kılacak hiçbir şey göremez ve sınırı tereddüt etmeden geçer. Danimarka'da âşık olmuş, aşkı sayesinde geçmişini değil şimdikiyi idealize ederek kötü anılarını bastırmıştır. Günlüğünü de tıpkı kötü anıları gibi parçalayıp çöpe atar, çünkü kendisiyle karıştırılmasını istemediği o kişiyi yok etmeye ihtiyaç duymuştur (Kundera, 2001,

s. 55-62). Fakat geçmişi zannettiği kadar geride kalmamıştır. Eski eşinin ilk evliliğinden olan kızı, kendisinin ülkeye döndüğünü haber almıştır, görüşmek için otele telefon eder. Böylelikle Josef, tıpkı aynada kendisini eski günleri hatırlatan elbiseyle gören Irena gibi geçmişinin hiç de uzakta olmadığını, onu beklediğini anlar.

Josef, Irena ile buluşmadan önce abisinin evinin duvarında gördüğü resmi çizen arkadaşıyla görüşür. Bu görüşmeye dek Çekoslovakya'da hiçbir iyi anısının olmadığını ve bağımlık hissetmediğini düşünmeyi ve Danimarka'daki merhum eşini hatırlamayı sürdürmüştür. Arkadaşıyla keyifli vakit geçirip, içtenliğini ve sevgisini fark ettikçe hisleri değişmeye başlar. İlk defa kendini ülkesinde, mutlu biri olarak görür. Böylelikle memleketiyle sürdürdüğü zihinsel kavga sonlanır. Danimarka'nın gerçekten evi olduğunu anlar. Sonrasında eşinin, Danimarka'daki kırmızı tuğlalı evlerinin ve bahçelerindeki ince çam ağacının imgeleri gözünde canlanır. Tersine bir nostalji yaşamaya başlar (Kundera, 2001, s. 97).

- "O hâlde akşama gel! Birlikte yemek yeriz," diye rica etti N., içtendi.
- "Bu akşam çoktan evimde olacağım."
- "Evimde derken, demek istediğin..."
- "Danimarka'da."
- "Senin böyle söylediğini duymak o kadar tuhaf ki. Senin evin, yani, artık burası değil mi?" diye sordu N.'nin karısı.
- "Hayır. Orası." (Kundera, 2001, s. 109)

Irena ise Josef'le buluşmaya giderken farklı bir nostalji deneyimler. Sevdiği, bahçeli bir semtten geçerken kaldırımında kalakalır, ilticasından önce Prag'a, sevdiklerine veda edebilmek için o anda yaptığı gibi düşününe düşününe yürümeyi arzu ettiğini anımsar. Bireyler sevdiklerinden, dillerinden, kültürlerinden, ülkelerinden, sosyal statülerinden ve ait oldukları gruplarla ilişkilerinden uzaklaştıkları için başka bir ülkede yaşamak, yas tutmaya benzetilir (Bustamante, 2017, s. 222). Irena da göçmenliği boyunca Prag'ın imgesini bir amblem, bir parfüm, tinsel bir öz gibi içinde taşıyarak yasını tutmuştur. Paris'te daha mutlu hissetmiş olsa da gizli bir güzellik bağıyla Prag'a bağlı olduğunu ve bu sevgiden dolayı aslında ayrılırken ne kadar acı çekmiş olması gerektiğini idrak eder. Fakat onun bağlı olduğu Prag, yeşillikler içindeki bu bahçelerin, korulukların Prag'ıdır. Kafasında Gustaf'la özdeşleşen şu anki, turistik Prag değildir. Bu düşüncenin peşinden giderek, romantik ilişki sürdürdüğü iki partnerini de aslında kendisinin seçmediğini anlar. İlk eşi Martin, annesinden kaçmak için bir fırsat olmuştur. Annesi onu kendi çevresinden biri olan Martin'e itmiş, Martin de alıp Paris'e götürmüştür. Gustaf'la ilişkisi ise Martin'le ilişkisinin bir başka biçimidir. Fakat Josef ilk defa onun seçtiği bir hayat ve seçtiği bir ilişkinin tezahürü olacaktır. Yürür ve eskiden yapamadığı veda yürüyüşünü bugün yaptığını düşünür. Kendi hayatını kazanmak için çok sevdiği bu kenti bir kez daha kaybetmeye hazırdır (Kundera, 2001, s. 92-96). Çünkü daha önce kendini gerçekleştirme, üçüncü ayrılma-bireyleşme sürecini yaşamayı sürdürmekte mümkün olmuştur. Annesini yolcu edip eve döndüğünde, özgürlüğüne kasteden tarihin acımasız güçlerinin onu ironik biçimde özgür kıldığını düşünmüştür. Bir arkadaşına, Fransa'da Martin'in ölümünden sonra yalnız geçirdiği ve çok zorlandığı birkaç yılı hayatının en mutlu günleri olarak hatırladığını, hayatının efendisi olduğunu hissettiğini söylemiştir.

Irena ve Josef buluştuklarında, ikisi de kendilerini Çekoslovakya'da tutacak hiçbir şey bulamadığını söyler. Sonrasında geri dönüşün yarattığı hayal kırıklığından bahsederler. Sevdiklerinin onları dinlemediğinden, yirmi yıldır hayatlarında olup bitenlerle ilgilenmediklerinden yakınır. Irena, kendisinin Prag'daki çevresinin kim olduğunu, onların da onun ne olduğunu unuttuğunu ve kendini budanmış, kesilip küçültülmüş bir cüce gibi hissettiğini söyler. Fransa'daki arkadaşları nezdinde artık sığınmacı olmadığından, iltica zorunluluğunun bir trajedi ol-

duğunun canlı bir kanıtı olmadığı için ilginç biri değildir, onları hayal kırıklığına uğratmıştır. Kendisi de hayal kırıklığına uğramıştır, çünkü onunla acıları için değil kişiliği için ilgilendiklerini sanmıştır. Bu durum Sayad'ın (2000) "çifte yokluk" teorisini akla getirir. Bu teoriye göre göçmenlerin yeni ülkelerinde önceki hayatları ve toplumları yok sayılır. Göç ettikleri toplumda ise dışarıdan gelen ve sosyal hayata kendileriyle aynı biçimde dâhil olması engellenen bireyler olurlar. Bu durumdaki göçmen iki toplumda da eksik hisseder ve bir toplumu ötekine tercih edemez (Akt. Saada, 2000, s. 30).

Josef, başlangıçta etrafındaki insanların konuştuğu Çekçeyi bilinmeyen bir dildeki şarkılar gibi, her kelimesini anladığı meçhul bir dil gibi duyumsar (Kundera, 2001, s. 42). Yirmi yıldır konuşmadığı ana diline dair bu tutumu, ressam arkadaşıyla konuşurken, sohbetin derinleşerek keyifli hâle gelmesiyle kırılır. "Uçar gibi" konuşur ve ilk defa kendi ülkesinde mutlu olduğunu, oranın memleketi olduğunu hisseder (Kundera, 2001, s. 108). Irena içinse süreç daha farklı işler, eşi Martin'in ölümünden sonra Çekçe konuşacak kimsesi olmamıştır. Dolayısıyla Fransızca onun tek dili hâline gelmiştir. Sevgilisi Gustaf ile de Fransızca konuşmaktadır. Annesinin ziyaretiyle hayatlarına giren İngilizce, Gustaf'ın Prag'daki müşterileriyle konuştuğu dil olduğu için Fransızcanın yerini almıştır. Duparc'a (2009) göre kişinin ana dilinden veya memleketinden sebepsiz yere uzaklaşması söz konusu olamaz. Bu hem dış hem iç nedenlerle, üzerinde derinlemesine çalışılmamış travmalarla ilgilidir (s. 21). Irena etrafı Çekçe konuşan insanlarla çevrili biçimde sokaklarda yürürken eskilerden gelen bir yakınlığın soluğunu hissedip mutlu olur. Eve dönünce suskun bir yabancıya dönüşür (Kundera, 2001, ss. 68-69). Hissettiklerini paylaştığı tek kişi olarak Josef'i görür (Kundera, 2001, s. 106).

Josef, Irena'nın bu yoğun hislerine karşılık veremez. Çünkü kendisini hemen tanıyan Irena'nın aksine o Irena'nın kim olduğunu aslında hatırlayamaz. Nostalji zehirlenmesi yüzünden geçmişindeki olumlu imgeleri sürgüne göndermiştir (Akhtar, 1999, s. 127). Irena, Josef'in kendisine hiç ismiyle hitap etmediğini fark edince bu gerçekle yüzleşmek durumunda kalır ve büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Birlikte oldukları günün sabahında Irena uyurken, Josef sessizce onu terk eder. Dönüş uçağı havalandığında kırmızı evin ve çam ağacının imgeleri yeniden gözünde canlanır. Romanın bitiminde Josef zehirlenmiş nostaljisini sürdürmek yerine gerçek yasını başlatmak için yola çıkmış gibidir. Irena'nın ise yasını henüz tamamladığı söylenemez.

Acı Bakanlığ'ında göçle ilintili travma, yas ve nostalji süreçlerinin temsili

Acı Bakanlığ'ının kahramanı Tanja, Hırvatistan'da yaşarken 1991'de Yugoslavya İç Savaşının başlamasının ardından eşi Goran'la Berlin'e yerleşmiştir. Goran'ın Japonya'dan aldığı iş teklifi ilişkilerinin sonlanmasına sebep olur. Tanja, bir arkadaşının teklifiyle Amsterdam'da bir yıllığına Sırpça-Hırvatça okutmanlığı yapmaya başlar. Öğrencileri eski Yugoslavya'nın farklı yerlerinden, farklı etnik aidiyetlerden gelmektedir. Tanja, müfredatı takip etmekten vazgeçerek dersleri Yugoslavya'yı anmaya adar. Öğrencileriyle anıların, travmatik yaşantıların, duyguların paylaşıldığı bu kısmen terapötik sayılabilecek ortamda sanal bir nostalji müzesi oluşturmaya başlarlar. *Acı Bakanlığ'ının* yazarın göç deneyiminden izler taşıdığı düşünülmektedir. Çünkü Ugrešić (2004) kendisini ne bir göçmen ne mülteci ne de sığınacak yer arayan biri olarak tanımlamadığını, ülkesi artık kendisine ait olmadığı için daha fazla orada yaşamamaya karar verdiğini söylemiştir (s. 139).

Roman Tanja'nın tramvay güzergâhlarının yazdığı panoya bakarken aniden kafasını cama vurarak kendine zarar verme isteğine kapılmasıyla başlar. Bu depresif dürtü, Tanja'nın içinde bulunduğu travmatik yas süreci göz önünde bulundurulduğunda daha anlaşılır olur. Yerlerini

terk etmek zorunda kalmakla yaşadıkları travma, yas sürecini karmaşık hâle getirerek, göçmenleri çaresiz ve öfkeli hissettirebilir (Volkan, Ast ve Greer, 2002, s. 53). Ayrıca şiddet ve çatışmadan kaçmış olan mülteciler, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve depresyon için yüksek risk grubu içindedir (Mollica ve vd. 2001, s. 551). Tanja kendini mülteci statüsünde görmeyi reddeder, fakat eski Yugoslavya'dan gelen diğer vatandaşları gibi onun da geri dönebileceği bir yer yoktur (Ugrešić, 2010, s. 8). Bu sebeple kendini, diğer Eski Yugoslavya vatandaşlarının da annelerinin vefatı gibi deneyimlediği kolektif yas sürecinin bir parçası gibi hissetmektedir:

Birden annenin teması ve görüntüsü gitmişti. Kâbus gibi bir şeydi. Sokakta, markette, sahilde ya bizden ya da ondan kaynaklanan bir hatadan ellerimiz ayrılıyor, anne buhar olup uçuyordu. Korkutucu derecede büyük ve düşmanlık dolu bir dünyayla karşı karşıyaydık. (Ugrešić, 2010, s. 25)

Tai Yong ve Kudaisya'ya (2005) göre ülkelerini bölünme sonucunda yitirerek yerlerinden olup bir başka yere sığınmak zorunda kalan insanlar kimlik sorunları yaşamaktadır. Çünkü yer fiziksel bir alandan ibaret değildir. Yer, insanların yaşamlarını ve günlük rutinlerini sergiledikleri bir ortamdır. Yeri herhangi bir fiziksel ortam olmaktan çıkaran şey ise, orada yaşayan insanların yüklediği anlam ve bu anlamla ilintili kimliklerdir. Bölünme ile metafizik bağlamda yitirilen bu yerler ve anlamları, artık yalnızca bellekte var olur. Yerinden edilmiş insanların bilinçlerinde saklı kalan bu yer duygusu, hayatlarının geri kalanını yoğun biçimde etkiler (s. 17).

Ortak noktaya gelince, içlerinde bölündüklerini, öfkelerini, bastırdıkları isyanlarını hissedebiliyordum. Hepimiz şu ya da bu şekilde kirletilmiştik. Mahrum bırakıldığımız şeylerin listesi çok uzun ve kederliydi: Doğduğumuz ülke ve normal bir hayat yaşama hakkımız elimizden alınmıştı; dilimiz elimizden alınmıştı, aşığılanmış, korkmuş ve umutsuzluğu yaşamıştık. Bir sayıya indirgenmenin, bir sürüye dönüşmenin ne demek olduğunu anlamıştık. Bazıları, örneğin Selim, yakın dostlarını ve akrabalarını kaybetmişti. Onların yükü en ağırlandı. Şimdiyse hepimiz bir tür nekahet devresindeydik. (Ugrešić, 2010, s. 53)

Tanja kendisine önerilen ders müfredatını takip etmekten vazgeçerek sınıfı Yugoslavya'yla ilgili bir paylaşım alanına çevirmek ister. Bunun sebebi, bu nekahet evresini herkes için en risksiz biçimde geçirmek için başvurulacak tek alanın ortak geçmiş olduğuna inanmasıdır. Bu karar, parçalanarak altı ülkeye dönüşen ve hepsinin kendi kimliğine dair unsurları benimseyerek kurucu mitlere dönüştürme çabasında olduğu bir ülkenin vatandaşları için riskli gibi görünmüşse de işe yarar. Parçalanmanın ardından kurulan yeni ülkelerde -Yong ve Kudaisya'nın (2005) fikirleriyle örtüşür biçimde- Yugoslavya'ya ait hatıralar yok edilmekte, insanların geçmişlerinden sıyrılması teşvik edilmektedir. Söz konusu müze, nostaljinin her zaman gerilemeyle ilgili bir süreç olarak görülmemesi gerektiğini, unutmaya karşı işlev gören bir savunma stratejisi olarak değerlendirilebileceğini ve yalnızca ikamet etmekle değil bağlılıkla da ilintili olarak ele alınabildiğini (Radstone, 1993, s. 59) hatırlatmaktadır. Bu işlev sayesinde Tanja ve öğrencileri, kurdukları sanal nostalji müzesi sayesinde neyi kayb ettiklerini hatırlayarak yas tutma sürecini başlatmıştır. Bu yas süreci, yerinden edilmenin travmatik acısıyla yüzleşmeyi amaçlayan bir topluluğun duygusal yatırımının ürünüdür. Nostaljik anımsamaları da bu bağlamda savunma mekanizması olarak değerlendirilebilecek bir tür karşı-hafıza olarak okunabilir. Başka bir deyişle, karakterler kayıp yurtlarını hatırladıklarında, sonsuza dek kaybolan Yugoslav kültürel alanını yeniden yaratırlar ve kişisel ve kolektif anıları silinmeden korumaya çalışırlar (Veličković, 2009, s. 17). Fakat aşına olunan coğrafyadan ayrılmak, şahsi eşyaları yitirmek, ilişkilerde yaşanan değişiklikler ve karşılaşılan yenilikler bir araya gelerek göçmenin yasının acısını derinleştirir. Bu durum algısal bazı bozukluklara da yol açabilir. Sık rastlanan algısal bozukluklardan biri de kişinin mekân ve zamanda bölme işlevi (splitting) olarak bilinen savunma mekanizmasını kullanma eğilimi gös-

termesidir (Akhtar, 2018, s. 34). Freud'a göre (1940) en temel savunma mekanizmalarından olan bölme sayesinde birbirine karşıt kendilik ve nesne imgeleri keskin biçimde birbirinden ayrılır (s. 278). Bölme işlevini kullanarak, odaklanmak istediğimiz yönlerimizi göz önüne alırız. Görmek/ yüzleşmekten çekindiğimiz yönlerimizi ise öteleriz (Bollas, 2018, s. 23). Bu işlev tipik olarak borderline (sınır) kişilik bozukluğu ile özdeşleşir. Fakat yas söz konusu olduğunda bölmenin işlevi borderline kişilik bozukluğundaki gibi nesne ve/ya kendilik işlevini bölmek değildir. Yasta bölünen, zaman ve mekân algısına dair bir ego işlevidir (May, 1986, ss. 3). Böylelikle yas tutan kişi birbirine zıt deneyimleri eş zamanlı olarak yaşayabilir (Volkan, 2017, s. 43). *Acı Bakanlığı*'nda da karakterlerin bölme işlemine başvurduğu görülebilir. Tanja kendini artık çok uzak gördüğü bir geçmişte yola çıkmış fakat henüz bir geleceğe varamamış gibi hisseder (Ugrešić, 2010, s. 8). Öğrencilerinden Ana ise göç edenlerin aynı anda hem erken yaşlanmış hem de sonsuza dek genç olduğunu düşünür (Ugrešić, 2010, s. 25). Bir başka öğrenci, Meliha, bölünmeyi hem zamanda hem benliğinde bir kırılma gibi deneyimlemiştir:

"Ayrıldıktan sonra, asla tam olarak kendime gelemedim" dedi Meliha. "Hangi zaman olduğunu bir türlü anlayamıyorum, bilmem demek istediğimi anladınız mı?"

Onlar için zaman "önce" ve "sonra"ya bölünmüştü; "savaş-öncesi" dönemi yeniden bir araya getirirken zorlanmadıkları hâlde, "savaş-sonrası" dönem –buna savaşın kendisi de dâhildi- tam bir karmaşaydı. En basit soru bile onları tökezletmeye yeterdi. (...) "Savaş-sonrası" efsanevi bir zamandı. Aradan yüz mü, iki yüz mü, yoksa üç yüz yıl mı geçtiği hiç önemli değildi. O kısa "savaş-sonrası" dönemde çok fazla şey yaşanmış, zihin saatleri bu baskıya dayanamayıp bozulmuştu. (Ugrešić, 2010, s. 104).

"Bazen delirdiğimi düşünüyorum. Yürürken birden durup kendi parçalarımı topluyorum. Kollarımı, bacaklarımı ve üff! Çılgın kafam da orada. Onları bulduğum için ne kadar memnun olduğumu anlatamam. Neyse, tekrar yerlerine yapıştırıyorum onları ve bir süre daha idare ediyorlar. Artık tamam, diyorum, ama yine oluveriyor, dağılıveriyorum. Yine topluyorum, yapboz gibi parçalarımı yerli yerine yerleştiriyorum, bir kez daha dağılıncaya dek..." (Ugrešić, 2010, s. 179)."

Tanja'nın öğrencileriyle ilişkisi okulun dışında da devam etmeye başlar. Bu durum akla Erikson'un (1991) "yaralılar toplantısı" (*gathering of the wounded*) ismini verdiği teoriyi getirir (Akt. Baysal, 2020, s. 22). Erikson'a (1991) göre travma, kurbanını soyut biçimde işaretler. Bunun sonucunda kişi, insanlığın geri kalanından uzaklaşırken kendisiyle aynı işareti taşıyan başka kişilerle yakınlaşır. Yani aynı travmayı yaşamış olmak, mağdurlar arasında, yalnızca kendilerinin farkında olabildiği bir çeşit akrabalık bağı yaratır (s. 463).

İlk kez sınıfa girdiğimde onları "bizimkiler" yapan şeyin ne olduğunu anladım. "Bizimkiler" in yüzünde görünmez bir tokat izi vardır. Bakışları tavşan gibi ürkektir, bedenleri tehlikenin yönünü belirlemek için havayı koklayan hayvanlar gibi hep gergindir. (...) "Bizim insanlarımız şehirde balta girmemiş ormanda dolaşır gibi temkinli gezerler" diyordu Selim. Hepimiz "bizimkiler"dendik (Ugrešić, 2010, s. 15).

Kolektif olarak deneyimledikleri travma, eski Yugoslavya'dan iltica ederek Hollanda'da bir araya gelen, birbirini daha önceden tanımayan bu insanları "bizimkiler" yapmıştır. Sınırları belirlemek, ulus kimliklerin altını çizmek üzere başlayan savaşın açtığı psikolojik yara, bir eritme potasına dönüşür. Bu eritme potası Sırp, Hırvat, Boşnak, ya da politik olarak gerilim yaratabilen diğer etnik kimliklerden herhangi birine mensup olmanın yarattığı olumsuz duyguları ortadan kaldırırsa da onlara aynı işaretleri vererek, kimsenin ötekinin -hatta kendinin de- neyi yitirdiğinden tam olarak emin olmadığı, fakat hepsinin birbirini yitiğin bıraktığı işaretten tanıdığı bir yaralılar toplantısı yaratmıştır. Bu durum Tanja'nın ara sıra uğradığı Bosna kafesindeki düşüncelerinde daha belirgin olmaktadır:

Barda bir yere geçer, “bizim” kahvemizden (Türk kahvesi) ısmarlar, bir süre orada oyalanırdım, kefarete öder gibi, ortama uymak için içgüdüsel olarak omuzlarım çökerdi. Yüzlerindeki görünmez tokadın beni de etkisine aldığını hissedirdim. Oraya neden gittiğime dair hiç fikrim yoktu. Kendi “sürümü” koklamak gibi anlaşılmasın bir arzudan dolayıldı belki de. Benim sürüm olduğundan da pek emin değildim -hiç olmuş muydu, onu da bilmiyorum. (Ugrešić, 2010, s. 21).

Kendini ne bir mülteci ne bir turist ne de göçmen olarak görebilen Tanja, başlangıçta bu sebeple tam olarak “bizimkiler”in bir parçası gibi hissedemese de öğrencileriyle kurduğu bağ, Tanja için bir varoluş sebebi hâline gelir. Şehirde yaptığı gezintilerden birinde Tanja, içsel haritasını yitirmiş gibi hisseder. Kesin olarak emin olduğu tek şeyin nereye giderse gitsin, öğrencilerinin yönünü bulmasına yardımcı olacağı olduğunu düşünür (Ugrešić, 2010, s. 33). Bunun üzerine, Tanja’nın sınıfıyla kurduğu bağın Erikson’un (1991) teorisine daha uygun hâle geldiği söylenebilir. Zira başlangıçta ne Yugoslavya ne Hollanda’ya dair hissettiklerinden emin değilken zamanla yerinden olma travmasını paylaştığı kişilerle paylaştığı bağ varoluşunun kaynağı hâline gelmiştir. “Sürüsünü koklamak” şeklinde ifade ettiği içgüdüsel aidiyet hissini tazelemek, travmatik yaşantısını paylaşan başkalarına şahitlik ederek bu yaşantıyı yeniden işlemekle ilgili olduğu düşünülebilir. Kayıp içsel haritanın yerini alan öğrenciler de söz konusu işleme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Zira yas süreci, içsel nesnelerin yer değiştirmesiyle, eski nesnelerin işlemde geçirilerek yerine yenilerinin konmasıyla, fakat bu yeni nesnelerin daima eski nesnelere hatırlatan bir yönü barındırması şeklinde de açıklanabilmektedir (Leader, 2018, s. 48). Bu bakımdan söz konusu sürünün üyelerinin bulunduğu yerlerde Tanja’nın hissettikleri, eski nesnelerin yeni yere yerleşmesi sürecindeki bir geçiş alanı ve diasporik bağlantı noktası olarak da okunabilir (Knafo, 1998, s. 55). Bhabha (1992), bu geçiş alanlarını, kişisel ve umumi olanın bir araya geldiği, eski ve yeninin kafa karıştırıcı ve yeni bir bakış açısı geliştirmeye zorlayıcı biçimde birbirinin parçası olduğu üçüncül alanlar olarak betimler (s. 114). Brah (2005) ise bu mekânlardan “içerme ve dışlama, aidiyet ve ötekilik, 'biz' ve 'onlar' sınırlarının tartışıldığı noktalar” olarak bahseder (s. 226). Bir başka ülke sınırlarında bulunmasına rağmen yitirilen vatana dair aidiyet hislerinin yeniden anımsanmasına sebep olmaları sebebiyle Hollanda’daki diasporik post-Yugoslav mekânlarının da bu işlevi gördüğü söylenebilir.

Kaybını ve yasını Tanja için daha belirgin kılan, annesini ziyaret etmek üzere tüm “mülteci hislerini” bastırarak Zagreb’e gitmesi olur. Ziyaret esnasında annesi, uzun uzun Tanja’nın pek tanımadığı, kendisininse savaş öncesinde pek umursamadığı insanlardan ve şeker hastalığından bahseder. Tanja’ya göre bunu yaparak ölüm korkusunu savuşturuyor, gerçek bir yüzleşmeye girmekten kaçınıyor ve dönüşünün acısını hafifletmeye çalışıyordu. “Pek aman aman olmaya bilirler, ama dilencilerin seçme hakkı yoktur. Benim yaşımdaykilerin olmaz yani. Ve şayet başıma bir şey gelirse, onlar burada; oysa sen...” diyerek Tanja’yı gittiği, kendisini terk ettiği için üstü kapalı olarak suçlar (Ugrešić, 2010, s. 97-100). Yugoslavya’dan ayrıldıktan sonra, sokak isimlerinden sağlık sistemine geniş çaplı bir değişim başlatan Hırvatistan’da, Tanja’nın yeni bir kimlik kartı edinmesi gerekmektedir:

Dışarıda, annemin yanında olduğumdan daha huzursuzdum. Yüzümde görünmez bir tokadın iziyle Zagreb sokaklarında dolaştım, tavşan gibi ürkek bakışlarla etrafıma baktım, güvende olmak için bina duvarlarına yakın yürüdüm. Her şey sağlıksız, griydi, bir an benim, bir an yabancı, bir an eski.

Anneme yeni bir kimlik kartı almaya çalıştığım için hiç bahsetmedim. Ama işin aslı, verildiği yeri bulamadım. O binaya daha önce birkaç kez gitmiş olmama rağmen, o caddeyi avcumun içi gibi tanıyamadım. Yön bulma konusunda çok iyi olmama rağmen, yerini bulama-

dım. (...) Annenin, birden çocuğun gözünün önünden kaybolmasına denk olan mülteci travması, yüzeye çıkmıştı. Hem de en az beklediğim yerde: “Evde.” Avcumun içi gibi bildiğim bir bölgede kaybolmayı başarmış olmam gerçeği beni dehşete düşürdü (Ugrešić, 2010, s. 117).

Bu deneyim, Tanja'nın Zagreb'e gelirken bilinçli olarak bastırıldığı mülteci hislerini yeniden ortaya çıkarır. Eski eşyalarını çantasına yerleştirmekte ısrarcı olan annesinden, onları ihtiyacı olan birilerine vermesini ister ve kendi cenazesine katılmış gibi bir hisse kapılır. Dönüş uçağında bir hemşehrisine durumu anlatır. Adam “Küçük bir bellek kaybı. Çok kısa zamanda çok fazla şeyin değişmiş olmasından” der. Tanja “Ama kendi şehrimde nasıl kaybolurum?” deyince, “Peki ya Zagreb artık sizin şehriniz değilse?” diye sorar.

Bu duygular içinde Amsterdam'a dönen Tanja, kendisine üniversitedeki işi ayarlayan arkadaşısı Ines'i ziyaret eder. Ines'in eşi Gees, Tanja'nın okutman olarak çalıştığı Slav Dilleri ve Edebiyatları bölümünün başkanlığını yapmaktadır. Ziyareti esnasında Tanja'ya, öğrencilerinin kendisinin ders işleme biçimiyle ilgili şikâyetleri olduğunu iletir. Onu okula psikoterapistlik yapması için almadıklarını söyler. Öğrencilerine karşı hissettikleriyle çelişen bu durum karşısında ihane te uğramış hissedenden Tanja, işini kaybetmemek için tavrını değiştirir. Öğrencileriyle samimiyetini yitirir, öğrenciler bu duruma anlam vermekte zorlansa da zamanla alışmış gibi görünürler. Hatta final sınavında öğrencilerden Ana, eşiyle Belgrad'a döneceğini, Hollanda'daki dairelerini istediği kadar kullanabileceğini söyler. Fakat bu sınavda içlerinden biri, Igor, Tanja'yla yüzleşir:

“Söylesene, onca zaman boyunca bize işkence yapmış olabileceğini hiç düşündün mü? Hatırlamaları için zorladığın öğrencilerinin unutmak için kıvrandıklarını hiç düşündün mü? (...) Öğrencilerin sana benzemiyor. Bu ülkeyi seviyorlar. Düz, yağmurlu ve son derece sıradan olabilir ama Hollanda'nın benzersiz tek bir özelliği var: Unutuşun ülkesi, acının olmadığı bir yer. (...) Hollanda ovası kocaman bir kurutma kâğıdıdır: Her şeyi emer- anıları, acıyı, bütün o saçmalığı...” (Ugrešić, 2010, s. 207).

Böylelikle Tanja, pasaportu olan, sığınmacı değil göçmen statüsünde olan kendisi için nostaljinin acı-tatlı bir tadı olsa da öğrencileri için pek de öyle olmayabileceğini anlamış olur. En azından tümünün nostalji deneyiminde kendisine içtenlikle eşlik edemediğini idrak eder ve ilk defa derin biçimde acı duyar. Tanja'nın roman boyunca acı duymakta yetersiz kalışı, ötekilik bağlamında hissedilmeyi talep eden her duygunun ancak başkalarının acısına yakınlık ve uzaklık bağlamında ele alınabileceğini hatırlatır (Ahmed, 2013, s. 148). Yas süreci bağlamında değerlendirilecek olduğunda, Tanja'nın ilk defa bu kadar net biçimde ortaya çıkan acısının, nostaljinin koruyucu işlevini yitirmesiyle yasta daha derin, daha yeni bir aşamaya geçmiş olmasıyla ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Klein'a (1940) göre eğer kolektif yas çalışması, tanıklık etmeyi ve geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğin birbirine eklemeli olduğu karmaşık bir ilişkiyi içeriyorsa nihai sonucu, kayıp nesnenin mükemmel olmadığına farkına varmaktan ibaret olacaktır (s. 158). Tanja'nın kayıp nesnesi olarak Yugoslavya'yı yeniden anlamlandırmasının iz düşümleri, gündelik hayatıyla ilgili değişimlerde de kendini gösterir. Bütçe kısıtlaması sebebiyle görevine son verildiğini öğrenir. Ana'nın dairesine yerleşir ve çocuk bakıcısı olarak iş bulur. Wheeler'a (1995) göre kaybın ardından yaşanan her narsistik kırılma deneyimi, sembolik yeniden inşa süreçlerini başlatma işlevi taşır. Bu bağlamda yas süreci ölümden/kayıptan ziyade yeniden yaşmaya yönelik bir görev işlevi taşır (s. 81). Tanja'nın öğrenmeyi o zamana dek erteleyerek dolaylı da olsa reddettiği Felemenkçeyi öğrenmek için kursa başlaması da bu yeniden inşa süreci bağlamında önemli görülmektedir. De Coster'e (2018) göre kişinin ana dilinden vazgeçmesi, sürgünde olduğunu kabullenmesi anlamına gelir; fakat bu durum baskıcı bir anneyle kurulan ilişki açısından düşünüldüğünde bir tür özgürleşme olarak da okunabilir (s. 187). Tanja için iki durum da geçerli görünmektedir. Kendisinin nasıl olduğunu hiç sormadan sadece şikâyet eden annesiyle

kurduğu tek taraflı diyaloga alışmış, bu durumdan eskisi kadar acı duymamaya başlamıştır. Yeni evinde Philip Kaufman'ın Milan Kundera'dan uyarladığı “Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği” filmi seyrederken Çekoslovakya'nın işgalinin protesto edilmesiyle başlayan şiddet sahnelerinde afallar. Filmdeki silah sanki ona doğrultuluyordur, hikâye onun hikâyesi hâline gelmiştir.

Telif hakkının bende olduğu tek hikâye “Yugoslav hikâyesi” olsa da o an bütün hikâyeler bana aitmiş gibi geldi. Doğu, Orta, Doğu-Orta, Güneydoğu Avrupa diye anılan o hayali karışmış ağı, diğer Avrupa'yı düşünerek gözyaşı döktü en içteki benliğim. (...) Kafamı kaybedilmiş insanlardan oluşan duvarına vuruyordum. Balkanlar'da ağıt yakan insanlar gibi hepsi için yas tuttum, ama benim kederim dilsizdi. (...) Orada oturdum, kaybedilmiş insanların manzarasına dalıp hıçkırca hıçkırca ağladım. (Ugrešić, 2010, s. 233).

Kendi ülkesine benzettiği bir ülkede, kendisinin yaşadıklarına benzeyen şeylerin yaşandığını anlatan bu film, Tanja'nın bir tür katarsis yaşamasına sebep olmuştur. Böylelikle Tanja için Leader'in (2008) tabiriyle “yasların diyalogu”nun (s. 76) başladığı, kendine özgü bir yas tutma biçimini sürdürmekte ilk adımını attığı söylenebilir. Pencereyi açar. Manzara karşısında sakinleşerek “belki de sonunda eve geldim” diye düşünür. Romanın sonunda nostaljinin koruyucu işlevini yitirerek yasin ilerlemesi için alan açtığı, yas sürecininse yeniden inşa edici işlevini göstermeye başlayarak devam ettiği söylenebilir.

Sonuc

Bilmemek ve *Acı Bakanlığı* romanları, odaklarına aldıkları göçmen karakterlerin düşünceleri, duyguları ve yaşantıları üzerinden okuyucuyu, göç deneyiminin sebep olduğu travma ve yasa ilintili çeşitli psikolojik süreçlerin tanıdığı hâline getirmiştir. Travma ve yas yaşantıları, göç eden herkes için neredeyse kaçınılmaz olsa da kişinin ne sebeple ve nasıl göç ettiği, zorunlu veya gönüllü göçmenlik statüsü ve yeni ülkede nasıl karşılandığı gibi çeşitli değişkenlerin bu deneyimler üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. *Bilmemek* romanının kahramanlarından Josef, Çekoslovakya'daki politik düzenin değişmesinden sonra zorunlu göçmen/sığınmacı olarak Danimarka'ya, Irena ise kendisiyle değil eşi ile ilgili sebeplerden dolayı kısmen zorunlu göçmen olarak Fransa'ya göç etmiştir. *Acı Bakanlığı*'nın Tanja karakteri ise hem zorunlu hem gönüllü göçmen olarak tanımlanabilir, çünkü Yugoslavya'da başlayan savaştan dolayı iltica etmediğini, istese memleketine dönebileceğini, “pasaportlu göçmen” olduğunu söyler. Nostalji, göçmenlerin yasinin başlamasına, ilerlemesine ve travmalarının üstesinden gelebilmelerine yardımcı olan duygusal ve düşünsel bir süreçtir. Sağlıklı biçimde tamamlanan bir yas süreci için nostaljinin yokluğu da aşırılığı da problem oluşturabilmektedir. Bu bağlamda farklı arka planlara sahip bu üç göçmen, farklı nostalji, travma ve yas süreçlerini deneyimlemiştir: Josef, terk ettiği ülkesine dair olumsuz hisleriyle nostaljisini zehirlemiş, yasinin başlamasına engel olmuştur. Bu durum yirmi yılın ardından döndüğü memleketinde tersine bir nostalji yaşayarak iltica ettiği ülkeyi özlemesine ve kendini oraya ait gördüğünü kabullenmesine sebep olur. Ülkesini tam olarak mecbur kaldığı için terk etmiş olduğu söylenemeyen Irena'nın memleketine dair hisleri başlangıçta manidar biçimde gündüz düşü nostaljileri ve gece kâbusları olarak bölünmüştür. Memleketine dönüşünün ardından kendini ne Fransa'ya ne Çekoslovakya'ya ait hissedebilmiştir. Anlatısının bu parçalanmış kimlik hissiyle sonlandığı söylenebilir. Tanja ise parçalanmış ülkesini her ne kadar kendi isteğiyle terk ettiğini söylese de üç karakter içinde nostaljiyi en yoğun biçimde deneyimleyen olmuştur. Öyle ki kendisinden farklı biçimlerde göç etmek durumunda kalan öğrencilerinin de kendisi kadar yoğun biçimde nostalji hissettiğini varsaymıştır. Bu nostaljiyi sorgulaması ise Hırvatistan'a dönüşü ve ardından bir öğrenci şikâyeti almasıyla gerçekleşmiştir.

Anlatının sonunda Tanja'nın Hollanda'ya ait hissettiği, fakat yasının bir şekilde devam ettiği söylenebilir. Sonuç olarak üç karakterin de göç öncesindeki yaşantıları, öncelikle göç sürecinin travmatik boyutunu farklı biçimde deneyimlemelerine sebep olmuştur. Bu farklılık, nostaljik yaşantılara da şekil vererek kimliği anlamlandırma/yeniden kurma ve yas süreçlerini etkilemiştir. Yas sürecindeki ilerleme ve gerilemeleri ise hem eski ve yeni mekânlarla hem de diasporik üçüncül mekânlarla kurdukları ilişkileri düzenleyici bir işlev göstermiştir.

Kaynaklar

- Ahmed, S. (2013). *Strange encounters: Embodied others in post-coloniality*. London: Routledge.
- Akhtar, S. (1995). A third individuation: Immigration, identity and the psychoanalytic process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4(43), 1051-1084.
- Akhtar, S. (1996). "Someday..." and "if only..." fantasies: Pathological optimism and inordinate nostalgia as related forms of idealization. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 44(3), 723-753.
- Akhtar, S. (1999). The immigrant, the exile, and the experience of nostalgia. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 123-130.
- Akhtar, S. (2018). Coğrafi olarak yerinden olma travması. N. Keskinöz Bilen (Ed.), *Psikanaliz ve göç içinde* (ss. 26-64). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ashton-Smith, A. (2013). The great return: exile and homelands in the work of Milan Kundera and Krzysztof Kieslowski. In J. Jiménez-Justiniano, E. L. Feal and J. E. Alberdeston (Ed.), *Art and the artist in society* (ss. 249-264). Cambridge: Scholars Publishing.
- Balaev, M. (2008). Trends in literary trauma theory. *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, 41(2), 149-166.
- Batista-Pinto Wiese, E. (2010). Culture and migration: Psychological trauma in children and adolescents. *Traumatology*, 16(4), 142-152.
- Baysal, S. M. (2020). *Trauma, survival, and resistance: possibilities of recovery in Monica Ali's Brick Lane and Arundhati Roy's The God Of Small Things*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Bhabha, H. (1992). The world and the home. *Third World and Post-Colonial Issues*, 31/32, 141-153.
- Bhugra D. (2004) Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, (109), 243-258.
- Black, P. J., Woodworth, M., Tremblay, M., & Carpenter, T. (2012). A review of trauma-informed treatment for adolescents. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 53(3), 192-203.
- Bollas, C. (2018). *Meaning and melancholia: Life in the age of bewilderment*. Abingdon: Routledge.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin geleceği*. (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 2001).
- Brah, A. (2005). *Cartographies of diaspora: Contesting identities*. London: Routledge.
- Bustamante, L. H., Cerqueira, R. O., Leclerc, E. ve Brietzke, E. (2018). Stress, trauma, and post-traumatic stress disorder in migrants: a comprehensive review. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 40(2), 220-225. Cambridge: Cambridge University Press.
- Caruth, C. (1995). *Trauma: explorations in memory*. Baltimore: JHU Press.
- Chambers, I. (2009). *Göç, kültür, kimlik* (M. Beşikçi ve İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 1993).

Colarusso, C. A. (1990). The third individuation: The effect of biological parenthood on separation-individuation processes in adulthood. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 45(1), 179-194.

Çiflik, R. G. (2019). Emine Sevgi Özdamar'da annedili arayışı: Travmadan yeni bir dile yolculuk. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, (12), 207-228.

Danforth, L. M. ve Van Boeschoten, R. (2011). *Children of the Greek civil war*. Chicago: University of Chicago Press.

De Coster, N. (2018). Öteki dil: Göç, kültür ve dilin kaybı üzerine birkaç psikanalitik düşünce. N. Keskinöz Bilen (Ed.), *İçinde Psikanaliz ve göç* (ss. 180-190). İstanbul: İthaki Yayınları.

Derin, G. (2020). Travma ve göç: Bir gözden geçirme. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(2), 46-55. <https://doi.org/10.46628/itbhssj.816859>

Döner, H. (2016). *Suriyeli göçmenlerle yaşanan sorunlar üzerine sosyolojik bir araştırma: Hatay ili örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

Duparc, F. (2009). Traumatismes et migrations. *Dialogue*, (3),15-28.

Durkheim, E. (1912). *The elementary forms of the religious life*. Oxford: Oxford University Press.

Erikson, K. (1991). Notes on trauma and community. *American Imago*, 48(4), 455-472.

Freud, S. (1936). Inhibitions, symptoms and anxiety. *The Psychoanalytic Quarterly*, 5(1), 1-28.

Freud, S. (1940). Splitting of the ego in neurosis and psychosis. *Standard Edition Volume*, 23, 275-283.

Freud, S. (2014). *Yas ve melankoli* (A. Emirsoy, Çev.). İstanbul: Telos Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 1915).

Garza-Guerrero, A. C. (1974). Culture shock: Its mourning and the vicissitudes of identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 22(2), 408-429.

Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Grinberg, L. ve Grinberg, R. (1989). Psychoanalytic perspectives on migration. In D. Bell (Ed.), *Psychoanalysis and culture: A Kleinian perspective* (ss. 154-170). London: Karnac.

Hall, S. (1987). Minimal selves. In L. Appignanasi, (Ed.), *The real me: Post-modernism and the question of identity* (ss. 44-46) (ICA Documents 6). London: The Institute of Contemporary Arts.

Hartmann, H. (1950). Comments on the psychoanalytic theory of the ego. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 5(1), 74-96.

Humphrey, G. M. ve Zimpfer, D. G. (2008). *Counselling for grief and bereavement*. London: Sage.

Hunt, N. C. (2010). *Memory, war and trauma*. Cambridge: Cambridge University Press.

İlhan, R. S. ve Çevik, A. (2017). Geniş gruplarda yas ve kimlik. T. E. Özel Kızıl (Ed.), *İçinde Yürekte kırk mum: Bireysel ve toplumsal yas* (ss. 105-140). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

İnal, T. (2016). "Büyük Dönüş"ün dayanılmaz acısı. P. Yazgan & F. Tilbe (Ed.), *İçinde Türk göçü 2016 seçilmiş bildiriler- 2* (ss. 26-30). London: Transnational Press London.

Kaminsky, A. (1999). *After exile: Writing the Latin America diaspora*. Minneapolis: University of Minnesota.

Keskinöz Bilen, N. (2018). Derleyenin önsözü. N. Keskinöz Bilen (Ed.), *İçinde Psikanaliz ve göç* (ss. 7-26). İstanbul: İthaki Yayınları.

Kılınç, G., Yıldız, E., ve Harmancı, P. (2017). Toplumsal travmatik olaylar ve aile ruh sağlığı. *Türkiye Klinikleri Psychiatric Nursing Special Topics*, 3(2), 182-188.

Klein, M. (1940) Mourning and its relation to manic-depressive states. J. Mitchell (Ed.), *İçinde The selected Melanie Klein* (ss. 147-175). Harmondsworth: Penguin Books, 1986.

- Knafo, D. (1998), Transitional space in the treatment of immigrants. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 35, 48–55.
- Kogan, I. (2012). *Kendilikten kaçış: Sınırları yıkmak, bir-liğe duyulan açlık*. (B. Karakaş, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 2008).
- Kramer, S. (1980). Residues of split-object and split-self dichotomies in adolescence. In R F. Lax, S. Bach ve J. A. Burland (Ed.), *Rapprochement: the critical subphase of separation-individuation*, (ss. 417-437). Maryland: Jason Aranson.
- Kristeva, J. (1986). *The Kristeva reader*. Columbia: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1991). *Strangers to ourselves*. New York: Columbia University Press.
- Kudaisya, G., & Yong, T. T. (2004). *The aftermath of partition in South Asia*. London: Routledge.
- Kundera, M. (2001). *Bilmemek*. (A. Bora, Çev.). İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal metnin yayın tarihi 2000).
- Kübler-Ross, E. (1973). *On death and dying*. London: Routledge.
- LaCapra, D. (2001). *Writing history. writing trauma*. Baltimore: John Hopkins University Press
- Leader, D. (2018). Depresyon, yas ve melankoli (A. Göçmen, Çev.). İstanbul: Encore Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).
- Mahler, M. (2003). *İnsan yavrusunun psikolojik doğumu*. (A. N. Babaoğlu, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 1975).
- Marlin, O. (1997). Fleeing toward the new and yearning for the old. In P. H. Elovitz ve C. Kahn (Ed.) *Immigrant Experiences: Personal Narrative and Psychological Analysis*, (ss. 241-255), London: Fairleigh Dickinson University Press
- May, R. (1986). Observations on the psychoanalytic theory of mourning. *Smith College Studies in Social Work*, 57(1), 3-11.
- Mollica, R. F., Sarajlić, N., Chernoff, M., Lavelle, J., Vuković, I. S. ve Massagli, M. P. (2001). Longitudinal study of psychiatric symptoms, disability, mortality, and emigration among Bosnian refugees. *Jama*, 286(5), 546-554.
- Odabaşı, M. (2020). *Kamila Shamsie'nin eserlerinde travma ve bellek*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Pederson, J. (2018). Trauma and narrative. In J. Kurtz (Ed.), *Trauma and literature*, (ss. 97-109). Cambridge: Cambridge University Press.
- Radstone, S. (1993). Remembering Medea: the uses of nostalgia. *Critical Quarterly*, 35(3), 54-63.
- Rama, Á. (1981). Founding the Latin American literary community. Literature and exile. *Review: Literature and Arts of the Americas*. 15(30), 335-342.
- Rossi, J. (2005). Let the words bring wings to our feet: Negotiating exile and trauma through narrative in Danticat's "Breath, eyes, memory". *Obsidian III*, 6/7, 203-220.
- Saada, E. (2000). Abdelmalek Sayad and the double absence: toward a total sociology of immigration. *French Politics, Culture & Society*, 18(1), 28-47.
- Sakallı, C. (2018). Göçmen edebiyatı: "Ara dilde" yazmak. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, (9), 10-26.
- Smeeke, A., & Jetten, J. (2019). Longing for one's home country: National nostalgia and acculturation among immigrants and natives. *International Journal of Intercultural Relations*, 69, 131-150. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2019.02.001>
- Ugrešić, D. (2010). *Acı bakanlığı*. (Ü. Alibey, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).

Ugrešić, D. (2014). *Okumadığınız için teşekkürler*. (G. Metin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).

Veličković, V. (2009). Open Wounds, the Phenomenology of Exile and the Management of Pain: Dubravka Ugrešić 's The Ministry of Pain. P. Lang (Ed.), *Literature in exile of East and Central Europe* içinde (ss. 139-154). Peter Lang.

Vickroy, L. (2015). *Reading trauma narratives: the contemporary novel and the psychology of oppression*. Charlottesville: University of Virginia Press.

Volkan, V. (1999). Nostalgia as a linking phenomenon. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 169-179.

Volkan, V. (2017). *Göçmenler ve mülteciler* (A. Alp, Çev.). Ankara: Pusula Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2017).

Volkan, V. Ast, G. ve Greer, W. F. (2002). *The third Reich in the unconscious: Transgenerational transmission and its consequences*. New York: Brunner-Routledge.

Wheeler, W. (1995). After Grief? What Kinds of Inhuman Selves?. *New Formations*, 77-95.

Whitehead, A. (2004). *Trauma fiction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Winnicott, D. W. (1957). *Mother and child: A primer of first relationships*. New York: Basic Books.

Özgün Makale

Göç ve Dil¹

Migration and Language

İŞİL ERDUYAN*

Öz

Göçmen çok dilliliği oldukça politize edilmiş bir olgudur. Ancak insanlığın doğuşu kadar eski bir kavram olan çok dillilik insan hareketinin en doğal sonucudur denilebilir. Dil olmadan insanlar birbirleriyle iletişime geçemez, ekonomik ve politik sistemler yürümez, kısacası hareket olmaz. Sosyal bilimlerdeki göç literatürü genel olarak dile çok kısıtlı bir yer ayırsa da başta toplum-dilbilim (*sociolinguistics*) araştırmaları olmak üzere dilbilimin birçok alanı göçe bağlı çok dillilik kavramını birkaç on yıldır incelemektedir. Bu makalede öncelikle çok dillilik ve göçmen çok dilliliği kavramları dilbilimin bu alt alanları bakımından incelenecektir. Ardından bu alanların günümüz Türkiye'sindeki göç profili ile ilgili bağlantıları "İstanbul'da Çağdaş Dil Çeşitliliği" adlı projenin bulguları yolu ile yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çok Dillilik, Göçmen Çok Dilliliği, Dil Çeşitliliği.

Abstract

Immigrant multilingualism is a highly politicized phenomenon. It might be argued, however, that multilingualism is the most natural consequence of human movement that is as old as humanity. Without language people cannot communicate with each other, economic and political systems cannot function, in short there can be no movement. Although the migration literature in social disciplines generally devotes very little space on multilingualism, starting with sociolinguistics, many sub-fields of linguistics have analyzed immigrant multilingualism for some decades now. In this article, the concept of multilingualism and immigrant multilingualism will be analyzed through these sub-fields. The connection between these fields and the current migration profile in Turkey today will be established through references to the project "Contemporary Linguistic Diversity in Istanbul."

Keywords: Multilingualism, Immigrant Multilingualism, Linguistic Diversity.

Giriş

Varoluşundan beri hareket hâlinde olan insanoğlu gittiği yerlere kaçınılmaz olarak dilini de götürdü ve yurt edindiği yerlerde konuşulan dilleri çeşitli biçimlerde öğrendi. Günümüzde küreselleşen bilgi teknolojileri sayesinde insan hareketinin çapını, yoğunluğunu ve etkisini artık çok

¹ Makale başvuru tarihi: 20.09.2022. Makale kabul tarihi: 21.10.2022.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Boğaziçi Üniversitesi, isil.erduyan@boun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0542-3788

yakından takip etmekteyiz. Her ne kadar bu yakın takip bize içinden geçtiğimiz süreçte göçmen ve dil çeşitliliğinin tarihte hiç olmadığı kadar yoğun olduğu izlenimini verse de (Vertovec, 2007) toplumdilbilim (*sociolinguistics*) açısından ele alındığında bu çeşitlilik her zaman var olmuştur. Son yıllarda daha da belirgin hâle gelen eleştirel bakış açılarının bize gösterdiği gibi, göçe bağlı dil çeşitliliğinin günümüzde bu kadar dikkat çekmesinin nedenlerinden biri gelişen iletişim teknolojileri sayesinde göçmenlerin artan bir hızla birçok mecrada daha görünür hâle gelmesiyle bir diğeri de toplumlara ve toplumların dil profillerine olan Avrupa merkezli bakış açıdır (Makoni, 2012; Pavlenko, baskıda; Reyes, 2014). Nihayetinde Avrupalılar II. Dünya Savaşı sonrası göç hareketleriyle birlikte birdenbire daha önce neredeyse dilini veya adını bile duymadıkları halklarla aynı şehirlerde, sokaklarda yaşamaya başlamıştır. Ancak sadece İstanbul örneğini ele aldığımızda dahi şehrin tarih boyunca kaybetmediği bir özelliği olan çok dilliliğin aldığı göçlere bağlı olduğunu görmekteyiz. Konstantinopolis'in başkent ilan edilmesinden de önce Boğaz'ın iki yakasında birden fazla Grek diyalekti hatta birden fazla dilin konuşulduğu, ticaret gibi sebeplerle Anadolu'dan başka diller konuşan halkların gelip buraya yerleştiği bilinmektedir (ör. Russell, 2017). Bizans bu anlamda doğuştan çok dilli bir devlet olmuştur. Bin yılı aşkın imparatorluk süresince de Roma'dan devraldığı zorunlu göç politikaları ile çok dilliliği sürdürmüştür. Osmanlı da bir İmparatorluk olması sebebiyle bu geleneği devam ettirmiş, Türkiye Cumhuriyeti'ne çok dilli bir halk miras bırakmıştır. Ulus devletin dil politikaları resmi dil Türkçe dışındaki dilleri eğitim alanından ve toplumsal alandan büyük oranda silmiş olsa da günümüzde Türkiye'nin yerli halkları tarafından konuşulduğu bilinen 42 dil vardır (Yağmur, 2001). Bu dillerin tarihsel yolculuklarına baktığımızda, Türkçe de dâhil olmak üzere neredeyse tamamının göçmenler tarafından çeşitli yerlerden bu coğrafyaya taşınmış diller olduğunu görüyoruz. Aynı şekilde, anavatanı bu coğrafya olan diller (ör. Ermenice) çeşitli tarihsel ve politik süreçlerle dünyanın başka yerlerine yayılmışlar, yayılmak zorunda kalmışlardır.

Bu makalenin amacı göçün kaçınılmaz bir sonucu olan çok dilliliği öncelikle toplumdilbilim ve uygulamalı dilbilim alanları çerçevesinde incelemek, ardından çok dillilik çalışmalarındaki temel araştırma eksenlerinden ikisi olan miras dil ve ana akım dili üzerine yapılan çalışmalara odaklanmaktır. Makalenin ikinci bölümünde ise İstanbul'da Çağdaş Dil Çeşitliliği adlı çok bölümlü dilbilimsel etnografik projeden toplanan veriler bu eksende tartışılacaktır.

Çok Dillilik ve Göçmen Çok Dilliliği

Dünya nüfusunun çoğunluğu çok dilli bireylerden oluşur. Kabaca bir hesapla, günümüzde 7.000'in üzerinde dil konuşulmaktadır² ve günümüz siyasi konjonktüründe 200 civarında ülke vardır; yani, bildiğimiz her ülke aslen çok dillidir. Bilgi teknolojilerinin artması ve araştırmacıların ve toplumların dünyanın daha geniş bir alanından haberdar olması dolayısıyla geçtiğimiz 20 yılda özellikle uygulamalı dilbilim (*applied linguistics*), toplumdilbilim (*sociolinguistics*) ve dilbilimsel antropoloji (*linguistic anthropology*) alanlarında çok dillilik kavramı çeşitli boyutlarıyla yoğun olarak çalışılmaya başlanmıştır. İngilizce yayın yapan akademik çalışmalarda *multilingualism* hem *bireysel* hem *toplumsal* çok dilliliği tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu iki boyutu kapsayan Avrupa Komisyonunun tanımlamasına göre “çok dillilik toplumların, kurumların, grupların ve bireylerin günlük hayatlarında düzenli olarak birden fazla dille meşgul olma becerisi olarak anlaşılmaktadır.”³ Bireysel anlamda çok dilliliği ele alacak olursak, bu tanım

² www.ethnologue.com

³ Orijinal ifadesi ile, “Multilingualism is understood as the ability of societies, institutions, groups and individuals to engage, on a regular basis, with more than one language in their day-to-day lives,” Avrupa Toplulukları Komisyonu Raporu, Çok Dillilik Yüksek Seviye Uzman Grubu, 2007, s.6.

geleneksel olarak düşünüldüğünün aksine, çok dilli bir konuşucunun⁴ repertuarındaki dillerde eşit derecede yetkin olmasını şart koşmaz. Çünkü her ne kadar dil becerisi bir dili tamamen anlayıp konuşmak, o dilde rahatlıkla okuyup yazmak olarak anlaşılrsa da bu ideale aynı anda birden fazla dilde yaklaşabilen birey sayısı kısıtlıdır. Bu bağlamda Chomsky'den beri kullanılmakta olan "ideal konuşucu" kavramı teorik olarak kabul görmüş olsa da pratikte karşılığını bulmak pek mümkün görünmemektedir. Bir kişi birden fazla dilin gramerine hâkim olabilse dahi (yani, gramerin her yönüyle o dili konuşanlar tarafından tamamen kabul gördüğünü varsayarsak) bu dillerin kelime dağarcıklarını (örneğin, mesleki terminolojilerini) ya da lingua-kültürlerini tamamıyla öğrenemez. Bu insanoğlunun bilişsel yetileri ile ilgili değil, hayatın pratiği ile ilgili bir gerçektir. Çok dilli kimselerin yaşantılarını incelediğimizde, onların repertuarlarındaki dilleri amaçlarına göre farklılaştırarak kullandıklarını görüyoruz. Örneğin, çok dilli bir ailenin sabah kahvaltı masası konuşmaları önce bir dilde sonra bütünüyle aynı olarak diğer dilde yapılmaz. Ortam bunu gerektiriyorsa tamamen bir dilde veya tamamen birden fazla dili karıştırarak yapılabilir. Son yıllarda yapılan araştırmalar ikinci seçeneğin çok daha yaygın olduğu görüşündedir. Gerçek hayatta aynı konuşmanın sırayla önce bir dilde sonra tamamen aynı şekilde diğer bir dilde gerçekleştiği çok az durum vardır. Dolayısıyla çok dillilik konuşucunun repertuarındaki birkaç ayrı dilin toplamından çok bu diller arasında ve ötesinde daha karmaşık bir sistemin varlığını işaret eder. Bu bütüncül yaklaşım uzun bir süredir kabul görmüş (Grosjean, 1985), son yıllarda çok modluluk (*multimodality*) da bu tanıma dâhil edilmiştir (Wei, 2011). Çok dilli kişilerin dil repertuarlarını sadece konuşulan dillerin toplamı açısından tanımlamak, dahası dili sınırları çok net bir olgu olarak tanımlamak artık çok dilliliği anlamaya yetmemektedir (Makoni ve Pennycook, 2007). Çok dilli bir insanın dil repertuarı bazı bölümleri bir dilden, bazı bölümleri diğer dil(ler)den meydana gelen karmaşık semiyotik bir yapıdır (Blommaert, 2010).

Bireylerin birden fazla dilde yetkin olabilmesi her şeyden önce dil biyografilerinin (*linguistic biography*) nasıl şekillendiğiyle ilgilidir. Türkiye gibi tek resmî dilin olduğu bir ulus devlette her bireyin bu dili okulda öğrenmesinin yanı sıra, birçok öğrenci okula evde konuşulan diğer dilleri de getirir. Son yirmi yılda yapılan çok dillilik araştırmaları sayısız dil biyografisini incelememizi sağlamıştır (Busch, 2012). Dil biyografileri, çok dilli bireylerin doğup büyüdüğü (ya da sonradan taşındıkları) ülkenin dil profili, birden fazla dilde eğitim almalarına imkân verecek eğitim sistemi, hayat standartlarını belirleyen iş ve sosyal çevreleri, kişisel özellikleri gibi bir dizi faktörden etkilenir. Uygulamalı dilbilim alanı günümüzde bu faktörleri ayrı ayrı veya birlikte ele almakta ve repertuardaki belirli bir dil yetisi veya repertuarın bütünüünün üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktadır. Bir bireyin dil biyografisi öğrendiği dillerin sırası, yeri, öğrenmeye başladığı yaş, ailede konuşulma durumu, okulda öğretilme durumu ve hangi dilin hangi dille aynı anda öğrenildiği gibi faktörlere bağlı olarak gelişir. Cenoz (2000) çok dilli repertuarlardaki dillerin ve olası öğrenme biçimlerinin en az on iki değişik kombinasyonla meydana gelebileceğini ortaya koymuştur. Diyelim Dil X bir bireyin yaşamında öğrendiği son dil olsun. Bu kişi çok dilli repertuarını Dil 1, Dil 2,..., Dil X sırasına göre öğrenebilir, bu repertuardan bazı dilleri aynı anda öğrenebilir veya bazılarını bir süre sonra kullanmayı bırakabilir. Bu tür kombinasyonlar ve muhtemelen daha fazlası dillerin öğreniliş yeri, zamanı ve sırasına göre çeşitlendirilebilir. Her dil evde öğrenilemeyeceği gibi, birçok dil de okul ortamında öğrenilememekte, ancak aileden veya çevreden edinilebilmektedir. Bir dilin örgün eğitim sisteminde öğretilmesi, devletlerin dil politikaları ve siyasi tarihleriyle derinden ilintilidir.

⁴ "Konuşucu" terimi İngilizce "speaker" in tam çevirisi olarak kullanılmakla beraber, Türkçe dilbilim metinlerinde sıklıkla bu şekilde anılır. Konuşucu, sadece o dili ana dili olarak konuşan anlamına gelmemektedir. Örneğin İngilizce konuşucusu dediğimizde pekâlâ ana dili Türkçe olup İngilizce öğrenmiş veya büyürken Türkçe ile birlikte İngilizce öğrenmiş konuşuculardan da bahsedebiliriz.

Bireylerin dil biyografileri aynı zamanda eğitim ortamlarında formel olarak öğrendikleri yabancı dilleri de içermektedir. İkinci dilden (*second language*) farklı olarak, yabancı dil (*foreign language*) bir ülkede ana dil olarak konuşulan dillerin dışında, genellikle düzenli bir eğitim sonucu edinilen ve okul ortamlarından başka maruz kalma şansının pek olmadığı dilleri tanımlamak için kullanılır. Örneğin, ABD’de göçmen kökenli bir aileye doğmuş çocuklar için evde konuşulan İspanyolca ana dil, kreşten itibaren okulda öğrenilen ve etraftan duyulan İngilizce ikinci dil, okulda seçmeli ders olarak öğretilen Fransızca yabancı dil konumundadır. Yabancı dil ve ikinci dil öğrenimi arasında teorik açıdan önemli farklar bulunur. En başta, bir dilin ana dil olarak konuşulduğu bir ülkede o dili sürekli etraftan duymayla o dilin konuşulmadığı bir ülkede sadece sınıf ve okul ortamında duyma sıklıkları ve yoğunlukları bir değildir. Bir yabancı dil sınıfı dışında ne kadar duyulursa ve kullanılırsa öğrencinin o dili edinmesi ve içselleştirmesi o derece kolaylaşır. Bu farklılıklar özellikle İkinci Dil Edinimi (Second Language Acquisition, SLA) adı verilen uygulamalı dilbilim alanında uzun yıllardır girdi (input) olarak formüle edilmiş ve araştırılmıştır. Bir yabancı dilin edinilmesini etkileyen diğer bir kritik faktör iletişim imkânının niceliği ve niteliğidir. İkinci dil ortamlarında, ki göçmen çok dilliliği buna dâhildir, iletişim imkanları yabancı dil sınıflarına göre çok daha fazladır. Göçmen bir genç bir ülkeye adım attığı andan itibaren o ülkenin diline maruz kalıp bu dilde yoğun ve sürekli bir iletişim şansına sahip olurken, söz konusu dili başka bir ülkede yabancı dil olarak öğrenen bir gencin iletişim imkanları yaratmak için daha fazla çabalaması gerekmektedir. İkinci dil edinimi ve yabancı dil öğrenimi arasındaki bu kritik farklar bireylerin dil repertuarlarına önemli ölçüde etki etmektedir. Modern toplumlarda okullarda yabancı dil eğitimi özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra daha önemli hâle gelmiştir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde ABD’de Rusça hızla okullarda yabancı dil olarak okutulmaya başlanmış, İngilizcenin önlenemez yükselişi de bu süreçte ivme kazanmıştır. Avrupa Komisyonu’nun okullarda ana dilin yanında iki yabancı dil öğretme zorunluluğunu bir eğitim stratejisi olarak belirlemesi bunun en üst düzey yansımalarından biridir. Küresel ölçekte içinden geçtiğimiz süreçte ise “İngilizceyi içeren çok dillilik” (*Multilingualism with English*) (Hoffmann, 2000) gibi bir kavram artık yerini sağlamlaştırmıştır. Birçok ülke İngilizceyi öğrencilerin içinde yetiştikleri ya da okulda edindikleri çok dilliliğe ek olarak öğrenmeleri konusunda ciddi finans ve eğitim yatırımı yapmaktadır. Son yıllarda “ortak dil olarak İngilizce” (English as a Lingua Franca, ELF) kavramı başlı başına bir araştırma alanı olmuştur (Seidlhofer, 2005). Küresel ekonomik hareketlere, özellikle neoliberalizm ve pazar ekonomisine dayalı modellere bakıldığında İngilizcenin diğer diller karşısında kazandığı üstünlüğü görmekteyiz (Ricento, 2015). Bu resim karşısında İngilizcenin artık modern insanın çok dilli repertuarında en önemli yabancı dil olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumsal çok dillilik söz konusu olduğunda ise biraz daha karışık bir durumla karşı karşıyayız. İngilizce yayımlanan akademik çalışmalarda yaklaşık yirmi senedir bir *multilingualism* (çok dillilik) patlaması yaşanıyor diyebiliriz (May, 2014). Uzun yıllar *bilingualism* (çift dillilik) alanında yürütülen çalışmalara önce *trilingualism* (üç dillilik) alanı eklendi ve bu iki alan hâlâ güçlü varlıklarını sürdürmektedir. *Multilingualism* terimi ise ilk başlarda *plurilingualism* ile dönüşümlü kullanılmış olsa da zaman içinde bu iki kavram arasındaki ayrım belirginleşti. *Plurilingualism* daha çok bir ülkede (veya bir okulun sınıfında) bir arada yan yana var olabilen dilleri tarif etmek için kullanılır oldu. *Multilingualism* ise belirli bir bölgede yaşayan ve birbirinden farklı diller konuşan insan gruplarının çok dilli biçimlerde birbirleriyle etkileşim içinde bulunmasını tarif etmektedir. Bir başka deyişle, toplumsal çok dillilik bireylerin gündelik hayatlarında ağırlıklı çok dilli etkileşimlerde bulduklarını öngörür. Bu etkileşim genellikle dilleri birdenbire topyekûn değiştirecek kadar yoğun olmaz, ancak karşılıklı etkileşim içine giren iki dil birbirine kayıtsız

da kalamaz. Tarihsel toplumdilbilimciler dillerin sürekli ama geniş bir zamana yayılmış olarak değiştiği konusunda hemfikirdirler. Türkiye’de en az iki bin yıldır konuşulan diller buna iyi birer örnektir. Türkçe, örneğin Grekçe/Rumca ile girdiği etkileşim nispetinde bu dille ağırlıklı olarak sözcük alışverişinde bulunmuştur, iki dil birbirinden sözcük ödünç almış ve repertuvarlarına katmıştır. Ancak iki halk hiçbir zaman girift hayatlar yaşamadığı ve politik, ekonomik, kültürel altyapıları farklı olduğu için dilleri de birbirlerinin içinde eriyip kaybolmamıştır. Bunun aksini dünyanın çeşitli yerlerinde görmekteyiz. Bulunduğu konum ve uzun tarihi gereği Türkiye kaçınılmaz olarak çok dilli bir coğrafyadır. Ancak Türkçe ilişkisinin olduğu bazı dillerle çok az etkileşime girmişken, Farsça ve Arapça gibi diller ile daha çok iç içe olmuştur. Bir dili konuşan toplumun başka toplumlarla girdiği ilişkinin niteliği (din, ticaret, kültür, vb.) iki dil arasındaki karşılıklı etkilenmeyi belirleyen en önemli unsurdur.

Toplumsal çok dilliliğin başat unsuru bir ülkenin resmî dilini ana dili olarak konuşan ve genellikle sayıca çoğunluktaki toplumun yanında başka diller konuşan azınlık toplumlarının olmasıdır. *Azınlık dili* (minority language) kavramı her ülkede aynı şekilde tanımlanmamakla beraber resmî ve gündelik kullanımdaki tanımları arasında da farklar barındırır. Türkiye’deki duruma uygun bir ayırım olan Avrupa Birliği tanımına göre, iki tür azınlık gruptan bahsedebiliriz: *bölgesel azınlıklar* (regional minorities) ve *göçmen azınlıklar* (immigrant minorities). Bölgesel azınlıklar aslen bir ülkenin coğrafi olarak tanımlanmış çeşitli yerlerinde yoğun olarak yaşayan ve etnik, kültürel, dilsel veya dinsel açıdan azınlık durumunda yer alan gruplardır. Girişte bahsedildiği gibi, Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafya yüzyıllar boyunca devam eden göç dalgaları ile değişik bölgelerinde etnik Türk olmayan veya Türkçe dışında diller konuşan halkların da memleketi olmuştur. Ancak günümüzde artık bir etnik grubun başka hiçbir yere dağılmadan bir bölgede kalmasını ve dillerinin daha geniş bir alanda konuşulmamasını düşünemeyiz. Hiç kuşkusuz İstanbul gibi bir metropolde Anadolu’dan gelen göçmenlerin getirdikleri Kürtçe veya Lazca gibi diller de konuşulmaktadır. Ne var ki Türkiye’nin çeşitli yerlerine genişleyen bu dağılma, bu dillerin bir coğrafi bölgeden çıktığı gerçeğini de değiştirmez. Bu dillerin tarihsel gelişiminde çıktıkları bölgenin etrafındaki diğer dillerle olan etkileşimleri de önemli pay sahibidir. Dolayısıyla resmi ana dilin Türkçe olduğu Cumhuriyet tarihinde diller arasında bir statü hiyerarşisi meydana gelmiş, Türkçe dışındaki diller bölgesel azınlık dili statüsünde ele alınmıştır.

Buna karşın *göçmen azınlıklar* bir ülkenin yerlileri olmayıp başka ülkelerden ekonomik ve politik sebeplerle çeşitli yasal statülerle sonradan gelen toplulukları ifade eder. Öncelikle belirtmek gerekir ki bir ülkeye tarih içinde göç edenlerin ve konuştukları dillerin sayısı o ülkenin “yerlilerinin” konuştuğu dillerden her zaman fazla olmuştur. Göçmenlerin getirdiği diller zaman içinde, eğer göçmen toplumu ülkeye iyice yerleşir, nüfusunu korur ve dilini gelecek kuşaklara aktarırsa, o ülkenin bölgesel dilleri hâline gelir. Avrupa ülkeleri ele alındığında, en yakın örnek olarak Suriyelilerin veya Afganların da içinde bulunduğu onlarca milliyetten göçmen grubu günümüzde göçmen azınlık statüsünde ele alınmaktadır. Modern Avrupa’da göçmen azınlık kavramı II. Dünya Savaşı’nı izleyen ve 1960’larla başlayan süreçte Türkiye’den göç edenlerin de dâhil olduğu işçilerin temelini oluşturduğu bir grubu ifade etmek için kullanılır. Göçmen azınlıklar Avrupa’nın mevcut toplumsal yapısında çok kritik roller oynamaktadır. Ancak dilin bu rollerden belki de en önemlisi olduğu gerçeği göçmen dillerinin toplumdilbilimsel olarak araştırılmaya başlandığı son otuz yılda araştırmacıların vardığı en önemli sonuç olmuştur (ör., Heller, 2007; Horner ve Weber, 2017). Öncelikle belirtmek gerekir ki, son otuz yıldaki bu farkındalığa paralel olarak toplumdilbilimsel araştırmaların önemli bir bölümü göçmen azınlıkların dil öğrenme süreçlerine tarafsız yaklaşmış, göçmen kimliğini dili etkileyen bir faktör olarak ele almamıştır. Dolayısıyla araştırma konularının ekseriyeti eleştirel paradigmalardan uzakta konumlanmış ve

konumlanmaya devam etmektedir. Ancak eleştirel toplumdilbilim paradigmaları göç hikayesi ve göçmenliğin çok dilli bireylerin yaşantılarında oynadığı kritik rolü açıkça ortaya koymuştur. Örneğin, yoğun göç alan Kuzey Avrupa ülkeleri örneği ele alındığında göçmenlerin taşındıkları ülkenin diliyle imtihanı henüz vize, oturma izni veya vatandaşlık aşamalarında başlar. Toplum-dilbilim çalışmaları bu noktalarda yapılan mülakatları analize tabi tutarak gerek dil üzerinden yapılan ayrımcılığın gerek dil kullanımının göçmenlerin dışlanmasında ne kadar önemli olduğunu göstermiştir (Blommaert, 2001, 2009; Heller, 2013). Göçmenler bu engelleri atlatıp toplumsal görünürlüklerini artırmaya başladığında ise özellikle medyadaki temsilleri yine hem dil aracılığıyla hem de dilleri üzerinden gerçekleştirilir (Blackledge, 2005).

Göçmenlerin yeni ülkelerinde iş gücüne katılımı dilin çok rol oynadığı bir başka süreçtir. Öncelikle eğitim durumu ve dil yetkinliğinin göçmenlerin nerede nasıl çalışacağını belirleyen kısıtalar olduğu bir gerçektir. Göç araştırmaları göçmenlerin ülke ekonomisine olan katkılarının genellikle olumlu yönde arttığını göstermektedir. Bu artışta dili bilmenin getirdiği avantajlar açıktır. Ana akım dilini ikinci kuşaklar birinci kuşaklardan genellikle daha iyi öğrenirler, bu da onların iş gücüne katılımını kolaylaştırır. Ne var ki sahadan toplanan veriler iş yerlerinde göçmenlerin ve göçmen kökenli bireylerin tek dillilik perspektifinden oluşturulan dil ideolojileri ve dil politikaları karşısında olumsuz biçimlerde konumlandırıldığını da göstermektedir (Angouri, 2014; Duchêne, ve diğer, 2013). Bu konumlandırma, birden fazla dili karıştırarak konuşmanın veya farklı bir aksana sahip olmanın olumsuz ve kimi zaman “yanlış” olarak algılanmasına yol açar.

Göçmenlerle ilgili belki de en yoğun dilbilimsel çalışmaların yapıldığı alan eğitimidir. Aşağıda daha detaylı açıklanacağı üzere, eğitim hem göçmen politikalarının rahatlıkla şekillenebileceği hem de çok dilliliğin kontrol altına alınabileceği bir alan olması bakımından göç ve dil çalışmalarında çok önemli bir yer tutar. Bölgesel azınlıklardan farklı olarak göçmen azınlıkların yeni ülkelerinde zaman içinde yerleşebilmesi ülkenin geçirdiği politik süreçlere bağlıdır. Örneğin Almanya’da bir göçmen dili olan Türkçe zaman içinde ne kadar bölgesel bir dil olabilecektir? Bazı araştırmacılara göre bu uyum çoktan sağlanmıştır, diğerlerine göre ise bu birkaç on yıl hatta yüzyıl alacaktır. Çok dillilik becerisi açısından, birkaç kuşağın artık evde kendi ana dillerini kullanmayıp tamamen göç ettikleri ülkenin hâkim dilini kullanmaya başlamaları göçmen azınlıkların yaşaması öngörülen bir süreçtir. Bir göçmen ülkesi olan ABD bugünkü hâline bu şekilde gelmiştir.

Bölgesel azınlık dilleri ve göçmen azınlık dilleri konuşucularının dil repertuvarları, öğrenme süreçleri ve aidiyetleri söz konusu sosyopolitik süreçlerin farklı olması dolayısıyla birbirinden farklıdır. Örneğin, Türkiye’de Kürtçe konuşulan bir ailede doğmuş bir çocuk ile burada görev için bulunan Alman bir ailenin çocuğunun Türkçe öğrenme süreçleri ana dil farkının çok ötesinde faktörler içermekte, konuşulan Türkçe de hâliyle farklı şekillerde öğrenilmekte ve konuşulmaktadır. Bu tür bireysel süreçler diller arasındaki uzaklık/yakınlık gibi dilbilimsel faktörlerin dışındadır. Bir dilin evde konuşulup konuşulmadığı, konuşuluyorsa ne kadar ve ne kalitede konuşulduğu, ebeveynlerin hangisi ile hangi dilin konuşulduğu, ebeveynlerin başka diller bilip bilmediği, ebeveynlerin kendi aralarında başka dil konuşup konuşmadığı, kardeş sayısı ve sırası, ebeveynlerden başka evde yaşayan diğer yetişkinlerin varlığı gibi faktörler dili evde öğrenmeye başlayan bir çocuğun öğrenme sürecini ve konuşma yetkinliğini etkileyen başlıca faktörlerdir. Ancak bir dili öğrenmeyi ve konuşmayı etkileyen kritik sosyal boyutlar da vardır. Öncelikli olarak evde konuşulan hangi dillerde ve ne gibi kurumlarda resmî eğitim alındığı, ailenin okur yazarlık oranı, çocuğun konuşma ve dinleme dışında dile ne şekillerde maruz kaldığı gibi faktörler dilin sosyal konumunu doğrudan etkileyen faktörlerdir. Dilin politik ve toplumsal statüsü ile

ülkenin dil politikaları azınlık dillerini öğrenmeyi ve kullanmayı etkileyen makro ölçekteki diğer etmenlerdir. Çok dilli göçmenlerin veya çok dilli herhangi bir toplumun dil repertuarını araştırırken bu üç boyutun analizimizde göz önünde tutulması gerekir (The Douglas Fir Group, 2016).

Çok dilliliğin tanımında bireysel ve toplumsal ayrımı önemlidir, çünkü bu iki alan dilbilimin ayrı kollarından beslenir. Bireysel çok dillilik, uzun yıllar iki dillilik adı altında çalışılmış bir alan olarak, dil edinme/öğrenme ve konuşma olgularına odaklanırken ilk başlarda dil meselesine sadece bilişsel ve psikodilbilim açılarından yaklaşmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, yukarıda sözünü ettiğimiz SLA (ikinci dil edinimi) alanının ilk başlarda psikoloji ve dilbilimin ortak bir kolu gibi davranmış olmasıdır. Zamanın doğası gereği, araştırma metodolojisi olarak da objektivist epistemolojilere uygun bir şekilde deneysel, psikometrik metodlar belirlenmiştir. Bireysel çok dillilik araştırmalarında günümüzde nicel araştırmalar oldukça yol kat etmiş; çok dilli bireylerde bilişsel, psikodilbilim, sinirdilbilim ve hatta iletişimsel süreçlerin nasıl işlediği hakkında birçok şey öğrenmemizi sağlamıştır (Bavin, 2009). Göçmenlerin dil öğrenim süreçleri bu alanlar açısından birçok ilginç nokta barındırır. Örneğin, başka bir ülkeye yetişkin olarak göç eden bireylerin yeni diller öğrenmeleri çocuklara göre oldukça farklıdır. Çocukluğundan itibaren evde bir dil (veya diller) duyup dışarıda ve okulda başka bir dilde konuşan bireylerin geçirdiği psikodilbilimsel süreçler tek dilli bireylere göre farklıdır. Dilin hangi yaşta nasıl öğrenildiği göçmenlerin göç biyografisini ciddi olarak etkiler. Örneğin, deneysel araştırmalar bebeklerin doğmadan önce farklı dillere farklı duyarlılıklar geliştirdiğini, doğumdan itibaren de 6 aylık bir süre içinde etraftan duyduğu dilleri ayrıştırdığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, iki dilin gramerlerinin oturması daha kısa bir süre alırken, kelime hazinesi okulla doğru orantılı olarak gelişir. Telafuzun dil ergenlikten sonra öğrenildiği takdirde kolay kolay ana dili gibi olamayacağı da artık genel kabul görmektedir. Bu tür sonuçlar ilk başta göç hikayesi olan anne-babaların çocuklarıyla yapılan araştırmalardan elde edilmektedir.

Ancak SLA alanında 1990'ların ortalarından itibaren bir sosyal dönüm yaşanmaktadır. Bu paradigmatik değişim özünde dil öğrenme ve konuşma olgusunun sadece bilişsel ve psikodilbilimsel nedenlere sığdırılmayacak kadar sosyal bir olgu olduğu; bu olguya yaklaşımın ve yöntem biliminin de yeniden gözden geçirilmesi gerektiği gerçeğinin kabulü olmuştur. Birkaç örnekle açıklamak gerekirse, 1990'lardan önce görüşme (interview) SLA alanında bir veri toplama yöntemi olarak fazla kabul görmüş değildi. Dille ilgili verilerin sadece nesnel araştırma yöntemlerle ortaya çıkarılabileceği düşünülüyordu. Ancak sosyal dönüm çerçevesinde bir veri toplama yöntemi olarak çoğalan görüşmeye dayalı araştırmalar, özellikle çok dilli göçmenler söz konusu olduğunda bize yaklaşık otuz yıldır dil öğrenimi ve kullanımının derinlemesine görüşmeler yapmadan anlaşılamayacak boyutlarını göstermiştir. Yalnızca veri toplama açısından değil, veri analizi açısından da sosyal dönüm sonrası SLA alanı yeni yöntemleri yaygınlaştırmıştır. Konuşmaların kaydedilip saniyesi saniye incelenmesini sağlayan konuşma analizi (*conversation analysis*, CA) sayesinde göçmenlerin çok dilli konuşmalarının çok detaylı bir profili çıkarılmaktadır. Elbette dünya üzerinde aynı konuşmanın bütün özellikleriyle aynı şekilde tekrar edilmesi mümkün olmayacağından, deneysel veya istatistiki yöntemlerde olduğu gibi genellemeler bu tür nitel alanlarda söz konusu değildir. Ancak konuşmaların bu tür bir detaylı incelemesi de başka yöntemlerle mümkün gözükmemektedir. Diyelim göçmen bir bireyin konuşurken sözünün kesilmesi, konuşmasını bitirmesine izin verilmemesi, çok arzulanırsa yüzdeye vurulabilecek, sayısal bir veriye çevrilebilecek bir olgudur. Ancak bu tür bir bilgidен ziyade, bu tür bir konuşmanın derinlemesine incelenmesi, söz kesmenin nasıl bir dinamikle nasıl bir yapıda oluştuğunun anlaşılması hem dilbilim açısından hem de bu gibi alanların yol açacağı politika değişiklikleri açısından kritik önem taşır. Aynı şekilde göçmenlerin bizzat göçmen kimliği ile çalışılmaya başlanması

da bize yeni ufuklar açmıştır. Bir dili öğrenmeye geç yaşta başlayan bir göçmenin dil kapasitesi sosyal dönüm öncesinde bu bağlamdan bağımsız, biyolojik ve psikodilbilimsel faktörler ışığında çalışılırken, sosyal dönüm bize geç bir yaşta göç etmenin dili nasıl etkilediğine dair birçok değişik olguyu göstermiştir. Sosyal dönüm sonrası bireysel çok dilliliğe bakış üzerinde çokça düşünülmüş, tartışılmış bir kavramdır. Toplumsal çok dillilik ise en başta toplumdilbilimin önemli bir konusudur ve öncelikle sosyoloji gibi bilim dallarının kullandığı tarzda daha geniş ölçekte araştırmalar içerir. Örneğin, Extra ve Gorter (2001; 2008) gibi çalışmalar Avrupa'nın belli başlı orta büyüklükteki kentlerinde anket ve tarama yoluyla gerçekleşmiştir. Hem bölgesel azınlık hem de göçmen azınlık olan toplumlara odaklanan bu çalışmalar bize evde konuşulan dillerin canlılığını ve yaygınlığını göstermiştir. Ancak toplumsal çok dillilik sadece geniş ölçekte ilgilenmez.

Toplumun çok dillilik profilinin bireyleri nasıl etkilediğini de derinlemesine araştırır. Öte yandan dilbilimsel antropoloji alanında da özellikle son 20 yıldır göçmenleri konu alan geniş bir çalışma alanı oluşmuştur. Bu çalışmalar öncelikli olarak yöntemsel açıdan önemli yenilikler getirmiş, göçmen hayatlarını yakından, yerinde ve uzun süreli inceleyerek, düzenli saha notları ve ses/görüntü kayıtları gibi etnografik malzemeler aracılığıyla bu zamana kadar yapılmayan türde analizler yapılmasını sağlamıştır. Örneğin yukarıda sözünü ettiğimiz bir yöntem olan konuşma analizi, aslen tek dilli Amerikalı bireylerin gündelik hayattaki konuşmalarını yakından incelemek için sosyolojinin bir alt kolu olarak ortaya çıkmışsa da sosyal dönüşle beraber göçmen bireylerin konuşmalarını anlamak için de sıklıkla tercih edilir olmuştur. Bu veri analizi yöntemi konuşmada istenirse milisaniyeler içinde gerçekleşen nüansları yakından inceleme fırsatı verir. Bu metodun kullandığı önemli bir alan çok dilli göçmen gençlerinin son derece yaratıcı konuşmalarıdır (Madsen, 2015; Rampton, 2005). Bu analizler toplumsal çok dillilik açısından farklı dil repertuarlarının günlük hayattaki yansımalarının ne denli karmaşık olabileceğini göstermiştir.

Günümüzde göçmen çok dilliliği çok dillilik araştırmalarının bel kemiğini oluşturmaktadır. Yukarıda da özetlendiği gibi, birden fazla dili doğal bir şekilde öğrenen bireylerin dil repertuarları çok dillilik çalışmalarının da doğal bir konusu hâline gelmiştir. Bu araştırmaların temel eksenlerinden ikisi konuşucuların miras dilleri ile toplumun genelinde konuşulan ana akım dil üzerine yapılan çalışmalar olmuştur. Aşağıda bu iki alan bağlamında yapılan çalışmaların bir özeti verilecektir.

Göçmenlerin Dil Repertuarında Miras Dil

Göç ve dil ilişkisi çok boyutlu ve çok katmanlı, her durumda en az iki dilin söz konusu olduğu bir ilişkidir. Literatürde göçmenlerin ana dilleri ülkelerin politikalarına göre değişik adlarla çalışılmıştır. Elbette en çok kullanılan *ana dil* (mother tongue) tabiri hâlâ literatürde ve politika-kada geçerliliğini korumaktadır. Ancak son yıllarda *miras dil* (heritage language) kavramının araştırmalarda öne çıktığını görüyoruz (Aalberse ve diğer, 2019; Kagan ve diğer, 2017; Seals ve Shah, 2018). Miras dil uzun yıllar ailede az da olsa konuşulan ama toplumda duyulmayan dilleri tanımlamakta kullanılmıştı. Türkiye'de günümüz kuşaklarına artık aktarılamayan bazı diller, yani bölgesel azınlık dilleri, bu statüde ele alınmaktaydı. Ancak son yıllarda *miras dil* günümüz göçmenlerinin ana dilini/dillerini de tanımlamakta kullanılır oldu çünkü miras kavramının sanıldığı kadar sınırları net çizilmiş bir aidiyetten bahsetmediği anlaşıldı. Bu bağlamda artık Avrupa'da konuşulan Türkçe de miras dil olarak incelenmeye başlandı (Bayram, 2020). Aileden edinilmemiş ancak ileri yaşlarda dışarıdan, fazladan bir çabayla öğrenilen miras dillerin konuşucuları da son yıllarda *yeni konuşucular* (new speakers) olarak çalışılmaya başlandı (O'Rourke ve diğer, 2015).

Miras diller üzerine yapılan bilimsel çalışmalar son on yılda belirgin bir şekilde katlanarak artmıştır. Dilbilim açısından miras diller birkaç boyutuyla ele alınmaktadır (bkz., Montrul, 2010). Öncelikli olarak miras dilin edinimi/öğrenimi⁵ dilin konuşucuları aile ortamı dışında çok mevcut olmadığından ve bu diller okulda genellikle öğretilmediğinden başlı başına ilginç bir araştırma konusu olarak algılanmıştır. Dil girdisinin kısıtlı oluşu, çoğu durumda evin dışında neredeyse hiç olmayışı; dilin telaffuzunu, gramerini ve kelime dağarcığını başka bir şekilde öğrenilen dillerden farklı olarak etkiler. Türkiye’de bir kursta öğrenilen Türkçe ile Almanya’da Türkçe (de) konuşulan bir evde duyulan Türkçe birbirlerinden farklı şekillerde öğrenilmiş olur. Bunların yanı sıra bir dili miras dil olarak öğrenmenin edim bilimsel (*pragmatic*) ve anlam bilimsel (*semantic*) sonuçları da vardır. Örneğin, Türkiye’den başka bir ülkede doğup büyümüş bir kişi Türkçenin edim bilimsel repertuarına Türkiye’de doğup büyümüş bir kişi kadar vakıf olmayabilir (ör., nerede nasıl soru soracağını bilmek vb.).

Miras diller sadece edinim/öğrenim açısından değil kullanım açısından da çalışılmıştır. Özellikle son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde Kaliforniya gibi bazı eyaletlerde başta Latin Amerikalı, Çinli ve Koreli olmak üzere göçmen sayısının hızla artması miras dil olarak İspanyolca, Çince ve Korece çalışmalarında yeni konular, bağlamlar ve paradigmaların tartışılmasına yol açmıştır. Miras dil kullanımı gündelik hayatta dilin basit fonksiyonlarından dil yüzünden uğrılan ayrımcılığa kadar geniş bir yelpazede çalışılır. Bu çalışmalarda odaklanılan dil telaffuzdan söyleme kadar uzanan geniş bir aralıkta incelenir. Uygulamalı dilbilim açısından ise, miras dillerin eğitimi her zaman önemli bir çalışma alanı olmakla beraber son yıllarda bu konuda da hızla artan bir ilgi mevcuttur. Miras dil eğitimi müfredat oluşturmaktan sınıfta kullanılacak materyal seçimine, dilin hangi formunun öğretileceğinden sınıfta kullanılacak pedagojilere kadar geniş bir alanda konular içerir. Aynı zamanda miras diller, diğer azınlık dillerinde olduğu gibi, dil politikaları çalışma alanını ilgilendirir.

Avrupa’da 60 yıl önce başlayan işçi göçüyle konuşulmaya başlanan Türkçe de son yıllarda miras dil statüsünde incelenmiştir (Erduyan, 2022). Yaklaşık 5 milyon konuşanı olan ve Türkiye’den göçün sürekliliği ile canlı varlığını koruyan Türkçe, bazı Avrupa ülkelerinde en çok konuşulan göçmen dilidir. Backus (2012) bu sürekliliği sekiz farklı nedene bağlamıştır: 1) Türk toplumunda dıştan evliliklerin (*exogamy*) az olması, 2) hem bir kimlik problemi olarak hem de bir gün Türkiye’ye kesin dönüş umuduyla Türkçeye bağlılığın görünür bir şekilde canlı tutulmaya çalışılması, 3) Türkiye’deki aile, akraba ve tanıdıklarla ilişkilerin sürekliliğini sağlayan düzenli ve uzun sayılabilecek yaz tatilleri, 4) diğer bazı göçmen gruplarında olduğu gibi Türklerin de aynı mahallerde, semtlerde birbirlerine yakın yaşayıp (ör., Berlin’in Kreuzberg semti gibi) gündelik hayat-taki alışverişlerini diğer Türklerle sağlaması, 5) Türkçe medyaya erişimin artık çok kolay olması, 6) Türkçe formel eğitimin (mevcut sistemdeki okullarda seçmeli dersler aracılığıyla, Türklerin kendi olanakları ile ve/ya Türkiye’nin devlet yardımları sayesinde kurdukları okullar aracılığıyla) yaygın olması, 7) Türk toplumunun dernek, kurum vb. sosyal alanlar konusunda çok aktif olması ve bunların Türkler arasındaki bağlantıları yoğunlaştırması, ve 8) ibadet konusunda süreklilik sağladıkları için Türklerin Türkçeyi camilerde kullanması. Sonuç olarak Türkçe Avrupa’da her zaman canlılığını koruyan bir göçmen dili/miras dil olarak kabul edilmektedir.

⁵ Edinim (*acquisition*) ve öğrenim (*learning*) uygulamalı dilbilim alanında farklı süreçler olarak çalışılmıştır. Edinim daha çok çocuk yaşlardan itibaren bir dili zahmetsizce öğrenmek olarak tanımlanırken öğrenimde bilinçli bir efor, okul ortamı ve düzenli dersler temel görülmüştür. Ancak son yıllardaki çalışmalar bu farkın her zaman çok da anlamlı olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Göçmenlerin Dil Repertuarında Ana Akım Dil

Uygulamalı dilbilimde göçmenlerin dilleri çalışırken genellikle ana akım (mainstream) dille çok karşılaştırma yapılır. Ana akım dil bir toplumda en çok konuşulan, genellikle ülkenin resmi dili statüsünde bulunan, okullarda öncelikli olarak öğretilen ve eğitimin ve kurumlardaki iletişimin sürdürüldüğü dildir. Almanya'da Almanca, Türkiye'de Türkçe gibi. Ana akım dilin göçmenler tarafından edinimi/öğrenimi problemi neredeyse uygulamalı dilbilim alanının açılmasına yol açmıştır desek yanlış olmaz. Kuzey Amerika kökenli ikinci dil edinimi çalışma alanında ilk dönem teorileri İngilizce sınıflarındaki yabancı öğrenciler veya göçmen öğrencilerin öğrenim süreçleri yakından izlenerek oluşturulmuştur. Bu tür teoriler daha çok sınıf temelli ikinci dil edinimi ve buna bağlı olarak dil öğrenim modelleri geliştirme üzerinde durmuştur. Bu alanlarda çalışmalar hız kesmeden devam etmektedir. Ancak bir kimlik olarak göçmenliğin dil edinim/öğrenimine olan etkisi henüz 1990'ların ortalarında kavramsallaştırılmaya başlamıştır. O kadar ki, günümüze uygulamalı dilbilimde artık bir kimlik dönümünden (*identity turn*) de bahsetmekteyiz (De Costa ve Norton, 2016). Norton-Peirce (1995) ilk defa kimlik konusunda nitel bir çalışmayı ikinci dil edinimi alanının önde gelen bir dergisinde yayımlayarak büyük bir kapı aralamıştır. Binlerce atıf alan bu makalede, Kanada'daki Polonyalı ve Çek göçmenlerle yapılan etnografik bir çalışmayla sosyal kimliğin göç edilen ülkenin dilini öğrenmede oynadığı önemli rolü tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalar 20 yılı aşkın bir süredir devam etmekte olup, epistemolojik, ontolojik ve yöntemsel tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Preece, 2016).

Ana akım dilin edinimi günümüzde hâlen SLA alanının en önemli sorunu olmaya devam etmektedir. Bu alan yoğun akademik üretimi olan, dergileri, konferansları ve çeşitli örgütleri aracılığıyla artık dünyanın her köşesinden araştırmacıyı bir araya getiren gittikçe de güçlenen dinamik bir alandır. Bu alandaki çalışmaları uygulamalı dilbilimin üç temel ayağı olan *öğrenim*, *kullanım* ve *pedagojiler* açısından ele alabiliriz. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir dili öğrenmek ve kullanmak aslında iç içe geçmiş süreçlerdir. Ancak SLA alanı kuruluşunda psikoloji ve dilbilimden geniş ölçüde yararlandığı için, ana dil dışındaki dillerin edinilme süreçlerine öncelikle olarak bu bilim dallarının penceresinden bakmıştır. Örneğin, sözünü ettiğimiz sosyal dönüme kadar ikinci dil öğrenen bir yetişkin nadiren sosyal bir varlık olarak sosyal ortamlarında incelenmiş ve dil edinimi bir sosyal eylem olarak kuramsallaştırılmıştır. Bu noktada bazı istisnalar olmuştur; bir ressam olarak ABD'ye göç eden Wes'e odaklanan Schmidt'in (1983) çalışması sosyal çevre kazanma motivasyonunun dili öğrenme ve konuşmada ne kadar kritik bir rol oynadığını göstermiştir. Ancak günümüzde edinim ile kullanım arasındaki ayrım da tartışılmaktadır; çünkü bazı durumlarda edinim ve öğrenim arasında fark belirgin olmadığı gibi, edinim süreci kullanıma çok bağlı olarak gelişmektedir (bkz. Block, 2003). Son yıllarda yapılan araştırmalarda çeşitli bağlamlarda, çeşitli dilleri konuşan sayısız göçmenin durumundan da bildiğimiz gibi, dil konuştukça, anlamlı etkileşimlerde buldukça geliştirilir. Göçmenlerin ana akım dil edinimleri birçok açıdan çalışılmaktadır. Dünyanın göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı birçok bağlamında çok dilli evde doğan çocukların ana akım dilini öğrenirken bilişsel olarak miras dilden (veya evde konuşulan diğer dillerden) ne kadar etkilendikleri; ana akım dilinin gramerinin hangi yaşlarda nasıl öğrenildiği; çok dilli öğrencilerin ana akım sözcük haznesinin tek dillilere göre nasıl şekillendiği; çok dilli yetişkinlerle çocuklar arasındaki öğrenme farkları; dilin sınıf içi ve sınıf dışı öğrenimi arasındaki farklar gibi birçok konu çalışılmıştır.

Çok dilli göçmenlerin ana akım dilindeki iletişimleri de çok farklı çalışma alanlarında odak noktası olmuştur. Yapılan araştırmaların yoğunlaştığı ortamları göz önünde bulundurursak eğitim ve diğer alanlar olarak kabaca bir bölünme düşünebiliriz. Sosyal dönemden önce sınıf içi

ortamlarda genellikle gramer ve kelime öğrenimine yönelik araştırmalar bu alana hâkim olmuş olsa da son 20 yılda gerek çalışılan ortamların çeşitlenmesi gerek göçmenlerin dil repertuarları bakımından daha önce bilinmeyen birçok konu artık çalışılır hâle gelmiştir. Ancak şunu belirtmemizde yarar var ki, bu çalışmaların çok büyük bir çoğunluğu ana akım dili olarak İngilizce temel alınarak yapılmaktadır. Bunu birkaç diğer Avrupa dili takip etmektedir. Eğitim dışı bağlamlarda yapılan araştırmalar çok geniş bir yelpazede yer almaktadır diyebiliriz. Ancak temel olarak iş yerleri, sosyal hayatlar, dinle ilgili yerler, sanal dünya gibi belli başlı bağlamların çalışıldığını görmekteyiz. Bu bağlamlarda göçmenlerin gerek ana akım dilini ana dil olarak konuşanlarla (örneğin Almanya’da Almanlarla) gerek de diğer çok dilli göçmenlerle olan etkileşimleri araştırılmaktadır. Geleneksel olarak dil çalışmalarının çıkış noktası tek dillilik perspektifindedir ve bu yüzden statiktir. Yani Türkçe “bilen” bir göçmenin Almanya’da yaşamaya başlayıp Almanca öğrenmesini rasyonel, ilerici bir düzlemde incelemeye çalışır. Oysa insan hareketini merkeze aldığımızda çok farklı ölçeklerin dili belirlediğini görüyoruz (Blommaert, 2010). Toplumdilbilim son yıllarda göç eden bireylerin dil repertuarlarını bireylerin hâkim oldukları dilsel ve semiyotik kaynakların karmaşık bir bütünü olarak çalışmıştır. Bu bütünde, örneğin, birçok dilin konuşulduğu göçmen mahallerinde maruz kalınan ama az az, gündelik hayattaki ihtiyaçlara cevap verecek kadar konuşulan dillerden oluşan repertuarlar söz konusudur. Dahası, dilin dünyayı anlamlandırmak için kullanılan semiyotik sistemin sadece bir yönü olduğu görüşü artık ağır basmaktadır.

Göçmen çok dilliliğinin dil edinimi ve kullanımı açılarından çalışılmasının elbette pedagoji ve öğretmen eğitime de yansımaları olmuş, çok dilli göçmen öğrencilerin sınıfta veya başka alanlarda nasıl ele alınacağı birçok araştırmacının konusu olmuştur. Batı’daki belli başlı şehirlerde devlet okullarının sınıfları kimi zaman tamamen göçmen kökenli öğrencilerle doludur. Bu da beraberinde sınıf içi dil öğrenimi açısından kritik problemler getirir. Ana dili birbirinden farklı olan 20-30 ilkököl öğrencisine aynı sınıfta ana akım dilini öğretmek ve o dilde eğitim vermek gerek Avrupa’da gerek ABD’de üzerinde çok düşünülen bir problemdir. Doğru pedagojileri bulmak, doğru öğretmen eğitim vermek, öğrencilere doğru yaklaşmak okulların sürekli baş etmek zorunda kaldığı sorunlardandır. Örneğin, sınıfta öğrenci miras dilini ne ölçüde kullanabilir? Ya da ana akım dili konuşurken miras dille karışık konuşmaya (code-switching) nasıl yaklaşılmalıdır? Günümüzde dil eğitiminde en önemli uğraşlardan biri öğrencilerin dildeki olası zayıflıklarından ötürü mağdur edilip dezavantajlı konuma düşmelerini engellemeye çalışmaktır. Bunun yanı sıra çok dilli sınıflarda ne tür dil öğretim pedagojilerinin izleneceği gibi konular da popüler olmayı sürdürmektedir.

Göçmen çok dilliliğinin miras dil ve ana akım dili ilgilendiren boyutları günümüzde bu alanda en çok bilimsel yayın yapılan, devlet ve eğitim politikalarını şekillendiren konulardır. Bu alanlarda yapılan çalışmalar çok dilliliğin marjinal bir olgu olmayıp, dünyanın geniş bir kesiminde birçok toplumun günlük gerçekliği olduğunu ortaya koymanın yanı sıra gündelik hayatta nasıl tezahür ettiğine dair sayısız bağlam hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Çok dilliliği oluşturan dil repertuarları da çok farklı tarihsel süreçlerin birer sonucu olarak oluşmaktadır.

Makalenin bundan sonraki bölümünde yukarıda sözü edilen süreçlerden geçmiş 6 farklı çok dilli göçmen grubuyla yaptığımız bir dilbilimsel etnografik (*linguistic ethnographic*) çalışmanın sonuçlarına dayanarak İstanbul’da günümüz dil çeşitliliği konusunda belli başlı bulgulara yer vereceğiz. Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri finansmanı kapsamında gerçekleştirilen “İstanbul’da Çağdaş Dil Çeşitliliği” (Contemporary Linguistic Diversity in İstanbul) başlıklı proje 2019-2021 arasında devam etmiştir (Proje Kodu: 15561). Projeden çıkan 3 yüksek lisans tezi tamamlanmış olup, 2 doktora tezi hâlihazırda devam etmektedir. Yüksek lisans tezleri Japon (Bozer, 2021), Ugandalı (Deniz, 2021) ve İranlı (Sönmez, 2021) göçmenlere odaklanmıştır. Doktora

tezleri ise Suriyeli (Bektaş, devam ediyor) ve İtalyan (Barutçuoğlu, devam ediyor) topluluklar üzerine yazılmaktadır. Söz konusu tezlerin danışmanı ve proje yürütücüsü olan yazarın kendisi de Almanlarla bir çalışma yürütmüştür.

Proje kapsamındaki altı çalışma temel hatlarıyla aynı yöntemi izlemiştir. Dilbilimsel etnografi adı verilen bu araştırma yöntemi günlük hayatın doğallığı içinde genellikle ses veya görüntü kayıtları aracılığıyla veri toplamayı ve toplanan veriyi hem dilbilimsel bir detaycılıkla hem de bağlamla kurulan etnografik bir ilişkiyle inceler. Katılımcılarla süregiden saha ilişkisi onların çok dilli (veya tek dilli) günlük konuşmalarını daha rahat anlamaya yol açar. Bu projede de söz konusu çok dilli katılımcıların (her bir çalışmada 2-5 kişi etnografilerin odak grubunu oluşturmaktadır) konuşmalarını 2019'un yaz aylarında başlayıp Covid pandemisinin baş gösterdiği Mart 2020'e kadar süren yoğun saha çalışmalarımız sayesinde yakından inceleme fırsatı bulduk. Projede hâlâ devam etmekte olan Suriyeli göçmenler üzerine olan çalışma, İstanbul'a lise ve üniversite çağına aileleriyle birlikte göç etmek zorunda kalmış genç kadınları ve tek başına göç etmiş meslek sahibi genç erkekleri; İtalyanlar üzerine olan çalışma da Türklerle evlenmeleri üzerine İstanbul'a taşınan bir grup İtalyan erkeği günlük hayatlarındaki çok dilli pratiklerinde incelemektedir. Bu makalenin yazarı tarafından odaklanılan Alman grup ise Türkiye'ye göç eden 3 farklı jenerasyondan Alman kadını üzerine yapılan bir çalışmadır. Tamamlanmış üç tezdən Bozer (2021) bir üniversitede yabancı dil olarak verilen Japonca derslerinin yönetildiği ofiste Japon öğretmenlere odaklanarak bir çok dilli iş yeri etnografisi gerçekleştirmiştir. Deniz (2021) ise Şişli'de oturup düzenli iş bulmakta zorlanan ama her biri en az 4 dil bilmekte olan Ugandalı kadınları incelemiştir. Son olarak Sönmez (2021) farklı sosyoekonomik kökenlerden gelen küçük bir grup İranlı kadına odaklanmıştır. Çalışmaların tamamı konuşma kayıtlarının kâğıt üzerinde detaylı çözümlemelerinin incelenmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu incelemeler, temel olarak çok dillilik ve kimlik arasındaki ilişkiye odaklanmakla beraber, her biri kimliğe analitik olarak farklı bir açıdan yaklaşmışlardır.

Aşağıda, bu çalışmalardan ve yukarıda ortaya konulan olgulardan yola çıkarak İstanbul'daki göçmen kaynaklı günümüz çok dilliliği ana hatlarıyla tartışılmaktadır.

Türkiye'de Göçmen Çok Dilliliği

Türkiye'nin uluslararası göç bağlamında rolü, haklı olarak üç ayaklı bir rol olarak tarif edilmiştir. Türkiye aynı anda hem göç veren, hem transit, hem de artık göç alan bir ülke hâlinde tanımlanabilir. Buna bağlı olarak İstanbul İl Nüfus Müdürlüğünden ulaştığımız sayılara göre Türkiye'nin en büyük şehrine gelen uluslararası göçmenler 84 ayrı ülkeden gelmektedir. Her ne kadar çeşit olarak dünyanın önde gelen metropollerini yakalayamamış olsa da son 20 yılda artan bu sayı İstanbul'un şu anda dünyanın en çok dil konuşulan merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Elimizdeki veriler uluslararası göçmenlerin geldikleri yerler hakkında bilgi sağlasa da göçmenlerin konuştukları diller konusunda derli toplu istatistiklere sahip değiliz. Dolayısıyla, toplumdilbilim açısından anket ve tarama tarzı araştırmalar Türkiye'deki göçmen çok dilliliğini anlamak için atmamız gereken ilk adım gibi görünüyor. Bu tür bir tarama farklı statülere sahip olan göçmenlerce konuşulan dillerin tespiti açısından da önemlidir. Kaldı ki, aynı dili konuşan göçmenlerin de farklı coğrafyalardan gelmeleri dolayısıyla başka diyalektleri konuştuğu düşünülürse (ör., Arapça) Türkiye'deki çok dilli göçmen nüfusun haritasını çıkarmak ona göre dil politikaları ve eğitim stratejileri belirlemek açısından önemlidir.

Göçmenlerin miras dillerini konuşmaları kaçınılmaz bir olgudur. Belli ortamlarda sadece bir dilin konuşulması devlet politikası olarak kabul edilmektedir, devlet dairelerinde sadece Türkçe

kullanılması gibi. Ancak gündelik hayatta göçmenlerin miras dillerini bir günde unutup Türkçe konuşmaya başlamalarını beklemek gerçeklikten uzaktır. Göçmenlerin Türkçeye olan ihtiyacı açıktır, ancak Türkçe konuşabilmek için öncelikle iş veya eğitim hayatında olmak veya Türkçe konuşulan sosyal çevrelerde zaman geçirmek gerekmektedir. Birbirinden çok farklı 6 göçmen grupla gerçekleştirdiğimiz bu proje her göçmenin Türkçeye erişiminin kolay olmadığını göstermiştir. Örneğin Deniz'in (2021) odaklandığı Ugandalı kadınlar eğitilmiş olmalarına rağmen ve İngilizce öğretmenleri olarak iş aramalarına rağmen uğradıkları ayrımcılık yüzünden düzenli bir iş bulamamışlardır. Zaten yalnız başlarına geldikleri İstanbul'da kendileri gibi eğitilmiş Türklerle sosyal bir çevre oluşturmaları oldukça zordur. Gündelik hayatlarını minimum düzeyde Türkçe konuşarak idare etmektedirler. İş belirsizliği ve Türkçeyi bir dil sermayesi olarak görmemeleri onları her an Batı'da başka bir ülkeye gitme planları yapmaya itmektedir. İstanbul'daki hayatları kendileri gibi Ugandalılarla, veyahut kilise ortamında veya diğer sosyal aktivitelerinde olduğu gibi, diğer Afrikalılarla geçmektedir. Ortak dillerinin olmadığı diğer Afrikalılarla İngilizce konuşmaktadırlar. Dolayısıyla günlük hayatta dil kullanımları, kısıtlı imkânlarla sahip yaşantılarının belirlediği sınırlarda gerçekleşmektedir. Benzer kısıtlamaları, incelediğimiz Suriyeli genç ve profesyonel erkeklerde de gözlemledik (Bektaş, devam ediyor). Tek erkek olmaları dolayısıyla Türk toplumuyla arkadaşlık kurmaları oldukça zor olan bu gruptan İngilizce öğretmenliği yapan genç bir erkek katılımcı, mülakattaki ifadesine göre "metroda gelen telefonları Arapça konuşması gerekecekse açmadığımı," etrafındaki Türklerden tepki almak istemediğini belirtmiştir. Dolayısıyla, miras diller hâlihazırda göçmenlerin kullanmak zorunda olduğu ve Türkçe ve hatta İngilizcenin hayatlarındaki yerine bağlı olarak kullanmaya devam edecekleri dillerdir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, nasıl Türkçe 60 yıllık göç tarihi sonucunda Avrupa'dan silinmediyse, Arapça, Farsça ve Afrika Dilleri gibi çoğunlukta olan göçmenlerin dilleri de Türkiye'de en az birkaç kuşak konuşulacak gibi görünmektedir.

Türkiye'nin bazı şehirlerinde aynı ulustan gelen göçmen gruplarının daha yoğun yaşadığı bilinmektedir. Bu grupların yerleşim şekilleri, birbirleri olan ilişkileri ve gündelik hayatta toplumun diğer kesimleri olan bağlantıları çok dillilik repertuvarlarını etkilemektedir. Mevcut durumda İstanbul'un bazı semtlerinde örneğin Suriyelilerin ve Afganların daha yoğun olarak yaşadıklarını görmekteyiz. İstanbul gibi her semtin ayrı küçük bir şehir gibi görüldüğü bir metropol için bu tür dağılım aslında normal görünmektedir. Dünyanın diğer metropollerinde de nüfus dağılımı açısından aynı heterojenliği görmekteyiz. Bunun temel sebebinin de ekonomik ilişkiler ağı ve politik alt yapı olduğu da malumdur. Ancak elbette, diğer Batı şehirlerinde olduğu gibi bu grupların kuşaklar boyunca aynı semtte yaşamaları ister istemez bir gettolaşmaya neden olacak ve birlikte yaşama kültürünü sekteye uğratacaktır. Bu tür bir ayrıştırmanın önüne geçebilmek için elbette daha homojen bir dağılımın oluşması çözüm gibi görünmektedir. Ancak yine Avrupa örneğini alacak olursak göçmenlerin şehrin her semtinde, her iş kolunda, her sosyal alanında var olması çok uzun zaman alır. Portes & Zhou'nun (1993) ünlü çoklu asimilasyon (*segmented assimilation*) teorisine göre göçmenler ekonomik olarak güçlendikçe kendi göçmen gruplarının içinde sosyal basamakları tırmanırlar. Bunun yansımalarını bazı Avrupa kentlerinde görmekteyiz. Örneğin Berlin'in Kreuzberg semtinde yaşayan Türkler arasında bu tür profillere rastlamak mümkündür. Kuşaklardır belli bir sermaye biriktirmiş de olsa, semtten çıkmayan ve aynı semtte, Türklerle olan aynı sosyal çevresinde yaşamaya devam eden Türkler vardır. Bu Türklerin öncelikleri arasında Almanlarla entegrasyon gibi bir sorun ön sıralarda yer almamaktadır. İlk kuşak zaten kısıtlı Almanca konuştuğu için Alman toplumu ile içli dışlı olamamıştır. İkinci ve üçüncü kuşaklar okullaşma dolayısıyla dil sorununu çözmüş ancak daha rahat maddi imkanlarda yaşamış olması nedeniyle kültürel anlamda da bir entegrasyona ihtiyaç duymamıştır. Elbette bu tür

bir hareket dışında kalan, Alman toplumu ile bir an evvel entegre bir şekilde yaşamak isteyen ve bunu başaran Türk de çoktur. Onların durumunda da ev içi iletişimde bile hızla Almancaya geçildiğini, ailenin çocuğun Almanca bilgisine ve eğitimine çok önem verdiğini ve çocuklukta okulda Alman arkadaşlarla başlayan ilişkilerin hiç kesintisiz sürdüğünü görüyoruz. Bu gruplar dışında kalan büyük çoğunluk düşük eğitim ve becerilerinin sonucu olarak ekonomik sermayesini arttıramamakta, bir nesilden diğerine aktaramamaktadır. Nesilden nesile geçen işçilik veya küçük ölçekte iş sahibi olmanın sonucu olarak toplumsal sınıf çok da değişmediği için Türkçe korunmakta ve Almanlarla veya diğer Almanca konuşan göçmenlerle ilişkiler sınırlı tutulmaktadır. Dolayısıyla zaman içinde bir göçmen toplumunun ana akım toplum veya diğer göçmen toplumlarla ilişkisi ekonomik, sosyal ve kültürel olarak değiştikçe dillerle olan ilişkileri de değişmektedir. Bu tür bir ayrışmayı İstanbul'da zaten hâlihazırda hissetmekteyiz. Yeni yapılan pahalı sitelerde oturan körfez Arapları ile Esenler'de veya düşük gelir gruplarının oturduğu semtlerde oturan Suriyeliler İstanbul gibi bir metropolde ayrı dünyalar yaşayan Arapça konuşucularıdır. İlk grup daha iyi eğitilmiş olduğu için İngilizce de bilmekte ve günlük hayatta Türklerden çok İngilizce bilen diğer yabancılarla konuşmaktadır (bkz. Bektaş, devam ediyor). İkinci grup ise daha düşük gelir ve eğitim grubuna mensup olduğu için Türkçeyi genellikle etraftan öğrenmekte, düşük gelir grubuna ait Türklerle daha çok iletişim kurmakta ve genellikle İngilizce konuşamamaktadır. Dolayısıyla ana dili Arapça olan bu iki grup, Arapçaları arasındaki diyalekt farkı bir yana, dil repertuarlarını çok farklı şekillerde oluşturmaktadır.

Çok dilli göçmenlerin dil biyografileri onların Türkçeyi öğrenme, kendi miras dillerini ve diğer dilleri kullanma süreçlerini anlamamıza yardımcı olur. Toplumsal düzlemde geniş anket ve tarama çalışmaları bize nasıl genel bir manzara sunuyorsa, daha derinlemesine yapılan, örneğin etnografik çalışmalar çok dilli kullanımın bir göçmenin hayatındaki seyri konusunda bilgi verir. Örneğin, Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak görüp en kısa sürede Avrupa'ya gitmek isteyen Afgan, Suriyeli, Afrikalı vb. göçmenlerin Türkçe öğrenme süreci ile Pendik'te doğmuş bir Suriyeli çocuğun Türkçe edinme süreci aynı değildir. Bir dilin kültür ve sembolik sermaye açısından değeri, dili bilmenin getireceği ekonomik yarar gibi faktörler o dilin niteliğinin ve öğrenme süreçlerinin dışında olgulardır. Bu bakımdan, çok dillik aslında çok boyutlu olduğu kadar çok çeşitli de bir olgudur. Türkiye'nin doğru çok dillilik profilini çıkartarak bu tür repertuarları anlar, bireylerin dil becerilerinin arkasında yatan nedenleri anlamlandırır ve eğitimde ona göre pedagojiler belirleyebiliriz. Projemizde yer alan Deniz (2021) ve Sönmez'in (2021) çalışmaları bize aynı grup göçmenlerin bile proje süresince geçirdiği hayata bakış değişikliklerini ve bunun İstanbul'da kalma veya buradan gitme kararlarını nasıl etkilediğini, akabinde bu tür projeksiyonların katılımcıların hangi dile ne zaman ne kadar önem vermesi gerektiğinin bilincinde olduklarını göstermiştir.

Göçmenlerin hayatlarını yakından incelemek, yani istatistiklerde temsil edildikleri sayıların dışında incelemeler yapabilmek dil öğrenim ve kullanımlarını anlamada oldukça önemlidir. Bu sayede gündelik hayatta dil kullanımının devletler veya diğer resmî kurumların koyduğu normların ne kadar dışında olduğunu görmekteyiz. Örneğin, bir dili konuşurken diğer bir dilden sözcükler veya başka birimler olarak konuşma (code-switching) olgusunu incelediğimizde, bu tür bir konuşmanın çok dilli bireylerin gündelik hayatının en yaygın dil kullanım biçimi olduğu görülür. Bu karışık konuşma biçiminin yerine ve diğer konuşmacılara göre değişiklik gösterdiğini bilmekteyiz. Örneğin saha araştırmamızda dil yetilerine göre farklı katılımcı grupları bizimle Türkçe temelli, İngilizce temelli veya söz konusu dil temelli olarak farklı dilleri karıştırarak konuşmaktaydılar. Ancak her oturumda her üç dilin de homojen bir şekilde dağıtılıp konuşulması söz konusu değildi. Yukarıda da belirtildiği gibi bu tür araştırmaların Türkçeyi ilgilendiren boyutundaki çalışmaların çoğu Türkçenin göçmen dili olduğu Avrupa'da gerçekleştirilen çalışmalardır. Ancak

günümüzde Türkiye'deki çok dilli göçmenlerin Türkçe kullanımı da konuşma analizi ve benzer yöntemler aracılığıyla aynı ölçüde dikkate değerdir. Projemizde çok geniş skalada Türkçe bilen katılımcılar olduğu için biz de sahada ileri derecede Türkçe bilen bir Alman'ı özel hayatında ve bir Japon'u iş hayatında inceleme fırsatı bulduk (Bozer, 2021). Ses kaydı olarak topladığımız verileri incelediğimizde her iki hayat için de iyi Türkçe konuşmanın sembolik anlamları olduğunu tespit ettik. Alman kadın katılımcı Türkçeyi iyi kullanması sayesinde İstanbul'da istediği çeşitlilikte bir sosyal çevreye sahip olduğunu anlatırken Japon kadın katılımcı eşinin ailesi ile iletişim kurmak için geliştirmeye başladığı Türkçesinin gündelik hayatta ve iş hayatında birçok kapı açtığından bahsetti. Öte yandan, çalışmasının Suriyeli genç mimarlarla gerçekleştirdiği etnografik boyutunda Bektaş (devam ediyor), ana dilleri Arapçadan çok Türkçe ve İngilizcenin gençlerin çok dilli kimlik inşasında önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Mimarlık yapan ve üniversiteyi İstanbul'da bitiren Suriyeli bu gençler yaşadıkları ve çalıştıkları çok uluslu çevrelerde yoğunlukla İngilizce konuştuklarını, bunun İstanbul'da kurmaya çalıştıkları kozmopolit hayat fikirleriyle bağdaştığını göstermiştir. Sönmez'in (2021) araştırmasında ise birbirinden farklı standartlarda yaşayan İranlı bir grup kadın incelendiğinde yaşam biçimi göçü (*life-style migration*) olgusunun dille ne kadar iç içe olduğu ortaya çıkmıştır. Nişanlısı ile gelip İstanbul'da doktora yaptıktan sonra burada yerleşme istediğinde olan katılımcılardan biri, arzu ettiği entelektüel ve özgür hayatı kurma peşindeyken; diğer bir katılımcı tamamen küçük çocuğunu Türkiye'de okutmak amacıyla buraya yerleşmiş ve evden çok çıkmadan kısıtlı Türkçesi ama maddi olarak geniş imkanlarıyla diğer İranlılara da çok karışmadan Beylikdüzü'nde kendine bir hayat kurmuştur. Bu iki katılımcının Türkçeye duydukları ihtiyaç ve İngilizcelerin ve Farsçalarının günlük hayatta kullanımları birbirinden çok farklıdır.

Afrikanlı göçmenlerin adı transit göçmen olarak çok geçmekle birlikte, Deniz'in çalışmasındaki Ugandalı kadınlar artık İstanbul'da kendilerine has bir yaşam kurma ideali ile yola çıkmışlardı. Dil biyografilerinde en az dörder dil yer aldığı için ve kolonyal bir dil olarak öğrendikleri İngilizceyi ana dilleri saydıklarından İstanbul'da bu kadar az İngilizce konuşulmasını şaşkınla karşıladıklarını ifade ediyorlardı. Onlar için İngilizce Türklerden üstün olduklarını hatırlatan bir sermaye olmakla beraber, gündelik hayatta uğradıkları ayrımcılığı da önleyemiyordu. Deniz'e (2021) sahada tanıştığı, katılımcılarının arkadaşı olan bir Afrikanlının dediği gibi, Türkleri kolonileşmeden geçmedikleri için içine kapalı bir toplum olarak görmüşlerdi. Buna mukabil, ten renklerinden ötürü İngilizce öğretmeni veya çocuk bakıcısı olarak çalışmak istedikleri yerlerden reddedildiklerini anlıyorlardı.

Suriyeliler, İranlılar ve Ugandalılar birlikte kısıtlı ekonomik imkanları ve daha geleneksel alt yapılardan gelmeleri dolayısıyla aynı semtlerde yaşayan gruplardı. Ancak hepsinin İstanbul deneyimi farklıydı. Barutçuoğlu (devam ediyor) ise doktora çalışmasında İtalyanlara bakmakta ve Türklerle evli İtalyan erkeklerin gündelik hayatta "evli çift" olarak nasıl birçok dilli repertuar oluşturduklarına odaklanmaktadır. Yüksek eğitilmiş bu grup için İstanbul'da yaşamak hem memleketlerine yakın bir şehirde hem de bir metropolde yaşamının ayrıcalıklarını getirmekte, gündelik hayatta genellikle olumlu karşılandıkları için dile ilişkin bir baskı altında hissetmemektedirler. Ev içi sohbet ortamlarından alınan kayıtların incelenmesiyle, bu çiftlerin İngilizce konuşmaları da yer yer uzun süreli İtalyanca veya Türkçeye geçişlerle gerçekleştirilmektedir. Alman ve İtalyanların çok dillilik deneyimleri diğer gruplardan çok farklı olsa da Avrupalı bir grup şeklinde kolayca birleştirilecek kadar çok benzerlik de içermemektedir. Dil repertuarlarının önemi ve tarihselliği bir kere daha karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Göçmen çok dilliliği çok katmanlı ve çok boyutlu bir olgudur. Bu makalede çok kısa bir özetini verdiğimiz projemiz kapsamındaki dilbilimsel etnografik çalışmalarda birbirinden çok farklı göç yolculukları olan yeni İstanbullularını incelerken her biri en az 3 dili bilen katılımcılarımızın bu farklılıklarını öğrenme ve konuşma süreçlerine dâhil ettiklerini görmekteyiz. Kimileri için Türkçe öğrenmek birincil bir hedef değilken kimileri ilk başta Türkçe öğrenmesi gerektiğini düşünmüş, buna göre çalışmalar planlamıştır. Fakat göçmenler ne repertuarlarındaki miras dili tamamen bırakabilir ne de İngilizce öğrenmekten ve konuşmaktan vazgeçebilirler. Dolayısıyla günümüzde göçmenlik ister istemez çok dilli bir varoluş biçimini de simgeler. Bu varoluş biçimi sadece ekonomi, politika veya eğitim alanlarına odaklanılarak anlaşılabilir. Dilin sirayet ettiği her alan göçmenliği doğrudan ilgilendirmektedir. Bu bakımdan göç çalışmaları dilin kimi zaman merkezde yer alan varlığını takdir etmeden tamamlanmış sayılmaz.

Kaynaklar

Aalberse, S., Backus, A. ve Muysken, P. (2019). *Heritage Languages: A language contact approach* (Vol. 58). Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.

Angouri, J. (2014). Multilingualism in the workplace: Language practices in multilingual contexts. *Multilingua*, 33, (1–2), 1–9. doi: 10.1515/multi-2014-0001

Backus, A. (2012). Turkish as an immigrant language in Europe. In Bhatia, T. K. & Ritchie, W. C. (Eds.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (pp. 770–790).

Barutçuoğlu, D. (devam ediyor). *Multilingual home interactions: Italian-Turkish couples in İstanbul*. Boğaziçi University: Unpublished Doctoral Dissertation.

Bavin, E. (Ed.). (2009). *The Cambridge handbook of child language* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics). Cambridge: Cambridge University Press.

Bayram, F. (Ed.). (2020). *Studies in Turkish as a heritage language*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.

Bektaş, S. (devam ediyor). *Identity construction and negotiation: Multilingual Syrian immigrants as urban dwellers in İstanbul* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul.

Blackledge, A. (2005). *Discourse and power in a multilingual world*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.

Block, D. (2003). *The social turn in Second Language Acquisition*. Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

Blommaert, J. (2001). Investigating narrative inequality: African asylum seekers' stories in Belgium. *Discourse & Society*, 12(4), 413–449. doi: 10.1177/0957926501012004002

Blommaert, J. (2009). Language, asylum, and the national order. *Current Anthropology*, 50(4), 415–441. doi: 10.1086/600131

Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of Globalization* (1st ed.). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bozer, E. M. (2021). *Linguistic ethnography in a multilingual workplace: The Japanese language office at an English-medium state university in Turkey* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul.

Busch, B. (2012). The linguistic repertoire revisited. *Applied Linguistics*, 33(5), 503–523. doi: 10.1093/applin/ams056

Cenoz, J. (2000). Research on multilingual acquisition. In J. Cenoz & U. Jessner (Eds.), *English in Europe: The Acquisition of a Third Language* (pp. 39–53). London, UK: Multilingual Matters.

De Costa, P., & Norton, B. (2016). Identity in language learning and teaching: Research agendas for the future. In S. Preece (Ed.), *Routledge handbook of language and identity* (pp. 586–601). New York, NY: Routledge.

Deniz, Ö. (2021). *Linguistic construction of translocal identities: Multilingual Ugandans in İstanbul* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul.

Duchêne, A., Moyer, M. G., & Roberts, C. (Eds.). (2013). *Language, migration and social inequalities: A critical sociolinguistic perspective on institutions and work*. London, UK: Multilingual Matters.

Erduyan, I. (2022) The scale of modernity in the Heritage Language classroom. *Journal of Language, Identity & Education*, 21(4), 265-279. doi: 10.1080/15348458.2020.1791712

Extra, G., & Gorter, D. (2001). *The other languages of Europe: Demographic, sociolinguistic, and educational perspectives*. London, UK: Multilingual Matters.

Extra, G., & Gorter, D. (Eds.). (2008). *Multilingual Europe: Facts and policies*. Berlin, Germany: Mouton de Gruyter.

Grosjean, F. (1985). The bilingual as a competent but specific speaker- hearer. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 6(6), 467–477. 10.1080/01434632.1985.9994221

Heller, M. (2007). *Bilingualism: A social approach*. London: Palgrave Macmillan.

Heller, M. (2013). Language and dis-citizenship in Canada. *Journal of Language, Identity & Education*, 12(3), 189–192. doi: 10.1080/15348458.2013.797272

Hoffmann, C. (2000). The spread of English and the growth of multilingualism with English in Europe. In J. Cenoz & U. Jessner (Eds.), *English in Europe: The acquisition of a third language* (pp. 1–21). London, UK: Multilingual Matters.

Horner, K., & Weber, J.-J. (2017). *Introducing multilingualism: A social Approach* (2nd ed.). New York, NY: Routledge.

Kagan, O., Carreira, M. M., & Chik, C. H. (Eds.). (2017). *The Routledge handbook of heritage language education: From innovation to program building*. New York, NY: Routledge.

Madsen, L. M. (2015). *Fighters, girls and other identities: Sociolinguistics in a Martial Arts Club*. London, UK: Multilingual Matters.

Makoni, S. (2012). A critique of language, languaging and supervernacular. *Muitas Vozes*, 1(2), 189–199. doi: 10.5212/MuitasVozes.v.1i2.0003

Makoni, S., & Pennycook, A. (Eds.). (2007). *Disinventing and reconstituting languages*. New York, NY: Multilingual Matters.

May, S. (Ed.). (2014). *The multilingual turn: Implications for SLA, TESOL and bilingual education*. London, UK: Routledge.

Montrul, S. (2010). Current issues in Heritage Language Acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 30, 3–23. doi: 10.1017/S0267190510000103

Norton-Peirce, B. (1995). Social identity, investment, and language learning. *TESOL Quarterly*, 29(1), 9–31. doi.org/10.2307/3587803

O'Rourke, B., Pujolar, J., & Ramallo, F. (2015). New speakers of minority languages: The challenging opportunity – Foreword. *International Journal of the Sociology of Language*, 2015(231), 1–20. doi: 10.1515/ijsl-2014-0029

Pavlenko, A. (baskıda). Multilingualism and historical amnesia: An introduction. In *Multilingualism and History*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Portes, A., & Zhou, M. (1993). New second generation: Segmented assimilation and its variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 530(1), 74–96. doi: 10.1177/0002716293530001006

Preece, S. (Ed.). (2016). *The Routledge handbook of language and identity*. London, UK: Routledge.

Rampton, B. (2005). *Crossing: Language & ethnicity among adolescents* (2nd ed). Northampton, MA : St. Jerome Pub.

Reyes, A. (2014). Linguistic Anthropology in 2013: Super-New-Big: Year in Review: Linguistic Anthropology. *American Anthropologist*, 116(2), 366–378. doi: 10.1111/aman.12109

Ricento, T. (Ed.). (2015). *Language policy and political economy: English in a global context*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Russell, T. J. (2017). *Byzantium and the Bosphorus: A Historical Study, from the Seventh Century BC until the Foundation of Constantinople*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Schmidt, R. W. (1983). Interaction, acculturation, and the acquisition of communicative competence: A case study of an adult. In N. Wolfson & E. Judd (Eds.), *Sociolinguistics and language acquisition* (pp. 137–174). Rowley, MA: Newbury House.

Seals, C., & Shah, S. (Eds.). (2018). *Heritage language policies around the world*. London, UK: Routledge.

Seidlhofer, B. (2005). English as a lingua franca. *ELT Journal*, 59(4), 339–341. doi: 10.1093/elt/ccio64

Sönmez, E. (2021). *Investigating agency in discourse: Multilingual Iranian immigrants in İstanbul*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul.

The Douglas Fir Group. (2016). A transdisciplinary framework for SLA in a multilingual World. *The Modern Language Journal*, 100(S1), 19–47. doi: 10.1111/modl.12301

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054. doi: 10.1080/01419870701599465

Wei, L. (2011). Multilinguality, multimodality, and multicompetence: Code- and modeswitching by minority ethnic children in complementary schools. *The Modern Language Journal*, 95(3), 370–384. doi: 10.1111/j.1540-4781.2011.01209.x

Yağmur, K. (2001). Turkish and other languages in Turkey. In G. Extra & D. Gorter (Eds.), *The Other Languages of Europe* (pp. 407–427). New York, NY: Multilingual Matters.

Yazım Kuralları

1. Yazılar Windows Word programıyla, Times veya Times New Roman karakteri 12 puntuyla, 1,5 satır aralığıyla yazılmış olmalıdır.
2. Yazıların uzunluğu 8.000 kelimeyi aşmamalıdır.
3. Metinlerin başlıkları bold ve sola yaslı şekilde yazılmalıdır. Başlıkların ilk harfleri büyük yazılmalıdır.
4. Yazar isimleri bold ve sağa yaslı şekilde başlığın altında bulunmalı, yazar soyadı büyük harflerle yazılmalıdır. Yazarın unvan, bölüm, kurum ve e-mail bilgisi yazarın isminin sonuna dipnot eklenerek verilmelidir. 2019 yılı itibariyle tüm yazarların ORCID (Open Researcher and Contributor ID) numarasının olması ve yazar bilgisi dipnotunda verilmesi gerekmektedir.
5. Türkçe özgün makaleler için verilecek özet “Öz” başlığı altında, 150 kelimeyi geçmeyecek şekilde verilmelidir. Tüm makalelerin ayrıca İngilizce dilinde de özeti verilmelidir. İngilizce dilinde verilecek özet “Abstract” başlığı altında olmalı ve yine 150 kelimeyi geçmemelidir. Önce makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı, Türkçe özü verilmeli ve sonrasında 3 ila 5 anahtar kelime verilmelidir. Bunların altına İngilizce öz ve anahtar kelimeler eklenmelidir. Öz ve anahtar kelimeler uluslararası standartlara uygun olmalıdır.
6. Dipnotlar kaynak gösterimi için değil, yalnızca ek bilgi vermek için kullanılır. Dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak 10 punto ve 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.
7. Metnin içinde yapılan doğrudan alıntı 40 kelimeyi geçiyorsa, yani “blok alıntı” yapıyorsa ana metinden farklılaştırılmış paragraf olarak gösterilmelidir. Blok alıntı sağ ve soldan 1,25 cm girintili olarak 12 punto ile yazılır ve alıntı sonunda parantez içinde kaynağa atıf yapılır.
8. Metinde şekil, tablo, resim vb. kullanılacaksa ilgili yere, metinle arasında üstten ve alttan birer aralık bırakılmak suretiyle yerleştirilmelidir. Mümkün olduğu kadar bilgisayar aracılığıyla hazırlanmış görseller kullanılmalı, tarayıcıyla en az 600 dpi çözünürlükte “tiff” veya “jpg” şeklinde taranmış olarak metne yerleştirilmelidir. Resimler birbirini izleyerek numaralandırılmalıdır. Her resmin altına numarası ile birlikte kısa bir açıklama, ortalanmış olarak yazılmalıdır.
9. Metin içerisinde ve kaynaklar bölümünde kaynak gösterimi için American Psychological Association (APA) tarafından yayımlanan *Publication Manual of APA* (2020) adlı kitapta belirtilen kurallar esas alınmalıdır.
10. APA'ya uygun biçimde metin içinde atıf yapma ve bibliyografya oluşturma örnekleri aşağıda verilmiştir.
11. Metnin ekleri, her bir ek ayrı sayfada olacak şekilde, kaynakçadan sonra verilmelidir.

Guide for Authors

1. Articles submitted should be sent in Microsoft Word (.doc or .docx) format. Body text should be written in Times New Roman 12 pt. and 1.5 line spacing.

2. The articles should not exceed eight thousand words.

3. Headings should be written in bold and left aligned. First character of the heading should always be written with a capital letter.

4. Name of the author should be written in bold and right aligned whereas surname should be written with capital letters. Title, faculty, department and email address of the author should be added under the footnotes section; and be given following the name of the author. Starting from 2019, all authors should have an ORCID (Open Researcher and Contributor ID) number which is to be included in author's information footnote.

5. Abstracts of articles written in English should be given under the heading of "Abstract" and should not exceed 150 words. It is also a requirement for abstracts to be given in Turkish language, again without exceeding 150 words limit. After the title of the article, Turkish heading, abstract and keywords (of 3 to 5) are given; Turkish abstract and keywords should follow. Abstract and keywords should comply with international standards.

6. Footnotes must only be used to address additional information, not for referencing; They must be given under the page, numbered correspondingly, and their typing style must be set to 10 pt and 1 line spacing.

7. Quotations exceeding 40 words, i.e. block quotations should be separated from main paragraph and written as a separate one. Block quotations should be indented by 1,25 cm of both sides and should be written in 12 pt.

8. Images, shapes or tables should only be used with a space left perpendicularly. Shapes used should be prepared digitally where possible. Scanned documents should have 600 dpi and sent as "tiff" or "jpg" format. Shapes must be numbered consecutively. A short explanation should be centered under the image containing its number.

9. In-text citation and bibliography must comply with the rules found in *Publication Manual of American Psychological Association* (APA) (2020) published by American Psychological Association.

10. APA referencing examples are given below.

11. Each appendix should be given in separate pages. Appendices should be given after the references section.

APA İçin rnekler

Metin İçinde Kaynak Gsterme

- Yazarın adı metnin içinde gemiyorsa alıntı yapıldıktan sonra, parantez içinde yazarın soyadı, yayın tarihi ve sayfa numarası, virgüllerle ayrılarak yazılır.
(Moran, 1983, s. 34)
- Yazarın adı metnin içinde geçiyorsa, yazarın soyadının ardından parantez içinde yapıtın tarihi yazılır ve alıntının sonunda sayfa numarası bilgisi verilir.
Moran (1983) ... (s. 34)
- Tek bir sayfaya gönderme yapıldığında “s.”, birden çok sayfaya gönderme yapılıyorsa “ss.” yazılır.
- Matbu kaynaklardan tırnak içinde alıntının yapıldığı her durumda belirli bir sayfa numarasına referans verilmesi gerekir.
- İki yazarı olan yapıtlara gönderme yapılırken her iki yazarın soyadı verilir.
(Madran ve Sönmez, 2019, ss. 17-18)
- Üç ve daha fazla yazarı olan yapıtlara atf yapılırken ilk yazarın soyadından sonra “vd.” kısaltması eklenir.
(Koçak vd., 2012)
- Kurumlara ilk geçtiği yerde kısaltma olmadan, sonraki alıntılarla kısaltmayla referans verilir.
İlk alıntı: (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2020)
Sonraki alıntılar: (MEB, 2020)
- Aynı yazara ait aynı yıl yayımlanmığ iki ya da daha fazla yapıta gönderme yapılıyorsa yayın yılına alfabetik sırayı izleyen harfler eklenir.
(Moran, 2000a)
(Moran, 2000b)

Kaynaklar Bölümü

Kitap

Işık, E. (1998). *Beden ve toplum kuramı*. Bağlam Yayınları.

Çeviri Kitap

Ariès, P. (2015). *Batı'da ölümün tarihi* (I. Gürbüz, Çev.). Everest Yayınları

Kitap İçinde Bölüm

Uysal, Ş. (1971). *Metodoloji açısından Türkiye'de yapılan sosyolojik araştırmalar ve bir örnek köy araştırması*. N. H. Fişek (Ed.), *Türkiye'de sosyal araştırmaların gelişimi* içinde (ss. 139-151). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Dergideki Yazı

Karaca, M. (2022). An introductory inquiry on museums' educational role in the late Ottoman Empire (1839-1915). *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(25), 68-77. <https://doi.org/10.56074/msgsusbd.1123733>.

Uyarı: Cilt bilgisi yer almayan dergilere referans verilirken derginin sayısı parantez içinde verilir ve italik dizilmez.

Online Kaynak

Çevikalp, M. (2012, 10 Haziran). Kars'ın saklı yüzü: Malakanlar. *Aksiyon*. http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=32989

Tez

Cihan, M. (2001). *Spinoza felsefesinde varlık ve bilgi problemi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi.

Kaynaklar askılı sistemde yazılmalıdır.

APA stilinin ayrıntıları için <https://apastyle.apa.org/> adresinden yardım alınabilir.